

सत्यमेव जयते

भारताचे नियंत्रक व महालेखापरीक्षक
यांचा राज्य वित्तव्यवस्थेवरील अहवाल
31 मार्च 2014 रोजी संपलेले वर्ष

Report of the
Comptroller and Auditor General of India
on State Finances for the year ended March 2014

English

Marathi

महाराष्ट्र शासन
Government of Maharashtra

सत्यमेव जयते

भारताचे नियंत्रक व महालेखापरीक्षक
यांचा
राज्य वित्तव्यवस्थेवरील अहवाल
31 मार्च 2014 रोजी संपलेले वर्ष

महाराष्ट्र शासन

भारताचे नियंत्रक व महालेखापरीक्षक

यांचा

राज्य वित्तव्यवस्थेवरील अहवाल

दिनांक 31 मार्च 2014 रोजी संपलेल्या वर्षाचा

महाराष्ट्र शासन

अनुक्रमणिका

अनुक्रमणिका	परिच्छेद	पृष्ठ
प्रस्तावना		vii
कार्यकारी सारांश		ix
प्रकरण I - राज्यशासनाची वित्तव्यवस्था		
प्रस्तावना	1.1	1
राज्याचे स्रोत	1.2	5
महसुली जमा	1.3	8
भांडवली जमा	1.4	18
लोक लेखा जमा	1.5	19
उत्पन्नाच्या स्रोतांचा वापर	1.6	20
खर्चाची गुणवत्ता	1.7	33
शासकीय खर्च व गुंतवणूकांचे आर्थिक विश्लेषण	1.8	36
मत्ता व दायित्वे	1.9	47
कर्ज व्यवस्थापन	1.10	51
राजकोषीय असमतोल	1.11	54
पाठपुरावा	1.12	58
निष्कर्ष व शिफारशी	1.13	58
प्रकरण II - वित्तीय व्यवस्थापन आणि अर्थसंकल्पीय नियंत्रण		
प्रस्तावना	2.1	61
विनियोजन लेख्यांचा सारांश	2.2	61
वित्तीय जबाबदारी व अर्थसंकल्पीय व्यवस्थापन	2.3	63
निवडक अनुदानाच्या आढाव्याची निष्पत्ता	2.4	66
आकस्मिकता निधीतून दिलेले अग्रीम	2.5	68
प्रामुख्याने सहाय्यक अनुदानामधून केलेल्या खर्चाचे चुकीचे वर्गीकरण	2.6	68
कोषागारांच्या तपासणीतून काढलेले निष्कर्ष	2.7	69
निष्कर्ष आणि शिफारशी	2.8	72
प्रकरण III - वित्तीय अहवाल		
उपयोगिता प्रमाणपत्र सादर करण्यातील विलंब	3.1	73
अनुदानित संस्थांकडून लेखे सादर न होणे/ सादरीकरणात विलंब	3.2	77
स्वायत्त संस्थांचे लेखे/ लेखापरीक्षा अहवाल सादर करण्यातील विलंब	3.3	78
विभागाकडून व्यवस्थापन होणा-या वाणिज्यिक उपक्रमांचे प्रपत्र लेखे तयार करण्यातील विलंब	3.4	78
दुर्विनियोग, हानी, अफरातफर, इत्यादी	3.5	78
शासकीय लेख्यांची अपारदर्शकता	3.6	79
जमा व खर्चाचा ताळमेळ	3.7	80
संक्षिप्त आकस्मिक देयकांसंदर्भातील तपशीलवार देयके सादर करण्यातील प्रलंबितता	3.8	80
निष्कर्ष आणि शिफारशी	3.9	80

क्र.	परिशिष्टे	परिच्छेदांचे संदर्भ	पृष्ठ
1.1	राज्याची रुपरेखा		83
1.2	भाग-अ : शासकीय लेख्यांची संरचना आणि नमुने	1.1	84
	भाग-ब : वित्तीय लेख्यांची रचना		84
1.3	राजकोषीय जबाबदा-या आणि अर्थसंकल्पीय व्यवस्थापन अधिनियम आणि नियम	1.1	85
1.4	राज्याच्या स्वतःच्या राजकोषीय सुधारणा पथाचे निष्पत्ती निर्देशक	1.1	86
1.5	2012-13 च्या तुलनेत 2013-14 वर्षातील जमा आणि संवितरणाचा गोषवारा	1.1.1	87
1.6	2013-14 च्या अर्थसंकल्पीय गृहीतकांच्या विश्लेषणाचे परिणाम	1.1.3	90
1.7	केंद्र शासनाकडून राज्यातील कार्यान्वयन संस्थांना थेट हस्तांतरीत केलेल्या निधीचा तपशील	1.2.2	92
1.8	राज्य शासनाच्या वित्तव्यवस्थेची कालनिहाय माहिती	1.3	94
1.9	वितरित, संवितरित आणि वापरलेल्या अनुदानाचा तपशील	1.3.5.1	97
1.10	13 व्या वित्त आयोगाच्या शिफारशीपेक्षा 2014 पर्यंत कमी/ अधिक मिळालेल्या अनुदानाचा तपशील	1.3.5.1	98
1.11	न्यायदानात सुधारणा करण्यासाठी तेराव्या वित्त आयोगाच्या शिफारशीनुसार देण्यात आलेल्या अनुदानाची घटकवार विभागणी	1.3.5.2	101
1.12	तेराव्या वित्त आयोगाच्या निधीचा इतर प्रयोजनासाठी वापर	1.3.5.3	102
1.13	सार्वजनिक बांधकाम विभागाच्या प्रगतिपथावरील योजनांची रुपरेखा	1.8.1.2	103
1.14	शासकीय कंपन्यांमधील शासकीय गुंतवणूका आणि संचयी तोटे यांचा सप्टेंबर 2014 चा तपशील	1.8.2	104
1.15	विभागाकडून व्यवस्थापित करण्यांत येणा-या वाणिज्यिक व वाणिज्यिकवत उपक्रमांचे संक्षिप्त विवरणपत्र	1.8.2.1	106
1.16	अपूर्ण स्थितीतील साखर कारखान्यांमध्ये अडकलेले भागभांडवल दर्शविणारे विवरणपत्र	1.8.3.1	108
1.17	वापरात न आणलेल्या रस्ते अनुदानाचे विवरणपत्र	1.8.3.1	109
1.18	सहनिर्मिती प्रकल्पांना दिलेल्या भाग भांडवलाची वसुली न केलेली रक्कम दर्शविणारे विवरणपत्र	1.8.3.1	110
1.19	31 मार्च 2014 रोजीची महाराष्ट्र शासनाची सारांशीत वित्तीय स्थिती	1.9.1	111
1.20	कार्यरत व अकार्यरत राखीव निधी	1.9.3	112
2.1	प्रत्येकी ₹ 10 कोटी किंवा अधिक व एकूण तरतूदीच्या 20 टक्क्यांहून अधिक बचत झाली होती अशी विविध अनुदाने/विनियोजने	2.3.1	113
2.2	₹ 100 कोटी आणि अधिक बचतीच्या अनुदानांची यादी	2.3.1	115
2.3	सन 2009-14 या कालावधीत सातत्याने ₹ 100 कोटीहून अधिक बचत दर्शविणा-या अनुदानांची यादी	2.3.2	117
2.4	वर्ष 2013-14 मध्ये ज्या अनुदाने/ विनियोजनांमध्ये तरतूदीपेक्षा अधिक खर्च झाला व जो नियमित करणे आवश्यक होते, त्यांचा तपशील	2.3.3	118
2.5	ज्या अनुदाने / विनियोजनांमध्ये मागील वर्षातील तरतूदीपेक्षा अधिक खर्च झाला होता व जो नियमित करणे आवश्यक होते त्यांचा तपशील	2.3.4	119
2.6	अनावश्यक पुरवणी तरतूदी (प्रत्येक प्रकरणांत ₹ 10 कोटी किंवा अधिक)	2.3.5	120
2.7	अपु-या पुरवणी तरतूदी (प्रत्येक प्रकरणांत ₹ एक कोटी किंवा अधिक)	2.3.5	121
2.8	विविध अनुदाने/विनियोजने, ज्यामध्ये ₹ 10 कोटी आणि अधिक बचती झाल्या होत्या परंतु ज्यातील कोणतीही रक्कम प्रत्यार्पित केली नव्हती.	2.3.7	122

क्र.	परिशिष्टे	परिच्छेदांचे संदर्भ	पृष्ठ
2.9	29 व 31मार्च 2014 रोजी ₹ 10 कोटीपेक्षा जास्त रकमा प्रत्यार्पित केलेली प्रकरणे	2.3.7	123
2.10	आकस्मिकता निधीतून आहरण केलेली प्रकरणे, ज्यामध्ये खर्चाचा पूर्व अंदाज करता आला असता	2.5	125
2.11	आकस्मिकता निधीतून काढलेल्या पैशाचा नगण्य वापर	2.5	126
2.12	स्वीय प्रपंजी लेखे जमांमधून देण्यात आलेल्या अग्रीमाच्या प्रलंबिततेचा तपशील	2.7.3.5	127
2.13	कोषागार पुस्तिका आणि स्वीय प्रपंजी लेखे रोख पुस्तिका हयांतील फरकाचा तपशील	2.7.3.6	128
2.14	दैनंदिन जमा रकमा स्वीय प्रपंजी लेख्यात जमा करण्यांत झालेल्या दिरंगाईचा तपशील	2.7.3.6	129
3.1	प्रलंबित उपयोगिता प्रमाणपत्रांची विभागनिहाय विभागणी	3.1	130
3.2	नागरी स्थानिक संस्था आणि जिल्हा स्तरावरील उपयोगिता प्रमाणपत्राची प्रलंबितता	3.1.1.5	131
3.3	JNNURM अंतर्गत घेण्यात आलेले प्रकल्प	3.1.1.5	132
3.4	नगरपरिषदांनी न वापरलेले परंतु प्रत्यार्पित न केलेले सहाय्यक अनुदान	3.1.1.5	133
3.5	स्वायत्त संस्थांकडून लेखे/ लेखापरीक्षा अहवाल सादर करण्यास झालेला विलंब	3.3	134
3.6	विभागाकडून व्यवस्थापित करण्यात येणा-या वाणिज्यिक व वाणिज्यिकवत उपक्रमांच्या पुर्ण केलेल्या लेख्यांची आणि शासकीय गुंतवणूकीची स्थिती	3.4	136
3.7	दुर्विनियोग, लबाड्या इत्यादींच्या प्रकरणांची विभागनिहाय /कालावधी निहाय विभागणी	3.5	138
3.8	चोरी/दुर्विनियोग/शासकीय साहित्याच्या हानीमुळे शासनाला झालेल्या हानीचा विभाग /प्रवर्गनिहाय तपशील	3.5	139
3.9	वर्ष 2013-14 मध्ये गौण शीर्ष 800 खाली लेखांकीत झालेल्या उपशीर्षांचे (योजना) तपशील	3.6	140
3.10	2013-14 पर्यंत प्रलंबित असलेल्या तपशीलवार आकस्मिक देयकांचा तपशील	3.8	141
4.1	संज्ञाचे स्पष्टीकरण		142
4.2	अदयाक्षर संज्ञा आणि संक्षेपाक्षरे		146

प्रस्तावना

1. भारतीय राज्यघटनेच्या अनुच्छेद 151 अन्वये महाराष्ट्राच्या राज्यपाल महोदयांना सादर करण्याकरिता हा अहवाल तयार करण्यात आला आहे.
2. या अहवालातील प्रकरण I व II मध्ये 31 मार्च 2014 रोजी समाप्त झालेल्या वर्षासाठी राज्य शासनाच्या अनुक्रमे वित्तीय लेख्यांच्या व विनियोजन लेख्यांच्या तपासणीतून उद्भवलेल्या बाबींवरील लेखापरीक्षा निष्कर्षांचा समावेश आहे. आवश्यक असेल तेथे महाराष्ट्र शासनाकडून माहिती प्राप्त करून घेतली आहे.
3. "वित्तीय अहवालांवरील" प्रकरण III मध्ये संक्षिप्त आढावा आणि विविध वित्तीय नियम, कार्यपध्दती, निर्देशांच्या राज्य शासनाने केलेल्या अनुपालनाची स्थिती सादर केलेली आहे.
4. वेगवेगळ्या विभागांच्या संपादणूक लेखापरीक्षेच्या तसेच व्यवहारांच्या लेखापरीक्षेच्या निष्पत्ती तसेच संविधीक महामंडळे, मंडळे आणि सरकारी कंपन्या यांच्या लेखापरीक्षेतून काढलेली अभिक्षणे यांचा समावेश असलेले अहवाल आणि महसूली जमेवरील अभिक्षणांचा समावेश असलेला अहवाल, स्वतंत्रपणे मांडण्यात येतात.

टिप: मूळ इंग्रजी अहवालावरून अनुवादीत; शंका समाधानासाठी कृपया इंग्रजी अहवाल पहावा.

कार्यकारी सारांश

कार्यकारी सारांश

पार्श्वभूमी

महाराष्ट्र हे भारतातील लोकसंख्येच्या दृष्टीने दुस-या क्रमांकाचे आणि भौगोलिक क्षेत्राच्या दृष्टीने तिस-या क्रमांकाचे मोठे राज्य आहे. 2004-05 ते 2013-14 या कालावधीत महाराष्ट्र राज्याचा सकल वार्षिक उत्पादन वाढीचा दर 16.73 टक्के इतर सर्वसाधारण प्रवर्ग राज्यांच्या सकल वार्षिक उत्पादन वाढीच्या 15.49 टक्के दराशी तुलना केल्यास जास्त असल्याने मागील दशकात राज्याने अधिक आर्थिक प्रगती केल्याचे दिसून येते. 21.92 टक्के अखिल भारतीय सरासरीपेक्षा महाराष्ट्रातील दरिद्रीपेखालील लोकसंख्या (17.35 टक्के) कमी आहे. वरील कालावधीत, सर्वसाधारण प्रवर्ग राज्यांतील लोकसंख्या वाढीच्या 12.94 टक्के दराच्या तुलनेत राज्याचा लोकसंख्या वाढीचा दर 16 टक्के होता. परंतु चालू दशकात, महाराष्ट्रातील दरडोई उत्पान्नाचा वार्षिक वाढीचा दर (14.83 टक्के) हा सर्वसाधारण प्रवर्ग राज्यातील दरापेक्षा (14.88 टक्के) कमी होता.

महाराष्ट्र शासनाच्या वित्तव्यवस्थेवरील हा अहवाल, 2013-14 ह्या कालावधीत राज्याच्या वित्तीय कार्यक्षमतेचे मूल्यमापन करण्याच्या हेतूने आणि राज्य शासन आणि राज्य विधानमंडळास लेखापरीक्षेवर आधारीत वित्तीय माहिती पुरविण्यासाठी तयार करण्यात येत आहे. या विश्लेषणास यथार्थ स्वरूप देण्यासाठी, राज्य शासनाच्या राजकोषीय जबाबदा-या आणि अर्थसंकल्पीय व्यवस्थापन अधिनियम, 2005 आणि अर्थसंकल्पीय अंदाजपत्रक 2013-14 मध्ये नमूद केलेल्या लक्ष्यांची साध्याशी तुलना करण्याचा प्रयत्न केलेला आहे.

अहवाल

मार्च 2014 अखेर संपणा-या वर्षासाठी महाराष्ट्र शासनाच्या लेखापरिक्षित लेख्यांवर आधारीत राज्य शासनाच्या वार्षिक लेख्यांचा विश्लेषणात्मक आढावा या अहवालात सादर करण्यात येत आहे. या अहवालाची रचना तीन प्रकरणांत केलेली आहे.

प्रकरण I हे वित्तीय लेख्यांच्या लेखापरीक्षेवर आधारीत असून, यात 31 मार्च 2014 रोजीच्या महाराष्ट्र शासनाच्या राजकोषीय स्थितीची निर्धारणा करण्यात आली आहे. यात वचनबद्ध खर्च व कर्जाचा आकृतीबंध यांचा कल सुक्ष्मदृष्टीने दर्शविला आहे.

प्रकरण II हे विनियोजन लेख्यांच्या लेखापरीक्षेवर आधारीत असून त्यात विनियोजनांचे प्रत्येक अनुदाननिहाय वर्णन केले आहे व त्यामध्ये सेवा पुरविणा-या विभागांनी त्यांच्या विभागणी केलेल्या साधनसंपत्तीचे व्यवस्थापन ज्या पध्दतीने केले आहे, ते दर्शविले आहे.

प्रकरण III मध्ये महाराष्ट्र शासनाने केलेल्या विविध अहवालांच्या आवश्यकतांचा आणि वित्तीय नियमांच्या अनुपालनांचा गोषवारा दिलेला आहे. या निष्कर्षांच्या पुष्प्यर्थ विविध शासकीय विभाग/ संस्थांकडून माहितीचे संकलन केलेले आहे.

लेखापरीक्षेचे निष्कर्ष आणि शिफारशी

प्रकरण I

राज्य शासनाची वित्तव्यवस्था

राजकोषीय सुधारणा : राजकोषीय मापदंड जसे महसुली, राजकोषीय व प्राथमिक तूट हे ठराविक कालावधीत राज्य शासनाच्या वित्तव्यवस्थेतील एकंदर राजकोषीय असमतोलाचे प्रमाण दर्शवितात.

वर्ष 2013-14 दरम्यान राज्याने, तेराव्या वित्त आयोगाने आणि महाराष्ट्र राजकोषीय जबाबदा-या व अर्थसंकल्पीय व्यवस्थापन अधिनियम अंतर्गत विनिर्दिष्ट केलेल्या तीन मुख्य परिमाणांपैकी दोन परिमाणे साध्य केली होती, जसे की (i) राजकोषीय दायित्वांचे सकल राज्य घरेलू उत्पादनाशी असलेले 19.9 टक्के हे गुणोत्तर निर्धारित 25.5 टक्क्यांपेक्षा कमी होते, आणि (ii) सकल राज्य घरेलू उत्पादनाच्या 1.76 टक्के एवढी असलेली राजकोषीय तूट निर्धारित तीन टक्क्यांपेक्षा कमी होती. परंतु, महसुली आधिक्य प्राप्त करावयाचे तिसरे परिमाण मात्र 2013-14 मध्ये साध्य करता येऊ शकले नव्हते. मागील वर्षाच्या तुलनेत महसुली जमांमधील (पाच टक्के) व महसुली खर्चामधील (12 टक्के) वाढीच्या दरातील लक्षणीय तफावतीमुळे 2012-13 मधील ₹ 4,211 कोटीचे महसुली आधिक्य 2013-14 मध्ये ₹ 5,081 कोटी महसुली तुटीत परिवर्तित झाले.

महसुली जमा : राज्याने 2010-11 ते 2012-13 दरम्यान महसुली जमेत वाढ साध्य केली होती पण ती कायम ठेवण्यात राज्याला अपयश आले होते. महसुली जमेतील वाढीचा दर 2012-13 मध्ये 17.86 टक्के होता त्यामध्ये घट होऊन 2013-14 मध्ये तो 4.81 टक्के झाला. वर्ष 2012-13 च्या तुलनेत 2013-14 मध्ये केंद्र शासनाकडून प्राप्त झालेल्या सहाय्यक अनुदानांमध्ये घट झाली होती, जी प्रामुख्याने तेराव्या वित्त आयोगाच्या अनुदानांचा कमी वापर / वापर न केल्यामुळे झाली होती. राष्ट्रीय अल्पबचत निधीवरील व्याजदर पुनःस्थापित केल्यामुळे 2010 ते 2012 दरम्यान ₹ 406.52 कोटी 2013-14 दरम्यान ₹ 418.30 कोटी एवढ्या कमी प्रमाणात व्याज सहाय्याची कमी प्राप्ती झाली.

व्याज प्रदाने : व्याज प्रदाने (₹ 21,207 कोटी), जी यावर्षी 2012-13 च्या तुलनेत 11 टक्क्यांनी वाढली होती. ती तेराव्या वित्त आयोगा मध्ये केलेल्या प्रक्षेपणाच्या (₹ 23,577 कोटी) व राजकोषीय सुधार पथामधील प्रक्षेपणापेक्षा (₹ 23,647 कोटी) कमी होती. परंतु मध्यममुदतीच्या राजकोषीय धोरण विवरणपत्रातील प्रक्षेपणापेक्षा (₹ 21,098 कोटी) किंचित जास्त होती.

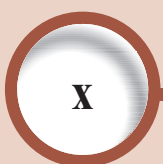
योजनेतर महसुली खर्च: महसुली खर्च (₹ 1,54,902 कोटी) हा एकूण खर्चाच्या (₹ 1,76,568 कोटी) 88 टक्के होता, ज्यापैकी 83 टक्के खर्च (₹ 1,28,992 कोटी) योजनेतर घटकांवर केला होता व त्याची महसुली जमेशी असलेली टक्केवारी 2012-13 मधील 80 टक्क्यांवरून 2013-14 मध्ये 86 टक्क्यांपर्यंत वाढली होती. योजनेतर महसुली खर्च तेराव्या वित्त आयोगाने केलेल्या प्रमाणशीर निर्धारणेपेक्षा (₹ 93,328 कोटी) व मध्यम मुदतीचे राजकोषीय धोरण विवरणपत्र/ अर्थसंकल्प यामधील प्रक्षेपणापेक्षा (₹ 1,25,647 कोटी) व राजकोषीय सुधारणा पथात (₹ 1,21,699 कोटी) केलेल्या प्रक्षेपणापेक्षा जास्त होता.

भांडवली खर्च : भांडवली खर्चाची एकूण खर्चाशी असलेली टक्केवारी 2009-10 मध्ये 15 टक्के होती व ती 2013-14 मध्ये 11 टक्के झाली, म्हणजेच घसरता कल दर्शवित होती. भांडवली खर्चाचे 2013-14 मधील एकूण खर्चाशी असलेले गुणोत्तर हे सर्वसाधारण प्रवर्ग राज्यातील गुणोत्तरापेक्षा कमी होते. या क्षेत्रात जास्तीत जास्त राजकोषीय प्राधान्यता देण्यात यावी कारण प्रत्यक्ष भांडवली उभारणीला जास्त प्राधान्य दिल्यास टिकाऊ/शाश्वत स्थिर मत्ता निर्माण होऊन राज्याच्या प्रगतीची शक्यता वाढते.

राजकोषीय प्राधान्यता: राज्यातील आरोग्य व कुटुंब कल्याण यासाठी दिलेले प्राधान्य (4.17 टक्के) हे सर्वसाधारण प्रवर्ग राज्यांनी याबाबत दिलेल्या प्राधान्यापेक्षा (4.51 टक्के) कमी होते. या क्षेत्रात जास्तीत जास्त राजकोषीय प्राधान्य देणे गरजेचे आहे.

शासनाच्या गुंतवणुकीचा आढावा : वैधानिक महामंडळे, ग्रामीण बँका, संयुक्त स्कंध कंपन्या व सहकारी संस्थांमधील राज्य शासनाच्या गुंतवणुकीवरील सरासरी परतावा मागील तीन वर्षांत 0.02 ते 0.05 टक्के या दरम्यान होता, तर शासनाने या गुंतवणुकीवर सरासरी 7.42 टक्के ते 7.54 टक्के व्याज दिले. अशाप्रकारे, हा प्रस्ताव अव्यवहार्य होता.

गुंतवणुकीतून चांगल्या परताव्याची शासनाने सुनिश्चिती करणे आवश्यक आहे, अन्यथा, जास्त किंमतीचा

कर्जाऊ निधी कमी वित्तीय परताव्याच्या प्रकल्पात गुंतवणे चालू राहिल. कमी वित्तीय परतावा असलेले परंतु अधिक सामाजिक-आर्थिक लाभाचे समर्थनीय प्रकल्प शोधून काढून त्यात चढ्या किंमतीचा कर्जाऊ निधी प्रवाहित करून पूर्ण समर्थनासह त्यांना प्राधान्य द्यावे. राज्यातील प्रचंड तोट्यातील सार्वजनिक क्षेत्रातील उपक्रमांच्या कामकाजाचा आढावा घेऊन, पुनरुज्जीवन होऊ शकणा-या उपक्रमांसाठी धोरण आखावे.

राज्य शासनाने दिलेली कर्जे : सहकार, पणन व वस्त्रोद्योग विभागाने वेगवेगळ्या सहकारी संस्थांना दिलेल्या कर्ज व भागभांडवलाची वसुली अत्यल्प होती. मार्च 2014 पर्यंत सहकार, पणन व वस्त्रोद्योग विभागाने वेगवेगळ्या सहकारी संस्थांना ₹ 7,033.89 कोटी इतके कर्ज व भागभांडवल वितरीत केले होते, ज्यापैकी ₹ 2,605.34 कोटी वसुलीसाठी प्रलंबित होते. परंतु, वसुली ₹ 370.21 कोटी (14.20 टक्के) इतकी अत्यल्प झाली होती.

रोख शिल्लका : मागील वर्षाच्या तुलनेत राज्य शासनाच्या रोख शिल्लकांमध्ये चार टक्क्यांची घट झाली होती, ज्यापैकी लक्षणीय भाग लोक लेख्यांमधील शिल्लकीचा होता. वर्ष 2013-14 मधील राज्य शासनाच्या एकुण खर्चाच्या (₹ 1,76,568 कोटी) जवळ जवळ 27 टक्के इतकी रोख शिल्लक होती (₹ 46,883 कोटी) .

ऋणाची व्यवहार्यता : वर्ष 2011-12 व 2013-14 मध्ये राज्याच्या साधनसंपत्तीतील तफावत ऋण होती, जे मध्यम व दीर्घ मुदतीत कर्जाची परतफेड करण्यास राज्याची क्षमता कमी होत असल्याचे निदर्शक आहे. वाढीव प्राथमिक खर्च व वाढीव व्याज प्रदाने करण्यासाठी वाढीव ऋणेतार जमा अपर्याप्त असल्यामुळे असे घडले होते.

प्रकरण II

वित्तीय व्यवस्थापन व अर्थसंकल्पीय नियंत्रण

राज्यातील विविध सामाजिक व विकास कार्यक्रम धीम्या गतीने राबविल्यामुळे एकंदर ₹ 27,625.88 कोटीची बचत झाली ज्यामधून ₹ 604.64 कोटी अधिक खर्च वजा केला होता. भारतीय राज्य घटनेच्या अनुच्छेद 205 नुसार हे अधिक खर्च नियमित करण्याची आवश्यकता आहे. ह्यात निधीच्या अपु-या तरतूदीची प्रकरणे होती. वित्तीय वर्षअखेरीस जास्त प्रमाणात खर्च करणे हे राज्याचे दीर्घ काळापासूनचे वैशिष्ट्य(chronic feature) आहे. ब-याच प्रकरणांत, अपेक्षित बचत प्रत्यार्पित केली नव्हती किंवा मार्च 2014 च्या शेवटच्या दोन दिवसांत प्रत्यार्पित केली, ज्यायोगे हा निधी इतर विकास कामाकरिता वापरण्यास वाव नव्हता.

मोठ्या प्रमाणात बचत / आधिक्य टाळण्यासाठी खर्चाचा कल तसेच निधीची प्रत्यक्ष गरज ओळखून सर्व विभागांनी वास्तववादी अर्थसंकल्पीय अंदाज सादर करावे. वाटप केलेल्या निधीमधून होणा-या खर्चावर सर्व विभागांनी काळजीपूर्वक लक्ष ठेवावे आणि अनुदानापेक्षा जास्त खर्च होणे कटाक्षाने टाळावे. वर्षअखेरीच्या शेवटच्या कामकाजाच्या दिवसाच्या पर्याप्त आधी निधीचे प्रत्यार्पण केले जावे, जेणेकरून शासनास तो निधी इतर योजनांसाठी वापरता येईल. वर्ष अखेरीस निधी मुक्त करणे टाळावे.

शासकीय जमा राज्याच्या एकत्रिकृत निधिमध्ये जमा न करता स्वीय प्रपंजी लेख्यांमध्ये ठेवल्याच्या घटनादेखील निदर्शनास आल्या.

प्रकरण III

वित्तीय अहवाल

विविध विभागांत, विविध नियम, पद्धती व निर्देशांच्या अनुपालनाचा अभाव होता, जे विविध अनुदानित संस्थांनी कर्ज व सहाय्यक अनुदानांपेटी उपयोगिता प्रमाणपत्रे सादर करण्यातील विलंबावरून उघड होते. स्वायत्त संस्था व विभागीय व्यवस्थापन असलेल्या वाणिज्यिक उपक्रमांचे वार्षिक लेखे सादर करण्यात देखील विलंब अनुभवास आला. विभागीय कार्यवाही ब-याच काळाकरिता प्रलंबित असलेली नुकसान व दुर्विनियोजनाची बरीच प्रकरणे

अस्तित्वात होती. संक्षिप्त आकस्मिक देयकांवर काढलेल्या रकमांच्या तपशीलवार आकस्मिक देयकांच्या सादरीकरणांत विलंब झाला होता. गौण शीर्ष "800-इतर खर्च" व "800-इतर जमा" या खाली नोंदवलेल्या केंद्र व राज्य योजनांतर्गत खर्च व जमांच्या मोठ्या रकमा 2013-14 च्या राज्याच्या वित्तीय लेख्यांमध्ये ठळकपणे प्रतिबिंबित झाल्या नव्हत्या, ज्याचा लेख्याच्या पारदर्शकतेवर प्रतिकूल परिणाम झाला.

अनुदानित संस्थांना विशिष्ट प्रयोजनासाठी दिलेल्या निधीच्या बाबतीत उपयोगिता प्रमाणपत्रे वेळेवर सादर करण्याची विभागांनी सुनिश्चिती करावी. स्वायत्त संस्थांच्या बाबतीत वार्षिक लेखे प्रधान महालेखाकार (लेखापरीक्षा)-I, महाराष्ट्र, मुंबई व महालेखाकार (लेखापरीक्षा)-II, महाराष्ट्र, नागपूर यांना सादर करावे. अफरातफर व दुर्विनियोगाच्या सर्व प्रकरणांच्या बाबतीत कसूरदारांना शासन करण्यासाठी विभागीय कार्यवाही जलद करणे आवश्यक आहे. सर्व संस्थांमधील अंतर्गत नियंत्रण बळकट करणे आवश्यक आहे. प्रचलित नियमांतर्गत अटींनुसार विहित कालावधीत संक्षिप्त आकस्मिक देयकांवर काढलेली अग्रिमे समायोजित करण्यासाठी विभागांमध्ये कठोर संनियंत्रण व्यवस्था सुरू करणे आवश्यक आहे.

प्रकरण - I

राज्य शासनाची वित्तव्यवस्था

महाराष्ट्राची रुपरेखा

देशाचा पश्चिम व मध्य विभाग महाराष्ट्राने व्यापला असून त्याला अरबी समुद्राचा लांब किनारा आहे. लोकसंख्येच्या प्रमाणात भारत दुस-या कमांकावर असून (11.24 कोटी 2011 च्या जनगणनेनुसार) भौगोलिक क्षेत्रानुसार (3.08 लक्ष चौ.कि.मी) तिस-या कमांकावर आहे. **परिशिष्ट 1.1** मध्ये दाखविल्याप्रमाणे राज्याची लोकसंख्या 2001 ते 2011 हया दशकात 16 टक्क्यांनी वाढली, 2001 मधील 9.69 कोटी इतकी लोकसंख्या 2011 मध्ये 11.24 कोटी वर गेली. महाराष्ट्रातील लोकसंख्येची घनता मागील दशकात दर चौ.कि.मी. ला 315 व्यक्तीवरून वाढून 365 व्यक्ती दर चौ.कि.मी. इतकी झाली, तरीही महाराष्ट्रातील लोकसंख्येची घनता, अखिल भारताच्या सरासरी 382 व्यक्तीच्या मानाने कमी आहे.

दारिद्र्य रेषेखाली 17.35 टक्के लोकसंख्या असून ती अखिल भारतीय सरासरी 21.92 टक्क्यांपेक्षा कमी आहे. 2013-14 मध्ये राज्याचे सकल घरेलू उत्पादन (जीएसडीपी) प्रचलित दराने ₹ 14,76,233 कोटी होते. देशातील सर्वसाधारण प्रवर्ग राज्यातील 15.59 टक्क्यांशी तुलना करता 2004-05 ते 2013-14 या कालावधीत राज्याच्या जीएसडीपीचा वार्षिक चक्रवाढ वाढीचा दर 16.73 टक्के होता ज्यावरून मागील दशकात राज्याने अधिक आर्थिक प्रगती केल्याचे दिसून येते. राज्याच्या साक्षरतेच्या प्रमाणात 76.88 टक्क्यांवरून (2001 च्या जनगणनेनुसार) 82.30 टक्क्यांपर्यंत (2011 च्या जनगणनेनुसार) वाढ झाली. ₹ 67,839 या राष्ट्रीय सरासरीशी तुलना करता राज्याचे दरडोई उत्पन्न ₹ 1,03,991¹ इतके होते. राज्याची सर्वसाधारण माहिती **परिशिष्ट 1.1** मध्ये दिली आहे.

राज्याचे सकल घरेलू उत्पादन

जीएसडीपी म्हणजे दिलेल्या कालावधीतील अधिकृतपणे मान्यता दिलेल्या राज्यात उत्पादित केलेल्या मालाची व सेवांची बाजार भावाने येणारी किंमत. राज्याची जीएसडीपी वाढ हा एक राज्याच्या आर्थिक व्यवस्थेचा महत्वाचा निदर्शक आहे, कारण तो राज्यातील जनतेच्या राहणीमानाचा दर्जा दर्शवितो. भारताच्या जीएसडीपीच्या प्रचलित मूल्यावर आधारित वार्षिक वाढीचा दर खाली दर्शविल्याप्रमाणे आहे:

तक्ता 1.1: जीएसडीपीच्या वार्षिक दर वाढीचा कल

वर्ष	2009-10	2010-11	2011-12	2012-13	2013-14
भारताचा जीडीपी (₹ कोटीत) #	6108903	7248860	8391691	9388876	10472807
जीडीपीच्या वाढीचा दर (टक्के)	15.18	18.66	15.77	11.88	11.54
राज्याचा जीएसडीपी (₹ कोटीत)#	855751	1049150	1175419	1323768	1476233
जीएसडीपीच्या वाढीचा दर (टक्केवारीत)	13.50	22.60	12.04	12.62	11.52

प्रचलित मूल्यावरील जीडीपी व जीएसडीपीच्या वार्षिक वाढीचा दर

आकडे अर्थ व सांख्यिकी संचालनालय, महाराष्ट्र शासनानुसार व अखिल भारतीय आकडे मध्यवर्ती सांख्यिकी कार्यालयानुसार

तक्ता 1.1 दाखवितो की, राज्याच्या जीएसडीपीच्या वार्षिक वाढीचा दर असमान होता आणि तो 22.60 (2010-11) ते 11.52 (2013-14) या दरम्यान होता. तो 2013-14 मध्ये जीडीपीच्या वाढीच्या दरापेक्षा थोडासाच कमी होता.

1.1 प्रस्तावना

हे प्रकरण वित्तिय लेख्यांच्या लेखापरीक्षेवर आधारित असून, यात राज्याच्या 31 मार्च 2014 रोजीच्या राजकोषीय स्थितीची निर्धारणा करण्यांत आली आहे. यात राज्याच्या 2013-14 मधील राज्याच्या वित्तव्यवस्थेचे विस्तृत यथार्थदर्शन आणि मागील वर्षाच्या तुलनेत झालेल्या एकंदरीत मोठ्या आर्थिक महत्वाच्या बदलांचे विश्लेषण मागील पाच वर्षांचा कल लक्षात घेऊन दाखविण्यांत आले आहे. सरकारी लेख्यांचा आराखडा आणि रचना **परिशिष्ट 1.2 भाग अ** मध्ये समजविण्यात आली आहे आणि वित्तिय लेख्यांची मांडणी **परिशिष्ट 1.2 भाग ब** मध्ये वर्णन केली आहे. मानके/ मर्यादा, ज्या महाराष्ट्र राजकोषीय जबाबदा-या आणि अर्थसंकल्प

* स्रोत: दारिद्र्याचा अंदाज वर्तविणारी प्रेस नोट, 2011-12, केंद्रीय नियोजन आयोग, केंद्र सरकार, जुलै 2013

¹ स्रोत: महाराष्ट्राचे आर्थिक सर्वेक्षण 2013-14

व्यवस्थापन (MFRBM) अधिनियम, 2005, MFRBM (सुधारणा) अधिनियम, 2006, MFRBM नियम, 2006, MFRBM (सुधारणा) नियम, 2008, MFRBM (दुसरी सुधारणा) नियम, 2011 आणि MFRBM (सुधारणा) नियम, 2012 अन्वये घालून दिलेल्या आहेत, त्याच्या विश्लेषणासाठी वापरण्यात आलेली कार्यप्रणाली परिशिष्ट 1.3 मध्ये दिली आहे. अधिनियमानुसार शासनाने आपला स्वतःचा राजकोषीय सुधारणा पथ (FCP) विकसित केला, जो परिशिष्ट 1.4 मध्ये दिला आहे. अधिनियमात विहित केल्याप्रमाणे शासनाने आपले 2013-14 साठीचे मध्यम मुदतीच्या राजकोषीय धोरणाचे निवेदन (MTFPS) राज्य विधानमंडळाला मार्च 2013 मध्ये सादर केले.

1.1.1 राजकोषीय व्यवहारांचा 2013-14 चा गोषवारा

मागील वर्षाच्या (2012-13) तुलनेत चालू वर्षातील (2013-14) राज्य शासनाच्या राजकोषीय व्यवहारांचा गोषवारा तक्ता 1.2 मध्ये देण्यात आला आहे, तर परिशिष्ट 1.5 मध्ये चालू वर्षातील जमा व संवितरणे तसेच एकंदरित राजकोषीय स्थिती दर्शविण्यात आली आहे.

तक्ता 1.2: 2013-14 च्या राजकोषीय व्यवहारांचा गोषवारा

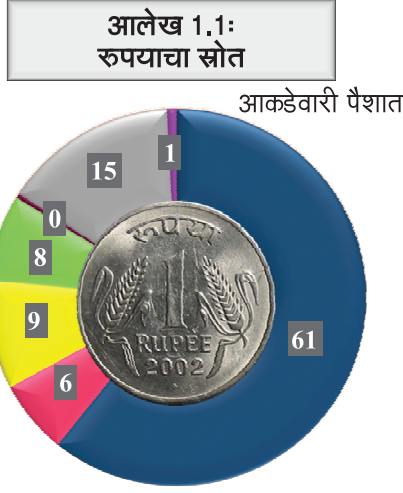
(₹ कोटीत)

2012-13	जमा	2013-14	2012-13	संवितरणे	2013-14		
विभाग अ : महसुली					योजनेतर	योजनांत-र्गत	एकूण
142947.23	महसुली जमा	149821.81	138735.98	महसुली खर्च	128992.09	25910.33	154902.42
103448.58	कर महसुल	108597.96	47665.67	सर्वसाधारण सेवा	53495.62	483.65	53979.27
9984.40	करेतर महसुल	11351.97	62038.97	सामाजिक सेवा	54118.88	16760.20	70879.08
15191.92	केंद्रीय कर/शुल्क यांचा हिस्सा	16630.43	27550.82	आर्थिक सेवा	19433.30	8558.02	27991.32
14322.33	केंद्र शासनाकडून प्राप्त अनुदाने	13241.45	1480.52	सहाय्यक अनुदाने व अंशदाने	1944.29	108.46	2052.75
विभाग ब : भांडवली							
0.00	संकिर्ण भांडवली जमा	0.00	17397.98	भांडवली खर्च	2339.03	17681.42	20020.45
862.85	कर्जे व अग्रिमांची वसुली	728.03	1415.94	संवितरीत केलेली कर्जे व अग्रिमे			1645.10
21725.12	लोक ऋण जमा*	26734.80	6652.52	लोक ऋणाची परतफेड*			10261.86
725.00	आकस्मिकता निधीतून विनियोजने	1350.00	875.00	आकस्मिकता निधीमध्ये विनियोजने			850.00
875.00	आकस्मिकता निधी	859.62	734.62	आकस्मिकता निधी			1360.00
47059.63	लोक लेखा जमा	64020.19	35511.02	लोक लेखा संवितरणे			56434.89
35971.95	सुरुवातीची रोख शिल्लक	48843.72	48843.72	अंतिम रोख शिल्लक			46883.45
250166.78	एकूण	292358.17	250166.78	एकूण			292358.17

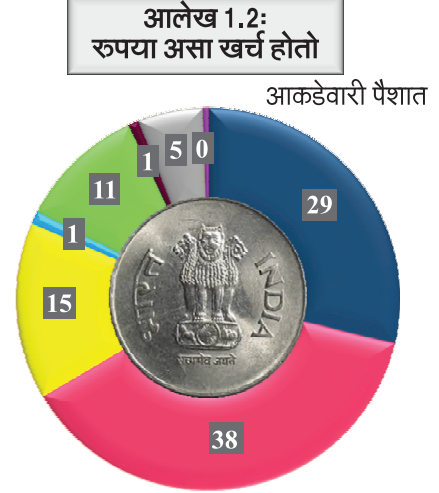
स्रोत: संबंधित वर्षाचे वित्तीय लेखे

* दोन प्रसंगातील पाच दिवसांची अर्थोपाय अग्रिमे वगळून
(जमा : ₹ 1,152.33 कोटी आणि संवितरणे : ₹ 1,152.33 कोटी)

वर्ष 2013-14 मधील एकत्रिकृत निधीच्या स्रोताचे घटक व त्याचा उपयोग आलेख 1.1 व 1.2 मध्ये दिला आहे.

- कर महसूल
 - करेतर महसूल
 - केंद्रिय कर/शुल्कांचा हिस्सा
 - भारत सरकारकडून अनुदाने
 - कर्जे व अग्रिमांची वसुली
 - लोक ऋण जमा
 - आकस्मिकता निधीतून विनियोजने
- टिप : कर्जे व अग्रिमांची वसुली नगण्य आहे.
(स्रोत: वर्ष 2013-14 चे वित्तीय लेखे)

- सर्वसाधारण सेवा
 - सामाजिक सेवा
 - आर्थिक सेवा
 - सहाय्यक अनुदाने आणि अंशदाने
 - भांडवली खर्च
 - संवितरित केलेले कर्जे आणि अग्रिमे
 - लोक ऋणांची परतफेड
 - आकस्मिकता निधीमध्ये विनियोजने
- टिप : आकस्मिकता निधीमध्ये केलेले विनियोजने नगण्य आहेत.
(स्रोत: वर्ष 2013-14 चे वित्तीय लेखे)

मागील वर्षाच्या तुलनेत 2013-14 मधील राजकोषीय व्यवहारांतील मोठे बदल खालील प्रमाणे:

महसुली जमा	<ul style="list-style-type: none"> पाच टक्क्यांनी वाढ झाली स्वतःचा कर महसूल पाच टक्क्यांनी वाढला
महसुली खर्च	<ul style="list-style-type: none"> 12 टक्क्यांनी वाढ झाली योजनांतर्गत खर्च सहा टक्क्यांनी वाढला
भांडवली खर्च	<ul style="list-style-type: none"> 15 टक्क्यांनी वाढ झाली
कर्जे आणि अग्रिमे	<ul style="list-style-type: none"> वसुली 16 टक्क्यांनी कमी झाली संवितरणे 16 टक्क्यांनी वाढली
लोक ऋण	<ul style="list-style-type: none"> जमा 23 टक्क्यांनी वाढल्या संवितरणे 54 टक्क्यांनी वाढली
रोख शिल्लक	<ul style="list-style-type: none"> चार टक्क्यांनी घट झाली

1.1.2 राजकोषीय स्थितीचे पुनर्विलोकन

तेराव्या वित्त आयोगाच्या (ThFC) शिफारशीवर आधारित व राज्याच्या FRBM अधिनियमांत निर्धारित केलेल्या लक्ष्यानुसार, अर्थसंकल्पात तरतूद केलेले मुख्य राजकोषीय मापदंड तक्ता 1.3 मध्ये देण्यांत आले आहेत.

तक्ता 1.3: राजकोषीय स्थितीचे पुनर्विलोकन

राजकोषीय मापदंड	2013-14				प्रत्यक्ष
	राज्यासाठी तेराव्या वित्त आयोगाचे लक्ष्य टक्केवारीत	FRBM अधिनियमात निर्धारित लक्ष्य	अर्थसंकल्पात / MTFPS मध्ये प्रस्तावित लक्ष्य	पंचवार्षिक राजकोषीय सुधारणा पथात केलेली प्रक्षेपणे	
महसुली तूट (-) /अधिक्य (+) (₹ कोटीत)	0	+184	+184	+256	(-) 5081
राजकोषीयतूट/ जीएसडीपी (टक्क्यांत)	3 पेक्षा कमी	3 पेक्षा कमी	1.57	2	1.76
शासनाच्या एकूण प्रलंबित ऋणाचे जीएसडीपीशी गुणोत्तर (टक्क्यांत)	25.5	25.5	17.6	19.0	19.9

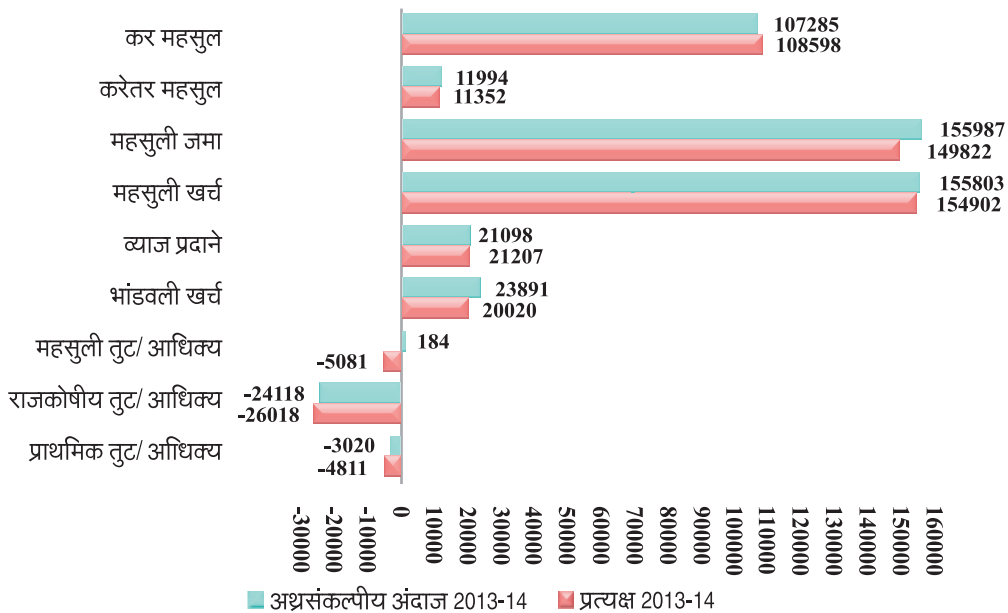
स्रोत: MTFPS/FCP/तेरावा वित्त आयोग

तक्ता 1.3 वरून असे दिसून येते की, वर्ष 2013-14 दरम्यान राज्याने, तेराव्या वित्त आयोगाने आणि महाराष्ट्र राजकोषीय जबाबदा-या व अर्थसंकल्पीय व्यवस्थापन अधिनियम अंतर्गत विनिर्दिष्ट केलेल्या तीन मुख्य परिमाणांपैकी दोन परिमाणे साध्य केली होती, जसे की (i) राजकोषीय दायित्वांचे सकल राज्य घरेलू उत्पादनाशी असलेले 19.9 टक्के हे गुणोत्तर निर्धारित 25.5 टक्क्यांपेक्षा कमी होते, आणि (ii) सकल राज्य घरेलू उत्पादनाच्या 1.76 टक्के एवढी असलेली राजकोषीय तूट निर्धारित तीन टक्क्यांपेक्षा कमी होती. परंतु, महसुली अधिक्य प्राप्त करावयाचे तिसरे परिमाण मात्र 2013-14 मध्ये साध्य करता येऊ शकले नव्हते. तसेच अर्थसंकल्पात /MTFPS मध्ये प्रस्तावित राजकोषीय तूटीचे लक्ष्य ही साध्य करता आले नाही. शासनाच्या एकूण शिल्लक ऋणांचे जीएसडीपीशी असलेले गुणोत्तर हे अर्थसंकल्प, MTFPS आणि FCP मध्ये प्रस्तावित केलेल्या लक्ष्यापेक्षा थोडेसेच जास्त आहे.

1.1.3 अर्थसंकल्पीय अंदाज आणि प्रत्यक्ष

प्रत्यक्ष महसुली जमा अर्थसंकल्पीय अंदाजापेक्षा 3.95 टक्क्याने कमी झाल्याने 2013-14 मध्ये महसुली तूट होती. तथापि महसुली खर्च अर्थसंकल्पीय अंदाजापेक्षा 0.58 टक्क्यांनी कमी होता. अर्थसंकल्पीय अंदाजापेक्षा भांडवली खर्चात 16.20 टक्क्यांची घट झाली आणि व्याज प्रदानांमध्ये 0.52 टक्क्यांनी वाढ झाली.

आलेख 1.3: निवडक राजकोषीय मापदंड : अर्थसंकल्पीय अंदाजांच्या तुलनेत प्रत्यक्ष (₹ कोटीत)

(स्रोत : वर्ष 2013-14चे वित्तीय लेखे)

आलेख 1.3 (परिशिष्ट 1.6 सुद्धा पहा) वरून असे आढळून येते की, कित्येक महत्वाच्या मापदंडांमध्ये अर्थसंकल्पीय अंदाज व प्रत्यक्ष यात पुष्कळ तफावती होत्या. महसुली जमेत (₹ 6,165 कोटी: 3.95 टक्के) अर्थसंकल्पीय अंदाजापेक्षा ऋण तफावत होती आणि जमीन महसूल व राज्य उत्पादन शुल्क अर्थसंकल्पीय अंदाजापेक्षा कमी होते. सामाजिक सेवा जसे पाणी पुरवठा, स्वच्छता, गृहनिर्माण व नगरविकास यांवरील खर्च कमी झाल्यामुळे, महसुली खर्च अर्थसंकल्पीय अंदाजापेक्षा 0.58 टक्क्यांनी कमी झाला.

महसुली जमेतील घटेची अंतिम निष्पत्ती म्हणजे करेतर महसुलातील घट पाच टक्के, केंद्रीय कर व शुल्कांचा हिस्सा आठ टक्के आणि केंद्र शासनाकडून अनुदाने 29 टक्के, कर महसुलातील एक टक्क्याची वाढ वजावट करता, यांत झालेल्या घटीमुळे होती.

2013-14 च्या मूळ अर्थसंकल्पीय अंदाजपत्रकांच्या तुलनेत प्रत्यक्ष भांडवली खर्च हा ₹ 3,871 कोटी (16 टक्के) एवढा कमी होता. ही घट प्रामुख्याने ग्रामविकास (₹ 2,647 कोटी), ऊर्जा (₹ 803 कोटी), अनुसूचित जाती, अनुसूचित जमाती आणि इतर मागासवर्ग यांचे कल्याण (₹ 751 कोटी) पाटबंधारे आणि पूरनियंत्रण (₹ 551 कोटी) हयातील घटीमुळे झाली.

2013-14 मधील महसुली जमेत ₹ 6,165 कोटीची घट झाल्यामुळे, अर्थसंकल्पीय अंदाजपत्रकातील महसुली जमेतील ₹ 184 कोटीचे अधिक्त्य, ₹ 5,081 कोटीच्या महसुली तुटीत बदलले .

राजकोषीय तूट (₹ 26,018 कोटी) अर्थसंकल्पीय अंदाजापेक्षा आठ टक्क्याने (₹ 24,118 कोटी) जास्त होती, जी प्रामुख्याने महसुली जमेतील वाढीच्या तुलनेत महसुली खर्च व भांडवली खर्चाच्या उच्चतम वाढीमुळे झाली.

1.2 राज्याचे स्रोत

1.2.1 वार्षिक वित्तीय लेख्यांनुसार राज्याचे महसुली स्रोत

राज्य शासनाच्या महसूल प्राप्तीचे महसुली व भांडवली असे दोन स्रोत आहेत. महसुली जमांमध्ये कर महसूल, करेतर महसूल, केंद्रीय कर आणि शुल्कांचा राज्याचा हिस्सा आणि केंद्र शासनाकडून मिळालेली सहाय्यक अनुदाने अंतर्भूत असतात. भांडवली जमांमध्ये संकीर्ण भांडवली जमा जसे निर्गुंतवणूकीवरील उत्पन्न, कर्जे आणि अग्रिमे यांची वसुली, अंतर्गत स्रोतांकडून ऋण प्राप्ती (खुल्या बाजारातील कर्जे, वित्तीय संस्था/वाणिज्यिक बँकांकडून उधारी) आणि केंद्र शासनाकडून मिळालेली कर्जे आणि अग्रिमे अंतर्भूत आहेत. शिवाय, संवितरणानंतर लोक लेख्यांत उपलब्ध असलेला निधीसुद्धा शासनाकडून तूट भरून काढण्यास वापरला जातो.

तक्ता 1.4 मध्ये राज्याच्या वार्षिक वित्तीय लेख्यांमध्ये नोंदविलेल्या चालू वर्षातील जमा दर्शविल्या आहेत.

तक्ता 1.4: एकूण जमेतील वाढीचा कल आणि त्याचे घटक

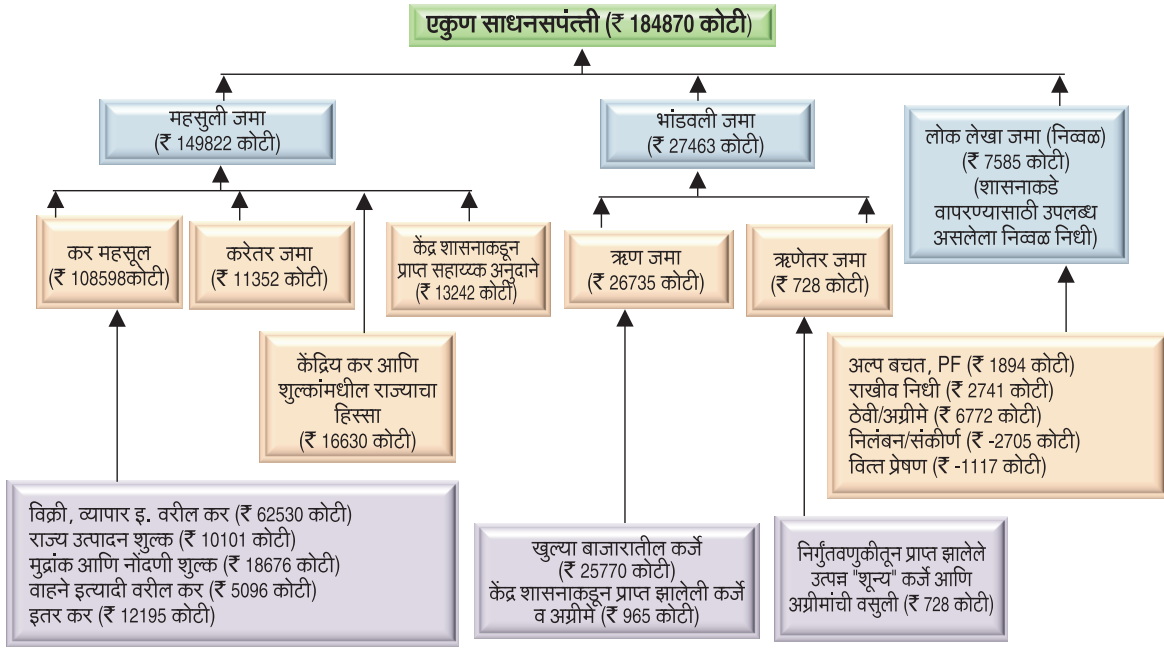
(₹ कोटीत)

राज्याच्या जमेचे स्रोत	2009-10	2010-11	2011-12	2012-13	2013-14
महसुली जमा	86910	105868	121286	142947	149822
भांडवली जमा	22104	21397	25467	22588	27463
आकस्मिकता निधी	352	853	511	875	860
लोक लेखा जमा	44072	48406	53389	47060	64020
एकूण जमा	153438	176524	200653	213470	242165

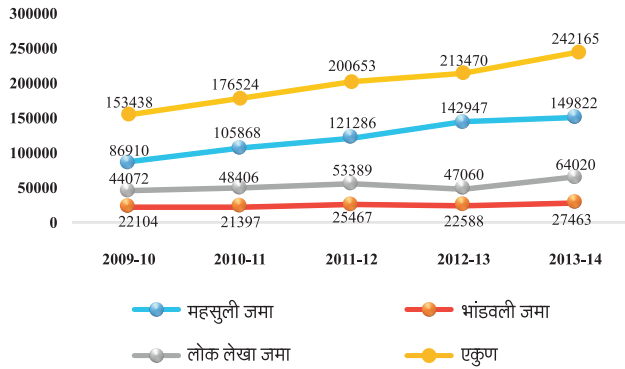
स्रोत: संबंधित वर्षाचे वित्तीय लेखे

आलेख 1.4 मध्ये 2009-14 च्या दरम्यान राज्याच्या जमेतील वेगवेगळ्या घटकांचा कल दर्शविला आहे. **आलेख 1.5 व ओघ तक्ता 1.1** मध्ये चालू वर्षातील राज्याच्या जमेचे घटक दर्शविले आहेत.

ओघ तक्ता 1.1: राज्यातील जमेच्या विविध घटकांचा कल

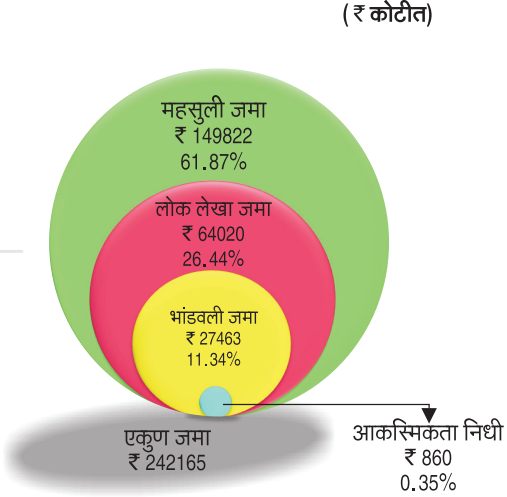

आलेख 1.4: एकूण जमांचा कल (₹ कोटीत)

(स्रोत: संबंधित वर्षांचे वित्तीय लेखे)

आलेख 1.5: 2013-14 मधील एकूण जमेतील घटक (₹ कोटीत)

(स्रोत: वर्ष 2013-14 चे वित्तीय लेखे)

राज्याची 2009-10 मधील एकूण जमा ₹ 1,53,438 कोटी होती, जी 2013-14 या वर्षात ₹ 2,42,165 कोटी इतकी म्हणजेच ₹ 88,727 कोटीने (57.83 टक्के) वाढली. सन 2009-10 मधील राज्याच्या एकूण जमेतील महसुली जमेचा हिस्सा 57 टक्क्यांवरून वाढून 2013-14 मध्ये 62 टक्के इतका झाला, तर राज्याच्या एकूण जमेतील लोक लेखा जमेचा हिस्सा 2009-10 मधील 29 टक्क्यांवरून 2013-14 मध्ये 26 टक्के इतका कमी झाला.

लोक लेखा संवितरणातील 2013-14 मधील 58.92 टक्क्यांची (₹ 20,924 कोटी) वाढ ही मुख्यत्वे करून ठेवी आणि अग्रिमे 26.51 टक्के (₹ 5,359 कोटी), वित्तप्रेषणे 18.57 टक्के (₹ 3,928 कोटी), अल्पबचत, भविष्य निर्वाह निधी इत्यादी 15.65 टक्के (₹ 402 कोटी), राखीव निधीतील 6.21 टक्के (₹ 185 कोटी) वजावट करता, यांतील वाढीमुळे होती.

1.2.2 राज्यातील कार्यान्वयन यंत्रणांना राज्य अर्थसंकल्पाबाहेर हस्तांतरीत केलेला निधी

सामाजिक व आर्थिक क्षेत्रातील विविध योजना/कार्यक्रमांच्या अंमलबजावणीसाठी केंद्र शासन राज्यांतील कार्यान्वयन यंत्रणांना² मोठ्या प्रमाणात निधी थेट हस्तांतरीत करते, हे चिंताजनक आहे. विद्यमान कार्यपद्धतीनुसार हे निधी राज्य अर्थसंकल्प/राज्यकोषागार व्यवस्थेमार्फत मार्गस्थ होत नसल्यामुळे, ते राज्याच्या वित्तीय लेख्यांमध्ये नमूद केले जात नाहीत. म्हणून राज्याचे वार्षिक वित्तीय लेखे राज्य सरकारच्या नियंत्रणातील संपूर्ण साधनसंपत्तीची/स्रोतांची माहिती देऊ शकत नाहीत.

वर्ष 2013-14, मध्ये ₹ 6,837 कोटी इतका केंद्रीय निधी राज्य कार्यान्वयन यंत्रणांना थेट हस्तांतरीत केला गेला. केंद्र शासनाकडून अर्थसहाय्य मिळालेल्या ज्या कार्यक्रमांचे निधी हस्तांतरीत करण्यात आले होते, त्यांचा तपशील परिशिष्ट 1.7 मध्ये दिला आहे. मोठ्या प्रमाणावर हस्तांतरण खालील बाबींवर केले गेले:

- जिल्हा ग्रामीण विकास यंत्रणेतील (DRDA) (₹ 2,369.20 कोटी म्हणजे 35 टक्के) इंदिरा आवास योजना, स्वर्णजयंती ग्राम स्वरोजगार योजना, एकात्मिक पाणलोट व्यवस्थापन कार्यक्रम, जिल्हा ग्रामीण विकास यंत्रणा प्रशासन आणि राष्ट्रीय ग्रामीण रोजगार हमी योजना याकरीता;
- राष्ट्रीय ग्रामीण आरोग्य अभियान (₹ 937.19 कोटी म्हणजे 14 टक्के);
- राज्य जल आणि स्वच्छता अभियान (₹ 726.73 कोटी म्हणजे 11 टक्के);
- राष्ट्रीय फलोत्पादन अभियान (₹ 688.38 कोटी म्हणजे 10 टक्के); आणि
- महाराष्ट्र प्राथमिक शिक्षण परिषद यांना सर्व शिक्षा अभियानासाठी (₹ 656.54 कोटी म्हणजे 10 टक्के).

सर्वसाधारणपणे निधी प्राप्त झाल्यावर कार्यान्वयन यंत्रणांकडून त्याच वित्तीय वर्षात पूर्णपणे खर्च होत नसल्याने कार्यान्वयन यंत्रणांच्या बँक खात्यात अखर्चित रक्कम शिल्लक राहते. शासकीय लेख्यांबाहेर कार्यान्वयन यंत्रणांच्या लेख्यांमध्ये बँक खात्यात राहिलेली अखर्चित शिल्लकांच्या एकूण रक्कमेची खातरजमा करता येत नाही.

मागील वर्षाच्या तुलनेत निधीचे कमी (₹ 651.44 कोटी) हस्तांतरण हे मुख्यतः अ) राज्य जल आणि स्वच्छता अभियानांतर्गत वर्धितवेग ग्रामीण पाणी पुरवठा योजना (₹ 371.44 कोटी म्हणजे 35 टक्के), ब) जिल्हा ग्रामीण विकास यंत्रणा (₹ 517.19 कोटी म्हणजे 18 टक्के) एकात्मिक पाणलोट व्यवस्थापन कार्यक्रम आणि राष्ट्रीय ग्रामीण रोजगार हमी योजना, यांकरिता झाले होते.

निधीचे हस्तांतरण, राष्ट्रीय फलोत्पादन अभियानांतर्गत महाराष्ट्र राज्य बागायती व औषधी वनस्पती मंडळ यांकरिता जास्त झाले होते (2012-13 मध्ये ₹ 128 कोटी आणि 2013-14 ₹ 675 कोटी).

राज्यातील कार्यान्वयन यंत्रणांना केंद्र शासनाकडून निधीचे थेट हस्तांतरण झाल्याने या यंत्रणांकडून निधीच्या अयोग्य वापराची जोखीम निर्माण झाली. योग्य दस्तावेजीकरण व खर्चाचा अहवाल वेळेत सादर करणे यांबरोबर या यंत्रणांनी एकसमान लेखापद्धती पाळली नाही, तर या थेट हस्तांतरणाच्या अंतिम विनियोगावर संनियंत्रण ठेवणे कठीण होईल.

² राज्यातील कार्यान्वयन संस्थांमध्ये, राज्यशासनाने केंद्रसरकारकडून राज्यामध्ये विशिष्ट कार्यक्रमाच्या अंमलबजावणीसाठी उदा सर्वशिक्षा अभियान, राष्ट्रीय ग्रामीण आरोग्य अभियान इ. निधी प्राप्त करण्यासाठी प्राधिकृत केलेल्या अशासकीय संस्था धरून प्रत्येक संघटना / संस्थाचा समावेश होतो.

1.2.3 विधानमंडळाच्या नियंत्रणाबाहेर निधीचा वापर करणे

ThFC च्या शिफारशीनुसार राज्याच्या एकत्रिकृत निधीच्या बाहेर निधी निर्माण करून त्यामधून सार्वजनिक खर्च करण्यास परावृत्त करावे. खाली चर्चिलेल्या प्रकरणांत एकत्रिकृत निधीबाहेर निधी निर्माण करून त्यातून सार्वजनिक खर्च करण्यांत आला होता.

केंद्रीय सहाय्याद्वारे वेगवेगळ्या गृहनिर्माण योजना हाती घेण्यासाठी शासनाच्या स्रोतांना पूरक ठरेल या उद्देशाने महाराष्ट्र शासनाच्या गृहनिर्माण विभागाने महाराष्ट्र निवारा निधी (MNN) निर्माण केला (मे 2010). निधी प्रस्थापित झाल्यापासून मार्च 2014 पर्यंत महाराष्ट्र शासन, महाराष्ट्र गृहनिर्माण आणि क्षेत्रविकास प्राधिकरण (म्हाडा) यांच्याकडून ₹ 3,649.30 कोटी व झोपडपट्टी पुनर्वसन प्राधिकरणाने संकलित केलेल्या जमीन अधिमुल्याच्या 90 टक्के इतके आवर्ती अंशदान प्राधिकरणाकडून MNN ला प्राप्त झाले होते. महाराष्ट्र शासनाच्या एकत्रिकृत निधी तसेच लोक लेख्यांच्या बाहेर म्हाडाच्या कार्यक्षेत्रामध्ये (म्हाडा अधिनियम, 1976 मध्ये दुरुस्ती न करता) हा निधी निर्माण करण्यात आला होता.

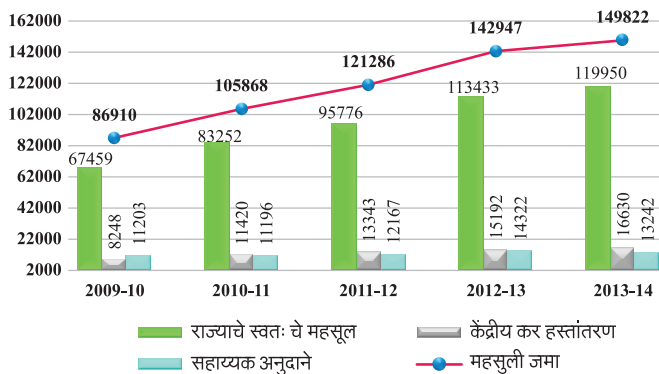
पुढे, मार्च 2014 पर्यंत MNN तून ₹ 2,476.14 कोटी खर्च करण्यात येऊनही MNN मध्ये प्राप्त झालेल्या जमा व केलेला खर्च यांचे वार्षिक लेखे व लेखापरिक्षा अहवाल राज्य विधानमंडळाला सादर करण्यात आले नव्हते (ऑक्टोबर 2014). अशाप्रकारे शासकीय लेख्यांबाहेर MNN ची निर्मिती करून त्यामध्ये व्यवहार केल्यामुळे जमा-खर्चाचे व्यवहार प्राधिकृत करण्याच्या नियमित प्रक्रियेद्वारे विधानमंडळाकडून त्यांची तपासणी होऊ शकली नाही. MNN मधील नियोजित व्यवहार सर्वसाधारण अर्थसंकल्पीय प्रक्रियेद्वारे केल्यास ते जास्त योग्य ठरेल.

1.3 महसुली जमा

वित्तीय लेख्यांच्या विवरणपत्र 11 मध्ये शासनाच्या महसुली जमांचा तपशील आहे. यांत शासनाचे कर व करेतर महसूल, केंद्रीय कर हस्तांतरण व केंद्र शासनाकडून प्राप्त सहाय्यक अनुदाने यांचा समावेश होतो. 2009-14 या कालावधीतील महसुली जमांचा कल आलेख 1.6 व परिशिष्ट 1.8 मध्ये दिला आहे.

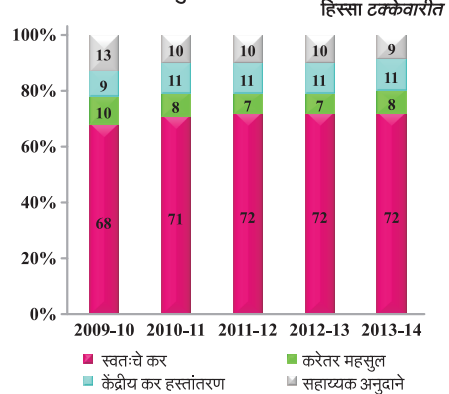
आलेख 1.7 मध्ये 2009-14 या कालावधीतील महसुली जमेचे घटक दर्शविले आहेत.

आलेख 1.6: महसुली जमेचा कल (₹ कोटीत)

(स्रोत: संबंधीत वर्षांचे वित्तीय लेखे)

आलेख 1.7: 2009-14 या कालावधीतील महसुली जमांची रचना

(स्रोत: संबंधीत वर्षांचे वित्तीय लेखे)

2012-13 पेक्षा, महसुली जमा (RR) ₹ 6,875 कोटीनी (पाच टक्के) वाढली. ही वाढ कर महसूल ₹ 5,149 कोटी (पाच टक्के), करेतर महसूल ₹ 1,368 कोटी (14 टक्के), केंद्रीय कर व शुल्क यांतील राज्याचा हिस्सा ₹ 1,439 कोटी (नऊ टक्के) यांतील वाढ व केंद्र शासनाची अनुदाने ₹ 1,081 कोटी (आठ टक्के) यातील घट, यांचा निव्वळ परिणाम होता. सन 2013-14 मधील महसुली जमा ₹ 1,49,822 कोटी जी राज्य शासनाच्या FCP

(₹ 1,49,705 कोटी) मधील निर्धारणाच्या जवळजवळ 100 टक्के तर MTFPSच्या प्रक्षेपणापेक्षा (₹ 1,55,987 कोटी) 96 टक्के होती.

महसुली जमेने 2009-14 या कालावधीत उत्तरोत्तर वाढ दर्शविली आहे. **आलेख 1.7** मध्ये दाखविल्याप्रमाणे 2009-12 या कालावधीत राज्याच्या स्वतःच्या कर हिश्यात वाढता कल होता. करेतर महसुलाचा हिस्सा 2009-13 या कालावधीत घसरता कल दर्शवित होता आणि त्यात 2013-14 मध्ये अल्पशी वाढ झाली. तर 2010-14 या दरम्यान केंद्रीय हस्तांतरणांचा हिस्सा तुलनात्मक स्थिर होता. सहाय्यक अनुदानाचा हिस्सा 2009-11 दरम्यान घटला होता, परंतु 2010-13 या दरम्यान स्थिर होता आणि 2013-14 मध्ये परत अल्पशः घटला.

सन 2004-05 ते 2012-13, दरम्यान, महसुली जमेच्या चक्रवाढ वाढीचा दर (16.89 टक्के) इतर सर्वसाधारण प्रवर्ग राज्याच्या वाढीच्या दरापेक्षा (16.93 टक्के) कमी होता. 2004-05 ते 2013-14 या दरम्यान वाढीचा दर 15.48 टक्क्यांपर्यंत कमी झाला (**परिशिष्ट 1.1**).

प्रचलित दरानुसार महसुली जमेचा जीएसडीपीच्या संदर्भातील कल **तक्ता 1.5** मध्ये सादर केला आहे.

तक्ता 1.5: जीएसडीपीच्या सापेक्ष महसुली जमांचा कल

	2009-10	2010-11	2011-12	2012-13	2013-14
महसुली जमा (₹ कोटीत)	86910	105868	121286	142947	149822
महसुली जमेच्या वाढीचा दर ³ (टक्के)	6.94	21.81	14.56	17.86	4.81
महसुली जमा/ जीएसडीपी (टक्के) [#]	10.16	10.09	10.32	10.80	10.15
फलावकता गुणोत्तरे⁴					
जीएसडीपीच्या संदर्भात महसुली जमेची फलावकता [#]	0.514	0.965	1.209	1.415	0.418
जीएसडीपीच्या संदर्भात राज्याच्या स्वतःच्या कराची फलावकता [#]	1.007	1.192	1.393	1.433	0.432
राज्याचे सकल घरेलू उत्पादन (₹ कोटीत) [®]	855751	1049150	1175419	1323768	1476233
राज्याच्या स्वतःच्या कराच्या संदर्भात महसुली जमांची फलावकता	0.510	0.810	0.868	0.988	0.966
<p>स्त्रोत: संबंधित वर्षाचे वित्तीय लेखे</p> <p>[®] जीएसडीपीचे आकडे सुधारीत करण्यात आले</p> <p>[#] जीएसडीपीच्या दुरुस्तीमुळे मागील वर्षातील आकड्यांत फरक आहे.</p>					

राज्य शासनाने महसुली जमेचा जो संवेग 2010-11 ते 2012-13 दरम्यान साध्य केला होता, तो 2013-14 मध्ये राखता आला नाही. जरी मागील वर्षाच्या तुलनेत 2013-14 मध्ये महसुली जमेत वाढ (पाच टक्के) झाली होती, तरी महसुली जमेचा 2012-13 वाढीचा दर 17.86 टक्क्यांवरून 2013-14 मध्ये 4.81 टक्क्यांवर घसरला. ही वाढ, करेतर महसुली जमा 14 टक्के (₹ 1,368 कोटी), कर महसुल पाच टक्के (₹ 5,149 कोटी) आणि केंद्रीय कर आणि शुल्क यातील राज्याचा हिस्सा नऊ टक्के (₹ 1,439 कोटी) यातील वाढ आणि केंद्र शासनाची अनुदाने आठ टक्के (₹ 1,081 कोटी) यातील घट, यांचा निव्वळ परिणाम होता.

जीएसडीपीच्या संदर्भात राज्याच्या स्वतःच्या करांच्या फलावकतेचे गुणोत्तर 2009-10 मधील 1.007 वरून 2012-13 मध्ये 1.433 वर क्रमशः वाढले, परंतु ते 2013-14 मध्ये 0.432 वर घसरले.

³ पृष्ठ 142 वरील शब्दसूची पहावी

⁴ मूळ चलांमधील प्रत्यक्ष बदलांशी संबंधीत राजकोषीय चलांमध्ये होणा-या बदलाची लवचिकता किंवा प्रतिसादाचे प्रमाण फलावकता गुणोत्तर दर्शविते. उदा.0.9 महसुल फलावकता म्हणजे जर GSDP मध्ये एक टक्का वाढ झाली तर महसुली जमेमध्ये 0.9 टक्के वाढ अपेक्षित असते (पृष्ठ 142 वरील शब्दसूची सुद्धा पहावी)

1.3.1 राज्याचे स्वतः चे स्रोत

केंद्रिय कर व सहाय्यक अनुदानातील राज्याचा हिस्सा हा वित्त आयोगाच्या शिफारशीच्या आधारे ठरविला जात असल्याने अतिरिक्त महसुली स्रोतांना चालना देण्याची राज्याची कार्यक्षमता ही कर आणि करेतर स्रोतांचा समावेश असलेल्या राज्याच्या स्वतःच्या महसुली स्रोतांच्या अनुषंगाने निर्धारित केली जाते.

राज्याच्या, वर्ष 2013-14 च्या प्रत्यक्ष कर आणि करेतर जमेची तेरावा वित्त आयोग आणि MTFPS (2013-14) च्या निर्धारणाशी केलेली तुलना तक्ता 1.6 मध्ये दिली आहे.

तक्ता 1.6: प्रत्यक्ष कर आणि करेतर जमा

(₹ कोटीत)

	ThFC ने केलेली प्रक्षेपणे	अर्थसंकल्पीय अंदाज	MTFPS प्रक्षेपणे	प्रत्यक्ष
कर महसुल	106406	107285	107285	108598
करेतर महसुल	13586	11994	11994	11352

स्रोत: वित्तीय लेखे /ThFC/अर्थसंकल्पीय अंदाजपत्रक/MTFPS

तक्ता 1.6 दर्शवितो की तेराव्या वित्त आयोगाने केलेल्या प्रमाणशीर निर्धारणेपेक्षा, अर्थसंकल्पीय अंदाजपत्रक व MTFPS मध्ये केलेल्या प्रक्षेपणांपेक्षा वर्षभरात प्रत्यक्षात प्राप्त झालेला कर महसुल जास्त होता. करेतर महसुल, तेराव्या वित्त आयोगाने केलेल्या प्रमाणशीर निर्धारणेपेक्षा (16 टक्के) आणि अर्थसंकल्प / MTFPS मधील प्रक्षेपणां पेक्षा (पाच टक्के) कमी होता.

1.3.1.1 कर महसुल

मुख्य कर आणि शुल्कांचे एकूण संकलन तक्ता 1.7 व आलेख 1.8 मध्ये दिले आहे.

तक्ता 1.7: राज्याच्या स्वतः च्या स्रोताचे घटक

(₹ कोटीत)

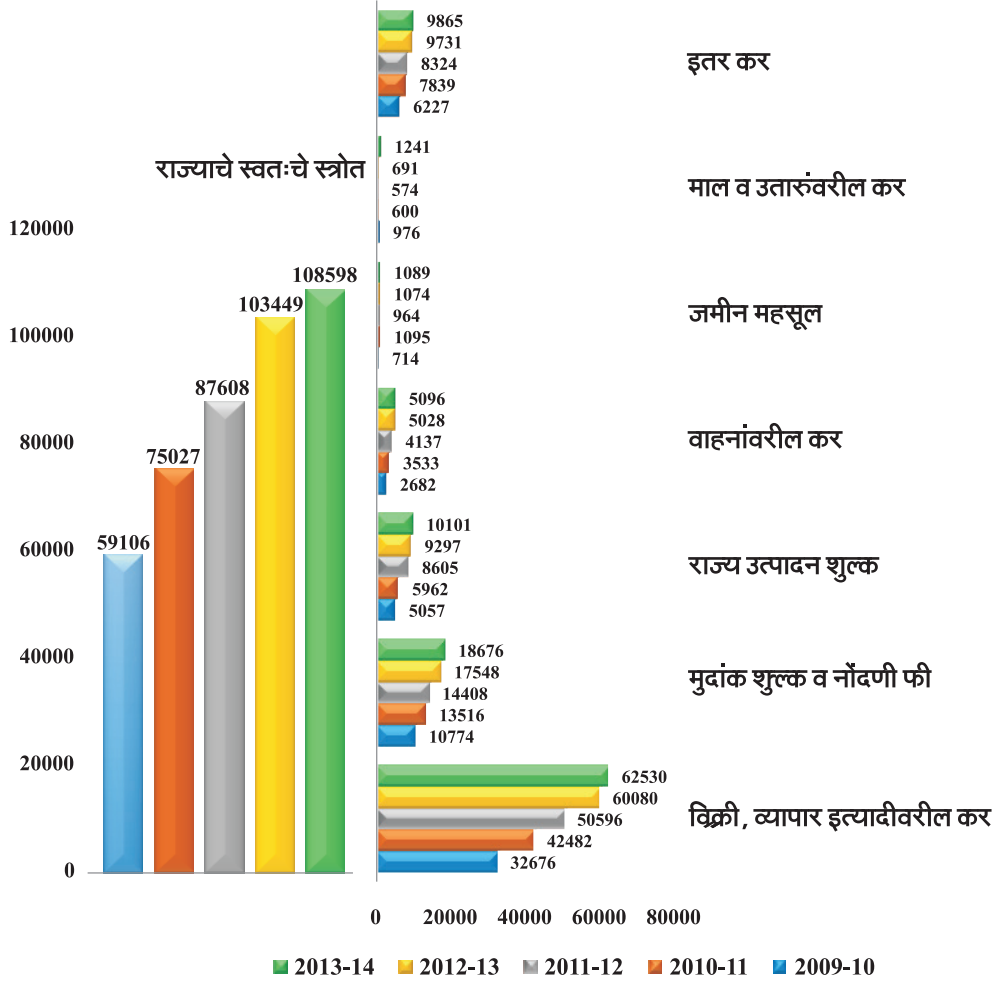
महसुली शीर्ष	2009-10	2010-11	2011-12	2012-13	2013-14	मागील वर्षाच्या तुलनेत 2013-14 मध्ये झालेल्या वाढीची टक्केवारी
	(₹ कोटीत)					
विक्री, व्यापार इत्यादींवरील कर	32676	42482	50596	60080	62530	4
मुद्रांक शुल्क व नोंदणी फी	10774	13516	14408	17548	18676	6
राज्य उत्पादन शुल्क	5057	5962	8605	9297	10101	9
वाहनांवरील कर	2682	3533	4137	5028	5096	1
जमीन महसूल	714	1095	964	1074	1089	1
माल व प्रवाशांवरील कर	976	600	574	691	1241	80 *
इतर कर ⁵	6227	7839	8324	9731	9865	1
एकूण	59106	75027	87608	103449	108598	5

* अपवादात्मक बदल हा महाराष्ट्र रस्ते व परिवहन महामंडळाकडून राज्य शासनास देणे असलेल्या प्रवासी करातील ₹ 456.89 कोटीच्या पुस्तकी समायोजनेमुळे आहे.
स्रोत: संबंधित वर्षाचे वित्तीय लेखे

⁵ इतर करामध्ये व्यवसाय, व्यापार, उपजिविका व रोजगार यावरील कर आणि विजेवरील कर व शुल्क यांचा समावेश आहे

आलेख 1.8: राज्याच्या स्वतःच्या महसुली स्रोतांचे घटक

(₹ कोटीत)

(स्रोत: संबंधित वर्षांचे वित्तीय लेखे)

कर महसूल मागील वर्षापेक्षा ₹ 5,149 कोटीने (पाच टक्के) वाढला. मागील वर्षाच्या मानाने झालेली ही वाढ मुख्यतः (अ) 'मुल्यवर्धित कराखालील' जास्त कर संकलनामुळे विक्री, व्यापार इत्यादीवरील करात झालेली वाढ ₹ 2,450 कोटी (चार टक्के), (ब) मुद्रांक व नोंदणी शुल्काच्या संकलनातील वाढीमुळे मुद्रांक शुल्क व नोंदणी फीतील वाढ ₹ 1,128 कोटी (सहा टक्के), (क) वाईन व स्पिरीटवरील जास्त उत्पादन शुल्कामुळे राज्य उत्पादन शुल्कातील वाढ ₹ 804 कोटी (नऊ टक्के) आणि (ड) स्थानिक भागात मालावरील प्रवेश कराच्या जास्त संकलनामुळे माल व उतारुंवरील करात ₹ 550 कोटी (80 टक्के) इतकी वाढ झाली होती.

2004-05 ते 2012-13 मध्ये कर महसुलाच्या चक्रवाढ वाढीचा दर (16.44 टक्के) इतर सर्वसाधारण प्रवर्ग राज्यातील वाढीच्या दरापेक्षा (16.42 टक्के) जास्त होता. 2004-05 ते 2013-14 या कालावधीत हा वाढीचा दर 15.11 टक्क्यांपर्यंत कमी झाला (परिशिष्ट 1.1).

कर महसुलाची जीएसडीपीशी टक्केवारी (7.36 टक्के) ही तेरावा वित्त आयोग (8.56 टक्के), MTFPS (8.15 टक्के) च्या प्रमाणशीर निर्धारणापेक्षा कमी होती आणि FCP (7.10 टक्के) पेक्षा अल्पशी जास्त होती.

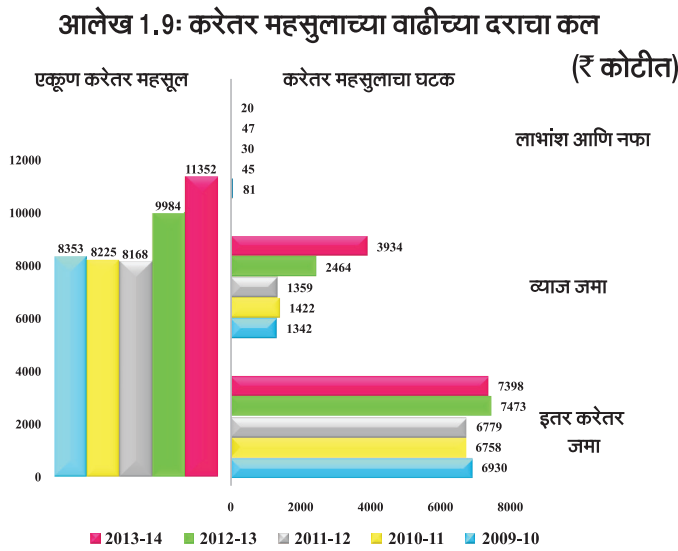
1.3.1.2 करेतर महसूल

करेतर महसूल वाढीचा दर तक्ता 1.8 व आलेख 1.9 मध्ये दर्शविला आहे.

तक्ता 1.8: करेतर महसूल वाढीचा दर

महसुली शीर्ष	2009-10	2010-11	2011-12	2012-13	2013-14	मागील वर्षाच्या तुलनेत 2013-14 मधील वाढीची टक्केवारी
	(₹ कोटीत)					
व्याज जमा	1342	1422	1359	2464	3934	60
लाभांश आणि नफा	81	45	30	47	20	(-57)
इतर करेतर जमा	6930	6758	6779	7473	7398	(-1)
एकूण	8353	8225	8168	9984	11352	14

स्रोत : संबंधित वर्षाचे वित्तीय लेखे

(स्रोत: संबंधित वर्षाचे वित्तीय लेखे)

“रोख शिल्लकीच्या गुंतवणूकीवर प्राप्त झालेले व्याज” या अंतर्गत व्याज जमांमध्ये झालेली 83 टक्के वाढ (₹ 1,419 कोटी) व दावा न केलेल्या ठेवी व हमी शुल्क इत्यादींमधील कमी प्राप्तीमुळे संकीर्ण जमांमध्ये झालेली घट (₹ 90 कोटी) यांचा निव्वळ परीणाम म्हणजे 2012-13 च्या तुलनेत करेतर महसुली जमांमध्ये झालेली ₹ 1,368 कोटी (14 टक्के) इतकी वाढ होय. राज्याची करेतर महसुली जमा (₹ 11,352 कोटी) ही FCP तील प्रक्षेपणांपेक्षा (₹ 10,934 कोटी) चार टक्क्यांनी जास्त होती आणि राज्याच्या MTFPS/अर्थसंकल्प प्रक्षेपणांपेक्षा पाच टक्क्यांनी (₹ 11,994 कोटी) कमी होती, तसेच ती तेराव्या वित्त आयोगाच्या प्रमाणशीर निर्धारणेपेक्षा 16

टक्क्यांनी (₹ 13,586 कोटी) इतकी कमी होती.

वर्ष 2004-05 ते 2012-13 मध्ये करेतर महसुलाच्या चक्रवाढ वाढीचा दर (11.70 टक्के) इतर सर्वसाधारण प्रवर्ग राज्यांच्या वाढीच्या दरापेक्षा (12.49 टक्के) कमी होता. 2004-05 ते 2013-14 या कालवधीत हा वाढीचा दर 11.92 टक्क्यांपर्यंत वाढला (परिशिष्ट 1.1).

1.3.2 केंद्र शासनाकडून प्राप्त सहाय्यक अनुदाने

केंद्र शासनाकडून मिळणारी सहाय्यक अनुदाने आठ टक्क्यांनी घटून 2012-13 मधील ₹ 14,322 कोटीवरून 2013-14 मध्ये ₹ 13,242 कोटी इतकी झाली. तक्ता 1.9 मध्ये दर्शविल्याप्रमाणे, योजनेतर अनुदाने (18 टक्के) आणि केंद्र योजनांतर्गत योजना अनुदाने (473 टक्के) वाढली, तर 2013-14 मध्ये, राज्य योजनांतर्गत योजना अनुदाने व केंद्र पुरस्कृत योजनांतर्गत योजनांसाठीची अनुदाने अनुक्रमे 35 टक्के व 13 टक्क्यांनी घटली. केंद्र शासनाकडून मिळणा-या एकूण अनुदानांचा महसुली जमेशी असलेल्या टक्केवारीचा कल सातत्याने घटताना दिसतो. हयावरून असे दिसून येते की, राज्याची केंद्रावरील अवलंबितता कमी होत आहे.

वर्ष 2012-13 शी तुलना करता वर्ष 2013-14 मध्ये केंद्र शासनाकडून प्राप्त झालेल्या सहाय्यक अनुदानांतील घट

तक्ता 1.9: केंद्र शासनाकडून प्राप्त सहाय्यक अनुदाने

(₹ कोटीत)

	2009-10	2010-11	2011-12	2012-13	2013-14
योजनेतर अनुदाने	3707	2304	1723	4676	5533
राज्य योजनांतर्गत योजनांसाठी अनुदाने	5396	5805	6380	5630	3684
केंद्र योजनांतर्गत योजनांसाठी अनुदाने	87	245	65	113	648
केंद्र पुरस्कृत योजनांतर्गत योजनांसाठी अनुदाने	2013	2842	3999	3903	3377
एकूण	11203	11196	12167	14322	13242
मागील वर्षापेक्षा वाढ / घट टक्केवारी	(-) 2.0	(-) 0.06	8.67	17.71	(-)7.54
एकूण अनुदानाची महसुली जमेशी टक्केवारी	12.89	10.58	10.03	10.02	8.84
स्त्रोत: संबंधित वर्षाचे वित्तीय लेखे					

ही राज्य योजनांतर्गत योजनांच्या अनुदानात झालेल्या घटीमुळे होती. ही घट तेराव्या वित्त आयोगाची अनुदाने न वापरल्यामुळे होती, ज्यासंबंधी चर्चा परिच्छेद 1.3.5.2 मध्ये केली आहे.

योजनेतर अनुदानातील वाढ (₹ 857 कोटी) ही मुख्यत्वे करून (अ) इतर अनुदाने (₹ 735 कोटी) आणि (ब) केंद्रीय रस्ते निधीतून अनुदाने (₹ 387 कोटी) या अंतर्गत झाली. केंद्र योजनांतर्गत योजनांतील वाढ (₹ 535 कोटी) ही मुख्यत्वे सामाजिक सुरक्षा आणि कल्याण (₹ 354 कोटी), पिकसंवर्धन (₹ 146 कोटी) आणि जनगणना, सर्वेक्षण आणि सांख्यिकी (₹ 44 कोटी) यांखाली झाली.

राज्य योजनांतर्गत योजनांवरील अनुदानातील एकंदरीत घट (₹ 1,946 कोटी) ही मुख्यत्वे भारतीय संविधानाच्या अनुच्छेद 275(1) च्या परंतुका अंतर्गत प्राप्त अनुदाने (₹ 909 कोटी), इतर अनुदाने (₹ 623 कोटी) आणि वर्धितवेग पाटबंधारे लाभ कार्यक्रम व इतर पाणी संबंधातील योजना (₹ 744 कोटी) यांतील घट, लघु व मध्यम शहरांच्या नागरी सुविधा विकासासाठी (₹ 495 कोटी) झालेल्या वाढीच्या वजावटीचा परिणाम होय. केंद्र पुरस्कृत योजनांतर्गत योजनांसाठीच्या अनुदानातील एकंदरीत घट (₹ 526 कोटी) ही मुख्यत्वे (अ) सामाजिक सुरक्षा व कल्याण (₹ 542 कोटी) आणि (ब) कुटुंब कल्याण (₹ 449 कोटी) यांतील घट, (अ) सर्वसाधारण शिक्षण (₹ 169 कोटी), (ब) पोषण आहार (₹ 140 कोटी) आणि (क) इतर प्रशासकीय सेवा (₹ 100 कोटी) यांत झालेल्या वाढीच्या वजावटीचा परिणाम होय.

1.3.3 ऋण एकत्रिकरण आणि सहाय्य सुविधे अंतर्गत कर्ज माफी

तेराव्या वित्त आयोगाने केंद्रीय कर्जातून मुक्त होण्यासाठी, ऋण 'एकत्रिकरण आणि सहाय्य सुविधा' या नावाची योजना तयार केली होती, जी राज्याच्या तुटीमधील घटीशी जोडलेल्या राजकोषीय कार्यक्षमतेवर आधारित होती. ह्या आधी राज्याला 2011-12 मध्ये ₹ 170.23 कोटीचे कर्ज निर्लेखन प्राप्त झाले होते. महाराष्ट्र शासनाने वर्ष 2010-13 दरम्यान ₹ 71.94 कोटीचे कर्ज व व्याजाची (मुददल ₹ 31.61 कोटी व व्याज 40.33 कोटी) परतफेड केली आणि त्यानंतर उर्जा मंत्रालयाने ₹ 0.04 कोटीचा परतावा केला. केंद्र शासनाच्या निर्लेखन आदेशातील तरतुदीनुसार, महाराष्ट्र शासनाने 31 मार्च 2010 नंतर परतफेड केलेले कर्ज व व्याज वित्त मंत्रालयाने फक्त ₹ 30.38 कोटी इतके समायोजित केले आणि उर्वरित ₹ 41.52 कोटी रक्कम असमायोजित राहिली.

महाराष्ट्र शासनाला राष्ट्रीय अल्पबचत निधीतील (NSSF) व्याजदराच्या पुनः निर्धारणासाठी वर्ष 2011-12 दरम्यान ₹ 118.55 कोटी, वर्ष 2012-13 दरम्यान ₹ 454.73 कोटी आणि वर्ष 2013-14 दरम्यान ₹ 447.40 कोटी एवढी तात्पुरती मदत प्राप्त झाली होती. तेराव्या वित्त आयोगाच्या निर्धारणाबरोबर प्रत्यक्ष प्राप्त झालेल्या व्याज सहाय्याची तुलना तक्ता 1.10 मध्ये दर्शविली आहे.

तक्ता 1.10: ThFC निर्धारणाच्या सापेक्ष व्याज सहाय्याची प्रत्यक्ष प्राप्ती

(₹ कोटीत)

तपशील	2010-11	2011-12	2012-13	2013-14
NSSF कर्जावरील ThFC चे तात्पुरते व्याज सहाय्य	503.29	476.51	447.40	418.30
प्राप्त व्याज सहाय्य	0	0	573.28	447.40

स्रोत: ThFC चा अहवाल आणि संबंधित वर्षाचे वित्तीय लेखे

तक्ता 1.10 वरून असे दिसून येते की, राज्य शासन व्याजाच्या सहाय्यापोटी ₹ 1,845.50 कोटी मिळण्यास पात्र असताना ₹ 1,020.68 कोटी मिळाले. अशा तरहेने 2010-12 मध्ये ₹ 406.52 कोटी व 2013-14 मध्ये ₹ 418.30 कोटी कमी मिळाले. FRBM अधिनियमांतर्गत निर्धारित केलेले महसुली आधिक्याचे लक्ष्य महाराष्ट्र शासनाला या तीन वर्षांमध्ये (2010-11, 2011-12, 2013-14) साध्य करणे शक्य झाले नव्हते.

1.3.4 केंद्रीय करांचे हस्तांतरण

केंद्रीय करांचे हस्तांतरण 2012-13 मधील ₹ 15,192 कोटीवरून 2013-14 मध्ये ₹ 16,630 कोटीपर्यंत नऊ टक्क्यांनी वाढले. ही वाढ मुख्यतः सेवा कर (₹ 484 कोटी), कॉर्पोरेशन कराव्यतिरिक्त इतर मिळकतीवरील कर (₹ 406 कोटी), केंद्रीय उत्पादन शुल्क (₹ 196 कोटी) आणि कॉर्पोरेशन कर (₹ 121 कोटी) यांमध्ये झाली होती.

1.3.5 तेराव्या वित्त आयोगाच्या अनुदानांची अनुकूलता

1.3.5.1 प्रस्तावना

भारताच्या राज्य घटनेतील अनुच्छेद 280 नुसार वर्ष 2010-15 मध्ये केंद्र आणि राज्य स्तरावरील राजकोषीय बाबींच्या विशिष्ट पैलूंवरील शिफारशींसाठी तेराव्या वित्त आयोगाची स्थापना राष्ट्रपतींनी 13 नोव्हेंबर 2007 ला केली. ThFC समोर, एकूण विभाजनयोग्य करातून प्राप्त झालेल्या निव्वळ महसुलाची वाटणी, गरजू राज्यांना सहाय्यक अनुदानांचे वाटप व स्थानिक संस्थांना देण्यासाठी राज्याच्या स्रोतांना पूरक ठरतील अशा उपाययोजना करणे ही तीन घटनेद्वारे अनिवार्य केलेली कामे होती.

वित्त, ग्रामविकास, आरोग्य, पर्यटन, विधी व न्याय, वैद्यकीय शिक्षण व औषधिद्वये, सामान्य प्रशासन (माहिती व तंत्रज्ञान), महसूल व वन आणि उच्च व तंत्र शिक्षण या महाराष्ट्र शासनाच्या नऊ विभागांमध्ये तेराव्या वित्त आयोगाने दिलेल्या अनुदानाच्या अभिलेख्यांचे लेखापरीक्षण करण्यांत आले.

तक्ता 1.11 मध्ये वर्ष 2010-14 मध्ये ThFC ने वितरीत, संवितरीत केलेली व वापरलेली अनुदाने यांचा तपशील दिला आहे.

तक्ता 1.11: वितरीत, संवितरीत केलेल्या आणि वापरलेल्या अनुदानांचा तपशील

(₹ कोटीत)

अ. क्र.	अनुदान देण्याचे प्रयोजन	2010-14					
		ThFC च्या शिफारशीं नुसार केंद्र शासनाने वितरीत करावयाची अनुदाने	केंद्र शासनाने प्रत्यक्षात वितरीत केलेली अनुदाने	कमी वितरीत केलेले अनुदान	जादा वितरीत केलेले /तरतूद नसताना वितरीत केलेले अनुदान	प्रत्यक्ष वापर/ उपयोगिता प्रमाणपत्र सादर केलेल्या रक्कमा	वितरीत अनुदानाचा उपयोग टक्केवारीत
1 अ	स्थानिक संस्था (PRI)	3913.90	3813.87	567.87	467.84	2027.35	53.16
1 ब	स्थानिक संस्था (ULB)	2232.23	2177.92	289.63	235.32	939.24	43.13
2	आपत्ती निवारणासाठी सहाय्य	1451.04	1446.05	5.00	0.01	516.33	35.71
3	निष्पत्ती अनुदानांत सुधारणा	761.04	472.37	520.02	231.35	69.02	14.61
4	पर्यावरणासंबंधी अनुदाने	508.20	416.20	92.00	0.00	153.20	36.81
5	प्राथमिक शिक्षण	579.00	579.00	0.00	0.00	578.93	99.99
6	रस्ते आणि पूल	1519.00	1519.00	0.00	0.00	लागू नाही*	लागू नाही*
7	राज्य विशिष्ट अनुदाने	926.25	611.87	314.75	0.37	321.74	52.58
एकूण बेरीज		11890.66	11036.28	1789.27	934.89	4605.81	41.73

स्रोत: वित्त व इतर विभागांनी पुरविलेली माहिती
* ThFC च्या मार्गदर्शक सुचनांनुसार उपयोगिता प्रमाणपत्रे अनिवार्य नाहीत.

मार्च 2014 पर्यंत, शिफारस केलेल्या ₹ 11,890.66 कोटी रक्कमेऐवजी महाराष्ट्र शासनाला ₹ 11,036.28 कोटीचे अर्थसहाय्य प्राप्त झाले. परिशिष्ट 1.9 मध्ये अनुदान निहाय तपशील दिला आहे. काही अनुदानांत 2014 पर्यंत, ThFC ने शिफारस केलेल्या अनुदानापेक्षा महाराष्ट्र शासनाला ₹ 1,789.27 कोटी इतके अनुदान कमी प्राप्त झाले आणि काही अनुदाने शिफारशीपेक्षा ₹ 934.89 कोटीनी जास्त प्राप्त झाली. अनुदाननिहाय कमी/जास्त प्राप्त झालेला निधी व कमी प्राप्त झाल्याची कारणे परिशिष्ट 1.10 मध्ये दिली आहेत. 2010-2014 मध्ये PRIs नां वितरीत केलेल्या एकूण अनुदानापैकी (₹ 3,813.87 कोटी) PRIs नी 2010-2014 मध्ये प्रत्यक्षात 53.16 टक्के (₹ 2,027.35 कोटी) अनुदाने वापरली होती, ज्याचा तपशील तक्ता 1.11 च्या अनुक्रमांक 1 (अ) मध्ये दर्शविला आहे.

1.3.5.2 अनुदानांचा धिम्यागतीने वापर

खालील प्रकरणांमध्ये ThFC च्या अनुदानांचा वापर अत्यल्प प्रमाणात/धिम्या गतीने झाल्याचे आढळून आले आणि म्हणूनच अनुदानाचा पुढील हप्ता वितरीत होण्याची शक्यता धुसर होती. अशा धिम्यागतीने होणा-या वापरामुळे, परिच्छेद 1.3.2 मध्ये दिलेल्या तपशिलाप्रमाणे वर्ष 2013-14 मध्ये केंद्र शासनाकडून प्राप्त होणा-या योजनांतर्गत अनुदानांमध्ये घट झाली.

राज्यासाठी दिलेली विशिष्ट अनुदाने

- अधिक प्रमाणात पायाभूत सुविधा निर्माण करून व सध्याच्या यंत्रसामग्रीऐवजी नवीन यंत्रसामग्री खरेदी करून, त्याद्वारे औद्योगिक प्रशिक्षण संस्थांचे (ITIs) बळकटीकरण करण्यासाठी महाराष्ट्र शासनाला ₹ 115 कोटीचे अनुदान देण्यांत (2011-15) आले होते. मार्च 2012 मध्ये मुक्त केलेल्या ₹ 28.75 कोटीच्या पहिल्या हप्त्याच्या रक्कमेतून ₹ 21.79 कोटीचा खर्च झालेला असूनही त्याचे उपयोगिता प्रमाणपत्र केंद्र शासनाला सादर करण्यात आले नव्हते (जुलै 2014).
- ThFC च्या शिफारशीनुसार महाराष्ट्र शासनाला पुरातन वास्तु जतन करण्यासाठी चार समान हप्त्यांत ₹ 100 कोटीचे अनुदान देण्यांत (2011-15) आले होते. वर्ष 2011-12 मध्ये दयावयाचा ₹ 25 कोटीचा पहिला हप्ता केंद्र शासनाने अखेर ऑगस्ट 2013 मध्ये मुक्त केला होता. पुरातन वास्तुचा विकास व जतन करण्याचे काम प्रगतीपथावर होते, परंतु केंद्र शासनास उपयोगिता प्रमाणपत्रे सादर करण्यात आली नव्हती (ऑगस्ट 2014).
- ThFC च्या शिफारशीनुसार औरंगाबाद, मुंबई, नागपूर, नाशिक आणि पुणे येथे अन्न चाचणी प्रयोगशाळा स्थापन करण्यासाठी महाराष्ट्र शासनाला ₹ 32 कोटीचे अनुदान देण्यांत (2011-15) आले होते. केंद्र शासनाने वर्ष 2011-12 चा ₹ आठ कोटी अनुदानाचा पहिला हप्ता फेब्रुवारी 2012 मध्ये मुक्त केला. सदरील अनुदान महाराष्ट्र शासनाने नोव्हेंबर 2012 मध्ये वितरीत केले आणि काम चार टप्प्यांमध्ये पूर्ण करण्याचा निर्णय घेतला. पहिल्या टप्प्यातील काम पूर्ण झाल्यानंतर ₹ 7.52 कोटीची (₹ 8 कोटी पैकी) उपयोगिता प्रमाणपत्रे मार्च 2014 मध्ये सादर करण्यांत आली होती. उर्वरित तीन टप्प्यांसाठी वर्ष 2013-14 चा अंतिम कृती आराखडा आणि वर्ष 2014-15 चा अंदाजित कृती आराखडा वैद्यकीय शिक्षण व औषधिद्वये विभागाकडून उच्चस्तरीय संनियंत्रण समितीच्या मंजूरीसाठी मार्च 2014 पर्यंत सादर केला गेला नव्हता.

निष्पत्ती मधील सुधारणेसाठी दिलेली अनुदाने

- अनुदान मुक्त करावयाच्या कालावधीत (2010-15), न्यायदानात सुधारणा करण्यासाठी (भांडवली) महाराष्ट्र शासनास ₹ 542.66 कोटी प्राप्त व्हावयाचे होते. परंतु, त्यापैकी फक्त ₹ 182.27 कोटी (33.59 टक्के) 2010-11 आणि 2013-14 च्या दरम्यान महाराष्ट्र शासनास प्राप्त झाले होते. ThFC च्या मार्गदर्शक तत्वांनुसार, महाराष्ट्र शासनास आठ कारणांसाठी निधी देण्यात आला होता, ज्याचा तपशील परिशिष्ट 1.11 मध्ये दर्शविला आहे. या आठ घटकांवर महाराष्ट्र शासनाने जुलै 2014 पर्यंत फक्त ₹ 84.20 कोटी रक्कमेचा वापर केला होता .
- दारिद्र्यरेषेखालील (BPL) जनतेला असाधारण ओळखपत्र देण्यासाठी महाराष्ट्र शासनाला ₹ 317.40 कोटीचे अनुदान देण्यांत (2010-15) आले होते. जुलै 2010 मध्ये, केंद्र शासनाने ₹ 31.74 कोटीचा पहिला हप्ता वितरीत केला. त्याव्यतिरिक्त, एप्रिल 2011 व मे 2011 मध्ये महाराष्ट्र शासनाने ₹ 1.20 कोटी वितरीत केले. राज्य सेतू संस्थेच्या लेख्यांमध्ये एकूण ₹ 32.94 कोटीची रक्कम मे 2011 पासून ठेवण्यांत आली होती. सामान्य प्रशासन (माहिती तंत्रज्ञान) विभागाच्या दस्तऐवजांची तपासणी केली असता असे आढळून आले की, नगर/ग्राम विकास विभाग अद्ययावत आणि मंजूर BPL यादी देऊ न शकल्यामुळे ₹ 32.94 कोटीच्या संपूर्ण रकमेचा वापर होऊ शकला नव्हता.

1.3.5.3 अनुदानांचा अन्य प्रयोजनासाठी वापर

प्रधान मुख्य वनसंरक्षक (PCCF), नागपूर आणि उप वनसंरक्षक, अमरावती यांनी ₹ 0.38 कोटी अमान्य बाबींवर खर्च केले होते (परिशिष्ट 1.12). सदस्य सचिव, महाराष्ट्र राज्य जैव विविधता मंडळ, नागपूर यांनी उत्तरादाखल असे सांगितले (ऑगस्ट 2014) की, मंडळासाठी स्वतंत्र लेखा शीर्ष देण्यात आले नसल्यामुळे, तसेच महाराष्ट्र शासनाकडून वेतनासाठी कोणतेही विशिष्ट अनुदान प्राप्त न झाल्यामुळे, वेतन व भत्त्याचे ₹ 2.30 लाख (परिशिष्ट 1.12 चे अनु.क्र. 21) ThFC अनुदानातून प्रदान करण्यात आले होते.

1.3.5.4 मार्गदर्शक तत्वांचे उल्लंघन

ThFC च्या मार्गदर्शक तत्वांनुसार अनुदाने एकत्रिकृत निधीच्या बाहेर ठेवता येत नाहीत. परंतु, खालील प्रकरणात ThFC ची अनुदाने राज्याच्या एकत्रिकृत निधीच्या बाहेर ठेवण्यात आली होती:

- संचालक, पुरातत्व विभाग, मुंबई ज्यांच्याकडे पुरातन वारसा जतन करण्याचे काम सोपविण्यात आले होते, त्यांनी त्यांच्या स्वीय प्रपंजी लेख्यात (PLA) 2011-12 चे ThFC चे ₹ 25 कोटीचे अनुदान ठेवले होते. जुलै 2014 पर्यंत PLA मध्ये 12व्या वित्त आयोगानुसार प्राप्त झालेली अनुदाने (₹ 17.13 कोटी), मुख्यमंत्र्यांच्या विशेष कार्यक्रमांतर्गत प्राप्त झालेली अनुदाने (₹ 17 कोटी) व ThFC ची अखर्चित अनुदाने (₹ 6.81 कोटी) शिल्लक होती.
- महाराष्ट्र शासनाच्या विधी व न्याय विभागाने महाराष्ट्र न्याय प्रबोधिनी आणि भारतीय मध्यस्थी केंद्र व प्रशिक्षण संस्था, उत्तन, ठाणे यांना प्रबोधिनीच्या स्वीय/बचत खात्यात ₹ 10 कोटी ठेवण्यास अनुमती दिली होती (जून 2011), जे तेराव्या वित्त आयोगाच्या मार्गदर्शक तत्वांशी विसंगत होते. मार्च 2014 पर्यंत या खात्यात ₹ 1.16 कोटी रक्कम शिल्लक होती. विधी व न्याय विभागाने असे सांगितले (जुलै 2014) की, अर्थसंकल्पीय प्रक्रीयेद्वारा अनुदान प्राप्त करण्यात होणारा विलंब टाळण्यासाठी, प्रबोधिनीच्या बचत खात्यात निधी ठेवण्याचा निर्णय घेण्यांत आला होता.
- केंद्र शासनाने BPL योजनेखालील लाभार्थ्यांसाठी असाधारण ओळखपत्र देण्यासाठी मुक्त केलेली ₹ 31.74 कोटीची रक्कम विनावापर पडून होती व ती मार्च 2011 पासून राज्य सेतू संस्थेच्या बँक ऑफ इंडिया मधील खात्यात ठेवण्यांत आली होती. तसेच, महाराष्ट्र शासनाने ₹ 1.20 कोटी मुक्त केले होते (एप्रिल 2011 व मे 2011), ते देखिल सेतू खात्यात ठेवण्यात आले होते .

⁶ राज्य सेतू संस्था ही राज्य स्तरावरील नोंदणीकृत शिखर संस्था आहे, ज्याच्या अध्यक्षस्थानी मुख्य सचिव असतात व जी जिल्हा स्तरावरील संस्थांना मार्गदर्शन करते, त्यांच्यावर संनियंत्रण ठेवते.

- बालमृत्यु दरात घट व्हावी यासाठी महाराष्ट्र शासनाच्या सार्वजनिक आरोग्य विभागाने मुक्त केलेली प्रोत्साहनपर अनुदानाची ₹ 0.93 कोटी रक्कम एप्रिल 2014 मध्ये सह संचालक (आरोग्य व प्रशासन) यांनी आहरित करून ती राज्य आरोग्य संस्था, मुंबई यांच्या बँक खात्यात जमा केली.
- PCCF, नागपूर यांनी 2012-13 दरम्यान ₹ एक कोटी व 2013-14 दरम्यान ₹ 0.75 कोटी अनुदान महाराष्ट्र राज्य जैव विविधता मंडळाला मुक्त केले होते. वर्ष 2012-13 दरम्यान, मंडळ त्यापैकी फक्त ₹ 0.05 कोटी खर्च करू शकले आणि उर्वरित ₹ 0.95 कोटी नंतरच्या वर्षात पुनर्विधता प्राप्त न करता वापरण्यात आले. वर्ष 2013-14 दरम्यान, प्राप्त झालेल्या ₹ 0.75 कोटी अनुदानापैकी मंडळाने ₹ 0.02 कोटी खर्च केले होते व सार्वजनिक क्षेत्रातील एका बँकेतील बचत खात्यात उर्वरित अखर्चित रक्कम ₹ 0.73 कोटी ठेवण्यांत आली होती.

1.3.5.5 महाराष्ट्र शासनाकडून अनुदान वितरीत करण्यातील विलंब

बालमृत्यु दरामध्ये घट होण्यासाठी देण्यात येणारे प्रोत्साहनपर अनुदान

बालमृत्यु दरामध्ये घट होण्यासाठी केंद्र शासनाने प्रोत्साहनपर अनुदान म्हणून 2012-13 साठी ₹ 133.08 कोटी व 2013-14 साठी ₹ 98.27 कोटी अनुक्रमे डिसेंबर 2012 व सप्टेंबर 2013 मध्ये मुक्त केले. लेखापरीक्षेत असे आढळून आले की 2012-13 साठी जे ₹ 133.08 कोटी अनुदान देण्यांत आले होते, त्याऐवजी महाराष्ट्र शासनाने नजरचूकीने फक्त ₹ 133.08 लाखाची पुरवणी तरतूद केली होती (डिसेंबर 2013) व मार्च 2014 मध्ये ₹ 93.16 लाख (70 टक्के) मुक्त केले होते. 2013-14 साठीच्या ₹ 98.27 कोटी अनुदानापैकी ऑक्टोबर 2014 पर्यंत कोणतीही अर्थसंकल्पीय तरतूद करण्यात झाली नव्हती. अशाप्रकारे ₹ 231.35 कोटी प्राप्त अनुदानापैकी महाराष्ट्र शासनाने ₹ 0.93 कोटी व ते ही विलंबाने मुक्त केले होते.

पंचायती राज संस्थांना अनुदान मुक्त करण्यातील विलंब

केंद्र शासनाच्या सूचनांनुसार (सप्टेंबर 2010), केंद्र शासनाकडून अनुदान प्राप्त झालेल्या तारखेपासून 15 दिवसांच्या आत ग्रामविकास विभागाने पंचायती राज संस्थांना (PRIs) अनुदाने मुक्त करावीत. ही अनुदाने मुक्त करण्यास विलंब झाल्यास अशा एकुण विलंबासाठी भारतीय रिझर्व्ह बँकेच्या बँक दराने व्याज परीगणीत करून त्यासह हप्ता मुक्त करणे राज्यशासनावर बंधनकारक होते. तसेच, जिल्हापरिषदांकडून (ZPs) कडून पाच ते दहा दिवसांच्या कालमर्यादित ग्रामपंचायतींना अनुदाने मुक्त करावयाची होती. खाली चर्चिलेल्या दोन प्रकरणांमध्ये ThFC ची अनुदाने मुक्त करण्यात 15 दिवसांपेक्षा अधिक विलंब झाला होता व महाराष्ट्र शासनास PRIs नां व्याज प्रदान करावे लागले होते.

- 2010-11 दरम्यान, सर्वसाधारण मूळ अनुदान (₹ 255.98 कोटी) व विशेष क्षेत्र मूळ अनुदान (₹ 3.95 कोटी) यांचा पहिला हप्ता 31 दिवसांच्या विलंबाने प्रदान केल्याबल 33 PRIs नां व्याजापोटी ₹ 1.32 कोटी प्रदान करण्यांत आले होते. त्याचप्रमाणे अपर्याप्त अर्थसंकल्पीय तरतूदीमुळे सामान्य मूळ अनुदानाच्या 2011-12 साठीच्या (₹ 54.23 कोटी) दुस-या हप्त्याची उर्वरित रक्कम 24 दिवसांच्या विलंबाने प्रदान केल्याबल PRIs नां व्याजापोटी ₹ 0.21 कोटी प्रदान करण्यांत आले होते.
- CAFO, ZP, चंद्रपूर यांनी प्राप्त केलेली ThFC ची अनुदाने ग्रामपंचायतींना पाच ते 10 दिवस या विहित कालमर्यादेनंतर वितरीत केली होती.

1.3.6 सोडून दिलेला महसूल

काही यंत्रणांकडून (खालील चर्चिल्याप्रमाणे) महाराष्ट्र शासनाला देय असलेल्या हमी शुल्कासारख्या महसुली जमा महाराष्ट्र शासनाकडून अर्थसहाय्याच्या प्रदानाने किंवा भाग भांडवल अंशदानाच्या रूपात गुंतवणूकीद्वारे समायोजित केल्या जात होत्या. त्याप्रमाणात हमी शुल्क व अर्थसहाय्य जास्त प्रमाणात दर्शविले गेले. यामुळे महसूल देखिल सोडून दिला गेला.

- शेतीसाठी रासायनिक खतांची खरेदी, साठवण व पुरवठा करण्यासाठी मार्च 2012 मध्ये महाराष्ट्र शासनाच्या कृषि विभागाने महाराष्ट्र राज्य सहकारी पणन महासंघ मर्यादित, मुंबई, विदर्भ सहकारी पणन महासंघ मर्यादित, नागपूर आणि महाराष्ट्र कृषि उद्योग विकास महामंडळ मर्यादित, मुंबई यांना नोडल यंत्रणा बनविले. या प्रयोजनांसाठी या तीन पणन महासंघांना बँकेकडून घेतलेल्या कर्जासाठी महाराष्ट्र शासनाने हमी दिली आहे आणि हमी शुल्क, बँकेचे व्याज व विम्याची रक्कम यावरील खर्च भागविण्यासाठी ₹ 52.45 कोटीचे अर्थसहाय्य देखील मंजूर (जून 2013 ते मार्च 2014) केले आहे. अशाप्रकारे, महाराष्ट्र शासनाने या तीन पणन महासंघांनी घेतलेल्या कर्जासाठी फक्त हमीच दिली असे नाही, तर कर्जाच्या मुद्दलाची परतफेड वगळता कर्जाशी निगडित इतर सर्व खर्च भागविण्यासाठी देखील अर्थसहाय्य दिले .
- त्याचप्रमाणे महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरण व महाराष्ट्र पाटबंधारे वित्तीय महामंडळ मर्यादित यांच्याकडून प्राप्त व्हावयाची ₹ 6.22 कोटी हमी शुल्काची रक्कम या दोन संस्थांमधील समभाग गुंतवणूकीच्या रुपात समायोजित केली गेली.

1.4 भांडवली जमा

2009-14 दरम्यान भांडवली जमा व त्याचे घटक यांचा तपशील तक्ता 1.12. मध्ये दिला आहे.

तक्ता 1.12: भांडवली जमा वाढीचा कल आणि घटक

(₹ कोटीत)

राज्याच्या जमेचे स्रोत	2009-10	2010-11	2011-12	2012-13	2013-14
भांडवली जमा (CR)	22104	21397	25467	22588	27463
किरकोळ भांडवली जमा	25	17	456	0	0
कर्जे व अग्रिमांची वसुली	515	640	559	863	728
लोक ऋण जमा	21564	20740	24452	21725	26735
ऋण भांडवली जमांच्या वाढीचा दर	4.13	(-)3.82	17.90	(-)11.15	23.06
ऋणेतर् भांडवली जमांच्या वाढीचा दर	(-)6.57	21.67	54.49	(-)14.98	(-)15.64
जीएसडीपीच्या वाढीचा दर	13.50	22.60	12.04	12.62	11.52
भांडवली जमेच्या वाढीचा दर (टक्केवारी)	3.84	(-) 3.20	19.02	(-) 11.30	21.58

स्रोत: संबंधित वर्षाचे वित्तीय लेखे

तक्ता 1.12 असे दर्शवितो की, भांडवली जमेत 2012-13 मधील 11 टक्के इतक्या ऋण वाढीच्या तुलनेत 2013-14 मध्ये 22 टक्के इतकी धन वाढ नोंदविण्यात आली. वर्ष 2013-14 मध्ये ऋणेतर् भांडवली जमेत 15.64 टक्के इतकी ऋण वाढ झाली.

1.4.1 निर्गुतवणूकीतून मिळालेले उत्पन्न

निर्गुतवणूकीतून मिळालेले उत्पन्न निरंक होते.

1.4.2 कर्जे व अग्रिमांची वसुली

कर्जे व अग्रिमांची वसुली 15.64 टक्क्यांनी (₹ 135 कोटी) कमी झाली, ही मुख्यत्वे सहकाराकरीता कर्जे (₹ 105 कोटी) या शीर्षाखाली कमी वसुली झाल्यामुळे झाली होती.

1.4.3 लोक ऋण जमा

लोक ऋण जमेची काल निहाय माहिती तक्ता 1.13 मध्ये दर्शविली आहे.

तक्ता 1.13: लोक ऋण जमांची काल निहाय माहिती

(₹ कोटीत)

	2009-10	2010-11	2011-12	2012-13	2013-14
खुल्या बाजारातील कर्जे	15500 (71.88)	11500 (55.45)	21000 (85.88)	17500 (80.55)	23600 (88.27)
राष्ट्रीय अल्पबचत निधी	4314 (20.01)	7505 (36.19)	1965 (8.04)	2664 (12.26)	1425 (5.33)
इतर वित्तीय संस्था	998 (4.63)	915 (4.41)	1181 (4.83)	810 (3.73)	745 (2.79)
केंद्र शासनाकडून प्राप्त कर्जे व अग्रिमे	752 (3.49)	820 (3.95)	306 (1.25)	751 (3.46)	965 (3.61)
लोक ऋण जमा	21564	20740	24452	21725	26735
लोक ऋणाची परतफेड	3825	4774	6458	6653	10262

कंसातील आकडे लोक ऋण जमेशी टक्केवारी दर्शवितात.

स्रोत: संबंधित वर्षाचे वित्तीय लेखे

तक्ता 1.13 असे दर्शवितो की, लोक ऋण जमेत खुल्या बाजारातील कर्जाचा हिस्सा 2012-13 मधील 80.55 टक्क्यांवरून 2013-14 मध्ये 88.27 टक्क्यांपर्यंत वाढला. NSSF कर्जाचा हिस्सा 2012-13 मधील 12.26 टक्क्यांवरून 2013-14 मध्ये 5.33 टक्क्यांपर्यंत कमी झाला. केंद्र शासनाच्या वित्त मंत्रालय, आर्थिक व्यवहार विभाग यांनी नोव्हेंबर 2011 मध्ये राज्यांचा वर्षातील निव्वळ अल्पबचत संकलनाचा राज्य शासनाच्या रोख्यांमध्ये गुंतवणूक करण्याचा किमान हिस्सा 80 टक्क्यांवरून 50 टक्के असा कमी केला. यावर आधारित, 2013-14 मध्ये राज्याने NSSF चे कर्ज बरेच कमी केले आणि खुल्या बाजारातील कर्जे त्या प्रमाणात वाढवली. 2009-14 मध्ये केंद्र शासनाकडील कर्जे व अग्रिमे ही लोक ऋण जमेच्या चार टक्क्यांपेक्षा कमी होती.

2013-14 मध्ये, लोक ऋण जमेत 23 टक्के (₹ 5,010 कोटी) इतकी वाढ झाली आणि लोक ऋण प्रदाने 2012-13 पेक्षा 54 टक्क्यांनी (₹ 3,609 कोटी) वाढली, ज्याचा परिणाम लोक ऋण जमेच्या ₹ 1,401 कोटी इतक्या निव्वळ वाढीत झाला.

1.5 लोक लेखा जमा

अल्पबचती, भविष्य निर्वाह निधी, राखीव निधी, ठेवी, निलंबने, वित्तप्रेषणे इत्यादी जे व्यवहार राज्याच्या एकत्रिकृत निधीचा भाग नसतात, त्यांच्यामधील जमा आणि संवितरणे भारतीय संविधानाच्या अनुच्छेद 266(2) अंतर्गत उभारण्यात आलेल्या लोक लेख्यांमध्ये ठेवली जातात आणि त्यासाठी राज्य विधानमंडळाची मंजूरी आवश्यक नसते. शासन ह्या ठिकाणी बँक म्हणून कार्य करते. संवितरणानंतर शिल्लक असलेला निधी हा शासनाच्या वापरासाठी उपलब्ध होतो.

तक्ता 1.14: लोक लेखांतील जमेचा कल

(₹ कोटीत)

विविध शीर्षखालील उत्पन्नाचे स्रोत	2009-10	2010-11	2011-12	2012-13	2013-14
लोक लेखे जमा					
अ. अल्पबचत, भविष्य निर्वाह निधी इत्यादी	3308.73 (1790)	3882.03 (2022)	4449.03 (2260)	4759.89 (2188)	4868.46 (1894)
ब. राखीव निधी	2559.11 (875)	3346.12 (2153)	3052.51 (1399)	4960.13 (1976)	5540.03 (2742)
क. ठेवी आणि अग्रिमे	14150.16 (3502)	21917.52 (6259)	25544.27 (4532)	26657.82 (6442)	32347.23 (6772)
ड. निलंबन आणि संकीर्ण	4165.71 (4020)	(-) 992.59 (-1104)	(-) 1491.27 (-1509)	(-) 11307.73 (100)	(-)2693.61 (-2705)
इ. वित्तप्रेषणे	19887.80 (2163)	20253.24 (-482)	21834.84 (-256)	21989.52 (842)	23958.08 (-1117)
बेरीज	44071.51 (12350)	48406.32 (8849)	53389.38 (6426)	47059.63 (11549)	64020.19 (7585)

कंसातील आकडे निव्वळ जमा दर्शवितात.

स्रोत: संबंधित वर्षाचे वित्तीय लेखे

2009-14 या कालावधीत लोक लेखा जमांमध्ये 45.26 टक्क्यांनी वाढ झाली. मागील वर्षाच्या तुलनेत 2013-14 च्या लोक लेखा जमांमध्ये 36.04 टक्के (₹ 16,961 कोटी) इतकी वाढ झाली, जी निलंबन व सर्कीण (₹ 8,614 कोटी), ठेवी आणि अग्रिमे (₹ 5,689 कोटी) व वित्तप्रेषणे (₹ 1,969 कोटी) यांतील वाढीमुळे होती.

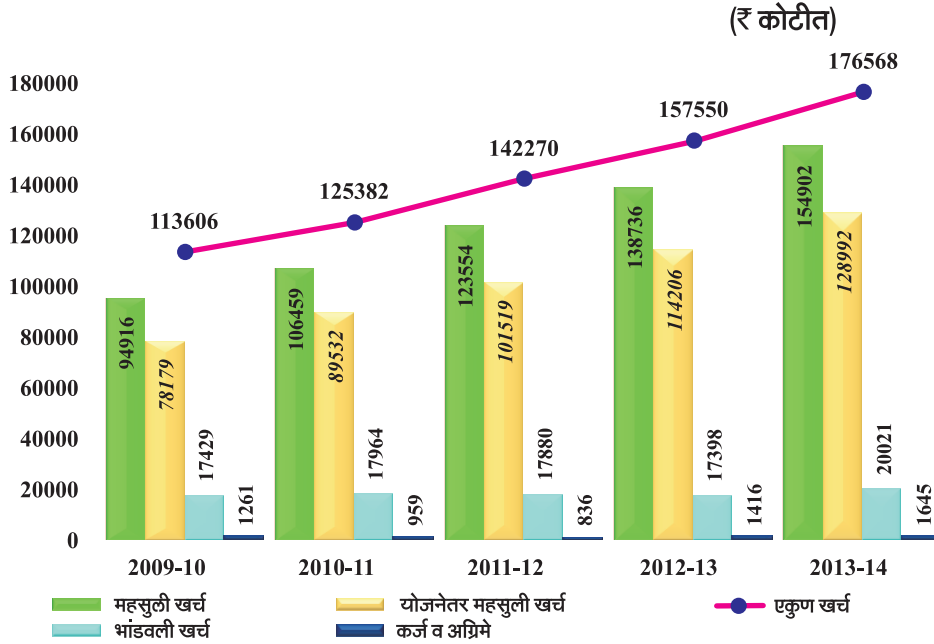
1.6 उत्पन्नाच्या स्रोतांचा वापर

खर्चाच्या मुख्य जबाबदा-या राज्य शासनास वेगवेगळ्या स्तरावर सोपविलेल्या असल्याने खर्चाच्या वाटपाच्या विश्लेषणास विशेष महत्त्व आहे. राजकोषीय जबाबदा-यांच्या विधानांच्या चौकटीत, सार्वजनिक खर्चावर अर्थसंकल्पीय नियंत्रणे येतात, ज्याची भरपाई कर्जे घेऊन केली जाते किंवा त्यामुळे तूट दर्शविली जाते. त्यामुळे चालू असलेल्या राजकोषीय सुधारणा व राज्य स्तरावरील एकत्रिकरण प्रकिया, या विशेषतः विकास व सामाजिक क्षेत्राकडे थेट वळविलेल्या खर्चाची बचत करून केल्या जात नसल्याचे सुनिश्चित करणे महत्वाचे आहे.

1.6.1 खर्चातील वाढ व त्याचे घटक

आलेख 1.10 मध्ये मागील पाच वर्षांमधील (2009-14) एकूण खर्चाचा कल दर्शविला आहे व 'आर्थिक वर्गीकरण' आणि 'कार्यनिहाय खर्च' यामधील त्याचे घटक अनुक्रमे **आलेख 1.11** व **1.12** मध्ये दर्शविले आहे.

आलेख 1.10: एकूण खर्चातील विविध घटकांचा कल

(स्रोत: संबंधित वर्षाचे वित्तीय लेखे)

एकूण खर्च

वर्ष 2009-14 या वर्षातील एकूण खर्च व त्याचे घटक तक्ता 1.15 आणि आलेख 1.11. मध्ये सादर केले आहेत.

तक्ता 1.15: एकूण खर्च आणि त्याचे घटक

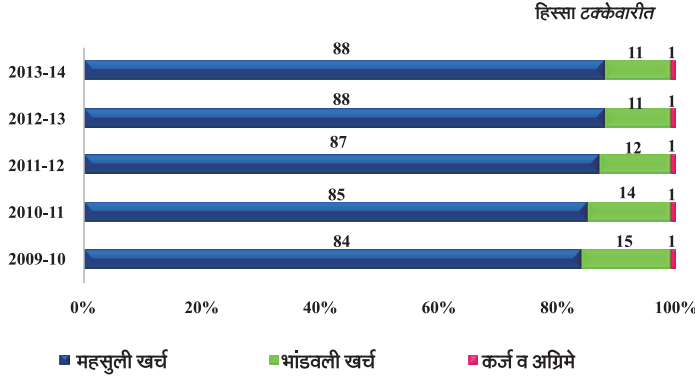
(₹ कोटीत)

	2009-10	2010-11	2011-12	2012-13	2013-14
एकूण खर्च	113606	125382	142270	157550	176568
महसुली खर्च	94916	106459	123554	138736	154902
त्यापैकी योजनेतर महसुली खर्च	(84)	(85)	(87)	(88)	(88)
भांडवली खर्च	78179	89532	101519	114206	128992
भांडवली खर्च	17429	17964	17880	17398	20021
भांडवली खर्च	(15)	(14)	(12)	(11)	(11)
कर्ज आणि अग्रिमे	1261	959	836	1416	1645
कर्ज आणि अग्रिमे	(1)	(1)	(1)	(1)	(1)

कंसातील आकडे एकूण खर्चाशी टक्केवारी दर्शवितात

स्रोत: संबंधित वर्षाचे वित्तीय लेखे

आलेख 1.11: घटकांतील हिश्याप्रमाणे एकूण खर्चाचा कल (2009-14)

(स्रोत: संबंधित वर्षांचे वित्तिय लेखे)

राज्याचा एकूण खर्च वर्ष 2009-10 मधील ₹ 1,13,606 कोटीवरून 2013-14 मध्ये ₹ 1,76,568 कोटीपर्यंत सरासरी 14 टक्क्यांनी वाढला, परंतु 2009-10 मधील एकूण खर्चाशी भांडवली खर्चाची असलेली टक्केवारी 15 टक्क्यांवरून घटून 2013-14 मध्ये 11 टक्के झाली होती. एकूण खर्च, त्याचा वार्षिक वाढीचा दर, एकूण खर्चाचे जीएसडीपी आणि महसुली जमेशी असलेले गुणोत्तर आणि जीएसडीपी व महसुली जमेच्या संदर्भात त्याची फ्लावकता तक्ता 1.16 मध्ये दर्शविली आहे.

वर्ष 2004-05 ते 2012-13 दरम्यान, एकूण खर्चाच्या संयुक्त वाढीचा दर (22.40 टक्के) इतर सर्व साधारण प्रवर्ग राज्यांच्या वाढीच्या दरापेक्षा (15.37 टक्के) जास्त होता. हा वाढीचा दर वर्ष 2004-05 ते 2013-14 मध्ये 21.19 टक्क्यांपर्यंत कमी झाला (परिशिष्ट 1.1).

तक्ता 1.16: एकूण खर्च - मुलभूत मापदंड

तपशील	2009-10	2010-11	2011-12	2012-13	2013-14
एकूण खर्च (TE) (₹ कोटीत)	113606	125382	142270	157550	176568
मागील वर्षापेक्षा TE च्या वाढीतील दर (टक्के)	18.53	10.37	13.47	10.74	12.07
एकूण खर्च/जीएसडीपी गुणोत्तर (टक्के)	13.28	11.95	12.10	11.90	11.96
महसुली जमा/एकूण खर्च गुणोत्तर (टक्के)	76.50	84.40	85.30	90.70	84.85
एकूण खर्चाची खालील बाबींशी फ्लावकता:					
जीएसडीपी (गुणोत्तर)	1.373	0.459	1.119	0.851	1.048
महसुली जमा (गुणोत्तर)	2.681	0.476	0.925	0.601	2.509

स्रोत: संबंधित वर्षांचे वित्तिय लेखे

मागील वर्षापेक्षा 2013-14 मधील एकूण खर्चातील ₹ 19,018 कोटी (12.07 टक्के) इतकी वाढही ₹ 16,166 कोटी महसुली खर्च, ₹ 2,622 कोटी भांडवली खर्च व ₹ 229 कोटी कर्ज व अग्रिमे वितरणातील वाढीमुळे झाली.

एकूण खर्चाच्या तुलनेत जीएसडीपीमध्ये झालेल्या जलद वाढीमुळे, 2009-10 मधील एकूण खर्चाचे जीएसडीपीशी असलेले 13.28 टक्के गुणोत्तर 2013-14 मध्ये कमी होऊन 11.96 टक्के झाले. 2009-10 मधील महसुली जमेचे एकूण खर्चाशी असलेले 76.50 टक्के गुणोत्तर 2013-14 मध्ये 84.85 टक्क्यांपर्यंत वाढले, जे असे दर्शविते की एकूण खर्चापैकी 85 टक्के खर्च हा महसुली जमेतून भागविण्यात आला होता.

जीएसडीपी व महसुली जमेच्या तुलनेत एकूण खर्चाच्या फ्लावकतेचे गुणोत्तर चढउताराचा कल दर्शविते. जीएसडीपीच्या संदर्भात एकूण खर्चाच्या फ्लावकतेचे गुणोत्तर, जे 2012-13 मध्ये 0.851 होते, ते 2013-14 मध्ये 1.048 इतके वाढले. हे असे दर्शविते की, 2013-14 दरम्यान जीएसडीपीच्या प्रत्येक एक टक्का वाढीमध्ये, एकूण खर्चात 1.048 टक्क्यांची वाढ झाली. महसुली जमेच्या तुलनेत एकूण खर्चाच्या फ्लावकतेचे गुणोत्तर 2012-13 मधील 0.601 पासून 2013-14 मध्ये 2.509 असे वाढले. हे मागील वर्षाच्या तुलनेत 2013-14 दरम्यान एकूण खर्चाच्या वाढीचा दर हा महसुली जमेच्या वाढीच्या दरापेक्षा जास्त असल्यामुळे झाले.

वर्ष 2013-14 मधील एकूण खर्चापैकी, योजनेतर खर्चाचा वाटा 74 टक्के तर योजनांतर्गत खर्चाचा वाटा 26 टक्के होता. एकूण खर्चामधील ₹ 19,018 कोटीच्या वाढीपैकी, योजनांतर्गत खर्चाचा हिस्सा 28 टक्क्यांनी वाढला तर योजनेतर खर्च 72 टक्क्यांनी वाढला.

वर्ष 2004-05 ते 2012-13, मध्ये, भांडवली खर्चाच्या संयुक्त वार्षिक वाढीचा दर (10.41 टक्के), हा इतर सर्वसाधारण प्रवर्ग राज्यांच्या वाढीच्या दरापेक्षा (17.01 टक्के) कमी होता. तथापि, 2004-05 ते 2013-14 या कालावधीत हा वाढीचा दर 10.92 टक्क्यांपर्यंत वाढला (परिशिष्ट 1.1).

कार्यानुरूप एकूण खर्चातील कल.

कार्यानुसार एकूण खर्चाचे विभाजन हे सर्वसाधारण सेवा व्याज प्रदानासहीत, सामाजिक व आर्थिक सेवा यांवरील खर्च, सहाय्यक अनुदाने व कर्जे व अग्रिमे असे करता येईल. एकूण खर्चातील या घटकांचा सापेक्ष हिस्सा तक्ता 1.17 व आलेख 1.12. मध्ये दर्शविला आहे.

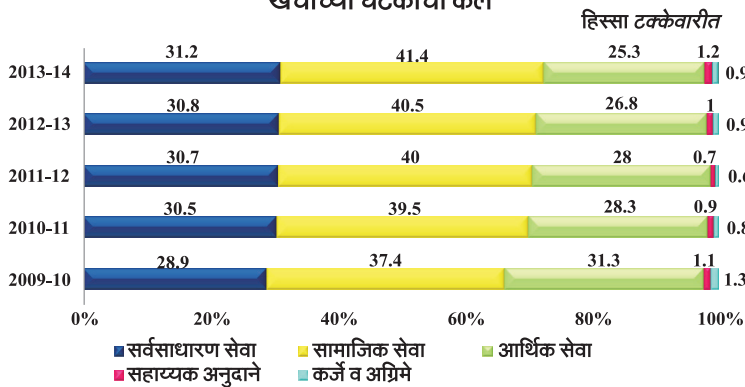
तक्ता 1.17: खर्चाचे घटक - सापेक्ष हिस्सा

(टक्केवारीत)

	2009-10	2010-11	2011-12	2012-13	2013-14
सर्वसाधारण सेवा	28.9	30.5	30.7	30.8	31.2
त्यापैकी, व्याज प्रदाने	12.4	12.5	12.3	12.1	12.0
सामाजिक सेवा	37.4	39.5	40.0	40.5	41.4
आर्थिक सेवा	31.3	28.3	28.0	26.8	25.3
सहाय्यक अनुदाने	1.1	0.9	0.7	1.0	1.2
कर्जे व अग्रिमे	1.3	0.8	0.6	0.9	0.9

स्रोत: संबंधित वर्षाचे वित्तिय लेखे

आलेख 1.12: 2009-14 मधील कार्यानुरूप एकूण खर्चाच्या घटकांचा कल

(स्रोत: संबंधित वर्षाचे वित्तिय लेखे)

खर्चाच्या वरील घटकांच्या सापेक्ष हिश्यांमधील बदल असे दर्शवितात की, एकूण खर्चातील सर्वसाधारण सेवा व सामाजिक सेवांचा हिस्सा मागील वर्षापेक्षा 2013-14 मध्ये वाढला होता. आर्थिक सेवांच्या हिश्यांतील घटीमुळे या वाढीची भरपाई झाली.

सर्वसाधारण सेवांच्या एकूण खर्चातील हिश्यात वाढ

प्रामुख्याने व्याज प्रदाने (₹ 2,131 कोटी), निवृत्तिवेतन व इतर सेवानिवृत्ति लाभ (₹ 1,506 कोटी), पोलीस (₹ 919 कोटी), वाहनांवरील कर (₹ 565 कोटी) व जिल्हा प्रशासन (₹ 389 कोटी), यांतील वाढीमुळे झाली, तर, सामाजिक सेवांच्या हिश्यांत वाढ प्रामुख्याने सर्वसाधारण शिक्षण (₹ 4,145 कोटी), नैसर्गिक आपत्ति निवारणासाठी सहाय्य (₹ 1,794 कोटी), अनुसूचित जाती, अनुसूचित जमाती आणि इतर मागासवर्गीयांचे कल्याण (₹ 1,535 कोटी) आणि वैद्यकीय सेवा व सार्वजनिक आरोग्य (₹ 847 कोटी) यांमधील वाढीमुळे झाली. आर्थिक सेवांच्या हिश्यांत घट ही मुख्यत्वे ग्रामीण रोजगार (₹ 978 कोटी) व इतर ग्रामविकास कार्यकम (₹ 233 कोटी) आणि उद्योग (₹ 227 कोटी) यामध्ये झालेल्या घटीमुळे झाली.

सहाय्यक अनुदानातील वाढ ही मुख्यत्वे, 'स्थानिक संस्था आणि पंचायती राज संस्था यांना दिलेल्या नुकसान भरपाई आणि अभिहस्तांकित रकमा' या शीर्षाखाली झालेल्या वाढीमुळे (₹ 852 कोटी) झाली होती.

जरी आर्थिक सेवांच्या एकूण खर्चातील हिश्यांत घट झाली, तरी आर्थिक सेवांवरील खर्च ख-या अर्थाने ₹ 2,476 कोटी इतका वाढला, जी वाढ मुख्यत्वे रस्ते व पूलांवरील भांडवली खर्च (₹ 1,274 कोटी), मोठ्या व मध्यम पाटबंधा-यांवरील भांडवली खर्च (₹ 548 कोटी), इतर सर्वसाधारण आर्थिक सेवांवरील भांडवली खर्च (₹ 157 कोटी), लघु पाटबंधा-यांवरील भांडवली खर्च (₹ 100 कोटी) आणि सर्वसाधारण वित्तीय संस्थांमधील गुंतवणूक (₹ 140 कोटी) यांत झालेल्या वाढीमुळे झाली.

महसुली खर्च

महसुली खर्चात 2012-13 पेक्षा 2013-14 मध्ये ₹ 16,166 कोटी (12 टक्के) इतकी झालेली वाढ ही मुख्यत्वे सर्वसाधारण सेवा (₹ 6,314 कोटी), सामाजिक सेवा (₹ 8,840 कोटी), आर्थिक सेवा (₹ 441 कोटी) व सहाय्यक अनुदान व अंशदाने (₹ 572 कोटी) यांच्या खर्चात झालेल्या वाढीमुळे झाली. नऊ टक्के वाढ ही योजनांतर्गत शीर्षात झाली, तर उरलेली 91 टक्के वाढ ही योजनेतर शीर्षात झाली. सर्वसाधारण शिक्षण, व्याज प्रदाने, नैसर्गिक आपत्ती निवारणासाठी सहाय्य, जिल्हा प्रशासन, अनुसूचित जाती, अनुसूचित जमाती व इतर मागासवर्गीयांचे कल्याण, निवृत्तिवेतन व इतर सेवानिवृत्ति लाभ आणि पोलिस या मुख्य शीर्षांतर्गत ही वाढ नोंदविली होती. राज्य शासनाने त्यांच्या FCP मध्ये केलेल्या निर्धारणेपेक्षा महसुली खर्च (₹ 1,54,902 कोटी) वर्ष 2013-14 मध्ये 3.65 टक्क्यांनी जास्त झाला व MTFPS/अर्थसंकल्पामधील प्रक्षेपणांपेक्षा 0.58 टक्क्यांनी कमी झाला. योजनेतर महसुली खर्च (₹ 1,28,992 कोटी) हा ThFC मधील प्रमाणशीर निर्धारणांपेक्षा (₹ 93,328 कोटी), राज्य शासनाची FCP मधील (₹ 1,21,699 कोटी) व MTFPS/अर्थसंकल्पामधील (₹ 1,25,647 कोटी) प्रक्षेपणे यांच्यापेक्षा जास्त होता (तक्ता 1.19).

महसुली खर्च हा एकूण खर्चाच्या 88 टक्के होता (आलेख 1.11). महसुली खर्चातील वाढ ही प्रामुख्याने (अ) सर्वसाधारण शिक्षण (₹ 4,145 कोटी), (ब) व्याज प्रदाने (₹ 2,131 कोटी), (क) नैसर्गिक आपत्ती निवारणासाठी सहाय्य (₹ 1,794 कोटी), (ड) अनुसूचित जाती, अनुसूचित जमाती व इतर मागासवर्गीयांचे कल्याण (₹ 1,535 कोटी), (ई) निवृत्ति वेतन व इतर सेवानिवृत्ति लाभ (₹ 1,506 कोटी), (फ) पोलीस (₹ 919 कोटी), (ग) स्थानिक संस्था व पंचायती राज संस्था यांना दिलेल्या नुकसान भरपाई आणि अभिहस्तांकित रकमा (₹ 852 कोटी) आणि (ह) वैद्यकीय सेवा व सार्वजनिक आरोग्य (₹ 847 कोटी) यांमध्ये झाली.

महसुली खर्चाच्या घटना

महसुली खर्च देण्यात येणा-या सेवांचा स्तर राखण्यासाठी व मागील दायित्वांच्या प्रदानाकरिता करण्यांत येतो आणि म्हणून त्यामुळे राज्याच्या पायाभूत सुविधा व देण्यात येत असलेल्या सेवांमध्ये कोणतीही भर पडत नाही. मागील पाच वर्षांतील एकंदर महसुली खर्च, त्याच्या वाढीचा दर, जीएसडीपी आणि महसुली जमेशी योजनेतर महसुली खर्चाचे गुणोत्तर आणि जीएसडीपी व महसुली जमेशी महसुली खर्चाची फ्लावकता तक्ता 1.18 मध्ये दर्शविलेली आहे.

तक्ता 1.18: महसुली खर्च-मुलभूत मापदंड

(₹ कोटीत)

	2009-10	2010-11	2011-12	2012-13	2013-14
महसुली खर्च (RE), ज्यापैकी	94916	106459	123554	138736	154902
योजनेतर महसुली खर्च (NPRE)	78179	89532	101519	114206	128992
योजनांतर्गत महसुली खर्च (PRE)	16737	16927	22035	24530	25910
यामधील वाढीचा दर					
RE (टक्के)	25.4	12.2	16.1	12.3	11.6
NPRE (टक्के)	23.5	14.5	13.4	12.5	12.9
PRE (टक्के)	34.9	1.1	30.2	11.3	5.6
एकूण खर्चाशी (TE) महसुली खर्चाची टक्केवारी	83.5	84.9	86.8	88.0	87.7
NPRE/GSDP (टक्के)	9.1	8.5	8.6	8.6	8.7
TE च्या टक्केवारीत दर्शविलेला NPRE	68.8	71.4	71.4	72.5	73.1
RR च्या टक्केवारीत दर्शविलेला NPRE	90.0	84.6	83.7	79.9	86.1
महसुली खर्चाची फलावकता खालील बाबींबरोबर					
जीएसडीपी (गुणोत्तर)	1.881	0.540	1.337	0.975	1.011
महसुली जमा (गुणोत्तर)	3.660	0.560	1.106	0.689	2.427
स्त्रोत: संबंधित वर्षाचे वित्तिय लेखे					

जीएसडीपी व महसुली जमा या दोघांच्या संदर्भात महसुली खर्चाच्या फलावकतेचे गुणोत्तर चढउतार दर्शवित होते.

योजनांतर्गत महसुली खर्च

अनुसूचित जाती, अनुसूचित जमाती आणि इतर मागासवर्गीयांचे कल्याण (₹ 793 कोटी), आरोग्य व कुटुंब कल्याण (₹ 380 कोटी) व पाणी पुरवठा व स्वच्छता (₹ 364 कोटी) प्रामुख्याने यांवरील खर्चात वाढ झाल्याने, मागील वर्षापेक्षा 2013-14 मध्ये योजनांतर्गत महसुली खर्च ₹ 1,380 कोटीनी (सहा टक्के) वाढला.

राज्यामध्ये केंद्र योजना आणि केंद्र पुरस्कृत योजनांची अंमलबजावणी करण्याचे काम राज्य शासनावर सोपविले आहे, ज्यासाठी केंद्र शासनांकडून अनुदाने मुक्त केली जातात. राज्य शासन अर्थसंकल्पात केंद्र व राज्य हिश्याची तरतूद करते. वर्षभरात, केंद्र शासनाने केंद्र पुरस्कृत योजना, केंद्र योजनांतर्गत योजना आणि अतिरिक्त केंद्रिय सहाय्यांप्रती ₹ 8,340.35 कोटी वितरीत केले. राज्य शासनाच्या वर्ष 2013-14 च्या अर्थसंकल्पात खर्चासाठी ₹ 8,349.12 कोटीची (केंद्र हिस्सा ₹ 7,170.08 कोटी व राज्य हिस्सा ₹ 1,179.04 कोटी) तरतूद केली होती. याबदल्यात राज्य शासनाने ₹ 8,052.10 कोटी खर्च केले, म्हणजेच अर्थसंकल्पीय तरतूद व या योजनांवरील प्रत्यक्ष खर्च यामध्ये ₹ 297.02 कोटीची तफावत होती. केंद्र शासनाकडून प्राप्त झालेल्या ₹ 8,340.35 कोटीच्या बदल्यात, राज्य शासनाच्या हिश्यासह ₹ 8,052.10 कोटीचा खर्च झाला जो ₹ 288.25 कोटीची कमतरता दर्शवितो, परिणामी तेवढी महसुली तूट कमी दर्शविण्यांत आली. प्रमुख योजनांचा केंद्र हिस्सा व राज्य हिस्सा यांचा तपशील वित्तीय लेखे 2013-14 मधील विवरण 12 च्या परिशिष्टामध्ये देण्यांत आला आहे.

योजनेतर महसुली खर्च

2013-14 मध्ये योजनेतर महसुली खर्चाचे (NPRE) महसुली खर्चातील प्रमाण 83 टक्के एवढे लक्षणीयरित्या जास्त होते आणि तो खर्च मागील वर्षापेक्षा ₹ 14,786 कोटीनी (13 टक्के) वाढला होता. ही वाढ मुख्यत्वे सर्वसाधारण सेवा (₹ 6,437 कोटी), शिक्षण, क्रीडा, कला व संस्कृती (₹ 4,374 कोटी) व समाज कल्याण व पोषण आहार (₹ 2,103 कोटी), अनुसूचित जाती, अनुसूचित जमाती आणि इतर मागासवर्गीयांचे कल्याण (₹ 742 कोटी), आरोग्य व कुटुंब कल्याण (₹ 500 कोटी) यांतील वाढीमुळे झाली.

महसुली जमेशी NPRE ची टक्केवारी (तक्ता 1.18) 2009-10 मधील 90 टक्क्यांवरून 2012-13 मध्ये 80 टक्क्यांपर्यंत कमी झाली. ती 2013-14 मध्ये 86 टक्क्यांनी वाढली, हे असे दर्शविते की सरासरी 86 टक्के महसुली जमा ही NPRE साठी वापरली गेली.

तेराव्या वित्त आयोगाने केलेले निर्धारण व राज्य शासनाने FCP आणि MTFPS/अर्थसंकल्पामध्ये केलेल्या प्रक्षेपणाच्या संदर्भात NPRE ची तुलनात्मक स्थिती तक्ता 1.19 मध्ये दिली आहे.

तक्ता 1.19: ThFC, FCP व MTFPS मधील निर्धारणांच्या तुलनेत NPRE चे प्रमाण

(₹ कोटीत)

वर्ष	ThFC ने केलेली निर्धारणे	FCP मधील प्रक्षेपणे	MTFPS/ अर्थसंकल्पामधील प्रक्षेपणे	प्रत्यक्ष
2012-13	85884	109832	107755	114206
2013-14	93328	121699	125647	128992

स्त्रोत: संबंधित वर्षांचे वित्तीय लेखे, अर्थसंकल्पीय दस्तावेज आणि ThFC चा अहवाल

असे दिसून येते की, तेराव्या वित्त आयोगाच्या प्रमाणशीर निर्धारणापेक्षा, FCP आणि MTFPS/अर्थसंकल्पात केलेल्या प्रक्षेपणापेक्षा 2012-13 व 2013-14 मध्ये योजनेतर महसुली खर्च लक्षणीय रित्या जास्त होता.

अर्थसहाय्य

वर्ष 2009-10 ते 2013-14 या कालावधीत देण्यात आलेले अर्थसहाय्य तक्ता 1.20 मध्ये दाखविले आहे.

तक्ता 1.20: अर्थसहाय्यावरील खर्च

(₹ कोटीत)

	2009-10	2010-11	2011-12	2012-13	2013-14	
					अर्थसंकल्पीय अंदाज	प्रत्यक्ष
अर्थसहाय्य	8041	5485	9833	9268	11181	12063
	(9)	(5)	(8)	(6)	(7)	(8)
एकूण महसुली खर्च	94916	106459	123554	138736	155803	154902
महसुली जमा	86910	105868	121286	142947	155987	149822

कंसात दिलेले आकडे महसुली जमेशी टक्केवारी दर्शवितात

स्त्रोत: संबंधित वर्षांचे वित्तीय लेखे

तक्ता 1.20 दर्शवितो की, अर्थसहाय्यावरील खर्च 2012-13 मधील ₹ 9,268 कोटीवरून 2013-14 मध्ये ₹ 12,063 कोटी असा 30 टक्क्यांनी वाढला. चालू वर्षात, अर्थसहाय्याचे एकूण महसुली खर्चातील प्रमाण जवळपास आठ टक्के होते. ज्या प्रमुख योजनांसाठी अर्थसहाय्य देण्यात आले होते, त्यामध्ये कृषि आणि यंत्रमागावरील प्रशुल्कातील घटीकरिता वितरण/पारेषण अनुज्ञप्तीधारकांना दिलेले अर्थसहाय्य (44 टक्के), श्रेणीबद्ध सामुहीक प्रोत्साहन योजनेतर्गत मध्यम व मोठ्या उद्योगांना दिलेले अर्थसहाय्य (19 टक्के), परिवहन (11 टक्के), राष्ट्रीय कृषि विकास योजनेतर्गत अर्थसहाय्य (पंचवार्षिक योजनेमधील योजना) (आठ टक्के) व अन्नधान्यांच्या व्यवहारांमधील तूट (एक टक्का) यांचा समावेश होता.

2012-13 व 2013-14 मध्ये शासनाने FCP मध्ये प्रक्षेपित केलेले अर्थसहाय्य आणि प्रत्यक्ष खर्च तक्ता 1.21 मध्ये दर्शविले आहे.

तक्ता 1.21: FCP सापेक्ष अर्थसहाय्य

(₹ कोटीत)

	2012-13		2013-14	
	FCP मधील प्रक्षेपणे	प्रत्यक्ष	FCP मधील प्रक्षेपणे	प्रत्यक्ष
वीज (कृषि व यंत्रमागावरील प्रशुल्कामध्ये कपात करण्यासाठी दिलेले अर्थसहाय्य)	3240	4729	3499	5276
सर्वसाधारण / इतर	4428	4539	4782	6787
एकूण	7668	9268	8281	12063

स्त्रोत: संबंधित वर्षांचे वित्तीय लेखे व अर्थसंकल्पीय दस्तावेज

FCP मध्ये केलेल्या प्रक्षेपणांच्या अनुषंगाने वीज (कृषि व यंत्रमागावरील प्रशुल्कामध्ये कपात करण्यासाठी दिलेले अर्थसहाय्य) आणि इतर योजनांना दिलेल्या अर्थसहाय्यामुळे मागील वर्षापेक्षा 2013-14 मध्ये अर्थसहाय्यांवरील खर्च वाढला. वीजेला दिलेल्या अर्थसहाय्यावरील ₹ 3,499 कोटी अर्थसंकल्पीय तरतुदीशी तुलना करता प्रत्यक्ष झालेला खर्च ₹ 1,319 कोटी जास्त होता. (₹ 5,276 कोटी- ₹ 3,957 कोटी).

तक्ता 1.21 मधील 'सर्वसाधारण/ इतर' या मुख्य घटकामध्ये (अ) 2013-14 च्या अर्थसंकल्पात राज्य शासनाने ₹ 350 कोटीची अन्न अर्थसहाय्याची तरतूद केली होती, परंतु प्रत्यक्ष खर्च ₹ 201 कोटी झाला, (ब) श्रेणीबद्ध सामुहिक प्रोत्साहन योजने अंतर्गत मध्यम व मोठ्या उद्योगांना द्यावयाचे अर्थसहाय्य या योजनेकरीता शासनाने 2013-14 च्या अर्थसंकल्पात ₹ 2,500 कोटीची तरतूद केली होती. परंतु प्रत्यक्ष खर्च ₹ 2,250 कोटी झाला होता व (क) शासनाने 2013-14 मध्ये राज्य रस्ते परिवहन महामंडळाला होत असलेल्या तोटयासाठी ₹ 1,208 कोटी अर्थसहाय्याची तरतूद केली होती परंतु प्रत्यक्षात ₹ 1,358 कोटी खर्च करण्यात आला होता.

भांडवली खर्च

वर्ष 2013-14 मध्ये भांडवली खर्च (₹ 20,021 कोटी) हा एकूण खर्चाच्या 11 टक्के होता (**आलेख 1.11**), आणि 2012-13 पेक्षा हा खर्च 15 टक्क्यांनी वाढला. ही वाढ मुख्यत्वे रस्ते आणि पूलांवरील भांडवली खर्च (₹ 1,274 कोटी), मोठे व मध्यम पाटबंधारे प्रकल्पांवरील भांडवली खर्च (₹ 548 कोटी), नगरविकासावरील भांडवली खर्च (₹ 404 कोटी), महाराष्ट्र पाटबंधारे वित्त कंपनी मर्यादित (₹ 114 कोटी) व अनुसूचित जाती, अनुसूचित जमाती व इतर मागासवर्गियांच्या कल्याणावरील भांडवली खर्च (₹ 126 कोटी) यामध्ये झालेल्या वाढीमुळे झाली. भांडवली खर्च (₹ 20,021 कोटी) हा 2013-14 मध्ये राज्य शासनाने त्यांच्या FCP मध्ये केलेल्या निर्धारणेपेक्षा 32.07 टक्के (₹ 29,473 कोटी), अर्थसंकल्पापेक्षा 16 टक्के (₹ 23,891.13 कोटी) आणि MTFPS मध्ये केलेल्या प्रक्षेपणांपेक्षा 20 टक्के (₹ 25,129 कोटी) इतका कमी होता. मोठ्या प्रमाणावरील घटीवर **परिच्छेद 1.1.3** मध्ये भाष्य केले आहे.

कर्जे व अग्रिमे

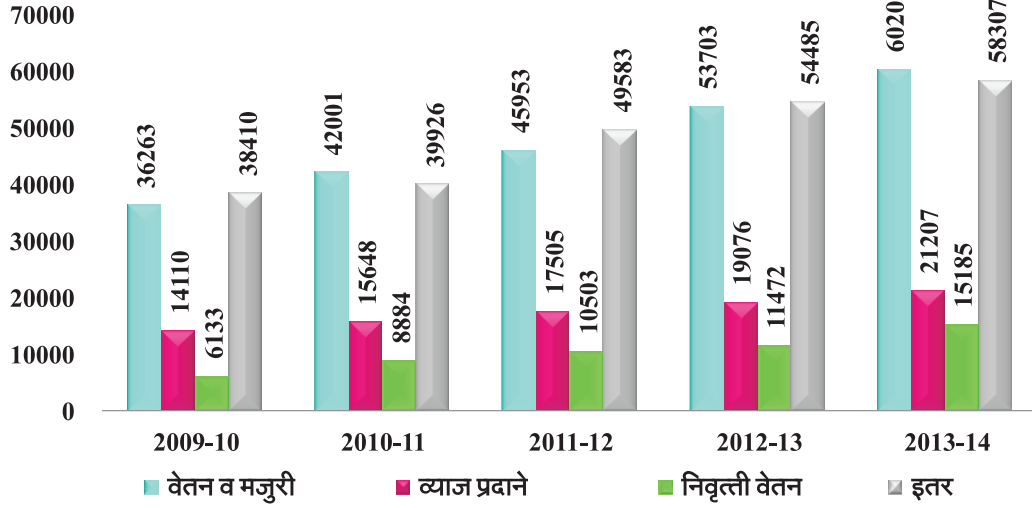
2009-14 मध्ये कर्जे व अग्रिमे एकूण खर्चाच्या एक टक्का एवढ्या प्रमाणात होते (**आलेख 1.11**). कर्जे व अग्रिमांचे संवितरण 2012-13 पेक्षा 2013-14 मध्ये 16.18 टक्क्यांनी (₹ 229 कोटी) वाढले. ही वाढ मुख्यत्वे वीज प्रकल्पांसाठी कर्जे-सार्वजनिक क्षेत्रांना व इतर उपक्रमांना कर्जे (₹ 1,126 कोटी), यामुळे झाली होती, ज्यामधून इतर शीर्षाना/विभागांना हस्तांतरित करावयाचे प्रलंबित खर्च (₹ 519 कोटी) व इतर सर्वसाधारण आर्थिक सेवांकरीता दिलेल्या कर्जातील (₹ 379 कोटी) घट वजा करण्यात आली.

1.6.2 वचनबद्ध खर्च

राज्य शासनाच्या महसुली लेख्यांतील वचनबद्ध खर्चात मुख्यत्वे व्याज प्रदाने, वेतन व मजूरीवरील खर्च आणि निवृत्तिवेतने यांचा समावेश असतो. बाराव्या वित्त आयोगाने शिफारस केल्यानंतरही, शासनाकडून पूर्ण माहिती प्राप्त न झाल्यामुळे वित्तीय लेख्यांमध्ये वचनबद्ध दायित्वांच्या विवरणपत्रांचा समावेश केला गेला नाही. 2009-14 दरम्यान ह्या घटकांवरील खर्चाचा कल **आलेख 1.13** आणि **तक्ता 1.22** मध्ये दर्शविला आहे.

आलेख 1.13: 2009-14 दरम्यान वचनबद्ध खर्चाचा कल

(₹ कोटीत)

(स्रोत: संबंधित वर्षाचे वित्तीय लेखे)

तक्ता 1.22: वचनबद्ध खर्चाचे घटक

(₹ कोटीत)

वचनबद्ध खर्चाचे घटक	2009-10	2010-11	2011-12	2012-13	2013-14	
					अर्थसंकल्पीय अंदाज	प्रत्यक्ष
वेतन व मजुरी	36263 (42)	42001 (40)	45953 (38)	53703 (38)	60677 (39)	60203 [§] (40)
त्यापैकी योजनेतर शीर्ष	34574 (40)	40917 (39)	42955 (35)	50165 (35)		56985 (38)
त्यापैकी योजनांतर्गत शीर्ष**	1689 (2)	1084 (1)	2998 (2)	3538 (2)		3218 (2)
व्याज प्रदाने	14110 (16)	15648 (15)	17505 (14)	19076 (13)	21098 (14)	21207 (14)
निवृत्तीवेतन	6133 (7)	8884 (8)	10503 (9)	11472 (8)	15293 (10)	15185 (10)
एकूण वचनबद्ध खर्च	56506 (65)	66533 (63)	73961 (61)	84251 (59)	97068 (62)	96595 (64)
इतर घटक [†]	38410 (44)	39926 (38)	49583 (41)	54485 (38)	58735 (38)	58307 (39)
एकूण महसुली खर्च	94916	106459	123554	138736	155803	154902
महसुली जमा	86910	105868	121286	142947	155987	149822

कंसात दिलेले आकडे महसुली जमेशी टक्केवारी दर्शवितात

[§] वेतन: ₹ 58,811 कोटी (वित्तीय लेखे 2013-14) + मजुरी: ₹ 1,392 कोटी (वित्तीय लेखे 2013-14)

** केंद्र पुरस्कृत योजनांतर्गत प्रदान केलेल्या वेतन व मजुरीचा देखील योजनांतर्गत लेखा शीर्षमध्ये समावेश आहे.

टिप : वेतन व मजुरीवरील खर्चात, 2009-10 (₹ 22,666 कोटी), 2010-11 (₹ 25,937 कोटी), 2011-12 (₹ 27,358 कोटी), 2012-13 (₹ 32,870 कोटी) आणि 2013-14 (₹ 37,334 कोटी) सहाय्यक अनुदान या घटकांचा समावेश आहे

स्रोत: संबंधित वर्षाचे वित्तीय लेखे

वेतन व मजुरी

2009-14 दरम्यान वेतन व मजुरीमधील सरासरी वार्षिक वाढ 16.50 टक्के होती. वेतन व मजुरीवरील खर्च 2012-13 मधील ₹ 53,703 कोटीवरून 2013-14 मध्ये ₹ 60,203 कोटीपर्यंत म्हणजे ₹ 6,500 कोटीने (12 टक्के)

[†] सर्वसाधारण सेवा, सामाजिक सेवा, आर्थिक सेवा याखालील महसुली खर्च व सहाय्यक अनुदाने (वेतन व मजुरी, व्याज प्रदाने व निवृत्तीवेतन प्रदाने वगळून)

वाढला. वेतन आणि मजूरीवरील ₹ 60,203 कोटीचा खर्च राज्याच्या स्वतःच्या FCP (₹ 60,665 कोटी) व MTFPS (₹ 61,525 कोटी) यांतील प्रक्षेपणांपेक्षा कमी होता.

2004-05 ते 2012-13 दरम्यान वेतन व मजूरीच्या संयुक्त वार्षिक वाढीचा दर (14.15 टक्के) इतर सर्वसाधारण प्रवर्ग राज्यांच्या वाढीच्या दरापेक्षा (14.73 टक्के) कमी होता. 2004-05 ते 2013-14 या कालावधीत हा वाढीचा दर पुढे आणखी 13.66 टक्क्यांपर्यंत कमी झाला होता (परिशिष्ट 1.1).

निवृत्तिवेतन प्रदाने

निवृत्तिवेतन प्रदानावरील खर्च 2009-10 मधील ₹ 6,133 कोटीवरून 2013-14 मध्ये ₹ 15,185 कोटीपर्यंत वार्षिक सरासरी 37 टक्के दराने वाढला. मागील वर्षापेक्षा 2013-14 मध्ये झालेली निवृत्तिवेतन प्रदानांची ₹ 3,713 कोटी (32 टक्के) वाढ ही मुख्यत्वे निवृत्तिवेतन, आणि इतर सेवानिवृत्ति लाभ यांवरील खर्चामुळे झाला .

2004-05 ते 2012-13 दरम्यान निवृत्तिवेतनाच्या संयुक्त वार्षिक चक्रवाढ वाढीचा दर (18.90 टक्के) हा इतर सर्वसाधारण प्रवर्ग राज्यांच्या वाढीच्या दरापेक्षा (18.34 टक्के) जास्त होता. तथापि 2004-05 ते 2013-14 कालावधीत हा वाढीचा दर 18.24 टक्के एवढा कमी झाला होता (परिशिष्ट 1.1).

तक्ता 1.23 मध्ये ThFC ने केलेली निर्धारणे व राज्य शासनाच्या FCP आणि MTFPS/अर्थसंकल्पीय प्रक्षेपणे आणि प्रत्यक्ष निवृत्तिवेतन प्रदाने दर्शविली आहेत.

तक्ता 1.23: ThFC ची निर्धारणे आणि राज्याच्या प्रक्षेपण सापेक्ष निवृत्तिवेतन प्रदाने

(₹ कोटीत)

वर्ष	MTFPS मधील प्रक्षेपणे	ThFC केलेली निर्धारणे	FCP मधील प्रक्षेपणे	प्रत्यक्ष
2012-13	13393	7346	12803	13429
2013-14	15293	8081	14339	15185

स्रोत: वित्तीय लेखे, अर्थसंकल्पीय दस्तावेज आणि ThFC चा अहवाल

ThFC, MTFPS व FCP ने केलेल्या प्रमाणशीर निर्धारणापेक्षा 2012-13 मध्ये निवृत्तिवेतन प्रदाने जास्त होती. ThFC व FCP ने केलेल्या प्रमाणशीर निर्धारणेपेक्षा 2013-14 मध्ये निवृत्तिवेतन प्रदाने जास्त होती, तथापि, राज्य शासनाने MTFPS मध्ये केलेल्या प्रक्षेपणांपेक्षा ती कमी होती.

भविष्यातील निवृत्तिवेतन दायित्वे मर्यादित करण्याच्या दृष्टीने, शासनाने 1 नोव्हेंबर 2005 नंतर भरती केलेल्या कर्मचा-यांकरिता परिभाषित अंशदायी निवृत्तिवेतन योजना सुरु केली आहे. 2013-14 या वर्षात कर्मचा-यांचे अंशदान व मालकाचा हिस्सा यापोटी ₹ 1,392.38⁸ कोटी इतकी रक्कम 'शासकीय कर्मचा-यांसाठी परिभाषित अंशदायी निवृत्तिवेतन योजना' या लेखाशीर्षाखाली जमा करण्यात आली होती. 31 मार्च 2014 च्या अखेरीस यावरील राज्य शासनाचे दायित्व ₹ 4,145.59 कोटी होते. यांतून 31 मार्च 2014 पर्यंत कोणतीही गुंतवणूक करण्यात आली नव्हती. राज्य शासनाने ह्या निवृत्तिवेतन योजनेच्या प्रारंभापासून कुठलीही रक्कम नवीन निवृत्तिवेतन योजना न्यास/निधी व्यवस्थापक यांच्याकडे हस्तांतरित केली नव्हती. त्यामुळे भविष्यातील निवृत्तिवेतन दायित्वे मर्यादित करण्यासाठी परिभाषित अंशदायी निवृत्तिवेतन योजना सुरु करण्याचे मुख्य उद्दिष्ट सफल झाले नाही. तरलता स्थान वाढविण्यासाठी या ठेवीची मदत राज्य शासनाला झाली. वर्ष 2010-11, 2011-12 व 2012-13 च्या राज्य वित्तव्यवस्थेवरील अहवालात सुद्धा ही बाब नमूद केली होती.

व्याज प्रदाने

ऋण दायित्वातील वाढीमुळे प्रामुख्याने व्याज प्रदानांत 2009-10 मधील ₹ 14,110 कोटीवरून 2013-14 मध्ये ₹ 21,207 कोटीपर्यंत 50 टक्क्यांनी वाढ झाली. तथापि 2012-13 पर्यंत, महसुली जमेच्या सापेक्ष व्याज प्रदाने अल्पसा घसरणीचा कल दर्शवितात. 2013-14 मध्ये ते पुन्हा 11 टक्क्यांनी वाढले.

⁸ कर्मचारी अंशदान : ₹ 574.68 कोटी, सेवायोजक अंशदान : ₹ 817.70 कोटी ज्यामध्ये व्याज समाविष्ट

तक्ता 1.24: ThFC, FCP आणि MTFPS निर्धारणांच्या सापेक्ष व्याज प्रदाने

(₹ कोटीत)

वर्ष	MTFPS मधील प्रक्षेपणे	ThFC नी केलेली निर्धारणे	FCP मधील प्रक्षेपणे	प्रत्यक्ष
2012-13	18523	20783	21117	19076
2013-14	21098	23577	23647	21207

स्त्रोत: वित्तीय लेखे, अर्थसंकल्पीय दस्तावेज आणि ThFC चा अहवाल

ThFC व FCP ने केलेल्या निर्धारणांच्या तुलनेत 2012-13 आणि 2013-14 मध्ये व्याज प्रदाने कमी होती. MTFPS मधील प्रक्षेपणाच्या संदर्भात 2012-13 व 2013-14 मध्ये ती अल्पशी जास्त होती.

मागील वर्षापेक्षा 2013-14 मधील व्याज प्रदानात ₹ 2,131 कोटीची वाढ ही मुख्यत्वे बाजारातील कर्जावरील व्याज (₹ 1,541 कोटी) व राज्याच्या भविष्य निर्वाह निधीवरील व्याज (₹ 519 कोटी) यांच्या वाढीमुळे झाली.

मार्च 2013 च्या अखेरीपर्यंत व्याजधारक ठेवी लेख्यांमध्ये ₹ 25,401.87 कोटी शिल्लक होती, जी गुंतविण्यात आली नव्हती. महाराष्ट्र शासनाने 2013-14 दरम्यान ₹ 24,752.62 कोटीवर ₹ 1,601.86 कोटी व्याज प्रदान केले होते. उर्वरित ₹ 649.25 कोटी निधीवर कोणतेही व्याज देण्यांत आले नव्हते. निधीच्या उर्वरित रक्कमेवर ₹ 48.69 कोटी व्याज वर्षभरात देय होते. आत्तापर्यंतच्या वर्षामध्ये या व्याजधारक ठेवी निधीमधील गुंतवणूक न केलेल्या रक्कमेवरील प्रलंबित व्याज निर्धारित करण्यात आलेले नाही आणि ह्याचा परिणाम राज्य शासनाच्या एकंदर दायित्वांवर होईल.

मार्च 2013 रोजी राखीव निधीतील ₹ 22,868.45 कोटी इतक्या एकुण संचयी शिल्लकीपैकी ₹ 22,605.15 कोटी व्याजधारक नसलेल्या निधीशी संबंधित होते व ₹ 263.30 कोटी व्याजधारक राखीव निधीशी संबंधित होते. ₹ 263.30 कोटीपैकी वर्षभरात फक्त ₹ 10.88 कोटी गुंतविण्यात आले होते व ₹ 252.42 कोटी शिल्लक राहिले होते. परंतु ₹ 252.01 कोटी (सर्वसाधारण विमा निधी) इतक्या गुंतवणूक न झालेल्या भागावर राज्य शासनाने ₹ 8.54 कोटी व्याज प्रदान केले होते. अर्थोपाय अग्रिमांवर वर्ष 2013-14 साठी सरासरी 7.5 टक्के दराने ₹ 0.41 कोटी इतक्या उर्वरित गुंतवणूक न झालेल्या रकमेवर ₹ 0.03 कोटी इतकी रक्कम देय होती. अशा परिस्थितीत महसुली खर्च आणि त्या अनुषंगाने महसुली तूट ₹ 0.03 कोटी इतकी कमी प्रमाणात दर्शविली गेली.

1.6.3 राज्य शासनाकडून स्थानिक संस्था व इतर संस्थांना दिलेले अर्थसहाय्य

महाराष्ट्राच्या स्थानिक संस्थांमध्ये पंचायत राज संस्था (PRIs) आणि नागरी स्थानिक संस्था (ULBs) यांचा समावेश आहे. 73 व्या आणि 74 व्या घटना दुरुस्तीच्या तरतूदींना अनुसरून, राज्य शासनाने पंचायत राज संस्थेची त्रिस्तरीय पद्धती प्रस्थापित केली, ज्यामध्ये जिल्हा पातळीवर जिल्हा परिषद, गट स्तरावर पंचायत समित्या आणि गावपातळीवर ग्रामपंचायती (VPs) होत्या. राज्यातील नागरी क्षेत्रातील लोकसंख्येसाठी महानगरपालिका (MC), नगरपरिषद आणि नगरपंचायती (NP) आहेत. जरी दुस-या राज्य वित्त आयोगाने (SFC) राज्याचा महसुलाचा 40 टक्के भाग स्थानिक संस्थांना देण्याची शिफारस केली होती (मार्च 2002), तरी राज्य शासनाने ती मान्य केली नव्हती. 2006-07 ते 2010-11 या कालावधीकरिता जानेवारी 2005 ला तिस-या SFC ची स्थापना केली होती, ज्यांनी आपला अहवाल जून 2006 मध्ये सादर केला. परंतु हा अहवाल राज्य विधानमंडळाला डिसेंबर 2013 मध्ये सादर केला गेला. 2011-12 ते 2015-16 या कालावधीकरिता चौथ्या SFC ची स्थापना फेब्रुवारी 2011 मध्ये करण्यात आली होती व त्याचा अहवाल सप्टेंबर 2012 मध्ये सादर करावयाचा होता. परंतु, राज्य शासनाने हा कालावधी डिसेंबर 2014 पर्यंत वाढविला आहे.

1.6.3.1 पंचायती राज संस्थांचे लेखे आणि वित्त व्यवस्था

जिल्हयाच्या योजनाबद्ध विकासासाठी आणि साधन संपत्तीच्या वापरासाठी जिल्हा परिषदांना अर्थसंकल्प तयार करणे गरजेचे असते. जिल्हा ग्रामीण विकास यंत्रणेद्वारा उपलब्ध झालेल्या निधीतून केंद्र सरकारच्या योजना आणि राज्य शासनाच्या योजनासुद्धा जिल्हा परिषदेमार्फत राबविण्यात येतात. जिल्हा निधीमध्ये योजनांतर्गत व योजनेतर योजनांसाठी राज्याच्या अर्थसंकल्पातून मिळणारा पैसा, निर्धारित कर व करेतर महसूल, जिल्हापरिषदांच्या जमा, गुंतवणूकीवरील व्याज इत्यादींचा समावेश असतो (तक्ता 1.25; अ.क्र. 3). जिल्हा परिषदांना पाणीपट्टी, यात्रेकरूंवरील कर आणि जमीन व इमारती वरील विशेष कर लावण्याचे अधिकार दिले आहेत. राज्याच्या गट पातळीवर असलेल्या मध्यम स्तरावरील पंचायत समित्यांना महसुलासाठी त्यांचे स्वतःचे स्रोत नाहीत व त्या जिल्हा परिषदेकडून मिळणा-या गट अनुदानावर पूर्णतः अवलंबून असतात. पंचायत समित्या गट स्तरावरील विकासाची कामे करतात. ग्रामपंचायत म्हणजे ग्रामपंचायतीच्या कक्षेत नोंदणी असलेल्या गावातील मतदार यादीतल्या लोकांची संस्था असते. ग्रामपंचायतीला इमारती, सुधारणा शुल्क, यात्रेकरू जत्रा/उत्सव/करमणूक, सायकल, वाहन, दुकाने, उपहारगृहे इत्यादींवर कर आकारण्यासाठी प्राधिकृत केले आहे.

लेखांकनाची व्यवस्था

जिल्हा परिषद अधिनियम, 1961 च्या कलम 136(2) मधील तरतूदी अंतर्गत, पंचायत समित्यांनी स्विकारलेले लेखे गट विकास अधिकारी (BDO) जिल्हा परिषदांना पाठवितात आणि हे लेखे जिल्हा परिषदांच्या लेख्यांचा भाग बनतात. ग्रामपंचायत अधिनियम, 1958 च्या कलम 62(4) मधील तरतूदी अंतर्गत, ग्रामपंचायतीच्या सचिवांनी ग्रामपंचायतीचे वार्षिक लेखे तयार करणे गरजेचे असते. जिल्हा परिषदेच्या मुख्य कार्यकारी अधिका-यांना (CEO) प्रतिवर्षी जिल्हा परिषदेच्या जमा आणि खर्चाच्या लेख्यांचे विवरणपत्र वित्तीय समितीसमोर ठेवण्यासाठी तयार करणे गरजेचे असते. हे लेखे वित्तीय समितीच्या अहवालासोबत अंतिमतः जिल्हा परिषदांकडे मान्यतेसाठी पाठवले जातात.

लेखापरिक्षणाची व्यवस्था

महाराष्ट्र स्थानिक निधी अधिनियम, 1930, महाराष्ट्र ग्रामपंचायत (लेख्यांची लेखापरिक्षा) नियम, 1961 व ग्रामपंचायत अधिनियम, 1958 च्या तरतूदीनुसार, संचालक, स्थानिक निधी लेखे (DLFA) पंचायती राज संस्थांचे लेखापरिक्षण करतात. राज्य विधानमंडळाला सादर करण्यासाठी संचालक, स्थानिक निधी लेखे हे पंचायती राज संस्थांच्या वित्तीय कामकाजावर वार्षिक लेखापरिक्षण आढावा अहवाल तयार करतात.

भारताचे नियंत्रक व महालेखापरीक्षक (CAG) हे, CAG (कर्तव्ये, अधिकार व सेवाशर्ती) अधिनियम, 1971 च्या कलम 14 अनुसार जिल्हा परिषदा व पंचायत समित्या यांचे लेखापरिक्षण करतात. जिल्हा परिषद अधिनियम, 1961 च्या कलम 142 (अ) मध्ये सुद्धा भारताचे नियंत्रक व महालेखापरीक्षक यांनी लेखापरिक्षण करण्याची तरतूद आहे.

CAG (DPC) अधिनियम, 1971 च्या कलम 20 (1) अंतर्गत, महाराष्ट्र शासनाच्या तांत्रिक सल्ला व पर्यवेक्षणाखाली, ग्रामपंचायतींचे लेखापरिक्षण देखील CAG यांच्यावर सोपविले आहे (मार्च 2011).

कार्ये आणि कार्याधिका-यांचे हस्तांतरण

भारतीय घटनेच्या 73 व्या दुरुस्तीप्रमाणे, घटनेच्या अनुसूची XI मध्ये नमूद केलेली सगळी 29 कार्ये, त्यांच्या निधी आणि कार्याधिका-यांसह राज्य शासनाच्या योग्य विधी विधानाद्वारे पंचायत राज संस्थांना हस्तांतरीत करण्यात यावी.

ऑक्टोबर 2014 पर्यंत, राज्य शासनाने 11 कार्ये आणि 15,480 कार्याधिका-यांचे पंचायत राज संस्थांना हस्तांतरण केले आहे. 18 कार्ये आणि संबंधित कार्याधिकारी यांचे हस्तांतरण न करण्याबाबत या आधीच्या दोन स्थानिक संस्थांवरील लेखापरीक्षा अहवालांतही भाष्य करण्यात आले आहे.

लेखांची सद्यस्थिती

जिल्हा परिषद अधिनियमाच्या कलम 136 आणि महाराष्ट्र जिल्हा परिषदा आणि पंचायत समिती लेखे संहिता, 1968 च्या नियम 66 अनुसार, जिल्हा परिषदांचे वित्तीय वर्षाचे वार्षिक लेखे तयार करून त्याची मंजूरी प्राप्त करण्याची विहित तारीख त्या नंतरच्या वर्षाची 30 सप्टेंबर असते आणि जिपचे लेखे शासकीय राजपत्रात 15 नोव्हेंबरपर्यंत प्रसिद्ध करणे गरजेचे असते. त्यानुसार वर्ष 2012-13 चे लेखे सप्टेंबर 2013 पर्यंत अंतिम करून नोव्हेंबर 2013 पर्यंत प्रसिद्ध करणे आवश्यक होते. तथापि, ग्रामविकास विभागाकडून मिळालेल्या माहितीवरून (जून 2014) असे निदर्शनास येते की, फक्त वर्ष 2010-11 पर्यंतचेच लेखे शासकीय राजपत्रात प्रसिद्ध तसेच राज्य विधानमंडळास सादर करण्यांत आले आहेत. सर्व 33 जिपचे वर्ष 2011-12 आणि 2012-13 चे वार्षिक लेखे अंतिम करण्यांत आले आहेत आणि प्रमाणिकरणासाठी ते DLFA ला सादर करण्यात आले आहेत. DLFA ने प्रमाणिकरण केल्यानंतर लेखे शासकीय राजपत्रात प्रसिद्ध केले जातील.

1.6.3.2 नागरी स्थानिक संस्थांचे लेखे व वित्तव्यवस्था

74 व्या घटना दुरुस्तीनुसार (1992), महाराष्ट्र शासनाने तत्कालीन मुंबई महानगरपालिका अधिनियम, 1888, महाराष्ट्र महानगरपालिका अधिनियम, 1949, नागपूर शहर महानगरपालिका (NCMC) अधिनियम, 1948 आणि महाराष्ट्र नगर परिषदा, नगर पंचायती आणि औद्योगिक वसाहती अधिनियम, 1965 यांत दुरुस्त्या (डिसेंबर 1994) केल्या. बृहन्मुंबई महानगरपालिका (MCGM) आणि नागपूर महानगरपालिका (NCMC) यांचे स्वतःचे अधिनियम असल्याने त्यांच्याव्यतिरिक्त, इतर सर्व महानगरपालिकांचा कारभार सुधारित महाराष्ट्र महानगरपालिका अधिनियम, 1949 मधील तरतुदीनुसार चालतो. राज्यात तीन लाखांपेक्षा अधिक लोकवस्तीच्या नगर समुदायांसाठी 26 महानगरपालिका निर्माण करण्यांत आल्या आहेत. ह्या महानगरपालिकांचे, लोकसंख्या, दरडोई उत्पन्न, दरडोई क्षेत्रफळ यांच्या आधारे अ,ब, क आणि ड अशा चार वर्गात वर्गीकरण करण्यात आले आहे. तसेच, लहान नागरी क्षेत्रांसाठी 13 नगरपंचायतीसहीत 233 नगरपरिषदांची निर्मिती करून, त्यांचे लोकसंख्येच्या आधारे वर्गीकरण करण्यात आले आहे.

वित्तीय रुपरेखा

अधिनियमांतील तरतुदीच्या अधिन राहून नगरपालिका निधी उभारला जातो. संबंधित अधिनियमांच्या तरतुदीन्वये महापालिकेने आणि नगरपरिषदांनी किंवा त्यांच्या वतीने प्राप्त झालेल्या सर्व रकमा, कर, शुल्क, दंड व शास्ति यांच्याद्वारे उभारलेल्या रकमा, महापालिका आणि नगरपरिषदा यांनी किंवा त्यांच्यावतीने शासन, सार्वजनिक किंवा खाजगी संस्था, तसेच खाजगी व्यक्तिकडून अनुदाने, देणग्या किंवा ठेवीच्या स्वरूपात प्राप्त झालेल्या सर्व रकमा आणि सर्व व्याज व नफा हे सर्व महापालिका निधीमध्ये जमा होते. राज्य शासन राज्य योजनांसाठी आणि केंद्र शासन केंद्र पुरस्कृत योजनांच्या कार्यन्वयनासाठी महापालिकांना आणि नगरपरिषदांना अनुदाने देतात. ह्याशिवाय राज्य वित्त आयोग आणि केंद्रीय वित्त आयोग यांच्या शिफारशीन्वये विकास कामांसाठी अनुदाने देण्यात येतात (तक्ता 1.25; अ.क्र.2).

अधिनियमांतर्गत महापालिकांनी विशेष हेतु निधी, जसे पाणी व मलप्रवाह निधी, घसारा निधी, कर्जनिवारण निधी इत्यादी उभारणे आवश्यक आहे. पाणी पुरवठा योजना आणि मलप्रवाह प्रकल्पांची भांडवली कामे पाणी व मलप्रवाह निधीतून करणे आवश्यक आहे. भांडवली मत्ता पुनः स्थापित करण्यासाठी घसारा निधी निर्माण करावयाचा असतो. दीर्घ मुदतीच्या कर्जांच्या परतफेडीसाठी कर्जनिवारण निधी स्थापन करावयाचा असतो.

लेखांकनाची व्यवस्था

महाराष्ट्र महानगरपालिका अधिनियम, 1949 च्या कलम 93 आणि मुंबई महानगरपालिका अधिनियम, 1888 च्या कलम 123 मधील तरतुदीनुसार महापालिकांचे लेखे स्थायी समितीने विहित केलेल्या नमुन्यात ठेवायचे असतात.

लेखापरीक्षा व्यवस्था

NCMC च्या व्यतिरिक्त संबंधित महानगरपालिका अधिनियमांतर्गत महापालिका मुख्य लेखापरीक्षकांची (MCA) नेमणूक करतात. NCMC चे लेखापरिक्षण DLFA ला सोपविले आहे. MCA ने महानगरपालिकेच्या लेख्यांचे लेखापरीक्षण करून त्याचा अहवाल स्थायी समितीस सादर करावयाचा असतो. CAG हे CAGs (DPC) अधिनियम, 1971 च्या कलम 14 (2) मधील तरतुदीनुसार महापालिकांचे लेखापरिक्षण करतात. नगरपरिषदा आणि नगरपंचायतीचे लेखापरिक्षण तांत्रिक मार्गदर्शन आणि पर्यवेक्षणाखाली महाराष्ट्र शासनाने CAG यांच्याकडे सोपविले आहे (मार्च 2011).

लेख्यांची सद्यस्थिती

ज्या 26 महानगरपालिकांनी त्यांचे वार्षिक लेखे तयार केले होते, त्यापैकी 17 महानगरपालिकांनी सादर केलेल्या माहितीनुसार (ऑगस्ट 2013 ते मार्च 2014), चार⁹ महानगरपालिकांचे वर्ष 2012-13 पर्यंत आणि तीन¹⁰ महानगरपालिकांचे वर्ष 2011-12 पर्यंत MCA कडून लेखापरीक्षण करण्यांत आले होते आणि संबंधित स्थायी समित्यांना अहवाल सादर करण्यांत आले होते. उर्वरित 10¹¹ महानगरपालिकांमध्ये MCA ने करावयाचे लेखापरीक्षण दोन ते 10 वर्षे प्रलंबित होते.

1.6.3.3 वित्तीय सहाय्याचे प्रमाण

स्थानिक संस्था आणि इतर संस्थांना वर्ष 2013-14 मध्ये मागील वर्षाच्या तुलनेत अनुदाने आणि कर्जाद्वारे पुरविण्यात आलेल्या सहाय्याचे प्रमाण तक्ता 1.25 मध्ये दर्शविले आहे.

तक्ता 1.25: स्थानिक संस्था आणि इतर संस्थांना दिलेले वित्तीय सहाय्य

(₹ कोटीत)

अ.क्र.	संस्था	2009-10	2010-11	2011-12	2012-13	2013-14
1	शैक्षणिक संस्था (अनुदानीत शाळा, अनुदानीत महाविद्यालये, विद्यापिठे इत्यादी)	11638.18	11482.61	13844.84	20167.02	22292.50
2	महानगरपालिका आणि नगरपालिका	1708.89	4350.04 ¹²	4871.33	4401.93	5179.74
3	जिल्हा परिषदा आणि इतर पंचायत राज संस्था	11726.62	13260.93	14294.73	16444.42	18184.73
4	विकास यंत्रणा	299.45	187.26	276.83	246.51	250.70
5	रुग्णालये आणि इतर धर्मादाय संस्था	1065.48	1084.74	1313.33	1792.44	2196.33
6	इतर संस्था	18150.70	17280.87	20761.95	20715.59 ¹³	19945.82 ¹⁴
एकूण		44589.32	47646.45	55363.01	63767.91	68049.82
महसुली खर्चाशी सहाय्याची टक्केवारी		47	45	45	46	44

स्रोत : वित्तीय लेखे, प्रधान महालेखाकार (लेखे व अनुज्ञेयता)-I महाराष्ट्र, मुंबई यांनी संकलित केलेली प्रमाणके

⁹ कोल्हापूर, मालेगाव, मिरा भाईंदर आणि उल्हासनगर

¹⁰ अहमदनगर, भिवंडी-निजामपूर आणि वसई-विरार

¹¹ धुळे, जळगाव, कल्याण डोंबिवली, MCGM, नाशिक, नवी मुंबई, पिंपरी चिंचवड, पुणे, सांगली-मिरज-कूपवाड आणि सोलापूर

¹² मागील वर्षाच्या चुकीच्या वर्गीकरणामुळे मोठी तफावत

¹³ ह्यात शिक्षण, क्रीडा, कला आणि सांस्कृतिक कार्ये: ₹ 7,019.59 कोटी; समाज कल्याण व पोषण: ₹ 4,106.58 कोटी; कृषी आणि संलग्न कार्ये: ₹ 2,128.53 कोटी; अनुसूचित जाती/जमाती व इतर मागासवर्गीयांचे कल्याण: ₹ 2,397.81 कोटी; प्रशासकीय सेवा : ₹ 1,415.51 कोटी आणि गृहनिर्माण: ₹ 1,267.28 कोटी ह्यांचा समावेश आहे.

¹⁴ ह्यात शिक्षण, क्रीडा; कला आणि सांस्कृतिक कार्ये: ₹ 1,875.89 कोटी; समाज कल्याण व पोषण: ₹ 5,601.02 कोटी; कृषी आणि संलग्न कार्ये: ₹ 1,287.51 कोटी; अनुसूचित जाती/जमाती व इतर मागासवर्गीयांचे कल्याण : ₹ 1,962.03 कोटी; प्रशासकीय सेवा : ₹ 1,257.77 कोटी आणि गृहनिर्माण: ₹ 708.97 कोटी ह्यांचा समावेश आहे.

तक्ता 1.25 वरुन असे दिसून येते की, शासनाकडून स्थानिक आणि इतर संस्थांना दिलेले वित्तीय सहाय्य 2009-10 मधील ₹ 44,589 कोटीवरून 2013-14 मध्ये ₹ 68,050 कोटीपर्यंत वाढले. मागील वर्षाच्या तुलनेत वर्ष 2013-14 मध्ये वित्तीय सहाय्य सात टक्क्यांनी वाढले. 2013-14 दरम्यान, (अ) शैक्षणिक संस्था (₹ 2,125 कोटी) मुख्यत्वे, बिगर-शासकीय महाविद्यालयांना जास्त प्रमाणात दिलेल्या सहाय्यामुळे आणि (ब) महाराष्ट्र जिल्हा परिषदा आणि पंचायत समित्या अधिनियम, 1961 च्या कलम 182 अंतर्गत, जास्त प्रमाणात शैक्षणिक अनुदाने दिल्यामुळे जिल्हा परिषदा आणि इतर पंचायती राज संस्था (₹ 1,740 कोटी) यांना जास्त प्रमाणात वित्तीय सहाय्य देण्यात आले होते.

1.7 खर्चाची गुणवत्ता

राज्यातील चांगल्या सामाजिक व भौतिक पायाभूत सुविधांची उपलब्धता साधारणतः खर्चाची गुणवत्ता प्रतिबिंबित करते. खर्चाच्या गुणवत्तेच्या सुधारणेत मूलतः खर्चाची पर्याप्तता (*म्हणजे सार्वजनिक सेवा पुरविण्यासाठी पुरेशी तरतूद*), खर्चाच्या वापराची कार्यक्षमता व प्रभावीपणा (निवडक सेवांकरिता व्यय-निष्पत्ति संबंधांचे निर्धारण) या तीन बाजू अंतर्भूत असतात.

1.7.1 सार्वजनिक खर्चाची पर्याप्तता

सामाजिक क्षेत्र व आर्थिक पायाभूत सुविधा यांच्याशी संबंधित राज्य शासनावर सोपविलेली खर्चाची दायित्वे हे मुख्यतः राज्याचे विषय आहेत. मानव विकासाची पातळी वाढविण्यासाठी शिक्षण, आरोग्य इ. सारख्या मुख्य सामाजिक सेवांवरील खर्च राज्यांनी वाढविणे गरजेचे असते. एखाद्या विशिष्ट क्षेत्रातील गुणोत्तर जर संबंधित राष्ट्रीय सरासरीपेक्षा कमी असेल, तर कमी राजकोषीय प्राधान्य (एकूण खर्चाशी एखाद्या प्रवर्गाखालील खर्चाचे गुणोत्तर) दिले जाते. 2010-11 व 2013-14 दरम्यान विकास खर्च, सामाजिक खर्च व भांडवली खर्च यासंबंधी राज्य शासनाच्या राजकोषीय प्राधान्याचे विश्लेषण खालील तक्ता 1.26 मध्ये दर्शविलेले आहे.

तक्ता 1.26: 2010-11 आणि 2013-14 मधील राज्याचे राजकोषीय प्राधान्य

राज्याचे राजकोषीय प्राधान्य	AE / GSDP	DE [#] / AE	SSE / AE	CE / AE	शिक्षण, क्रीडा कला आणि संस्कृती/ एकूण खर्च	आरोग्य आणि कुटुंब कल्याण / एकूण खर्च
सर्वसाधारण प्रवर्ग राज्यांची सरासरी (गुणोत्तर) 2010-11	15.78	65.09	36.88	13.49	17.48	4.37
महाराष्ट्राची सरासरी (गुणोत्तर) 2010-11	11.95	68.36	39.75	14.33	21.60	3.71
सर्वसाधारण प्रवर्ग राज्यांची सरासरी (गुणोत्तर) 2013-14	15.92	66.45	37.56	13.62	17.20	4.51
महाराष्ट्राची सरासरी (गुणोत्तर) 2013-14	11.96	67.49	41.54	11.34	21.71	4.17

AE: एकूण खर्च; DE: विकासावरील खर्च;

SSE: सामाजिक क्षेत्रावरील खर्च; CE: भांडवली खर्च

विकासावरील महसुली खर्च, विकासावरील भांडवली खर्च आणि कर्जे आणि अग्रिमांची संवितरणे यांचा विकास खर्चात समावेश होतो.

स्त्रोत: संबंधित वर्षाचे वित्तीय लेखे

तक्ता 1.26, मध्ये दर्शविल्याप्रमाणे, राज्याच्या राजकोषीय प्राधान्यांचे विश्लेषण खाली दिल्याप्रमाणे दाखविते:

- 2010-11 व 2013-14 मधील राज्यातील जीएसडीपीशी एकूण खर्चाचे गुणोत्तर (11.95 टक्के आणि 11.96 टक्के) सर्वसाधारण प्रवर्ग राज्यांशी तुलना करता (15.78 टक्के आणि 15.92 टक्के) कमी होते. याचा अर्थ, महाराष्ट्राशी तुलना करता, इतर सर्वसाधारण प्रवर्ग राज्ये त्यांच्या जीएसडीपीच्या प्रमाणापेक्षा जास्त खर्च करत होती.
- विकास खर्च व सामाजिक क्षेत्रावरील खर्चाचे एकूण खर्चाशी गुणोत्तर सर्वसाधारण प्रवर्ग राज्यांच्या सरासरी गुणोत्तरापेक्षा जास्त होते, कारण राज्य शासनाने 2010-11 ते 2013-14 मध्ये या खर्चांना पुरेसे राजकोषीय प्राधान्य दिले होते.

- इतर सर्वसाधारण प्रवर्ग राज्यांच्या गुणोत्तराशी तुलना करता (13.49 टक्के) राज्याच्या वर्ष 2010-11 च्या भांडवली खर्चाचे एकूण खर्चाशी असलेले गुणोत्तर (14.33 टक्के) जास्त होते. परंतु 2013-14 मध्ये इतर सर्वसाधारण प्रवर्ग राज्यांशी तुलना करता (13.62 टक्के) राज्याचे गुणोत्तर (11.34 टक्के) कमी होते. प्रत्यक्ष भांडवल उभारणीला अधिक प्राधान्य दिल्यामुळे शाश्वत मालमत्ता निर्माण होऊन राज्याच्या विकासाची संभावना वाढविण्यासाठी या क्षेत्राला अधिक प्रमाणात राजकोषीय प्राधान्य देणे गरजेचे आहे.
- शिक्षण, क्रीडा, कला व संस्कृती यांवरील खर्चाच्या एकूण खर्चाशी असलेल्या गुणोत्तरात लक्षणीय प्रगती निदर्शनास आली. हे प्रमाण 2010-11 मधील 21.60 टक्क्यांवरून 2013-14 मध्ये 21.71 टक्क्यांपर्यंत वाढले. महाराष्ट्रात या क्षेत्रांना दिलेले प्राधान्य इतर सर्वसाधारण प्रवर्ग राज्यांतील प्राधान्यापेक्षा जास्त होते.
- 2010-11 व 2013-14 मध्ये इतर सर्वसाधारण प्रवर्ग राज्यांपेक्षा महाराष्ट्रात आरोग्य व कुटुंब कल्याण यांकरिता दिलेले प्राधान्य कमी होते. हा कल 2005-06 पासून पुढे सातत्याने दिसून येतो. राज्य शासनाने या क्षेत्रासाठी अधिक राजकोषीय प्राधान्य देणे गरजेचे आहे.

1.7.2 खर्चाच्या वापराची कार्यक्षमता आणि परिणामकारकता

सामाजिक आणि आर्थिक विकासाच्या दृष्टीकोनातून विकास शीर्षाखाली केलेल्या सार्वजनिक खर्चाचे महत्व विचारात घेता, राज्य शासनाने चांगल्या दर्जाची महत्वाची सार्वजनिक साधने¹⁵ पुरविण्यावर जोर देऊन खर्चाची कार्यक्षमता वाढविणारे सुयोग्य उपाय करावेत. विशेषतः अलिकडील वर्षात ऋण विमोचनातील अपकर्षामुळे राजकोषीय अवकाश निर्माण होत असल्याचे लक्षात घेऊन विकास खर्चासाठी¹⁶ महसुलाच्या वाटपाचे प्रमाण सुधारण्याबरोबरच, भांडवली खर्चाचे एकूण खर्चाशी (आणि/किंवा जीएसडीपी) गुणोत्तर आणि विद्यमान सामाजिक व आर्थिक सेवांच्या कार्यचालन व देखभालीवर होणा-या महसुली खर्चाचा वाटा यांतून देखील खर्चाच्या वापराची कार्यक्षमता प्रतिबिंबित होते. एकूण खर्चाशी (आणि /किंवा जीएसडीपीशी) या घटकांचे गुणोत्तर जेवढे जास्त तेवढी खर्चाची गुणवत्ता अधिक चांगली. चालू वर्षाची अर्थसंकल्पीय अंदाजपत्रके व मागील वर्षातील प्रत्यक्ष खर्च यांच्यासापेक्ष चालू वर्षातील राज्याच्या एकूण खर्चाच्या संबंधात विकास खर्चातील कल तक्ता 1.27 व आलेख 1.12 मध्ये सादर केला आहे.

तक्ता 1.27: विकास खर्च

(₹ कोटीत)

विकास खर्चाचे घटक	2009-10	2010-11	2011-12	2012-13	2013-14	
					अर्थ संकल्पीय अंदाज	प्रत्यक्ष
विकास खर्च (अ ते क)	79118 (69.6)	85708 (68.4)	97389 (68.4)	107184 (68)	122055 (67)	119169 (67)
अ. विकासावरील महसुली खर्च	61377 (54)	67567 (53.9)	79681 (56)	89590 (56.9)	98543 (54)	98870 (56)
ब. विकासासाठी भांडवली खर्च	16717 (14.7)	17422 (13.9)	17084 (12)	16496 (10.5)	22274 (12)	18982 (11)
क. विकासासाठी कर्ज आणि अग्रिमे	1024 (1)	719 (0.6)	624 (0.4)	1098 (0.7)	1238 (0.7)	1317 (0.7)

कंसातील आकडे एकूण खर्चाशी टक्केवारी दर्शवितात

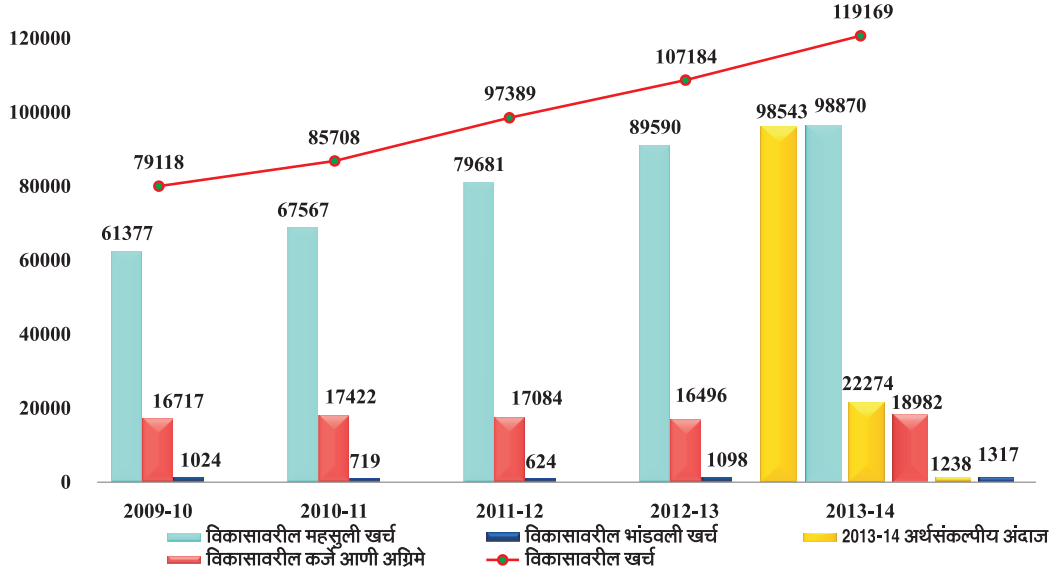
स्रोत: संबंधित वर्षाचे वित्तीय लेखे

¹⁵ पृष्ठ क्रमांक 142 वरील शब्दसूची पहावी.

¹⁶ खर्चाच्या माहितीच्या विश्लेषणाची विभागणी विकास खर्च आणि विकासा व्यतिरिक्त खर्च यांत केली आहे. महसुली लेखे, भांडवली खर्च व कर्ज व अग्रिमे यांच्याशी संबंधित सर्व खर्च सामाजिक सेवा, आर्थिक सेवा व सर्वसाधारण सेवांमध्ये वर्गीकृत केले आहेत. ढोबळ मानाने, सामाजिक व आर्थिक सेवा विकास खर्च गठित करतात तर सामान्य सेवांवरील खर्च हा विकासा व्यतिरिक्त खर्च समजला जातो.

आलेख 1.14: 2009-10 ते 2012-13 या वर्षातील खर्च व 2013-14 मधील प्रत्यक्ष खर्चाच्या तूलनेत अर्थसंकल्पीय अंदाज

(₹ कोटीत)

(स्रोत: संबंधित वर्षांचे वित्तीय लेखे)

विकासावरील महसुली खर्च

विकासावरील महसुली खर्च 2012-13 मधील ₹ 89,590 कोटी वरून ₹ 9,280 कोटीनी वाढून 2013-14 मध्ये ₹ 98,870 कोटी इतका झाला. ही वाढ सामाजिक सेवा (₹ 8,840 कोटी) आणि आर्थिक सेवा (₹ 440 कोटी) हयामध्ये झाली. राज्याच्या अर्थसंकल्पीय प्रक्षेपणापेक्षा विकासावरील प्रत्यक्ष महसुली खर्च ₹ 327 कोटीनी जास्त होता.

विकासावरील भांडवली खर्च

विकासावरील भांडवली खर्च 2012-13 मधील ₹ 16,496 कोटीवरून ₹ 2,486 कोटीने वाढून वर्ष 2013-14 मध्ये ₹ 18,982 कोटी इतका झाला. आर्थिक सेवांतर्गत वाढ ₹ 2,036 कोटी होती. वाढीतील महत्वाचे घटक रस्ते व पूल यांवरील भांडवली खर्च (₹ 1,274 कोटी), मोठे व मध्यम पाटबंधारे यांवरील भांडवली खर्च (₹ 548 कोटी) हे होते. अर्थसंकल्पातील राज्याच्या प्रक्षेपणापेक्षा विकास कामांवरील प्रत्यक्ष भांडवली खर्च ₹ 3,292 कोटीनी कमी होता.

विकास कामांसाठी घेतलेली कर्जे आणि अग्रिमे

विकासासाठीची कर्जे व अग्रिमे 2012-13 मधील ₹ 1,098 कोटीवरून 2013-14 मध्ये ₹ 1,317 कोटीपर्यंत म्हणजे ₹ 219 कोटीनी वाढली. प्रत्यक्ष विकासासाठीची कर्जे व अग्रिमे राज्याच्या अर्थसंकल्पीय प्रक्षेपणापेक्षा ₹ 79 कोटीनी जास्त होती.

निवडक सामाजिक व आर्थिक सेवांवरील खर्चाची कार्यक्षमता

भांडवली खर्च आणि निवडक सामाजिक व आर्थिक सेवांच्या देखभालीवरील महसुली खर्चाचे घटक यांचा तपशील तक्ता 1.28 मध्ये देण्यांत आला आहे.

तक्ता 1.28 निवडक सामाजिक आणि आर्थिक सेवांवरील खर्चाचा कार्यक्षमतेने केलेला वापर

(टक्केवारीत)

सामाजिक/आर्थिक पायाभूत सुविधा	2012-13			2013-14		
	CE चे TE शी गुणोत्तर	RE मधील चा हिस्सा		CE चे TE शी गुणोत्तर	RE मधील, चा हिस्सा	
		S व W	O व M		S व W	O व M
सामाजिक सेवा (SS)						
शिक्षण, क्रीडा, कला आणि संस्कृती	0.49	83.90	4.06	0.27	84.64	0.00
आरोग्य आणि कुटुंब कल्याण	7.20	67.56	0.03	7.50	65.76	0.06
पाणी पुरवठा, स्वच्छता, गृहनिर्माण आणि नगरविकास	5.06	3.52	13.27	9.31	3.26	14.41
एकूण (SS)	2.10	52.36	3.74	3.10	57.41	1.76
आर्थिक सेवा (ES)						
कृषि आणि संलग्न कार्ये	16.56	21.65	0.29	15.77	48.41	0.62
पाटबंधारे आणि पूरनियंत्रण	73.74	40.90	1.53	74.13	41.32	14.94
ऊर्जा	26.12	0.56	0.03	19.77	0.38	2.08
परिवहन	42.52	1.19	0.34	49.24	1.21	1.56
एकूण (ES)	41.31	9.79	0.28	36.47	20.18	2.34
एकूण (SS+ES)	18.15	39.27	2.68	15.93	46.87	1.92

TE: एकूण खर्च; CE: भांडवली खर्च; RE: महसुली खर्च; S व W: वेतने आणि मजुरी ; O व M: कार्यचालन आणि देखभाल
 स्रोत: संबंधित वर्षाचे वित्तीय लेखे

तक्ता 1.28 मध्ये सादर केलेल्या कलावरून असे दिसून येते की, एकूण खर्चाशी विकासावरील भांडवली खर्चाची टक्केवारी 2012-13 मधील 18.15 वरून 2013-14 मध्ये 15.93 पर्यंत कमी झाली. सामाजिक सेवांवरील भांडवली खर्चाची एकूण खर्चाशी 2012-13 मध्ये असलेली 2.10 टक्केवारी 2013-14 मध्ये 3.10 एवढी वाढली. ही वाढ मुख्यत्वे पाणी पुरवठा, स्वच्छता, गृहनिर्माण आणि नगरविकास आणि आरोग्य आणि कुटुंब कल्याण ह्यांमध्ये झाली होती. आर्थिक सेवांवरील भांडवली खर्चाची एकूण खर्चाशी 2012-13 मध्ये 41.31 असलेली टक्केवारी 2013-14 मध्ये 36.47 इतकी कमी झाली. ही घट मुख्यत्वे ऊर्जा ह्या शिर्षाखाली झाली.

वेतन आणि मजुरीचा महसुली खर्चातील 2012-13 मधील 39.27 टक्के हिस्सा 2013-14 मध्ये 46.87 टक्के इतका वाढला. सामाजिक सेवांवरील महसुली खर्चातील वेतने आणि मजुरीचा 2012-13 मधील 52.36 असलेला हिस्सा 2013-14 मध्ये 57.41 टक्क्यांपर्यंत वाढला. ही वाढ मुख्यत्वे शिक्षण, क्रीडा, कला आणि संस्कृती ह्या शिर्षाखाली झाली. आर्थिक सेवांवरील महसुली खर्चातील वेतन आणि मजुरीचा 2012-13 मधील 9.79 टक्के असलेला हिस्सा 2013-14 मध्ये 20.18 टक्क्यांपर्यंत वाढला. ही वाढ कृषि व संलग्न कार्ये ह्या शिर्षाखाली झाली.

महसुली खर्चातील कार्यचालन आणि देखभालीचा हिस्सा जो 2012-13 मध्ये 2.68 टक्के होता, तो 2013-14 मध्ये 1.92 टक्क्यांपर्यंत घटला. कार्यचालन आणि देखभालीचा सामाजिक सेवांवरील महसुली खर्चातील हिस्सा जो 2012-13 मध्ये 3.74 टक्के होता, तो 2013-14 मध्ये 1.76 टक्क्यांपर्यंत घटला. ही घट मुख्यत्वे शिक्षण, क्रीडा, कला व संस्कृती या शिर्षाखाली झाली. आर्थिक सेवांतर्गत महसुली खर्चातील कार्यचालन आणि देखभाल यांच्या 2012-13 मध्ये 0.28 टक्के असलेल्या हिश्यात 2013-14 मध्ये 2.34 टक्क्यांपर्यंत वाढ झाली. ही वाढ मुख्यत्वे पाटबंधारे व पूरनियंत्रण या शिर्षांतर्गत दिसून आली.

1.8 शासकीय खर्च व गुंतवणूकांचे आर्थिक विश्लेषण

MFRBM उत्तरीय चौकटीत, राज्याने फक्त राजकोषीय तूट (आणि कर्जे) किमान पातळीवर ठेवणे आवश्यक आहे असे नाही, तर स्वतःचे भांडवली खर्च/गुंतवणूक (कर्जे व अग्रिमांसह) यांची गरज भागविणेही अपेक्षित आहे. याखेरीज, बाजारावर आधारित स्रोतांवर पूर्ण अवलंबून राहण्याऐवजी, राज्य शासनाने गुंतवणूकीवर पुरेसा परतावा मिळविण्यासाठी उपाय करणे व अर्थसहाय्याच्या रूपात अर्थसंकल्पात त्यावर निर्भर राहण्यापेक्षा

कर्जाऊ निधीची किंमत वसूल करणे हे जास्त गरजेचे आहे आणि आर्थिक व्यवहारात पारदर्शकता आणण्यासाठी आवश्यक पाऊले उचलणे गरजेचे आहे. मागील वर्षाच्या तुलनेत, यावर्षी शासनाने केलेली गुंतवणूक व इतर भांडवली खर्च यांचे ढोबळ मानाने आर्थिक विश्लेषण या भागात सादर केले आहे.

1.8.1 प्रगतीपथावरील योजना

1.8.1.1 जलसंपदा विभाग

योजनांवर अतिरिक्त खर्च होणे व त्यांच्या कार्यान्वयनात विलंब होणे

जून 2013 पर्यंत, जलसंपदा विभागांतर्गत पाच¹⁷ पाटबंधारे विकास महामंडळांत (IDCS) 601 पाटबंधारे योजना प्रगतीपथावर होत्या. ह्याप्रकल्पांचे काम किती वर्षांपासून कार्यान्वयित होण्याच्या टप्प्यावर होते याचे निर्धारण करण्यासाठी लेखापरिक्षेत जून 2013 रोजी प्रगतीपथावर असलेल्या सर्व प्रकल्पांच्या महामंडळाने सादर केलेल्या माहितीचे विश्लेषण केले गेले. तक्ता 1.29 मध्ये त्याची संक्षिप्त स्थिती दिली आहे.

तक्ता 1.29: जून 2013 रोजी WRD मध्ये प्रगतीपथावर असलेल्या योजनांची काल-निहाय रूपरेखा

काल-निहाय रूपरेखा (मुळ AA च्या तारखेपासून)	एकूण योजना			
	मोठे	मध्यम	लघु	एकूण
30 वर्षांपेक्षा अधिक	31	21	25	77
20 वर्षांपेक्षा अधिक परंतु 30 वर्षांपर्यंत	9	18	45	72
15 वर्षांपेक्षा अधिक परंतु 20 वर्षांपर्यंत	19	23	34	76
10 वर्षांपेक्षा अधिक परंतु 15 वर्षांपर्यंत	9	22	96	127
5 वर्षांपेक्षा अधिक परंतु 10 वर्षांपर्यंत	3	3	90	96
5 वर्षांपर्यंत	1	24	128	153
एकूण	72	111	418	601

स्त्रोत : महामंडळांनी सादर केलेली आकडेवारी; जून 2013 ची स्थिती

तक्ता 1.29 वरून असे दिसून येते की, 225 योजना (37.44 टक्के) 15 वर्षांपेक्षा अधिक काळ प्रगतीपथावर होत्या व त्यापैकी, 77 योजना (12.81 टक्के) 30 वर्षांपेक्षा जास्त काळ प्रगतीपथावर होत्या.

तक्ता 1.30: सर्व प्रगतीपथावरील योजनांवर झालेला वाढीव खर्च व प्रलंबित खर्च

(₹ कोटीत)

महामंडळ	प्रगतीपथावरील 601 योजनांची स्थिती				601 प्रगतीपथावरील योजनांपैकी 363 ची वाढीव खर्चासह स्थिती					
	एकूण प्रकल्प	खर्च	सुधारित खर्च	उर्वरित खर्च	प्रकल्पांची संख्या	मुळ AA ची रक्कम	खर्च	अतिरिक्त खर्च	सुधारित खर्च	उर्वरित खर्च
MKVDC	94	17056.15	34594.58	17538.43	68	4119.27	16489.63	12370.36	32276.16	15786.53
KIDC	64	6020.58	11662.04	5641.46	54	783.49	5991.18	5207.69	11275.68	5284.50
TIDC	58	3799.41	14649.81	10850.40	36	1157.93	3615.44	2457.51	8885.59	5270.15
VIDC	257	22612.82	55759.32	33146.50	138	4137.38	20993.72	16856.34	39040.06	18046.34
GMIDC	128	12149.47	27582.32	15432.85	67	886.02	11421.22	10535.20	21145.06	9723.84
एकूण	601	61638.43	144248.07	82609.64	363	11084.09	58511.19	47427.10	112622.55	54111.36

स्त्रोत : IDCS नी सादर केलेली आकडेवारी; जून 2013 ची स्थिती

तक्ता 1.30 वरून असे निदर्शनास येते की 601 प्रगतीपथावरील प्रकल्पांवर जून 2013 रोजी अंदाजे ₹ 82,609.64 कोटी खर्च प्रलंबित होता. या 601 योजनांपैकी 363 योजनांमध्ये ₹ 47,427.10 कोटी (जून 2013) वाढीव खर्च झाला होता म्हणजेच मूळ खर्चाच्या चौपट अधिक खर्च झाला होता.

¹⁷ महाराष्ट्र कृष्या खोरे विकास महामंडळ; कोकण पाटबंधारे विकास महामंडळ; तापी पाटबंधारे विकास महामंडळ; विदर्भ पाटबंधारे विकास महामंडळ; आणि गोदावरी मराठवाडा पाटबंधारे विकास महामंडळ

1.8.1.2 सार्वजनिक बांधकाम विभाग

31 मार्च 2014 रोजी, 152 प्रगतीपथावरील प्रकल्पांवर (परिशिष्ट 1.13) ₹ 507.44 कोटी खर्च करण्यांत आला होता. रस्ते व पूलाच्या 99 प्रकल्पांमध्ये (खर्च: ₹ 270.42 कोटी) सात वर्षांपर्यंत व बांधकाम व गृहनिर्माणाच्या 50 प्रकल्पांमध्ये (खर्च: ₹ 234.76 कोटी) पाच वर्षांपर्यंत वाढीव कालावधी लागला होता. रस्ते व पूलांच्या तीन प्रकल्पांमध्ये (खर्च: ₹ 2.26 कोटी) योजना पूर्ण करण्यासाठीच्या नियत तारखा मार्च 2014 नंतरच्या होत्या.

1.8.2 गुंतवणूक आणि लाभांश

31 मार्च 2014 पर्यंत, शासनाने वैधानिक महामंडळे, ग्रामीण बँका, संयुक्त स्कंध कंपन्या व सहकारी संस्थांमध्ये ₹ 1,01,867 कोटी गुंतविले होते (तक्ता 1.31). या गुंतवणूकीवर मागील पाच वर्षांतील सरासरी परतावा 0.06 टक्के होता, तर शासनाने त्याच्या कर्जावर 2009-14 दरम्यान सरासरी 7.51 टक्के दराने व्याज दिले.

तक्ता 1.31: गुंतवणूकीवरील परतावा

गुंतवणूक/परतावा/कर्जाची किमत	2009-10	2010-11	2011-12	2012-13	2013-14
वर्षाखेर असलेली गुंतवणूक (₹ कोटीत)	64192.68	74391.39	83016.00	90677.84*	101867.20
परतावा (₹ कोटीत)	80.88	44.82	30.20	47.00	19.68
परतावा (टक्केवारी)	0.13	0.06	0.04	0.05	0.02
शासनाच्या कर्जावरील सरासरी व्याज दर (टक्केवारी)	7.61	7.49	7.51	7.42	7.54
व्याजदर आणि परताव्यामधील तफावत (टक्केवारी)	7.48	7.43	7.47	7.37	7.52

स्त्रोत : संबंधित वर्षाचे वित्तीय लेखे
* दुरुस्ती केल्यामुळे मागील वर्षापेक्षा आकडेवारीत बदल झाला आहे

विदर्भ पाटबंधारे विकास महामंडळ (₹ 3,406 कोटी), गोदावरी मराठवाडा पाटबंधारे विकास महामंडळ (₹ 1,511 कोटी), महाराष्ट्र कृष्णा खोरे विकास महामंडळ (₹ 1,407 कोटी), महाराष्ट्र राज्य विद्युत निर्मिती महामंडळ मर्यादित (₹ 1,066 कोटी), कोकण पाटबंधारे विकास महामंडळ (₹ 586 कोटी), तापी पाटबंधारे विकास महामंडळ (₹ 472 कोटी), महाराष्ट्र राज्य रस्ते परिवहन महामंडळ (₹ 457 कोटी) आणि महाराष्ट्र पाटबंधारे वित्तीय कंपनी मर्यादित (₹ 228 कोटी) यांना दिलेल्या भांडवली अंशदानामुळे 2013-14 दरम्यान गुंतवणूकीत ₹ 11,189 कोटी वाढ झाली.

31 मार्च 2014 रोजी, शासनाने ₹ 24,401.81 कोटी (भाग भांडवल: ₹ 17,170.23 कोटी आणि कर्जे: ₹ 7,231.58 कोटी) गुंतविलेल्या 26 कंपन्या (परिशिष्ट 1.14) तोटयात होत्या व त्यांचा सप्टेंबर 2014 पर्यंतचा निव्वळ संचयित तोटा हा ₹ 15,377.56 कोटी होता.

सहकार आयुक्त व निबंधक, सहकारी संस्था यांनी सादर केलेल्या माहितीनुसार, एकूण ₹ 368.10 कोटीची गुंतवणूक (समभाग: ₹ 226.97 कोटी व कर्जे: ₹ 141.14 कोटी), असलेल्या 7,641 संस्थांपैकी, 3,938 संस्थांमध्ये तोटा झाला होता (31 मार्च 2014) व त्यांचा संचयी तोटा (₹ 172.23 कोटी) हा या संस्थांमध्ये केलेल्या प्राथमिक गुंतवणूकीच्या 47 टक्के होता. तसेच, 1,163 संस्था, ज्यांमध्ये शासनाने ₹ 56.96 कोटी इतकी गुंतवणूक केली होती, त्या अवसायानात निघाल्या.

शासनाने गुंतवणुकीवर योग्य परतावा मिळविण्यासाठी पाऊले उचलावीत. अन्यथा, जास्त दराने घेतलेल्या कर्जाची गुंतवणूक कमी वित्तीय लाभांशाच्या प्रकल्पांमध्ये सुरुच राहील. वित्तीय लाभ कमी, परंतु सामाजिक - आर्थिकदृष्ट्या उच्च लाभ असल्याचे समर्थन करणारे प्रकल्प शोधावेत आणि त्यामध्ये जास्त दराच्या कर्जाचा पूर्ण समर्थनाने वापर करण्यास प्राधान्य द्यावे. अति तोटयातील राज्याच्या सार्वजनिक उपक्रमांच्या कामकाजाचा आढावा घ्यावा आणि सदरिल उपक्रम वर्धनक्षम बनविण्यासाठी योग्य तंत्राचा वापर करावा.

1.8.2.1 विभागीय वाणिज्यिक उपक्रम

काही विशिष्ट शासकीय विभागांचे विभागीय उपक्रम हे वाणिज्यिकवत स्वरूपाची कार्ये देखील पार पाडतात. राज्य शासनाचे 49 विभागीय वाणिज्यिक उपक्रम आहेत (DCUs). प्रपत्र लेखे पूर्ण झालेल्या वर्षांपर्यंत शासनाने

केलेली गुंतवणूक, निव्वळ नफा/तोटा तसेच या उपक्रमांत गुंतविलेल्या भांडवलावरील परतावा यांची विभाग-निहाय स्थिती **परिशिष्ट 1.15**. मध्ये दिलेली आहे. यावरून असे निदर्शनास आले की :

- लेखे पूर्ण झालेल्या आर्थिक वर्षाच्या अखेरीस चार¹⁸ उपक्रमांत राज्य शासनाने ₹ 2,085.49 कोटीची रक्कम गुंतविली होती (**परिशिष्ट 3.6**).
- 49 घटक असलेल्या चार उपक्रमांपैकी, फक्त एक¹⁹ घटक ₹ 0.12 कोटी भांडवल गुंतवणुकीवर ₹ 2.41 कोटी निव्वळ नफा मिळवू शकला, ज्यामुळे त्याला 472 टक्के दराने परतावा मिळाला.
- तोट्यातील एकूण DCUs पैकी, 25²⁰ DCUs गेल्या पाच वर्षांपासून सातत्याने तोट्यात आहेत.
- 'शासकीय दूध योजना', 'मुंबई व ठाणे शिधावाटप क्षेत्र आणि मुफसल क्षेत्रातील खरेदी, वितरण आणि मुख्य नियंत्रण योजना हे विभागीय वाणिज्यिक उपक्रम अनुसरत असलेल्या लेखांकनप्रणाली नुसार, निव्वळ तोटा/ नफा हा ताळेबंदातील भांडवली खात्यातून/खात्यात थेट वजा/अधिक करण्यात येतो. त्यामुळे विभागीय उपक्रमांच्या प्रपत्र लेख्यातून संचयी तोट्याची आकडेवारी काढणे शक्य झाले नाही.

काही उपक्रमांमध्ये मोठ्या प्रमाणात झालेल्या तोट्याचा विचार करता, शासनाने त्यांच्या कामकाजाचे पुनर्विलोकन करावे, जेणेकरून त्यांना स्वयंपूर्ण करता येईल.

1.8.3 राज्य शासनाने दिलेली कर्जे व अग्रिमे

सहकारी संस्था, महामंडळे आणि कंपन्यांतील गुंतवणूकी बरोबरच, शासन अनेक संस्था / संघटनांना कर्जे व अग्रिमे देखील देते. 31 मार्च 2014 अखेरीस प्रलंबित कर्जे व अग्रिमे, मागील तीन वर्षांतील व्याज प्रदानांच्या तुलनेत व्याज जमांची स्थिती **तक्ता 1.32** मध्ये सादर केली आहे.

तक्ता 1.32 : राज्य शासनाने दिलेल्या कर्जावरील सरासरी व्याज प्राप्ती

(₹ कोटीत)

कर्जे/व्याज प्राप्ती/ ऋणांची किंमत यांची प्रमात्रा	2011-12	2012-13	2013-14
आरंभीची शिल्लक	19909	20187	20740
वर्षभरात दिलेली रक्कम	837	1416	1645
वर्षभरात परतफेड केलेली रक्कम	559	863	728
अंतिम शिल्लक	20187	20740	21657
त्यापैकी			
प्रलंबित शिल्लक ज्यासाठी शर्ती आणि अटी सुनिश्चित केल्या आहेत	NA	NA	NA
निव्वळ भर	278	553	917
व्याज प्राप्ती	228	167	166
प्रलंबित कर्जे आणि अग्रिमांच्या टक्केवारीत व्याज प्राप्ती	1.15	0.81	0.77
राज्य शासनाच्या प्रलंबित राजकोषीय दायित्वांच्या टक्केवारीत व्याजप्रदाने	7.14 [#]	7.09 [#]	7.29
व्याज प्राप्ती आणि व्याज प्रदाने यातील फरक (टक्के)	(-) 5.99 [#]	(-) 6.28 [#]	(-) 6.52

स्रोत: संबंधित वर्षाचे वित्तीय लेखे

[#] राजकोषीय दायित्वातील आकडेवारीत दुरुस्त्या केल्यामुळे मागील वर्षापेक्षा रकमांत फरक दिसून येतो.

¹⁸ कृषि, पशुसंवर्धन, दुग्धव्यवसाय विकास व मत्स्यव्यवसाय, अन्न, नागरी पुरवठा व ग्राहक संरक्षण, बुलडोझरद्वारे जमीन विकास योजना आणि महसूल व वन विभाग

¹⁹ पशु खादय योजना, मुंबई (2012-13), परिशिष्ट 1.15 मधील अनुक्रमांक 9 संदर्भित करावा

²⁰ बृहन्मुंबई दूध योजना, वरळी; विद्युत योजना मुंबई; दुग्ध प्रकल्प, दापचरी; शासकीय दूध शितकरण केंद्र सरळगाव (जिल्हा ठाणे); शासकीय दूध योजना खोपोली, रत्नागिरी, कणकवली, नाशिक, वणी, अहमदनगर, चाळीसगाव, धुळे, औरंगाबाद उदगीर, बीड, नांदेड, भूम, अमरावती, अकोला, यवतमाळ, नांदूरा, नागपूर, वर्धा व गोंदीया, आणि मुफसल विभागातील ऋण व वितरण आणि भाव नियंत्रण योजना

तक्ता 1.32 वरुन असे दिसून येते की, 31 मार्च 2014 रोजी एकूण प्रलंबित कर्जे व अग्रिमे ₹ 21,657 कोटी होती. यावर्षी संवितरित केलेली कर्जे 2012-13 मधील ₹ 1,416 कोटीवरून 2013-14 मध्ये ₹ 1,645 कोटीपर्यंत वाढली. यावर्षी दिलेल्या कर्जे व अग्रिमांच्या एकूण रकमेपैकी ₹ 1,116 कोटी आर्थिक सेवांसाठी व ₹ 200 कोटी सामाजिक सेवांसाठी देण्यांत आले. आर्थिक सेवांतर्गत दिलेल्या कर्जाचा मोठा हिस्सा वीज (90 टक्के) या शीर्षाखाली झाला. तथापि, या कर्जावरील प्राप्त झालेले व्याज 2012-13 मधील 0.81 टक्क्यांवरून 2013-14 मध्ये 0.77 टक्क्यांपर्यंत घटले. ही घट मुख्यत्वे पाणी पुरवठा व स्वच्छता या अंतर्गत कमी प्राप्त झालेल्या व्याजामुळे (₹ 29 कोटी) झाली.

कर्जाचे तपशिलवार लेखे राज्य शासनाच्या विभागांकडून ठेवले जातात ज्यांनी प्रलंबित कर्जाच्या आकडेवारीची प्रधान महालेखाकार (लेखे व अनुज्ञेयता) - I, महाराष्ट्र, मुंबई यांच्याकडून खात्री करून घेणे गरजेचे असते आणि थकीत वसुलीबाबतची पूर्ण माहिती सादर करायची असते. ते केले नव्हते. परिणामतः भारतीय शासकीय लेखे मानक (IGAS)-3 नुसार 2013-14 च्या वित्तिय लेख्यांत दिलेली माहिती अपूर्ण होती.

1.8.3.1 सहकार, पणन आणि वस्त्रोद्योग विभागाने दिलेल्या कर्जाचे व्यवस्थापन

प्रस्तावना

महाराष्ट्र शासनाच्या सहकार, पणन आणि वस्त्रोद्योग विभागा (CM& TD) कडून सहकारी सुतगिरणी (CSMs), यंत्रमाग सहकारी संस्था (PLCSs), सहकारी साखर कारखाने (CSFs) आणि कृषि प्रक्रिया सहकारी संस्था (APCSs) यांना अर्थसहाय्य दिले जाते. हे अर्थसहाय्य, भाग भांडवल अंशदान, कर्जे, सबसिडी आणि वित्तीय संस्थांकडून घेतलेल्या कर्जाची हमी या स्वरूपात, विस्तारीकरण आधुनिकीकरण, नुतनीकरण इत्यादींसाठी देण्यांत येते. महाराष्ट्र शासनाने दिलेले भाग भांडवल आणि कर्जे यांची परतफेड CSMs आणि CSFs ने 15 वर्षांत आणि यंत्रमागांनी 10 वर्षांत करावयाची असते. भाग भांडवलावर व्याजाची परतफेड करायची नसते, तर कर्जाच्या बाबतीत मात्र महाराष्ट्र शासनाला व्याजाची देखील परतफेड करायची असते. 31 मार्च 2014 ला दिलेल्या एकूण ₹ 21,657 कोटी प्रलंबित कर्जापैकी CM& TD ला दिलेले कर्जे 32 टक्के होते.

संघटनात्मक संरचना

तीन सचिव/ अतिरिक्त मुख्य सचिव हे CM& TD चे प्रमुख आहेत, जे सहकार, पणन व वस्त्रोद्योग विभागांचा कारभार स्वतंत्रपणे बघतात. त्यांना चार नियंत्रण अधिकारी, जसे सहकार आयुक्त व निबंधक, सहकारी संस्था, पुणे; साखर आयुक्त, पुणे; पणन संचालक, पुणे आणि संचालक, वस्त्रोद्योग, नागपूर, सहकार्य करतात. नियंत्रण अधिका-यांना प्रादेशिक सहसंचालक व उपसंचालक मदत करतात. सहकारी संस्थांनी कर्जे/भाग भांडवलासाठी सादर केलेल्या प्रस्तावांची प्रथम प्रादेशिक सहसंचालक/उपसंचालक यांच्या स्तरावर छाननी केली जाते व हे प्रस्ताव पुढील शिफारशीसाठी नियंत्रण अधिका-यांकडे पाठविले जातात. सादर प्रस्ताव शिफारशीनंतर, वित्त विभागाच्या सहमताने, संबंधित सचिवांकडे, मंजूरीसाठी पाठविले जातात.

लेखापरीक्षाची व्याप्ती

(i) साखर आयुक्त, पुणे आणि त्यांचे पुणे, अहमदनगर आणि कोल्हापूर येथील प्रादेशिक सहसंचालक; (ii) संचालक, वस्त्रोद्योग, नागपूर आणि त्यांचे मुंबई, नागपूर, सोलापूर आणि औरंगाबाद येथील प्रादेशिक सहसंचालक; (iii) संचालक, पणन, पुणे आणि (iv) सहकार आयुक्त व निबंधक, सहकारी संस्था, पुणे यांच्याकडील 2009-10 ते 2013-2014 या पाच वर्षांच्या अभिलेख्यांची लेखापरीक्षेत चाचणी तपासणी करण्यांत आली.

कर्ज/भाग भांडवल व्यवहारांचा आढावा

महाराष्ट्र शासनाने, मार्च 2014 पर्यंत 123 सूत गिरण्यांना, 425 PLCSSs, 175 CSFs आणि 89 APCSSs नां कर्ज आणि/किंवा परतफेडयोग्य भाग भांडवल अंशदानाच्या स्वरूपात अर्थसहाय्य दिले होते. तक्ता 1.33 आणि तक्ता 1.34 मध्ये कर्ज व्यवहारांचा/भाग भांडवलांचा सारांश दिलेला आहे.

तक्ता 1.33: मुक्त केलेली, वसुलीयोग्य, वसुल झालेली आणि प्रलंबित कर्ज

(₹ कोटीत)

तपशील	कर्ज (शासकीय कर्ज, राष्ट्रीय सहकारी विकास महामंडळ कर्ज, SDF ²¹ कर्ज)					वसुलीची टक्केवारी
	मुक्त केलेली	वसुली योग्य कर्ज	वसुल झालेली रक्कम	प्रलंबित		
				मुद्दल	व्याज	
सूत गिरणी	539.13	288.63	35.99	252.64	178.03	12.47
PLCSSs	230.98	183.10	14.37	168.73	347.37	7.85
CSFs	3013.90	972.67	244.79	727.88	320.89	25.17
APCSSs	209.42	153.34	2.18	151.16	107.90	1.42
एकूण	3993.43	1597.74	297.33	1300.41	954.19	18.61

स्रोत: संचालक, वस्त्रोद्योग, नागपूर, संचालक, पणन, पुणे आणि साखर आयुक्त, पुणे व CM&TD यांच्याकडून प्राप्त झालेली माहिती

तक्ता 1.34: मुक्त केलेले, विमोचनयोग्य, विमोचन झालेले आणि प्रलंबित भाग भांडवल

(₹ कोटीत)

तपशील	भाग भांडवल				
	मुक्त केलेली	विमोचन योग्य	विमोचीत केलेले	प्रलंबित रक्कम	वसुलीची टक्केवारी
सूत गिरण्या	1616.38	220.66	25.64	195.02	11.62
PLCSSs	100.62	81.06	2.64	78.42	3.26
CSFs	1211.69	649.76	43.73	606.03	6.73
APCSSs	111.77	56.12	0.87	55.25	1.55
एकूण	3040.46	1007.60	72.88	934.72	7.23

स्रोत: संचालक, वस्त्रोद्योग, नागपूर, संचालक, पणन, पुणे आणि साखर आयुक्त, पुणे व CM&TD यांच्याकडून प्राप्त झालेली माहिती

लेखापरीक्षा निष्पत्ती

सर्वसाधारण निरीक्षणे

मागील पाच वर्षांत मंजूर केलेल्या कर्जाची वर्ष-निहाय माहिती CM&TD ने ठेवली नव्हती. खातेवही/नोंदवही मधील कर्जाच्या नोंदी अपूर्ण होत्या आणि कालावधी निहाय प्रलंबित रकमांचे विश्लेषण केले नव्हते. कर्ज वसुलीच्या स्वरूपातील महसुली जमांचा कोषागार कार्यालयांच्या अभिलेख्यांबरोबर ताळमेळ घातला नव्हता. CM&TD ने दिलेल्या कर्जासाठी सहकारी संस्थांबरोबर करारनामे केले नव्हते व शासनाचे वित्तीय हितही जपले नव्हते, कारण कोणत्याही आनुषंगिक प्रतिभूतिशिवाय कर्ज देण्यात आली होती.

²¹ साखर कारखान्यांच्या विकास कार्यक्रमांसाठी केंद्र शासनाने उत्पादित केलेल्या साखरेवर ₹ 14 प्रति क्विंटल इतका उपकर आकारून साखर विकास निधी उभारला (1982)

दिलेले कर्ज मंजूर कारणासाठीच वापरण्यात येत होते, यावर नियंत्रण अधिका-यांचे संनियंत्रण नव्हते. कर्जदारांकडून उपयोगिता प्रमाणपत्रे प्राप्त करून ती शासनास वेळोवेळी सादर करण्यांत आली नव्हती.

ज्या सहकारी संस्थांना कर्ज दिलेले होते किंवा ज्यांच्या विमोचनयोग्य भाग भांडवलांमध्ये राज्य शासनाने गुंतवणूक केली होती, त्या बंद पडणे/अवसायानात निघणे हे तक्ता 1.33 व 1.34 मध्ये दर्शविल्याप्रमाणे कर्जाच्या अत्यंत कमी वसुलीचे मुख्य कारण होते.

राष्ट्रीय सहकार विकास महामंडळ (NCDC) राज्य शासनाला कर्जे प्रदान करते, जी कर्जे राज्य शासन, त्यांना योग्य वाटेल तसे, त्याच अटी आणि शर्तीवर किंवा अधिक सौम्य अथवा कडक अटी व शर्तीवर सहकारी संस्थांना देते. कर्जदारांकडून मुद्दल आणि व्याजाच्या परतफेडीत कसूर झाल्यास त्या प्रकरणांत, राज्य सरकारला NCDC च्या कर्जाची परतफेड करून जबाबदारी आणि कर्तव्य पार पाडावे लागते. अशाप्रकारे हे महाराष्ट्र शासनाचे दायित्व असते. NCDC ने महाराष्ट्र शासनास मार्च 2014 पर्यंत दिलेल्या कर्ज/ भाग भांडवलाची स्थिती खाली दाखविण्यात आली आहे.

तक्ता 1.35: NCDC च्या कर्ज/भाग भांडवलाचा तपशील

(₹ कोटीत)

अनु. क्र.	तपशील	NCDC कर्ज/भाग भांडवल ²²		
		वसूल पात्र मुद्दल	वसूली झालेले	प्रलंबित
1	सूत गिरणी (NCDC कर्ज)	146.73	34.27	112.46
2	PLCs(NCDC कर्ज)	183.10	14.37	168.73
3	CSFs(NCDC कर्ज)	184.01	104.25	79.76
4	APCSs (NCDC कर्ज)	153.34	2.18	151.16
5	APCSs (NCDC भाग भांडवल)	39.64	0.04	39.60
एकूण		706.82	155.11	551.71

स्त्रोत: संचालक, वस्त्रोद्योग नागपूर, संचालक, पणन पुणे आणि साखर आयुक्त पुणे आणि CM &TD कडून मिळालेली माहिती

लेखापरीक्षेत असे आढळून आले की, CM&TD ने NCDC ला ₹ 963.82 कोटीची (मुद्दल व व्याज) परतफेड वर्ष 2009-10 ते 2013-14 या कालावधीत केली होती, ज्यामध्ये ₹ 706.82 कोटी मुद्दलाचा समावेश होता. परंतु लाभार्थी संस्थांकडून फक्त ₹ 155.11 कोटी (मुद्दल) वसूल करण्यात आले होते, उर्वरित ₹ 551.71 कोटी थकित रक्कम देखिल महाराष्ट्र शासनाने NCDC ला चुकती केली. अशी व्यवस्था राज्यकोषा कोषावरील अतिरिक्त भार वाढविते.

सहकारी सूत गिरण्यांवरील लेखापरीक्षा निष्कर्ष

- (i) सूत गिरण्यांना आर्थिक सहाय्य 1992 पासून देण्यास सुरुवात झाली आणि 123 सूत गिरण्यांतील महाराष्ट्र शासनाच्या भाग भांडवल अंशदानाची मार्च 2014 ला असलेली स्थिती तक्ता 1.36 मध्ये दर्शविली आहे.

²² तक्ता 1.33 व तक्ता 1.34 मध्ये दर्शविलेल्या एकंदर परिस्थितीमध्ये ₹ 706.82 कोटी प्रलंबित रक्कम समाविष्ट आहे

तक्ता 1.36: ज्या सहकारी सुत गिरण्यांना महाराष्ट्र शासनाने भाग भांडवल दिले त्याची स्थिती

सूत गिरण्यांची स्थिती	गिरण्यांची संख्या	भाग भांडवल (₹ कोटीत)
पूर्णतः कार्यरत	34	500.65
अंशतः कार्यरत	29	645.63
बांधकाम चालू	21	361.33
PLCs मध्ये रुपांतरीत	02	5.25
बंद	06	11.38
अवसायानात	31	92.15
एकूण	123	1616.39

स्त्रोत: संचालक, वस्त्रोद्योग, नागपूर यांच्याकडून मिळालेली माहिती

एकूण 123 गिरण्यांपैकी, शासनाचे ₹ 500.65 कोटी (31 टक्के) भाग भांडवल गुंतलेल्या फक्त 34 गिरण्यांच पूर्णतः कार्यरत होत्या आणि ज्या 37 गिरण्यांना ₹ 103.53 कोटी (सहा टक्के) भाग भांडवल प्राप्त झाले होते, त्या मार्च 2014 रोजी एकतर बंद पडल्या होत्या किंवा अवसायानात निघाल्या होत्या. शासनाचा ₹ 361.33 कोटी (22 टक्के) इतका निधी बांधकाम चालू असलेल्या 21 गिरण्यांमध्ये (मार्च 2014) अडकून पडला होता. उर्वरित 31 गिरण्या (भाग भांडवल ₹ 650.88 कोटी, 40 टक्के), मार्च 2014 रोजी अंशतः कार्यरत होत्या किंवा PLCs मध्ये रुपांतरित करण्यांत आल्या होत्या. या सूत गिरण्यांकडून भाग भांडवलांच्या वसुलीबाबत कुठलेही स्पष्ट निर्देश CM&TD ने न दिल्यामुळे आणि वसुलीबाबत वित्तीय संस्था/बँका²³ यांना असलेले प्राधान्य ही वस्तुस्थिती लक्षात घेता, शासनाने दिलेल्या भाग भांडवलाची वसुली होणे शंकास्पद आहे.

- (ii) महाराष्ट्र सहकारी संस्था अधिनियम, 1960 च्या कलम 155 (1) नुसार, संस्थेकडून शासनास देय असलेली सर्व रक्कम, त्यावेळी लागू असलेल्या अधिनियम व नियमांतर्गत, जमीन महसूल थकबाकी म्हणून वसूल करता येऊ शकते.

लेखापरीक्षेत असे आढळून आले की, कर्जाची वसुली व भाग भांडवलाची परतफेड अत्यंत कमी होती. मार्च 2014 रोजी, 123 सूत गिरण्यांकडून ₹ 509.29 कोटी इतक्या वसुलीपात्र रकमेपैकी, फक्त ₹ 61.63 कोटी वसूल (12 टक्के) करण्यांत आले होते, ₹ 447.66 कोटी इतकी वसुली प्रलंबित होती (तक्ता 1.33 आणि तक्ता 1.34). 34 पूर्णतः कार्यरत सूत गिरण्यांपैकी, 28 गिरण्यांकडून वसूलपात्र असलेल्या ₹ 192.81 कोटी रकमेपैकी, ₹ 25.64 कोटी वसूल करण्यांत आले होते, ₹ 167.17 कोटी इतकी वसुली मार्च 2014 रोजी प्रलंबित होती.

- (iii) शासन निर्णयानुसार (जून 2006), जेव्हा एखादी सूत गिरणी ही यंत्रमाग सहकारी संस्थेत रुपांतरीत केली जाते, तेव्हा त्या सूत गिरणीला देण्यात आलेले अर्थसहाय्य विहित वित्तीय व्यवस्थेनुसार पुनः समायोजित करावे, असे करण्यात अपयश आल्यास, हया संपूर्ण रकमेची शासन खाती एकरकमी परतफेड करावी.

दोन सूत गिरण्या²⁴ (तक्ता 1.36), ज्यांना महाराष्ट्र शासनाने ₹ 5.25 कोटी इतके भाग भांडवल पुरविले होते, यंत्रमाग सहकारी संस्थांमध्ये रुपांतरित करण्यात आल्या, परंतु आठ वर्ष उलटून गेल्यानंतरही (2006 ते 2014), नवीन योजनेनुसार भाग भांडवल ना पुनः समायोजित करण्यात आले ना शासनास एकरकमी परत करण्यात आले.

²³ सूत गिरण्या वित्तीय संस्थांकडून दीर्घ मुदतीची कर्जे (एकूण प्रकल्प खर्चाच्या 50 टक्के) प्रकल्प खर्चाच्या 45 टक्के रक्कम राज्य शासनाकडून भाग भांडवलाच्या रूपात घेऊ शकतात आणि स्वतः चा हिस्सा 5 टक्के असतो

²⁴ माजलगाव शेतकरी - सहकारी सुत गिरणी, माजलगाव बीड व श्री तेरणा सहकारी सुत गिरणी मर्यादीत उस्मानाबाद

CM& TD ने असे उत्तर (एप्रिल 2014) दिले की, या सूत गिरण्या पूर्वी संचालक, वस्त्रोद्योग, नागपूर यांच्या अखत्यारीत होत्या आणि जेव्हा त्यांचे रुपांतरण यंत्रमागात करण्यांत आले त्यावेळी त्या जिल्हा उपनिबंधक, बीड आणि उस्मानाबाद यांच्या अखत्यारीत गेल्या होत्या. पुढे CM&TD ने असेही नमूद केले की, भाग भांडवलाच्या समायोजनाचा मुद्दा जिल्हा उपनिबंधकांच्या लक्षात आणून देण्यांत आला आहे.

हे उत्तर असमर्थनीय आहे, कारण दोन्ही जिल्हा उपनिबंधक हे CM&TD च्या कार्यक्षेत्र येतात आणि प्रभावी समन्वयाने भाग भांडवल वेळेवर पुनः समायोजित करता आले असते.

- (iv) महाराष्ट्र शासनाने ऑक्टोबर 2011 मध्ये, वस्त्रोद्योगातील आर्थिक मंदीचा सामना करण्यासाठी सहकारी सूत गिरण्यांना तीन वर्षांच्या कालावधीकरिता बिनव्याजी कर्ज देण्याचा निर्णय घेतला होता. या निर्णयानुसार एक वर्षाच्या सवलत कालावधीनंतर, कर्जाची रक्कम ही तीन समान वार्षिक हप्त्यांमध्ये वसूल करावयाची होती. पहिला हप्ता 2013-14 मध्ये येणे होता. CM&TD ने 123 पैकी 54 सूत गिरण्यांना ₹ 106.30 कोटी कर्ज मुक्त (डिसेंबर 2011) केले होते. मंजूरीच्या अटीनुसार या सूत गिरण्यांकडून ₹ 35.43 कोटी इतका पहिला हप्ता 2013-14 मध्ये वसूल करावयाचा होता. परंतु, मार्च 2014 पर्यंत 54 सूत गिरण्यांपैकी, फक्त तीन²⁵ सूत गिरण्यांकडून ₹ 1.67 कोटी वसूल झाले होते.
- (v) CM&TD ने श्री कुलस्वामिनी सहकारी सूत गिरणी मर्यादित, तालुका तुळजापूर, जिल्हा उस्मानाबादला भाग भांडवलापोटी ₹ दोन कोटी मंजूर (मार्च 2011) केले होते. संचालक, वस्त्रोद्योग, नागपूर यांनी मुख्य सचिव, वस्त्रोद्योग यांना असे कळविले (मार्च 2012) की, गिरणीला भाग भांडवलापोटी दिलेली ₹ दोन कोटी रक्कम ही महाराष्ट्र राज्य सहकारी बँक, मुंबई यांनी दिलेल्या मध्यम मुदतीच्या कर्जाच्या परतफेडीसाठी वापरण्यांत आली होती. आणि अशात-हेने, सहकारी संस्थाना देण्यात येणा-या अर्थसहाय्याच्या अटी व शर्तीचे उल्लंघन करण्यांत आले होते. लेखापरीक्षेत असे आढळून आले की, CM&TD ने त्याच सूत गिरणीला पुन्हा ₹ पाच कोटी, आधी दिलेल्या दोन कोटीचा वापर मंजूर कारणास्तव करण्यात आला नाही ही वस्तुस्थिती असून देखील, लेखानुदानाने मुक्त केले होते (एप्रिल 2012).

सहकारी साखर कारखान्यांवरील लेखापरीक्षा निष्पत्ती

- (i) महाराष्ट्रातील CSFs या, महाराष्ट्र सहकारी संस्था अधिनियम, 1960 खालील संस्करण करणा-या संस्था आहेत. या संस्था स्थानिक शेतक-यांकडून ऊस घेऊन त्यापासून साखर तयार करतात. ऊसापासून साखरेचे उत्पादन करण्याबरोबरच, CSFs सहनिर्मिती संचाच्या मांडणीद्वारे विजेची निर्मितीही करतात. CSFs ना वर्ष 1995-96 पासून अर्थसहाय्य देण्यांस सुरुवात झाली. मार्च 2014 रोजी, 175 CSFs कडून ₹ 1,622.43 कोटी वसूलपात्र रकमेपैकी, ₹ 288.52 कोटी रक्कमच (18 टक्के) वसूल करण्यांत आली आणि ₹ 1,333.91 कोटी प्रलंबित आहेत.
- (ii) नवीन CSFs नी, साखर आयुक्त, पुणे यांच्याकडे नोंदणी केल्यापासून तीन वर्षांच्या आत, उभारणी व कार्यान्वयन पूर्ण करणे आवश्यक आहे. सहा CSFs, ज्यांची नोंदणी 1992 ते 2001 दरम्यान करण्यांत आली होती, नऊ ते 19 वर्षांच्या विलंबानंतरही, त्यांची उभारणी व कार्यान्वयन मार्च 2014 रोजी पूर्ण करू शकले नव्हते (परिशिष्ट 1.16). परिणामी, CM&TD ने अशा CSFs ना, कामाच्या प्रगतीशी संबंध न जोडता दिलेले ₹ 59.89 कोटी इतके भाग भांडवल लक्षणीय कालावधीकरिता अडकून राहिले.
- (iii) ऊस गाळण्याच्या हंगामात सुरळित परिवहनाकरिता, ऊसशेतीकडे जाणा-या रस्त्यांच्या विकासासाठी, साखर आयुक्त, पुणे CSFs ना रस्ते विकास अनुदान देतात. CSFs नी हे अनुदान, ज्यावर्षी मंजूर

²⁵ इंदीरा सहकारी साखर कारखाना, लातूर (₹ 0.41 कोटी), शेषराव वानखेडे सहकारी साखर कारखाना, नागपूर (₹ 1.16 कोटी) आणि हुतात्मा स्वामी वारके सहकारी साखर कारखाना कोल्हापूर (₹ 0.10 कोटी)

करण्यांत आले, त्याचवर्षी खर्च करणे आवश्यक आहे. साखर आयुक्त, पुणे यांनी, 2009-10 ते 2011-12²⁶ दरम्यान, 11 CSFs ना ₹ 5.70 कोटी इतके रस्ते अनुदान मुक्त केले. 11 CSFs ना दिलेल्या ₹ 5.70 कोटी इतक्या रस्ते अनुदानापैकी, चार CSFs चा हिस्सा ₹ 1.54 कोटी इतका होता. परंतु, ह्या चार CSFs नी फक्त ₹ 0.21 कोटी इतक्याच अनुदानाचा वापर केला, उर्वरित ₹ 1.33 कोटी इतकी रक्कम अखर्चित होती, जी मार्च 2014 पर्यंत वसूल करण्यांत आली नव्हती. तपशील परिशिष्ट 1.17 मध्ये देण्यांत आला आहे.

- (iv) महाराष्ट्र शासनाने, CSFsच्या सहनिर्मिती²⁷ प्रकल्पांना अर्थसहाय्य देण्याचे धोरण अवलंबिले (फेब्रुवारी 2008) होते. या धोरणानुसार, CSFs नी 10 टक्के भाग भांडवल उभारायचे होते, ज्यापैकी पाच टक्के महाराष्ट्र शासनाने हरित उपकराद्वारे²⁸ द्यावयाचे होते. 60 टक्के भाग भांडवल वित्तीय संस्था/बँकांनी आणि उर्वरित 30 टक्के SDF नी द्यावयाचे होते.

शासकीय भाग भांडवल CSFs ना मुक्त करावयाच्या अटी व शर्तीनुसार 50 टक्के भाग भांडवल पाचव्या वर्षी व उर्वरित 50 टक्के दहाव्यावर्षी विमोचनयोग्य होणार होते. वेळेवर विमोचन होण्यासाठी, CSFs नी दरवर्षी शासनाच्या अंशदानातील 10 टक्के रक्कम वर्ग करून "विमोचनयोग्य राखीव निधी" निर्माण करावयाचा होता.

लेखापरीक्षेत आढळून आले की, CM&TD ने 16 CSFs ना भाग भांडवल म्हणून परिशिष्ट 1.18 मध्ये देण्यांत आलेल्या तपशीलप्रमाणे, ₹ 35 कोटी वितरित (मार्च 2009) केले होते. वितरणाच्या अटी व शर्तीनुसार, CSFs नी पाच वार्षिक हप्त्यात ₹ 17.50 कोटी (₹ 35 कोटीचे 50 टक्के) भाग भांडवल विमोचनासाठी विमोचनयोग्य राखीव निधीत जमा करावयाचे होते. परंतु असे करण्यांत आले नाही आणि भाग भांडवलही विमोचित केले गेले नाही.

- (v) साखर आयुक्त, पुणे यांनी अवसायानात निघालेला नाशिक येथील मे. कर्मवीर काकासाहेब वाघ सहकारी साखर कारखाना मर्यादीत, सहा गाळणी हंगामासाठी (2012-13 ते 2017-18) छत्रपती संभाजी राजे साखर उद्योग मर्यादित, औरंगाबाद, यांना वार्षिक ₹ 2.01 कोटी भाडेपट्ट्यावर दिला (नोव्हेंबर 2012). पट्टेदार आणि साखर आयुक्त, पुणे यांच्यातील भाडेपट्टा करारनाम्यात शासनाचे वित्तीय हित जपण्यासाठी योग्य तरतुदी करण्यांत आल्या होत्या. भाडेपट्टी करारप्रमाणे, भाडेपट्टीची 50 टक्के रक्कम ही गाळणी हंगामाची सुरुवात होण्याआधी, 25 टक्के रक्कम तीन महिन्यांनंतर आणि उर्वरित 25 टक्के गाळणीचा मोसम संपण्याच्या 10 दिवस आधी साखर आयुक्त, पुणे यांना पट्टेदाराने द्यावयाची होती. लेखापरीक्षेत असे आढळून आले की, मार्च 2014 अखेर, 2012-13 आणि 2013-14 या दोन वर्षासाठीची ₹ 4.02 कोटी भाडेपट्टीची रक्कम पट्टेदाराने प्रदान केली नव्हती. तसेच, प्रत्येक गाळणी हंगामाची सुरुवात होण्याआधी वार्षिक भाडेपट्टीच्या (₹ 0.50 कोटी) 25 टक्के रक्कमेची सुरक्षा ठेव म्हणून द्यावयाची बँक हमी भाडेपट्टीदाराने 2012-13 आणि 2013-14 वर्षाचा गाळणी हंगाम सुरु होण्याआधी दिली नव्हती.

साखर आयुक्तालयाने असे सांगितले (जून 2014) की, हयाबाबतीत भाडेपट्टीदाराकडे पाठपुरावा केला असता, त्याने व्याजासह संपूर्ण प्रलंबित भाडे देण्याचे कबूल केले होते. पुढे असेही सांगितले की, भाडेपट्टीदाराकडून गाळणीचा 2014-15 चा हंगाम सुरु होण्यापूर्वी बँक हमी घेतली जाईल.

²⁶ वर्ष 2012-13 व 2013-14 दरम्यान रस्ते अनुदान मंजूर केले गेले नव्हते

²⁷ "सह निर्मिती" ही एक अशी प्रक्रिया आहे ज्यामधून नैसर्गिक वायुसारख्या एका इंधन स्रोताचा वापर करून वीज तसेच औष्णिक विद्युत ऊर्जा निर्मिती केली जाते

²⁸ पुनरुज्जिवित उर्जेच्या निर्मितीसाठीच्या योजनांचे कार्यान्वयन करण्यासाठी या उपकराची रक्कम वापरली जाते

कृषि प्रक्रिया सहकारी संस्था (APCs) च्या लेखापरिक्षेची निष्पत्ती

APCs नां वित्तीय सहाय्य देण्यांस 2007 पासून सुरुवात झाली. APCs संबंधित कर्जाची परतफेड आणि भाग भांडवलांचे विमोचन अत्यल्प आहे, हे तक्ता 1.33 आणि 1.34 वरून दिसून येते. यासाठी विभागाने APCs पूर्ण क्षमतेने कार्यरत नसणे, काही APCs चे बांधकाम चालू असणे, राज्य शासनाकडून वेळेत वित्तीय सहाय्य उपलब्ध न होणे, पर्याप्त वीजेची कमतरता, APCs मध्ये कुशल कामगारांची उपलब्धता नसणे, इत्यादी कारणे दिली (मे 2014). जुलै 2013 मध्ये, अतिरिक्त मुख्य सचिव (पणन) यांच्या अध्यक्षतेखाली वसुली गतीमान करण्याच्या दृष्टीने पाऊले उचलण्यासाठी एक बैठक घेतली गेली.

लेखापरीक्षेत असे आढळून आले की, राज्यातील 89 कृषि प्रक्रीया संस्थांपैकी 28 संस्था, ज्यांना ₹ 104.47 कोटी कर्ज दिले होते, बंद पडल्या होत्या आणि ₹ 113.72 कोटी प्रलंबित देय असलेल्या 12 संस्था अवसायानात (डिसेंबर 2013) निघाल्या होत्या. CM&TD ने असे उत्तर दिले (मे 2014) की, सांगली आणि सिंधुदुर्ग जिल्ह्यातील बंद असलेल्या APCs कडून ₹ 14 लाखांची वसुली करण्यांत आली होती आणि महाराष्ट्र राज्य सहकारी संस्था अधिनियम, 1960 च्या कलम 155 अन्वये उर्वरीत APCs वर कारवाईला सुरुवात केली आहे.

जोपर्यंत प्रलंबित कर्जाची वसुली निर्धारित कालावधीत करण्यासाठी राज्य शासनाकडून विशेषत्वाने प्रयत्न केले जात नाहीत, तोपर्यंत APCs कडून येणे असलेल्या रकमांच्या वसुलीच्या संधी अत्यल्प आहेत.

1.8.4 रोख शिल्लक आणि रोख शिलकीची गुंतवणूक

तक्ता 1.37 आणि आलेख 1.15 मध्ये वर्षभरातील रोख शिल्लक आणि राज्य शासनाने रोख शिलकीची केलेली गुंतवणूक चित्रित केलेली आहे.

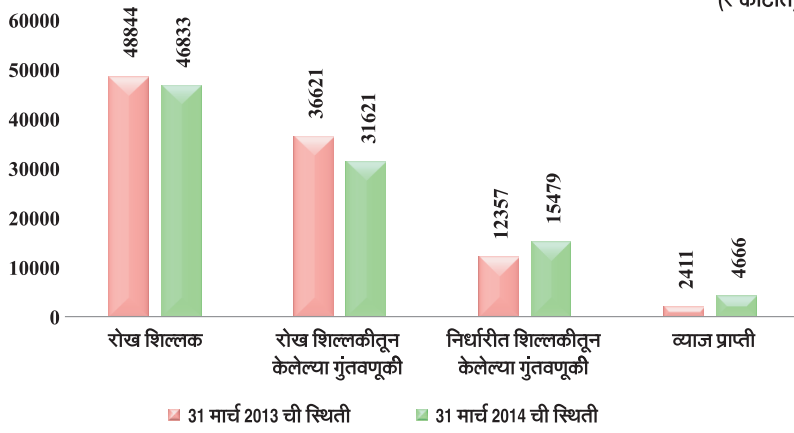
तक्ता 1.37: रोख शिल्लक आणि रोख शिलकीची गुंतवणूक

(₹ कोटीत)

तपशील	31 मार्च 2013 रोजी	31 मार्च 2014 रोजी	वाढ (+)/घट(-)
कोषागारातील रोख रक्कम	0.14	0.17	0.03
भारतीय रिझर्व्ह बँकेत असलेल्या ठेवी	(-)194.42	(-)277.04	(-)82.62
मार्गस्थ प्रेषणे- स्थानिक	55.10	54.88	(-)0.22
विभागीय अधिका-यांकडील रोख रक्कम	4.61	4.76	0.15
विभागीय अधिका-यांकडे आकस्मिक खर्चासाठी असलेली स्थायी अग्रिमे	0.49	0.50	0.01
रोख शिलकीतून गुंतवणूक (अ ते ड)	36621.16	31620.91	(-)5000.25
अ. भारत सरकारची कोषागार देयके	36620.46	31620.22	(-)5000.24
ब. भारत सरकारचे रोखे	--	--	--
क. इतर रोखे, असल्यास उल्लेखिते	--	--	--
ड. इतर गुंतवणूका	0.70	0.69	(-)0.01
राखून ठेवलेल्या निधीतून केलेल्या गुंतवणूकांचे निधी-निहाय विभाजन (अ ते इ)	12356.64	15479.27	3122.63
अ. सर्वसाधारण आणि इतर राखीव निधी	10.88	10.88	0.00
ब. कर्जनिवारण निधी	12331.26	15453.89	3122.63
क. दुध पुरवठा विकासासाठी निधी	1.00	1.00	0
ड. इतर विकास आणि कल्याण निधी	13.42	13.42	0
इ. संकीर्ण ठेवी	0.08	0.08	0
एकूण रोख शिल्लक	48843.72	46883.46	(-)1960.26
वसुल झालेले व्याज	2411.21	4666.37	2255.16

स्रोत : संबंधित वर्षाचे वित्तीय लेखे

आलेख 1.15: रोख शिल्लक व रोख शिल्लकीची गुंतवणूक

(स्रोत: संबंधित वर्षांचे वित्तीय लेखे)

राज्य शासनाची या वर्षाच्या अखेरीस असलेली रोख शिल्लक ₹ 46,883 कोटी ही मागील वर्षापेक्षा चार टक्क्याने (₹ 1,961 कोटी) कमी होती. वरील रोख शिल्लकीतून ₹ 31,621 कोटी भारत सरकारच्या कोषागार देयकांत गुंतविले होते, त्यावर यावर्षात ₹ 3,136 कोटी इतके व्याज प्राप्त झाले. तसेच, ₹ 15,479 कोटी राखीव निधीत गुंतविले होते. राज्य शासनाने या वर्षात दोनदा

अर्थोपाय अग्रिम घेतला होता, जे तक्ता 1.2 खालील टिपांमध्ये दर्शविले आहे.

राज्य शासनाची, मार्च 2014 अखेरची रोख शिल्लक (₹ 46,883 कोटी) त्यांच्या या वर्षातल्या एकूण खर्चाच्या (₹ 1,76,568 कोटी) जवळजवळ 27 टक्के होती.

1.8.4.1 'धनादेश आणि देयके' या शिर्षाखालील प्रलंबित शिल्लका

हे शीर्ष सुरुवातीच्या व्यवहारांची नोंद घेण्याचे मध्यस्थ लेखा शीर्ष आहे, ज्यांचा यथावकाश निपटारा करावा लागतो. जेव्हा धनादेश जारी केला जातो, त्यावेळी कार्यात्मक शीर्षाखाली खर्च दाखवून मुख्य शीर्ष 8670-धनादेश आणि देयके या खाली जमा दाखवितात. बँकेकडून धनादेश वटविल्यानंतर मुख्य शीर्ष 8670- धनादेश आणि देयके या शीर्षाला ऋण जमा दाखवून मुख्य शीर्ष 8675-भारतीय रिझर्व्ह बँकेत असलेल्या ठेवी या शीर्षाखाली जमा दाखवून शासनाची तेवढीच रोख शिल्लक कमी केली जाते. अशातऱ्हेने मुख्य शीर्ष 8670- धनादेश आणि देयकांखालील प्रलंबित रक्कमा, न वटविलेल्या धनादेशांच्या रक्कमा दाखविते.

31 मार्च 2014 रोजी, ₹ 7,480.37 कोटी इतकी प्रलंबित शिल्लक (संचयी) होती. 2013-14 मध्ये, व्यपगत धनादेशांची रक्कम ₹ 31.43 कोटी (वेतनावर ₹ 0.17 कोटी, निवृत्तिवेतन प्रदाने ₹ 7.45 कोटी, महसुलाचा परतावा ₹ 0.55 कोटी, भविष्य निर्वाह निधी संवितरणे ₹ 0.13 कोटी, विमा व निवृत्तिवेतन निधी ₹ 0.10 कोटी आणि इतर ₹ 23.03 कोटी) इतकी होती.

1.9 मत्ता व दायित्वे

1.9.1 मत्ता व दायित्वांची वाढ व रचना

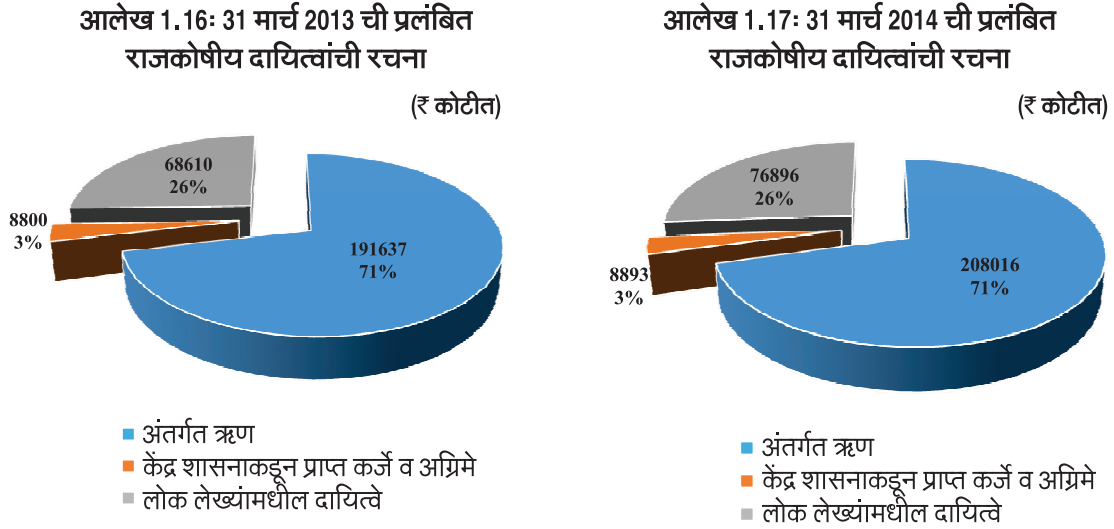
विद्यमान रोकड आधारित शासकीय लेखे प्रणालीमध्ये, शासनाच्या मालकीच्या जमिनी व इमारती यांसारख्या स्थावर मत्तांचे सर्वसमावेशक लेखांकन केले जात नाही. तथापि, शासनाची वित्तीय दायित्वे व केलेल्या खर्चातून निर्माण झालेल्या मत्ता शासकीय लेख्यांत धरल्या जातात. अशा दायित्वे व मत्तांच्या 31 मार्च 2013 रोजीच्या तत्सम स्थितीशी तुलनात्मक 31 मार्च 2014 रोजीच्या स्थितीचा गोषवारा परिशिष्ट 1.19 मध्ये दिला आहे. दायित्वांमध्ये अंतर्गत कर्जे, केंद्र शासनाकडून प्राप्त कर्जे व अग्रिमे, लोक लेखे व राखीव निधीतील जमा

यांचा समावेश होतो, तसा मत्तांमध्ये प्रामुख्याने भांडवली खर्च, राज्य शासनाने दिलेली कर्जे व अग्रिमे आणि रोख शिल्लकीचा समावेश होतो.

MFRBM अधिनियम, 2005 अन्वये, राज्याची एकूण दायित्वे म्हणजे राज्याच्या एकत्रिकृत निधी व लोक लेखांतर्गत असणारी दायित्वे होत.

1.9.2 राजकोषीय दायित्वे

मागील वर्षाच्या तुलनेत चालू वर्षातील राजकोषीय दायित्वांची रचना आलेख 1.16 व 1.17 मध्ये सादर करण्यांत आली आहे.

(स्रोत: वर्ष 2012-13 चे वित्तीय लेखे)

(स्रोत: वर्ष 2013-14 चे वित्तीय लेखे)

तक्ता 1.38 मध्ये राज्याची राजकोषीय दायित्वे, त्यांच्या वाढीचा दर, या दायित्वांचे जीएसडीपी, महसुली जमा आणि राज्याचे स्वतःचे स्रोत यांच्याशी असलेले गुणोत्तर, तसेच या मापदंडांच्या संदर्भात राजकोषीय दायित्वांची फ्लावकता दर्शविली आहे.

तक्ता 1.38: राजकोषीय दायित्वे - मुलभूत मापदंड

	2009-10	2010-11	2011-12	2012-13	2013-14
राजकोषीय दायित्वे (₹ कोटीत)*	196826	220950	245338	269047	293805
वाढीचा दर (टक्के)*	13.02	12.26	11.04	9.66	9.20
राजकोषीय दायित्वांचे गुणोत्तर यांच्याशी					
जीएसडीपी (टक्के)*	23.00	21.06	20.87	20.32	19.90
महसुली जमा (टक्के)*	226.50	208.70	202.30	188.20	196.10
स्वतःचे स्रोत (टक्के)*	291.80	265.40	256.20	237.20	244.90
खालील बाबींच्या संदर्भात राजकोषीय दायित्वांची फ्लावकता :					
जीएसडीपी (गुणोत्तर)*	0.964	0.542	0.917	0.765	0.799
महसुली जमा (गुणोत्तर)*	1.876	0.562	0.758	0.541	1.917
स्वतःचे स्रोत (गुणोत्तर)*	1.428	0.524	0.734	0.524	1.600

स्रोत: संबंधित वर्षांचे वित्तीय लेखे

* राखिव निधीची निव्वळ रक्कम विचारात घेतल्यामुळे मागील वर्षाच्या तुलनेत आकडेवारीमध्ये फरक दिसून येतो

राज्याची एकूण राजकोषीय दायित्वे 2009-14 या कालावधीत 12.32 टक्के या सरासरी वार्षिक दराने वाढली. वर्ष 2009-10 मधील वाढीचा दर सातत्याने कमी होऊन 13 टक्क्यांवरून 2013-14 मध्ये 9.19 टक्क्यांवर आला. 2013-14 मध्ये जीएसडीपीशी आलेले गुणोत्तर 19.90 टक्के होते, जे MTFPS (17.60 टक्के) मध्ये केलेल्या प्रक्षेपणापेक्षा जास्त होते, पण तेरावा वित्त आयोग (25.5 टक्के) आणि MFRBM नियम, 2011 (25.5 टक्के) मधील निर्धारणेपेक्षा कमी होते. ही दायित्वे 2013-14 अखेरीस, महसुली जमेच्या जवळपास दुप्पट होती व राज्याच्या स्वतःच्या साधनसंपत्तीच्या दुप्पटीपेक्षा जास्त होती. जीएसडीपीच्या प्रत्येक एक टक्का वाढीसाठी राजकोषीय दायित्वे 0.798 टक्क्यांनी वाढल्याचे दर्शविणारी 2013-14 मधील या दायित्वांची जीएसडीपी बाबतीतील फ्लावकता 0.798 टक्के होती.

एकूण राजकोषीय दायित्वात लोकऋणांचा हिस्सा सर्वात जास्त (74 टक्के) होता, त्यापाठोपाठ ठेवी²⁹ (16 टक्के), राखीव निधी (तीन टक्के) आणि अल्पबचत, भविष्य निर्वाह निधी³⁰ इत्यादी (सात टक्के) होता. वर्ष 2012-13 मध्ये राजकोषीय दायित्वे ₹ 2,69,047 कोटी होती ज्यामध्ये वर्ष 2013-14 मध्ये ₹ 24,758 कोटीची वाढ होऊन ती ₹ 2,93,805 कोटी झाली, जी मुख्यत्वे लोकऋण (₹ 16,473 कोटी), ठेवी (₹ 6,772 कोटी) आणि अल्पबचत व भविष्य निर्वाह निधी (₹ 1,894 कोटी), यामधून राखीव निधीतील घट (₹ 381 कोटी) समायोजित करता, यांच्यामध्ये झालेल्या वाढीमुळे झाली होती.

खुल्या बाजारातील कर्जाच्या परतफेडीच्या तरतूदीसाठी राज्य सरकारने वित्तीय वर्ष 1999-2000 ला एक एकत्रिकृत कर्ज निवारण निधी प्रस्थापित केला. 31 मार्च 2014 अखेरीस कर्ज निवारण निधीतील अंतिम शिल्लक, 2013-14 करिता असलेल्या ₹ 3,123 कोटीसहीत ₹ 15,453.89 कोटी होती व या संपूर्ण रकमेची गुंतवणूक करण्यांत आली होती.

1.9.2.1 8443-नागरी ठेवी अंतर्गत शिल्लकीचा वाढता कल

2009-10 ते 2013-14 दरम्यान वित्तीय वर्षाच्या अखेरीस मुख्य शीर्ष 8443-नागरी ठेवी अंतर्गत असलेली अंतिम शिल्लक ही तक्ता 1.39 मध्ये दर्शविल्याप्रमाणे वाढता कल दर्शवित होती.

तक्ता 1.39: 8443-नागरी ठेवी अंतर्गत असलेली शिल्लक

(₹ कोटीत)

वर्ष	8443-नागरी ठेवीची 1 एप्रिल रोजीची सुरवातीची शिल्लक	जमा	संवितरणे	8443-नागरी ठेवीची 31 मार्च रोजीची अंतिम शिल्लक	वर्षभरातील निव्वळ वाढ	8443-106 स्वीय ठेवी यातील 31 मार्च रोजीची अंतिम शिल्लक (टक्केवारी)
2009-10	6619.45	10413.01	8812.68	8219.78	1600.33	4583.58 (56)
2010-11	8219.78	15806.01	13489.28	10536.51	2316.73	6626.45 (63)
2011-12	10536.51	19517.15	18721.93	11331.72	795.22	6533.47 (58)
2012-13	11331.72	19509.83	17331.91	13509.64	2177.92	7952.89 (59)
2013-14	13509.64	24727.68	22545.07	15692.25	2182.61	9254.78 (59)

स्रोत : संबंधित वर्षाचे वित्तीय लेखे

²⁹ ठेवीमध्ये सुरक्षा ठेवी, शासकीय कंपन्या, महामंडळे, इत्यादी कडील ठेवी समिलीत आहेत, तसेच शासकीय कर्मचाऱ्यांसाठी अंशदायी निवृत्ती वेतन योजना आणि नागरी ठेवी ज्या वर्गणीदारांना आणि ठेवीदारांना शासनाकडून परत करायच्या असतात

³⁰ अल्पबचत आणि भविष्य निर्वाह निधीत, राज्य भविष्य निर्वाह निधी आणि विमा आणि पेन्शन निधीचा समावेश असतो, जो वर्गणीदारांना आणि ठेवीधारकांना शासनाने परत करायचा असतो

यावरून असे दिसून येते की, मुख्य शीर्ष 8443- नागरी ठेवी अंतर्गत असलेल्या शिल्लकीपैकी, 50 टक्क्यांपेक्षा जास्त भाग 106- स्वीय ठेवीमधील शिल्लकीचा होता. तसेच जेथे राज्याच्या एकत्रिकृत निधीतून स्वीय ठेवी लेख्यांमध्ये निधी हस्तांतरीत करण्यांत येतो तेथे वित्तीय वर्षाच्या अखेरीस असलेल्या शिल्लक रकमा, एकत्रिकृत निधीमध्ये परत हस्तांतरीत करणे आवश्यक असते. वित्तीय लेख्यांमधील लेख्यांच्या टिप्पणीवरून असे दिसून येते की, 2013-14 च्या वित्तीय वर्षाच्या शेवटी जी रक्कम एकत्रिकृत निधीमध्ये हस्तांतरीत करणे आवश्यक होती, अशी रक्कम प्रत्यक्षात परिगणित करणे शक्य नव्हते. परिणामी, मुख्य शीर्ष 8443- नागरी ठेवी अंतर्गत असलेली प्रत्यक्ष दायित्वे देखिल परिगणित करणे शक्य नव्हते.

1.9.2.2 लेख्यांमधील अखेरची शिल्लक व दुय्यम नोंदीमधील ताळमेळ न घेतलेल्या तफावती

2013-14 या वर्षाच्या वित्तीय लेख्यांनुसार, नागरी ठेवी व इतर नागरी ठेवी अंतर्गत, ताळमेळ न घेतलेली शिल्लक ₹ 3,243.42 कोटी होती, जी 1960-61 ते 2013-14 या कालावधीशी संबंधित होती. यापैकी, विभागीय अधिका-यांकडून ठेवण्यात येणा-या भविष्य निर्वाह निधी लेख्यांमधील 1960-61 ते 2013-14 या कालावधीशी संबंधित रक्कम (₹ 3,236.22 कोटी) हा प्रमुख भाग होता, ज्याचा मार्च 2014 पर्यंत ताळमेळ घेतला गेला नव्हता.

1.9.3 राखीव निधीखालील व्यवहार

विशिष्ट प्रयोजनांकरिता 18 निधी राखीव ठेवण्यांत आले होते, ज्यापैकी नऊ निधींमध्ये, परिशिष्ट 1.20 मध्ये दर्शविल्याप्रमाणे, व्यवहार केले जात होते. या निधीतील 31 मार्च 2014 रोजीची एकूण संचयीत शिल्लक ₹ 25,610.02 कोटी (₹ 25,581.01 कोटी कार्यरत निधी व ₹ 29.01 कोटी अकार्यरत निधी) होती. परंतु, या शिल्लकीतून फक्त ₹ 15,479.19 कोटी (60 टक्के) गुंतवणूक करण्यांत आली होती.

1.9.4 आकस्मिक दायित्वे

1.9.4.1 हमीची स्थिती

हमी दिलेल्या कर्जदाराकडून कसूर झाल्यास राज्याच्या एकत्रिकृत निधीवर हयाची हमी संभाव्य दायित्वे राहतात. महाराष्ट्र शासनाने सहकारी साखर कारखाने व राज्य समाज कल्याण महामंडळे यांना दिलेल्या हमीचा उल्लेख 31 मार्च 2013 रोजी संपलेल्या वर्षासाठीच्या भारताचे नियंत्रक व महालेखापरिक्षक यांच्या राज्य वित्तव्यवस्थेवरील अहवालात (परिच्छेद 1.9.4.2) करण्यांत झाला आहे.

2013-14 च्या वित्तीय लेख्यांच्या (खंड-II) विवरणपत्र 9 मध्ये दिलेल्या, मागील तीन वर्षांत राज्याने ज्या कमाल रकमेसाठी हमी दिलेली होती ती रक्कम व त्यातील प्रलंबीत हमी यांचा तक्ता 1.40 मध्ये सारांश देण्यात आला आहे.

तक्ता 1.40: महाराष्ट्र शासनाने दिलेल्या हमी

(₹ कोटीत)

हमी	2011-12	2012-13	2013-14
हमी दिलेली कमाल रक्कम	45515	41353	32247
हमीची प्रलंबित रक्कम	15041	9246	7235
एकूण महसुली जमेशी हमी दिलेल्या रकमेची टक्केवारी	38	29	22

स्रोत: संबंधित वर्षाचे वित्तीय लेखे

राज्य विधानमंडळाने राज्य शासनाने द्यावयाच्या हमीची मर्यादा निश्चित केलेली नाही. MFRBM अधिनियम, 2005 मध्ये देखिल अशी कोणतीही मर्यादा विहित केलेली नाही. वर्ष 2013-14 दरम्यान राज्य शासनाने (अ) महाराष्ट्र राज्य सहकारी पणन महासंघ (₹ 285 कोटी); (ब) महाराष्ट्र कृषि उदयोग विकास

महामंडळ (₹ 140 कोटी); (क) सामाजिक न्याय व विशेष अर्थसहाय्य महासंघ (₹ 50 कोटी); आणि (ड) अल्पसंख्यांक विकास महासंघ, (₹ 15 कोटी) यांना एकूण ₹ 490 कोटीची हमी दिली होती. 2013-14 दरम्यानची प्रलंबित हमी (₹ 7,235 कोटी) महसुली जमेच्या (₹ 1,49,822 कोटी) पाच टक्के व जीएसडीपी च्या (₹ 14,76,233 कोटी) 0.49 टक्के होती.

बाराव्या वित्त आयोगाने, राज्य शासनाने दिलेल्या हमीमधून निर्माण होणारी आकस्मिक दायित्त्वे पूर्ण करण्यासाठी निर्धारित हमी शुल्काद्वारे हमी विमोचन निधी उभारण्याची शिफारस केली होती. वर्ष 2009-10 साठी राज्यात हमी विमोचन निधी उभारण्याची प्रक्रिया सुरु असल्याचे MTFPS ने सांगितले, परंतु मार्च 2014 पर्यंत राज्य शासनाने असा निधी उभारला नव्हता.

राज्य शासनाने संस्थांना दिलेल्या हमीसाठी हमीशुल्क आकारण्यांत येत होते व ते 'संकीर्ण सर्वसाधारण सेवा' मध्ये लेखांकीत केले जात होते. हमीशुल्काखालील जमा देखील 2012-13 मध्ये प्राप्त झालेल्या ₹ 82.01 कोटीवरून 2013-14 मध्ये ₹ 68.09 कोटीपर्यंत कमी झाल्या. हमी विमोचन निधी निर्माण न केल्यामुळे वर्षभरात जमा झालेले एकूण ₹ 68.09 कोटीचे हमीशुल्क महसुली जमा म्हणून घेतले गेले आणि त्यामुळे राज्याची महसुली तूट त्याप्रमाणात कमी दाखविण्यांत आली.

1.9.4.2 अर्थसंकल्पाबाहेरील कर्जे

शासनाची कर्जे भारतीय संविधानाच्या अनुच्छेद 293 अन्वये शासित केली जातात. तक्ता 1.40 मध्ये दर्शविलेल्या आकस्मिक दायित्वांखेरीज शासकीय कंपनी व महामंडळांनी घेतलेल्या कर्जांना देखील राज्य शासन हमी देते. या कंपनी व महामंडळे यांनी राज्याच्या अर्थसंकल्पाबाहेर प्रक्षेपित केलेल्या राज्य योजनांतर्गत कार्यक्रमांच्या अंमलबजावणीसाठी बाजारातून व वित्तीय संस्थांकडून निधी कर्जातून घेतला होता. राज्य शासनाने जरी प्रस्तावित केले होते की, या कार्यक्रमांकरीता राज्याच्या अर्थसंकल्पाबाहेर या कंपनी व महामंडळे यांच्याकडून कार्यरत असणा-या स्त्रोतांमधून निधी पुरविला जाईल, तरी प्रत्यक्षात या संस्थांपैकी ब-याच संस्थांची कर्जे अखेरीस 'अर्थसंकल्पाबाहेरील कर्जे' या नावाने राज्य शासनाची दायित्त्वे होतात. भारतीय संविधानाच्या अनुच्छेद 293(3) अन्वये अर्थसंकल्पाबाहेरील कर्जे अनुज्ञेय नाहीत. MTFPS 2008-09 च्या विवरणानुसार, राज्य शासनाने 2005-06 या वर्षापासून अर्थसंकल्पाबाहेरील कर्जे पूर्णपणे थांबविली होती. 2006-07 ते 2013-14 दरम्यान कोणतीही अर्थसंकल्पाबाहेरील कर्जे घेतली नव्हती. तथापि, 2013-14 च्या शेवटी, 2005-06 च्या पूर्वीच्या अर्थसंकल्पाबाहेरील कर्जापोटी ₹ 1,216 कोटी प्रलंबित होते.

1.9.4.3 वचनबद्ध दायित्वांची माहिती

लेखांकन रोख पद्धतीऐवजी उपार्जनाच्या पद्धतीने करण्याविषयीचा निर्णय अद्याप प्रलंबित असल्याने लेखांकनात जास्तीत जास्त पारदर्शकता आणण्यासाठी व निर्णय प्रक्रिया सुलभ करण्यासाठी आठ नवीन विवरणांचा/माहितीचा समावेश राज्य शासनाच्या लेखांमध्ये करण्याची शिफारस बाराव्या वित्त आयोगाने त्यांच्या अहवालात (नोव्हेंबर 2004) केली होती. परंतु, राज्य शासन वचनबद्ध दायित्वांचा तपशील उपलब्ध करू शकले नाही, परिणामी, याबाबतीत वित्तीय लेखे अपूर्ण राहिले.

1.10 कर्ज व्यवस्थापन

कर्जाची रुपरेखा

तक्ता 1.41 मध्ये राज्य शासनाचे दरडोई कर्ज दिलेले आहे.

तक्ता 1.41: दरडोई कर्ज दर्शविणारे काल निहाय विश्लेषण

(₹ कोटीत)

	2009-10	2010-11	2011-12	2012-13	2013-14
अंतर्गत कर्ज	142685	158314	176622	191637	208016
केन्द्र शासनाकडून प्राप्त झालेली कर्जे व अग्रिमे	8749	9086	8772	8830	8893
एकूण	151434	167400	185394	200467	216909
लोकसंख्या (2001/2011च्या जनगणनेनुसार)	9.69 कोटी	9.69 कोटी	11.24 कोटी	11.24 कोटी	11.24 कोटी
दरडोई कर्ज (₹)	15627.86	17275.54	16494.13	17835.14	19297.95

स्रोत : संबंधित वर्षांचे वित्तीय लेखे आणि महाराष्ट्राचे आर्थिक सर्वेक्षण

दरडोई कर्जात 2009-10 मधील ₹ 15,627.86 वरून 2013-14 मध्ये ₹ 19,297.95 इतकी वाढ झाली.

ऋणांची व्यवहार्यता

राज्य शासनाच्या कर्जाच्या मात्रेबरोबरच, राज्याच्या ऋणांची व्यवहार्यता³¹ ठरविणा-या विविध दर्शकांचे विश्लेषण करणेही महत्वाचे आहे. या भागात ऋणांचे स्थैर्य³¹, ऋणेतर जमेची पर्याप्तता³¹, कर्जाकड निधीची निव्वळ उपलब्धता³¹, व्याज प्रदानांचा बोजा (महसुली जमेशी व्याज प्रदानाच्या गुणोत्तराने मोजलेला) आणि राज्य शासनाच्या रोख्यांच्या परिपक्वतेची रुपरेखा यांवरून राज्य शासनाच्या ऋणांच्या व्यवहार्यतेचे निर्धारण केले आहे. या दर्शकांनुसार 2011-12 पासून तीन वर्षांच्या कालावधीतील राज्याच्या ऋण व्यवहार्यतेचे विश्लेषण तक्ता 1.42 मध्ये केले आहे.

तक्ता 1.42: ऋणांची व्यवहार्यता: दर्शक आणि कल

ऋण व्यवहार्यतेचे दर्शक	2011-12	2012-13	2013-14
ऋणांचे स्थैर्य (₹ कोटीत) [#]	7374	18094	5897
(प्रसार प्रमात्रा + प्राथमिक तूट /अधिक्य) ³¹			
ऋणेतर जमेची पर्याप्तता (साधनातील तफावत) (₹ कोटीत)	(-)-1283	6400	(-)-12278
कर्जाकड निधीची निव्वळ उपलब्धता (₹ कोटीत)	6883	4633	3551
व्याज प्रदानांचा बोजा (व्याज प्रदाने/महसुली जमेचे गुणोत्तर) (टक्केवारीत)	14	13	14

[#] राजकोषीय दायित्वांच्या आकडेवारीत दुरुस्ती केल्यामुळे मागील वर्षाच्या आकडेवारीत फरक झाला आहे

स्रोत : संबंधित वर्षांचे वित्तीय लेखे

स्थैर्याच्या आवश्यक अटीनुसार, आर्थिक वाढीचा दर, व्याजदर किंवा सार्वजनिक ऋणांच्या किंमतीपेक्षा अधिक असेल तर, प्राथमिक शिलका शून्य किंवा धन किंवा माफक प्रमाणात ऋण असल्यास कर्ज- जीएसडीपी गुणोत्तर स्थिर रहाण्याची शक्यता असते. दराचा प्रसार (जीएसडीपी वाढीचा दर- सरासरी व्याज दर) आणि प्रसार प्रमात्रा (कर्ज गुणिले दर प्रसार) दिले असता, ऋण व्यवहार्यता अट असे नमूद करते की, प्रमात्रांचा प्रसार प्राथमिक तूटिसह शून्य असेल तर कर्ज -जीएसडीपी गुणोत्तर स्थिर राहून अखेरीस कर्ज स्थिर होते. दुसरीकडे, प्राथमिक तूट प्रसार प्रमात्राबरोबर ऋण झाल्यास, कर्ज जीएसडीपी गुणोत्तर वाढत जाते आणि जर ते धन असेल, तर कर्ज-जीएसडीपी गुणोत्तर अखेरीस कमी होत जाते.

तक्ता 1.42 दर्शवितो की, जरी 2013-14 मध्ये प्रसार प्रमात्रा व प्राथमिक तूट एकत्रितरित्या धन होती, तरी ती ₹ 18,094 कोटी (2012-13) ते ₹ 5,897 कोटी (2013-14) अशी कमी झाली, हे राज्याच्या ऋणांच्या अव्यवहार्यतेचा कल दर्शविते.

³¹ पृष्ठ क.142 वरील शब्दसूची पहावी

ऋणोत्तर जमांची पर्याप्तता

ऋण स्थैर्य व व्यवहार्यतेसाठी वाढती व्याज दायित्वे व वाढते प्राथमिक खर्च सामावून घेण्यासाठी राज्याची वाढती ऋणोत्तर जमा पुरेशी असणे आवश्यक आहे. वाढीव ऋणोत्तर जमा जर वाढीव व्याजाचा बोजा व वाढीव प्राथमिक खर्च भागवू शकत असेल, तर ऋण व्यवहार्यता लक्षणीयरित्या सुकर होईल.

स्रोतांमधील ऋण तफावत कर्जाची अव्यवहार्यता दर्शविते, तर स्रोतांमधील धन तफावत राज्याची व्यवहार्यता टिकवण्याची क्षमता बळकट करते. तक्ता 1.42 दर्शवितो की, 2011-12 मध्ये स्रोतांमधील तफावत ऋण होती, जी 2012-13 मध्ये धन झाली, जी राज्याच्या मध्यम ते दीर्घ मुदतीतील ऋणांची व्यवहार्य क्षमता दर्शविते, परंतु चालू वर्षामध्ये स्रोतांमधील तफावत ऋण झाली, जी कर्जाच्या अव्यवहार्यतेच्या धोक्यास सुरुवात झाल्याचे दर्शविते.

वाढीव प्राथमिक खर्च (₹ 16,886 कोटी) आणि वाढीव व्याज प्रदाने (₹ 2,131 कोटी) भागविण्याकरीता वाढीव ऋणोत्तर जमा (₹ 6,740 कोटी) अपूरी पडल्यामुळे ऋण स्रोत तफावत (₹ 12,278 कोटी) निर्माण झाली. अशाप्रकारे, कर्ज स्थैर्यकरिता राज्याने त्याच्या साधनसंपत्तीस चालना देणे तसेच अनुत्पादीत खर्चाला आळा घालणे आवश्यक आहे.

कर्जाऊ निधीची निव्वळ उपलब्धता

कर्जाऊ निधीची निव्वळ उपलब्धता कर्ज विमोचनाच्या (मुद्दल + व्याज प्रदाने) एकुण कर्ज जमेशी असलेल्या गुणोत्तराच्या रूपात दर्शविली जाते व कर्ज विमोचनात वापरलेल्या कर्ज जमेचे प्रमाण दर्शविते.

तक्ता 1.42 असे दर्शवितो की, कर्जाचा 2011-12 मध्ये निव्वळ उपलब्ध असलेला ₹ 6,883 कोटीचा निधी वर्ष 2012-13 मध्ये ₹ 4,633 कोटीपर्यंत घटला आणि तो 2013-14 मध्ये ₹ 3,551 कोटीपर्यंत कमी झाला.

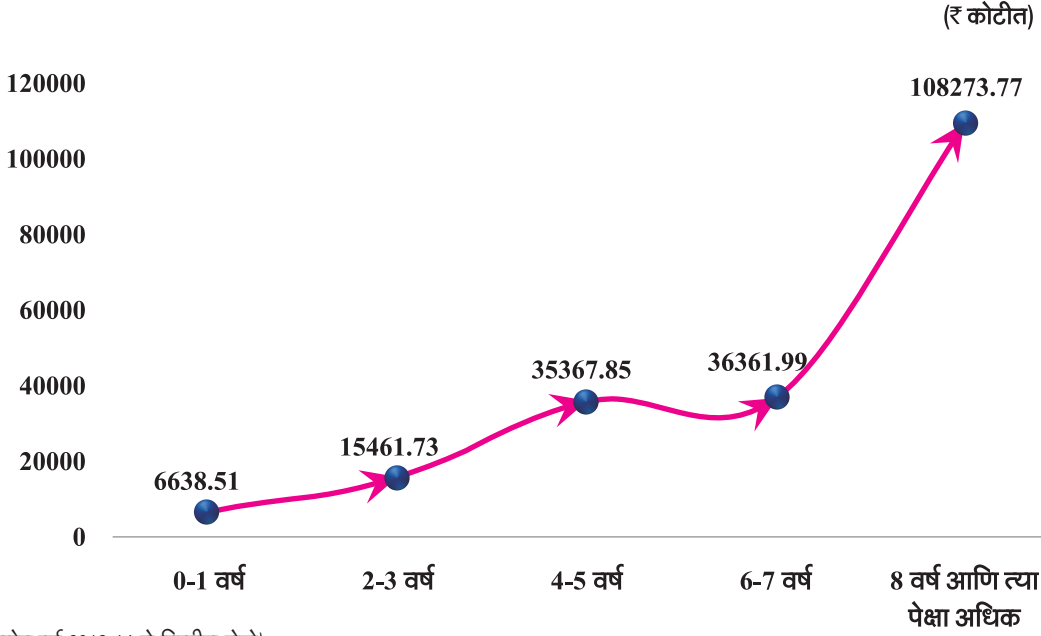
2013-14 मध्ये शासनाने अंतर्गत ऋण ₹ 25,770 कोटी, केंद्र शासनाकडील कर्ज ₹ 964 कोटी व इतर दायित्वे ₹ 42,756 कोटी उभारले. शासनाने या वर्षात, ₹ 9,391 कोटी अंतर्गत ऋण, ₹ 871 कोटीची केंद्र शासनाकडील कर्जे यांची परतफेड केली आणि ₹ 34,470 कोटीची इतर दायित्वे फेडली व ₹ 21,207 कोटीचे व्याज प्रदान केले. परिणामी, या वर्षात कर्ज निधीची निव्वळ उपलब्धता ₹ 3,551 कोटी होती.

तक्ता 1.43: राज्याच्या कर्जाच्या परिपक्वतेची रुपरेखा

परिपक्वता रुपरेखा (वर्षात)	रक्कम (₹ कोटीत)	टक्केवारी
0 - 1	6638.51	3.20
2 - 3	15461.73	7.43
4 - 5	35367.85	17.00
6 - 7	36361.99	17.48
8 आणि अधिक	108273.77	52.05
राज्य शासनाने माहिती पुरविली नाही	5912.13	2.84
एकूण	208015.98	100.00

स्रोत: 2013-14 चे वित्तीय लेखे

आलेख 1.18: राज्याच्या कर्जाच्या परिपक्वतेची रूपरेखा

(स्रोत: वर्ष 2013-14 चे वित्तीय लेखे)

तक्ता 1.43 व आलेख 1.18 नुसार राज्याच्या कर्जाची परिपक्वता असे दर्शविते की, राज्याच्या एकूण कर्जाच्या जवळपास 27.63 टक्के रकमेची पुढील पाच वर्षात परतफेड करायची आहे. तर उर्वरित 72.37 टक्के सहाव्या वर्षापासून नंतरच्या काळात परत करणे आवश्यक आहे. तक्ता 1.43 पुढे असे दर्शवितो की, राज्याचे कर्ज फेडीचे दायित्व 2017-19 दरम्यान ₹ 35,367.85 कोटी इतके असेल आणि 2019-21 मध्ये ₹ 36,361.99 कोटी असेल, ज्याचा शासकीय अर्थसंकल्पावर त्या काळात भार पडेल.

या निर्णायक वर्षात मुदत संपेल अशी कोणतीही अतिरिक्त कर्जे घेतली जाणार नाहीत याची सुनिश्चिती करण्यासाठी शासनाने विचारपूर्वक कर्ज परतफेडीचे धोरण आखणे आवश्यक आहे.

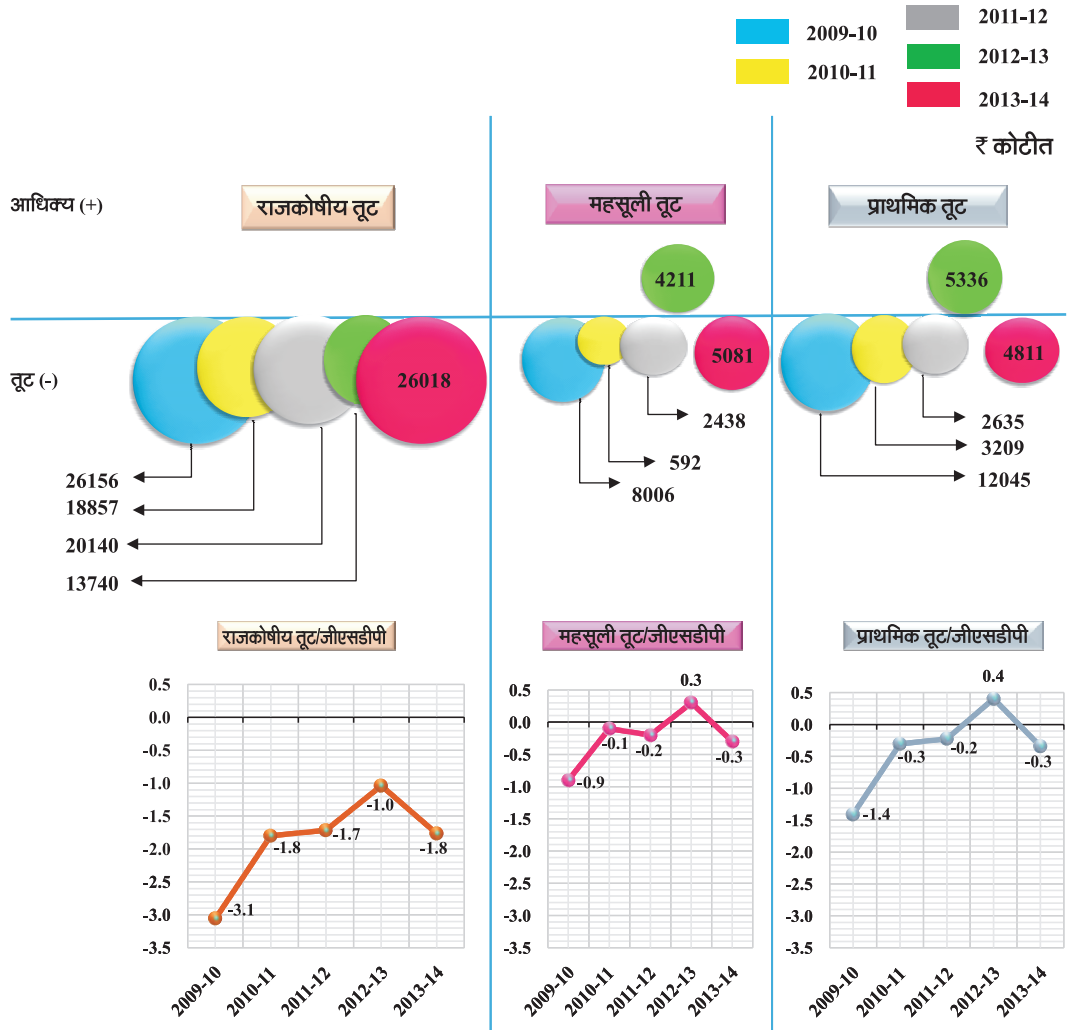
1.11 राजकोषीय असमतोल

तीन मुख्य राजकोषीय मापदंड-महसूल, राजकोषीय व प्राथमिक तूटी -विनिर्दिष्ट कालावधीत राज्य शासनाच्या वित्तीय स्थितीतील एकंदर राजकोषीय असमतोलांचे प्रमाण दर्शवितात. शासकीय लेख्यांतील तूट जमा व खर्चातील तफावत दर्शविते. तूटीचे स्वरूप हे शासनाच्या राजकोषीय व्यवस्थापनाच्या दूरदर्शीपणाचे द्योतक आहे. तसेच, ज्या मार्गाने तूट भरून काढली जाते व उभारलेले स्रोत वापरले जातात, ते शासनाच्या राजकोषीय स्वास्थ्याचे महत्वाचे निदर्शक आहेत. तूटीचा कल, स्वरूप, प्रमाण व तूट भरून काढण्यासाठी केलेली वित्तव्यवस्था व तसेच MFRBM अधिनियम/ नियमांतर्गत 2013-14 या वित्तीय वर्षासाठी तयार केलेल्या लक्ष्यांच्या तुलनेत महसूल व राजकोषीय तूटीच्या प्रत्यक्ष पातळीचे निर्धारण या भागात सादर केले आहे.

1.11.1 तूटीतील कल

2009-14 या कालावधीतील तूटीच्या निदर्शकांचा कल आलेख 1.19 मध्ये सादर केला आहे.

आलेख 1.19: तुटींच्या निदर्शकांचा कल

(स्रोत: संबंधित वर्षांचे वित्तीय लेखे)

2009-10 मधील ₹ 8,006 कोटीची महसुली तूट ही मुख्यत्वे महसुली खर्चात झालेल्या वाढीमुळे होती. MFRBM नियम (दुसरी सुधारणा), 2011 नुसार, 2011-12 पर्यंत महसुली तूट शुन्यापर्यंत खाली आणून त्यानंतर महसुली अधिक्य निर्माण करायचे होते. महसुली तूट शुन्यापर्यंत खाली आणण्याचे उद्दिष्ट 2011-12 मध्ये साध्य होऊ शकले नाही, परंतु 2012-13 मध्ये ₹ 4,211 कोटी महसुली अधिक्य प्राप्त करणे शक्य झाले. 2012-13 मधील हे महसुली अधिक्य मुख्यत्वे महसुली खर्चाच्या 12 टक्के वाढीच्या तुलनेत महसुली जमेतील 18 टक्के वाढीमुळे झाले. 2013-14 मध्ये, महसुली जमेच्या फक्त पाच टक्के वाढीच्या तुलनेत महसुली खर्चातील 12 टक्के तीव्र वाढीमुळे महसुली तूट ₹ 5,081 कोटी झाली.

मागील वर्षाच्या तुलनेत, महसुली खर्च (₹ 16,166 कोटी) आणि निव्वळ भांडवली खर्च (₹ 2,622 कोटी) यामध्ये व निव्वळ कर्जे व अग्रिमे संवितरणात (₹ 229 कोटी) झालेल्या वाढीमुळे, वर्ष 2012-13 मधील ₹ 13,740 कोटी इतकी राजकोषीय तूट वर्ष 2013-14 मध्ये ₹ 26,018 कोटीपर्यंत वाढली.

2009-12 दरम्यानची प्राथमिक तूट³¹ 2012-13 मध्ये प्राथमिक अधिका्यात परावर्तीत झाली (₹ 5,336 कोटी). मागील वर्षाच्या तुलनेत राजकोषीय तूट (₹ 12,278 कोटी) व व्याज प्रदाने (₹ 2,131 कोटी) यांमधील वाढीमुळे 2013-14 मध्ये ती पुन्हा प्राथमिक तूटीमध्ये (₹ 4,811 कोटी) परावर्तीत झाली.

³² पृष्ठ क्रमांक 142 वरील शब्दसुची पहावी

वर्ष 2013-14 मध्ये एकत्रिकृत निधीच्या बाहेर व्यवहार घडणे, चूकीच्या शीर्षाखाली रक्कम अर्थसंकल्पीत व लेखांकीत होणे, राखीव निधी व ठेवी लेखे यांवरील व्याजासाठी तरतूद न करणे इत्यादी घडामोडी घडल्या होत्या. परिणामी, महसुली तूट ₹ 41.56 कोटीने कमी व ₹ 1,212.97 कोटीने जास्त दर्शविली गेली होती. याविषयीचा तपशील 2013-14 च्या वित्तीय लेखे (खंड-1) च्या लेखांवरील टिप्पणीत दर्शविला आहे.

1.11.2 राजकोषीय तुटीचे घटक व तिची भरपाई करण्याची पद्धत

तक्ता 1.44 मध्ये प्रतिबिंबित झाल्याप्रमाणे राजकोषीय तुटीची भरपाई करण्याच्या पद्धतीत घटकात्मक स्थित्यंतर घडून आले.

तक्ता 1.44: राजकोषीय तुटीचे घटक व तिची भरपाई करण्याची पद्धत

(₹ कोटीत)

तपशील	2009-10	2010-11	2011-12	2012-13	2013-14
राजकोषीय तूट (-)/अधिक्य (+)चे घटक (1+2+3) (अ)	(-26156)	(-18857)	(-20140)	(-13740)	(-26018)
	(-3.06)	(-1.8)	(-1.71)	(-1.04)	(-1.76)
1 महसुली तूट(-)/अधिक्य(+)	(-8006)	(-592)	(-2438)	4211	(-5081)
	(-0.94)	(-0.06)	(-0.21)	(0.32)	(-0.34)
2 निव्वळ भांडवली खर्च	(-17404)	(-17946)	(-17424)	(-17398)	(-20020)
	(-2.03)	(-1.71)	(-1.48)	(-1.31)	(-1.36)
3 निव्वळ कर्जे आणि अग्रिमे	(-746)	(-319)	(-277)	(-553)	(-917)
		(-0.03)	(-0.02)	(-0.04)	(-0.06)
राजकोषीय तुटीची भरपाई करण्याची पद्धत[#]					
1 बाजारातून कर्जे	14509	10484	19420	16324	19163
	(1.7)	(1)	(1.65)	(1.23)	(1.3)
2 केंद्र शासनाकडून कर्जे	325	337	(-144)	58	94
	(0.04)	(0.03)	(-0.01)	(0)	(0.01)
3 राष्ट्रीय अल्पबचत निधीत जारी केलेले विशेष रोखे	2751	5155	(-1172)	(-936)	(-2285)
	(0.32)	(0.49)	(-0.1)	(-0.07)	(-0.15)
4 वित्तीय संस्थाकडून कर्जे आणि इतर कर्जे	154	(-9)	60	(-373)	(-499)
	(0.02)	(0)	(0.01)	(-0.03)	(-0.03)
5 अल्पबचत, भविष्य निर्वाह निधी इत्यादी	1790	2022	2260	2188	1893
	(0.21)	(0.19)	(0.19)	(0.17)	(0.13)
6 ठेवी आणि अग्रिमे	3502	6259	4532	6442	6772
	(0.41)	(0.6)	(0.39)	(0.49)	(0.46)
7 निलंबने आणि संकीर्ण	4020	(-1104)	(-1509)	100	(-2705)
	(0.47)	(-0.11)	(-0.13)	(0.01)	(-0.18)
8 वित्तप्रेषणे	2163	(-482)	(-256)	843	(-1117)
	(0.25)	(-0.05)	(-0.02)	(0.06)	(-0.08)
9 राखीव निधी	875	2153	1400	1976	2742
	(0.1)	(0.21)	(0.12)	(0.15)	(0.19)
10 आकस्मिकता निधी	(-251)	842	(-489)	140	(-500)
	(-0.03)	(0.08)	(-0.04)	(0.01)	(-0.03)
11 आकस्मिकता निधीत/निधीतून विनियोजने	250	(-850)	500	(-150)	500
		(-0.08)	(0.04)	(-0.01)	(0.03)
12 एकूण (1 ते 11) (ब)	30088	24807	24602	26612	24058
13 रोख शिलकीतील वाढ (-)/ घट(+) (अ) -(ब)	(-3932)	(-5950)	(-4462)	(-12872)	1960
	(-0.46)	(-0.57)	(-0.38)	(-0.97)	(0.13)
14 एकंदरीत तूट (12+13)	26156	18857	20140	13740	26018
		(1.8)	(1.71)	(1.04)	(1.76)

कंसातील आकडे जीएसडीपीशी टक्केवारी दर्शवितात

[#] हे सर्व आकडे या वर्षातील निव्वळ संवितरणे / जावक रकमा दर्शवितात

स्रोत: संबंधित वर्षाचे वित्तीय लेखे

महसुली तुटीमूळे 2013-14 मध्ये राजकोषीय तुटीत ₹ 12,278 कोटीची वाढ झाली. राजकोषीय तुटीच्या टक्केवारीच्या तुलनेत निव्वळ भांडवली खर्च 2012-13 मध्ये 127 टक्क्यांवरून 2013-14 मध्ये 77 टक्क्यांपर्यंत कमी झाला.

तक्ता 1.45 वरून असे दिसून येते की, 2013-14 या कालावधीत राजकोषीय तुटीला अर्थसहाय्य केल्यावर एकंदरीत तूट (रोकड शिलकी मध्ये घट) निर्माण झाली.

तक्ता 1.45: 2013-14 मधील राजकोषीय तुटीला अर्थसहाय्य करणा-या घटकांखालील जमा व संवितरणे

(₹ कोटीत)

तपशील	जमा	संवितरणे	निव्वळ
1 बाजारातील कर्जे	23600	4437	19163
2 केंद्र शासनाकडील कर्जे	965	871	94
3 NSSF ला दिलेले विशेष रोखे	1425	3710	(-)2285
4 वित्तीय संस्थांकडून कर्जे व इतर कर्जे	745	1244	(-)499
5 अल्पबचत, भनिनि इत्यादी	4868	2975	1893
6 ठेवी आणि अग्रिमे	32347	25575	6772
7 निलंबन व संकीर्ण	(-)2694	11	(-)2705
8 वित्तप्रेषणे	23958	25075	(-)1117
9 राखीव निधी	5540	2798	2742
10 आकस्मिकता निधी	860	1360	(-)500
11 आकस्मिकता निधीत/निधीतून विनियोजने	1350	850	500
12 एकूण (1ते 11) (ब)	94116	70058	24058
13 रोख शिलकीतील वाढ (-)/ घट (+) (अ) -(ब)			1960
14 एकंदर तूट (12+13) (अ)			26018
स्त्रोत : वर्ष 2013-14 चे वित्तीय लेखे			

कर्ज उभारण्यावरील खर्च

2013-14 दरम्यान, राज्य शासनाने अंतर्गत ऋणांतर्गत ₹ 23,600 कोटीचे कर्ज खुल्या बाजारातून उभारले. हे अंतर्गत ऋण उभारण्याचा खर्च ₹ 26.16 कोटी हा खुल्या बाजारातून राज्य शासनाने घेतलेल्या कर्जाच्या 0.11 टक्के होता.

1.11.3 तूट/अधिक्याचा दर्जा

राजकोषीय तूटीशी महसुली तूटीचे गुणोत्तर व प्राथमिक महसुली तूट व भांडवली खर्चात (कर्जे व अग्रिमांसह) प्राथमिक तूटीचे अपघटन राज्यांच्या वित्तव्यवस्थेतील तूटीचा दर्जा निर्देशित करतात. राजकोषीय तूटीशी महसुली तूटीचे गुणोत्तर चालू वापरसाठी कर्जाऊ निधीचा किती प्रमाणात वापर झाला हे दर्शविते. चालू वर्षात हे गुणोत्तर 0.20 होते म्हणजेच 20 टक्के कर्जाऊ निधी चालू वापरसाठी वापरण्यात आला होता.

राज्याची ऋणोत्तर जमा महसुली खात्यातील प्राथमिक खर्चाच्या गरजा भागविण्यासाठी पुरेशी होती. परंतु भांडवली लेख्यांतर्गतचे खर्च भागविण्यासाठी ती पुरेशी नसल्यामुळे 2009-12 त्याचबरोबर 2013-14 दरम्यान प्राथमिक तूट निर्माण झाली. तथापि, 2012-13 दरम्यान महसुली आणि भांडवली अशा दोन्ही शीर्षांतर्गतचे खर्च भागविण्यास ऋणोत्तर जमा पुरेशी असल्यामुळे प्राथमिक अधिक्य निर्माण झाले. तक्ता 1.46 मध्ये तपशील दर्शविला आहे.

तक्ता 1.46: प्राथमिक तूट / अधिक्त्य - घटकांची विभागणी

(₹ कोटीत)

वर्ष	ऋणोत्तर जमा	प्राथमिक महसुली खर्च	भांडवली खर्च	कर्जे आणि अग्रिमे	प्राथमिक खर्च	प्राथमिक महसुली तूट (-) / अधिक्त्य (+)	प्राथमिक तूट (-) / अधिक्त्य (+)
1	2	3	4	5	6 (3+4+5)	7 (2-3)	8 (2-6)
2009-10	87450	80806	17429	1261	99496	6644	(-) 12046
2010-11	106525	90812	17963	959	109734	15713	(-) 3209
2011-12	122131	106050	17880	836	124766	16081	(-) 2635
2012-13	143810	119660	17398	1416	138474	24150	5336
2013-14	150550	133695	20021	1645	155361	16855	(-)4811

स्त्रोत: संबंधित वर्षांचे वित्तीय लेखे

प्राथमिक खर्चाशी³³ भांडवली खर्चाची टक्केवारी सातत्याने कमी होऊन 2009-10 मधील 17.52 टक्क्यांवरून ती 2012-13 मध्ये 12.56 टक्के झाली व 2013-14 मध्ये त्यामध्ये अल्पशी वाढ होऊन ती 12.89 टक्के झाली.

1.12 पाठपुरावा

राज्य वित्तव्यवस्थेवरील अहवाल 2008-09 पासून राज्य विधानमंडळाला सादर करण्यांत येत आहे. या अहवालावर लोक लेखा समितीत चर्चा करणे अद्याप सुरु होणे बाकी आहे.

1.13 निष्कर्ष व शिफारशी

- कर महसूल (पाच टक्के), केंद्रिय करांचे हस्तांतरण (नऊ टक्के) यांतील वाढ आणि केंद्र शासनाकडून प्राप्त अनुदानातील घट (आठ टक्के), यांच्या निव्वळ परिणामामुळे मागील वर्षापेक्षा यावर्षी महसुली जमेत (₹ 1,49,822 कोटी) पाच टक्क्यांनी वाढ झाली. तेराव्या वित्त आयोगाच्या अनुदानांचा कमी/ न झालेला वापर यामुळे मुख्यत्वे सहाय्यक अनुदानात घट झाली होती. महसुली जमा 2013-14 च्या अर्थसंकल्पीय अंदाजाच्या 96 टक्के होती. राज्य शासनाचा करेतर महसूल FCP मध्ये केलेल्या प्रक्षेपणापेक्षा चार टक्क्यांनी जास्त होता परंतु अर्थसंकल्पीय अंदाज आणि ThFC मध्ये केलेल्या प्रक्षेपणापेक्षा अनुक्रमे पाच टक्के आणि 16 टक्क्यांनी कमी होता. मागील तीन वर्षांत जीएसडीपीच्या वाढीच्या दरापेक्षा महसुली जमेतील वाढीचा दर जास्त होता. NSSF च्या व्याजदराची पुनर्रचना केल्यामुळे 2010-12 दरम्यान ₹ 406.52 कोटी व वर्ष 2013-14 दरम्यान ₹ 418.30 कोटी इतके व्याज सहाय्य कमी प्राप्त झाले होते.
- महसुली खर्च मागील वर्षापेक्षा 12 टक्क्यांनी वाढला आणि 2013-14 दरम्यान एकूण खर्चाच्या 88 टक्के होता. योजनेतर महसुली खर्च (NPRE) महसुली खर्चाच्या 83 टक्के होता व महसुली जमांशी त्याची टक्केवारी 2012-13 मधील 80 टक्क्यांवरून वाढून 2013-14 मध्ये 86 टक्के झाली. तेराव्या वित्त आयोगाने केलेल्या प्रमाणशीर निर्धारणापेक्षा (₹ 93,328 कोटी) आणि राज्य शासनाच्या FCP मधील (₹ 1,21,699 कोटी) आणि अर्थसंकल्पामधील (₹ 1,25,647 कोटी) प्रक्षेपणापेक्षा योजनेतर महसुली खर्च ₹ 1,28,992 कोटी म्हणजे अधिक होता. योजनांतर्गत महसुली खर्च व योजनेतर महसुली खर्च मागील वर्षापेक्षा अनुक्रमे सहा टक्के आणि 13 टक्क्यांनी वाढला .

³³ राज्याचा प्राथमिक खर्च, एकूण खर्चातून निव्वळ व्याज प्रदाने वजा करता आलेली रक्कम, त्यावर्षीच्या व्यवहारांवर केलेला खर्च दर्शवितात

2013-14 मध्ये महसुली आधिक्य प्राप्त करावयाचे उद्दष्टि असतानाही, मागील वर्षापेक्षा महसुली जमा (पाच टक्के) व महसुली खर्च (12 टक्के) यांच्या वाढीच्या दरातील लक्षणीय तफावतीमुळे ₹ 5,081 कोटी महसुली तूट निर्माण झाली होती. राजकोषीय तूट (₹ 26,018 कोटी) मागील वर्षाच्या तुलनेत वाढली व ती जीएसडीपीच्या 1.76 टक्के होती जी FRBM अंतर्गत निर्धारित केलेल्या तीन टक्के या मर्यादित होती. 2013-14 मध्ये प्राथमिक तूट ₹ 4,811 कोटी होती.

महसुली आधिक्य साध्य करण्यासाठी शासनाने महसुलातील दरी सांधण्याकरिता सुनियोजित प्रयत्न करावे व अनुत्पादक योजनेतर महसुली खर्चात कपात करावी. याकरिता, शासनाने कर व करेतर स्रोतांमधून अतिरिक्त साधनसंपत्ती प्राप्त करण्याचा विचार करावा.

3. मागील वर्षाच्या तुलनेत सबसिडीवरील खर्च 30 टक्क्यांनी वाढला व तो महसुली खर्चाच्या जवळजवळ आठ टक्के होता. वेतन व मजूरीवरील (सहाय्यक अनुदानाचा घटक समाविष्ट करून) खर्च राज्याच्या स्वतःच्या FCP व अर्थसंकल्पीय अंदाजामधील प्रक्षेपणांपेक्षा कमी होता. स्थानिक संस्था आणि इतर संस्थांना दिलेले अर्थसहाय्य जे 2013-14 मध्ये महसुली खर्चाच्या 44 टक्के होते, ते मागील वर्षापेक्षा सात टक्क्यांनी वाढले.
4. भांडवली खर्च जो एकूण खर्चाच्या 11 टक्के होता, मागील वर्षाच्या तुलनेत 2013-14 मध्ये 15 टक्क्यांनी वाढला. एकूण खर्चाशी भांडवली खर्चाची 2009-10 मध्ये असलेली 15 ही टक्केवारी 2013-14 मध्ये 11 टक्के होती, जी यातील घसरता कल दर्शविते. 2013-14 मधील भांडवली खर्चाचे एकूण खर्चाशी गुणोत्तर हे सर्वसाधारण प्रवर्ग राज्यातील गुणोत्तरापेक्षा कमी होते.

मागील पाच वर्षांतील एकूण खर्चापैकी भांडवली खर्चाच्या प्रमाणातील घसरता कल लक्षात घेता शासनाने भांडवली मत्ता निर्मितीला जास्त प्राधान्य देण्यास वाव आहे.

5. सहकार, पणन व वस्त्रोद्योग विभागाने वेगवेगळ्या सहकारी संस्थांना दिलेल्या कर्ज व भाग भांडवलाची वसुली अत्यल्प होती. मार्च 2014 पर्यंत CM&TD ने वेगवेगळ्या सहकारी संस्थांना ₹ 7,033.89 कोटी इतके कर्ज व भाग भांडवल मुक्त केले होते, ज्यापैकी, ₹ 2,605.34 कोटीची वसुली प्रलंबित होती. परंतु ₹ 370.21 कोटी (14.20 टक्के) इतकी अत्यल्प वसुली करण्यात आली होती. कर्ज वसुलीच्या लेखांकनाची व त्यावर संनियंत्रण ठेवण्याची पद्धत सदोष होती. सहकारी संस्थांना वित्तीय सहाय्य देताना अटी व शर्तीचा भंग झाला होता. राष्ट्रीय सहकार विकास महामंडळाने दिलेल्या वित्तीय सहाय्याचे दायित्व पूर्ण करताना राज्य शासनाला कसूरदार संस्थांची प्रलंबित दायित्वे देखिल पूर्ण करावी लागली होती. सहा सहकारी साखर कारखान्यांना त्यांच्या उत्पादनातील/कामातील प्रगती विचारात न घेता दिलेले ₹ 59.89 कोटी भाग भांडवल बराच काळ अडकून राहिले. उत्पादन बंद पडलेल्या किंवा अवसायानात निघालेल्या सहकारी संस्थांमध्ये मोठ्या प्रमाणात शासकीय निधी अडकला होता.

शासनाच्या आर्थिक हिताला बाधा निर्माण होणार नाही याची खात्री करण्यासाठी सहकारी संस्थांना कर्ज व भाग भांडवल देण्याच्या पद्धतीचे पुनर्विलोकन करण्याची आवश्यकता आहे.

6. मागील तीन वर्षात वैधानिक महामंडळे, ग्रामीण बँका, संयुक्त स्कंध कंपन्या आणि सहकारी संस्था यामध्ये राज्य शासनाने गुंतविलेल्या रकमांवरील सरासरी परतावा 0.02 ते 0.05 टक्के होता, तर शासनाने घेतलेल्या कर्जावर सरासरी 7.42 ते 7.54 टक्के व्याज दिले होते.

सातत्याने तोट्यात राहणा-या व मोठ्या प्रमाणात सार्वजनिक निधी अडकलेल्या राज्य उपक्रम / ग्रामीण बँका / सहकारी संस्थांच्या कार्यपद्धतीचे शासनाने पुनर्विलोकन करावे.

7. मागील वर्षापेक्षा 2013-14 मध्ये राजकोषीय दायित्वांत (₹ 2,93,805 कोटी) वाढ झाली. राजकोषीय दायित्वाचे जीएसडीपीशी असलेले 19.9 टक्के गुणोत्तर हे तेरावा वित्त आयोग व MFRBM नियम, 2011 मध्ये शिफारस केलेल्या 25.5 टक्के या प्रमाणापेक्षा कमी होते. ही दायित्वे महसुली जमेच्या जवळपास दुप्पट होती .
8. वर्ष 2011-12 व 2013-14 दरम्यान साधनसंपत्तीची तफावत ऋण होती, जी राज्याची मध्यम ते दीर्घ मुदतीची कर्जे फेडण्याची क्षमता कमी झाल्याचे घेतक आहे. वाढीव प्राथमिक खर्च व वाढीव व्याज प्रदाने पूर्ण करण्यासाठी वाढीव ऋणोत्तर जमेची अपर्याप्तता हे त्याचे कारण होय .
9. नवीन निवृत्तिवेतन योजना, 2005 च्या प्रारंभापासून राज्य शासनाने कुढलीही रक्कम न्यास/ निधी व्यवस्थापक यांच्याकडे हस्तांतरीत केलेली नाही. 31 मार्च 2014 रोजी या निधीत ₹ 4,145.59 कोटी उपलब्ध होते. ही रक्कम राखून ठेवल्यामुळे राज्य शासनाला रोकड सुलभता स्थिती सुधारण्यास मदत झाली .
10. मागील वर्षाच्या तुलनेत राज्य शासनाच्या रोख शिलकीत चार टक्क्यांची घट झाली होती, ज्यातील मोठा भाग लोक लेख्यांतील शिलकीचा होता. 2013-14 च्या अखेरीस राज्याची रोख शिल्लक ₹ 46,883 कोटी होती, ज्यातील ₹ 31,621 कोटी रोख शिल्लक गुंतवणूक लेख्यांमध्ये होती.

प्रकरण - ॥

वित्तीय व्यवस्थापन आणि अर्थसंकल्पीय
नियंत्रण

वित्तीय व्यवस्थापन आणि अर्थसंकल्पीय नियंत्रण

2.1 प्रस्तावना

2.1.1 विनियोजन लेखे म्हणजे दत्तमत अनुदाने व विनियोजन अधिनियमांना जोडलेल्या परिशिष्टामध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या उष्टासाठी भारित केलेली विनियोजने यांच्या रकमांच्या तुलनेत प्रत्येक वित्तीय वर्षासाठी शासनाच्या दत्तमत व भारित खर्चाचे लेखे होत. मूळ अर्थसंकल्पीय अंदाज, पुरवणी अनुदाने, प्रत्यार्पण व पुनर्विनियोजन यांची यादी लेख्यांमध्ये ठळकपणे दिलेली असून अर्थसंकल्पाच्या भारित व दत्तमत बाबींच्या संदर्भात विनियोजन अधिनियमांत प्राधिकृत केलेल्या खर्चासापेक्ष विविध विनिर्दिष्ट सेवांवरील प्रत्यक्ष भांडवली व महसुली खर्च दर्शविलेला असतो. अशारितीने विनियोजन लेखे वित्तीय व्यवस्थापन व अर्थसंकल्पीय तरतुदीचे नियंत्रण सुकर करतात व वित्तीय लेख्यांना पूरक ठरतात.

2.1.2 विविध अनुदानांतर्गत केलेला प्रत्यक्ष खर्च विनियोजन अधिनियमांतर्गत दिलेल्या प्राधिकाराच्या मर्यादेत असून राज्यघटनेच्या तरतुदीनुसार करावयाचा खर्च भारित केला आहे किंवा कसे हे पाहण्यासाठी भारताचे नियंत्रक व महालेखापरीक्षक विनियोजनांचे लेखापरिक्षण करतात. हा खर्च कायदा, संबंधित नियम, विनियम व आदेश यांना अनुसरून करण्यात आला किंवा कसे हे देखील यात पाहिले जाते.

2.1.3 महाराष्ट्र अर्थसंकल्प नियमपुस्तिकेनुसार (अर्थसंकल्प नियमपुस्तिका) (प्रकरण IX), विविध विभागांकडून अंदाजपत्रके प्राप्त करून वार्षिक अर्थसंकल्प तयार करण्याची जबाबदारी वित्त विभागाची (FD) आहे. विभागप्रमुखांच्या सल्ल्याने नियंत्रण अधिकारी जमा व खर्चाचे विभागीय अंदाजपत्रक तयार करून ते विहित दिनांकास वित्त विभागास सादर करतात. या अंदाजपत्रकांचा अभ्यास करून वित्त विभाग एक तपशीलवार अंदाजपत्रक तयार करतात, ज्याला "अनुदानाकरिता मागणी" (Demand for Grants) असे संबोधतात. अर्थसंकल्प तयार करताना शक्य तितके वास्तविक खर्चाच्या (actuals) जास्तीत जास्त जवळचे अंदाज वर्तविण्याचे ध्येय असावे. महसुलाचा अंदाज व अपेक्षित खर्च ठरविताना अतिशय दूरदृष्टी ठेऊन ते अचूकतेने वर्तविण्याची आवश्यकता असते. मंजूर खर्चातील अधिक्याइतकीच अंदाजपत्रकातील टाळता येण्याजोगी जास्तीची तरतूद ही सुध्दा अर्थसंकल्पीय अनियमितता आहे. अर्थसंकल्प प्रक्रिया असे विनिर्दिष्ट करते की, एखाद्या विशिष्ट बाबीकरीता खर्चाच्या अंदाजपत्रकांत तरतूद केलेली रक्कम ही त्या वर्षात खर्च करणे शक्य होईल इतकीच असावी व जास्त किंवा कमी नसावी. अंदाजपत्रकातील अधिक्याइतकीच अंदाजपत्रकातील बचतसुध्दा वित्तीय अनियमितता समजण्यात येते. जमेचे अर्थसंकल्पीय अंदाज कर, शुल्क, फी इत्यादींच्या प्रचलीत दरावर आधारित असावेत.

लेखापरिक्षणांत, अर्थसंकल्प तयार करण्यात व खर्चाच्या व्यवस्थापनात आढळलेल्या त्रुटी व अर्थसंकल्पीय नियमावलीचे उल्लंघन यांवर पुढील परिच्छेदांत चर्चा केली आहे.

2.2 विनियोजन लेख्यांचा सारांश

249 अनुदाने/ विनियोजनांतर्गत वर्ष 2013-14 मध्ये केलेल्या प्रत्यक्ष खर्चाची संक्षिप्त स्थिती तक्ता 2.1 मध्ये दिली आहे.

तक्ता 2.1: मूळ/पुरवणी तरतूदी सापेक्ष प्रत्यक्ष खर्चाची संक्षिप्त स्थिती

(₹ कोटीत)

	खर्चाचे स्वरूप	मुख्य अनुदान/ विनियोजन	पुरवणी अनुदान/ विनियोजन	एकूण	प्रत्यक्ष खर्च	बचत (-)/ आधिक्य (+)
दत्तमत	I महसुली	136544.31	14889.67	151433.98	135209.13	(-)16224.85
	II भांडवली	27505.83	5143.22	32649.05	23283.35	(-) 9365.70
	III कर्जे आणि अग्रिमे	1238.32	634.48	1872.80	1904.52	(+)31.72
एकूण दत्तमत		165288.46	20667.37	185955.83	160397.00	(-) 25558.83
भारित	IV महसुली	23785.76	459.10	24244.86	23898.85	(-) 346.01
	V भांडवली	3.59	0.36	3.95	3.76	(-) 0.19
	VI लोकऋण - परतफेड	13135.04	0.00	13135.04	11414.19	(-) 1720.85
एकूण भारित		36924.39	459.46	37383.85	35316.80	(-) 2067.05
आकस्मिकता निधीत विनियोजने		850.00	--	850.00	850.00	--
एकूण बेरीज		203062.85	21126.83	224189.68	196563.80	(-)27625.88
स्रोत: वर्ष 2013-14 चे विनियोजन लेखे						

टिप: महसुली खर्च ₹ 4,205.56 कोटी आणि भांडवली खर्च ₹ 3,526.09 कोटी एवढ्या प्रमाणात खर्चातील घटीच्या रूपात समायोजित केलेल्या जमा या खर्चातून वाढल्या आहेत, ज्याचा तपशील विनियोजन लेखांच्या परिशिष्ट II मध्ये देण्यात आला आहे.

या वर्षात प्राप्त झालेल्या ₹ 21,126.83 कोटीच्या पूरक तरतूदीचे प्रमाण मूळ तरतूदीच्या 10.40 टक्के होते. गतवर्षी यांचे प्रमाण 9.58 टक्के होते.

महसूल भागातील 131 अनुदाने व 58 विनियोजने, भांडवली भागातील 88 अनुदाने व नऊ विनियोजने यांतील ₹ 28,230.52 कोटीची बचत व 36 अनुदाने व तीन विनियोजने यांतील ₹ 604.64 कोटीच्या अधिकाऱ्याची वजावट विचारात घेतल्यास एकंदर ₹ 27,625.88 कोटीची बचत झाली.

तक्ता 2.1 वरून असे दिसून येते की, ₹ 2,03,062.85 कोटीच्या मूळ तरतूदी सापेक्ष ₹ 1,96,563.80 कोटीचा खर्च झाला जेणेकरून पूरक निधीची आवश्यकता नव्हती. ₹ 21,126.83 कोटीच्या पूरक अर्थसंकल्पाच्या 100 टक्के व मूळ तरतूदीच्या तीन टक्के निधी समाविष्ट असणारी ₹ 27,625.88 कोटीची प्रत्यक्ष बचत ही निधीचा चुकीचा अंदाज आणि नियंत्रण व्यवस्थेचा अभाव स्पष्टपणे सूचित करते. मूळ तरतूदी इतकाही खर्च न झाल्याने पूरक तरतूदी अनावश्यक ठरल्याच्या प्रकरणांवर परिच्छेद 2.3.5 मध्ये चर्चा केली आहे.

खर्चाबाबतच्या मासिक अहवालांद्वारे, नियंत्रण अधिकाऱ्यांना बचती व अधिक्ये महालेखाकार (लेखा व अनुज्ञेयता)³⁴ कार्यालयांकडून नियमित कळविली होती. मे आणि जून 2014 मध्ये प्राथमिक व अंतिम लेखे बंद केल्यावर, ही लक्षणीय तफावतीची कारणे स्पष्ट करण्याची विनंती करून ही बाब त्यांनी नियंत्रण अधिकाऱ्यांना कळविली होती, परंतु कोणतेही स्पष्टीकरण प्राप्त झाले नव्हते (ऑक्टोबर 2014).

³⁴ प्रधान महालेखाकार (लेखा व अनुज्ञेयता)-I, महाराष्ट्र, मुंबई आणि महालेखाकार (लेखा व अनुज्ञेयता)-II, महाराष्ट्र, नागपूर

2.3 वित्तीय जबाबदारी व अर्थसंकल्पीय व्यवस्थापन

2.3.1 विनियोजन सापेक्ष वाटपाचे प्राधान्य

विनियोजन लेख्यांमधून असे निदर्शनास आले की, 59 प्रकरणांतील बचत ही प्रत्येक ₹ 10 कोटीपेक्षा अधिक होती व ती संबंधित अर्थसंकल्पीय तरतूदीपेक्षा 20 टक्क्यांहून अधिक होती (परिशिष्ट 2.1). एकूण ₹ 27,625.88 कोटी बचतीपैकी, ₹ 25,482.40 कोटी (92 टक्के) बचत ही 42 अनुदाने व दोन विनियोजने यांच्याशी संबंधित 44 प्रकरणात झाली होती. या प्रकरणांतील बचत प्रत्येकी ₹ 100 कोटीहून अधिक होती, ज्याचा तपशील परिशिष्ट 2.2 मध्ये देण्यात आला आहे.

₹ 1,000 कोटीपेक्षा जास्त बचत झालेल्या अनुदानांचा तपशील खालीलप्रमाणे :

2.3.1.1 अनुदान क्रमांक "एफ-2 नगरविकास आणि इतर प्रगत सेवा"

या अनुदानात एकूण बचत ₹ 1,906.39 कोटी होती. मुख्य शीर्ष 2217 च्या 14 उपशिर्षांमध्ये व मुख्य शीर्ष 3054 च्या एक उपशिर्षात सर्वाधिक बचती झाल्या होत्या. 15 उप शीर्षांपैकी, उप शीर्ष 191(00)(48) - जवाहरलाल नेहरू राष्ट्रीय नागरी पुनरुत्थान अभियान अंतर्गत महानगरपालिकांना दिलेले अनुदान या मध्ये केंद्राचा हिस्सा प्राप्त न झाल्यामुळे; उपशीर्ष 191(00)(54) जवाहरलाल नेहरू राष्ट्रीय नागरी पुनरुत्थान अभियान (राज्य हिस्सा) अंतर्गत महानगरपालिकांना दिलेले अर्थसहाय्य या मध्ये केंद्राचा हिस्सा प्राप्त न झाल्यामुळे, सुधारित अंदाजपत्रकामुळे आणि मुंबई महानगर प्रदेश विकास प्राधिकरणाने खर्च न केल्यामुळे; उपशीर्ष 191(00)(57) महाराष्ट्र नगरोत्थान महाअभियानांतर्गत राज्यातील महानगरपालिकांना दिलेली अनुदाने या मध्ये वित्त विभागाने सुधारित अंदाजपत्रक मंजूर केल्यामुळे, मोठ्या प्रमाणात बचती झाल्या होत्या.

2.3.1.2 अनुदान क्रमांक "एल-3 ग्राम विकास कार्यक्रम"

₹ 4,517.27 कोटी इतक्या एकुण तरतूदीचा विचार करता, अनुदानातील खर्च (₹ 3,200.60 कोटी) ₹ 3,337.33 कोटी इतक्या मूळ तरतूदीच्या मर्यादेत होता. अशाप्रकारे, मूळ तरतूदी एवढाही खर्च न झाल्यामुळे पुरवणी तरतूद (₹ 1,179.94 कोटी) अनावश्यक ठरली.

2.3.1.3 अनुदान क्रमांक "ओ-10 इतर ग्राम विकास कार्यक्रमांवरील भांडवली खर्च"

या अनुदानातील एकूण बचत ₹ 2,700.50 कोटी होती. यातील बचती या प्रामुख्याने मुख्य शीर्ष 4515 - इतर ग्रामविकास कार्यक्रमांवरील भांडवली खर्च; उप शीर्ष 102(00)(01) - आमदारांचा स्थानिक विकास कार्यक्रम यामध्ये कार्यान्वयन करणाऱ्या संस्थांकडून निर्धारित वेळेत प्रस्ताव प्राप्त न झाल्यामुळे व लोकसभेच्या निवडणूकींच्या आचारसंहितेमुळे अनुदाने प्रत्यार्पित केल्यामुळे झाल्या होत्या. तसेच, उप शीर्ष 102(01)(42) - सेवाग्राम विकास योजना - वर्धा जिल्हा मध्ये, प्रशासकीय मंजूरी प्राप्त न झाल्यामुळे मार्च 2014 मध्ये प्रत्यार्पण/पुनर्विनियोजनाद्वारे निधी काढला गेला होता आणि उप शीर्ष 102(00)(02) - वैधानिक विकास मंडळाच्या क्षेत्रातील विकास कार्यक्रमांमध्ये जिल्हा ग्रामीण विकासयंत्रणांकडून अपूर्ण प्रस्ताव प्राप्त झाल्यामुळे व विकास मंडळांकडून अभ्यास अहवाल तयार करण्यासाठी प्रस्ताव प्राप्त न झाल्यामुळे निधी परत घेण्यात आला होता.

2.3.2 बचतीतील सातत्य

12 प्रकरणांत, मागील पाच वर्षात प्रत्येक प्रकरणात ₹ 100 कोटीपेक्षा जास्तीची बचत सातत्याने झाली होती, जे परिशिष्ट 2.3 मध्ये दर्शविले आहे.

बचतीच्या सातत्यातून विभागात अर्थसंकल्पीय नियंत्रण प्रभावी नसल्याचे आणि या वर्षीचा निधी वाटप करताना मागील वर्षाचा कल विचारात न घेतल्याचे दिसून आले.

2.3.3 अतिरिक्त खर्च

वर्ष 2013-14 मध्ये, राज्य विधानमंडळाने प्राधिकृत केलेल्या अनुदाने/विनियोजनांपेक्षा एकूण ₹ 604.64 कोटीचा अतिरिक्त खर्च 39 अनुदाने/विनियोजने यांत झाला. भारतीय संविधानाच्या अनुच्छेद 205 अन्वये झालेला ज्यादा खर्च नियमित करून घेणे आवश्यक आहे. तपशील **परिशिष्ट 2.4** मध्ये दिलेला आहे.

2.3.4 नियमित करणे आवश्यक असलेले मागील वर्षातील तरतुदींवरील अधिक्य

भारतीय संविधानाच्या अनुच्छेद 205 अन्वये, राज्य शासनाला, अनुदाने/विनियोजनापेक्षा असलेले खर्चाचे अधिक्य राज्य विधानमंडळाकडून नियमित करून घेणे बंधनकारक आहे. या कलमात खर्चाचे अधिक्य नियमित करण्याची कालमर्यादा विहित केली नसली, तरी लोक लेखा समितीमध्ये विनियोजन लेखांवरील चर्चा पूर्ण झाल्यानंतर, अधिक झालेला खर्च नियमित केला जातो. तथापि **परिशिष्ट 2.5** मधील तपशीलांनुसार, वर्ष 2008-09 ते 2012-13 या कालावधीतील 176 अनुदाने आणि 30 विनियोजनांवर झालेला ₹ 6,850.31 कोटी इतका अधिक खर्च ऑक्टोबर 2014 पर्यंत नियमित केला गेला नव्हता.

2.3.5 अनावश्यक/अधिक/अपुरी पुरवणी तरतूद

मूळ अधिकृत अनुदान किंवा विनियोजन यांच्या जोडीला पुरवणी अनुदान किंवा विनियोजन असते. अर्थसंकल्प नियमपुस्तिकेच्या परिच्छेद 170 मध्ये नमूद केले आहे की, पुरवणी अनुदान प्राप्त करण्यासाठी बरीच मोठी प्रक्रिया पार पाडावी लागते, म्हणून त्यासंबंधात प्रस्ताव मांडण्यापूर्वी आवश्यक ती खबरदारी घ्यावी. आर्थिक वर्ष संपल्यानंतर पुरवणी अनुदान अनावश्यक किंवा अतिरिक्त असल्याचे आढळून आल्यास त्यावर "विनियोजन लेखांतील अनियमितता" अशी टीका होते. **परिशिष्ट 2.6** मध्ये दिलेल्या तपशीलानुसार, संपूर्ण वर्षात प्रत्येक प्रकरणांत ₹ 10 कोटी किंवा अधिक, अशा 34 अनुदान/ विनियोजनात प्राप्त झालेल्या एकूण ₹ 5,201.66 कोटी इतक्या पुरवणी तरतूदी अनावश्यक ठरल्या, कारण त्यांत मुळ तरतूदी इतकाही खर्च झाला नव्हता.

तसेच, 12 अनुदानांत, एकूण ₹ 438.17 कोटीची पुरवणी तरतूद, प्रत्येक प्रकरणांत ₹ एक कोटीपेक्षा जास्त अपुरी ठरली, ज्यामुळे ₹ 475.10 कोटी इतका एकूण अतिरिक्त खर्च समाविष्ट करता आला नाही (**परिशिष्ट 2.7**).

2.3.6 स्पष्टीकरण न दिलेली पुनर्विनियोजने

अर्थसंकल्प नियमपुस्तिकेच्या परिच्छेद 165 नुसार, ₹ 500 किंवा अधिक निधीचे पुनर्विनियोजन आणि ज्यात काही नाविन्यपूर्ण किंवा वैशिष्ट्ये अंतर्भूत आहेत, अशा पुनर्विनियोजन मंजूरी आदेशात बाधित होणाऱ्या या उप शीर्षातील भर किंवा वजावटीची कारणे संक्षिप्तपणे नमूद करणे आवश्यक असते. तथापि, प्रशासकीय विभागांनी निर्गमित केलेल्या पुनर्विनियोजन आदेशांच्या छाननीवरून असे निदर्शनास आले की, विनियोजन लेखे यांत भाष्य केलेल्या 2,857 बाबींपैकी, 295 (10 टक्के) बाबींच्या संदर्भातील पुनर्विनियोजनांतील अतिरिक्त तरतूद/तरतूद काढून घेणे यांसाठी दिलेली कारणे ही सर्वसाधारण स्वरूपाची, जसे प्रत्यक्ष आवश्यकता, सुधारित अंदाज, वित्त विभागाकडून 90 टक्के अनुदान मुक्त अशी होती. याशिवाय 564 बाबींमध्ये (20 टक्के) अतिरिक्त तरतूद/तरतूद काढून घेणे यांसाठी कोणतीही विशिष्ट कारणे सादर केली नव्हती. हे महाराष्ट्र राजकोषीय जबाबदारी व अर्थसंकल्पीय व्यवस्थापन अधिनियमाच्या कलम 6 मध्ये ठरवून दिलेल्या पारदर्शकतेच्या तत्वाच्या विरोधात आहे.

2.3.7 प्रत्यार्पित न केलेल्या अपेक्षित बचती

अर्थसंकल्पीय नियमपुस्तिकेच्या परिच्छेद 173 नुसार, ज्यावेळी बचत होणे अपेक्षित असते, त्या वेळी खर्च करणाऱ्या विभागांनी अनुदाने/विनियोजने किंवा त्याचा हिस्सा वित्त विभागास प्रत्यार्पित करणे आवश्यक असते. तसेच, वर्ष अखेरीपर्यंत न थांबता, ज्यावेळी निधीच्या बचतीची शक्यता जाणवते, त्याचवेळी निधी प्रत्यार्पित करावा जेणेकरून वित्त विभाग तो निधी इतर योजनांकरिता वापरू शकेल.

वर्ष 2013-14 च्या अखेरीस, नऊ अनुदाने/विनियोजने (₹ 502.38 कोटी) यांत झालेल्या बचतीचा कोणताही हिस्सा (₹ 10 कोटी व अधिक) संबंधित विभागांनी प्रत्यार्पित केला नव्हता (परिशिष्ट 2.8). याखेरीज 57 प्रकरणांतील, ₹ 10 कोटीपेक्षा अधिक बचत, म्हणजे एकूण ₹ 11,794.69 कोटी, मार्च 2014 च्या कामकाजाच्या शेवटच्या दोन दिवसांत (29 व 31 मार्च) प्रत्यार्पित केले गेले होते, ज्यावरून अपुरे वित्तीय नियंत्रण तसेच इतर विकास उद्दीष्टांसाठी निधीचा न झालेला वापर दिसून येतो (परिशिष्ट 2.9).

2.3.8 तातडीने केलेला खर्च

मुंबई वित्तीय नियम, 1959 नुसार, वित्तीय वर्षाच्या अखेरच्या महिन्यात तातडीचा खर्च टाळणे आवश्यक आहे. या नियमाविरुद्ध, 495 उप शीर्षांतर्गत, ₹ 10 कोटीहून अधिक आणि या उपशीर्षांतर्गत वर्षाच्या एकूण खर्चाच्या 50 टक्क्यांपेक्षा देखील जास्त खर्च मार्च 2014 मध्ये करण्यांत आला होता. 2013-14 च्या अखेरच्या तिमाहीत 51 ते 100 टक्के खर्च झालेली 23 मुख्य लेखा शीर्षे तक्ता 2.2 मध्ये सादर केली आहेत. या सर्व मुख्य लेखा शीर्षांत मार्च 2014 मध्ये झालेला खर्च सुद्धा 14 ते 100 टक्के होता.

तक्ता 2.2 : वर्ष 2013-14 च्या शेवटच्या तिमाहीत आणि शेवटच्या महिन्यांत केलेला तातडीचा खर्च

(₹ कोटीत)

अ. क्र.	मुख्य शीर्ष	वर्षभरातील एकूण खर्च	वर्षाच्या शेवटच्या तिमाहीत केलेला खर्च		मार्च 2014 मधील खर्च	
			रक्कम	एकूण खर्चाशी टक्केवारी	रक्कम	एकूण खर्चाशी टक्केवारी
1	2216 गृहनिर्माण	339.73	246.09	72.44	214.24	63.06
2	2217 नगरविकास	34.06	23.06	67.70	21.92	64.36
3	2245 नैसर्गिक आपत्तीसाठी अर्थसहाय्य	6557.05	3348.24	51.06	2820.06	43.01
4	2551 डोंगराळ क्षेत्र	33.35	18.88	56.61	18.79	56.34
5	2702 लघु पाटबंधारे	82.88	61.84	74.61	43.63	52.64
6	2801 वीज	46.42	23.48	50.58	15.63	33.67
7	3054 रस्ते व पूल	2606.45	1470.62	56.42	1024.74	39.32
8	3454 जनगणना, सर्वेक्षण आणि सांख्यिकी	72.51	40.99	56.53	37.91	52.28
9	3604 स्थानिक संस्था व पंचायती राज संस्थांना नुकसान भरपाई व निधी	60.04	60.04	100	9	14.99
10	4055 पोलिसांवरील भांडवली खर्च	108.20	95.68	88.43	90.77	83.89
11	4059 सार्वजनिक बांधकामांवरील भांडवली खर्च	497.77	259.61	52.15	174.19	34.99
12	4210 वैद्यकीय सेवा व सार्वजनिक आरोग्यावरील भांडवली खर्च	462.24	255.77	55.33	184.82	39.98
13	4216 गृहनिर्माणावरील भांडवली खर्च	49.74	35.54	71.45	27.83	55.95
14	4402 मृद व जलसंधारणावरील भांडवली खर्च	736.97	468.60	63.58	397.08	53.88
15	4415 कृषी संशोधन व शिक्षण यावरील भांडवली खर्च	21.02	12.78	60.80	3.01	14.32
16	4405 मत्स्यव्यवसायावरील भांडवली खर्च	25	18.75	75	8.01	32.04
17	4701 मोठे व मध्यम पाटबंधारे यांवरील भांडवली खर्च	46.16	42	90.99	42.17	91.36
18	4801 वीज प्रकल्पांवरील भांडवली खर्च	279.91	143.53	51.28	80.95	28.92
19	5054 रस्ते व पूल यांवरील भांडवली खर्च	3005.78	1751.79	58.28	1059.46	35.25

अ. क्र.	मुख्य शीर्ष	वर्षभरातील एकूण खर्च	वर्षाच्या शेवटच्या तिमाहीत केलेला खर्च		मार्च 2014 मधील खर्च	
			रक्कम	एकूण खर्चाशी टक्केवारी	रक्कम	एकूण खर्चाशी टक्केवारी
20	5452 पर्यटनावरील भांडवली खर्च	16	16	100	16	100
21	6003 राज्य शासनाची अंतर्गत कर्जे	76.78	52.83	68.81	52.83	68.81
22	6425 सहकारासाठी कर्जे	70.22	48	68.36	48	68.36
23	7610 सरकारी कर्मचारी, इत्यादींना दिलेली कर्जे	102.67	83.42	81.25	66.56	64.83

स्त्रोत: 2013-14 चे विनियोजन लेखे, मार्च 2014 चे मासिक नागरी लेखे, प्रधान महालेखाकार (लेखा व अनुज्ञेयता)-I, महाराष्ट्र, मुंबई व महालेखाकार (लेखा व अनुज्ञेयता)-II, महाराष्ट्र, नागपूर यांच्याकडून प्राप्त झालेली माहिती

योग्य अर्थसंकल्पीय नियंत्रण असण्यासाठी खर्चाचा एक समान ओघ असण्याची प्राथमिक आवश्यकता असते. त्याचा वरील लेखा शिर्षात अभाव होता, जे तक्ता 2.2 मध्ये दर्शविले आहे, ज्यावरून वित्तीय व्यवस्थापनातील कमतरता दिसून येते. परिच्छेद 2.4.3 मध्ये निवडक अनुदानातील या बाबींसंबंधातील तपशीलवार विश्लेषण समाविष्ट आहे.

2.4 निवडक अनुदानाच्या आढाव्याची निष्पत्ती

लेखापरीक्षणाने एम-4 "अज्ञावरील भांडवली खर्च" या अनुदानामधील यांच्या अर्थसंकल्पिय पद्धति व खर्चावर नियंत्रण या संदर्भात आढावा घेतला (ऑक्टोबर 2014). लेखापरीक्षणात आढळलेले महत्वाचे मुद्दे खाली सविस्तरपणे दिले आहेत.

2.4.1 प्रस्तावना

अनुदान एम-4 (अज्ञावरील भांडवली खर्च) मुख्य शीर्ष-4408 अन्न, साठवण आणि वखार यांवरील भांडवली खर्चांतर्गत सार्वजनिक वितरण प्रणाली अंतर्गत अन्नधान्याच्या खरेदीशी संबंधित व्यवहारांना लेखांकीत करते. तसेच अन्नधान्याच्या खरेदी आणि विक्री किंमत यांतील फरकास अर्थसहाय्य असल्याचे मानण्यात येते आणि ती मुख्य शीर्ष - 2408 खाली खर्च म्हणून दाखविण्यात येते. मुख्य शीर्ष 4408 अंतर्गत खरेदीसाठी करण्यात आलेल्या अर्थसंकल्पीय तरतूदीतून भाग III मधील पुनःप्राप्तीच्या रक्कमा (भाग III - अन्नधान्याच्या विक्रीतून प्राप्त झालेली रक्कम खर्चातील वजावट मानण्यात येते), मुख्यशीर्ष 2408 अंतर्गत योजनेच्या उप शीर्षाखालील सबसिडी प्रित्यर्थ अर्थसंकल्पीय तरतूद म्हणून ठेवण्यात येतात.

एम-4 अनुदानांतर्गत अर्थसंकल्पीय तरतूदी, प्रत्यक्ष संवितरणे आणि बचती यांची मागील तीन वर्षातील सर्वसाधारण स्थिती तक्ता 2.3 मध्ये दर्शविली आहे.

तक्ता 2.3 : एम-4 या अनुदानाचा वित्तीय आढावा

(₹ कोटीत)

वर्ष	मूल तरतूद	पुरवणी तरतूद	एकूण अनुदान किंवा विनियोजन	प्रत्यक्ष खर्च	बचती
अनुदान क्रमांक एम-4					
2011-12	3910.81	0	3910.81	3529.37	381.44
2012-13	4164.31	50.00	4214.31	3638.64	575.67
2013-14	3686.31	60.00	3746.31	3572.48	173.83

स्त्रोत: संबंधित वर्षाचे विनियोजन लेखे

2.4.2 उप शीर्षाखाली मोठ्या प्रमाणात झालेल्या बचती/आधिक्ये

विनियोजन लेख्यांच्या तपासणीत असे आढळून आले की, अनुदान क्र. एम-4 अंतर्गत 10 उप शीर्षांतर्गत वर्ष 2011-12 ते 2013-14 दरम्यान लेखापरीक्षकांनी बचती/आधिक्यांवरील केलेल्या भाष्यात पाच अशी उपशीर्षे होती, ज्यामध्ये झालेली बचत/आधिक्ये ₹ एक कोटीपेक्षा जास्त होती, ज्यांचा तपशील तक्ता 2.4 मध्ये दिला आहे.

तक्ता 2.4: ₹ एक कोटीपेक्षा जास्त प्रमाणात झालेल्या योजना निहाय बचती

(₹ कोटीत)

अ. क्र.	वर्ष	उपशीर्ष	एकूण अनुदाने	खर्च	बचती (-) / आधिक्य (+)
1	2011-12	4408-01-101(02)(02) मुफसल-खरेदीचा खर्च	2310.53	2317.53	(+)7.00
2	2012-13	4408-01-101(02)(02) मुफसल-खरेदीचा खर्च	1973.79	1967.78	(-)6.01
3	2012-13	4408-02-101(01)(01) नवीन गोदांमांचे बांधकाम (मुफसल)	60.00	45.99	(-)14.01
4	2013-14	4408-01-101(02)(09) राष्ट्रीय अन्नधान्य सुरक्षा योजनेतर्गत खरेदीसाठी तरतूद - मुफसल	77.04	65.01	(-)12.03
5	2013-14	4408-01-101(02)(01) मुंबई शहर - खरेदीचा खर्च	791.52	851.53	(+)60.01

स्त्रोत: संबंधित वर्षांचे विनियोजन लेखे

उपरोक्त अ.क्र. 1 मध्ये दर्शविलेल्या उप शीर्ष 4408-01-101(02)(02) संबंधी, अन्न, नागरी पुरवठा आणि ग्राहक संरक्षण विभागाने फेब्रुवारी 2013 व नोव्हेंबर 2013 मध्ये दोन चुकीच्या दुरुस्त्या (notes of error) प्रस्तावित केल्या होत्या, ज्यामुळे खर्च ₹ 2,328.29 कोटीपर्यंत वाढला आणि आधिक्य ₹ सात कोटीवरून वाढून ₹ 17.76 कोटी एवढे झाले.

2.4.3 तातडीने केलेला खर्च

अनुदान क्रमांक एम-4 अंतर्गत 2011-12 व 2012-13 दरम्यान मार्च महिन्यात 21 टक्के ते 64 टक्के एवढा खर्च करण्यात आला होता, ज्याचे तक्ता 2.5 मध्ये विश्लेषण केले आहे.

तक्ता 2.5: अनुदान क्रमांक एम - 4 मधील तातडीने केलेला खर्च

(₹ कोटीत)

महिना व वर्ष	मुख्य शीर्ष व उप शीर्ष	एकूण अनुदान	मार्च महिन्यात केलेला खर्च	मार्च महिन्यात केलेल्या खर्चाची टक्केवारी
मार्च 2012	4408-02-101(01)(01) नवीन गोदांमांचे बांधकाम (मुफसल)	36.88	23.70	64
मार्च 2012	4408-01-101 (02) (01) मुंबई शहर -खरेदीचा खर्च	864.88	179.45	21
मार्च 2013	4408-101(02)(01) मुंबई शहर - खरेदीचा खर्च	1004.46	338.87	34

स्त्रोत : प्रधान महालेखाकार (लेखे व अनुज्ञेयता)-I, महाराष्ट्र, मुंबई

खर्चाचा एकसमान ओघ ही योग्य अर्थसंकल्पीय नियंत्रणाची प्राथमिक गरज आहे. ज्याचा वरील उपशीर्षांमध्ये अभाव होता, जे विभागाच्या सदोष वित्तीय व्यवस्थापनाचे निदर्शक होते.

2.4.4 अनुदान क्रमांक एम-4 अंतर्गत लेखांच्या संकलनावरील निरीक्षणे

अनुदान क्रमांक एम-4 अंतर्गत स्वीय प्रपंजी खाते असलेल्या सहा³⁵ जिल्हा पुरवठा अधिकाऱ्यांच्या (DSOs) अभिलेखांच्या चाचणी तपासणीतून खालील बाबी उघडकीस आल्या :

- DSOs नी वित्तीय सल्लागार व उपसचिव, अन्न, नागरी पुरवठा व ग्राहक संरक्षण विभाग यांना सादर केलेल्या अभिलेखांमध्ये एकसमानता नव्हती.
- विभागीय लेखे व कोषागार लेखे यांमधील शिल्लक रकमांमध्ये तफावत होती. ही तफावत (₹ 211.62 कोटी) बऱ्याच काळापासून (1960-2013) प्रलंबित होती. ही तफावत दूर करण्यासाठी मार्च 2014 पर्यंत विभागाने कोणतीही कार्यवाही केली नव्हती. परिणामी, अपहार/नुकसान होण्याची शक्यता नाकारता येत नाही.
- मासिक खर्चाच्या नोंदवह्या अपूर्ण होत्या. संकलीत लेखांमधील दुरुस्त्या पेन्सिलने करण्यात आल्या होत्या. कोषागार प्रमाणपत्रांत व संकलीत लेखांमध्ये दर्शविलेल्या आकडेवारीत फरक होता.
- प्रधान महालेखाकार (लेखा व अनुज्ञेयता)-I, महाराष्ट्र, मुंबई यांना 2011-12 व 2012-13 या वर्षांचे संकलीत लेखे सादर करण्यात विलंब झाल्यामुळे, त्यांचा मासिक नागरी लेखांमध्ये समावेश होऊ शकला नाही.

2.5 आकस्मिकता निधीमधून दिलेले अग्रिम

भारतीय संविधानाच्या अनुच्छेद 267 (2) आणि 283 (2) मधील तरतुदींना अनुसरून मुंबई आकस्मिकता निधी अधिनियम, 1956 अंतर्गत राज्याचा आकस्मिकता निधी प्रस्थापित करण्यात आला आहे. जे अकल्पित आणि तातडीच्या स्वरूपातील खर्च विधानमंडळाची मान्यता मिळेपर्यंत स्थगित ठेवता येणे शक्य नसतात, फक्त ते खर्च भागवण्यासाठीच आकस्मिकता निधीमधून अग्रिम दिले जातात. हा निधी अग्रधन (Imprest) रूपात असतो आणि त्याची रक्कम ₹ 150 कोटी असते, जी वेळोवेळी तात्पुरत्या कालावधीसाठी ₹ 500 कोटी इतकी वाढविण्यांत येते. वर्ष 2013-14 च्या सुरुवातीस यातील शिल्लक रक्कम ₹ 650 कोटी होती. 2013-14 या वर्षात आकस्मिकता निधीमधून काढलेले ₹ 10 कोटी वर्षाच्या अखेरपर्यंत परत जमा करण्यात आले नव्हते. निधीची 31 मार्च 2014 रोजी अखेरची शिल्लक ₹ 140 कोटी होती.

वर्ष 2013-14 दरम्यान, वित्त विभागाने जारी केलेल्या ₹ 761.24 कोटी रक्कमेच्या 18 मंजूरीपैकी निधीतून ₹ 205.44 कोटीची 15 आहरणे करण्यात आली होती. 18 पैकी तीन मंजूरींमध्ये संबंधित विभागांनी ₹ 18.61 कोटीची अग्रिमे आहरित केली नव्हती, ज्यावरून असे दिसून येते की, या निधीचा वापर करण्यासाठी कोणताही अत्यावश्यक खर्च उद्भवला नव्हता. परिशिष्ट 2.10 मध्ये दिलेल्या इतर तीन प्रकरणांमध्ये संबंधित विभागांनी ज्या खर्चासाठी अग्रिमे प्राप्त केली होती, तो खर्च आकस्मिक स्वरूपाचा नव्हता. म्हणूनच, आकस्मिकता निधीमधून केलेली आहरणे नियमबाह्य होती. तसेच, ₹ 623.61 कोटीच्या सात मंजूरींमध्ये प्रत्यक्ष खर्च शून्य ते 18.43 टक्के एवढाच झाला होता, ज्याचा तपशील परिशिष्ट 2.11 मध्ये दिला आहे.

2.6 प्रामुख्याने सहाय्यक अनुदानामधून केलेल्या खर्चाचे चुकीचे वर्गीकरण

2013-14 दरम्यान, राज्य शासनाने वितरीत केलेले ₹ 783.56 कोटी सहाय्यक अनुदान (13 प्रकरणे) आणि ₹ 14.35 कोटी अर्थसहाय्य (एक प्रकरण), यांचे महसूली खर्चाच्या लेखाशीर्षावैजयी भांडवली खर्चाच्या लेखाशीर्षाखाली वर्गीकरण करून लेखांकन करण्यात आले होते, ज्यामुळे महसूली तूट ₹ 797.91 कोटी इतकी कमी दर्शविण्यात आली.

³⁵ DSO-मुंबई, DSO-पुणे, DSO-सिंधुदुर्ग, DSO-रत्नागिरी, DSO-रायगड आणि DSO-नाशिक

2.7 कोषागारांच्या तपासणीतून काढलेले निष्कर्ष

प्रधान महालेखाकार (लेखा व अनुज्ञेयता)-I, महाराष्ट्र, मुंबई आणि महालेखाकार (लेखा व अनुज्ञेयता)-II, महाराष्ट्र, नागपूर यांनी 2013-14 दरम्यान महाराष्ट्रातील 33 जिल्हा कोषागारे (323 उप कोषागारांसह) आणि अधिदान व लेखा कार्यालय, मुंबई यांच्या केलेल्या तपासणीत आढळून आलेल्या मुख्य अनियमितता खालील परिच्छेदांमध्ये देण्यात आल्या आहेत :

2.7.1 स्वीय ठेवी लेख्यांमध्ये निधी हस्तांतरीत करणे

स्वीय ठेवी (PD) लेखे, जे स्वीय प्रपंजी लेखे (PLA) म्हणूनही ओळखले जातात, ते कोषागारांत बँकींग लेख्याच्या स्वरूपात ठेवले जातात. महाराष्ट्र शासनाला एकत्रिकृत निधीमधून निधीचे हस्तांतरण करून विशिष्ट प्रयोजनासाठी आवश्यक असलेला निधी स्वीय ठेवी लेख्यांमध्ये ठेवण्याचे अधिकार देण्यात आले आहे. सर्वसाधारणपणे प्रशासकांनी³⁶ वर्षाच्या शेवटच्या कामकाजाच्या दिवशी असे लेखे बंद करून त्यातील अखर्चित शिल्लक परत शासकीय लेख्यांमध्ये (एकत्रिकृत निधी) हस्तांतरीत करणे अपेक्षित असते. तथापि, 31 मार्च 2014 पर्यंत, 4,221 स्वीय ठेवी लेख्यांतील ₹ 9,254.78 कोटी इतकी शिल्लक, एकत्रिकृत निधीत हस्तांतरीत करण्यांत आली नव्हती, ज्याचा तपशिल तक्ता 2.6 मध्ये दिला आहे.

तक्ता 2.6: 2013-14 दरम्यानच्या कालावधीतील स्वीय ठेवी लेख्यांची स्थिती

अ. क्र.	तपशील	संख्या	तपशील	रक्कम (₹ कोटीत)
1	सुरुवातीची शिल्लक	6242	सुरुवातीची शिल्लक	7952.89 [#]
2	नव्याने उघडलेले लेखे	39	जमा रक्कम	19636.48
3	बंद केलेले लेखे	2060	संवितरीत केलेली रक्कम	18334.59
4	अखेरची शिल्लक	4221	अखेरची शिल्लक	9254.78

स्त्रोत : 2013-14 चे वित्तीय लेखे

सुरुवातीच्या शिल्लकीतील फरक हा मागील वर्षातील चुकीच्या वर्गीकरणाच्या दुरुस्तीमुळे दिसून येतो.

वर्ष 2013-14 मध्ये स्वीय ठेवी लेख्यांमध्ये जमा केलेल्या ₹ 19,636.48 कोटी पैकी (इतर स्त्रोतांमधून प्राप्त झालेल्या रक्कमांसह), ₹ 3,700.48 कोटी (19 टक्के) रक्कम मार्च 2013 मध्ये जमा केलेली होती.

प्रशासकांच्या लेख्यांमधील अखर्चित शिल्लकांची एकूण रक्कम सहजरित्या पडताळता येऊ शकत नव्हती कारण राज्याच्या एकत्रिकृत निधी व्यतिरिक्त इतर स्त्रोतांमधून प्राप्त झालेल्या रक्कमाही निधीमध्ये समाविष्ट होत्या.

2.7.2 स्वीय ठेवी/स्वीय प्रपंजी लेख्यातील शिल्लक रकमांचा ताळमेळ न घालणे

महाराष्ट्र कोषागार नियमपुस्तिकेच्या परिच्छेद 589 नुसार, कोषागार अधिका- याने प्रत्येक वर्षाच्या अखेरीस स्वीय प्रपंजी लेख्याच्या प्रशासकांकडून शिल्लक रकमेचे प्रमाणपत्र प्राप्त करावे. असे शिल्लक रकमेचे प्रमाणपत्र प्राप्त झाल्यावर, जर काही तफावत असेल तर तिचा कोषागारातील आकडेवारी बरोबर ताळमेळ घेऊन त्यानंतर शिल्लक रकमेचे प्रमाणपत्र खात्रीसाठी प्रधान महालेखाकार (लेखा व अनुज्ञेयता)-I, महाराष्ट्र, मुंबई यांच्याकडे पाठवावे. कोषागारांच्या तपासणीत असे आढळून आले की :

- 216 प्रकरणांत, प्रशासकांच्या शिल्लक रकमेत आणि कोषागार/अधिदान व लेखा कार्यालयाच्या शिल्लक रकमेत तफावत होती.
- 357 प्रकरणांत, कोषागारातील शिल्लक आणि उपकोषागारांमधील शिल्लक यामध्ये तफावत होती.
- 276 प्रकरणांत, उप कोषागार अधिका- यांकडील शिल्लक आणि प्रशासकांकडील शिल्लक यात तफावत होती.

³⁶ स्वीय ठेवी/स्वीय प्रपंजी खातेधारक

त्याचप्रमाणे, 6,242 पैकी 1,496 प्रशासकांनी कोषागार अधिकारी/अधिदान व लेखा कार्यालयाकडे मार्च 2013 रोजीच्या शिलकीचे प्रमाणपत्र सादर केले नव्हते.

2.7.3 शासकीय रुग्णालये आणि वैद्यकीय महाविद्यालये यांच्याकडील स्वीय प्रपंजी लेखे

2.7.3.1 एकत्रिकृत निधीच्या बाहेर शासकीय महसूल व खर्चाचे व्यवहार

भारतीय संविधानाच्या अनुच्छेद 266 व 204 नुसार, राज्याने प्राप्त केलेला सर्व महसूल राज्याच्या एकत्रिकृत निधीमध्ये जमा करावा आणि विधीवत विनियोजन केल्याविना एकत्रिकृत निधीमधून कोणतीही रक्कम काढू नये. परंतु, महाराष्ट्र शासनाने, रुग्णांकडून प्राप्त झालेली फी आणि इतर उपभोक्ता शुल्काची रक्कम शासकीय रुग्णालयांच्या आणि वैद्यकीय महाविद्यालयांच्या प्रमुखांना लोकलेख्यांच्या अंतर्गत त्यांच्या स्वीय प्रपंजी लेख्यांमध्ये ठेवण्यास आणि त्याचा वेगवेगळ्या खर्चासाठी वापर करण्यास प्राधिकृत केले आहे. वर्ष 2013-14 दरम्यान शासकीय रुग्णालये आणि वैद्यकीय महाविद्यालये यांच्या स्वीय प्रपंजी लेख्यांमध्ये जमा केलेल्या रकमा आणि त्यामधून केलेला खर्च यांची स्थिती तक्ता 2.7 मध्ये दर्शविली आहे.

तक्ता 2.7: वर्ष 2013-14 दरम्यान स्वीय प्रपंजी लेख्यांमध्ये जमा केलेल्या रकमा आणि त्यातून केलेल्या खर्चाची स्थिती

तपशील	रक्कम (₹ कोटीत)
सुरुवातीची शिल्लक	134.79
वर्षभरात स्वीय प्रपंजी लेख्यांमध्ये जमा केलेली रक्कम (प्रतीपूर्वी रक्कमेसह)	94.64
वर्षभरात स्वीय प्रपंजी लेख्यांमधून करण्यात आलेला खर्च	53.08
31 मार्च 2014 रोजी स्वीय प्रपंजी लेख्यांमधील अखर्चित शिल्लक	176.35
स्त्रोत: 2013-14 चे वित्तीय लेखे	

2.7.3.2 अर्थसंकल्पिय अनुदान व्यपगत होणे टाळण्यासाठी रकमा काढणे.

महाराष्ट्र शासनाच्या निर्देशानुसार, कामा आणि आल्वेस रुग्णालयाने ₹ 10.91 कोटी रक्कम साधनसामुग्रीची खरेदी करण्यासाठी संक्षिप्त आकस्मिक देयकांवर (AC bill) काढली (मार्च 2010) आणि ती रक्कम रुग्णालयाच्या PLA खात्यात जमा केली. मार्च 2011 मध्ये याच कारणासाठी कुठलिही विशेष परवानगी नसतांना AC बिलावर ₹ एक कोटीची रक्कम आहरीत करून PLA खात्यात जमा करण्यात आली होती. अभिलेख्यांच्या तपासणीत असे आढळून आले की, ₹ 11.91 कोटी रक्कमेपैकी, जुलै 2014 पर्यंत ₹ 1.47 कोटी विनाव्यापार पडून होते आणि या संक्षिप्त देयकांची तपशीलवार देयके तीन ते चार वर्षांपासून प्रलंबित होती. यावरून हे स्पष्टपणे दिसून येते की, अर्थसंकल्पीय अनुदान व्यपगत होणे टाळण्याकरीता संक्षिप्त देयकांवर रक्कमा काढून त्या PLA मध्ये ठेवण्यात आल्या होत्या.

2.7.3.3 रोख शिलकीतील अस्पष्टिकृत तूट

मुंबई वित्तीय नियम 1959 आणि महाराष्ट्र कोषागार नियम, 1968 च्या तरतुदीनुसार, रोकड पुस्तिका प्रत्येक दिवशी बंद करून त्याचा ताळमेळ घेणे आवश्यक असते आणि प्रत्येक महिन्याच्या अखेरीस प्रत्येक स्तंभाच्या शिलकीची हाती असलेल्या रोख शिलकीशी पडताळणी करणे आवश्यक असते आणि त्याविषयीचे प्रमाणपत्र, रकमांचे व्यवहार करण्यास प्राधिकृत केलेल्या शासकीय कर्मचाऱ्यांच्या स्वाक्षरीसह रोकड पुस्तिकेत नोंद करणे आवश्यक असते.

व्ही.एस.सामान्य रुग्णालय, ठाणे मध्ये, 10 जुलै 2014 रोजीची PLA रोकड पुस्तिकेतील रोख शिल्लक ₹ 36,97,316 होती. या शिल्लकीच्या पुष्ट्यर्थ फक्त ₹ 13,98,007 चे प्रलंबित अग्रिम होते आणि ₹ 6,88,789 इतक्या खर्चाची देयके होती. अशाप्रकारे रोख शिल्लकीत ₹ 16,10,520 एवढी तूट होती. लेखापरीक्षापांत चौकशी केल्यानंतर रुग्णालयाच्या मुख्य कार्यकारी अधिकाऱ्यांनी असे सांगितले (जुलै 2014) की अचानक उद्भवलेल्या आजारपणामुळे रोखपाल रोख रक्कम हस्तांतरित करू शकले नव्हते.

परंतु, रोख शिल्लक ₹ 16,10,520 कमी दर्शविण्यात आली होती, जी शासकीय लेख्यांबाहेर ठेवण्यात आली होती, ही वस्तुस्थिती कायम रहाते. तसेच, या प्रकरणांत गैरव्यवहाराची शक्यतादेखील नाकारता येत नाही.

यावरून, रुग्णालय, आरोग्य सेवा संचालनालय (DHS) आणि सार्वजनिक आरोग्य विभाग (PHD) यांच्या स्तरावर संनियंत्रणाचा अभावही निदर्शनास येतो.

2.7.3.4 स्वीय प्रपंजी लेखे गरज नसताना चालू ठेवणे

- सप्टेंबर 2007 मध्ये जिल्हा शल्यचिकित्सक, शासकीय रुग्णालय, लातूर, हे अधिष्ठाता, शासकीय वैद्यकीय महाविद्यालय आणि रुग्णालय, लातूर यांत विलीन करण्यात आले. परंतु, जिल्हा शल्यचिकित्सक, शासकीय रुग्णालय, लातूर, यांच्या PLA मध्ये सप्टेंबर 2007 पासून विनावापर पडून राहिलेली ₹ 11,14,698 ही रक्कम विलीन करण्यांत आली नव्हती.
- जून 1970 रोजी जारी करण्यात आलेल्या PHD च्या निर्देशानुसार, DHS, मुंबई यांना काही विशिष्ट जमा आणि वेगवेगळ्या निर्धीवर³⁷ प्राप्त झालेल्या व्याजाच्या रकमेस PLA मध्ये जमा करण्यासाठी प्रशासक म्हणून घोषित करण्यात आले होते.

DHS, मुंबईच्या 2011-12 ते 2013-14 या कालावधीच्या PLA रोकड पुस्तिकेच्या तपासणीतून असे आढळून आले की, ज्या व्यवहारांसाठी तळ टिपेमध्ये दिल्याप्रमाणे रोकड पुस्तिका बनविण्यात आली होती, असे कोणतेही व्यवहार त्या वर्षात झाले नव्हते. त्याऐवजी पाणी पुरवठा आणि स्वच्छता विभागाने DHS ला जिल्हास्तरीय आरोग्य प्रयोगशाळा व जलगुणवत्ता संनियंत्रण सुविधा बळकटीकरणासाठी संवितरीत केलेला निधी DHS ने PLA मध्ये जमा केला होता. मार्च 2014 रोजी या PLA मधील शिल्लक ₹ 7.71 कोटी होती. DHS ची ही कृती योग्य नव्हती कारण राष्ट्रीय ग्रामीण पेय जल कार्यक्रमाच्या मार्गदर्शक सूचना (2009) आणि पाणी पुरवठा आणि स्वच्छता विभागाने जारी केलेल्या सूचना (जुलै 2012) मध्ये एक स्वतंत्र "जमा बँक खाते" उघडण्यास आणि त्या खात्यातून प्राप्त झालेल्या व्याजाची रक्कम कार्यक्रमातील वेगवेगळ्या बाबींवर वापरण्याविषयी विनिर्दिष्ट करण्यात आले होते.

2.7.3.5 असमायोजित अग्रिमे

महाराष्ट्र कोषागार नियम, 1968 च्या नियम 8 नुसार, शासकीय अधिकाऱ्यांनी महाराष्ट्र राज्याच्या महसुलाच्या रूपात प्राप्त केलेली किंवा त्यांना दिली गेलेली सर्व रक्कम विभागाचा खर्च भागविण्यासाठी वापरू नये. लेखापरीक्षा तपासणीत असे उघडकीस आले की, 10 शासकीय रुग्णालये व वैद्यकीय महाविद्यालयांनी विविध आकस्मिक खर्चासाठी दिलेल्या ₹ 53.20 लाख अग्रिमांचे समायोजन 2003-04 पासून प्रलंबित होते. परिशिष्ट 2.12 मध्ये तपशील देण्यांत आला आहे.

2.7.3.6 संहितेतील तरतुदी/शासकीय निर्देशांचे उल्लंघन

- चाचणी तपासणी केलेल्या 25 PLA पैकी, सात PLA मध्ये ताळमेळाअभावी PLA रोखपुस्तिकांमध्ये आणि संबंधित कोषागार पासबुकमधील शिल्लक रकमांमध्ये तफावत होती (परिशिष्ट 2.13).
- महाराष्ट्र कोषागार नियम, 1968 च्या नियम 586 (2) नुसार, ठेवी लेख्यांच्या प्रशासकांनी स्वाक्षांकीत केलेल्या स्वीय ठेवी धनादेशाद्वारेच रक्कम काढण्यात यावी आणि कोणत्याही परिस्थितीत संबंधीत ठेवी लेख्यामध्ये जमा असलेल्या शिल्लक रकमेपेक्षा ती अधिक असू नये. परंतु दोन ग्रामीण रुग्णालये/वैद्यकीय महाविद्यालये³⁸ यांच्या PLA मध्ये ऋण शिल्लकी होत्या.
- महाराष्ट्र कोषागार नियम, 1968 च्या नियम 8(1) नुसार, महाराष्ट्र राज्याच्या महसुलाच्या रूपात शासकीय अधिकाऱ्यांनी प्राप्त केलेल्या किंवा त्यांच्याकडे सोपविण्यात आलेल्या सर्व रकमा कुठल्याही अवाजवी विलंबाशिवाय आणि कोणत्याही परिस्थितीत रक्कम प्राप्त झाल्यापासून दोन दिवसांच्या आत

³⁷ रस डेच्या प्राप्त रकमा, बॉम्बे रुग्णालय देखभाल निधी, मुंबई महिला व्हिक्टोरिया निधी, विलियम मूर स्मृती निधी, अर्देशीर मूस स्मृती शिष्यवृत्ती निधी यांच्या रोख्यांवर प्राप्त व्याज

³⁸ श्री रामानंद तीर्थ ग्रामीण वैद्यकीय महाविद्यालय व रुग्णालय, आंबेजोगाई आणि ग्रामीण रुग्णालय, वैजापूर, जिल्हा औरंगाबाद

कोषागारामध्ये किंवा बँकेमध्ये संपूर्णपणे भरण्यांत याव्यात आणि त्यांचा समावेश कोषागार लेख्यांमध्ये करण्यांत यावा. परंतु, एकूण 23 पैकी 17 शासकीय रुग्णालये/वैद्यकीय महाविद्यालयांमध्ये दैनंदिन जमांचा PLA मध्ये भरणा करण्यात एक ते 365 दिवसांचा विलंब झाला होता (परिशिष्ट 2.14)

2.7.4 निवृत्तिवेतनाचे अतिरिक्त प्रदान

पूरक महागाई भत्त्याचे चुकीचे संगणन, मृत्यु नि-सेवानिवृत्ति उपदान, निवृत्तिवेतन प्रदान आदेशात नमूद केलेल्या विनिर्दिष्ट तारखेपासून कौटुंबिक निवृत्तिवेतन कमी न करणे इत्यादीमुळे 2013-14 मध्ये ₹ 1.64 कोटी एवढ्या निवृत्ती वेतनादी लाभांचे अतिरिक्त प्रदान झाले. यापैकी ₹ 0.39 कोटी ऑक्टोबर 2014 पर्यंत वसूल करण्यात आले. अशाप्रकारे उर्वरित ₹ 1.25 कोटी रकमेची वसुली अजूनही प्रलंबित आहे.

2.8 निष्कर्ष आणि शिफारशी

1. ₹ 28,230.52 कोटी बचतीच्या रकमेतून ₹ 604.64 कोटी अधिकाची रक्कम वजावट केल्यानंतर विनियोजन लेख्यांमध्ये ₹ 27,625.88 कोटी एवढी निव्वळ बचत होती. या अतिरिक्त खर्चास राज्य विधानमंडळाने नियमित करणे गरजेचे आहे. वित्तीय वर्षाच्या शेवटच्या कामकाजाच्या दिवशी 23 मुख्य शीर्षांमध्ये तातडीने खर्च करण्यात आला होता (14 ते 100 टक्के).

सर्व विभागांनी त्यांना वाटप झालेल्या अनुदानातील खर्चावर काळजीपूर्वक संनियंत्रण ठेवावे आणि अनुदानापेक्षा जास्त खर्च करणे टाळावे. निधीचे प्रत्यार्पण वर्ष संपण्याच्या पर्याप्त आधी करावे, जेणेकरून शासनास तो निधी इतर विकास योजनांसाठी वापरणे शक्य होईल.

2. 2013-14 मध्ये राज्य शासनाने वितरीत केलेले ₹ 783.56 कोटी सहाय्यक अनुदान (13 प्रकरणे) आणि ₹ 14.35 कोटी अर्थसहाय्य (एक प्रकरण) यांचे महसुली खर्चाच्या लेखाशिर्षाऐवजी भांडवली खर्चाच्या लेखाशिर्षाखाली वर्गीकरण करून लेखांकन करण्यात आले होते, त्यामुळे महसूली तूट ₹ 797.91 कोटी कमी दर्शविण्यात आली.

शासकीय लेख्यांत खर्च योग्य रीतीने लेखांकीत होण्यासाठी शासनाने अर्थसंकल्प मांडणीत IGAS च्या अनुपालनाची खात्री करून घ्यावी.

प्रकरण - III
वित्तीय अहवाल

राज्य शासनाच्या कार्यक्षम व प्रभावी कारभारात संबंधित व विश्वसनीय माहितीसह अंतर्गत वित्तीय अहवालाचा लक्षणीय हातभार असतो. वित्तीय नियम, कार्यपद्धती व आदेशांचे अनुपालन, तसेच अशा अनुपालनाच्या स्थितीवरील अहवालाचा वक्तशीरपणा व दर्जा हे चांगल्या कारभाराचे निदर्शक आहेत. अनुपालन आणि नियंत्रणावरील अहवाल जर प्रभावी व क्रियाशील असतील, तर ते राज्य शासनास त्यांच्या मुलभूत जबाबदाऱ्या पूर्ण करण्यात व कौशल्यपूर्ण नियोजन व निर्णय प्रक्रियेत सहाय्य करतात. या प्रकरणात राज्य शासनाने यावर्षी वित्तीय नियम, कार्यपद्धती व सूचनांचे केलेले/न केलेले अनुपालन यांची स्थिती व आढावा सादर केला आहे.

3.1 उपयोगिता प्रमाणपत्र सादर करण्यातील विलंब

मुंबई वित्तीय नियम, 1959 मध्ये अशी तरतूद आहे की, विभागीय अधिकाऱ्यांनी अनुदानग्राही संस्थेकडून विशिष्ट हेतूकरीता दिलेल्या अनुदानाचे उपयोगिता प्रमाणपत्र प्राप्त करून घेऊन, पडताळणीनंतर संबंधित लेखा कार्यालयांकडे (प्रधान महालेखाकार कार्यालय (लेखा व अनुज्ञेयता)-I, मुंबई, महालेखाकार कार्यालय (लेखा व अनुज्ञेयता)-II, नागपूर आणि अधिदान व लेखा अधिकारी, मुंबई) अनुदानाच्या मंजुरीच्या दिनांकापासून 12 महिन्यांच्या आत सादर करणे आवश्यक आहे. प्रलंबित उपयोगिता प्रमाणपत्रांची विभाग निहाय स्थिती परिशिष्ट 3.1 मध्ये दिलेली आहे. राज्यातील 31 मार्च 2014 रोजी प्रलंबित असलेल्या उपयोगिता प्रमाणपत्रांची वर्षनिहाय स्थिती तक्ता 3.1 मध्ये दिलेली आहे.

तक्ता 3.1 : 31 मार्च 2014 रोजी प्रलंबित उपयोगिता प्रमाणपत्रांची वर्ष-निहाय स्थिती

वर्ष	प्रलंबित उपयोगिता प्रमाणपत्रांची संख्या	अंतर्भूत रक्कम (₹ कोटीत)
2011-12 पर्यंत	78520	38206.76
2012-13	8117	8840.38
2013-14	20313	21612.61
एकूण	106950	68659.75

स्रोत : संबंधित वर्षाचे वित्तीय लेखे

नगर विकास, शालेय शिक्षण व क्रीडा, नियोजन विभाग, सहकार, पणन व वस्त्रोद्योग विभाग, आदिवासी विकास आणि ग्रामविकास व जलसंधारण या विभागांकडे मोठ्या प्रमाणावर उपयोगिता प्रमाणपत्रे प्रलंबित (रक्कम निहाय) होती. उपयोगिता प्रमाणपत्रे सादर करण्यात मोठ्या प्रमाणावर असलेली प्रलंबितता अनुदाने व कर्जे यांच्या वापरावर विभागांच्या संनियंत्रणाचा अभाव असल्याचे दर्शविते.

3.1.1 नगरविकास विभागातील उपयोगिता प्रमाणपत्रे

3.1.1.1 प्रस्तावना

अनुदानग्राही संस्थांना नियंत्रण अधिकाऱ्यांकडून वितरीत केलेले सहाय्यक अनुदान (GIA) ज्या प्रयोजनासाठी दिले होते त्याचा त्याच प्रयोजनासाठी योग्य वापर केला अथवा नाही यासाठी नगरविकास विभागातील (UDD) उपयोगिता प्रमाणपत्रांच्या (UCs) सादरीकरणासंबंधित दस्तऐवजांची लेखापरीक्षा करण्यात आली होती.

3.1.1.2 लेखापरीक्षेची व्याप्ती

लेखापरिक्षेत 2009-10 ते 2013-14 या कालावधीत UDD ने दिलेल्या सहाय्यक अनुदानाच्या UCs च्या सादरीकरणाच्या प्रक्रीयेसंबंधी आणि त्यांच्या प्रलंबिततेबाबत तपासणी केली. या संबंधी UDD आणि त्यांच्या नियंत्रण अधिकाऱ्यांच्या³⁹ अभिलेख्यांची चाचणी तपासणी करण्यात आली.

3.1.1.3 लेखापरीक्षेचे निकष

मुंबई वित्तीय नियम (BFR) 1959, महाराष्ट्र शासनाच्या वित्त विभागाने जारी केलेली वार्षिक परिपत्रके/सूचना आणि महाराष्ट्र शासनाने वेळोवेळी शासन निर्णयाद्वारे जारी केलेल्या सूचना/निर्देश.

3.1.1.4 उपयोगिता प्रमाणपत्रांची प्रलंबितता

UDD हा प्रशासकीय विभाग असल्यामुळे सर्व प्रलंबित UCs प्राप्त होईपर्यंत, त्यावर बारकाईने लक्ष देण्यासाठी पर्याप्त पर्यवेक्षण आणि निरीक्षण करणारी यंत्रणा ठेवण्याची जबाबदारी या विभागाची आहे.

31 मार्च 2014 रोजी UDD मधील प्रलंबित UCs ची स्थिती खाली तक्ता 3.2 मध्ये दर्शविली आहे.

तक्ता 3.2: प्रलंबित उपयोगिता प्रमाणपत्रांची 31 मार्च 2014 ची वर्ष निहाय स्थिती

वर्ष	प्रलंबित उपयोगिता प्रमाणपत्रांची संख्या	प्रलंबित उपयोगिता प्रमाणपत्रांची टक्केवारी	रक्कम (₹ कोटीत)	रक्कम (टक्क्यात)
वर्ष 2008-09 पर्यंत	2114	56.94	2346.53	14.76
2009-10	433	11.66	2604.65	16.39
2010-11	152	4.09	1745.32	10.98
2011-12	189	5.09	2052.66	12.92
2012-13	364	9.80	2826.83	17.79
2013-14	461	12.42	4316.56	27.16
एकूण	3713	100	15892.55	100

स्त्रोत: प्रधान महालेखाकार (लेखा व अनुज्ञेयता)-I, महाराष्ट्र, मुंबई, महालेखाकार (लेखा व अनुज्ञेयता)-II महाराष्ट्र, नागपूर, अधिदान व लेखा कार्यालय, मुंबई यांच्याकडून प्राप्त माहिती

तक्ता 3.2 वरून असे निदर्शनास येते की, वर्ष 2008-09 पर्यंत मोठ्या संख्येत UCs प्रलंबित होत्या (56.94 टक्के) आणि अंतर्भूत रक्कमेचा विचार करता मार्च 2010 च्या आधी 31 टक्क्यांपेक्षा जास्त UCs प्रलंबित होत्या.

राज्य लोक लेखा समितीने (PAC) सप्टेंबर 2012 मध्ये झालेल्या बैठकीत UDD च्या UCs च्या प्रलंबिततेबाबत चिंता व्यक्त केली आणि वित्त विभागाला, प्रलंबित UCs चा निपटारा करण्यासाठी सुधारात्मक योजना आखण्याचे निर्देश दिले. सप्टेंबर 2012 च्या बैठकीत PAC ने UCs च्या प्रलंबिततेबाबत चिंता व्यक्त करूनही, प्रलंबित UCs ची संख्या आणि रकमेच्या तुलनेत, वर्ष 2012-13 मध्ये झालेली थोडीशी घट वगळता, 2011-14 दरम्यान वाढता कल दिसून येतो, जो तक्ता 3.3 मध्ये दाखविण्यात आला आहे.

तक्ता 3.3: UDD मधील प्रलंबित UCs ची वर्षनिहाय स्थिती

वर्ष	संख्या	रक्कम (₹ कोटीत)
2011-12	3676	11835.51
2012-13	3598	12660.56
2013-14	3713	15892.55

स्त्रोत: प्रधान महालेखाकार (लेखा व अनुज्ञेयता)-I, महाराष्ट्र, मुंबई, महालेखाकार (लेखा व अनुज्ञेयता)-II महाराष्ट्र, नागपूर, अधिदान व लेखा कार्यालय, मुंबई यांच्याकडून प्राप्त माहिती

3.1.1.5 लेखापरीक्षेची निष्पत्ती

प्रणालितील त्रुटी

सहाय्यक अनुदान नोंदवही न ठेवणे

BFR 1959 च्या, नियम 149 तसेच परिशिष्ट 22 च्या खण्ड II नुसार, अनुदान मंजूर करणाऱ्या अधिकाऱ्यांनी, मंजूर आणि मुक्त केलेले अनुदान, अनुदानाचा उद्देश, अनुदान संलग्न अटी, अनुदानग्राही संस्थेने लेखा

³⁹ संचालक, नगरपालिका प्रशासन (DMA), मुंबई ; संचालक महाराष्ट्र अग्निशमन सेवा (DMFS), मुंबई; संचालक, नगररचना आणि मुल्यांकन (DTP), पुणे; मुंबई महानगर प्रदेश विकास प्राधिकरण (MMRDA), मुंबई

विवरणपत्रे सादर करण्याची तारीख आणि विलंब झाला असल्यास कारणे, महालेखापालांना UCs सादर करण्याची तारीख आणि विलंब झाला असल्यास त्याची कारणे, अखर्चित रक्कमा इत्यादी निर्देशित करणारी नोंदवही न चुकता ठेवायला हवी. लेखापरीक्षेत असे आढळून आले की, UDD मध्ये आणि चार पैकी तीन नियंत्रण अधिकाऱ्यांनी (DMA, मुंबई; DMFS, मुंबई; आणि DTP, पुणे) अशी नोंदवही ठेवली नव्हती. परिणामी लेखापरीक्षेत, UDD आणि नियंत्रण अधिकाऱ्यांनी मंजूर आणि मुक्त केलेले सहाय्यक अनुदान, अनुदानाच्या अखर्चित रकमा इत्यादींची प्रलंबित UCs च्या तुलनेत पडताळणी होऊ शकली नाही.

उपयोगिता प्रमाणपत्रांचा माहितीसंच न ठेवणे

UDD ने दिलेल्या मंजूरीचा माहितीसंच बनविण्यासाठी योग्य ती यंत्रणा तयार केली नव्हती, जी अनुदानग्राहीत संस्थांच्या अनुदानाची मुक्तता, उपयोगिता आणि UCs देणे तसेच अखर्चित रक्कमा इत्यादींचे संनियंत्रण करण्यास सहाय्यभूत ठरली असती. कुठलाही माहितीसंच न ठेवल्यामुळे, योजना निहाय प्रलंबिततेचे प्रमाण ठरविण्यास विभाग असमर्थ होता. चाचणी तपासणी केलेल्या सहा योजनांमध्ये असे आढळून आले की, वर्ष 2007-08 ते 2013-14 दरम्यान, 58 नागरी स्थानिक संस्थांना (ULBs) आणि 35 जिल्हाधिकाऱ्यांना, केंद्र शासन आणि महाराष्ट्र शासनाने ₹ 192.40 कोटी सहाय्यक अनुदान मंजूर/मुक्त केले होते. परंतु, ULBs व जिल्हाधिकाऱ्यांनी मार्च 2014 पर्यंत ₹ 192.40 कोटीपैकी कोणत्याही रकमांचे UCs सादर केले नव्हते. त्याचा तपशील परिशिष्ट 3.2 मध्ये दिला आहे. UDD ने या योजनांच्या UCs च्या प्रलंबिततेसाठी कुठलीही विशिष्ट कारणे सादर (ऑक्टोबर 2014) केली नव्हती.

उपयोगिता प्रमाणपत्रे अनिवार्यतेने सादर करण्याच्या अटींचा अभाव

UDD ने वर्ष 2012-13 मध्ये राज्य योजनेअंतर्गत “नागरी दलित वस्ती सुधारणा” योजनेसाठी ₹ 372.34 कोटीची तरतूद (मे 2012) केली होती. UDD ने 35 जिल्हांना सप्टेंबर 2012 आणि मार्च 2013 मध्ये ₹ 279.25 कोटी वितरीत केले. लेखापरीक्षेत असे आढळून आले की, मंजूरी आदेशात UCs च्या सादरीकरणाबाबत अट नमूद करण्यात आली नव्हती. UDD ने सांगितले (ऑगस्ट 2014) की, 2002 च्या शासन निर्णयात UCs चे सादरीकरण आवश्यक होते, पण मंजूरी आदेशात तसे पुनरुच्चारित केले नव्हते. तथापि, सर्व जिल्हाधिकाऱ्यांना या योजनेसंबंधी UCs सादर करण्याबाबत सूचना देण्यात आल्या आहेत. यावरून विभागाद्वारे देखरेखीचा अभाव आणि अपर्याप्त नियंत्रण असल्याचे निदर्शनास येते.

अनुदानांचे थेट संवितरण

UDD ने एका प्रकरणांत महाराष्ट्र स्वर्णजयंती नगरोत्थान महाअभियानांतर्गत रस्ते विकासासाठी उदगिर नगरपरिषद, लातूरला ₹ 30.82 कोटी मंजूर (मार्च 2013) केले होते. लेखापरीक्षेत असे आढळून आले की, UDD ने या योजनेसाठी असलेल्या नोडल एजन्सीला (DMA, मुंबई) डावलून ही रक्कम नगर परिषदेला थेट संवितरीत केली. अशाप्रकारे कार्यपद्धतीत फेरफार करण्याची कारणे दस्तावेजात नमूद केली नव्हती. सहाय्यक अनुदानाचे कार्यान्वयन यंत्रणांना थेट संवितरण करण्यामुळे नियंत्रण अधिकाऱ्यांकडून UCs चे संनियंत्रण करण्यावर परिणाम होतो.

उपयोगिता प्रमाणपत्रांच्या प्रलंबिततेची कारणे

उपयोगिता प्रमाणपत्रांच्या सादरीकरणातील सर्वसामान्य विसंगती

नियंत्रण अधिकाऱ्यांकडून सादर केलेल्या UCs मध्ये आढळून आलेल्या विसंगती प्रधान महालेखाकार (लेखा व अनुज्ञेयता) नियमितपणे विभागाला कळवित होते. ज्या UCs स्विकृत नव्हत्या, त्यांच्या मूळ प्रती (i) नियंत्रण अधिकाऱ्यांची स्वाक्षरी नसणे; (ii) कोषागारातील अधिदानामध्ये आणि UC मध्ये नमूद केलेले देयक क्रमांक आणि दिनांक यामध्ये विसंगती असणे; (iii) देयक क्रमांक आणि दिनांक नमूद न करणे; (iv) ज्या विशिष्ट प्रयोजनासाठी सहाय्यक अनुदान आहरीत करण्यात आले, ते कारण नमूद न करणे; (v) अनुदानांत आणि UCs

मध्ये नमूद केलेले मंजूरी आदेश आणि दिनांक यात विसंगती असणे; (vi) मंजूरी आदेश आणि दिनांक नमूद न करणे; इत्यादी कारणांमुळे परत केल्या होत्या. UCs विहित नमुन्यात सादर करणे आवश्यक असते.

महाराष्ट्र शासनाने, नियंत्रण अधिकाऱ्यांकडून विसंगतींशिवाय UCs योग्य नमुन्यात सादर होतील याची खात्री करावी.

कामाची धिमी प्रगती

कामाच्या धिम्मा प्रगतीमुळे UCs च्या सादरीकरणात विलंब होतो आणि प्रलंबितता वाढते. JNNURM अंतर्गत ₹ 809.52 कोटी रकमेचे मंजूर झालेले चार प्रकल्प जे मार्च 2011 ते मार्च 2014 दरम्यान पूर्ण होण्याचे नियोजित होते, ते दोन ते पाच वर्षांचा कालावधी उलटून गेल्यावरही आणि ₹ 479.45 कोटीचा खर्च होऊन देखिल मार्च 2014 ला अपूर्ण होते. कामाच्या प्रत्यक्ष प्रगतीची टक्केवारी 41.28 टक्के आणि 70.12 टक्के या दरम्यान आहे (परिशिष्ट 3.3).

PAO/महालेखापालांना उपयोगिता प्रमाणपत्र सादर न करणे

लेखापरीक्षेत असे आढळून आले की खालील प्रकरणांत नियंत्रण अधिकाऱ्यांकडून प्राप्त झालेल्या UCs PAO/महालेखापालांना अग्रेषित करण्यांत आल्या नव्हत्या:

- केंद्र पुरस्कृत योजनांर्गत "राज्यात अग्निशमन सेवा व आपत्कालीन सेवांचे बळकटीकरण" यासाठी वर्ष 2010-11 आणि 2012-13 दरम्यान DMFS, मुंबई यांना ₹ 2.10 कोटी (राज्य हिस्सा) आणि ₹ 6.65 कोटी (केंद्र हिस्सा) वितरित करण्यांत आले होते. असे आढळून आले की, DMFS ने केंद्र हिश्यासंबंधीच्या आणि UDD ला पृष्ठांकीत केलेल्या UCs, UDD कडून PAO ला पाठविण्यात आल्या नव्हत्या.
- JNNURM अंतर्गत 10 उद्देशीत शहरांसाठी⁴⁰ 2,530 बसेस घेण्याचे नियोजित केले होते. या 10 उद्देशीत शहरांसाठी ₹ 260.29 कोटीचे अनुदान (केंद्र हिस्सा : ₹ 184.76 कोटी आणि राज्य हिस्सा: ₹ 75.53 कोटी) वितरित करण्यात आले होते. असे आढळून आले की, नोडल एजन्सीने (MMRDA, मुंबई) आठ उद्देशीत शहरांकडून⁴¹ UCs प्राप्त केल्या होत्या, तरी त्या PAO/महालेखापाल यांना अग्रेषित केल्या नाहीत.

न वापरलेली अनुदाने प्रत्यार्पित न करणे

BFR, 1959 च्या नियम 149 तसेच परिशिष्ट 22 च्या खण्ड-II नुसार, अनुदानग्राही संस्थांनी, अखर्चित रकमा, काही रहिल्या असल्या तर, प्रत्यार्पित करायला हव्या होत्या. खाली चर्चिलेल्या प्रकरणांमध्ये, अनुदानग्राही संस्थांनी अनुदानाच्या अखर्चित रकमा प्रत्यार्पित केल्या नव्हत्या.

- UDD ने वर्ष 2006-07 ते 2013-14 दरम्यान, बऱ्याच नगरपरिषदांना (MCs) विविध कामांसाठी, विशेषतः पायाभूत सुविधांच्या विकासासाठी ₹ 1,510.07 कोटीचे विशेष अनुदान मंजूर केले होते. असे आढळून आले की, मार्च 2014 अखेरीस जरी ₹ 313.26 कोटी अनुदान अखर्चित राहिले होते तरी नगरपरिषदांनी ते UDD कडे प्रत्यार्पित केले नव्हते (परिशिष्ट 3.4).
- UDD ने 37 ULBs च्या 49 प्रकल्पांना मंजूरी दिली होती, ज्यासाठी वर्ष 2009-10 ते 2013-14 दरम्यान ₹ 1,022.93 कोटी राज्य हिस्सा म्हणून वितरित करण्यांत आले होते. त्यापैकी ULB कडून मार्च 2014 पर्यंत ₹ 582.92 कोटी खर्च करण्यांत आले होते. 23 प्रकल्प ज्यांसाठी वर्ष 2010-11 ते 2013-14 दरम्यान ₹ 326.34 कोटी 22 ULBs ना वितरित करण्यात आले होते, एक ते चार वर्षांचा कालावधी उलटल्यानंतरही सुरु झाले नव्हते. तसेच, या अखर्चित रकमाही UDD ला प्रत्यार्पित करण्यांत आल्या नव्हत्या.

⁴⁰ मुंबई, नवी मुंबई, ठाणे, नागपूर, पुणे, पिंपरी, नांदेड, कल्याण, मिरा-भाइंदर आणि नाशिक

⁴¹ पुणे आणि पिंपरी येथे ही योजना अपूर्ण होती

- UDD ने वर्ष 2009-10 ते 2012-13 दरम्यान 35 ULBs ना अग्निशमन केंद्र बांधण्यासाठी आणि अग्निशमन इंजिनाचे प्राप्त करण्यासाठी ₹ 19.86 कोटी मंजूर करून वितरीत केले होते. DMFS, मुंबई यांच्या अभिलेख्यांची तपासणी केली असता असे आढळून आले की, ULBs नी अग्निशमन इंजिन प्राप्त करण्यासाठी फक्त ₹ 5.52 कोटीच (28 टक्के) वापरले होते आणि अखर्चित रक्कम ₹ 14.34 कोटी प्रत्यार्पित केली नव्हती.
- UDD ने केंद्र पुरस्कृत योजने अंतर्गत लहान आणि मध्यम शहरांचा (जी UIDSSMT मध्ये विसर्जित केली होती) एकात्मिक विकास कार्यक्रम यासाठी वर्ष 1991-92 ते 2004-05 दरम्यान 30 नगरपरिषदांना ₹ 35.78 कोटी अनुदान मंजूर केले होते, ज्यामधून ₹ 29.22 कोटीचा खर्च केला गेला. तथापि उर्वरीत ₹ 6.56 कोटी अखर्चित रक्कम, नऊ ते 22 वर्षे, मार्च 2014 पर्यंत विनावापर पडून होती.
- UDD ने असे नमूद केले (सप्टेंबर 2014) की, अनुदान ज्या उद्देशासाठी मंजूर केलेले असते त्यासाठीच वापरणे अपेक्षित असते. तथापि, संपूर्ण अनुदान वापरण्यावर भर दिला होता.
- दोन महानगरपालिकांना (अमरावती आणि औरंगाबाद) वर्ष 2011-12 ते 2013-14 या कालावधीत विविध योजनांसाठी⁴² एकूण ₹ 201.63 कोटी अनुदान वितरित करण्यांत आले होते, त्यातील मार्च 2014 अखेरपर्यंत फक्त ₹ 71.08 कोटी (35 टक्के) वापरले गेले होते आणि उर्वरीत रक्कम ₹ 130.55 कोटी (65 टक्के) अखर्चित पडून होती, जी प्रत्यार्पित केली नव्हती.

3.2 अनुदानित संस्थांकडून लेखे सादर न होणे/सादरीकरणात विलंब

भारताचे नियंत्रक व महालेखापरीक्षक यांच्या (कर्तव्ये, अधिकार व सेवाशर्ती) अधिनियम, 1971 च्या कलम 14 अंतर्गत लेखापरीक्षेस पात्र ठरणाऱ्या संस्था निश्चित करण्यासाठी शासन/विभाग प्रमुख यांनी विविध संस्थांना दिलेले अर्थसहाय्य, दिलेल्या सहाय्याचे प्रयोजन व संस्थांचा एकूण खर्च याबाबतची तपशीलवार माहिती दरवर्षी लेखापरीक्षा कार्यालयास सादर करणे आवश्यक असते. या वर्षात संस्था यांना दिलेल्या अर्थसहाय्याचा तपशील शासकीय विभागांकडून अप्राप्त होता (ऑक्टोबर 2014).

सन 2013-14 या वर्षाच्या प्राप्त झालेल्या लेख्यांनुसार, 647 संस्था भारताचे नियंत्रक व महालेखापरीक्षक यांच्या द्वारा लेखापरीक्षेस पात्र होत्या. यांपैकी 2013-14 मध्ये 52 संस्थांची लेखापरीक्षा करण्यांत आली.

तक्ता 3.4, वर्ष 2013-14 पर्यंत 6,501 वार्षिक लेख्यांचे संदर्भात सप्टेंबर 2014 अखेरपर्यंत अपेक्षित वार्षिक लेख्यांची कालावधी निहाय विलंब स्थिती दर्शवितो.

तक्ता 3.4 : संस्थांकडून अपेक्षित वार्षिक लेख्यांची कालावधी निहाय विलंब स्थिती

विलंब वर्षामध्ये	लेख्यांची संख्या
0-1	1779
1-3	2228
3-5	1502
5-7	837
7-9	85
9 आणि त्यापेक्षा जास्त	70
एकूण	6501

स्रोत: प्रधान महालेखाकार (लेखापरीक्षा)-I, महाराष्ट्र, मुंबई, महालेखाकार (लेखापरीक्षा)-II महाराष्ट्र, नागपूर, यांच्याकडून एकत्रित केली माहिती

विविध संस्थांना दिलेल्या अनुदाने व कर्जासंबंधीची माहिती सादर न करणे व त्यांच्याकडून लेखे सादर न होणे आणि निधीचा गैरवापर होण्याचा धोका या बाबी शासनाच्या निदर्शनास आणून देण्यांत आल्या आहेत.

⁴² नागरी दलित वस्ती सुधारणा योजना, रमाई आवास योजना, स्वर्ण जयंती शहरी रोजगार योजना, इत्यादी

3.3 स्वायत्त संस्थांचे लेखे/लेखापरीक्षा अहवाल सादर करण्यातील विलंब

राज्य शासनाने पर्यावरण, गृहनिर्माण, उद्योग, सिंचन, नगर विकास आणि पाणी पुरवठा व स्वच्छता या क्षेत्रांत अनेक स्वायत्त संस्था स्थापन केल्या आहेत. राज्यातील 18 संस्थांच्या लेख्यांच्या लेखापरीक्षेची जबाबदारी भारताचे नियंत्रक व महालेखापरीक्षक यांच्यावर सोपविलेली आहे. या संस्थांच्या लेखापरीक्षेची जबाबदारी सोपवणे, लेखापरीक्षेसाठी लेखे सादर केले जाणे, स्वतंत्र लेखापरीक्षा अहवाल निर्गमित करणे व स्वायत्त संस्थांकडून ते विधानमंडळास सादर केले जाणे, याची स्थिती परिशिष्ट 3.5 मध्ये दर्शविली आहे.

वार्षिक लेखे सादर करण्यात एक ते 32 महिन्यांचा विलंब 10 स्वायत्त संस्थांच्या बाबतीत दिसून आला. महाराष्ट्र वीज नियमन आयोगाचे वर्ष 2010-11 आणि 2011-12 चे लेखे मार्च 2014 मध्ये म्हणजे अनुक्रमे 32 आणि 20 महिन्यांच्या विलंबाने लेखापरीक्षेस सादर करण्यांत आले होते. तसेच, महाराष्ट्र राज्य विधी सेवा प्राधिकरण, मुंबई यांचे वर्ष 2008-09 चे लेखे अद्यापही विधानमंडळात सादर व्हायचे आहेत. हा विलंब मुख्यतः संबंधित नियामक मंडळाकडून लेखे मंजूर होण्यास झालेल्या विलंबामुळे झाला. चार संस्थांचे वर्ष 2012-13 पासूनचे आणि महाराष्ट्र राज्य विधी सेवा प्राधिकरणाचे वर्ष 2009-10 पासूनचे लेखे अजूनही अप्राप्त आहेत.

लेखे सादर करण्यातील आणि राज्य विधानमंडळासमोर अहवाल सादर करण्यातील अमर्याद विलंबामुळे शासकीय गुंतवणूक असलेल्या या संस्थांच्या कामकाजाची तपासणी करण्यात विलंब होत आहे. त्यामुळे आवश्यक उपाययोजना करण्यातही विलंब होत आहे.

3.4 विभागाकडून व्यवस्थापन होणाऱ्या वाणिज्यिक उपक्रमांचे प्रपत्र लेखे तयार करण्यातील विलंब

वाणिज्यिकवत (quasi-commercial) स्वरूपाचे कार्य करणाऱ्या काही शासकीय विभागांच्या विभागीय उपक्रमांनी वित्तीय कामकाजाचे परिणाम दर्शविणारे विहित नमुन्यातील प्रपत्र लेखे (proforma accounts) दरवर्षी तयार करणे आवश्यक आहे, ज्यामुळे शासनास त्यांच्या कार्याचे मुल्यमापन करणे शक्य होईल. विभागांकडून व्यवस्थापन होणाऱ्या वाणिज्यिक व वाणिज्यिकवत उपक्रमांच्या अंतिम लेख्यांत त्यांची सर्वकष आर्थिक क्षमता व व्यवहारातील कार्यक्षमता प्रतिबिंबित होते.

शासकीय विभागांच्या प्रमुखांनी, ह्या उपक्रमांचे असे लेखे तयार करून ते प्रधान महालेखाकार (लेखापरीक्षा)-I, महाराष्ट्र, मुंबई यांना लेखापरीक्षेसाठी विहित मुदतीत सादर केले जातील याची खातरजमा करावी. मार्च 2014 पर्यंत अशा 49 उपक्रमांपैकी, 39 उपक्रमांनी 2012-13 पर्यंतचे लेखे तयार केले होते. पाच उपक्रमांच्या बाबतीत, प्रपत्र लेखे मार्गील 14 ते 27 वर्षांपासून अंतिम करण्यासाठी प्रलंबित होते कारण हे उपक्रम कार्यरत नव्हते व त्यांचे व्यवहार बंद असल्यामुळे त्यांनी लेखे तयार करणे थांबविले होते. दूध परिवहन योजना, वरळी 2007-08 पासून अंतिमतः बंद झाली. प्रपत्र लेखे तयार करण्यातील विलंबाची विभाग निहाय स्थिती आणि शासनाने केलेली गुंतवणूक परिशिष्ट 3.6 मध्ये दिलेली आहे.

3.5 दुर्विनियोग, हानी, अफरातफर, इत्यादी

मुंबई वित्तीय नियम, 1959 मध्ये अशी तरतूद आहे की, कोषागारे किंवा इतर कोणतेही कार्यालय/विभाग यांत आढळलेले दुर्विनियोग, आहरण/प्रदान यातील अफरातफर किंवा इतर बाबी ह्या संबंधित कार्यालयाने ताबडतोब त्यांच्या निकटतम वरिष्ठ प्राधिकार्यांना तसेच प्रधान महालेखाकार (लेखापरीक्षा)-I, महाराष्ट्र, मुंबई आणि महालेखाकार (लेखापरीक्षा)-II, महाराष्ट्र, नागपूर यांना कळविणे आवश्यक आहे.

राज्य शासनाने मार्च 2014 पर्यंत, दुर्विनियोग, अफरातफर इ. ची ₹ 81.24 कोटी रक्कम अंतर्भूत असलेली 360 प्रकरणे कळविली, ज्यावर अंतिम कारवाई प्रलंबित होती. विभाग निहाय प्रलंबित प्रकरणे व त्यांचे कालावधी निहाय विश्लेषण परिशिष्ट 3.7 मध्ये दिले आहे. या प्रकरणांचे स्वरूप परिशिष्ट 3.8 मध्ये दिले आहे. प्रलंबित प्रकरणांची कालदर्शी रुपरेखा व या परिशिष्टांतून उद्भवलेल्या प्रत्येक वर्गवारीतील प्रलंबित प्रकरणांची संख्या यांचा सारांश तक्ता 3.5 मध्ये दिलेला आहे.

तक्ता 3.5: दुर्विनियोग, हानी, अफरातफर इ. ची रूपरेखा

प्रलंबित प्रकरणांची कालमयदिनुसार रूपरेखा			प्रलंबित प्रकरणांचे स्वरूप		
कालावधी वर्षांत	प्रकरणांची संख्या	अंतर्भूत रक्कम (₹ लाखात)	प्रकरणांचे प्रकार/स्वरूप	प्रकरणांची संख्या	अंतर्भूत रक्कम (₹ लाखात)
0-5	135	1635.58	चोरी	102	70.74
5 - 10	21	1759.86			
10 - 15	39	3624.12			
15 - 20	32	544.41	दुर्विनियोग/साहित्याचे नुकसान	258	8053.79
20 - 25	23	394.62	एकूण	360	8124.53
25 व त्यापेक्षा जास्त	110	165.94	वर्षभरात निर्लेखित केलेली हानीची प्रकरणे	0	0.00
एकूण	360	8124.53	एकूण प्रलंबित प्रकरणे	360	8124.53

स्त्रोत: विविध विभागांकडून आणि महालेखाकार (लेखा व अनुज्ञेयता)- II महाराष्ट्र, नागपूर आणि अधिदान व लेखा कार्यालय, मुंबई याकडून प्राप्त झालेली माहिती.

तक्ता 3.6 मध्ये ही प्रकरणे प्रलंबित राहण्याची कारणे ढोबळ मानाने वर्गिकृत करण्यांत आली आहेत.

तक्ता 3.6: प्रकरणे प्रलंबित राहण्याची कारणे/प्रकरणांची प्रलंबितता

प्रकरणांच्या प्रलंबाची कारणे	प्रकरणांची संख्या	रक्कम (₹ लाखात)
विभागीय आणि गुन्हेगारी तपास प्रतिक्षित	168	2164.63
विभागीय कार्यवाही सुरु केलेली, परंतु पूर्ण न झालेली	39	4806.13
गुन्हेगारी कार्यवाही पूर्ण, परंतु रक्कम वसुलीसाठी प्रमाणित प्रकरणांचे कार्यान्वयन प्रलंबित	16	41.12
वसुलीचे किंवा निर्लेखनाचे आदेश प्रतिक्षित	54	66.94
न्यायालयात प्रलंबित	83	1045.71
एकूण	360	8124.53

स्त्रोत: विविध विभाग आणि महालेखाकार (लेखा व अनुज्ञेयता)- II महाराष्ट्र, नागपूर आणि अधिदान व लेखा कार्यालय, मुंबई यांच्याकडून प्राप्त झालेली माहिती.

वरील माहितीवरून असे दिसून येते की, ₹ 81.24 कोटी रक्कम अंतर्भूत असलेल्या 360 प्रकरणांपैकी, ₹ 47.29 कोटी रक्कम (58 टक्के) अंतर्भूत असलेली 204 प्रकरणे (57 टक्के) ही 10 वर्षांपेक्षा अधिक काळ प्रलंबित होती. तसेच, ₹ 48.06 कोटी रक्कम अंतर्भूत असलेली 39 प्रकरणे अंतिम विभागीय कार्यवाहीकरिता प्रलंबित होती, तर ₹ 0.66 कोटी रक्कम अंतर्भूत असलेली 54 प्रकरणे वसुली किंवा निर्लेखन आदेशांकरिता प्रलंबित होती.

3.6 शासकीय लेख्यांची अपारदर्शकता

जागतिक पातळीवर शासकीय अर्थव्यवहारांमध्ये अधिकाधिक पारदर्शकता आणण्याचा कल दिसून येत आहे. अर्थसंकल्प व लेखांकनपद्धती यांतील पारदर्शकता यामुळे शासनाद्वारे जनतेकरिता उभारल्या जाणाऱ्या निधीचा शासनाने घोषित केल्याप्रमाणे खर्च होईल, केलेल्या व्ययातून अधिकतम लाभ मिळू शकेल, अशा धारणेवर हा कल आधारित आहे. लेख्यांच्या पारदर्शक व्यवस्थेचा एक महत्वाचा भाग असा आहे की, शासनाचे जमा आणि खर्च, ज्या पद्धतीद्वारे विधानमंडळाला सादर केले जातात, त्याचा सतत आढावा घेता येतो आणि ती अद्ययावत केली जाते, जेणेकरून त्याद्वारे शासनाच्या प्रधान कार्यक्रमांच्या जमा आणि खर्चाचे खरे स्वरूप पारदर्शकतेने प्रतिबिंबित होते.

लेख्यांमध्ये सुयोग्य गौण शीर्ष दिले गेले नसेल तरच, 800-इतर खर्च/इतर जमा या गौण शीर्षाचा वापर करणे अपेक्षित आहे. 800 या गौण शीर्षाचा नियमितपणे वापर करणे टाळले पाहिजे, कारण त्यामुळे लेख्यांमध्ये पारदर्शकता रहात नाही. उप शीर्षाच्या टप्प्यावरील खर्चाच्या (₹ 9,857.52 कोटीच्या 17 बाबी), आणि जमेच्या (₹ 65.86 कोटीची एक बाब) महत्वपूर्ण व्यवहारांचा (₹ 50 कोटीपेक्षा अधिक रक्कम अंतर्भूत असलेले आणि संबंधित मुख्य शीर्षाचा 50 टक्क्यांपेक्षा जास्त भाग असलेले) तपशील परिशिष्ट 3.9 मध्ये दिला आहे.

3.7 जमा व खर्चाचा ताळमेळ

सर्व नियंत्रण अधिकाऱ्यांनी शासनाच्या जमा आणि खर्चाचा, प्रकरणानुरूप प्रधान महालेखाकार (लेखा व अनुज्ञेयता)-I, महाराष्ट्र, मुंबई किंवा महालेखाकार (लेखा व अनुज्ञेयता)-II, महाराष्ट्र, नागपूर किंवा अधिदान व लेखा कार्यालय, मुंबई यांच्या कार्यालयाने नोंदविलेल्या आकडेवारीशी ताळमेळ घेणे आवश्यक आहे. शासनाच्या एकूण ₹ 1,60,633.08 कोटी खर्चापैकी ₹ 1,20,142.02 कोटीचा (75 टक्के) आणि एकूण ₹ 1,09,435.36 कोटी जमापैकी ₹ 21,481.77 कोटीचा (20 टक्के) ताळमेळ पूर्ण करण्यांत आला होता.

3.8 संक्षिप्त आकस्मिक देयकांसंदर्भातील तपशीलवार देयके सादर करण्यातील प्रलंबितता

महाराष्ट्र कोषागार नियम, 1968 अनुसार, आहरण व संवितरण अधिकाऱ्यांनी (DDO) आहरण केलेल्या संक्षिप्त आकस्मिक (AC) देयकांची तपशीलवार देयके (DC) जी अंतिम खर्चाच्या पुष्ट्यर्थ प्रमाणके असतात, ती 30 दिवसांच्या आत प्रकरणानुरूप प्रधान महालेखाकार (लेखा व अनुज्ञेयता)-I, महाराष्ट्र, मुंबई, महालेखाकार (लेखा व अनुज्ञेयता)-II, महाराष्ट्र, नागपूर यांची कार्यालये किंवा अधिदान व लेखा कार्यालय, मुंबई यांना सादर करणे आवश्यक आहे.

31 मार्च 2014 रोजी ₹ 985.02 कोटी रकमेची 6,673 तपशीलवार देयके प्रधान महालेखाकार (लेखा व अनुज्ञेयता)-I, महाराष्ट्र, मुंबई, महालेखाकार (लेखा व अनुज्ञेयता)-II, महाराष्ट्र, नागपूर आणि अधिदान व लेखा कार्यालय, मुंबई यांच्या कार्यालयात प्राप्त झाली नव्हती. वर्षनिहाय आणि विभागनिहाय स्थिती अनुक्रमे तक्ता 3.7 आणि परिशिष्ट 3.10 मध्ये दर्शविली आहे.

तक्ता 3.7: संक्षिप्त आकस्मिक देयकांची तपशीलवार देयके सादर करण्यातील प्रलंबितता

(₹ कोटीत)

वर्ष	आहरित केलेली संक्षिप्त देयके		प्राप्त झालेली तपशीलवार देयके		प्रलंबित संक्षिप्त देयके	
	संख्या	रक्कम	संख्या	रक्कम	संख्या	रक्कम
2011-12 पर्यंत	103753	3648.58	99113	3181.21	4640	467.37
2012-13	2930	419.36	2602	191.86	328	227.50
2013-14	2746	311.64	1041	21.49	1705	290.15
एकूण	109429	4379.58	102756	3394.56	6673	985.02

स्रोत: वित्तीय लेखे 2013-14

3.9 निष्कर्ष आणि शिफारशी

- ₹ 68,659.75 कोटीची उपयोगिता प्रमाणपत्रे (1,06,950) सादर न झाल्यामुळे विशिष्ट प्रयोजनासाठी दिलेली अनुदाने व कर्जाच्या वापरावर विभागाकडून योग्य संनियंत्रणाचा अभाव असल्याचे दिसून येते. मार्च 2014 च्या अखेरीस नगर विकास विभागात ₹ 15,892.55 कोटीची 3,713 उपयोगिता प्रमाणपत्रे प्रलंबित होती.

अनुदानग्राही संस्थांना विशिष्ट प्रयोजनासाठी दिलेल्या अनुदानाची उपयोगीता प्रमाणपत्रे वेळेवर सादर करण्याची योग्य ती यंत्रणा नियंत्रण अधिकारी/संबंधित विभाग यांनी तयार करावी.

2. स्वायत्त संस्था/वाणिज्यिक उपक्रम यांचे लेखे सादर/पूर्ण करण्यात झालेल्या विलंबामुळे शासनाच्या या संस्थांमधील गुंतवणुकीची लेखापरीक्षा होऊ शकली नाही.

नियंत्रण विभागाने स्वायत्त संस्था/उपक्रम यांचे लेखे वेळेत पूर्ण होण्यातील विलंबाची कारणे शोधून लेखे पूर्ण करण्यातील थकबाकीचा कालबद्ध रितीने निपटारा होईल अशी खात्रीची सुधारात्मक उपाययोजना करावी.

म. सिन्हा

(माला सिन्हा)

प्रधान महालेखाकार (लेखापरीक्षा)-I,

महाराष्ट्र

मुंबई,

दिनांक 28 जानेवारी, 2015

प्रतिहस्ताक्षरीत

शशि कान्त शर्मा

(शशि कान्त शर्मा)

भारताचे नियंत्रक व महालेखापरीक्षक

नवी दिल्ली,

दिनांक 02 फेब्रुवारी, 2015

परिशिष्टे

अ	सर्वसाधारण माहिती	
अ. क्र.	तपशील	महाराष्ट्रातील आकडेवारी
1	क्षेत्रफळ	3.08 लाख चौ. कि.मी.
2	लोकसंख्या	
	अ 2001 च्या जनगणनेनुसार	9.69 कोटी
	ब 2011 च्या जनगणनेनुसार	11.24 कोटी
3	अ लोकसंख्येची घनता (2001 च्या जनगणनेनुसार) (अखिल भारतीय घनता = 325 व्यक्ति प्रति चौ. कि.मी.)	315 व्यक्ति प्रति चौ. कि.मी.
	ब लोकसंख्येची घनता (2011 च्या जनगणनेनुसार) (अखिल भारतीय घनता = 382 व्यक्ति प्रति चौ. कि.मी.)	365 व्यक्ति प्रति चौ. कि.मी.
4	*दारिद्र्य रेषेखालील लोकसंख्या (BPL) (अखिल भारतीय सरासरी = 21.92 टक्के)	17.35 टक्के
5	अ साक्षरता (2001) (अखिल भारतीय सरासरी = 64.8 टक्के)	76.88 टक्के
	ब साक्षरता (2011) (अखिल भारतीय सरासरी = 74.4 टक्के)	82.30 टक्के
6	बालमृत्यु** (प्रति 1000 जन्म) (अखिल भारतीय सरासरी = 40 प्रति 1000 जन्म)	25
7	जन्मवेळेस अपेक्षित आयुर्मान*** (अखिल भारतीय सरासरी = 65.8 वर्षे)	69.9 वर्ष
8	गिनि कोएफिशियन्ट**** (हे लोकसंख्येच्या उत्पन्नाच्या असंतुलनाचे मोजमाप आहे. किंमतीचा दर शुन्य ते एक आहे, हा शुन्याच्या जितका जवळ तितके असंतुलन कमी आणि एकच्या जितका जवळ तितके असंतुलन जास्त)	
	अ ग्रामीण (अखिल भारतीय = 0.29)	0.27
	ब शहरी (अखिल भारतीय = 0.38)	0.41
9	राज्याचे सकल घरेलू उत्पादन (GSDP) 2013-14 प्रचलित दराने	1476233 कोटी
10	दरडोई GSDP CAGR (2004-05 ते 2013-14)	महाराष्ट्र
		सर्वसाधारण प्रवर्ग राज्ये
11	GSDP CAGR (2004-05 ते 2013-14)	महाराष्ट्र
		सर्वसाधारण प्रवर्ग राज्ये
12	लोकसंख्या वाढ@ (2004-05 ते 2013-14)	महाराष्ट्र
		सर्वसाधारण प्रवर्ग राज्ये

ब	वित्तीय माहिती#	2004-05 ते 2012-13		2004-05 ते 2013-14
	तपशील	सर्वसाधारण प्रवर्ग राज्ये	महाराष्ट्र	महाराष्ट्र
	CAGR	(टक्केवारी)		
अ	महसुली जमेचे	16.93	16.89	15.48
ब	स्वतःच्या कर महसुलाचे	16.42	16.44	15.11
क	करेतर महसुलाचे	12.49	11.70	11.92
ड	एकुण खर्चाचे	15.37	22.40	21.19
इ	भांडवली खर्चाचे	17.01	10.41	10.92
फ	शिक्षणावरील महसुली खर्चाचे	17.44	16.20	15.83
ग	आरोग्यावरील महसुली खर्चाचे	16.50	15.37	15.31
ह	वेतन आणि मजुरीचे	14.73	14.15	13.66
ज	निवृत्ति वेतनाचे	18.34	18.90	18.24

* गरीबी अंदाजपत्रक (2011-12) वरील वृत्तपत्रटिप्पणीनुसार, नियोजन आयोग, भारत सरकार, जुलै 2013 (तेंडूळकर पद्धतिनुसार)

** नमुना नोंदणी प्रणाली, महानिबंधक, सप्टेंबर 2013 चे इंडिया बुलेटीन

*** महाराष्ट्राचे आर्थिक सर्वेक्षण 2013-14 मध्ये दाखवलेल्या नुसार आर्थिक सर्वेक्षण दर्शक 2010-11 करिता

**** वर्ष 2009-10 करिता नियोजन आयोगाकडील माहिती

@ भारतीय जनगणनेने अंदाजित केलेली 2001-2026 ची एकूण लोकसंख्या

वित्तीय माहिती राज्य शासनाच्या वित्तीय लेखांवर आधारित

भाग-अ: शासकीय लेखांची संरचना :

राज्य शासनाचे लेखे तीन भागांत ठेवण्यात येतात : (i) एकत्रिकृत निधी, (ii) आकस्मिकता निधी आणि (iii) लोक लेखे.

भाग I : एकत्रिकृत निधी : राज्य शासनाकडे जमा झालेला महसूल, कोषागार देयके निर्गमित करून उभारलेली कर्जे, अंतर्गत आणि बाह्य कर्जे आणि कर्ज परतफेडीच्या स्वरूपात शासनाकडे प्राप्त झालेली रक्कम, एकत्रितपणे एकत्रिकृत निधीत समाविष्ट करण्यात येतात, हा भारतीय घटनेच्या अनुच्छेद 266 (1) द्वारे प्रस्थापित झालेला निधी "राज्याचा एकत्रिकृत निधी" या नावाने ओळखला जातो.

भाग II : आकस्मिकता निधी : भारतीय घटनेच्या अनुच्छेद 267 (2) द्वारे प्रस्थापित केलेला आकस्मिकता निधी हा माननीय राज्यपालांच्या अखत्यारीत तात्काळ व अकल्पित खर्च, ज्यासाठी विधानमंडळाचे प्राधिकार प्रलंबित आहेत, उद्भवल्यास अग्रिमाच्या स्वरूपात उपलब्ध करून देण्यासाठी ठेवण्यांत येतो. नंतर अशा खर्चासाठी एकत्रिकृत निधीतून सममूल्य रक्कम काढण्यासाठी विधानमंडळाची संमती प्राप्त करून आकस्मिकता निधीतून काढलेल्या रकमेची प्रतिपूर्ती करण्यात येते.

भाग III : लोक लेखे : अल्पबचत, भविष्य निर्वाह निधी, राखीव निधी, ठेवी, निलंबन, वित्तप्रेषणे इत्यादींमधील जमा आणि संवितरणाचे व्यवहार ज्याचा एकत्रिकृत निधीत समावेश होत नाही, ते घटनेच्या अनुच्छेद 266 (2) अन्वये प्रस्थापित झालेल्या लोकलेखांत समाविष्ट केले जातात व राज्य विधानमंडळाच्या अनुमतीच्या अधीन नसतात.

भाग-ब वित्तीय लेखांची रचना

विवरण पत्र क्र.	च्या विषयी
1	वित्तीय स्थितीचे विवरणपत्र
2	जमा आणि संवितरणाचे विवरणपत्र
3	एकत्रिकृत निधीतील जमेचे विवरणपत्र
4	एकत्रिकृत निधीतील कार्ये आणि स्वरूपानुसार खर्चाचे विवरणपत्र
5	क्रमवर्धी भांडवली खर्चाचे विवरणपत्र
6	कर्जे आणि इतर दायित्वांचे विवरणपत्र
7	शासनाने दिलेल्या कर्जे आणि अग्रिमांचे विवरणपत्र
8	शासनाने दिलेल्या सहाय्यक अनुदानाचे विवरणपत्र
9	शासनाने दिलेल्या हमीचे विवरणपत्र
10	दत्तमत आणि भारीत खर्चाचे विवरणपत्र
11	गौण शीर्षनिहाय महसुली आणि भांडवली जमेचे तपशीलवार विवरणपत्र
12	गौण शीर्षनिहाय महसुली खर्चाचे तपशीलवार विवरणपत्र
13	भांडवली खर्चाचे तपशीलवार विवरणपत्र
14	शासनाच्या गुंतवणूकीचे तपशीलवार विवरणपत्र
15	कर्जे आणि इतर दायित्वांचे तपशीलवार विवरणपत्र
16	शासनाने दिलेल्या कर्जे आणि अग्रिमांचे तपशीलवार विवरणपत्र
17	महसुली लेखांव्यतिरिक्त खर्चासाठी निधीच्या स्रोतांचे व वापराचे तपशीलवार विवरणपत्र
18	आकस्मिकता निधी आणि लोक लेखा व्यवहारांचे तपशीलवार विवरणपत्र
19	राखीव निधीच्या गुंतवणूकीचे तपशीलवार विवरणपत्र

स्रोत: वित्तीय लेखे

महाराष्ट्र राजकोषीय जबाबदाऱ्या आणि अर्थसंकल्पीय व्यवस्थापन (MFRBM) अधिनियम, 2005

राजकोषीय व्यवस्थापनात दूरदर्शिका आणि स्थैर्य आणण्यासाठी राज्य शासनाने राजकोषीय जबाबदाऱ्या आणि अर्थसंकल्पीय व्यवस्थापन अधिनियम (FRBM Act), 2005 अंमलात आणला. राजकोषातील स्थैर्य सातत्याने टिकवण्यासाठी आणि राजकोषीय स्थिती सुधारण्यासाठी महसुली तूट टाळणे, राजकोषीय तूट घटविणे आणि राजकोषीय व्यवहार्यतेची सुसंगत असलेले दूरदर्शी ऋण व्यवस्थापन या महत्वाच्या बाबी या अधिनियमात प्रामुख्याने दृष्टीसमोर ठेवण्यात आल्या आहेत. राजकोषीय दूरदर्शिता सुनिश्चित करण्यासाठी या अधिनियमात शासनाच्या राजकोषीय कारभारात अधिक पारदर्शकता आणि मध्यावधी मुदतीच्या चौकटीत राजकोषीय धोरणाचे संचालन आणि त्यासंबंधीत विषयांची तरतूद करण्यात आली आहे. तथापि, राजकोषीय जबाबदाऱ्या आणि अर्थसंकल्पीय व्यवस्थापन नियम (MFRBMR) फेब्रुवारी 2006 मध्ये तयार करण्यात आले. राज्यापुढील मुख्य राजकोषीय उद्दीष्टे पुढील प्रमाणे:

- वित्तीय वर्ष 2005-06 पासून पहिल्या वर्षात तूट GSDP च्या एक टक्का किंवा अधिक, पहिल्या दोन वर्षात 1.5 टक्के किंवा अधिक आणि पहिल्या तीन वर्षात दोन टक्के किंवा अधिक कमी करणे आणि संपूर्ण तूट 2008-09 वर्षापर्यंत संपविणे.
- वित्तीय वर्ष 2005-06 पासून राजकोषीय तूट GSDP च्या तीन टक्के इतकी कमी होईपर्यंत प्रत्येक वित्तीय वर्षी GSDP च्या समतुल्य रकमेच्या 0.3 टक्के किंवा अधिक राजकोषीय तूट कमी करणे. 2008-09 मध्ये आणि त्यानंतर राजकोषीय तूट ही GSDP च्या तीन टक्क्यांपेक्षा जास्त नसावी.

FRBM अधिनियम, 2005, हा डिसेंबर 2006 मध्ये सुधारित करण्यात आला आणि तो राजकोषीय जबाबदाऱ्या आणि अर्थसंकल्पीय व्यवस्थापन (सुधारणा) अधिनियम, 2006 असा पुनर्नामित करण्यात आला.

राजकोषीय उद्दीष्टात कोणत्याही प्रकारचे महत्वाचे बदल न करता राजकोषीय जबाबदाऱ्या आणि अर्थसंकल्पीय व्यवस्थापन नियम (MFRBMR) फेब्रुवारी 2008 मध्ये सुधारित करण्यात आले आणि राजकोषीय जबाबदाऱ्या आणि अर्थसंकल्पित व्यवस्थापन (सुधारणा) नियम, 2008 असे पुनर्नामित करण्यात आले. जुलै 2011 मध्ये ह्यात पुन्हा दुरुस्ती करून राजकोषीय जबाबदाऱ्या आणि अर्थसंकल्पित व्यवस्थापन (द्वितीय सुधारणा) नियम, 2011 असे पुनर्नामित करण्यात आले. राज्याची महत्वाची राजकोषीय उद्दीष्टे खालीलप्रमाणे दुरुस्त करण्यात आली :

- राज्य शासन वर्ष 2011-12 मध्ये आणि त्यानंतरच्या वर्षात महसुली अधिव्यय सुनिश्चित करेल.
- वर्ष 2010-11 मध्ये आणि त्यानंतरच्या वर्षात राजकोषीय तूटही GSDP च्या तुलनेत तीन टक्क्यांपेक्षा अधिक नसावी.
- राज्य शासनाने GSDP च्या तुलनेत कर्जाची थकबाकी 2010-11 मध्ये 26.3 टक्के, 2011-12 मध्ये 26.1 टक्के, 2012-13 मध्ये 25.8 टक्के, 2013-14 मध्ये 25.5 टक्के व 2014-15 मध्ये 25.3 टक्के ठेवणे आवश्यक आहे.

MFRBMR पुन्हा मार्च 2012 मध्ये दुरुस्त करण्यात आले आणि त्याचे नामकरण राजकोषीय जबाबदाऱ्या आणि अर्थसंकल्पीय व्यवस्थापन (सुधारणा) नियम, 2012 असे करण्यात आले. तथापि, पूर्वी ठरविलेल्या उद्दीष्टांमध्ये काहीही बदल नव्हते.

मध्यम मुदतीच्या राजकोषीय धोरणाचे विवरणपत्र

- अधिनियमात विहित केल्याप्रमाणे मध्यम मुदतीच्या धोरणाचे विवरणपत्र (MTFPS) आणि राजकोषीय धोरणांचे कृती योजना विवरणपत्र अर्थसंकल्पासह राज्यशासनाने विधानमंडळाला मार्च 2013 मध्ये सादर केले. MTFPS मध्ये तीन वर्षासाठी चलत लक्षांक, राजकोषीय दर्शकांसाठीची गृहिते व (i) महसुली जमा आणि महसुली खर्चातील समतोल आणि (ii) उत्पादक मत्तांच्या निर्मितीसाठी भांडवली जमांचा वापर यांच्याशी मुख्यत्वे संबंधित असलेले व्यवहार्यतेचे निर्धारण सादर केलेले असते.
- MTFPS 2013-14 नुसार, खर्चाची गुणवत्ता उच्च स्तरावर नेण्यासाठी शासन एकसारखे आणि सातत्याने प्रयत्न करत आहे. सर्वसमावेशक प्रगती साध्य करण्यासाठी केंद्राशी सुसंगतीने, समतोल क्षेत्रीय व प्रादेशिक विकासात सुधारणा करण्यासाठी शासनाने लक्ष केंद्रीत केले आहे. मानव विकास निर्देशांकात वाढ आणि सुधारणेसाठी सध्या अस्तित्वात असलेले संतुलित क्षेत्रीय वाटपाचे धोरण चालू ठेवावे. केंद्र शासनाने ठरविलेल्या मर्यादित कर्जे घेण्यात यावीत आणि ही कर्जे सार्वजनिक वापराच्या भांडवलीमत्ता उभारण्यासाठी पूरेपूर वापरली जातील याची खात्री करावी. साखर कारखाने आणि कापड गिरण्यांना दिलेल्या हमी अलिकडेच आवाहित करण्यात आल्यामुळे भविष्यात येणाऱ्या अशा काही प्रस्तावांची शासन अधिक काळजीपूर्वक छाननी करेल आणि पायाभूत सुविधा व कृषि व्यवसायातील गुंतवणूकीवर भर देईल. अर्थसंकल्प 2013-14, अनुत्पादक योजनेत महसुली खर्च टप्प्याटप्प्याने कमी करण्याचे आणि महसुली अधिव्यय साध्य करण्याचे प्रयत्न प्रतिबिंबित करतो.
- FRBM अधिनियम आणि/किंवा अन्वये केलेले नियम यात ठरवून दिलेली राजकोषीय उद्दीष्टे लक्षात घेऊन 2007-08 ते 2013-14 या कालावधीत कार्यान्वयनाच्या लक्ष्य दिनांकासहित निष्पत्ती निदर्शकांचा महत्वाचा टप्पा दर्शविणारा राजकोषीय सुधारणांचा पथ (FCP) राज्य शासनाने तयार केला आहे.

स्रोत: अर्थसंकल्प 2013-14

		(₹ कोटीत)					
घटक		2009-10	2010-11	2011-12	2012-13	2013-14	2014-15
		प्रत्यक्ष खर्च	सुधारीत अंदाज	अर्थसंकल्पीय अंदाज	प्रक्षेपणे	प्रक्षेपणे	प्रक्षेपणे
अ	राज्याचे महसुली लेखे						
1	राज्याचा स्वतःचा कर महसूल (SOTR)	59106.30	73495.65	83686.07	93945.98	105412.63	119554.95
2	राज्याचा स्वतःचा करेतर महसूल(NONTR)	8352.61	8993.45	9730.83	10314.68	10933.56	11589.57
3	कर + करेतर महसूल (1+2)	67458.91	82489.10	93416.90	104260.66	116346.19	131144.52
4	केंद्रीय करातील हिस्सा	8248.16	11419.24	13718.05	15089.86	16598.84	18424.71
5	योजना अनुदाने	7496.25	10573.60	11232.74	12131.36	13101.87	14150.02
6	योजनेतर अनुदाने	3706.97	2677.29	3136.23	3387.13	3658.10	3950.75
7	एकुण केंद्रीय हस्तांतरण (4+5+6)	19451.38	24670.13	28087.02	30608.34	33358.81	36525.48
8	एकुण महसुली जमा (3+7)	86910.29	107159.23	121503.92	134869.00	149705.00	167670.00
9	योजना महसुली खर्च	16723.58	21164.60	25904.01	25000.00	27750.00	30802.50
10	योजनेतर महसुली खर्च	78192.59	91682.27	95541.70	109832.00	121699.00	135130.00
11	वेतन खर्च	35173.00	43391.00	48761.00	55805.00	60665.00	63545.00
12	निवृत्ति वेतन	6946.12	11384.00	11431.00	12802.72	14339.05	16059.73
13	व्याज प्रदाने (शासकीय ऋण)	14110.50	15565.55	17540.13	21117.00	23647.00	26491.00
	अर्थसहाय्य - एकुण (14+15)	9346.96	7949.10	7099.63	7667.60	8281.01	8943.49
14	अर्थसहाय्य - सर्वसाधारण	5992.67	4817.66	4099.63	4427.60	4781.81	5164.35
15	अर्थसहाय्य- वीज	3354.29	3131.44	3000.00	3240.00	3499.20	3779.14
16	एकुण महसुली खर्च (9+10)	94916.17	112846.87	121445.71	134832.00	149449.00	165932.50
17	वेतन+निवृत्ति वेतन+व्याज (11+12+13)	56229.62	70340.55	77732.13	89724.72	98651.05	106095.73
18	महसुली जमेशी टक्केवारी (17/8)	64.70%	65.64%	63.97%	66.53%	65.90%	63.28%
19	महसुली अधिक्त्य/ तूट(8-16)	(-)8005.88	(-)5687.64	58.21	37.00	256.00	1737.50
ब	एकत्रिकृत महसुली लेखे						
1	व्याज प्रदाने (अर्थसंकल्पबाह्य ऋण)	727.50	536.45	508.87	500.00	500.00	490.00
2	एकत्रिकृत महसुली तूट (अ 19-ब 1)	(-)8733.38	(-)6224.09	(-)450.66	(-)463.00	(-)244.00	1247.50
क	एकत्रीकृत ऋण						
1	अर्थसंकल्पबाह्य ऋण धरून प्रलंबित ऋण आणि दायित्वे	181447.00	205689.00	226926.00	253449.48	283154.48	316424.08
2	एकुण प्रलंबित हमी ज्यापैकी कर्जे आणि SPV कर्जे यावरील हमी	17319.55	15040.87	14992.00	14678.00	14222.00	13982.00
ड	भांडवली लेखे						
1	भांडवली खर्च	17428.66	18823.27	22438.91	26099.06	29473.42	34491.99
2	कर्जे आणि अग्रिमांची संवितरणे	1261.06	1108.59	898.72	982.94	1061.58	1148.51
3	कर्जे आणि अग्रिमांची वसूली	514.84	577.82	474.58	522.00	574.00	631.40
4	इतर भांडवली जमा	25.07	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
ई1	राजकोषीय तूट (अ 19+ड1+ड2-ड3-ड4)	26155.69	25041.68	22804.84	26523.00	29705.00	33269.60
ई2	एकुण राजकोषीय तूट (ई1+ब1)	26883.19	25578.13	23313.71	27023.00	30205.00	33759.60
	GSDP प्रचलित दराने	901330	1029621	1184064	1326152	1485290	1663525

स्रोत: महाराष्ट्र शासनाकडून प्राप्त झालेली माहिती

2012-13 च्या तुलनेत 2013-14 वर्षातील जमा
आणि संवितरणाचा गोषवारा
(संदर्भ : परिच्छेद 1.1.1; पृष्ठ 2)

(₹ कोटीत)

जमा				संवितरणे						
2012-13			2013-14	2012-13		योजनेतर	योजनांतर्गत	एकूण	2013-14	
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	
भाग-अ : महसूल										
142947.23	I	महसूल जमा	149821.81	138735.98	I	महसुली खर्च	128992.09	25910.33	154902.42	154902.42
103448.58		कर महसूल	108597.96	47665.67		सर्वसाधारण सेवा	53495.62	483.65	53979.27	
				62038.97		सामाजिक सेवा	54118.88	16760.20	70879.08	
9984.40		करेतर महसूल	11351.97	33856.59		शिक्षण, क्रीडा, कला आणि संस्कृती	36365.26	1872.55	38237.81	
				5935.77		आरोग्य आणि कुटुंब कल्याण	4536.22	2279.74	6815.96	
15191.92		केंद्रीय करांतील राज्याचा हिस्सा	16630.43	7113.92		पाणीपुरवठा, स्वच्छता, गृहनिर्माण आणि नगरविकास	2152.57	4798.95*	6951.52*	
				57.01		माहिती व प्रसारण	58.75	9.07	67.82	
4675.86		योजनेतर अनुदाने	5532.58	6416.64		अनुसूचित जाती, अनुसूचित जमाती आणि इतर मागासवर्गीयांचे कल्याण	3161.10	4790.28	7951.38	
				730.18		कामगार आणि कामगार कल्याण	582.43	184.97	767.40	
5630.13		राज्य योजनांतर्गत योजनांसाठी अनुदाने	3683.57	7854.51		समाज कल्याण आणि पोषण आहार	7193.65	2801.96	9995.61	
				74.35		इतर	68.89	22.69	91.58	
4016.34		केंद्र आणि केंद्र पुरस्कृत योजनांसाठी अनुदाने	4025.30*	27550.82		आर्थिक सेवा	19433.30	8558.02	27991.32	
				7217.93		कृषि आणि संलग्न कार्ये	5041.02	2780.21	7821.23	
				4399.25		ग्रामविकास	913.01	2216.97	3129.98	
				48.13		विशेष क्षेत्र कार्यक्रम	0.50*	32.86	33.36*	
				2573.75		पाटबंधारे आणि पूरनियंत्रण	2127.81#	613.99	2741.80	
				5470.80		ऊर्जा	5371.95	354.17#	5726.12	
				2600.10		उद्योग आणि खनिजे	2463.37	85.19	2548.56	
				4216.34		परिवहन	3321.04	1408.02	4729.06	
				72.06		विज्ञान, तंत्रज्ञान आणि पर्यावरण	0.06	83.67	83.73	
				952.49		सर्वसाधारण आर्थिक सेवा	194.54	982.94	1177.48	
				1480.52		सहाय्यक अनुदाने आणि अंशदाने	1944.29	108.46	2052.75	
0.00	II	भाग ब मध्ये पुढे नेण्यात आलेली महसुली त्रुट	5080.61	4211.25	II	भाग ब मध्ये पुढे नेण्यात आलेली महसुली आधिक्य				0

* उच्च पूर्णांकन

निम्न पूर्णांकन

परिशिष्ट - 1.5 (पुढे चालू)

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	
भाग ब										
35971.95	III.	सुरुवातीची रोख शिल्लक स्थायी अग्रिम आणि रोख शिलकीच्या गुंतवणुकीसहीत		48843.72	0	III.	रिझर्व्ह बँकेकडून प्रारंभिक अधिकर्ष			0
0.00	IV.	संकीर्ण भांडवली जमा		0.00	17397.98	IV	भांडवली खर्च	2339.03	17681.42	20020.45
					901.69		सर्वसाधारण सेवा	241.57	796.95	1038.52
					1823.98		सामाजिक सेवा	86.67	2187.27	2273.94
					166.01		शिक्षण, क्रीडा, कला आणि संस्कृती	0.00	102.24	102.24
					460.47		आरोग्य आणि कुटुंब कल्याण	0.00	553.00	553.00
					379.11		पाणीपुरवठा, स्वच्छता, गृहनिर्माण आणि नगरविकास	79.31	635.45	714.76
					580.35		अनुसूचित जाती, अनुसूचित जमाती आणि इतर मागासवर्गीयांचे कल्याण	0.00	705.99	705.99
					93.03		समाज कल्याण आणि पोषण आहार	7.36	68.88	76.24
					145.01		इतर	0.00	121.71	121.71
					14672.31		आर्थिक सेवा	2010.79	14697.20	16707.99
					1432.97		कृषि आणि संलग्न कार्ये	404.72	1059.64	1464.36
					804.37		ग्रामविकास	0.00	802.87	802.87
					66.76		विशेष क्षेत्र कार्यक्रम	0.00	71.11	71.11
					7225.56		पाटबंधारे आणि पूरनियंत्रण	921.63	6956.89	7878.52
					1933.91		ऊर्जा	0.00	1658.59	1658.59
					2.24		उद्योग आणि खनिजे	(-)0.02	0.41	0.39
					3119.08		परिवहन	456.89 [#]	4131.19	4588.08
					87.42		सर्वसाधारण आर्थिक सेवा	227.58 [#]	16.49	244.07
					0		विज्ञान, तंत्रज्ञान आणि पर्यावरण	0.00	0.00	0.00
862.85	V	कर्जे आणि अग्रिमांची वसूली		728.03		V	कर्जे आणि अग्रिमांचे संवितरण			1645.10
208.84		विद्युत प्रकल्पांतून	215.40		426.67		विद्युत प्रकल्पांकरिता			1004.41
220.07		शासकीय कर्मचाऱ्यांकडून	238.37		318.45		शासकीय कर्मचाऱ्यांना			328.54
433.94		इतरांकडून	274.26		670.82		इतरांना			312.15
4211.25	VI	महसुली अधिक्ये खाली आणण्यात आलेली		0.00		VI	महसुली तूट खाली आणण्यात आलेली			5080.61

* उच्च पूर्णांकन

निम्न पूर्णांकन

परिशिष्ट - 1.5 (समाप्त)

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
21725.12	VII. लोक ऋण जमा		26734.80	6652.52	VII. लोकऋणांची परतफेड				10261.86
	बाह्य ऋण	0		0	बाह्य ऋण			0	
20974.33	अर्थोपाय अग्रिमे आणि अधिकर्ष वगळून अंतर्गत ऋण	25770.33		5959.59	अर्थोपाय अग्रिमे आणि अधिकर्ष वगळून अंतर्गत ऋण			9391.09	
0	अर्थोपाय अग्रिमांतील निव्वळ व्यवहार अधिकर्षासहीत	0		0	अर्थोपाय अग्रिमांतील निव्वळ व्यवहार अधिकर्षासहीत			0	
750.79	केंद्र शासनाकडून कर्जे आणि अग्रिमे	964.47		692.93	केंद्र सरकारला कर्जे आणि अग्रिमांची परतफेड			870.77	
725.00	VIII. आकस्मिकता निधी		1350.00	875.00	VIII. आकस्मिकता निधी प्रति विनियोजने				850.00
875.00	IX. आकस्मिकता निधी		859.62	734.62	IX. आकस्मिकता निधी				1360.00
47059.63	X. लोक लेखा जमा		64020.19	35511.03	X. लोक लेखा सवितरणे				56434.88
4759.89	अल्पबचत आणि भविष्य निर्वाह निधी	4868.46		2572.25	अल्पबचत आणि भविष्य निर्वाह निधी			2974.67	
4960.13	राखीव निधी	5540.03		2983.70	राखीव निधी			2798.46	
(-) 11307.73	निलंबन आणि संकीर्ण	(-)2693.61		(-)11407.70	निलंबन आणि संकीर्ण			11.79	
21989.52	वित्तप्रेषणे	23958.08		21147.11	वित्तप्रेषणे			25074.86	
26657.82	ठेवी आणि अग्रिमे	32347.23		20215.66	ठेवी आणि अग्रिमे			25575.10	
	XI. रिझर्व बँकेकडून अखेरचा अधिकर्ष			48843.72	XI. अखेरची रोख शिल्लक				46883.46
				0.14	- कोषागारांतील रोख			0.17	
	XII. आंतरराज्यीय तडजोड		0	(-)194.42	- रिझर्व बँकेतील ठेवी			(-)277.04	
				55.10	- स्थानिक वित्तप्रेषणे			54.88	
				4.61	- विभागीय रोख शिल्लक			4.76	
				0.49	- स्थायी अग्रिम			0.50	
				36621.16	- रोख शिल्लकेची गुंतवणूक			31620.91	
				12356.64	- राखीव शिल्लकेची गुंतवणूक			15479.28	
111430.80	एकूण		142536.36	111430.80	एकूण				142536.36

स्रोत: संबंधित वर्षाचे वित्तीय लेखे

2013-14 च्या अर्थसंकल्पीय गृहीतकांच्या विश्लेषणाचे परिणाम

(संदर्भ : परिच्छेद 1.1.3; पृष्ठ 5)

(र कोटीत)				
	अर्थसंकल्पीय अंदाज	प्रत्यक्ष	वाढ (+)/ घट (-)	वाढ (+)/ घट (-) (टक्क्यांत)
1	2	3	4 (3-2)	5
महसुली जमेतील	155987	149822	(-)6165	(-)3.95
कर जमा	107285	108598	1313	1.22
विक्री, व्यापार इ. वरील कर	62423	62530	107	0.17
राज्य उत्पादन शुल्क	10535	10101	(-)434	(-)4.12
वाहनांवरील कर	4750	5096	346	7.28
मुद्रांक आणि नोंदणी शुल्क	17403	18676	1273	7.31
माल व उतारुंवरील कर	998	1241	243	24.35
जमीन महसूल	1760	1089	(-)671	(-)38.13
वीजेवरील कर व शुल्क	5830	6084	254	4.36
इतर कर	3586	3781	195	5.44
करेतर महसूल	11994	11352	(-)642	(-)5.35
व्याज जमा	1339	3934	2595	193.80
संकीर्ण सर्वसाधारण सेवा	393	228	(-)165	(-)41.98
अलोहीय खनीकर्म आणि धातुशास्त्रीय उद्योग	2633	2141	(-)492	(-)18.69
इतर करेतर महसूल	7629	5049	(-)2580	(-)33.82
केंद्रीय कर आणि शुल्काचा हिस्सा	18086	16630	(-)1456	(-)8.05
केंद्र शासनाकडून सहाय्यक अनुदाने	18622	13241	(-)5381	(-)28.90
महसुली खर्च ज्यापैकी	155803	154902	(-)901	0.58
सर्वसाधारण सेवा	55690	53979	(-)1711	(-)3.07
प्रशासकीय सेवा	16269	14008	(-)2261	(-)13.90
निवृत्ति वेतन आणि संकीर्ण सर्वसाधारण सेवा	12498	13162	664	5.31
कर्जाची उभारणी/राखीव निधी हस्तांतरण टाळण्यासाठी किंवा कमी करण्यासाठी करण्यात आलेले विनियोजन	1592	1592	0	0
व्याज प्रदाने	21098	21207	109	0.52
वित्तीय सेवा	2589	2575	(-)14	(-)0.54
राज्याची साधने	1644	1435	(-)209	(-)12.71
सामाजिक सेवा	71970	70879	(-)1091	(-)1.52
शिक्षण, क्रीडा, कला आणि संस्कृती	39053	38238	(-)815	(-)2.09
समाज कल्याण आणि पोषण आहार	7849	9996	2147	27.35
अनुसूचित जाती, अनुसूचित जमाती आणि इतर मागासवर्गीयांचे कल्याण	8149	7951	(-)198	(-)2.43
आरोग्य आणि कुटुंब कल्याण	6591	6816	225	3.41
पाणीपुरवठा, स्वच्छता, गृहनिर्माण आणि नगरविकास	9285	6952	(-)2333	(-)25.13
माहिती व प्रसारण	67	68	1	1.49
कामगार आणि कामगार कल्याण	854	767	(-)87	(-)10.19
इतर	122	91 [#]	(-)31	(-)25.41

निम्न पूर्णांकन

परिशिष्ट - 1.6 (समाप्त)

1	2	3	4 (3-2)	5
आर्थिक सेवा	26573	27991	1418	5.34
कृषि आणि संलग्न सेवा	7255	7821	566	7.80
ग्रामविकास	3048	3130	82	2.69
विशेष क्षेत्र कार्यक्रम	45	33	(-)11	(-)26.67
पाटबंधारे आणि पूरनियंत्रण	2837	2742	(-)95	(-)3.35
वीज	4409	5726	1317	29.87
उद्योग आणि खनिजे	3068	2549	(-)519	(-)16.92
परिवहन आणि दळणवळण	4367	4729	362	8.29
विज्ञान, तंत्रज्ञान आणि पर्यावरण	81	84	3	3.70
सर्वसाधारण आर्थिक सेवा	1463	1177	(-)286	(-)19.55
सहाय्यक अनुदाने आणि अंशदाने	1570	2053	483	30.76
भांडवली खर्च	23891	20020	(-)3871	(-)16.20
पाटबंधारे आणि पूर नियंत्रण	8430	7879	(-)551	(-)6.54
वाहतूक आणि दळणवळण	3077	4588	1511	49.11
वीज	2462	1659	(-)803	(-)32.62
आरोग्य आणि कुटुंब कल्याण	809	553	(-)256	(-)31.64
शिक्षण, क्रीडा, कला आणि संस्कृती	237	102	(-)135	(-)56.96
पाणीपुरवठा, स्वच्छता, गृहनिर्माण आणि नगरविकास	166	715	549	330.72
ग्रामविकास	3450	803	(-)2647	(-)76.72
अनुसूचित जाती, अनुसूचित जमाती व इतर मागासवर्गीयांचे कल्याण	1457	706	(-)751	(-)51.54
इतर	3803	3015	(-)788	(-)20.72
महसुली आधिक्य(+)/ तूट (-)	184	(-)5081	(-)5265	(-)2861.41
राजकोषीय आधिक्य (+)/ तूट (-)	(-)24118	(-)26018	(-)1900	7.88
प्राथमिक आधिक्य (+)/ तूट(-)	(-)3020	(-)4811	(-)1791	59.30
स्त्रोत: वर्ष 2013-14 चे वित्तीय लेखे व अर्थसंकल्पीय अंदाजपत्रक				

केंद्र शासनाकडून राज्यातील कार्यान्वयन संस्थांना थेट हस्तांतरीत केलेल्या निधीचा तपशील (संदर्भ : परिच्छेद 1.2.2; पृष्ठ 7)

केंद्र शासनाच्या योजना	कार्यान्वयन संस्था	केंद्र शासनाने वितरीत केलेला निधी (₹ कोटीत)		
		2012-13	2013-14	वाढ(+)/घट(-)
DRDA - प्रशासन (75:25)		14.34	22.34	8.00
इंदिरा आवास योजना (75:25)		508.71	755.40	246.69
स्वर्णजयंती ग्राम स्वरोजगार योजना (75:25)	जिल्हा ग्रामीण विकास यंत्रणा	267.18	255.37	(-)11.81
राष्ट्रीय ग्रामीण रोजगार हमी योजना (100:00)		1573.24	1152.92	(-)420.32
एकात्मिक पाणलोट व्यवस्थापन कार्यक्रम (92:08)		522.91	183.16	(-)339.75
सर्व शिक्षा अभियान (60:40)	महाराष्ट्र प्राथमिक शिक्षण परिषद	1068.81	656.54	(-)412.27
सूक्ष्म सिंचन (80:20)	कृषि तंत्रज्ञान व्यवस्थापन संस्था	41.01	49.71	8.70
स्वर्णजयंती शहरी रोजगार योजना (75:25)	राज्य नगर विकास यंत्रणा	102.72	90.74	(-)11.98
प्रधानमंत्री ग्रामसडक योजना (100:00)	महाराष्ट्र ग्रामीण रस्ते विकास यंत्रणा	0.00	0.00	0.00
वर्धितवेग ग्रामीण पाणी पुरवठा योजना (100:00)	राज्य पाणी व स्वच्छता अभियान	1061.71	690.27	(-)371.44
केंद्रीय ग्राम स्वच्छता योजना (100:00)		124.09	36.46	(-)87.63
राष्ट्रीय ग्रामीण आरोग्य अभियान (85:15)		833.85	937.15	103.30
राष्ट्रीय ग्रामीण आरोग्य अभियान (NRHM) केंद्रीय क्षेत्र (100:00)	महाराष्ट्र राज्य आरोग्य संस्था	1.00	0.04	(-)0.96
राष्ट्रीय ग्रामीण आरोग्य अभियान (NRHM) केंद्रीय क्षेत्र (100:00)	लोकसंख्या विज्ञानाची आंतरराष्ट्रीय संस्था	14.72	12.35	(-)2.37
रुग्णालये आणि दवाखाने (NRHM अंतर्गत) (100:00)		11.93	0.00	(-)11.93
फ्लुओरोसिस (Fluorosis) च्या प्रतिबंध आणि नियंत्रणासाठी राष्ट्रीय कार्यक्रम (100:00)	महाराष्ट्र राज्य आरोग्य संस्था	4.80	0.00	(-)4.80
आयुष संस्था/महाविद्यालयांची श्रेणीवाढ आणि विकास (100:00)		0.00	0.00	0.00
राष्ट्रीय एडस् नियंत्रण कार्यक्रम, STD नियंत्रणासहीत (100:00)	महाराष्ट्र राज्य एडस् नियंत्रण संस्था	44.10	77.33	33.23
	मुंबई जिल्हा एडस् नियंत्रण संस्था	12.63	14.77	2.14
तंबाखू नियंत्रण (100:00)	लोकसंख्या विज्ञानाची आंतरराष्ट्रीय संस्था	0.00	0.00	0.00
खासदारांचा स्थानिक क्षेत्र विकास कार्यक्रम (100:00)	जिल्हाधिकारी, महाराष्ट्र	359.50	213.00	(-)146.50
औषधी वनस्पती (100:00)	महाराष्ट्र राज्य फलोत्पादन आणि औषधी वनस्पती मंडळ	0.00	6.82	6.82
कुक्कुट पालन भांडवल निधी (100:00)	राष्ट्रीय कृषि आणि ग्रामीण विकास बँक	19.65	40.00	20.35
गुन्हे आणि गुन्हे शोध नेटवर्क आणि पद्धती (100:00)	महाराष्ट्र राज्य पोलीस गृहनिर्माण कल्याण महामंडळ मर्यादित	0.00	0.00	0.00
गुरे आणि म्हशींच्या पैदासीचा राष्ट्रीय प्रकल्प (100:00)	महाराष्ट्र पशुधन विकास मंडळ	7.06	0.00	(-)7.06
प्रौढ शिक्षण आणि कौशल्यविकास योजना (100:00)	महाराष्ट्र राज्य साक्षरता अभियान प्राधिकरण	5.00	0.00	(-)5.00
राष्ट्रीय वनीकरण आणि पर्यावरण विकास मंडळ (100:00)	कृषी वित्त महामंडळ मर्यादित	0.72	1.48	0.76
ग्रिड इंटरअॅक्टिव रिन्युएबल पॉवर MNRE (100:00)	महाराष्ट्र राज्य सहकारी बँक मर्यादित	25.71	16.93	(-)8.78
	महाराष्ट्र राज्य उद्यानविद्या आणि औषधी वनस्पती मंडळ	128.20	675.30	547.10
राष्ट्रीय उद्यानविद्या अभियान (85:15)	राष्ट्रीय बागायती संशोधन आणि विकास प्रतिष्ठान	7.77	8.08	0.31
	लिंबूवर्गीय वनस्पतीसाठी (Citrus) राष्ट्रीय संशोधन केंद्र	0.00	5.00	5.00
पणनासाठी पायाभूत सुविधांचे श्रेणीकरण आणि मानकीकरण विकासासाठी (100:00)	राष्ट्रीय कृषि आणि ग्रामीण विकास बँक	151	243.90	92.90

परिशिष्ट - 1.7 (समाप्त)

(₹ कोटीत)				
केंद्र शासनाच्या योजना	कार्यान्वयन संस्था	केंद्र शासनाने वितरीत केलेला निधी		
		2012-13	2013-14	वाढ(+)/घट(-)
पणनसाठी पायाभूत सुविधांचे ग्रेडींग आणि मानकीकरण विकासासाठी (100:00)	महाराष्ट्र राज्य कृषि पणन बोर्ड मंडळ	6.32	1.32	(-)5.00
ग्रामीण भांडार योजना/ग्रामीण गोदामे (100:00)	राष्ट्रीय कृषि आणि ग्रामीण विकास बँक	237	332.19	95.19
रवंथ करणारे लहान प्राणी आणि ससे यांचा एकात्मिक विकास (100:00)	राष्ट्रीय कृषि आणि ग्रामीण विकास बँक	8.46	2.00	(-)6.46
राज्यात कुक्कुट पालन केंद्रांची निर्मिती (100:00)	राष्ट्रीय कृषि आणि ग्रामीण विकास बँक	0.00	0.00	0.00
राष्ट्रीय बांबू अभियान (100:00)	संचालक, सामाजिक वनीकरण, महाराष्ट्र राज्य	0.00	0.50	0.50
प्रदुषण कमी करणे (100:00)	महाराष्ट्र प्रदुषण नियंत्रण मंडळ	0.00	0.00	0.00
गुणवत्तापूर्ण बियाणांच्या उत्पादन व वितरणासाठी पायाभूत सुविधांचे बळकटीकरण व विकास (100:00)	महाराष्ट्र राज्य बियाणे महामंडळ मर्यादित	1.22	2.94	1.72
	महाराष्ट्र राज्य बियाणे महामंडळ संस्था	1.20	0.00	(-)1.20
राष्ट्रीय अन्नसुरक्षा अभियान (100:00)	महाराष्ट्र राज्य बियाणे महामंडळ मर्यादित	0.00	0.00	0.00
	महाराष्ट्र छोटे शेतकरी कृषि व्यवसाय कन्सॉर्टियम	241.82	274.32	32.50
ऑफ ग्रीड DRPS	महाराष्ट्र ऊर्जा विकास यंत्रणा	2.41	9.95	7.54
	राष्ट्रीय कृषि आणि ग्रामीण विकास बँक	50.10	23.71	(-)26.39
सूकरालय (Piggery) विकास	राष्ट्रीय कृषि आणि ग्रामीण विकास बँक	10.00	7.80	(-)2.20
प्रियदर्शिनी योजना	राष्ट्रीय कृषि आणि ग्रामीण विकास बँक	11.48	9.00	(-)2.48
नियोजितस्थळ/विश्रामगृहांसाठी पायाभूत सुविधा/उत्पादनांचा विकास	महाराष्ट्र पर्यटन विकास महामंडळ मर्यादित	6.52	28.66	22.14
एकूण		7488.89	6837.45	(-)651.44

स्त्रोत : संबंधित वर्षाचे वित्तीय लेखे आणि वित्त मंत्रालयाचे CPSMS पोर्टल

(₹ कोटीत)									
(1)	2009-10	2010-11	2011-12		2012-13	2013-14			
(1)	(2)	(3)	(4)		(5)	(6)			
भाग अ : जमा									
1. महसुली जमा	86910.29	105867.82	121286.14*		142947.23	149821.81			
(i) कर महसूल	59106.34(68)	75027.10(71)	87608.46 (72)		103448.58 (72)	108597.96 (72)			
कृषी उत्पादनावरील कर	0.00	0.00	0.00 (0)		0.00 (0)	0.00 (0)			
विक्री, व्यापार इ. वरील कर	32676.02(55)	42482.72(57)	50596.36 (58)		60079.72 (58)	62530.03 (58)			
राज्य उत्पादन शुल्क	5056.63(9)	5961.85(8)	8605.47 (10)		9297.11 (9)	10101.12 (9)			
वाहनांवरील कर	2682.30(5)	3532.90(5)	4137.42 (5)		5027.42 (5)	5095.92 (5)			
मुद्रांक आणि नोंदणी शुल्क	10773.65(18)	13515.99(18)	14407.49 (16)		17548.25 (17)	18675.98 (17)			
जमीन महसूल	714.04(1)	1094.98(1)	963.81 (1)		1074.02 (1)	1088.85 (1)			
माल व उतारुंवरील कर	976.60(2)	599.88(1)	574.25 (1)		690.74 (1)	1240.68 (1)			
इतर कर	6227.10(10)	7838.78(10)	8323.66 (9)		9731.32 (9)	9865.38 (9)			
(ii) करेतर महसूल	8352.61(10)	8225.04(8)	8167.70 (7)		9984.40 (7)	11351.97 (8)			
(iii) केंद्रीय कर आणि शुल्कांमधील राज्याचा हिस्सा	8248.11(9)	11419.78(11)	13343.34 (11)		15191.92 (11)	16630.43 (11)			
(iv) केंद्र शासनाकडून सहाय्यक अनुदाने	11203.23(13)	11195.90(10)	12166.64 (10)		14322.33 (9)	13241.45 (9)			
2. संकीर्ण भांडवली जमा	25.07	17.28	455.83		0.00	0.00			
3. कर्जे आणि अग्रिमांची वसूली	514.84	640.09	558.74		862.85	728.03			
4. एकूण महसुली आणि ऋणेतर भांडवली जमा (1 + 2 + 3) 3)	87450.20	106525.19	122300.71		143810.08	150549.84			
5. लोक ऋण जमा	21564.42	20739.78	24452.56		21725.12	26734.80			
अंतर्गत ऋण (अर्थोपाय अग्रिमे आणि अधिकर्ष वगळून)	20812.20	19919.86	24146.19		20974.33	25770.33			
अर्थोपाय अग्रिमे आणि अधिकर्ष अंतर्गत निव्वळ व्यवहार	0.00	0.00	0.00		0.00	0.00			
केंद्र शासनाकडून कर्जे आणि अग्रिमे ⁵	752.22	819.92	306.37		750.79	964.47			
6. आकस्मिक निधीतून विनियोजने	600.00	0.00	1000.00		725.00	1350.00			
7. आंतरराज्यीय तडतोड	0.00	0.00	0.00		0.00	0.00			
8. एकत्रिकृत निधीतील एकूण जमा (4+5+6+7)	109614.62	127264.97	147753.27		166260.20	178634.64			
9. आकस्मिकता निधीतील जमा	351.93	853.00	511.20		875.00	859.62			
10. लोक लेख्यांतील जमा	44071.51	48406.32	53389.38		47059.63	64020.19			
11. राज्याची एकूण जमा (8+9+10)	154038.06	176524.29	201653.85		214194.83	243514.45			
भाग ब : खर्च									
12. महसुली खर्च (15 ची टक्केवारी)	94915.97(84)	106459.38(85)	123554.19 (87)		138735.98 (88)	154902.42 (88)			
योजनांतर्गत	16736.93(18)	16927.59(16)	22035.04 (18)		24530.08 (18)	25910.34 (17)			
योजनेतर	78179.04(82)	89531.79(84)	101519.15 (82)		114205.90 (82)	128992.08 (83)			
सर्वसाधारण सेवा (व्याज प्रदानांसहीत)	32070.96(34)	37704.23(36)	42852.88 (35)		47665.67 (34)	53979.27 (35)			
सामाजिक सेवा	41004.66(43)	48282.06(45)	54812.21 (44)		62038.97 (45)	70879.08 (46)			
आर्थिक सेवा	20371.94(21)	19285.36(18)	24868.75 (20)		27550.82 (20)	27991.32 (18)			
सहाय्यक अनुदाने आणि अंशदाने	1468.41(2)	1187.73(1)	1020.35 (1)		1480.52 (1)	2052.75 (1)			
13. भांडवली खर्च (15 ची टक्केवारी)	17428.66(15)	17963.37(14)	17879.54 (12)		17397.98 (11)	20020.45 (11)			
योजनांतर्गत	14668.30(84)	15654.05(87)	15031.38 (84)		15094.60 (87)	17681.42 (88)			
योजनेतर	2760.36(16)	2309.32(13)	2848.16 (16)		2303.38 (13)	2339.03 (12)			
सर्वसाधारण सेवा (व्याज प्रदानांसहीत)	712.01(4)	541.49(3)	795.91 (4)		901.69 (5)	1038.52 (5)			
सामाजिक सेवा	1478.86(9)	1240.71(7)	2096.95 (12)		1823.98 (10)	2273.94 (11)			
आर्थिक सेवा	15237.79(87)	16181.17(90)	14986.68 (84)		14672.31 (84)	16707.99 (83)			

कंसातील आकडेवारी प्रत्येक उप शीर्षकाच्या बेरजेची टक्केवारी (पूर्णांकात) दर्शविते

⁵ केंद्र शासनाकडून मिळणाऱ्या अर्थोपाय अग्रिमांसहित
 * तेराव्या वित्त आयोगाच्या शिफारशीनुसार निर्लेखित केलेले, केंद्र सरकारच्या वित्त मंत्रालयाकडून केंद्र योजनांतर्गत योजना व केंद्र पुरस्कृत योजनांच्या ₹ 170.23 कोटीच्या प्रलंबित कर्जाचा समावेश आहे.

परिशिष्ट - 1.8 (पुढे चालू)

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
14. कर्जे आणि अग्रिमांचे संवितरण (15 ची टक्केवारी)	1261.08(1)	959.08(1)	836.28 (1)	1415.94(1)	1645.10 (1)
15. एकूण (12+13+14)	113605.71	125381.83	142270.01	157549.90	176567.97
16. लोकऋणाची परतफेड	3825.39	4773.61	6458.35	6652.52	10261.86
अंतर्गत ऋण (अर्थोपाय अग्रिमे आणि अधिकर्ष वगळून)	3398.45	4290.63	5837.92	5959.59	9391.09
अर्थोपाय अग्रिमे आणि अधिकर्ष अंतर्गत निव्वळ व्यवहार	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
केंद्र शासनाकडून कर्जे आणि अग्रिमे [§]	426.94	482.98	620.43	692.93	870.77
17. आकस्मिकता निधीमध्ये विनियोजने	350.00	850.00	500.00	875.00	850.00
18. एकत्रिकृत निधीतून एकूण संवितरणे (15+16+17)	117781.10	131005.44	149228.36	165077.42	187679.83
19. आकस्मिकता निधीतील संवितरणे	603.00	11.20	1000.00	734.62	1360.00
20. लोक लेख्यांतून संवितरणे	31721.02	39557.62	46962.93	35511.03	56434.89
21. राज्याने केलेली एकूण संवितरणे (18+19+20)	150105.12	170574.26	197191.29	201323.07	245474.72
भाग क : तुटी					
22. महसुली तूट (-)/ आधिक्य (+) (1-12)	(-)8005.68	(-)591.56	(-)2438.28*	4211.25	(-)5080.61
23. राजकोषीय तूट (-)/ आधिक्य (+) (4-15)	(-)26155.51	(-)18856.64	(-)20139.53*	(-)13739.82	(-)26018.13
24. प्राथमिक तूट (-)/ आधिक्य (+) (23-25)	(-)12045.01	(-)3208.67	(-)2634.90*	5335.82	(-)4811.09
भाग ड : इतर माहिती					
25. व्याज प्रदाने (महसुली खर्चात समाविष्ट असलेली)	14110.50	15647.97	17504.63	19075.64	21207.04
26. स्थानिक संस्था इत्यादिंना अर्थसहाय्य	44589.32	47646.45	55363.01	63767.90	68049.83
27. घेतलेली अर्थोपाय अग्रिमे/अधिकर्ष (दिवस)					
घेतलेले अर्थोपाय अग्रिम (दिवस)	nil	nil	nil	8	5
घेतलेले अधिकर्ष (दिवस)	nil	nil	nil	nil	nil
28. अर्थोपाय अग्रिम/अधिकर्षावरील व्याज	0.00	0.00	0.00	0.22	0.40
29. राज्याचे सकल घरेलू उत्पादन (GSDP) [®]	855751	1049150	1175419	1323768	1476233
30. प्रलंबित राजकोषीय दायित्व (वर्ष अखेरीस)	196825	220950	245318	269077	293805
31. प्रलंबित हमी (वर्ष अखेरीस) ^{12A} (व्याजासहीत)	42683.10	15040.87	13977.44 [#]	9245.72	7234.57
32. हमीची अधिकतम रक्कम (वर्ष अखेरीस)	73958.00	44413.93	28139.20	41352.75	32247.11
33. चालू प्रकल्पांची संख्या	209	233	614	782	753
34. चालू प्रकल्पांत अडकलेले भांडवल	5632.95	5699.76	43681.43	62152.25	62145.87 ^{&}

[§] ह्यात केंद्र शासनाकडून प्राप्त अर्थोपाय अग्रिम सम्मिलित आहे

[®] GSDP ची सुधारीत आकडेवारी

^A संबंधित वर्षाचे वित्तीय लेखे

[&] (परिशिष्ट 1.13सुद्धा संदर्भित करावे)

[#] राज्य शासनाकडून सादर केलेल्या अद्ययावत माहितीमुळे वर्ष 2011-12 च्या गतवर्षाच्या अखेरच्या शिलकीत तफावत दिसते

^{*} महसुली जमांमधुन निलेखित केलेली केंद्रीय कर्जे (₹ 170.23 कोटी) वगळून

परिशिष्ट - 1.8 (समाप्त)

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
भाग ई : राजकोषीय स्वास्थांचे निदर्शक					
I साधन संपत्तीची सुसज्जता					
स्वतःचे कर महसुल /GSDP	6.91	7.15	7.45	7.81	7.36
स्वतःचे करेतर महसुल/GSDP	0.98	0.78	0.69	0.75	0.77
केंद्रीय हस्तांतरण /GSDP	0.96	1.09	1.14	1.15	1.13
II खर्चाचे व्यवस्थापन					
एकूण खर्च /GSDP	13.3	12.0	12.1	11.9	12.0
एकूण खर्च /महसुली जमा	130.7	118.4	117.30	110.2	117.9
महसुली खर्च /एकूण खर्च	83.5	84.9	86.84	88.1	87.7
सामाजिक सेवांवरील खर्च/एकूण खर्च	37.4	39.5	40.00	40.5	41.4
आर्थिक सेवांवरील खर्च / एकूण खर्च	31.3	28.3	28.01	26.8	25.3
भांडवली खर्च / एकूण खर्च	15.3	14.3	12.57	11.0	11.3
सामाजिक व आर्थिक सेवांवरील भांडवली खर्च / एकूण खर्च	14.7	13.9	12.01	10.5	10.8
III राजकोषीय असमतोलाचे व्यवस्थापन					
महसुली तूट (आधिक्य)/GSDP	(-)0.9	(-)0.1	(-)0.2	0.3	(-)0.3
राजकोषीय तूट /GSDP	(-)3.1	(-)1.8	(-)1.7	(-)1.0	(-)1.8
प्राथमिक तूट (आधिक्य) /GSDP	(-)1.4	(-)0.3	(-)0.2	0.4	(-)0.3
महसुली तूट/राजकोषीय तूट	30.6	3.1	12.1	(-)30.6	19.5
प्राथमिक महसुली तूट/GSDP	0.7	1.5	1.3	(-)0.4	(-)0.3
IV राजकोषीय दायित्वांचे व्यवस्थापन					
राजकोषीय दायित्वे /GSDP	23.0	21.1	20.9	20.3	19.9
राजकोषीय दायित्वे / महसुली जमा	226.5	208.7	202.3	188.2	196.1
प्रसार प्रमात्रेच्या तूलनेत प्राथमिक तूट (टक्केवारी) ¹³	(-)117.43	(-)10.79	(-)26.33	41.82	(-)44.93
ऋणविमोचन (मुद्दल + व्याज)/एकूण ऋणजमा [#]	74.08	87.71	87.19	103.47	103.24
V इतर राजकोषीय स्वास्थांचे निदर्शक					
गुंतवणुकीवरील परतावा	0.13	0.06	0.04	0.05	0.02
चालू महसुलातील शिल्लक (₹ कोटीत)	9562	8345	10331	20332.00	14712.87
वित्तीय मत्ता/दायित्वे	0.8	0.8	0.8	0.8	0.8
स्त्रोत: संबंधित वर्षांचे वित्तीय लेखे					

[#] राजकोषीय दायित्वे सुधारित केल्यामुळे मागील वर्षाच्या आकडेवारीत फरक दिसतो.

वितरीत, संवितरित आणि वापरलेल्या अनुदानाचा तपशील

(संदर्भ : परिच्छेद 1.3.5.1; पृष्ठ 15)

(₹ कोटीत)

अ. क्र.	अनुदानाचे नाव/प्रयोजन	2010-14		
		तेराव्या वित्त आयोगाच्या शिफारशीनुसार वितरीत करावयाची रक्कम	वितरीत केलेली प्रत्यक्ष रक्कम	प्रत्यक्ष वापर/ उपयोगिता प्रमाणपत्रे सादर केली अशी रक्कम
1	स्थानिक संस्था			
अ	पंचायती राज संस्थांना पायाभूत अनुदाने	2621.72	2723.78	1570.16
ब	पंचायती राज संस्थांना सर्वसाधारण संपादनूक अनुदाने	1240.88	720.70	375.54
क	पंचायती राज संस्थांना समपहरण अनुदाने	0.00	318.09	61.97
ड	पंचायती राज संस्थांना विशेष क्षेत्र पायाभूत अनुदाने	31.60	31.60	17.32
इ	पंचायती राज संस्थांना विशेष क्षेत्र संपादनूक अनुदाने	19.70	19.70	2.36
	एकूण	3913.90	3813.87	2027.35
फ	नागरी स्वायत्त संस्थांना पायाभूत अनुदाने	1515.13	1573.99	759.47
ग	नागरी स्वायत्त संस्थांना संपादनूक अनुदाने	717.10	441.55	179.77
ह	नागरी स्वायत्त संस्थांना समपहरण अनुदाने	0.00	162.38	
	एकूण	2232.23	2177.92	939.24
2	आपत्ती निवारणासाठी सहाय्य			
अ	राज्य आपत्ती निवारण प्रतिसाद निधी	1431.04	1431.05	506.33
ब	क्षमताबांधणी	20.00	15.00	10.00
	एकूण	1451.04	1446.05	516.33
3	निष्पत्ती व सुधारणा करण्यासाठी अनुदान			
अ	न्यायदानात सुधारणा करणे	434.12	182.28	66.52
ब	UIDs वितरणासाठी प्रोत्साहने	253.92	31.74	0
क	राज्य आणि जिल्हा स्तरावर सांख्यिकी पद्धतीत सुधारणा	28.00	7.00	0
ड	कर्मचारी आणि निवृत्तिवेतन माहितीसंच	10.00	2.50	2.50
इ	जिल्हा नाविन्यपूर्ण निधी	35.00	17.50	0
फ	बालमृत्यु	0.00	231.35	0
	एकूण	761.04	472.37	69.02
4	पर्यावरण संबंधित अनुदाने			
अ	वने	232.20	232.20	153.20
ब	जलक्षेत्र व्यवस्थापन	276.00	184.00	लागू नाही*
क	पुनरुज्जीवित ऊर्जा	0.00	0.00	0
	एकूण	508.20	416.20	153.20
5	प्राथमिक शिक्षण	579.00	579.00	578.93
6	रस्ते आणि पूल	1519.00	1519.00	लागू नाही*
7	राज्य विशिष्ट अनुदाने			
i	आंगणवाडी केंद्राची बांधकामे	225.00	150.00	60.59
ii	सागरी धूप (erosion) प्रतिबंधक उपाय	153.75	102.50	51.25
iii	डोंगराळ क्षेत्रातील रस्त्यांचा विकास	150.00	100.00	83.46
iv	पोलीस प्रशिक्षण	167.25	167.25	103.71
v	वास्तुवारसा जतन	75.00	25.00	0
vi	कारागृहांची श्रेणीवाढ आणि सुधारणा	45.00	30.37	15.22
vii	अन्न तपासणी प्रयोगशाळा	24.00	8.00	7.51
viii	औद्योगिक प्रशिक्षण संस्थांचे बळकटीकरण	86.25	28.75	0
	एकूण	926.25	611.87	321.74
	एकूण बेरीज	11890.66	11036.28	4605.81

स्रोत : महाराष्ट्र शासनाच्या विविध विभागांकडून प्राप्त केलेली माहिती

* तेराव्या वित्त आयोगाच्या मार्गदर्शक तत्वांनुसार उपयोगिता प्रमाणपत्र बंधनकारक नाही

13 व्या वित्त आयोगाच्या शिफारशीपेक्षा 2014 पर्यंत कमी/अधिक मिळालेल्या अनुदानाचा तपशील (संदर्भ : परिच्छेद 1.3.5.1; पृष्ठ 15)

(₹ कोटीत)						
अ. क्र.	अनुदानाचे नाव/ प्रयोजन	पुढील हप्ते वितरीत करण्यासाठी अटी	13व्या वित्तआयोगाच्या शिफारशीपेक्षा कमी/ अधिक मिळालेल्या अनुदानाचा 2014 पर्यंतचा तपशील			कारणे/ शेरा
			अनुदान शिफारशी केल्याचे वर्ष	कमी वितरीत केलेली रक्कम	अधिक वितरीत/तरतूदीशिवाय वितरीत केलेला निधी	
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
13अ	स्थानिक संस्था (PRI)					
	पंचायत राज संस्थांना मूळ अनुदाने	आधी दिलेल्या अनुदानाची उपयोगिता प्रमाणपत्रे सादर करणे	2010-11	6.17	----	----
			2011-12	----	54.23	
			2012-13	----	35.12	
			2013-14	----	18.88	
	एकूण			6.17	108.23	
	पंचायती राज संस्थांना सर्वसाधारण संपादनूक अनुदाने	आधी वितरीत केलेल्या अनुदानाची उपयोगिता प्रमाणपत्रे आणि अटींच्या पूर्ततेची प्रमाणपत्रे सादर करणे	2011-12	----	18.07	----
			2012-13	----	23.45	
			2013-14	561.70	----	
	एकूण			561.70	41.52	
	पंचायती राज संस्थांना समपहरण अनुदाने		2011-12	----	80.10	----
			2012-13	----	109.54	
			2013-14	----	128.45	
	एकूण			----	318.09	
	एकूण PRI			567.87	467.84	
1ब	स्थानिक संस्था (ULB)					
	नागरी स्थानिक संस्थांना मूळ अनुदाने	वितरीत केलेल्या अनुदानाची उपयोगिता प्रमाणपत्रे सादर करणे	2010-11	3.63	----	उपयोगिता प्रमाणपत्र सादर केले नाही
			2011-12	----	31.32	
			2012-13	----	20.25	
			2013-14	----	10.92	
			(दुसरा हप्ता)	----	10.92	
	एकूण			3.63	62.49	
	नागरी स्थानिक संस्थांना सर्वसाधारण संपादनूक अनुदाने	आधी वितरीत केलेल्या अनुदानाची उपयोगिता प्रमाणपत्रे सादर करणे	2011-12	----	10.45	उपयोगिता प्रमाणपत्र सादर केले नाही
			2012-13	130.84	----	
			2013-14	155.16	----	
	एकूण			286.00	10.45	
	नागरी स्थानिक संस्थांना समपहरण अनुदाने		2011-12	----	58.32	----
			2012-13	----	104.06	
	एकूण			----	162.38	
	एकूण ULB			289.63	235.32	
2	नैसर्गिक आपत्ती निवारणासाठी सहाय्य					
	SDRF	लेखांकन पध्दतीची निश्चिती	2013-14	----	0.01	----
	क्षमता बांधणी	SEC कडून मंजूर केलेली यथार्थदर्शी योजना प्रस्तुत करणे आणि वितरीत केलेल्या अनुदानाची उपयोगिता प्रमाणपत्रे सादर करणे.	2013-14	5.00	----	2012-13 मध्ये मिळालेल्या अनुदानाची उपयोगिता प्रमाणपत्रे सादर केली नाहीत
	एकूण आपत्ती निवारण सहाय्य			5.00	0.01	

परिशिष्ट - 1.10 (पुढे चालू)

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
3	निष्पत्ती सुधारणा करण्यासाठीची अनुदाने					
	निष्पत्ती न्यायदानात सुधारणा करणे	राज्याचे न्यायिक धोरण तयार करणे, पहिल्या हप्त्याचा 100 टक्के वापर आणि दुसऱ्या हप्त्याचा 60 टक्के वापर	2011-12 2012-13 2013-14	37.76 105.55 108.53	---- ---- ----	₹ 432.12 कोटी एकूण अनुदान देय होते; त्यापैकी ₹ 182.28 कोटी वितरीत केले. केंद्र शासनाला ₹ 66.52 कोटीची उपयोगिता प्रमाणपत्रे सादर करण्यात आली.
	एकूण			251.84	----	
	UID वितरणासाठी प्रोत्साहने	विविध निकषानुसार अर्थात दारिद्र्य रेषेखालील जनतेची ओळख पटल्यावर प्रतिपूर्ती तत्वावर अनुदान देणे	2010-11 2011-12 2012-13 2013-14	31.74 63.48 63.48 63.48	---- ---- ---- ----	आधी दिलेल्या ₹ 31.74 कोटी रकमेचा वापर न करण्याविषयी महाराष्ट्र शासनाच्या माहिती तंत्रज्ञान संचालनालयाने असे सांगितले (जून 2013) की केंद्र शासनाने रक्कम वितरीत करतांना स्पष्ट मार्गदर्शक तत्वे विहित केली नव्हती.
	एकूण			222.18	----	
	राज्य आणि जिल्हा स्तरावर सांख्यिकी पध्दतित सुधारणा	महत्वाचा टप्पा साध्य करणे आणि पहिल्या हप्त्यातील कमीत कमी 2/3 वापर	2010-11 2012-13 2013-14	7.00 7.00 7.00	---- ---- ----	एकूण अनुदान ₹ 28 कोटी देय होते. वितरीत केलेल्या ₹ सात कोटी पैकी, ₹ 0.02 कोटी (0.28 टक्के) वापरण्यात आले आणि इच्छित टप्पा गाठता आला नाही,
	एकूण			21.00	----	
	कर्मचारी आणि निवृत्ति वेतन माहितीसंच	काम तीन वर्षांत पूर्ण करणे आणि उपयोगिता प्रमाणपत्र सादर करणे	शिल्लक अनुदान	7.50	----	एकूण देय अनुदान ₹ 10 कोटी होते. ₹ 2.50 कोटीचे उपयोगिता प्रमाणपत्र सादर केले. जिल्हापरिषद व इतर बिगरशासकीय संस्थांमधील कर्मचाऱ्यांच्या माहितीसंचाची आवश्यकतेनुसार रचना करणे
	जिल्हा नाविन्यपूर्ण निधी	पहिल्या हप्त्याच्या अंतिम वापराचे दिलेल्या नमुन्यात अहवाल सादर करणे	शिल्लक अनुदान	17.50	----	नियोजन विभागातर्फे निव्वळ ₹ 6.97 कोटी साठीचा कृती आराखडा सादर करण्यात आला.
	बालमृत्यु	संबंधित वर्षांच्या SRS बुलेटिनच्या आधारावर अनुदानासाठीची पात्रता ठरविण्यात येईल	2012-13 2013-14	---- ----	133.08 98.27	-----
	एकूण			----	231.35	
	एकूण निष्पत्ती सुधारणा अनुदाने			520.02	231.35	

परिशिष्ट - 1.10 (समाप्त)

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
4	पर्यावरणाशी संबंधित अनुदाने					
	जलक्षेत्र व्यवस्थापन	तेराव्या वित्त आयोगाने नेमून दिलेल्या दराने पाणीपट्टीची वसूली. गतवर्षी साध्य केलेल्या वसूली दराचे प्रमाणपत्र देणे	2013-14	92.00	----	योजनेतर महसूली खर्च व वसूली दर यांची विहित नमुन्यात माहिती उच्च स्तरीय संनियंत्रण समिती (HLMC) ला सादर करणे
	एकूण			92.00	----	
5	राज्याची विशिष्ट अनुदाने					
	आंगणवाडी केंद्राची उभारणी	पहिल्या हप्त्याचा 100 टक्के वापर व दुसऱ्या हप्त्याचा कमीतकमी 2/3 वापर	2013-14	75.00	----	2012-13 मध्ये प्राप्त अनुदानाचे उपयोगिता प्रमाणपत्र सादर केले नाही
	सागरी धूप प्रतिबंधक उपाय		2013-14	51.25	----	2012-13 मध्ये प्राप्त अनुदानाचे उपयोगिता प्रमाणपत्र सादर केले नाही
	डोंगराळ क्षेत्रात रस्त्यांचा विकास		2013-14	50.00	----	कामाची भौतिक प्रगती आणि केंद्र/राज्य शासनाच्या इतर योजने अंतर्गत तेच काम केले गेले नाही/निधी पुन्हा देण्यात आला नाही याविषयीचे प्रमाणपत्र सादर केले गेले नाही.
	वास्तुवारसा संरक्षण		2012-13 2013-14	25.00 25.00	----	उपयोगिता प्रमाणपत्र सादर केले नाही.
	एकूण			50.00	----	
	कारामृहांची श्रेणीवाढ आणि सुधारणा		2011-12	----	0.22	2011-12 मध्ये वितरीत केलेल्या ₹ 15.22 कोटी अनुदानाची उपयोगिता प्रमाणपत्रे 2013-14 मध्ये सादर करण्यात आली.
			2012-13	----	0.15	
			2013-14	15.00	----	
	एकूण			15.00	0.37	
	अन्न तपासणी प्रयोगशाळा		2012-13	8.00	----	2011-12 मध्ये वितरीत केलेल्या ₹ 7.52 कोटी अनुदानाची उपयोगिता प्रमाणपत्रे मार्च 2014 मध्येच सादर करण्यात आली.
			2013-14	8.00	----	
	एकूण			16.00	----	
	औद्योगिक प्रशिक्षण संस्थांचे बळकटीकरण		2012-13	28.75	----	उपयोगिता प्रमाणपत्र सादर केले नाही
			2013-14	28.75	----	
	एकूण			57.50	----	
	एकूण राज्य विशिष्ट अनुदाने			314.75	0.37	
	एकूण बैरीज			1789.27	934.89	

स्त्रोत : महाराष्ट्र शासनाच्या विविध विभागांकडून मिळालेली माहिती

न्यायदानात सुधारणा करण्यासाठी तेराव्या वित्त आयोगाच्या
शिफारशीनुसार देण्यात आलेल्या अनुदानाची घटकवार विभागणी
(संदर्भ : परिच्छेद 1.3.5.2; पृष्ठ 16)

(₹ कोटीत)

अ. क्र.	विषय	पाच वर्षांच्या कालावधीत प्राप्त व्हावयाचे अनुदान (2010-15)	मार्च 2014 पर्यंत मिळालेली एकूण रक्कम	जुलै 2014 पर्यंत वापरण्यात आलेली एकूण रक्कम	कमी वापरसंदर्भात विधी व न्याय विभागाने दिलेली कारणे
1	सकाळ/संध्याकाळ न्यायालये	297.57	89.27	19.00	दिलेल्या मार्गदर्शक तत्वांप्रमाणे, 200 सकाळ व 200 संध्याकाळ न्यायालये चालविण्यासाठी देण्यात आलेला निधी हा प्रत्यक्ष गरजेपेक्षा अधिक होता.
2	पर्यायी तंटा निवारण केंद्र आणि मध्यस्थांसाठी प्रशिक्षण	66.58	26.63	24.26	---
3	न्याय प्राधिकाऱ्यांचे प्रशिक्षण	29.76	14.89	15.49	---
4	सरकारी अभियोक्त्यांचे प्रशिक्षण (उत्तन/नागपूर)	17.85	5.36	0.58	2010-14 या कालावधीत सर्व 1,369 सरकारी अभियोक्त्यांना प्रशिक्षण दिले गेले. अतिरिक्त निधीच्या वापरासाठी कुठेही वाव नव्हता.
5	पुरातन न्यायालयीन इमारती	53.56	21.42	13.82	सात पुरातन न्यायालयांपैकी, दोन न्यायालयांसंदर्भात ना हरकत प्रमाणपत्र आणि प्रशासकीय मंजूरी प्रलंबित होती. उर्वरित पाच न्यायालयांचे कामकाज चालू असल्यामुळे इमारती पूर्ववत करण्याचे काम संथगतीने चालू होते.
6	राज्य न्यायिक प्रबोधिनी	15.00	6.00	4.89	---
7	लोक अदालत आणि कायदेशीर सहाय्य	35.71	10.71	5.26	अपुऱ्या पक्षकाराअभावी
8	न्याय व्यवस्थापक	26.63	7.99	0.90	(i) न्याय व्यवस्थापक आणि मदतनीस पदाच्या मंजूरीत व नियम बनवण्यात झालेल्या विलंबामुळे, (ii) निवडप्रक्रियेदरम्यान योग्य उमेदवार पुरेसे प्राप्त न झाल्यामुळे.
	एकूण	542.66	182.27	84.20	

स्रोत : महाराष्ट्र शासनाच्या विधी व न्याय विभागाकडून मिळालेली माहिती

तेराव्या वित्त आयोगाच्या निधीचा इतर प्रयोजनासाठी वापर (Diversion)

(संदर्भ : परिच्छेद 1.3.5.3; पृष्ठ 16)

अ. क्र.	तपशील	रक्कम (₹ लाखात)
1	प्रदर्शनासाठी टि. व्ही./एलईडीचे भाडे	0.08
2	कार्यालयाच्या उद्वाहनाचे तीन वर्षांकरता वार्षिक परीरक्षण कंत्राटाचे प्रदान	2.80
3	परस्पर संबंध आणि तणाव व्यवस्थापनावरील प्रशिक्षण/कार्यशाळा	1.00
4	हवाई तिकीट रद्द करण्याचा आकार	0.04
5	विद्युत आकार	1.25
6	दूरध्वनि आकार	0.64
7	परस्पर संबंध आणि तणाव व्यवस्थापनावरील प्रशिक्षण/कार्यशाळा	0.88
8	वरील प्रमाणे	1.51
9	वरील प्रमाणे	2.34
10	इंटरनेट आणि MPL/VAN च्या 2014-15 मधील वापराकरिता भारत संचार निगम लिमिटेड यांना आगाऊ प्रदाने	10.00
11	रबर स्टॅम्प	0.02
12	नामपट्टया	0.008
13	विभागीय चौकशी संदर्भातील भाषांतर फी	0.27
14	कायदेशीर आकार	0.03
15	वरील प्रमाणे	0.03
16	वरील प्रमाणे	0.35
17	वर्तमानपत्र बिल/दूरध्वनि बिल/शिपाई भत्ता	0.05
18	वरील प्रमाणे	0.08
19	विद्युत आकार	1.30
20	विभागीय चौकशी संदर्भातील भाषांतर फी	0.14
21	MSBB च्या सदस्य सचिवांचे वेतन व भत्ते	2.30
22	अमरावतीला असलेल्या CCF(T) बंगल्याची विशेष दुरुस्ती (फरशा, रंगकाम, टाईल्स बसविणे इत्यादी)	8.00
23	अमरावती येथील CCF कार्यालयाभोवती पेव्हर ब्लॉक्स बसवण्यावरील खर्च	2.06
24	अमरावती येथील CCF बंगल्याभोवती पेव्हर ब्लॉक्स बसवण्यावरील खर्च	1.96
25	RFO, अमरावती यांच्या कार्यालयासाठी लागणारे फर्निचर	1.00
एकूण		38.138
		38.14

स्रोत: महाराष्ट्र शासनाच्या महसूल आणि वन विभागाकडून मिळालेली माहिती

(₹ कोटीत)

विभाग	अपूर्ण प्रकल्प	मुळ अंदाजित खर्च	सुधारीत एकूण खर्च	वाढीव खर्च	31/03/2014 रोजी संचित प्रत्यक्ष खर्च	
सार्वजनिक बांधकाम विभाग	इमारती	24	112.48	NA-I(B)/NA-II(C)	0	62.94
		24	56.99	0.00	0.00	166.10
	गृहनिर्माण	1	3.07	NA-1(B)	0	0.70
		1	2.18	0	0	5.02
	रस्ते	45	604.02	NA-I(B)/NA-II(C)	0	62.60
		17	31.72	0.00	0.00	138.63
	पूल	26	65.76	NA-I(B)/NA-II(C)	0	33.72
		14	12.97	0.00	0.00	37.73
	एकूण	152	889.19	0	0	507.44

स्रोत : 2013-14 च्या वित्तीय लेख्यांचे परिशिष्ट

NA-I(B)- अंदाजित दरांच्या मर्यादेत असल्यामुळे सुधारीत किंमत लागू नाही.

NA-II(C)- प्रत्यक्ष खर्च व अंदाजित खर्च यांच्यातील फरक 10 टक्क्यांपेक्षा कमी असल्यामुळे सुधारीत किंमत लागू नाही.

शासकीय कंपन्यांमधील शासकीय गुंतवणूका आणि संचयी तोटे यांचा सप्टेंबर 2014 चा तपशील

(संदर्भ : परिच्छेद 1.8.2 ; पृष्ठ 38)

(₹ कोटीत)						
अ. क्र.	कंपनीचे नाव आणि क्षेत्र	लेख्यांचा कालावधी	राज्य शासन		यावर्षासाठीचा निव्वळ नफा/ तोटा	तोड्यातील कंपन्यांचा एकूण संचयी तोटा
			सम भाग भांडवल	प्रलंबित कर्जे		
अ. कार्यरत शासकीय कंपन्या						
कृषि आणि संलग्न कार्ये						
1	महाराष्ट्र राज्य शेती महामंडळ मर्यादित	2013-14	2.75	128.85	(-)7.00	(-)208.15
2	पुण्यश्लोक अहिल्यादेवी महाराष्ट्र मॅट्री व शेळी विकास महामंडळ मर्यादित	2010-11	3.84	—	(-)0.08	(-)0.70
3	महाराष्ट्र मत्स्यव्यवसाय विकास महामंडळ मर्यादित	2009-10	4.04	1.10	(-)0.84	(-)6.98
क्षेत्र निहाय एकूण			10.63	129.95	(-)7.92	(-)215.83
वित्त						
4	महाराष्ट्र राज्य हातमाग महामंडळ मर्यादित	2012-13	86.27	20.08	(-)1.39	(-)114.16
5	महात्मा फुले मागासवर्गीय विकास महामंडळ मर्यादित	2010-11	547.57	0.40	(-)9.76	(-)78.68
6	शबरी आदिवासी वित्त व विकास महामंडळ मर्यादित	2009-10	63.73	—	(-)16.55	(-)9.20
क्षेत्र निहाय एकूण			697.57	20.48	(-)27.70	(-)202.04
पायाभूत सुविधा						
7	महाराष्ट्र राज्य रस्ते विकास महामंडळ मर्यादित	2011-12	773.56	—	(-)173.16	(-)3271.16
8	मिहान इंडिया लिमिटेड	2012-13	—	—	(-)3.26	(-)0.56
क्षेत्र निहाय एकूण			773.56	—	(-)176.42	(-)3271.72
वीज						
9	MSEB होल्डिंग कंपनी लिमिटेड	2012-13	15101.44	6578.01	(-)142.56	(-)3797.25
10	महाराष्ट्र विद्युत विकास महामंडळ मर्यादित	2012-13	—	—	(-)0.10	(-)1012.41
11	महाराष्ट्र राज्य वीज वितरण कंपनी मर्यादित	2012-13	327.67	223.07	(-)576.10	(-)5583.56
क्षेत्र निहाय एकूण			15429.11	6801.08	(-)718.76	(-)10393.22
सेवा						
12	महापर्यटन विकास महामंडळ मर्यादित	2013-14	—	—	(-)0.01	(-)0.07
13	मुंबई मेट्रो रेल महामंडळ मर्यादित	2012-13	0.05	—	(-)0.11	(-)0.30
क्षेत्र निहाय एकूण			0.05	—	(-)0.12	(-)0.37
एकूण अ (सर्व क्षेत्र निहाय कार्यरत शासकीय कंपन्या)			16910.92	6951.51	(-)930.92	(-)14083.18

परिशिष्ट - 1.14 (समाप्त)

(₹ कोटीत)						
अ. क्र.	कंपनीचे नाव आणि क्षेत्र	लेख्यांचा कालावधी	राज्य शासन		यावर्षासाठीचा निव्वळ नफा/ तोटा	तोटयातील कंपन्यांचा एकूण संचयी तोटा
			सम भाग भांडवल	प्रलंबित कर्जे		
ब. अकार्यरत कंपन्या						
कृषि आणि संलग्न कार्ये						
14	मराठवाडा दुग्ध व्यवसाय विकास महामंडळ मर्यादित	2012-13	—	—	(-)0.001	(-)3.08
15	एलोरा दुग्ध उत्पादने मर्यादित	2012-13	—	—	(-)0.001	(-)1.52
16	परभणी कृषी गो संवर्धन मर्यादित	2012-13	—	—	(-)0.03	(-)0.98
17	विदर्भ क्वालिटी सीडस् मर्यादित	2012-13	—	—	(-)0.001	(-)0.39
क्षेत्र निहाय एकूण			—	—	(-)0.03	(-)5.97
वित्त						
18	कोल्हापूर चित्रनगरी महामंडळ मर्यादित	1998-99	3.24	0.13	(-)0.14	(-)1.61
क्षेत्र निहाय एकूण			3.24	0.13	(-)0.14	(-)1.61
पायाभूत सुविधा						
19	महाराष्ट्र ग्रामीण विकास महामंडळ मर्यादित	2011-12	0.05	—	(-)0.0003	(-)0.05
20	मराठवाडा विकास महामंडळ मर्यादित	2012-13	10.17	48.23	(-)0.14	(-)12.89
क्षेत्र निहाय एकूण			10.22	48.23	(-)0.14	(-)12.94
उत्पादन						
21	महाराष्ट्र इलेक्ट्रॉनिक्स कॉर्पोरेशन मर्यादित	2012-13	9.69	57.72	(-)18.99	(-)281.84
22	महाराष्ट्र राज्य वस्त्रोद्योग महामंडळ मर्यादित	2013-14	236.16	173.99	(-)37.89	(-)916.42
23	सहाद्री ग्लास वर्कस् मर्यादित	1993-94	—	—	(-)0.41	(-)9.22
24	दी गोंडवाना पेंटस् आणि मिनरल्स मर्यादित	2012-13	—	—	(-)0.001	(-)1.34
25	प्रताप कताई, विणाई आणि उत्पादन कंपनी मर्यादित	2013-14	—	—	(-)0.01	(-)63.87
क्षेत्र निहाय एकूण			245.85	231.71	(-)57.30	(-)1272.69
किरकोळ						
26	विदर्भ चर्मसंस्करण मर्यादित	2012-13	—	—	(-)0.001	(-)1.17
क्षेत्र निहाय एकूण			—	—	0.00	(-)1.17
एकूण ब (सर्व क्षेत्र निहाय कार्यरत नसलेल्या शासकीय कंपन्या)			259.31	280.07	(-)57.61	(-)1294.38
एकूण बेरीज (अ + ब)			17170.23	7231.58	(-)988.53	(-)15377.56

स्रोत: प्रधान महालेखाकार (लेखापरीक्षा)-III, महाराष्ट्र, मुंबई, यांच्याकडून प्राप्त माहितीनुसार

विभागाकडून व्यवस्थापित करण्यांत येणाऱ्या वाणिज्यिक व वाणिज्यिकवत उपक्रमांचे संक्षिप्त विवरणपत्र

(संदर्भ : परिच्छेद 1.8.2.1; पृष्ठ 39)

अ. क्र.	उपक्रमांचे नाव	काम सुरु केल्याचे वर्ष	लेखांचे कालावधी	सरासरी शासकीय भांडवल	घसारा मूल्यानुसार मत्ता	वर्षामध्ये तरतूद केलेला घसारा	उलाढाल	निव्वळ नफा (+)/ तोटा (-)	भांडवला वरील व्याज	एकूण परतावा (9 +10)	भांडवला वरील परताव्याची टक्केवारी
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)
रक्कम (₹ लाखांत)											(टक्क्यात)
कृषि, पशु संवर्धन, दुग्धव्यवसाय विकास आणि मत्स्यव्यवसाय विभाग											
मुंबई क्षेत्र											
1	बृहन्मुंबई दूध योजना, वरळी	1947	2012-13	3060.13	1910.18	65.15	7047.71	(-)3858.77	321.31	(-)3537.46	(-)115.60
2	दूध परिवहन सेवा, वरळी	1951	2006-07	261.62	65.00	6.27	872.07	0.00	27.47	27.47	10.50
3	मदर डेअरी, कुर्ला	1975	2012-13	2559.70	1460.00	62.37	2,785.85	(-)2034.83	268.77	(-)1766.06	(-)69.00
4	मध्यवर्ती दुग्ध डेअरी, गोरेगांव	1951	2012-13	9614.49	710.73	38.90	9158.49	(-)9523.48	1009.52	(-)8513.96	(-)88.55
5	युनिट योजना, मुंबई	1950	2012-13	2858.42	1914.10	59.94	0.00	(-)14.48	300.13	285.65	9.99
6	कृषि योजना, मुंबई	1950	2012-13	822.78	879.15	18.32	0.00	(-)10.99	86.39	75.40	9.16
7	विद्युत योजना, मुंबई	1950	2012-13	484.96	11.73	0.61	0.00	(-)152.04	50.92	(-)101.12	(-)20.85
8	पाणी पुरवठा योजना, मुंबई	1950	2012-13	1458.70	808.87	13.21	0.00	(-)330.55	153.16	(-)177.39	(-)12.16
9	पशुखाद्य योजना, मुंबई	1950	2012-13	52.31	19.04	0.61	0.00	241.16	5.49	246.65	471.52
10	पशुपैदास व परिपालन केंद्र, पालघर	1979	2012-13	112.58	52.98	1.09	0.00	(-)86.25	11.82	(-)74.43	(-)66.11
11	दुग्ध विकास प्रकल्प, दापचरी	1960	2012-13	1087.15	429.22	20.82	5.59	(-)942.80	114.15	(-)828.65	(-)76.22
12	शासकीय दूध योजना, भिवंडी	1987	2012-13	142.98	26.33	1.40	46.15	(-)70.88	15.01	(-)55.87	(-)39.08
13	शासकीय दूध शितकरण केंद्र, सरळगाव (जिल्हा: ठाणे)	1978	2012-13	52.96	11.87	0.26	0.00	(-)25.72	5.56	(-)20.16	(-)38.07
14	शासकीय दूध योजना, खोपोली	1966	2012-13	240.80	132.44	9.45	704.23	(-)107.86	25.28	(-)82.58	(-)34.29
15	शासकीय दूध योजना, महाड	1966	2011-12	103.90	79.67	1.56	0.00	(-)55.37	10.91	(-)44.46	(-)42.79
16	शासकीय दूध योजना, चिपळूण	1966	2012-13	283.64	69.89	5.18	491.92	(-)214.11	29.78	(-)184.33	(-)64.99
17	शासकीय दूध योजना, रत्नागिरी	1965	2012-13	269.04	108.49	3.90	266.35	(-)177.49	28.25	(-)149.24	(-)55.47
18	शासकीय दूध योजना, कणकवली	1966	2012-13	263.20	173.33	15.07	248.48	(-)95.01	27.64	(-)67.37	(-)25.60
	एकूण	---		23729.36	8863.02	324.11	21626.84	(-)17459.47	2491.56	(-)14967.91	(-)63.08
पुणे क्षेत्र											
19	शासकीय दूध योजना, पुणे	1950	2012-13	1679.46	395.46	19.80	981.63	(-)3033.58	176.34	(-)2857.24	(-)170.13
20	शासकीय दूध योजना, महाबळेश्वर	1966	2012-13	225.53	43.69	3.13	243.04	(-)105.40	23.68	(-)81.72	(-)36.23
21	शासकीय दूध योजना, सातारा	1979	2012-13	1494.70	293.63	4.34	493.21	(-)1725.11	156.94	(-)1568.17	(-)104.92
22	शासकीय दूध योजना, मिरज	1961	2012-13	4782.31	462.18	26.13	99.23	(-)3968.00	502.14	(-)3465.86	(-)72.47
23	शासकीय दूध योजना, सोलापूर	1960	2012-13	202.92	28.18	1.73	68.27	(-)277.47	21.31	(-)256.17	(-)126.24
	एकूण			8384.92	(-)1223.14	55.13	1885.38	(-)9109.56	880.41	(-)8229.15	(-)98.14
नाशिक क्षेत्र											
24	शासकीय दूध योजना, नाशिक	1960	2012-13	297.49	80.21	3.38	184.27	(-)438.71	31.24	(-)407.47	(-)136.97
25	शासकीय दूध योजना, वणी (जिल्हा नाशिक)	1978	2012-13	40.97	13.44	0.02	68.27	(-)53.93	4.30	(-)49.63	(-)121.14
26	शासकीय दूध योजना, अहमदनगर	1969	2012-13	520.20	132.24	9.69	0.00	(-)509.85	54.62	(-)455.23	(-)87.51
27	शासकीय दूध योजना, चाळीसगांव	1969	2012-13	178.20	17.83	1.39	0.00	(-)93.58	18.71	(-)74.87	(-)42.01
28	शासकीय दूध योजना, धुळे	1961	2012-13	1059.57	227.13	17.70	634.79	(-)473.38	111.26	(-)362.12	(-)34.18
	एकूण			2096.43	470.85	32.18	887.33	(-)1569.45	220.13	(-)1349.32	(-)64.36

परिशिष्ट - 1.15 (समाप्त)

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)
औरंगाबाद क्षेत्र											
29	शासकीय दूध योजना, औरंगाबाद	1962	2012-13	1000.95	246.24	8.87	669.90	(-832.56)	105.10	(-727.46)	(-72.68)
30	शासकीय दूध योजना, उदगीर	1971	2012-13	2766.76	619.79	25.63	1680.56	(-1549.60)	290.51	(-1259.09)	(-45.51)
31	शासकीय दूध योजना, बीड	1976	2012-13	2720.75	550.14	11.43	1935.72	(-1093.56)	285.68	(-807.88)	(-29.69)
32	शासकीय दूध योजना, नांदेड	1977	2012-13	334.32	106.38	5.25	205.53	(-511.76)	35.10	(-476.66)	(-142.58)
33	शासकीय दूध योजना, भूम	1978	2012-13	1373.48	136.68	6.22	9.43	(-535.05)	144.22	(-390.83)	(-28.46)
34	शासकीय दूध योजना, परभणी	1979	2010-11	408.75	70.75	3.71	400.70	(-422.46)	42.92	(-379.54)	(-92.85)
	एकूण			8605.01	1729.98	61.11	4901.84	(-4944.99)	903.53	(-4041.46)	(-46.97)
अमरावती क्षेत्र											
35	शासकीय दूध योजना, अमरावती	1962	2012-13	1124.38	892.94	6.38	518.91	(-458.62)	118.06	(-340.56)	(-30.29)
36	शासकीय दूध योजना, अकोला	1962	2012-13	1475.02	483.62	19.51	480.89	(-770.16)	154.88	(-615.28)	(-41.71)
37	शासकीय दूध योजना, यवतमाळ	2000	2012-13	397.08	194.04	5.85	68.27	(-256.36)	41.69	(-214.67)	(-54.06)
38	शासकीय दूध योजना, नांदूरा	1979	2012-13	186.91	59.20	0.18	113.93	(-142.45)	19.63	(-122.82)	(-65.71)
	एकूण			3183.39	4813.19	31.92	1182.00	(-1627.59)	334.26	(-1293.33)	(-40.63)
नागपूर क्षेत्र											
39	शासकीय दूध योजना, नागपूर	1958	2012-13	479.37	94.12	43.51	1771.70	(-1251.79)	50.33	(-1201.46)	(-250.63)
40	शासकीय दूध योजना, वर्धा	1976	2012-13	1017.33	30.74	1.18	82.24	0.00	106.82	106.82	10.50
41	शासकीय दूध योजना, चंद्रपूर	1979	2012-13	0.00	88.97	3.72	1364.28	(-176.44)	0.00	(-176.44)	0.00
42	शासकीय दूध योजना, गोंदिया	1979	2012-13	1786.63	111.03	2.57	21.35	(-536.24)	187.60	(-348.65)	(-19.51)
	एकूण			3283.33	324.86	50.98	3239.57	(-1964.47)	344.75	(-1619.72)	(-49.33)
बुलडोझरद्वारे जमीन विकास योजना											
43	बुलडोझरद्वारे जमीन विकास योजना, पुणे	1944	1994-95	144.26	77.47	4.52	46.75	(-72.83)	18.75	(-54.08)	(-37.49)
44	बुलडोझरद्वारे जमीन विकास योजना, औरंगाबाद	1960	1998-99	32.99	1.05	0.00	2.02	(-23.42)	4.78	(-18.64)	(-56.50)
45	बुलडोझरद्वारे जमीन विकास योजना, अमरावती	1965	1995-96	2.82	0.41	0.00	1.80	(-4.46)	0.40	(-4.06)	(-143.97)
46	बुलडोझरद्वारे जमीन विकास योजना, नागपूर	1996	1996-97	2.17	0.23	0.00	1.81	0.21	0.32	0.53	24.42
	एकूण			182.24	79.16	4.52	52.38	(-100.50)	24.25	(-76.25)	(-41.84)
महसूल आणि वन विभाग											
47	वन विभागातील अल्लापल्ली आणि पेंडिगुडम वनक्षेत्र, आरा गिरण्या व लाकडाच्या आगारासहीत	1926	1985-86	1857.85	15.27	9.27	826.24	383.32	170.74	554.06	29.82
	एकूण			1857.85	15.27	9.27	826.24	383.32	170.74	554.06	29.82
अन्न, नागरी पुरवठा आणि ग्राहक संरक्षण विभाग											
48	मुंबई आणि ठाणे शिधावाटप क्षेत्रातील प्रापण व वितरण आणि मूल्य नियंत्रण योजना	1959	2010-11	63789.49	142.96	15.70	54886.17	1036.29	3181.78	4218.07	6.61
49	मुफसल क्षेत्रातील प्रापण व वितरण व मूल्य नियंत्रण योजना	1957	2010-11	82846.29	390.30	35.41	198,330.56	(-13071.45)	8285.79	(-4785.66)	(-5.78)
	एकूण			146635.78	533.26	51.11	253216.73	(-12035.16)	11467.57	(-567.59)	(-0.39)

स्त्रोत : प्रपत्र लेखे

अपूर्ण स्थितीतील साखर कारखान्यांमध्ये अडकलेले भागभांडवल दर्शविणारे विवरणपत्र

(संदर्भ : परिच्छेद 1.8.3.1; पृष्ठ 44)

(₹ कोटीत)				
अ. क्र.	सहकारी साखर कारखान्याचे नांव	नोंदणीची तारीख	शासकीय गुंतवणूक	बांधकामाची व यंत्रसामग्री प्राप्तीची प्रत्यक्ष प्रगती
1	शेतकरी ससाका मर्यादित, सांगली	14/11/1994	10.21	70 टक्के बांधकाम पूर्ण
2	जामनेर ससाका मर्यादित, जळगांव	13/01/1992	9.89	90 टक्के बांधकाम पूर्ण
3	सह्याद्री ससाका मर्यादित, कोल्हापूर	25/04/1994	12.00	30 टक्के बांधकाम पूर्ण
4	शिवशक्ती ससाका मर्यादित, उस्मानाबाद	28/06/2001	9.13	35 टक्के बांधकाम पूर्ण
5	छत्रपती ससाका मर्यादित, बीड	05/05/2000	9.33	85 टक्के बांधकाम पूर्ण; यंत्रसामग्री 95 टक्के प्राप्त
6	टोकाई ससाका मर्यादित, हिंगोली	03/03/1997	9.33	95 टक्के बांधकाम पूर्ण ; 80 टक्के यंत्रसामग्री प्राप्त
	एकूण		59.89	

स्रोत: साखर आयुक्त, पुणे यांनी दिलेल्या माहितीनुसार

वापरात न आणलेल्या रस्ते अनुदानाचे विवरणपत्र

(संदर्भ : परिच्छेद 1.8.3.1. ; पृष्ठ 45)

(₹ लाखात)									
अ. क्र.	तपशील	वितरीत केलेले रस्ते अनुदान				न वापरलेले रस्ते अनुदान			
		2009-10	2010-11	2011-12	एकूण	2009-10	2010-11	2011-12	एकूण
1	सासवड माळी सहकारी साखर कारखाना, सोलापूर	0	70	0	70	0	70	0	70
2	दूध गंगा वेद गंगा सहकारी साखर कारखाना, कोल्हापूर	0	16	0	16	0	16	0	16
3	शिरपूर सहकारी साखर कारखाना, धुळे	45	0	0	45	45	0	0	45
4	आदिनाथ सहकारी साखर कारखाना, सोलापूर	22.50	0	0	22.50	1.95	0	0	1.95
	एकूण				153.50				132.95

स्त्रोत : साखर आयुक्त, पूणे यांच्याकडून प्राप्त माहितीनुसार

सहनिर्मिती प्रकल्पांना दिलेल्या भाग भांडवलाची वसुली न केलेली रक्कम दर्शविणारे विवरणपत्र (संदर्भ : परिच्छेद 1.8.3.1.; पृष्ठ 45)

(₹ लाखात)					
अ. क्र.	सहकारी साखर कारखान्याचे नाव	CM&TD तर्फे अदा केलेल्या भाग भांडवलाची रक्कम (मार्च 2009)	वसुलपात्र रक्कम	वसुल केलेली रक्कम	शिल्लक
1	यशवंत मोहिते, सातारा	229.00	114.50	0	114.50
2	मालेगाव, पूणे	188.19	94.09	0	94.10
3	क्रांती, सांगली	60.60	30.30	0	30.30
4	सोनहिरा, सांगली	281.52	140.76	0	140.76
5	पूर्णा, हिंगोली	242.86	121.43	0	121.43
6	सोमेश्वर, पूणे	269.76	134.88	0	134.88
7	सहकार महर्षि शंकरराव मोहिते, सोलापूर	420.06	210.03	0	210.03
8	समर्थ, जालना	241.11	120.55	0	120.56
9	सदाशिव मंडलिक, कोल्हापूर	81.99	41.00	0	40.99
10	वसंतदादा पाटील, नाशिक	230.67	115.34	0	115.33
11	श्री दुधगंगा वेदगंगा, कोल्हापूर	267.15	133.57	0	133.58
12	विकास, लातूर	191.60	95.80	0	95.80
13	अशोक, अहमदनगर	236.28	118.14	0	118.14
14	विश्वासराव नाईक, सांगली	192.92	96.46	0	96.46
15	श्री विठ्ठल, सोलापूर	78.99	39.50	0	39.49
16	श्री शंकर, सोलापूर	287.30	143.65	0	143.65
एकूण		3500.00	1750.00	0	1750.00

स्त्रोत : साखर आयुक्त, पुणे यांनी दिलेल्या माहितीनुसार

31 मार्च 2014 रोजीची महाराष्ट्र शासनाची सारांशीत वित्तीय स्थिती

(संदर्भ : परिच्छेद 1.9.1; पृष्ठ 47)

		(₹ कोटीत)	
31/03/2013 रोजी	दायित्वे	31/03/2014 रोजी	
191636.74	अंतर्गत ऋण		208015.98
106128.39	व्याज देय असलेली बाजारातील कर्जे	125231.62	
21.56	व्याज विरहीत बाजारातील कर्जे	81.61	
1136.52	आयुर्विमा महामंडळाकडून (LIC) कर्जे	926.59	
84350.27	इतर संस्थाकडून कर्जे	81776.16 #	
--	भारतीय रिझर्व्ह बँकेकडून अर्थोपाय अग्रिम/अधिकर्ष	--	
8799.53 [®]	केंद्र शासनाकडून कर्जे आणि अग्रिमे		8893.22
6.73	1984-85 पूर्वीची कर्जे	6.73	
76.04	योजनेतर कर्जे	70.03	
8716.76 [®]	राज्य योजनांतर्गत योजनांसाठी कर्जे	8816.46	
0.00	केंद्रीय योजनांतर्गत योजनांसाठी कर्जे	0.00	
0.00	केंद्र पुरस्कृत योजनांतर्गत योजनासाठी कर्जे	0.00	
0.00	अर्थोपाय अग्रिम	0.00	
640.38	आकस्मिकता निधी		140.00
19159.48	अल्पबचत, भविष्य निर्वाह निधी इत्यादी		21053.26
38939.73	ठेवी		45711.47
22868.45	राखीव निधी		25610.02
8434.76	निलंबन आणि संकीर्ण शिल्लकी		5729.47
2283.61	वित्तप्रेषणे		1166.83
292762.68 [®]	एकूण		316320.25
31/03/2013 रोजी	मत्ता	31/03/2014 रोजी	
173334.29	स्थिर मत्तावरील दोबळ भांडवली खर्च		193355.05
90677.84	कंपन्या, महामंडळातील भाग भांडवलातील गुंतवणूक इत्यादी	101867.20	
82656.45	इतर भांडवली खर्च	91487.85	
20739.72	कर्जे आणि अग्रिमे		21656.78
5602.26	विद्युत प्रकल्पांसाठी कर्जे	6391.27	
13989.97	इतर विकास कर्जे	14027.85	
1147.49	शासकीय कर्मचाऱ्यांना कर्जे	1237.66	
12.18	अग्रिमे		11.79
48843.72	रोख रक्कम		46883.46
0.14	कोषागारांतील रोख रक्कम	0.17	
(-194.42)	रिझर्व्ह बँकेतील ठेवी	(-277.04)	
55.10	स्थानिक वित्तप्रेषणे	54.88	
4.61	विभागीय रोख शिल्लक	4.76	
0.49	स्थायी अग्रिमे	0.50	
36621.16	रोख शिल्लकेची गुंतवणूक	31620.91	
12356.64	राखीव शिल्लकेची गुंतवणूक	15479.28	
50349.34 [®]	शासकीय लेखांतील तूट		54929.99
(-4211.25)	(i) चालू वर्षाचे महसूली अधिक्ता/तूट	5080.61	
(-30.07 [®])	(ii) प्रपत्र दुरुस्त्या	(-0.06)	
150.00	(iii) बंद केलेल्या शासकीय लेखांच्या रकमा	(-499.90)	
54440.66	31 मार्च 2013 पर्यंतची संचयी तूट	50349.34	
(-516.57)	भांडवली जमा		(-516.82)
(-516.57)	मागील वर्षापर्यंत	(-516.82 [§])	
0.00	यावर्षातील	0.00	
292762.68 [®]	एकूण		316320.25

स्रोत: संबंधित वर्षाचे वित्तीय लेखे

परिशिष्ट 1.5, 1.8 आणि 1.19 साठी स्पष्टीकरणात्मक टिपण्या

वरील विवरणातील संक्षिप्त लेखे वित्तीय लेखांतील स्पष्टीकरणे आणि टिपण्या यासह वाचाचे. शासकीय लेखे रोखीच्या तत्वावर ठेवण्यात येतात. परिशिष्ट 1.19 मध्ये दर्शविल्याप्रमाणे, शासकीय लेखांतील तूट, वाणिज्यिक लेखांतील उपर्जित पध्दतीच्या (accrual basis) तुलनेत, रोखीच्या तत्वावरील स्थिती निर्देशित करते. परिणामतः देय किंवा प्राप्त बाबी किंवा घसारा, संग्रहीत मालातील तफावत इत्यादी बाबी या लेखांत चित्रित होत नाहीत. निलंबन आणि संकीर्ण शिल्लकीत पारीत झालेले, पण न वटलेले धनादेश, राज्याच्या वतीने केलेली प्रदाने आणि इतर प्रलंबित समायोजन इत्यादी, समाविष्ट होतात. लेखांत दर्शविल्याप्रमाणे आणि रिझर्व्ह बँकेने "बँकेतील ठेवी" या शिर्षखाली कळविलेली आकडेवारी यांत ₹ 4.37 कोटी(डेबिट) तफावत होती. मुख्यत्वे कोषागार/बँकेमुळे तफावत ₹ 4.37 कोटी आहे.

[#] निम्न पूर्णांकन

[§] ₹ 0.25 कोटीची तफावत प्रपत्रलेखांतील दुरुस्तीमुळे आहे.

[®] ₹ 30.38 कोटीची तफावत प्रपत्रलेखांतील दुरुस्तीमुळे आहे.

(₹ कोटीत)				
वर्गीकरण	प्रारंभिक शिल्लक	प्राप्ती	प्रदाने	अखेरची शिल्लक
अकार्यरत राखीव निधी				
8115-103 - घसारा राखीव निधी रस्ते परिवहन विभाग, सुधारणा निधी	0.08	0	0	0.08
8121-101 - शासकीय वाणिज्यिक विभाग/उपक्रमांचे सर्वसाधारण व इतर राखीव निधी	0.06	0	0	0.06
8229-102 - वैद्यकीय सेवा व सार्वजनिक आरोग्याकरिता विकास निधी	0.08	0	0	0.08
8229-104 - पशुसंवर्धन हेतूसाठी विकास निधी	0.12	0	0	0.12
8229-107 - दूध पुरवठ्याच्या विकासाकरिता निधी	1.10	0	0	1.10
8229-200 - इतर विकास व कल्याण निधी - हमी राखीव निधी	23.36	0	0	23.36
8229-200 - इतर विकास व कल्याण निधी - राज्य परिवहन रस्ते विकास निधी	0.24	0	0	0.24
8235-101 - आपत्ती निवारण सहाय्य निधी	0.33	0	0	0.33
8235-200 - इतर निधी - अन्नधान्य राखीव निधी	3.64	0	0	3.64
एकूण	29.01	0	0	29.01
कार्यरत राखीव निधी				
8115-103 - घसारा राखीव निधी रस्ते परिवहन विभाग - घसारा निधी	0.26	0	0	0.26
8121-109 - सर्वसाधारण विमा निधी	262.89	157.78	238.21	182.46
8222 - कर्जनिवारण निधी	12331.26	3122.63	0	15453.89
8229-101-शिक्षणाकरिता विकासनिधी - ग्रंथालय निधी	43.30	85.74	85.74	43.30
8229-119 - रोजगार हमी निधी	9920.93	0.00	301.10	9619.83
विकास योजनांकरिता निधी - कापूस भाव चढउतार निधी	8.94	0	0	8.94
ग्राहक सुरक्षा निधी	10.30	0.51	0.04	10.77
महाराष्ट्र खाणकाम विकास निधी	223.22	203.78	203.78	223.22
8235-200 - इतर निधी - पर्यायी वनीकरणासाठी विशेष निधी	38.34	0	0	38.34
एकूण	22839.44	3570.44	828.87	25581.01

स्त्रोत: वित्तीय लेखे 2013-14

प्रत्येकी ₹ 10 कोटी किंवा अधिक व एकूण तरतूदींच्या 20 टक्क्यांहून अधिक बचत झाली होती अशी विविध अनुदाने/विनियोजने
(संदर्भ : परिच्छेद 2.3.1; पृष्ठ 63)

(₹ कोटीत)

अ. क्र.	अनुदान क्रमांक	अनुदान / विनियोजनाचे नाव	एकूण अनुदाने / विनियोजने	बचती	टक्केवारी
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
1	ए-07	नागरी उड्डयन (महसूल - दत्तमत)	441.34	88.21	20
2	ए-08	जनगणना, सर्वेक्षण आणि सांख्यिकी (महसूल - दत्तमत)	64.55	64.55	100
3	बी-02	राज्य उत्पादन शुल्क (महसूल - दत्तमत)	139.68	34.33	25
4	बी-03	वाहतूक प्रशासन (महसूल - दत्तमत)	2118.75	630.03	30
5	बी-07	आर्थिक सेवा (महसूल - दत्तमत)	98.91	53.75	54
6	बी-10	आर्थिक सेवांवरील भांडवली खर्च (भांडवली - दत्तमत)	1261.00	467.05	37
7	सी-04	सचिवालय व इतर सर्वसाधारण सेवा (महसूल - दत्तमत)	147.48	108.74	74
8	सी-10	आर्थिक सेवांवरील भांडवली खर्च (भांडवली - दत्तमत)	109.47	27.91	25
9	डी-08	पशुसंवर्धनावरील खर्च (भांडवली - दत्तमत)	13.79	13.04	95
10	ई-03	सचिवालय व इतर सामाजिक सेवा (महसूल - दत्तमत)	448.24	156.12	35
11	ई-04	शिक्षण, क्रीडा व संस्कृती यांवरील भांडवली खर्च (भांडवली - दत्तमत)	106.00	103.37	98
12	एफ-02	नगरविकास आणि इतर प्रगत सेवा (महसूल - दत्तमत)	6259.72	1906.39	30
13	एफ-03	सचिवालय व इतर सामाजिक सेवा (महसूल - दत्तमत)	56.01	25.31	45
14	जी-02	इतर राजकोषीय आणि संकीर्ण सेवा (महसूल - दत्तमत)	1399.83	1321.62	94
15	जी-08	इतर प्रशासकीय सेवांवरील भांडवली खर्च (भांडवली - दत्तमत)	75.00	47.69	64
16	एच-04	सचिवालय व इतर आर्थिक सेवा (महसूल - दत्तमत)	44.04	11.00	25
17	एच-05	रस्ते व पूल (महसूल - दत्तमत)	3920.56	1314.12	34
18	एच-07	सामाजिक सेवा आणि आर्थिक सेवा यांवरील भांडवली खर्च (भांडवली - दत्तमत)	3946.79	783.06	20
19	एच-08	सार्वजनिक बांधकाम प्रशासकीय आणि कार्यचालन इमारतींवरील भांडवली खर्च (भांडवली - दत्तमत)	1400.10	488.03	35
20	एच-09	प्रादेशिक असमतोल दूर करण्यावरील भांडवली खर्च (भांडवली - दत्तमत)	251.76	78.48	31
21	आय-07	शासकीय कर्मचारी इत्यादिना कर्जे (भांडवली - दत्तमत)	74.83	44.79	60
22	जे-01	न्यायप्रशासन (महसूल - दत्तमत)	1218.26	254.45	21
23	जे-02	सचिवालय आणि इतर सामाजिक आणि आर्थिक सेवा (महसूल - दत्तमत)	70.45	14.80	21
24	के-10	उद्योगांवरील भांडवली खर्च (भांडवली - दत्तमत)	124.13	123.35	99
25	के-12	राज्य शासनाचे देशांतर्गत ऋण (भांडवली - भारीत)	101.86	50.93	50
26	एल-03	ग्रामविकास कार्यक्रम (महसूल - दत्तमत)	4517.27	1316.67	29

परिशिष्ट - 2.1 (समाप्त)

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
27	एल-07	ग्रामविकासावरील भांडवली खर्च (भांडवली - दत्तमत)	1417.30	892.10	63
28	एम-02	अन्न (महसूल - दत्तमत)	581.04	177.40	31
29	एम-03	सचिवालय व इतर आर्थिक सेवा (महसूल - दत्तमत)	58.01	13.22	23
30	एन-04	सामाजिक सेवांवरील भांडवली खर्च (भांडवली - दत्तमत)	1095.55	610.73	56
31	ओ-01	जिल्हा प्रशासन (महसूल - दत्तमत)	292.53	111.14	38
32	ओ-03	ग्रामीण रोजगार (महसूल - दत्तमत)	807.87	200.83	25
33	ओ-05	डोंगराळ क्षेत्रे (महसूल - दत्तमत)	43.84	10.98	25
34	ओ-07	सचिवालय - आर्थिक सेवा (महसूल - दत्तमत)	176.58	88.57	50
35	ओ-08	पर्यटन (महसूल - दत्तमत)	164.39	42.05	26
36	ओ-09	जनगणना, सर्वेक्षण व सांख्यिकी (महसूल - दत्तमत)	100.36	27.85	28
37	ओ-10	इतर ग्रामविकास कार्यक्रमांवरील भांडवली खर्च (भांडवली - दत्तमत)	3425.91	2700.50	79
38	ओ-11	डोंगराळ क्षेत्रावरील भांडवली खर्च (भांडवली - दत्तमत)	92.50	21.39	23
39	ओ-21	जिल्हा योजना - सातारा (भांडवली - दत्तमत)	57.63	22.05	38
40	ओ-23	जिल्हा योजना - सोलापूर (भांडवली - दत्तमत)	57.52	14.07	24
41	ओ-27	जिल्हा योजना - जळगांव (महसूल - दत्तमत)	174.39	36.94	21
42	ओ-34	जिल्हा योजना - बीड (भांडवली - दत्तमत)	42.23	15.82	37
43	ओ-46	जिल्हा योजना - यवतमाळ (भांडवली - दत्तमत)	33.19	11.19	34
44	क्यू-03	गृहनिर्माण (महसूल - दत्तमत)	1603.57	742.99	46
45	आर-03	वैद्यकीय सेवा व सार्वजनिक आरोग्यावरील भांडवली खर्च (भांडवली - दत्तमत)	119.68	112.82	94
46	एस-04	वैद्यकीय सेवा व सार्वजनिक आरोग्यावरील भांडवली खर्च (भांडवली - दत्तमत)	71.72	36.31	51
47	व्ही-01	व्याज प्रदाने (महसूल - भारीत)	90.00	30.30	34
48	व्ही-03	सामाजिक सेवांवरील भांडवली खर्च (भांडवली - दत्तमत)	100.58	26.10	26
49	व्ही-05	आर्थिक सेवांवरील भांडवली खर्च (भांडवली - दत्तमत)	138.97	68.75	49
50	एक्स-03	सामाजिक सेवांवरील भांडवली खर्च (भांडवली - दत्तमत)	75.10	75.10	100
51	वाय-02	पाणी पुरवठा व स्वच्छता (महसूल - दत्तमत)	762.46	228.08	30
52	झेडए-01	सचिवालय व इतर सामाजिक सेवा (महसूल - दत्तमत)	43.01	13.00	30
53	झेडसी-01	संसद/राज्य/संघराज्य क्षेत्र विधानमंडळे (महसूल - दत्तमत)	132.44	37.05	28
54	झेडडी-02	कला व संस्कृती (महसूल - दत्तमत)	150.38	36.97	25
55	झेडडी-04	पर्यटन (महसूल - दत्तमत)	307.20	61.95	20
56	झेडडी-05	कला व संस्कृती (भांडवली - दत्तमत)	15.00	15.00	100
57	झेडई-01	अल्पसंख्यांक विकास (महसूल - दत्तमत)	304.81	84.44	28
58	झेडई-02	सामाजिक सुरक्षा व कल्याण यावरील भांडवली खर्च (भांडवली - दत्तमत)	76.00	15.20	20
59	झेडएफ-3ए	सार्वजनिक बांधकामावरील भांडवली खर्च (भांडवली - दत्तमत)	11.20	11.20	100
एकूण			41032.78	16119.88	39.29

स्रोत : विनियोजन लेखे 2013-14

(₹ कोटीत)

अ. क्र.	अनुदानाचा क्रमांक व नांव	मूळ तरतूद	पूरक तरतूद	एकूण	प्रत्यक्ष खर्च	बचत
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
महसूल - दत्तमत						
1	बी01 पोलीस प्रशासन	8990.66	175.62	9166.28	8220.40	945.88
2	बी03 वाहतूक प्रशासन	1361.02	757.74	2118.76	1488.72	630.04
3	सी01 महसूल व जिल्हा प्रशासन	1476.34	43.50	1519.84	1300.14	219.70
4	सी04 सचिवालय व इतर सर्वसाधारण सेवा	147.33	0.15	147.48	38.74	108.74
5	सी06 नैसर्गिक आपत्ती निवारणासाठी सहाय्य	3775.92	2889.27	6665.19	6557.05	108.14
6	डी03 कृषि सेवा	2964.94	954.81	3919.75	3348.19	571.56
7	ई02 सामान्य शिक्षण	32256.10	40.91	32297.01	31202.60	1094.41
8	ई03 सचिवालय व इतर सामाजिक सेवा	398.40	49.84	448.24	292.12	156.12
9	एफ02 नगरविकास आणि इतर प्रगत सेवा	6083.19	176.53	6259.72	4353.33	1906.39
10	जी02 इतर राजकोषीय व संकीर्ण सेवा	1399.83	0.00	1399.83	78.21	1321.62
11	एच05 रस्ते व पूल	2540.12	1380.44	3920.56	2606.45	1314.11
12	एच06 सार्वजनिक बांधकाम प्रशासकीय व कार्यचालन इमारती	2236.04	221.11	2457.15	2080.20	376.95
13	आय 03 पाटबंधारे, वीज व इतर आर्थिक सेवा	2391.28	233.27	2624.55	2218.69	405.86
14	जे01 न्यायप्रशासन	1161.06	57.20	1218.26	963.82	254.44
15	के07 उद्योग	2869.40	16.42	2885.82	2477.62	408.20
16	एल03 ग्रामविकास कार्यक्रम	3337.33	1179.94	4517.27	3200.60	1316.67
17	एम02 अन्न	558.87	22.17	581.04	403.64	177.40
18	एन03 अनुसूचित जाती, अनुसूचित जमाती, इतर मागासवर्ग आणि अल्पसंख्यांकांचे कल्याण	6967.01	1169.55	8136.56	7394.92	741.64
19	ओ01 जिल्हा प्रशासन	292.53	0.00	292.53	181.39	111.14
20	ओ03 ग्रामीण रोजगार	807.87	0.0001	807.87	607.03	200.84
21	क्यू03 गृहनिर्माण	1303.25	300.32	1603.57	860.58	742.99
22	आर01 वैद्यकीय सेवा व सार्वजनिक आरोग्य	4572.37	340.95	4913.32	4795.42	117.90
23	एस01 वैद्यकीय सेवा व सार्वजनिक आरोग्य	1661.82	125.76	1787.58	1669.51	118.07
24	टी05 जनजाती क्षेत्र विकास उपयोजनेवरील महसुली खर्च	3317.38	213.54	3530.92	3019.83	511.09
25	व्ही02 सहकार	862.45	117.25	979.70	822.43	157.27
26	डब्ल्यू02 सामान्य शिक्षण	4382.73	799.05	5181.78	4860.25	321.53
27	डब्ल्यू03 तंत्र शिक्षण	1575.78	57.71	1633.49	1508.48	125.01
28	एक्स01 सामाजिक सुरक्षा व पोषण आहार	2871.21	33.51	2904.72	2561.45	343.27

परिशिष्ट - 2.2 (समाप्त)

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
29	वाय02 पाणीपुरवठा व स्वच्छता	762.42	0.04	762.46	534.38	228.08
महसूल - भारीत						
30	जी03 व्याज प्रदाने व ऋण परतफेड	20206.58	333.67	20540.25	20427.25	113.00
भांडवली - दत्तमत						
31	बी10 आर्थिक सेवांवरील भांडवली खर्च	1083.15	177.85	1261.00	793.95	467.05
32	ई04 शिक्षण, क्रीडा आणि संस्कृती यांवरील भांडवली खर्च	106.00	0.00	106.00	2.63	103.37
33	एच07 सामाजिक सेवा व आर्थिक सेवांवरील भांडवली खर्च	1937.77	2009.01	3946.78	3163.72	783.06
34	एच08 सार्वजनिक बांधकाम प्रशासकीय व कार्यचालन इमारती यांवरील भांडवली खर्च	1269.81	130.29	1400.10	912.06	488.04
35	आय05 पाटबंधाऱ्यांवरील भांडवली खर्च	8802.73	722.70	9525.43	7977.15	1548.28
36	के10 उद्योगांवरील भांडवली खर्च	1.02	123.11	124.13	0.78	123.35
37	के11 उर्जेवरील भांडवली खर्च	2523.08	577.56	3100.64	2596.07	504.57
38	एल07 ग्रामविकासावरील भांडवली खर्च	891.30	526.00	1417.30	525.20	892.10
39	एम04 अन्नावरील भांडवली खर्च	3686.31	60.00	3746.31	3572.48	173.83
40	एन04 सामाजिक सेवांवरील भांडवली खर्च	1045.55	50.00	1095.55	484.82	610.73
41	ओ10 इतर ग्रामविकास कार्यक्रमावरील भांडवली खर्च	3305.77	120.14	3425.91	725.41	2700.50
42	आर03 वैद्यकीय सेवा व सार्वजनिक आरोग्यावरील भांडवली खर्च	0.55	119.13	119.68	6.86	112.82
43	टी06 जनजाती क्षेत्र विकास उपयोजनेवरील भांडवली खर्च	1162.23	158.08	1320.31	1143.27	177.04
भांडवली - भारीत						
44	जी09 लोक ऋण व आंतरराज्यीय तडजोड	12376.76	0.00	12376.76	10727.16	1649.60
	एकूण	161723.26	16464.14	178187.40	152705.00	25482.40
स्त्रोत: विनियोजन लेखे 2013-14						

सन 2009-14 या कालावधीत सातत्याने ₹ 100 कोटीहून अधिक
बचत दर्शविणाऱ्या अनुदानांची यादी
(संदर्भ : परिच्छेद 2.3.2; पृष्ठ 63)

(₹ कोटीत)

अ. क्र.	अनुदानाचा क्रमांक आणि नाव	बचतीची रक्कम (एकूण अनुदानाशी टक्केवारी)				
		2009-10	2010-11	2011-12	2012-13	2013-14
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
	महसूल - दत्तमत					
1	सी01 महसूल व जिल्हा प्रशासन	116.16 (12.88)	173.43 (16.22)	147.45 (12.97)	182.33 (13.46)	219.70 (14.46)
2	डी03 कृषि सेवा	215.96 (10.03)	388.56 (14.66)	199.42 (7.05)	618.29 (16.17)	571.55 (14.58)
3	ई02 सामान्य शिक्षण	997.53 (4.90)	1698.14 (6.92)	1340.98 (5.01)	1092.15 (3.75)	1094.41 (3.39)
4	एफ02 नगर विकास व इतर प्रगत सेवा	328.65 (6.58)	613.20 (13.56)	1050.60 (19.40)	1609.44 (27.52)	1906.39 (30.45)
5	जी02 इतर राजकोषीय व संकीर्ण सेवा	4640.25 (98.00)	1624.95 (95.98)	2305.18 (96.93)	2200.97 (96.87)	1321.62 (94.41)
6	आय03 पाटबंधारे, ऊर्जा व इतर आर्थिक सेवा	177.48 (8.32)	234.84 (10.50)	261.09 (10.71)	380.42 (15.84)	405.87 (15.46)
7	एन03 अनुसूचित जाती, अनुसूचित जमाती, इतर मागासवर्ग आणि अल्पसंख्यांकाचे कल्याण (2013-14)	142.46 (3.72)	869.50 (16.72)	694.33 (13.01)	516.35 (8.33)	741.64 (9.11)
8	क्यू03 गृहनिर्माण	1564.67 (61.52)	1039.17 (56.49)	882.50 (47.65)	676.78 (38.89)	742.99 (46.33)
9	आर01 वैद्यकीय सेवा व सार्वजनिक आरोग्य	183.31 (6.79)	142.66 (4.51)	153.25 (4.22)	405.43 (8.92)	117.90 (2.40)
10	टी05 जनजाती क्षेत्र विकास उपयोजनेवरील महसूली खर्च	200.34 (12.50)	860.32 (32.39)	693.72 (24.15)	468.93 (14.80)	511.09 (14.47)
	भांडवली - भारीत					
11	जी08/जी 09 लोक ऋण व आंतरराज्यीय तडजोड	3004.59 (49.63)	3014.75 (42.92)	2895.60 (33.79)	2534.30 (28.82)	1649.60 (13.33)
	भांडवली - दत्तमत					
12	एन04 सामाजिक सेवांवरील भांडवली खर्च	222.72 (36.87)	395.81 (49.56)	675.12 (52.41)	508.86 (49.71)	610.73 (55.75)

स्रोत : विनियोजन लेखे 2013-14

वर्ष 2013-14 मध्ये ज्या अनुदाने/विनियोजनांमध्ये तरतुदीपेक्षा अधिक खर्च झाला व जो नियमित करणे आवश्यक होते, त्यांचा तपशील
(संदर्भ : परिच्छेद 2.3.3; पृष्ठ 64)

(₹ कोटीत)				
अ. क्र.	दत्तमत अनुदान/भारीत विनियोजनाचा क्रमांक आणि शीर्षक	एकूण अनुदान	खर्च	अधिक्य
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
दत्तमत अनुदाने				
1	सी 02 मुद्रांक व नोंदणी	185.97	207.42	21.45
2	जी 06 निवृत्ती वेतन व इतर सेवानिवृत्ती लाभ	12632.74	12952.23	319.49
3	एल 02 जिल्हा प्रशासन	2474.14	2484.20	10.06
4	ओ 15 जिल्हा योजना - मुंबई उपनगरे (महसूल विभाग)	141.99	144.28	2.29
5	ओ 16 जिल्हा योजना - ठाणे (भांडवली विभाग)	71.70	80.77	9.07
6	ओ 17 जिल्हा योजना - रायगड(भांडवली विभाग)	48.10	51.28	3.18
7	ओ 18 जिल्हा योजना - रत्नागिरी (भांडवली विभाग)	43.97	46.91	2.94
8	ओ 19 जिल्हा योजना - सिंधुदुर्ग (महसूल विभाग)	69.31	69.52	0.21
9	ओ 20 जिल्हा योजना - पुणे (भांडवली विभाग)	101.95	107.65	5.70
10	ओ 21 जिल्हा योजना - सातारा (महसूल विभाग)	142.37	164.49	22.12
11	ओ 22 जिल्हा योजना - सांगली (भांडवली विभाग)	33.89	35.69	1.80
12	ओ 23 जिल्हा योजना - सोलापूर (महसूल विभाग)	192.48	224.27	31.79
13	ओ 24 जिल्हा योजना - कोल्हापूर (भांडवली विभाग)	57.35	61.68	4.33
14	ओ 25 जिल्हा योजना - नाशिक (भांडवली विभाग)	65.90	72.44	6.54
15	ओ 26 जिल्हा योजना - धुळे (महसूल विभाग)	77.69	78.48	0.79
16	ओ 27 जिल्हा योजना - जळगाव (भांडवली विभाग)	45.61	82.34	36.73
17	ओ 28 जिल्हा योजना - अहमदनगर (भांडवली विभाग)	34.18	73.49	39.31
18	ओ 29 जिल्हा योजना - नंदुरबार (भांडवली विभाग)	13.58	14.47	0.89
19	ओ 30 जिल्हा योजना - औरंगाबाद (भांडवली विभाग)	29.83	37.40	7.57
20	ओ 31 जिल्हा योजना - जालना (महसूल विभाग)	87.26	90.69	3.43
21	ओ 32 जिल्हा योजना - परभणी (महसूल विभाग)	83.43	84.30	0.87
22	ओ 33 जिल्हा योजना - नांदेड(महसूल विभाग)	138.86	141.76	2.90
23	ओ 35 जिल्हा योजना - लातूर (महसूल विभाग)	105.27	110.92	5.65
24	ओ 36 जिल्हा योजना - उस्मानाबाद (भांडवली विभाग)	20.74	22.67	1.93
25	ओ 37 जिल्हा योजना - हिंगोली (महसूल विभाग)	50.03	50.61	0.58
26	ओ 38 जिल्हा योजना - नागपूर (महसूल विभाग)	122.47	131.46	8.99
27	ओ 40 जिल्हा योजना - भंडारा (महसूल विभाग)	54.78	56.59	1.81
28	ओ 41 जिल्हा योजना - चंद्रपूर (महसूल विभाग)	88.39	93.69	5.30
29	ओ 42 जिल्हा योजना - गडचिरोली (भांडवली विभाग)	22.61	23.95	1.34
30	ओ 43 जिल्हा योजना - गोंदिया (महसूल विभाग)	58.79	61.97	3.18
31	ओ 44 जिल्हा योजना - अमरावती (महसूल विभाग)	93.19	101.99	8.80
32	ओ 45 जिल्हा योजना - अकोला (महसूल विभाग)	71.63	75.05	3.42
33	ओ 46 जिल्हा योजना - यवतमाळ (महसूल विभाग)	146.81	157.86	11.05
34	ओ 47 जिल्हा योजना - बुलढाणा (भांडवली विभाग)	47.89	58.00	10.11
35	ओ 48 जिल्हा योजना - वाशिम (महसूल विभाग)	57.34	58.02	0.68
36	डब्ल्यू07 प्रादेशिक असमतोल दूर करण्यावरील महसूल खर्च	5.09	12.96	7.87
भारीत विनियोजने				
37	सी 11 राज्य शासनाचे देशांतर्गत ऋण	0.03	0.06	0.03
38	आय 01 व्याज प्रदाने	164.62	165.05	0.43
39	आय 06 राज्य शासनाचे देशांतर्गत ऋण	371.40	371.41	0.01
एकूण		18253.38	18858.02	604.64

स्त्रोत : विनियोजन लेखे 2013-14

ज्या अनुदाने/विनियोजनांमध्ये मागील वर्षातील तरतुदीपेक्षा अधिक खर्च झाला होता व जो नियमित करणे आवश्यक होते त्याचा तपशील
(संदर्भ : परिच्छेद 2.3.4; पृष्ठ 64)

(₹ कोटीत)			
वर्ष	एकूण अनुदान/ विनियोजने	अनुदान/विनियोजनांचा क्रमांक	विनियोजन लेखे/लेखापरिक्षा अहवालात भाष्य केलेले अधिक्य जे नियमित करणे आवश्यक होते
2008-09	38/9	बी-5, बी-7, सी-1, सी-2, डी-1, ई-2, एफ-7, जी-3, जी-6, एच-3, एच-5, एच-6, जे-3, के-Nil, एल-1, एल-5, एम-3, एम-4, ओ-13, ओ-14, ओ-17, ओ-18, ओ-19, ओ-20, ओ-21, ओ-23, ओ-25, ओ-26, ओ-27, ओ-30, ओ-31, ओ-33, ओ-34, ओ-35, ओ-36, ओ-37, ओ-39, ओ-41, ओ-42, ओ-44, ओ-45, ओ-47, एस-1, यु-1, व्ही-2, एक्स-2	2389.37
2009-10	42/6	बी-1, सी-2, सी-5, सी-6, डी-8, एच-3, एच-6, आय-4, के-5, के-6, के-11ए, एल-1, एम-4, ओ-3, ओ-13, ओ-14, ओ-15, ओ-16, ओ-17, ओ-18, ओ-19, ओ-21, ओ-22, ओ-23, ओ-24, ओ-25, ओ-26, ओ-28, ओ-29, ओ-30, ओ-31, ओ-32, ओ-33, ओ-34, ओ-35, ओ-36, ओ-38, ओ-39, ओ-40, ओ-41, ओ-42, ओ-43, ओ-44, ओ-45, ओ-46, ओ-47, यु-1, झेडसी-2,	1717.58
2010-11	35/7	ए-3, सी-1, सी-2, सी-5, सी-11, ई-1, एफ-5, एफ-6, एच-3, के-6, ओ-13, ओ-14, ओ-15, ओ-18, ओ-19, ओ-20, ओ-21, ओ-22, ओ-23, ओ-24, ओ-25, ओ-26, ओ-28, ओ-29, ओ-30, ओ-31, ओ-32, ओ-33, ओ-34, ओ-35, ओ-37, ओ-38, ओ-39, ओ-41, ओ-44, ओ-45, ओ-46, ओ-47, यु-1, डब्ल्यू-3, झेडए-2	466.91
2011-12	28/3	सी-2, सी-11, जी-3, जी-6, एच-3, के-5, के-8, एल-1, ओ-14, ओ-19, ओ-20, ओ-21, ओ-22, ओ-24, ओ-26, ओ-27, ओ-29, ओ-30, ओ-31, ओ-35, ओ-36, ओ-38, ओ-39, ओ-41, ओ-42, ओ-43, ओ-45, ओ-46, ओ-47, डब्ल्यू-7, एक्स-2	1272.28
2012-13	33/5	सी-6, सी-7, जी-3, एच-3, ओ-5, ओ-14, ओ-18, ओ-19, ओ-20, ओ-21, ओ-22, ओ-23, ओ-24, ओ-25, ओ-26, ओ-27, ओ-28, ओ-29, ओ-30, ओ-31, ओ-32, ओ-33, ओ-34, ओ-35, ओ-36, ओ-37, ओ-38, ओ-40, ओ-41, ओ-42, ओ-43, ओ-45, ओ-46, ओ-4, डब्ल्यू-1, डब्ल्यू-7, एक्स-2	1004.17
एकूण	176/30		6850.31

स्रोत : संबंधित वर्षांचे विनियोजन लेखे

अनावश्यक पुरवणी तरतूदी (प्रत्येक प्रकरणांत ₹ 10 कोटी किंवा अधिक)

(संदर्भ : परिच्छेद 2.3.5; पृष्ठ 64)

(₹ कोटीत)						
अ. क्र.	विनियोजनांचा क्रमांक	विनियोजनाचे नांव	मूळ तरतूद	प्रत्यक्ष खर्च	मूळ तरतूदीतील बचत	पुरवणी तरतूद
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
1	बी 01	पोलीस प्रशासन	8990.66	8220.40	770.26	175.62
2	सी 01	महसूल व जिल्हा प्रशासन	1476.34	1300.14	176.20	43.50
3	ई 02	सामान्य शिक्षण	32256.10	31202.60	1053.49	40.91
4	ई 03	सचिवालय आणि इतर सामाजिक सेवा	398.40	292.12	106.28	49.84
5	एफ 02	नगरविकास व इतर प्रगत सेवा	6083.19	4353.33	1729.86	176.53
6	जी 01	विक्रीकर प्रशासन	463.41	415.26	48.15	38.21
7	जी 05	कोषागार आणि लेखा प्रशासन	223.84	211.76	12.08	17.48
8	एच 06	सार्वजनिक बांधकाम आणि प्रशासकीय व कार्यचालन इमारती	2236.05	2080.20	155.85	221.11
9	आय 03	पाटबंधारे, वीज आणि इतर आर्थिक सेवा	2391.28	2218.69	172.59	233.27
10	जे 01	न्याय प्रशासन	1161.06	963.82	197.24	57.20
11	के 07	उद्योग	2869.40	2477.62	391.78	16.42
12	एल 03	ग्राम विकास कार्यक्रम	3337.33	3200.60	136.73	1179.94
13	एम 02	अन्न	558.87	403.64	155.23	22.17
14	क्यू 3	गृहनिर्माण	1303.25	860.58	442.67	300.32
15	टी 5	जनजाती क्षेत्र विकास उपयोजनेवरील महसूली खर्च	3317.38	3019.83	297.54	213.54
16	व्ही 02	सहकार	862.45	822.43	40.01	117.25
17	डब्ल्यू 03	तंत्र शिक्षण	1575.78	1508.48	67.30	57.71
18	एक्स 01	सामाजिक सुरक्षा व पोषण आहार	2871.21	2561.45	309.76	33.51
19	झेडडी 04	पर्यटन	285.04	245.25	39.79	22.16
20	झेडई 01	अल्पसंख्यांक विकास	267.93	220.37	47.56	36.88
महसूल - भारीत						
21	जे 01	न्यायप्रशासन	192.77	167.06	25.71	11.56
भांडवली-दत्तमत						
22	बी 10	आर्थिक सेवांवरील भांडवली खर्च	1083.15	793.95	289.20	177.85
23	सी 10	आर्थिक सेवांवरील भांडवली खर्च	97.52	81.55	15.97	11.94
24	जी 08	इतर प्रशासकीय सेवांवरील भांडवली खर्च	50.00	27.31	22.69	25.00
25	एच 08	सार्वजनिक बांधकाम प्रशासकीय व कार्यचालन इमारतींवरील भांडवली खर्च	1269.81	912.06	357.75	130.29
26	आय 05	पाटबंधार्यांवरील भांडवली खर्च	8802.73	7977.15	825.59	722.70
27	के 10	उद्योगांवरील भांडवली खर्च	1.02	0.78	0.24	123.11
28	एल 07	ग्रामविकासावरील भांडवली खर्च	891.30	525.20	366.10	526.00
29	एम 04	अन्नावरील भांडवली खर्च	3686.31	3572.48	113.83	60.00
30	एन 04	सामाजिक सेवांवरील भांडवली खर्च	1045.55	484.82	560.73	50.00
31	ओ 10	इतर ग्रामविकास कार्यक्रमांवरील भांडवली खर्च	3305.77	725.41	2580.36	120.14
32	एस 04	वैद्यकीय सेवा व सार्वजनिक आरोग्य यावरील भांडवली खर्च	51.72	35.41	16.31	20.00
33	टी 06	जनजाती क्षेत्र विकास उपयोजनेवरील भांडवली खर्च	1162.23	1143.27	18.97	158.08
34	व्ही 05	आर्थिक सेवांवरील भांडवली खर्च	127.56	70.22	57.34	11.42
एकूण			94696.41	83095.24	11601.16	5201.66

स्रोत : विनियोजन लेखे 2013-14

अपुच्या पुरवणी तरतूदी (प्रत्येक प्रकरणांत
₹ एक कोटी किंवा अधिक)
(संदर्भ : परिच्छेद 2.3.5; पृष्ठ 64)

(₹ कोटीत)

अ. क्र.	अनुदानाचे नाव	मूळ तरतूद	पुरवणी तरतूद	एकूण	खर्च	अधिक्य
1	सी02 मुद्रांक व नोंदणी	160.97	25.00	185.97	207.42	21.45
2	जी06 निवृत्ती वेतन व इतर सेवानिवृत्ति लाभ	12332.74	300.00	12632.74	12952.23	319.49
3	एल02 जिल्हा प्रशासन	2360.97	113.17	2474.14	2484.20	10.06
4	ओ21 जिल्हा योजना - सातारा	142.37	0.0001	142.37	164.49	22.12
5	ओ27 जिल्हा योजना - जळगांव	45.61	0.0001	45.61	82.34	36.73
6	ओ28 जिल्हा योजना -अहमदनगर	34.18	0.0001	34.18	73.49	39.31
7	ओ33 जिल्हा योजना - नांदेड	138.86	0.0001	138.86	141.76	2.90
8	ओ35 जिल्हा योजना - लातूर	105.27	0.0001	105.27	110.93	5.66
9	ओ40 जिल्हा योजना - भंडारा	54.78	0.0001	54.78	56.59	1.81
10	ओ42 जिल्हा योजना - गडचिरोली	22.61	0.0001	22.61	23.95	1.34
11	ओ43 जिल्हा योजना - गोंदिया	58.79	0.0001	58.79	61.97	3.18
12	ओ46 जिल्हा योजना - यवतमाळ	146.81	0.0001	146.81	157.86	11.05
	एकूण	15603.96	438.17	16042.13	16517.23	475.10

स्त्रोत : विनियोजन लेखे 2013-14

विविध अनुदाने/विनियोजने, ज्यामध्ये ₹ 10 कोटी आणि अधिक बचती झाल्या होत्या परंतु त्यातील कोणतीही रक्कम प्रत्यार्पित केली नव्हती
(संदर्भ : परिच्छेद 2.3.7; पृष्ठ 65)

		(₹ कोटीत)
अ. क्र.	अनुदान/विनियोजनाचा क्रमांक व नांव	बचत
(1)	(2)	(3)
1	सी06 नैसर्गिक आपत्ती निवारणासाठी सहाय्य (महसूल - दत्तमत)	108.15
2	जे01 न्यायप्रशासन (महसूल - दत्तमत)	254.45
3	जे02 सचिवालय व इतर सामाजिक व आर्थिक सेवा (महसूल दत्तमत)	14.80
4	के07 उद्योग (महसूल -भारीत)	28.22
5	के12 राज्य शासनाचे देशांतर्गत ऋण (भांडवली - भारीत)	50.93
6	ओ 23 जिल्हा योजना - सोलापूर (भांडवली - दत्तमत)	14.07
7	ओ 44 जिल्हा योजना - अमरावती (भांडवली - दत्तमत)	10.45
8	ओ 46 जिल्हा योजना - यवतमाळ (भांडवली - दत्तमत)	11.19
9	ओ 47 जिल्हा योजना - बुलढाणा (महसूल - दत्तमत)	10.12
एकूण		502.38

स्रोत : विनियोजन लेखे 2013-14

29 व 31 मार्च 2014 रोजी ₹ 10 कोटीपेक्षा जास्त रकमा
प्रत्यार्पित केलेली प्रकरणे
(संदर्भ : परिच्छेद 2.3.7; पृष्ठ 65)

				(₹ कोटीत)
अ. क्र.	अनुदान क्रमांक	मुख्यशीर्ष	प्रत्यार्पित केलेली रक्कम	
(1)	(2)	(3)	(4)	
महसुली शीर्ष				
1	बी01	2055 पोलीस	931.65	
2	बी01	2070 इतर प्रशासकीय सेवा	14.11	
3	बी02	2039 राज्य उत्पादन शुल्क	37.36	
4	बी03	2041 वाहनांवरील कर	628.93	
5	बी05	2056 कारागृहे	22.76	
6	बी07	3001 भारतीय रेल्वे धोरण निश्चिती, संचालन, संशोधन व इतर संकीर्ण संस्था	38.73	
7	बी07	3051 बंदरे आणि दीपगृह	15.02	
8	सी01	2029 जमीन महसूल	56.88	
9	सी01	2053 जिल्हा प्रशासन	40.50	
10	सी04	2059 सार्वजनिक बांधकाम	199.04	
11	सी07	2406 वनीकरण व वन्य जीवन	29.09	
12	डी03	2401 पीक संवर्धन	538.57	
13	डी03	2415 कृषिविषयक संशोधन व शिक्षण	22.44	
14	ई01	2049 व्याज प्रदाने	22.69	
15	ई02	2202 सामान्य शिक्षण	1671.67	
16	इ03	2204 क्रीडा व युवक सेवा	119.89	
17	ई03	2235 सामाजिक सुरक्षा व कल्याण	34.81	
18	एफ02	2217 नगर विकास	1894.93	
19	एफ02	3054 रस्ते आणि पूल	32.09	
20	एफ03	2230 कामगार व रोजगार	22.90	
21	एफ04	3604 स्थानिक स्वराज्य संस्था आणि पंचायत राज संस्था यांना नुकसान भरपाईच्या व अभिहस्तांकित रकमा देणे	56.79	
22	एच03	2216 गृहनिर्माण	53.22	
23	एच06	2059 सार्वजनिक बांधकाम	179.81	
24	आय03	2701 मोठे व मध्यम पाटबंधारे	302.33	
25	आय03	2702 लघु पाटबंधारे	12.34	
26	के06	2801 वीज	27.23	
27	ओ07	3451 सचिवालय - आर्थिक सेवा	89.31	
28	क्यु03	2216 गृहनिर्माण	742.85	
29	टी05	2225 अनुसूचित जाती, अनुसूचित जमाती आणि इतर मागासवर्गीय आणि अल्पसंख्यांक यांचे कल्याण	379.79	
30	टी05	2230 कामगार आणि रोजगार	14.92	

परिशिष्ट - 2.9 (समाप्त)

(1)	(2)	(3)	(4)
31	टी05	2236 पोषण आहार	27.84
32	टी05	2425 सहकार	37.80
33	व्ही02	2425 सहकार	41.07
34	व्ही02	2851 ग्रामोद्योग व लघु उद्योग	88.92
35	वाय02	2215 पाणी पुरवठा व स्वच्छता	44.35
भांडवली शीर्ष			
36	बी10	4055 पोलीसांवरील भांडवली खर्च	393.19
37	बी10	4070 इतर प्रशासकीय सेवांवरील भांडवली खर्च	63.25
38	बी11	7610 शासकीय कर्मचारी, इत्यादिना कर्जे	16.04
39	सी10	4701 मध्यम व मोठे पाटबंधारे यावरील भांडवली खर्च	21.84
40	सी12	7610 शासकीय कर्मचारी, इत्यादीना कर्जे	13.07
41	ई04	4202 शिक्षण, क्रीडा, कला आणि संस्कृती यांवरील भांडवली खर्च	103.37
42	एफ05	4217 नगरविकासावरील भांडवली खर्च	98.58
43	एच07	4055 पोलीसांवरील भांडवली खर्च	36.29
44	एच07	4216 गृहनिर्माणावरील भांडवली खर्च	12.50
45	एच08	4059 सार्वजनिक बांधकामावरील भांडवली खर्च	221.17
46	एच08	4210 वैद्यकीय सेवा व सार्वजनिक आरोग्यावरील भांडवली खर्च	93.78
47	एच08	4225 अनुसूचित जाती, अनुसूचित जमाती, इतर मागासवर्गीय व अल्पसंख्यांकांचे कल्याण यावरील भांडवली खर्च	15.36
48	एच08	4250 इतर सामाजिक सेवांवरील भांडवली खर्च	11.51
49	एच09	4210 वैद्यकीय सेवा व सार्वजनिक आरोग्यावरील भांडवली खर्च	66.28
50	आय05	4701 मोठे व मध्यम पाटबंधारे यावरील भांडवली खर्च	1201.23
51	आय05	4702 लघु पाटबंधाऱ्यांवरील भांडवली खर्च	167.39
52	आय07	7610 शासकीय कर्मचारी, इत्यादीना कर्जे	31.44
53	के11	4801 वीज प्रकल्पांवरील भांडवली खर्च	424.99
54	के11	6801 वीज प्रकल्पांसाठी कर्जे	80.64
55	टी06	4225 अनुसूचित जाती, अनुसूचित जमाती इतर मागासवर्गीय आणि अल्पसंख्यांक यांच्या कल्याणावरील भांडवली खर्च	172.68
56	टी06	4702 लघु पाटबंधाऱ्यांवरील भांडवली खर्च	10.25
57	व्ही05	6425 सहकारासाठी कर्जे	67.21
		एकूण	11794.69

स्रोत : विनियोजन लेखे 2013-14

अ. क्र.	मंजूरीचा क्रमांक व दिनांक	विभाग/अनुदान क्रमांक/मुख्य शीर्ष	ज्या कारणासाठी निधी आहरित करण्यांत आला	मंजूर रक्कम (₹ कोटीत)
1	CNF-2013/4/BUD/08- 18/06/2013	शालेश शिक्षण व क्रीडा विभाग ई-3/ 2204	20 व्या एशिआई अॅथलेटिक चॅम्पियनशिप टुरनामेन्टच्या आयोजनाकरिता	18.00
2	CNF-2013/9/BUD/14- 26/08/2013	सामान्य प्रशासन विभाग ए-4 / 2075	मुंबई भेटीस आलेल्या सन्माननीय व्यक्तींसाठी चिलखती मर्सिडिज गाडी खरेदी करण्याकरिता	0.50
3	CNF-2013/18/BUD/06- 04/03/2014	सामाजिक न्याय आणि विशेष सहाय्य विभाग एन-3/2225	मराठा समाजाचा इतर मागासवर्गीय जमातीत समाविष्ट करण्यासाठी कराव्या लागणाऱ्या सर्वेक्षणासाठी दिलेला निधी	10.00

स्रोत : संबंधित विभागांचे आकस्मिकता निधी मंजूरीचे आदेश

(₹ कोटीत)				
अ. क्र.	मंजूरी क्रमांक आणि दिनांक	विभाग/अनुदान क्रमांक/ मुख्य शीर्ष	मंजूर रक्कम	वापरलेली रक्कम (टक्केवारीत)
1	CNF-2013/2/Bud-6 दिनांक 1 जून 2013	महसूल व वन/ सी-6/ 2245 - नैसर्गिक आपत्ती निवारणासाठी सहाय्य	200.00	0.05 (0.03)
2	CNF-2013/4/Bud-8 दिनांक 18 जानेवारी 2013	शालेय शिक्षण/ ई-3/ 2204 - क्रीडा व युवक सेवा	18.00	0.00
3	CNF-2013/6/Bud-6 दिनांक 12 जुलै 2013	महसूल व वन/ सी-6/ 2245 - नैसर्गिक आपत्ती निवारणासाठी सहाय्य	200.00	36.85 (18.43)
4	CNF-2013/8/Bud-10 दिनांक 23 ऑगस्ट 2013	जलसंपदा/ आय -5/ 4701 - मोठे व मध्यम पाटबंधारे यांवरील भांडवली खर्च	0.05	0.00
5	CNF-2013/11/Bud-6 दिनांक 30 ऑक्टोबर, 2013	महसूल व वन/ सी-6/ 2245 - नैसर्गिक आपत्ती निवारणासाठी सहाय्य	200.00	30.91 (15.46)
6	CNF-2013/13/Bud-17 दिनांक 2 नोव्हेंबर, 2013	ग्रामविकास व जलसंधारण/ एल-3/ 2515 - इतर ग्रामविकास कार्यक्रम	0.56	0.00
7	CNF-2013/16/Bud-7 दिनांक 5 फेब्रुवारी, 2014	महिला व बालविकास/ एक्स-1/ 2235 - सामाजिक सुरक्षा व कल्याण	5.00	0.62 (12.40)
एकूण			623.61	

स्त्रोत : संबंधित विभागांचे आकस्मिकता निधी मंजूरीचे आदेश आणि प्रधान महालेखाकार (लेखे व अनुज्ञेयता) - I महाराष्ट्र, मुंबई या कार्यालयाने पुरविलेली माहिती

स्वीय प्रपंजी लेखे जमांमधून देण्यात आलेल्या
अग्रिमांच्या प्रलंबिततेचा तपशील
(संदर्भ : परिच्छेद 2.7.3.5; पृष्ठ 71)

अ. क्र.	रुग्णालये/महाविद्यालये	रक्कम (₹ लाखात)
1	अधिष्ठाता, शासकीय वैद्यकीय महाविद्यालय व रुग्णालय, मिरज, सांगली	2.49
2	अधिष्ठाता, पद्मभूषण वसंतदादा पाटील शासकीय रुग्णालय, सांगली	3.08
3	वैद्यकीय अधीक्षक, ग्रामीण रुग्णालय, जामनेर, जळगाव	0.02
4	जिल्हा शल्यचिकित्सक, सिव्हिल रुग्णालय, जळगाव	0.20
5	जिल्हा शल्यचिकित्सक, व्ही.एस. सामान्य रुग्णालय, ठाणे	13.98
6	वैद्यकीय अधीक्षक, सेंट जॉर्जस रुग्णालय, मुंबई	8.03
7	वैद्यकीय अधीक्षक, कामा आणि आलब्लेस रुग्णालय, मुंबई	0.35
8	वैद्यकीय अधीक्षक, प्रादेशिक मनोरुग्णालय, ठाणे	2.14
9	वैद्यकीय अधीक्षक, ग्रामीण रुग्णालय, गोवेली, ठाणे	0.58
10	अधिष्ठाता, श्री रामानन्द तिर्थ वैद्यकीय महाविद्यालय आणि रुग्णालय, आंबेजोगाई	3.15
	अधिष्ठाता, श्री रामानन्द तिर्थ वैद्यकीय महाविद्यालय आणि रुग्णालय, आंबेजोगाई	11.63
	अधिष्ठाता, श्री रामानन्द तिर्थ वैद्यकीय महाविद्यालय आणि रुग्णालय, आंबेजोगाई	7.55
एकूण		53.20

स्त्रोत : विविध रुग्णालये/वैद्यकीय महाविद्यालये यांच्याकडून प्राप्त माहितीनुसार

कोषागार पुस्तिका आणि स्वीय प्रपंजी लेखे रोख पुस्तिका
ह्यांतील फरकाचा तपशील
(संदर्भ : परिच्छेद 2.7.3.6; पृष्ठ 71)

अ. क्र.	लेखापरीक्षा केलेले कार्यालय	रोजी अखरेची शिल्लक	(रक्कम ₹)		
			रोख पुस्तिकेनुसार अखरेची शिल्लक	पासबुकानुसार अखरेची शिल्लक	फरक
1	प्रादेशिक मनोरुग्णालय, ठाणे	30/06/2014	11723246	11876490	153244
2	शासकीय वैद्यकीय महाविद्यालय, मिरज	31/03/2014	24049092	24036971	12121
3	वैद्यकीय अधीक्षक, ग्रामीण रुग्णालय, गोवेली	31/03/2014	1178159	1090239	87920
4	अधीक्षक, कामा आणि आलब्लेस रुग्णालय, मुंबई	31/03/2014	55570243	55482938	87305
5	ससून सामान्य रुग्णालय, पुणे	31/03/2014	44619688	44556981	62707
6	प्रादेशिक मनोरुग्णालय, पुणे	31/03/2014	3716282	4300486	584204
7	सर जे. जे. समूह रुग्णालये, मुंबई	31/03/2014	294870038	283571700	11298338

स्रोत : विविध रुग्णालये/वैद्यकीय महाविद्यालयांकडून प्राप्त माहितीनुसार

दैनंदिन जमा रकमा स्वीय प्रपंजी लेख्यात जमा करण्यांत
झालेल्या दिरंगाईचा तपशील
(संदर्भ : परिच्छेद 2.7.3.6; पृष्ठ 72)

अ. क्र.	कोषागाराचे नाव	रुग्णालयाचे/वैद्यकीय महाविद्यालयाचे नाव	दैनंदिन जमा रकमा स्वीय प्रपंजी लेख्यात जमा करण्यातील दिरंगाई दिवसांत
1	जळगाव	जिल्हा शल्यचिकित्सक, जिल्हा रुग्णालय	01-04
2	जळगाव	वैद्यकीय अधीक्षक, उपजिल्हा रुग्णालय, मुक्ताईनगर	05-29
3	जळगाव	वैद्यकीय अधीक्षक, ग्रामीण रुग्णालय, जामनेर	01-06
4	जळगाव	वैद्यकीय अधीक्षक, ग्रामीण रुग्णालय, रावेर	07-10
5	मुंबई	वैद्यकीय अधीक्षक, कामा आणि आलब्लेस रुग्णालय,	06-365
6	मुंबई	वैद्यकीय अधीक्षक, सेंट जॉर्जस रुग्णालय	03-278
7	मुंबई	अधिष्ठाता, ग्रँट वैद्यकीय महाविद्यालय	02-98
8	पुणे	वैद्यकीय अधीक्षक, मनोरुग्णालय, येरवडा	05-15
9	सांगली	अधिष्ठाता, शासकीय वैद्यकीय महाविद्यालय, मिरज	04-08
10	सांगली	अधिष्ठाता, शासकीय रुग्णालय, मिरज	01-33
11	सांगली	वैद्यकीय अधीक्षक, ग्रामीण रुग्णालय, बेलांकी, मिरज	01-20
12	सांगली	वैद्यकीय अधीक्षक, उपजिल्हा रुग्णालय, कवठेमहाकाळ	01-06
13	ठाणे	जिल्हा शल्यचिकित्सक, व्ही.एस. सामान्य रुग्णालय	02-304
14	ठाणे	वैद्यकीय अधीक्षक, प्रादेशिक मनोरुग्णालय,	02-174
15	ठाणे	वैद्यकीय अधीक्षक, ग्रामीण रुग्णालय, गोवेली	02-256
16	ठाणे	जिल्हा शल्यचिकित्सक, मध्यवर्ती रुग्णालय, उल्हासनगर	02-17
17	ठाणे	वैद्यकीय अधीक्षक, ग्रामीण रुग्णालय, विरार	02-75

स्रोत : विविध रुग्णालये/वैद्यकीय महाविद्यालयांकडून प्राप्त माहितीनुसार

अ. क्र.	विभाग	प्रमाणपत्रांची संख्या	रक्कम (₹ कोटीत)
1	कृषि, पशुसंवर्धन, दुग्धव्यवसाय विकास व मत्स्यव्यवसाय	14857	3257.81
2	सहकार, पणन व वस्त्रोद्योग	1386	5575.94
3	रोजगार व स्वयंरोजगार	22	42.45
4	पर्यावरण	23	16.87
5	वित्त	12	27.51
6	अन्न, नागरी पुरवठा व ग्राहक संरक्षण	45	2.68
7	सामान्य प्रशासन	256	279.69
8	उच्च आणि तंत्र शिक्षण	1127	3035.64
9	गृह	1532	1779.53
10	गृहनिर्माण	132	917.49
11	उद्योग, उर्जा व कामगार	773	324.33
12	विधी व न्याय	379	8.73
13	महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय	46	3.91
14	मराठी भाषा	04	1.04
15	वैद्यकीय शिक्षण आणि औषधिद्रव्ये	340	72.84
16	अल्पसंख्यांक विकास	747	397.97
17	नियोजन	17855	6726.87
18	सार्वजनिक आरोग्य	3189	729.96
19	सार्वजनिक बांधकाम	432	182.39
20	महसूल व वने	13957	3231.94
21	ग्रामविकास व जलसंधारण	7625	4095.44
22	शालेय शिक्षण व क्रीडा	9936	12305.32
23	सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य	9561	3241.24
24	पर्यटन आणि सांस्कृतिक कार्य	365	415.60
25	आदिवासी विकास	12660	4912.49
26	नगरविकास	3713	15892.55
27	जलसंपदा	106	2.09
28	पाणी पुरवठा व स्वच्छता	2785	783.50
29	महिला व बालविकास	3085	395.93
	एकूण	106950	68659.75

स्रोत : प्रधान महालेखाकार (लेखे व अनुज्ञेयता)-I, महाराष्ट्र, मुंबई, अधिदान व लेखा कार्यालय, मुंबई व प्रधान महालेखाकार (लेखे व अनुज्ञेयता)-II, महाराष्ट्र, नागपूर

नागरी स्थानिक संस्था आणि जिल्हा स्तरावरील उपयोगिता प्रमाणपत्राची प्रलंबितता

(संदर्भ : परिच्छेद 3.1.1.5; पृष्ठ 75)

(₹ कोटीत)

अ. क्र.	योजनेचे नाव	योजना राबविण्याच्या नागरी स्थानिक संस्था/जिल्हाधिकाऱ्यांची संख्या	UDDने मंजूरी/ वितरण केल्याचा दिनांक	उपयोगिता प्रमाणपत्र प्रलंबित रक्कम (₹)	प्रलंबिततेची कारणे
1	महानगरपालिका क्षेत्रात पायाभूत सुविधांचा विकास	04*ULBs	मार्च 2011	26.49	31 मार्च 2014 पर्यंत उपयोगिता प्रमाणपत्र सादर केले नाही
2	महाराष्ट्र स्वर्णजयंती नगरोत्थान महाअभियान (MSJNMA)	06 [#] ULBs	मार्च 2011	30.98	31 मार्च 2014 पर्यंत उपयोगिता प्रमाणपत्र सादर केले नाही
		01 [#] ULBs	मार्च 2013	30.82	
3	लहान व मध्यम शहरांतील नागरी पायाभूत सुविधांच्या विकास योजना (UIDSSMT)	07 [§] ULBs	2007-08	73.20	31 मार्च 2014 पर्यंत उपयोगिता प्रमाणपत्र सादर केले नाही
4	डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर श्रम साफल्य योजना	05 [®] ULBs	2010-11 ते 2013-14	10.19	31 मार्च 2014 पर्यंत उपयोगिता प्रमाणपत्र सादर केले नाही
5	राज्यातील अग्निशमन आपत्कालीन सेवांचे बळकटीकरण	35 ULBs	2010-11 ते 2012-13	2.10	31 मार्च 2014 पर्यंत उपयोगिता प्रमाणपत्र सादर केले नाही
		58 ULBs		173.78	
6	नागरी दलित वस्ती सुधारणा योजना	35 जिल्हाधिकारी	मार्च 2013	18.62	31 मार्च 2014 पर्यंत उपयोगिता प्रमाणपत्र सादर केले नाही
		एकूण		192.40	

स्रोत : नगरविकास विभाग आणि नियंत्रण अधिकारी ह्यांच्याकडून मिळालेली माहिती

- * 4 ULBs-(कोल्हापूर, सांगली-मिरज-कुपवाड, सोलापूर आणि वसई-विरार);
 # 7 ULBs-(अहमदनगर, बार्शी, मनमाड, नांदेड, परळी-वैजनाथ, उदगीर आणि वाशिम)
 § 7 ULBs-(दोंड, कामटी, मालवण, परोळा, सैलू, सोलापूर आणि यवतमाळ)
 ® 5 ULBs-(अहमदनगर, कल्याण, नागपूर, रत्नागिरी आणि सोलापूर)

JNNURM अंतर्गत घेण्यात आलेले प्रकल्प

(संदर्भ : परिच्छेद 3.1.1.5; पृष्ठ 76)

(₹ कोटीत)									
अ. क्र.	प्रकल्पाचे नाव	प्रकल्पाची किंमत	प्रकल्प सुरु करण्याची तारीख	31 मार्च 2014 रोजी वितरीत केलेला निधी	31 मार्च 2014 पर्यंतचा एकूण खर्च	वितरीत रक्कमेपैकी वापरलेल्या रक्कमेची टक्केवारी	कामाच्या प्रत्यक्ष प्रगतीची टक्केवारी	डीपीआर प्रमाणे काम पूर्ण करण्याची तारीख	काम पूर्ण होण्याची अपेक्षित तारीख
1	जाळे I - घोडबंदर रस्त्यावर वाहिन्या टाकणे (ठाणे महानगरपालिका) जाळे II - खारेगाव मध्ये सांडपाणी वाहिन्या टाकणे, सात पाणी उपसा केंद्रे आणि 100 MLD क्षमतेचा सांडपाणी प्रक्रिया प्रकल्प उभारणे (ठाणे महानगरपालिका)	140.09	जानेवारी 2012 फेब्रुवारी 2009	99.76	95.49	95.72	41.28 42.00	मार्च 2014 मार्च 2014	मार्च 2015 मार्च 2015
2	पुनर्वसन योजनेतर्गत नागपूर शहरात सार्वजनिक तत्त्वावर खाजगी भागीदारी 24X7 पाणी पुरवठा प्रकल्प अंमलबजावणी करण्यास संदर्भित (नागपूर महानगरपालिका)	387.86	नोव्हेंबर 2011	164.50	143.48	87.22	41.46	जानेवारी 2012	डिसेंबर 2014
3	सांडपाणी / फुकट गेलेल्या पाण्यावर प्रक्रिया करून औष्णिक विद्युत केन्द्रासाठी पुनर्वापर व ताज्या पाण्याचा वापर कमी करणे (नागपूर महानगरपालिका)	130.11	जुलै 2011	113.36	113.36	100.00	65.00	डिसेंबर 2010	डिसेंबर 2014
4	भुयारी सांडपाणी प्रकल्प (कुळगाव-बदलापूर नगरपरिषद)	151.46	फेब्रुवारी 2010	128.53	127.12	98.90	70.12	मार्च 2011	नोव्हेंबर 2014
	एकूण	809.52		506.15	479.45				

स्रोत: मुंबई महानगर प्रदेश विकास प्राधिकरणाकडून मिळालेली माहिती

नगरपरिषदांनी न वापरलेले परंतु प्रत्यार्पित न केलेले सहाय्यक अनुदान (संदर्भ : परिच्छेद 3.1.1.5; पृष्ठ 76)

(₹ कोटीत)				
कालावधी	नगरपरिषदांची संख्या	मंजूर अनुदान	झालेला खर्च	न वापरलेली व प्रत्यार्पित न केलेली रक्कम
2006-07	02	0.68	0.65	0.03
2007-08	09	5.66	2.39	3.27
2008-09	25	12.88	4.26	8.62
2009-10	31	32.93	15.87	17.06
2010-11	30	10.40	2.43	7.97
2011-12	66	32.10	8.27	23.83
2012-13	152	136.25	38.92	97.33
2013-14	176	215.91	60.76	155.15
एकूण		446.81	133.55	313.26

स्रोत: नगरविकास विभागाच्या नियंत्रण अधिकाऱ्यांकडून मिळालेली माहिती

स्वायत्त संस्थांकडून लेखे/ लेखापरीक्षा अहवाल सादर करण्यास झालेला विलंब दर्शविणारे विवरणपत्र
(संदर्भ : परिच्छेद 3.3, पृष्ठ 78)

अ. क्र.	संस्थेचे नाव	लेखापरीक्षा सोपविण्याचा कालावधी	कोणत्या वर्षांपर्यंत लेख सादर	लेखापरीक्षा विभागाला लेखे सादर करण्याचा नियत दिनांक	लेखे सादर करण्यातील विलंब		स्वतंत्र लेखापरीक्षा अहवाल जारी केले	स्वतंत्र लेखापरीक्षा अहवाल विधानमंडळास सादर केलेले वर्ष/ दिनांक
					लेखे प्राप्त झाल्याचा दिनांक	विलंबाचा कालावधी (महििन्यांत)		
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
1	महाराष्ट्र गृहनिर्माण आणि क्षेत्र विकास प्राधिकरण (MHADA), मुंबई	01/04/2008 ते 31/03/2013 आणि 01/04/2013 ते 31/03/2018	2013-14	जून 2014	09/09/2014	02	2012-13	SAR 2010-11, 20/12/2012 रोजी सादर करण्यात आले
2	मुंबई महानगर प्रदेश विकास प्राधिकरण (MMRDA), मुंबई	01/04/2009 ते 31/03/2014	2012-13 2013-14	जून 2013 जून 2014	22/09/2014	15 03	2011-12	MMRDA अधिनियमात लेखे सादर करण्याची तरतूद नाही
3	महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरण (MJP), मुंबई	01/04/2007 ते 31/03/2012 आणि 01/04/2012 ते 31/03/2017	2011-12 2012-13	जून 2012 जून 2013	25/03/2013 07/08/2014	09 01	2011-12 (2012-13 प्रगति पथावर)	SAR 2009-10, 19/12/2012 रोजी सादर करण्यात आले
4	महाराष्ट्र कृषणा खोरे विकास महामंडळ (MKVDC), पुणे.	01/04/2011 ते 31/03/2016	2012-13	जून 2013	25/10/2013	04	2012-13	SAR 2011-12, 14/06/2014 रोजी सादर करण्यात आले
5	कोंकण पाटबंधारे विकास महामंडळ (KIDC), ठाणे.	01/04/2008 ते 31/03/2013	2012-13	जून 2013	23/07/2014	13	2011-12	SAR 2010-11, 02/08/2013 रोजी सादर करण्यात आले
6	महाराष्ट्र मेरीटाईम बोर्ड (MMB), मुंबई.	01/04/2011 ते 31/03/2016	2012-13	जून 2013	28/11/2013	05	2012-13	SAR 2004-05/ 17/12/2006 रोजी सादर करण्यात आले
7	महाराष्ट्र राज्य महिला आयोग (MSCW), मुंबई	01/04/2008 ते 31/03/2013 आणि 01/04/2013 ते 31/03/2018	2012-13	जून 2013	13/12/2013	05	2012-13	SAR 2011-12, 28/02/2014 रोजी सादर करण्यात आले
8	महाराष्ट्र प्रदुषण नियंत्रण मंडळ (MPCB), मुंबई.	01/04/2008 ते 31/03/2013	2012-13	जून 2013	06/02/2014	07	2012-13	SAR 2004-05, एप्रिल 2008 रोजी सादर करण्यात आले
9	झोपडपट्टी पुनर्विकास प्राधिकरण, मुंबई (SRA)	01/04/2006 ते 31/03/2011 आणि 01/04/2011 ते 31/03/2016	2012-13	जून 2013	16/12/2013	06	2012-13	SAR 2012-13, 14/06/2014 रोजी सादर करण्यात आले
10	महाराष्ट्र जलसंपदा नियमन प्राधिकरण (MWRRA), मुंबई	01/04/2010 ते 31/03/2015	2013-14	जून 2014	04/07/2014	Nil	2012-13	SAR 2011-12, 31/07/2013 रोजी सादर करण्यात आले
11	राजीव गांधी विज्ञान आणि तंत्रज्ञान आयोग (RGSTC), मुंबई	01/04/2010 पासून	2013-14	जून 2014	24/07/2014	01	2012-13	SAR 2005-06 ते 2010-11, 21/04/2012 रोजी सादर करण्यात आले

परिशिष्ट - 3.5 (समाप्त)

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
12	महाराष्ट्र खादी व ग्रामोद्योग मंडळ (MSKVIB), मुंबई.	01/04/2007 ते 31/03/2012	2011-12	जून 2012	26/02/2013	08	2011-12	SAR 2008-09 15/12/2010 रोजी सादर करण्यात आले
13	महाराष्ट्र राज्य विधी सेवा प्राधिकरण (MSLSA), मुंबई.	राज्य जिल्हा विधि सेवा प्राधिकरणाची लेखापरिक्षा CAG's (DPC) अधिनियम, 1971 चे अनुच्छेद 19(2) अन्वये करण्यात आले	2008-09	जून 2009	11/03/2010	08	2008-09	अजून सादर करण्यात आलेले नाही.
14	महाराष्ट्र राज्य बालहक्क संरक्षण आयोग (MCPCR), मुंबई	CAG's (DPC) अधिनियम, 1971 चे अनुच्छेद 20(1) अन्वये लेखापरिक्षा करण्यात येते	2012-13	जून 2013	07/10/2013	03	2012-13	2008-09 ते 2011-12 चे SAR अजून सादर करण्याचे आहेत
15	महाराष्ट्र विद्युत नियमन आयोग (MERC)	विद्युत अधिनियम, 2003 च्या अनुच्छेद 104 अंतर्गत	2010-11 2011-12 2012-13 2013-14	जून 2011 जून 2012 जून 2013 जून 2014	04/03/2014 04/03/2014 07/05/2014 22/08/2014	32 20 10 02	2012-13	2009-10, चा SAR 12/06/2014 रोजी सादर करण्यात आले
16	तापी पाटबंधारे विकास महामंडळ (TIDC), जळगाव	01/04/2008 ते 31/03/2013 आणि 01/04/2013 ते 31/03/2018	2011-12	जून 2012	01/07/2013	12	2011-12	2011-12 चा SAR विधानमंडळाला सादर करण्यासाठी शासनाला 22/05/2014 रोजी पाठविण्यात आला.
17	विदर्भ पाटबंधारे विकास महामंडळ (VIDC), नागपूर	01/04/2012 ते 31/03/2017	2011-12	जून 2012	01/07/2013	12	2010-11	2010-11 चा SAR विधानमंडळाला सादर करण्यासाठी शासनाला 22/05/2014 रोजी पाठविण्यात आला.
18	गोदावरी मराठवाडा पाटबंधारे विकास महामंडळ (GMIDC), औरंगाबाद	01/04/2009 ते 31/03/2014	2011-12	जून 2012	17/12/2013	18	2010-11	SAR 2010-11 01/08/2013 रोजी विधानमंडळाला सादर करण्यात आला.

स्त्रोत : प्रधान महालेखाकार (लेखापरीक्षा)-I आणि III, मुंबई आणि महालेखाकार (लेखापरीक्षा)-II, नागपूर यांच्याकडून प्राप्त माहितीनुसार

विभागाकडून व्यवस्थापित करण्यात येणाऱ्या वाणिज्यिक व वाणिज्यिकवन
उपक्रमांच्या पूर्ण केलेल्या लेख्यांची आणि शासकीय गुंतवणूकींची स्थिती
(संदर्भ : परिच्छेद 3.4; पृष्ठ 78)

अ. क्र.	उपक्रमाचे नाव	ज्या वर्षापर्यंत लेखे पूर्ण केले आहेत	मागील लेख्यांनुसार गुंतवणूक (₹ कोटीत)	शेरा/लेखे तयार करण्यातील विलंबाची कारणे
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
कृषि, पशु संवर्धन, दुग्धव्यवसाय विकास आणि मत्स्यव्यवसाय				
मुंबई विभाग				
1	बृहन्मुंबई दूध योजना, वरळी	2012-13	44.92	
2	दूध परिवहन योजना, वरळी	2006-07	2.34	*
3	मदर डेअरी, कुर्ला	2012-13	32.65	
4	मध्यवर्ती डेअरी, गोरेगांव	2012-13	87.69	
5	युनिट योजना, मुंबई	2012-13	24.65	
6	कृषि योजना, मुंबई	2012-13	8.39	
7	विद्युत योजना, मुंबई	2012-13	4.50	
8	पाणीपुरवठा योजना, मुंबई	2012-13	13.62	
9	पशु खाद्य योजना, मुंबई	2012-13	0.12	
10	पशु पैदास व परिपालन केन्द्र, पालघर	2012-13	1.51	
11	दुग्धव्यवसाय प्रकल्प, दापचरी	2012-13	15.88	
12	शासकीय दूध योजना, भिवंडी	2012-13	0.73	
13	शासकीय दूध शितकरण केन्द्र, सरळगाव, ठाणे	2012-13	0.30	
14	शासकीय दूध योजना, खोपोली	2012-13	2.26	
15	शासकीय दूध योजना, महाड	2011-12	1.28	
16	शासकीय दूध योजना, चिपळूण	2012-13	1.87	
17	शासकीय दूध योजना, रत्नागिरी	2012-13	4.25	
18	शासकीय दूध योजना, कणकवली	2012-13	2.99	
पुणे विभाग				
19	शासकीय दूध योजना, पुणे	2012-13	30.08	
20	शासकीय दूध योजना, महाबळेश्वर	2012-13	2.40	
21	शासकीय दूध योजना, सातारा	2012-13	22.27	
22	शासकीय दूध योजना, मिरज	2012-13	43.68	
23	शासकीय दूध योजना, सोलापूर	2012-13	3.31	
नागपूर विभाग				
24	शासकीय दूध योजना, नागपूर	2012-13	9.63	
25	शासकीय दूध योजना, वर्धा	2012-13	9.49	
26	शासकीय दूध योजना, चंद्रपूर	2012-13	(-) 3.10	
27	शासकीय दूध योजना, गोंदिया	2012-13	25.56	

* दिनांक 17/07/2008 च्या शासकीय आदेशानुसार दूध परिवहन योजना, वरळी बंद करण्यात आली.

परिशिष्ट - 3.6 (समाप्त)

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
औरंगाबाद विभाग				
28	शासकीय दूध योजना, औरंगाबाद	2012-13	16.21	
29	शासकीय दूध योजना, उदगीर	2012-13	38.24	
30	शासकीय दूध योजना, बीड	2012-13	40.18	
31	शासकीय दूध योजना, नांदेड	2012-13	6.69	
32	शासकीय दूध योजना, भूम	2012-13	22.29	
33	शासकीय दूध योजना, परभणी	2011-12	7.86	
नाशिक विभाग				
34	शासकीय दूध योजना, नाशिक	2010-11	4.87	
35	शासकीय दूध योजना, धुळे	2012-13	13.79	
36	शासकीय दूध योजना, चाळीसगाव	2012-13	2.14	
37	शासकीय दूध योजना, अहमदनगर	2012-13	6.06	
38	शासकीय दूध योजना, वणी	2012-13	0.67	
अमरावती विभाग				
39	शासकीय दूध योजना, अमरावती	2012-13	12.56	
40	शासकीय दूध योजना, अकोला	2012-13	17.72	
41	शासकीय दूध योजना, यवतमाळ	2012-13	5.22	
42	शासकीय दूध योजना, नांदुरा	2012-13	3.25	
कृषि, पशुसंवर्धन, दुग्धव्यवसाय विकास आणि मत्स्यव्यवसाय विभाग				
43	बुलडोझर यंत्राद्वारे जमीन विकास योजना, पुणे	1994-95	4.00	
44	बुलडोझर यंत्राद्वारे जमीन विकास योजना, औरंगाबाद	1998-99	21.93	^
45	बुलडोझर यंत्राद्वारे जमीन विकास योजना, अमरावती	1995-96	0.01	
46	बुलडोझर यंत्राद्वारे जमीन विकास योजना, नागपूर	1996-97	2.18	
महसूल व वन विभाग				
47	वन विभागाची आलापल्ली आणि पेंडीगुंडम ही वन क्षेत्रे, आरा गिरण्या व इमारती लाकूड आगरांसहित	1985-86	0.00	^
अन्न, नागरी पुरवठा आणि ग्राहक संरक्षण विभाग				
48	मुंबई आणि ठाणे शिधावाटप क्षेत्रातील प्रापण, वितरण आणि मूल्य नियंत्रण योजना,	2011-12	637.89	
49	मुफसील क्षेत्रामधील प्रापण, वितरण, मूल्य नियंत्रण योजना	2011-12	828.46	
एकूण			2085.49	
स्रोत : प्रपत्र लेखे				

^ कोणताही व्यवहार नसलेले हे आजारी युनिट्स आहेत, म्हणून त्यांनी लेखे बनविणे बंद केले आहे.

दुर्विनियोग, लबाडया इत्यादींच्या प्रकरणांची विभागनिहाय/
कालावधी निहाय विभागणी दर्शविणारे विवरणपत्र
(संदर्भ : परिच्छेद 3.5 ; पृष्ठ 78)

							(₹ लाखात)
विभागाचे नांव	5 वर्षापर्यंत	5-10 वर्षे	10-15 वर्षे	15-20 वर्षे	20-25 वर्षे	25 वर्षे व अधिक	एकूण
कृषि, पशुसंवर्धन, दुग्धव्यवसाय विकास व मत्स्यव्यवसाय	21 (28.66)	0 (0)	04 (3.89)	03 (4.93)	04 (3.30)	51 (31.66)	83 (72.44)
सहकार, वस्त्रोद्योग	01 (0.53)	0 (0)	01 (10.83)	0 (0)	0 (0)	0 (0)	02 (11.36)
वित्त	01 (0.42)	01 (40.08)	02 (18.01)	19 (370.64)	01 (0.7)	03 (2.29)	27 (432.14)
अन्न, नागरी पुरवठा आणि ग्राहक संरक्षण	01 (4.97)	0 (0)	01 (3.05)	02 (14.69)	03 (4.99)	03 (8.56)	10 (36.26)
सामान्य प्रशासन	0 (0)	0 (0)	0 (0)	0 (0)	01 (1.29)	0 (0)	01 (1.29)
उच्च व तंत्र शिक्षण	0 (0)	0 (0)	01 (29.65)	0 (0)	02 (290.84)	0 (0)	03 (320.49)
गृह	09 (23.47)	01 (423.58)	05 (13.37)	01 (0.20)	05 (17.44)	08 (5.97)	29 (484.03)
गृहनिर्माण	0 (0)	0 (0)	0 (0)	0 (0)	0 (0)	01 (0.07)	01 (0.07)
उद्योग, ऊर्जा आणि कामगार	01 (0.94)	0 (0)	0 (0)	0 (0)	0 (0)	0 (0)	01 (0.94)
विधी व न्याय	04 (0.87)	02 (0.25)	0 (0)	0 (0)	0 (0)	0 (0)	06 (1.12)
वैद्यकीय शिक्षण आणि औषधिद्रव्ये	0 (0)	01 (1.29)	01 (7.96)	0 (0)	0 (0)	02 (7.02)	04 (16.27)
नियोजन	06 (0.9)	02 (0.06)	03 (0.27)	0 (0)	0 (0)	0 (0)	11 (1.23)
सार्वजनिक आरोग्य	06 (1408.11)	02 (1275.96)	12 (3528.49)	0 (0)	01 (4.59)	04 (2.57)	25 (6219.72)
सार्वजनिक बांधकाम	04 (0)	0 (0)	0 (0)	0 (0)	0 (0)	03 (5.54)	07 (5.54)
महसूल व वन	11 (66.36)	0 (0)	04 (5.34)	0 (0)	01 (0.08)	21 (15)	37 (86.78)
ग्रामविकास आणि जलसंधारण	02 (3.51)	0 (0)	04 (2.92)	05 (147.68)	03 (66.68)	08 (6.82)	22 (227.61)
शालेय शिक्षण आणि क्रीडा	0 (0)	0 (0)	0 (0)	0 (0)	0 (0)	01 (2.02)	01 (2.02)
सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य	01 (48)	0 (0)	0 (0)	02 (6.27)	0 (0)	04 (77.92)	07 (132.19)
आदिवासी विकास	07 (12.94)	0 (0)	0 (0)	0 (0)	0 (0)	0 (0)	07 (12.94)
जलसंपदा	57 (29.85)	11 (17.99)	01 (0.34)	0 (0)	02 (4.71)	01 (0.5)	72 (53.39)
पाणी पुरवठा व स्वच्छता	03 (6.05)	01 (0.65)	0 (0)	0 (0)	0 (0)	0 (0)	04 (6.70)
एकूण	135	21	39	32	23	110	360
	1635.58	1759.86	3624.12	544.41	394.62	165.94	8124.53

स्रोत : संबंधित विभाग, अधिदान व लेखा कार्यालय, मुंबई आणि महालेखाकार (लेखापरीक्षा)-II, महाराष्ट्र नागपूर यांच्याकडून प्राप्त माहितीनुसार कॅसातील आकडे रक्कम दर्शवितात

चोरी/दुर्विनियोग/शासकीय साहित्याच्या हानीमुळे शासनाला
झालेल्या हानीचा विभाग/प्रवर्गानिहाय तपशील
(संदर्भ : परिच्छेद 3.5, पृष्ठ 78)

(₹ लाखात)						
विभागाचे नांव	चोरीची प्रकरणे		दुर्विनियोग/शासनाच्या साहित्याची हानी		एकूण	
	प्रकरणांची संख्या	रक्कम	प्रकरणांची संख्या	रक्कम	प्रकरणांची संख्या	रक्कम
कृषि, पशुसंवर्धन, दुग्धव्यवसाय विकास आणि मत्स्यव्यवसाय	13	5.78	70	66.66	83	72.44
सहकार, पणन व वस्त्रोद्योग	01	0.54	01	10.82	02	11.36
वित्त	01	13.89	26	418.25	27	432.14
अन्न, नागरी पुरवठा आणि ग्राहक संरक्षण	01	4.97	09	31.29	10	36.26
सामान्य प्रशासन	0	0.00	01	1.29	01	1.29
उच्च व तंत्र शिक्षण	0	0.00	03	320.49	03	320.49
गृह	02	4.23	27	479.80	29	484.03
गृहनिर्माण	0	0.00	01	0.07	01	0.07
उद्योग, उर्जा आणि कामगार	0	0.00	01	0.94	01	0.94
विधी आणि न्याय	04	0.56	02	0.56	06	1.12
वैद्यकीय शिक्षण आणि औषधिद्रव्ये	0	0.00	04	16.27	04	16.27
नियोजन	11	1.23	0	0.00	11	1.23
सार्वजनिक आरोग्य	01	0.03	24	6219.69	25	6219.72
सार्वजनिक बांधकाम	03	0.00	04	5.54	07	5.54
महसूल व वने	03	3.45	34	83.33	37	86.78
ग्रामविकास आणि जलसंधारण	02	3.51	20	224.10	22	227.61
शालेय शिक्षण आणि क्रीडा	0	0.00	01	2.02	01	2.02
समाजिक न्याय व विशेष सहाय्य	0	0.00	07	132.19	07	132.19
आदिवासी विकास	02	1.80	05	11.14	07	12.94
जलसंपदा	54	24.05	18	29.34	72	53.39
पाणीपुरवठा आणि स्वच्छता	04	6.70	0	0.00	04	6.70
एकूण	102	70.74	258	8053.79	360	8124.53

स्रोत : संबंधित विभाग, अधिदान व लेखा कार्यालय, मुंबई आणि महालेखाकार (लेखापरीक्षा)-II, महाराष्ट्र, नागपूर यांच्याकडून प्राप्त झालेली माहिती

वर्ष 2013-14 मध्ये गौण शीर्ष 800 खाली लेखांकीत झालेल्या
उपशीर्षाचे (योजना) तपशील
(संदर्भ : परिच्छेद 3.6; पृष्ठ 80)

मुख्य शीर्ष	उपमुख्य शीर्ष	गौण शीर्ष	उप शीर्षाचा तपशील	रक्कम (₹ कोटीत)
(i) इतर जमा				
0202	01	800	800 (01) (04)-विद्यापीठ अनुदान आयोगाकडून प्राप्त झालेले अंशदान	65.86
			एकूण	65.86
(ii) इतर खर्च				
2801	05	800	800 (00) (01)-कृषि व यंत्रमागावरील प्रशुल्कामध्ये घट झाल्यामुळे अनुज्ञापतीधारकाला वितरण/पारेषण यासाठी दिलेली सबसिडी	5275.52
5054	04	800	800 (ii) (i)-सर्वसाधारण मोठी कामे	1165.08
4801	02	800	800 (01) (07)-कोराडी TSP विस्तार यामधील भांडवली गुंतवणुक	693.25
5054	04	800	800 (8)-NABARD कडून प्राप्त झालेल्या कर्ज सहाय्यामधून घेतलेली मोठी कामे	581.45
2701	80	800	800 (iii) (i)-व्याज	551.85
4801	05	800	800 (00) (02)-गावठाण फीडर सेपरेशन स्कीम आणि पायाभूत सुविधा विकास	327.62
4801	02	800	800 (00) (08)-चंद्रपूर औष्णिक विस्तार प्रकल्पातील भांडवली गुंतवणूक	233.87
2701	80	800	800 (11) (01)-जागतिक बँक सहाय्यित महाराष्ट्र जलक्षेत्र सुधार प्रकल्प	205.44
2801	05	800	800(00) (06)-कृषि पंपसंच/ग्रामीण विद्युतीकरण यातील प्रादेशिक असमतोल दूर करण्यासाठी महाराष्ट्र राज्य वीज वितरण कंपनी मर्यादीत. यांना सहाय्यक अनुदान	167.64
5054	04	800	800(ii) (02)-सर्वसाधारण आस्थापना शुल्क	161.47
2075	00	800	800(00) (15)-कै. वसंतराव नाईक जन्मशताब्दी सोहळा	99.08
4070	00	800	800(00) (05)-महाराष्ट्र राज्य पोलीस गृहनिर्माण व कल्याण महामंडळासाठी सहाय्यक अनुदाने	80.26
4551	60	800	800(00) (01)-डोंगराळ क्षेत्रांकरिता विशेष विकास कार्यक्रम	71.11
4070	00	800	800(00) (11)-पोलीस विभागाकरिता कार्यालयीन इमारत, महाराष्ट्र राज्य गृहनिर्माण व कल्याण महामंडळाला सहाय्यक अनुदान	70.40
2701	80	800	800(16) (01)-तेराव्या वित्त आयोगाच्या अनुदानांतर्गत देखभाल आणि दुरुस्तीची कामे	65.66
2801	80	800	800(00) (04)-MSEB होल्डिंग कंपनी मर्यादीतला सहाय्यक अनुदान	57.26
5054	04	800	800(44) (04)-इतर जिल्ह्यांचा विकास व बळकटीकरण	50.56
			एकूण	9857.52

स्रोत : 2013-14 चे वित्तीय लेखे.

अ. क्र.	विभाग	संक्षिप्त आकस्मिक देयकांची संख्या	रक्कम (₹ कोटीत)
1	कृषि, पशुसंवर्धन, दुग्धव्यवसाय विकास व मत्स्यव्यवसाय	955	17.07
2	सहकार, पणन व वस्त्रोद्योग	35	0.25
3	रोजगार व स्वयंरोजगार	05	0.01
4	पर्यावरण	04	0.01
5	वित्त	90	2.47
6	अन्न, नागरी पुरवठा व ग्राहक संरक्षण	12	0.07
7	सामान्य प्रशासन	1053	36.29
8	उच्च व तंत्र शिक्षण	28	0.61
9	गृह	1086	695.95
10	गृहनिर्माण	10	0.01
11	उद्योग, उर्जा व कामगार	149	10.69
12	विधी व न्याय	286	8.72
13	महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय	01	0.00
14	मराठी भाषा विभाग	03	0.00
15	वैद्यकीय शिक्षण व औषधीद्रव्ये	133	8.48
16	अल्पसंख्यांक विकास	06	0.04
17	नियोजन	357	18.88
18	सार्वजनिक आरोग्य	138	115.62
19	सार्वजनिक बांधकाम	12	0.12
20	महसूल व वन	894	24.15
21	ग्राम विकास व जलसंधारण	654	16.10
22	शालेय शिक्षण व क्रीडा	238	3.85
23	सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य	357	10.62
24	पर्यटन व सांस्कृतिक कार्य	68	14.47
25	व्यापार, वाणिज्य व खनिकर्म	0	0.00
26	आदिवासी विकास	49	0.12
27	नगर विकास	13	0.02
28	जल संपदा	01	0.00
29	पाणी पुरवठा व स्वच्छता	16	0.02
30	महिला व बालविकास	20	0.38
एकूण बेरीज		6673	985.02
स्रोत :	प्रधान महालेखाकार (लेखे व अनुज्ञेयता)-I, महाराष्ट्र, मुंबई, अधिदान व लेखा कार्यालय, मुंबई आणि प्रधान महालेखाकार (लेखे व अनुज्ञेयता)-II, महाराष्ट्र, नागपूर		

संज्ञा	परिगणनेचा आधार
परिमाणाची फ्लावकता	परिमाणाच्या वाढीचा दर/जीएसडीपीच्या वाढीचा दर
परिमाणाची फ्लावकता (X) दुसऱ्या परिमाणाच्या संदर्भाने (Y)	(X) परिमाणाच्या वाढीचा दर/(Y) परिमाणाच्या वाढीचा दर
वाढीचा दर (ROG)	$[(\text{चालू वर्षातील रकमा/मागील वर्षाची रक्कम})-1]*100$
विकास खर्च	सामाजिक सेवा + आर्थिक सेवा
राज्याने प्रदान केलेले सरासरी व्याज	व्याज प्रदाने $[(\text{मागील वर्षाच्या राजकोषीय दायित्वांची रक्कम} + \text{चालू वर्षातील राजकोषीय दायित्व})/2]*100$
व्याजाचा प्रसार	GSDP वाढीचा दर-सरासरी व्याज दर
प्रमात्रा (Quantum) प्रसार	उपलब्ध कर्ज * व्याज प्रसार
प्रलंबित कर्जाच्या टक्केवारीत मिळालेले व्याज	प्राप्त व्याज $[(\text{प्रारंभीची शिल्लक} + \text{कर्जे आणि अग्रिमांची अंतिम शिल्लक})/2]*100$
महसुली तूट	महसुली जमा - महसुली खर्च
राजकोषीय तूट	महसुली खर्च + भांडवली खर्च + निव्वळ कर्जे आणि अग्रिमे - महसुली जमा - संकीर्ण भांडवली जमा
प्राथमिक तूट	व्याज प्रदाने वगळून निव्वळ राजकोषीय तूट अशी प्राथमिक तुटीची व्याख्या करण्यात येते जे वर्षभरातील राज्याच्या राजकोषीय व्यवहारांची निष्पत्ती (outcome) असलेले तुटीचे प्रमाण निदर्शित करते (राजकोषीय तूट - व्याज प्रदाने)
चालू महसुलातील शिल्लक (BCR)	महसुली जमा वजा सर्व योजनांतर्गत अनुदाने आणि मुख्य शीर्ष 2048 - ऋण टाळण्याच्या घटीसाठीची विनियोजने याखालील खर्च वगळून राहणारा योजनेतर महसुली खर्च
संज्ञा	वर्णन
ऋणांची शाश्वतता	एखाद्या कालावधीतील ऋण-जीएसडीपी गुणोत्तर कायम राखण्याची राज्याची क्षमता अशी ऋण शाश्वततेची व्याख्या करण्यात येते, तसेच ते राज्याची ऋण विमोचनाची क्षमताही दर्शविते. चालू तसेच बांधील दायित्वे पूर्ण करण्यासाठी चलमत्तांची पर्याप्तता तसेच अतिरिक्त कर्जाची किंमत व अशा कर्जाद्वारे प्राप्त होणारे परतावे यामध्ये समतोल राखण्याची राज्याची क्षमता अशाप्रकारेही ऋण शाश्वततेची व्याख्या केली जाते. याचा अर्थ असा की, राजकोषीय तुटीतील वाढ ही राज्याच्या कर्ज परतफेडीच्या क्षमतेतील वाढीच्या प्रमाणाशी जुळणे आवश्यक असते.
ऋण स्थैर्य	प्राथमिक शिल्लक शून्य किंवा धन असेल वा बेताने ऋण असेल तर ऋण स्थैर्याची आवश्यक अटी प्रमाणे जर अर्थव्यवस्थेचा दर व्याज दरापेक्षा वा लोक ऋणापेक्षा अधिक झाला तर ऋण जीएसडीपी गुणोत्तर सुध्दा स्थिर राहण्याची शक्यता असते. प्राप्त दराचा प्रसार (जीएसडीपी वाढीचा दर - व्याजदर) आणि प्रमात्रांचा (quantum) प्रसार (ऋण* दर प्रसार), ऋणांच्या स्थैर्याची अट नमूद करते की प्रमात्रांचा प्रसार प्राथमिक तुटी शून्य असेल तर ऋण जीएसडीपी गुणोत्तर स्थिर राहिल किंवा परिणामतः ऋण स्थैर्य राहिल. दुसऱ्या बाजूने (On the other hand) जर प्राथमिक तूट प्रमात्रांच्या प्रसारासह ऋण झाली, तर ऋण जीएसडीपी गुणोत्तर वाढते असेल आणि जर का धन असल्यास, ऋण जीएसडीपी गुणोत्तर परिणामतः घसरू शकते.

Appendix - 4.1 (contd.)

संज्ञा	वर्णन
ऋणोत्तर जमेची पर्याप्तता	राज्याची ऋणोत्तर जमा, व्याजाच्या वाढीव दायित्वांचा आणि वाढीव खर्चाचा समावेश करू शकेल अशी वाढीव पर्याप्तता. ऋण लक्षणीयरीत्या सुकर होईल, जर वाढीव ऋणोत्तर स्थैर्यता जमा, वाढीव व्याजाचा भार आणि वाढीव प्राथमिक खर्च भागवू शकेल.
कर्जाऊ निधीची निव्वळ उपलब्धता	एकूण जमा कर्जाशी कर्ज विमोचनाचे (मुद्दल + व्याज प्रदान) गुणोत्तर असे निश्चित करतात आणि दर्शवितात की एकूण जमा कर्जाची किती प्रमाणात कर्ज विमोचनासाठी वापर झाला, कर्जाऊ निधीच्या निव्वळ उपलब्धतेची स्थिती दर्शविते.
विनियोजन लेखे	विनियोजन लेखे प्रत्येक अनुदानातून केलेला एकूण खर्च आणि अखर्चित तरतूदी किंवा प्रत्येक अनुदान किंवा विनियोजनात आलेला अधिक खर्च लक्षात घेऊन, विधानसभेने प्रत्येक दत्तमत अनुदान आणि भारीत विनियोजनाखाली अर्थसंकल्पात प्राधिकृत केलेला एकूण निधी (मूळ आणि पूरक) दर्शवितात. अनुदानापेक्षा जास्त झालेला खर्च विधानमंडळाने नियमित करावयाचा असतो.
स्वायत्त संस्था	जेव्हा असे वाटते की काही कार्ये शासकीय यंत्रणे बाहेर पार पाडण्यात यावी की ज्यामुळे दैनंदिन शासकीय हस्तक्षेपाविना काही प्रमाणात स्वातंत्र्य आणि लवचिकपणा येईल यासाठी स्वायत्त संस्था (सर्वसाधारणपणे नोंदणीकृत सहकारी संस्था वा सांविधिक महामंडळे) स्थापन करण्यात येतात.
वचनबद्ध खर्च	महसुली लेख्यांतील राज्य शासनाचा बांधील खर्च मुख्यत्वे व्याज प्रदाने, वेतन आणि मजुरी, निवृत्ती वेतने आणि सहायक अनुदानावर असतो, ज्यावर विद्यमान प्रशासनाचे मर्यादित नियंत्रण असते.
राज्य अंमलबजावणी योजना	यात अशा संघटना/संस्था, गैरसरकारी संघटनांचा समावेश होतो ज्या, राज्यात विशिष्ट कार्यक्रम राबवण्यासाठी केंद्र शासनाकडून निधी घेण्यास राज्य शासनाने अधिकृत केल्या आहेत. उदा. सर्व शिक्षा अभियान आणि राष्ट्रीय ग्रामीण आरोग्य अभियान राबविण्यासाठी राज्य अंमलबजावणी मिशन.
आकस्मिकता निधी	विधानसभेने अधिनियमान्वये आकस्मिकता निधीची अग्रधन स्वरूपात स्थापना केली आहे, ज्यात या अधिनियमाद्वारे सुनिश्चित केलेल्या रकमा वेळोवेळी जमा करण्यात येतात आणि हा निधी राज्यपालांच्या अधिपत्याखाली ठेवण्यात येतो, ज्यामुळे संविधानाच्या अनुच्छेद 205 किंवा 206 नुसार अधिनियमाद्वारे विधानसभेने प्राधिकृत करणे प्रलंबित आहे असा आकस्मिक/अंदाज बांधता न येणारा खर्च भागविता येऊ शकतो.
राज्याचा एकत्रिकृत निधी	भारताच्या संविधानाच्या अनुच्छेद 266 (1) अन्वये स्थापित राज्याच्या एकत्रिकृत निधीत, सर्व जमा, महसूल कर्ज जमा होतात. विनियोजनाद्वारे दत्तमत वा भारीत खर्च एकत्रिकृत निधीतून केला जातो. ह्यात दोन महत्वाचे भाग आहेत तो म्हणजे महसुली लेखे (महसुली जमा आणि महसुली खर्च) आणि मत्ता लेखे (लोकऋण आणि कर्जे इत्यादी)
आकस्मिक दायित्व	कोणतीही संस्था घटनापेक्ष दायित्वांचा खर्च भविष्यात करील किंवा नाही हे पुढील घटनांच्या निष्कर्षावर अवलंबून असते जसे न्यायालयीन निवाडे
कर्जनिवारण निधी	ऋण विमोचनासाठी शासन काही रक्कम या निधीत जमा करते.
हमी विमोचन निधी	ज्या ऋणकोना हमी दिलेली असते, त्यांच्याकडून कसूर झाल्यास हमी या राज्याच्या एकत्रिकृत निधीवरील घटनापेक्ष दायित्वे आहेत. हमी विमोचन निधीच्या अटीप्रमाणे, प्रलंबित आवाहनांच्या हमीच्या समान कमीतकमी एक पंचमांश अंशदान अधिक काही रक्कम आवाहनांची शक्यता असलेल्या वर्षभरातील वाढीव हमीसाठी राज्य शासनाने अंशदान करावयाचे असते.

परिशिष्ट - 4.1 (पुढे चालू)

संज्ञा	वर्णन
अंतर्गत ऋण	ज्या भारतीय जनतेकडून घेतलेल्या नियमित कर्जाचा अंतर्गत ऋणांत समावेश होतो ज्याला भारतात काढलेले कर्ज असेही संबोधण्यात येते हे कर्ज एकत्रिकृत निधीत जमा करण्यात येते.
प्राथमिक महसुली खर्च	प्राथमिक महसुली खर्च म्हणजे व्याज प्रदाने वगळून महसुली खर्च
पुनर्विनियोजन	म्हणजे एका प्राथमिक विनियोजनाच्या घटकांतून दुसऱ्या तत्सम घटकांत निधीचे हस्तांतरण
अखर्चित तरतूदीचे प्रत्यार्पण	त्यांच्या नियंत्रणांत असलेल्या अनुदानाच्या वा विनियोजनेतील निदर्शनास आलेल्या अपेक्षित अखर्चित तरतूदी वित्तीय वर्ष बंद होण्याआधी राज्य शासनाच्या विभागांनी प्रत्यार्पित करावयास पाहिजे. वित्त विभागाने त्यांनी स्वीकृत केलेली अशी प्रत्यार्पणे वित्तीय वर्ष संपण्याआधी लेखापरीक्षा अधिकारी आणि/किंवा लेखाधिकार्यांना, जसे असेल तशी कळविली पाहिजेत.
पूरक अनुदाने	संविधानाच्या अनुच्छेद 114 नुसार विशिष्ट वित्तीय वर्षासाठी खर्च करण्याकरीता अधिनियमाद्वारे प्राधिकृत केलेली रक्कम जर त्या वर्षात त्या उद्दिष्टासाठी अपर्याप्त वाटल्यास वा जेव्हा चालू वित्तीय वर्षात निकड/गरज भासल्यास नवीन सेवेसाठी पुरवणी वा अतिरिक्त खर्च, येत्या वर्षाच्या मूळ अंदाजपत्रकात पूर्वकल्पित नव्हते त्यावेळी संविधानाच्या अनुच्छेद 115 (1) नुसार शासनाला पुरवणी अनुदाने वा विनियोजने प्राप्त करून घ्यावी लागतात.
निलंबन आणि संकीर्ण	जमा आणि प्रदानांच्या बाबीं ज्या त्यांच्या स्वरूपाविषयी अपूरी माहिती व इतर कारणास्तव, लगेचच जमा आणि खर्चाच्या अंतिम शीर्षाखाली लेखांकित करता येत नाहीत, त्या बाबी लेखांच्या "एल- निलंबन आणि संकीर्ण" या क्षेत्रातील मुख्य शीर्ष "8658- निलंबन लेखे" या खाली तात्पुरत्या ठेवण्यात येतात (मुख्य शीर्ष/गौण शीर्षाच्या यादीखालील टिपा आणखी मार्गदर्शनासाठी पहाव्यात) सेवा जमा ज्यांचा पूर्ण तपशील दिलेला नाही अशा "निलंबन लेखांत" ठेवू नयेत, परंतु त्या त्या महसुली मुख्यशीर्षाशी सकृत दर्शनी संबंधीत आहेत असे वाटते त्याखालील "इतर जमा" या गौणशीर्षाखाली जमा दाखवाव्या व त्यांचा तपशील प्राप्त झाल्यावर प्रत्यक्ष शीर्षाखाली जमेच्या बाजूस हस्तांतरीत कराव्या.
लोक लेखा समिती	विधानसभेला सादर केलेले राज्याचे विनियोजन लेखे, वित्तीय लेखे व इतर तत्सम लेखे व वित्तीय बाबींवरील भारताचे नियंत्रक आणि महालेखापरीक्षकांचे अहवाल याची तपासणी करण्यासाठी वा छाननी करण्यासाठी विधानसभेने स्थापन केलेली समिती
गट अनुदान	गट अनुदान हे भारत सरकारकडून राज्य शासनाला देण्यात येत असलेली ठोक रक्कम ज्यात पैसे कसे खर्च करावेत याची स्वेच्छाधीन मुभा असते (खर्च करण्याच्या सामान्य तरतूदीसहित)
मुलभूत सार्वजनिक वस्तू	सर्वसामान्य वस्तू/सोयी ज्या सर्व नागरिक सामान्यपणे उपभोगू शकतात म्हणजे प्रत्येक नागरिकाने उपभोगल्यामूळे दुसऱ्याच्या उपभोग्यतेत वजावट होत नाही - उदाहरणार्थ कायदा आणि सुरक्षेची अंमलबजावणी, आपल्या अधिकारांचे सुरक्षा आणि संरक्षण, प्रदूषणविरहित हवा आणि इतर पर्यावरणीय वस्तू आणि रस्त्याच्या मूलभूत सोयी इ.

परिशिष्ट - 4.1 (समाप्त)

संज्ञा	वर्णन
गुणवत्ता उत्पादने	गुणवत्ता उत्पादने म्हणजे अशा वस्तू ज्या सार्वजनिक क्षेत्र विनामूल्य वा अर्थसहाय्यित दराने पुरवठा करते कारण प्रत्येकाला वा समाजाला त्याची आवश्यकता असते. त्याच्या क्षमतेपेक्षा गरज संकल्पनेवर आधारीत आणि शासनाला प्रदान करण्याची तयारी (willingness) असते म्हणून त्याचा उपभोग घेण्यास उत्तेजन (encourage) देण्यात येते. उदाहरणार्थ पोषणास सहाय्य व्हावे म्हणून विनामूल्य वा अर्थसहाय्यित दराने गरीबांना अन्नाचा पुरवठा करणे, रोगटपणा कमी करून जीवनाचा दर्जा सुधारण्यासाठी आरोग्य सेवा पुरविणे, सर्वांना प्राथमिक शिक्षण देणे, पिण्याचे पाणी आणि स्वच्छता इ. पुरविणे.
सामावणी क्षमता	या प्रकरणात सामावणीक्षमता याचा अर्थ, उपलब्ध साधनस्रोतांतून अधिकतम लाभ जनतेला मिळावा यासाठी विकास योजना राबविण्याची शासनाची क्षमता होय. हे योजनेचा नियोजनबद्ध आराखडा, जोखमांची व्यवस्थित काळजी घेणारे शामक यंत्र अस्तित्वात असणे, प्रशासकीय खर्च कमी असणे, कार्यान्वयन, देखभाल, संनियंत्रण आणि नियंत्रण इत्यादी असल्यामुळे साध्य होऊ शकते, ज्यामुळे राज्यास परिणामकारकरित्या लक्ष साधता येईल.

आद्याक्षरे संज्ञा	पूर्ण नांव
AC Bill	संक्षिप्त आकस्मिक देयक
AE	एकूण खर्च
BE	अर्थसंकल्पीय अंदाज
CAG	भारताचे नियंत्रक व महालेखापरीक्षक
CE	भांडवली खर्च
DC Bill	तपशीलवार आकस्मिक देयक
DE	विकास खर्च
FCP	राजकोषीय सुधारणा पथ
FRBM	राजकोषीय जबाबदाऱ्या आणि अर्थसंकल्प व्यवस्थापन अधिनियम, 2005
Gol	भारत सरकार
GSDP	सकल राज्य घरेलू उत्पादन (जीएसडीपी)
IP	व्याज प्रदाने
MTFPS	मध्यम मुदतीच्या राजकोषीय धोरणांचे निवेदन
O and M	कार्यान्वयन आणि देखभाल
PAC	लोक लेखा समिती
RE	महसुली खर्च
RR	महसुली जमा
S and W	वेतने आणि मजुरी
SAR	स्वतंत्र लेखापरीक्षा अहवाल
SSE	सामाजिक क्षेत्रावरील खर्च
TE	एकूण खर्च
TFC	बारावा वित्त आयोग
ThFC	तेरावा वित्त आयोग
UC	उपयोगिता प्रमाणपत्र
VAT	मूल्यवर्धित कर

©

भारताचे नियंत्रक व महालेखापरीक्षक

www.cag.gov.in

www.agmaha.nic.in

सत्यमेव जयते

**Report of the
Comptroller and Auditor General of India
on
State Finances
for the year ended March 2014**

Government of Maharashtra

**Report of the
Comptroller and Auditor
General of India
on
State Finances
for the year ended 31 March 2014**

Government of Maharashtra

Table of Contents

Table of Contents	Paragraph	Page
Preface		vii
Executive Summary		ix
CHAPTER I - FINANCES OF THE STATE GOVERNMENT		
Introduction	1.1	1
Resources of the State	1.2	5
Revenue receipts	1.3	8
Capital receipts	1.4	18
Public accounts receipts	1.5	19
Application of resources	1.6	20
Quality of expenditure	1.7	33
Financial Analysis of Government expenditure and investments	1.8	36
Assets and liabilities	1.9	48
Debt management	1.10	52
Fiscal imbalances	1.11	54
Follow up	1.12	58
Conclusion and recommendations	1.13	58
CHAPTER II - FINANCIAL MANAGEMENT AND BUDGETARY CONTROL		
Introduction	2.1	61
Summary of Appropriation accounts	2.2	61
Financial accountability and budget management	2.3	63
Outcome of review of selected grants	2.4	66
Advances from Contingency Fund	2.5	68
Misclassification of expenditure especially from grants-in-aid	2.6	68
Outcome of inspection of treasuries	2.7	69
Conclusion and recommendations	2.8	72
CHAPTER III - FINANCIAL REPORTING		
Delay in furnishing utilisation certificates	3.1	73
Non-submission/delay in submission of accounts by grantee institutions	3.2	77
Delay in submission of accounts/audit reports of autonomous bodies	3.3	78
Delay in finalisation of <i>proforma</i> accounts by departmentally managed commercial undertakings	3.4	78
Misappropriations, losses, defalcations, <i>etc.</i>	3.5	78
Opaqueness in Government accounts	3.6	79
Reconciliation of receipts and expenditure	3.7	80
Pendency in submission of detailed contingent bills against abstract contingent bills	3.8	80
Conclusion and recommendations	3.9	80

Table of Contents

No.	Appendices	Reference to Paragraph	Pages
1.1	State Profile		83
1.2	Part-A : Structure and Form of Government Accounts	1.1	84
	Part-B : Layout of Finance Accounts		84
1.3	Fiscal Responsibility and Budget Management Act and Rules	1.1	85
1.4	Outcome indicators of State's own fiscal correction path	1.1	86
1.5	Abstract of receipts and disbursements for the year 2013-14 as compared to 2012-13	1.1.1	87
1.6	Outcome of analysis of budgetary assumptions 2013-14	1.1.3	90
1.7	Details of funds transferred by Government of India directly to State implementing agencies	1.2.2	92
1.8	Time Series data on State Government Finances	1.3	94
1.9	Details of grants released, disbursed and utilised	1.3.5.1	97
1.10	Details of grants received less/more than that recommended by Thirteenth Finance Commission till 2014	1.3.5.1	98
1.11	Component-wise distribution of Thirteenth Finance Commission grants relating to improvement in Justice delivery	1.3.5.2	101
1.12	Diversion of Thirteenth Finance Commission grants	1.3.5.3	102
1.13	Profile of ongoing projects of Public Works Department	1.8.1.2	103
1.14	Details of Government investments and accumulated losses in Government Companies as of September 2014	1.8.2	104
1.15	Summarized financial statement of departmentally managed commercial/quasi-commercial undertakings	1.8.2.1	106
1.16	Statement showing blockade of share capital in incomplete sugar factories	1.8.3.1	108
1.17	Details of non-utilisation of Road Grant	1.8.3.1	109
1.18	Statement showing non-recovery of share capital in respect of cogeneration projects	1.8.3.1	110
1.19	Summarised financial position of the Government of Maharashtra as on 31 March 2014	1.9.1	111
1.20	Active and inoperative reserve funds	1.9.3	112
2.1	Grants /appropriations which closed with savings of more than ₹ 10 crore each and more than 20 per cent of the total provisions	2.3.1	113
2.2	Grants closed with savings of ₹ 100 crore and above	2.3.1	115
2.3	Grants closed with savings of more than ₹ 100 crore persistently during 2009-14	2.3.2	117
2.4	Grants/appropriations closed with excess over provisions during 2013-14 requiring regularisation	2.3.3	118
2.5	Grants/appropriations closed with excess over provisions of previous years requiring regularization	2.3.4	119
2.6	Unnecessary supplementary provisions (₹ 10 crore or more in each case)	2.3.5	120
2.7	Insufficient supplementary provisions (₹ one crore or more in each case)	2.3.5	121
2.8	Grants / appropriations closed with savings of ₹ 10 crore and above but no part of which was surrendered	2.3.7	122

No.	Appendices	Reference to Paragraph	Pages
2.9	Cases of surrender of funds in excess of ₹ 10 crore on 29 and 31 March 2014	2.3.7	123
2.10	Cases of drawal from Contingency Fund where the expenditure was foreseeable	2.5	125
2.11	Meagre utilisation of funds drawn from the Contingency Fund	2.5	126
2.12	Details of pending advances paid out of Personal Ledger Account receipts	2.7.3.5	127
2.13	Details of differences between treasury pass books and Personal Ledger Account cash books	2.7.3.6	128
2.14	Details of delay in crediting daily receipts into Personal Ledger Accounts	2.7.3.6	129
3.1	Department-wise breakup of outstanding utilisation certificates	3.1	130
3.2	Pendency of utilisation certificates at Urban Local Bodies and district level	3.1.1.5	131
3.3	Details of projects taken up under JNNURM	3.1.1.5	132
3.4	Amount of unutilised grants-in-aid not surrendered by the Municipal Councils	3.1.1.5	133
3.5	Delay in submission of accounts/audit reports by autonomous bodies	3.3	134
3.6	Status of finalisation of accounts and Government investments in departmentally managed commercial and quasi-commercial undertakings	3.4	136
3.7	Department-wise/age-wise breakup of the cases of misappropriation, defalcation, <i>etc.</i>	3.5	138
3.8	Department-wise/category-wise details of losses to Government due to theft, misappropriation/loss of Government material	3.5	139
3.9	Details of sub-head (schemes) booked under Minor Head 800 for the year 2013-14	3.6	140
3.10	Details of pending Detailed Contingent Bills up to 2013-14	3.8	141
4.1	Glossary of terms		142
4.2	Acronyms and Abbreviations		146

Preface

1. This Report has been prepared for submission to the Governor of Maharashtra under Article 151 of the Constitution of India.
2. Chapters I and II of this Report contain audit observations on matters arising from examination of Finance Accounts and Appropriation Accounts respectively of the State Government for the year ended 31 March 2014. Information has also been obtained from the Government of Maharashtra, wherever necessary.
3. Chapter III on 'Financial Reporting' provides an overview and status of the State Government's compliance with various rules, procedures and directives relating to financial reporting during the current year.
4. The Reports containing the findings of Performance Audits and audit of transactions in various Departments and observations arising out of audit of Statutory Corporations, Boards and Government Companies and the Report containing observations on Revenue Receipts are presented separately.

EXECUTIVE SUMMARY

Executive Summary

Background

Maharashtra is the second largest State in India, in terms of population and third in terms of geographical area. The State has shown higher economic growth in the past decade as the compound annual growth rate of its Gross State Domestic Product for the period 2004-05 to 2013-14 has been 16.73 *per cent* as compared to 15.49 *per cent* in the General Category States of the country. The population below the poverty line in Maharashtra (17.35 *per cent*) is lower than the all India average of 21.92 *per cent*. During the above mentioned period, its population grew by 16 *per cent* against 12.94 *per cent* in General Category States. However, the per capita income compound annual growth rate in Maharashtra (14.83 *per cent*) has been lower than that of the General Category States (14.88 *per cent*) in the current decade.

This Report on the Finances of the Government of Maharashtra is being brought out with a view to objectively assess the financial performance of the State during 2013-14 and to provide the State Government and State Legislature with timely inputs based on audit analysis of financial data. In order to give a perspective to the analysis, an effort has been made to compare the achievements with the targets envisaged by the State Government Fiscal Responsibilities and Budgetary Management Act, 2005 and in the budget estimates of 2013-14.

The Report

Based on the audited accounts of the Government of Maharashtra for the year ended March 2014, this Report provides an analytical review of the Annual Accounts of the Government. The Report is structured in three Chapters.

Chapter I is based on the audit of Finance Accounts and makes an assessment of the Maharashtra Government's fiscal position as on 31 March 2014. It provides an insight into trends of committed expenditure and the borrowing pattern.

Chapter II is based on audit of Appropriation Accounts and gives a grant-by-grant description of appropriations and the manner in which the allocated resources were managed by the service delivery departments.

Chapter III is an inventory of the Maharashtra Government's compliance to various reporting requirements and financial rules. The report also compiles the data collated from various Government departments/organisations in support of the audit findings.

Audit findings and recommendations

Chapter I

Finances of the State Government

Fiscal correction: The fiscal parameters *i.e.* revenue, fiscal and primary deficits indicate the extent of overall fiscal imbalances in the finances of the State Government during a specified period.

During 2013-14, the State achieved two of the three major parameters specified by the Thirteenth Finance Commission and under Maharashtra Fiscal Responsibility and Budgetary Management Act *viz.* (i) the ratio of fiscal liability to Gross State Domestic Product at 19.9 *per cent* was lower than the norm of 25.5 *per cent*, and (ii) the fiscal deficit at 1.76 *per cent* of Gross State Domestic Product was lower than the norm of three *per cent*. However, the third parameter of revenue surplus could not be achieved during 2013-14. The significant gap between the growth rates of the revenue receipts (five *per cent*) and revenue expenditure (12 *per cent*) over the previous year resulted in revenue deficit of ₹ 5,081 crore during 2013-14 from revenue surplus of ₹ 4,211 crore in 2012-13.

Revenue receipts: The State could not maintain the momentum of growth of revenue receipts it achieved during 2010-11 to 2012-13. The rate of growth of revenue receipts decreased from 17.86 *per cent* in 2012-13 to 4.81 *per cent* in 2013-14. There was a decrease in grants-in-aid from Government of India in 2013-14 as compared to 2012-13, mainly due to under-utilisation/non-utilisation of Thirteenth Finance Commission grants. There was a short-receipt of interest relief of ₹ 406.52 crore during 2010-12 and ₹ 418.30 crore during 2013-14 on account of reset of National Small Savings Fund interest rates.

Interest payments: Interest payments (₹ 21,207 crore), which increased by 11 *per cent* during the year over 2012-13, were less than the projections made in the Thirteenth Finance Commission (₹ 23,577 crore) and Fiscal Correction Path (₹ 23,647 crore) but, marginally higher than the projections made in the Medium Term Fiscal Policy Statement (₹ 21,098 crore).

Non-plan revenue expenditure: The revenue expenditure (₹ 1,54,902 crore) constituted 88 *per cent* of the total expenditure (₹ 1,76,568 crore). Of the revenue expenditure (₹ 1,54,902 crore), 83 *per cent* (₹ 1,28,992 crore) was incurred on the non-plan component and as a percentage of revenue receipts, it increased to 86 *per cent* in 2013-14 from 80 *per cent* in 2012-13. The non-plan revenue expenditure remained higher than the normative assessments made by the Thirteenth Finance Commission (₹ 93,328 crore), the projections made in the Medium Term Fiscal Policy Statement/Budget (₹ 1,25,647 crore) and that projected in the Fiscal Correction Path (₹ 1,21,699 crore).

Capital expenditure: The percentage of capital expenditure to total expenditure showed a declining trend from 15 *per cent* in 2009-10 to 11 *per cent* in 2013-14. The ratio of capital expenditure to aggregate expenditure in 2013-14 was lower than the ratio of General Category States. Greater fiscal priority needs to be given to this area as increased priority to physical capital formation will increase the growth prospects of the State by creating durable assets.

Fiscal priority: The priority given to health and family welfare in the State was less (4.17 *per cent*) than that given to the General Category States (4.51 *per cent*). Greater fiscal priority needs to be given to this area.

Review of Government investments: The average return on the State Government's investment in Statutory Corporations, Rural Banks, Joint Stock

Companies and Co-operatives varied between 0.02 and 0.05 *per cent* in the past three years while the Government paid an average interest of 7.42 *per cent* to 7.54 *per cent* on its borrowings. Thus, this was an unsustainable proposition.

The Government should take steps to ensure better value for money in investments. Otherwise, high-cost borrowed funds will continue to be invested in projects with low financial returns. Projects which are justified on account of low financial but high socio-economic returns may be identified and prioritized with full justification for channeling high-cost borrowings there. The working of State Public Sector Undertakings which are incurring huge losses should be reviewed and a strategy should be worked out for those undertakings which can be made viable.

Loans given by the State Government: The recovery of loan and share capital given by the Co-operation, Marketing and Textiles Department to various co-operative societies was poor. As of March 2014, the Co-operation, Marketing and Textiles Department released loans and share capital of ₹ 7,033.89 crore to various co-operative societies of which, the amount due for recovery was ₹ 2,605.34 crore. However, the recoveries were meagre at ₹ 370.21 crore (14.20 *per cent*).

Cash balances: There was a decrease of four *per cent* in the cash balances of the State Government over the previous year, significant part of which pertained to balances in public accounts. The cash balances (₹ 46,883 crore) was nearly 27 *per cent* of the total expenditure (₹ 1,76,568 crore) of the State Government during 2013-14.

Debt sustainability: The resource gap in the State during 2011-12 and 2013-14 was negative, indicating decreasing capacity of the State to sustain the debt in the medium to long run. This was a result of insufficiency of the incremental non-debt receipt to meet the incremental primary expenditure and incremental interest payments.

Chapter II

Financial Management and Budgetary Control

The slow pace of programme implementation of various social and developmental programmes in the State left an overall saving of ₹ 27,625.88 crore, set-off by an excess of ₹ 604.64 crore. This requires regularisation under Article 205 of the Constitution of India. There were instances of inadequate provision of funds. Rush of expenditure at the end of the financial year was another chronic feature noticed in the State. In many cases, the anticipated savings were either not surrendered or surrendered on the last two days of March 2014, leaving no scope for utilising these funds for other developmental purposes.

All the departments should submit realistic budget estimates, keeping in view the trends of expenditure and the actual requirement of funds in order to avoid large savings/excesses. All the departments should closely monitor the expenditure against the allocations and incurring of excess expenditure over the grants should be strictly avoided. Surrender of funds should be done much before the last working day of the closing year so as to enable the State Government to utilize the funds on other schemes. Release of funds at the end of the year should be avoided.

Instances of Government receipts being kept in Personal Ledger Accounts without crediting the same to the Consolidated Fund of the State were also noticed.

Chapter III

Financial Reporting

The Government's compliance to various rules, procedures and directives was lacking in various departments which was evident from delays in furnishing of utilisation certificates by various grantee institutions against the loans and grants-in-aid. Delays were also seen in submission of annual accounts by autonomous bodies and departmentally managed commercial undertakings. There were instances of large outstanding cases of losses and misappropriations for which departmental action was pending since long. There were delays in submission of detailed contingent bills drawn against abstract contingent bills. Significant amounts of expenditure and receipts under Central and State Schemes, booked under the Minor head '800-Other expenditure' and '800-Other receipts' were not distinctly depicted in the State Finance Accounts of 2013-14 thus, adversely affecting its transparency.

The departments should ensure timely submission of utilisation certificates in respect of the grants released to the grantee institutions for specific purposes. The annual accounts in respect of the autonomous bodies should be submitted timely to the Principal Accountant General (Audit)-I, Maharashtra, Mumbai and Accountant General (Audit)-II, Maharashtra, Nagpur. Departmental enquiries in respect of all fraud and misappropriation cases should be expedited to bring the defaulters to book and internal controls in all the organisations should be strengthened. An effective monitoring mechanism should be put in place in the departments to adjust the advances drawn on abstract contingent bills within the stipulated period, as required under the extant rules.

CHAPTER - I

FINANCES OF THE STATE

GOVERNMENT

Profile of Maharashtra

Maharashtra occupies the western and central part of the country and has a long coastline along the Arabian Sea. It is the second largest State in India in terms of population (11.24 crore as per 2011 census) and third in terms of geographical area (3.08 lakh sq. km.). As indicated in **Appendix 1.1**, the State's population increased from 9.69 crore in 2001 to 11.24 crore in 2011 recording a decadal growth of 16 *per cent*. The density of population of Maharashtra has increased from 315 persons per sq. km. to 365 persons per sq. km. during last decade. Still Maharashtra has a lower density of population as compared to the all India average of 382.

The percentage of population below the poverty line at 17.35* *per cent* is lower than the all India average of 21.92 *per cent*. The Gross State Domestic Product (GSDP) in 2013-14 at current prices was ₹ 14,76,233 crore. The State has shown higher economic growth in the past decade as the compound annual growth rate of its GSDP for the period 2004-05 to 2013-14 has been 16.73 *per cent* as compared to 15.59 *per cent* in the General Category States of the country. The State's literacy rate increased from 76.88 *per cent* (as per 2001 census) to 82.30 *per cent* (as per 2011 census). The per capita income of the state stands at ₹ 1,03,991¹ against the country average of ₹ 67,839. General data relating to the State is given in **Appendix 1.1**.

Gross State Domestic Product

The GSDP is the market value of all officially recognised final goods and services produced within the State in a given period of time. The growth of GSDP of the State is an important indicator of the State's economy as it indicates the standard of living of the State's population. The trends in the annual growth of India's GSDP at current prices are indicated below:

Table 1.1: Trends in annual growth rate of GSDP

Year	2009-10	2010-11	2011-12	2012-13	2013-14
India's GDP (₹ in crore)*	6108903	7248860	8391691	9388876	10472807
Growth rate of GDP (percentage)	15.18	18.66	15.77	11.88	11.54
State's GSDP (₹ in crore)*	855751	1049150	1175419	1323768	1476233
Growth rate of GSDP (percentage)	13.50	22.60	12.04	12.62	11.52

Annual growth rate of GDP and GSDP at current price

[#] *Figures as per Directorate of Economics and Statistics, Government of Maharashtra and for All India – Central Statistics Office*

Table 1.1 shows that the annual growth rate of GSDP of the State was uneven and ranged between 22.60 (2010-11) to 11.52 (2013-14). It was marginally lower than the growth rate of GDP during 2013-14.

1.1 Introduction

This chapter is based on the audit of the Finance Accounts and makes an assessment of the State's fiscal position as on 31 March 2014. It provides a broad perspective of the finances of the State during 2013-14 and analyses critical changes observed in

* Source: Press Note on Poverty Estimates, 2011-12, Planning Commission of India, July 2013

¹ Source: Economic Survey of Maharashtra 2013-14

the major fiscal aggregates in relation to the previous year, keeping in view the overall trends during the last five years. The structure and form of Government accounts have been explained in **Appendix 1.2 Part A** and the layout of the Finance Accounts is depicted in **Appendix 1.2 Part B**. The methodology adopted for assessment of the fiscal position and norms/ceilings prescribed by the Maharashtra Fiscal Responsibility and Budgetary Management (MFRBM) Act, 2005; MFRBM (Amendment) Act, 2006; MFRBM Rules, 2006; MFRBM (Amendment) Rules, 2008; MFRBM (Second Amendment) Rules, 2011 and MFRBM (Amendment) Rules, 2012 of the State are given in **Appendix 1.3**. According to the Act, Government developed its own Fiscal Correction Path (FCP) given in **Appendix 1.4**. As prescribed in the Act, Government laid its Medium Term Fiscal Policy Statement (MTFPS) for 2013-14 in the State Legislature in March 2013.

1.1.1 Summary of fiscal transactions in 2013-14

The **Table 1.2** presents the summary of the State Government's fiscal transactions during the current year (2013-14) *vis-à-vis* the previous year (2012-13), while **Appendix 1.5** provides details of receipts and disbursements as well as the overall fiscal position during the current year.

Table 1.2: Summary of fiscal operations in 2013-14

(₹ in crore)

2012-13	Receipts	2013-14	2012-13	Disbursements	2013-14		
Section-A: Revenue					Non-Plan	Plan	Total
142947.23	Revenue receipts	149821.81	138735.98	Revenue expenditure	128992.09	25910.33	154902.42
103448.58	Tax revenue	108597.96	47665.67	General services	53495.62	483.65	53979.27
9984.40	Non-tax revenue	11351.97	62038.97	Social services	54118.88	16760.20	70879.08
15191.92	Share of Union Taxes/ Duties	16630.43	27550.82	Economic services	19433.30	8558.02	27991.32
14322.33	Grants from Government of India	13241.45	1480.52	Grants-in-aid and Contributions	1944.29	108.46	2052.75
Section B: Capital							
0.00	Miscellaneous Capital Receipts	0.00	17397.98	Capital Outlay	2339.03	17681.42	20020.45
862.85	Recoveries of Loans and Advances	728.03	1415.94	Loans and Advances disbursed			1645.10
21725.12	Public debt receipts*	26734.80	6652.52	Repayment of Public Debt*			10261.86
725.00	Appropriation from Contingency fund	1350.00	875.00	Appropriation to Contingency fund			850.00
875.00	Contingency Fund	859.62	734.62	Contingency Fund			1360.00
47059.63	Public Account Receipts	64020.19	35511.02	Public Account Disbursements			56434.89
35971.95	Opening Cash Balance	48843.72	48843.72	Closing Cash Balance			46883.45
250166.78	Total	292358.17	250166.78	Total			292358.17

Source: Finance Accounts of respective years

* Excluding ways and means advances on two occasions for five days
(Receipt: ₹ 1,152.33 crore and Disbursement: ₹ 1,152.33 crore)

Composition of sources and application of funds in the Consolidated Fund during 2013-14 is given in **Chart 1.1** and **1.2**

Chart 1.1
Rupee Comes From

Figures in Paise

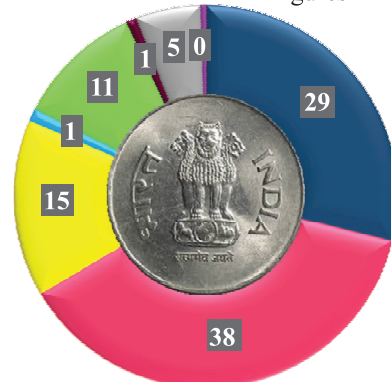
- Tax revenue
- Non-tax revenue
- Share of Union Taxes/Duties
- Grants from Government of India
- Recoveries of Loans and Advances
- Public debt receipts
- Appropriation from Contingency fund

Note: Recoveries of Loans and Advances is negligible

(Source: Finance Accounts 2013-14)

Chart 1.2
Rupee Goes To

Figures in Paise

- General services
- Social services
- Economic services
- Grants-in-aid and Contributions
- Capital Outlay
- Loans and Advances disbursed
- Repayment of Public Debt
- Appropriation to Contingency fund

Note: Appropriation to Contingency fund is negligible

(Source: Finance Accounts 2013-14)

The following are the major changes in fiscal transactions during 2013-14 over the previous year:

Revenue Receipts	<ul style="list-style-type: none"> • Increased by five <i>per cent</i> • Own tax revenue increased by five <i>per cent</i>
Revenue Expenditure	<ul style="list-style-type: none"> • Increased by 12 <i>per cent</i> • Plan expenditure increased by six <i>per cent</i>
Capital Expenditure	<ul style="list-style-type: none"> • Increased by 15 <i>per cent</i>
Loans and Advances	<ul style="list-style-type: none"> • Recoveries decreased by 16 <i>per cent</i> • Disbursements increased by 16 <i>per cent</i>
Public Debt	<ul style="list-style-type: none"> • Receipts increased by 23 <i>per cent</i> • Disbursement increased by 54 <i>per cent</i>
Cash Balance	<ul style="list-style-type: none"> • Decreased by four <i>per cent</i>

1.1.2 Review of the fiscal situation

Major fiscal variables provided in the budget based on the recommendations of the Thirteenth Finance Commission (ThFC) and as targeted in the FRBM Act of the State are shown in **Table 1.3**.

Table 1.3: Review of the fiscal situation

Fiscal variables	2013-14				Actuals
	ThFC targets for the State in percentage	Targets as prescribed in FRBM Act	Targets proposed in the budget/ MTFPS	Projections made in five year fiscal correction path	
Revenue deficit (-) /surplus (+) (₹ in crore)	0	+184	+184	+256	(-) 5081
Fiscal deficit/GSDP (in per cent)	Below 3	Below 3	1.57	2	1.76
Ratio of total outstanding debt of the Government to GSDP (in per cent)	25.5	25.5	17.6	19.0	19.9

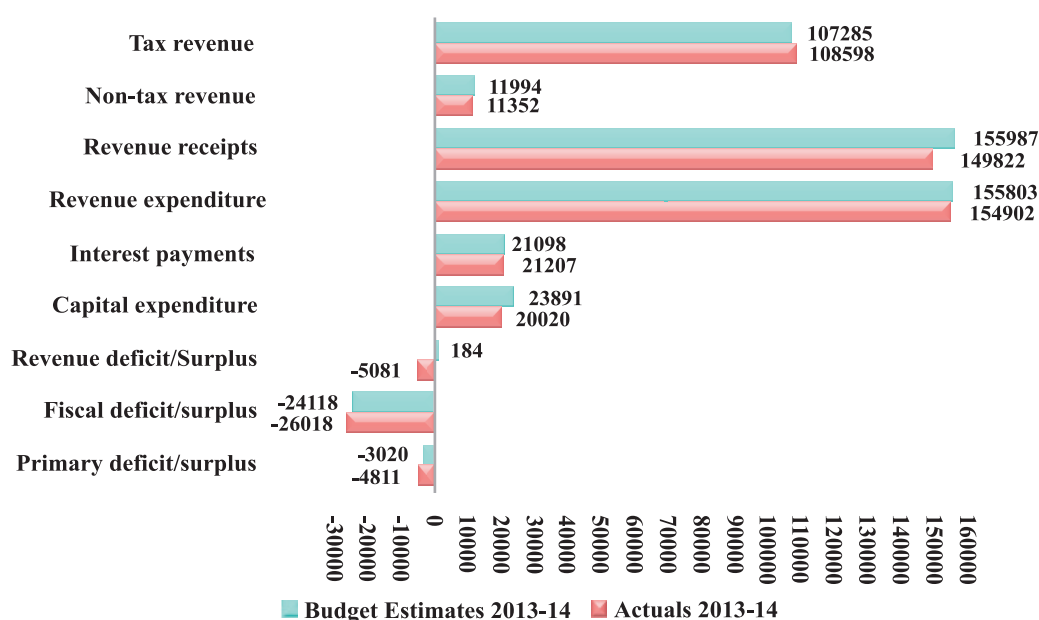
Source: MTFPS/FCP/ThFC

From **Table 1.3** it can be seen that during 2013-14, the State achieved two of the three major parameters specified by the ThFC and under Maharashtra Fiscal Responsibility and Budgetary Management Act *viz.* (i) the ratio of fiscal liability to GSDP at 19.9 per cent was lower than the norm of 25.5 per cent, and (ii) the fiscal deficit at 1.76 per cent of Gross State Domestic Product was lower than the norm of three per cent. However, the third parameter of revenue surplus could not be achieved during 2013-14. Similarly, the target prescribed in the budget/MTFPS in respect of fiscal deficit was also not achieved. In as far as ratio of total outstanding debt of the Government to GSDP, the State is slightly above the target proposed in the Budget/MTFPS and FCP.

1.1.3 Budget estimates and actuals

There was a revenue deficit in 2013-14 as the actual revenue receipts was less than the budget estimates by 3.95 per cent, while revenue expenditure was less than the budget estimates by 0.58 per cent. The capital expenditure decreased by 16.20 per cent and interest payments increased by 0.52 per cent over the budget estimates.

Chart 1.3: Selected fiscal parameters : Budget estimates vis-a-vis actuals
(₹ in crore)

(Source: Finance Accounts 2013-14)

As may be observed from **Chart 1.3** (also see **Appendix 1.6**), there was considerable variation between budget estimates and actuals in the case of several key parameters. Revenue receipts had a negative variation (₹ 6,165 crore: 3.95 *per cent*) over budget estimates and Land Revenue and State Excise were lower than the budget estimates. Revenue expenditure decreased by 0.58 *per cent* over the budget estimates, mainly because of less expenditure under Social Services, *i.e.* Water Supply, Sanitation, Housing and Urban Development.

The decrease in revenue receipts was the net result of decrease in non-tax revenue by five *per cent*, share of Union Taxes and Duties by eight *per cent* and grants-in-aid from Government of India (GoI) by 29 *per cent*, set off by increase in tax revenue by one *per cent*.

The actual capital expenditure was less by ₹ 3,871 crore (16 *per cent*) compared to the original budget estimates of 2013-14. The decrease was mainly under Rural development (₹ 2,647 crore), Energy (₹ 803 crore), Welfare of Scheduled Castes, Scheduled Tribes and Other Backward Classes (₹ 751 crore) and Irrigation and Flood Control (₹ 551 crore).

Revenue surplus of ₹ 184 crore as per the budget estimates turned into revenue deficit of ₹ 5,081 crore during 2013-14 because of decrease in revenue receipts by ₹ 6,165 crore.

Fiscal deficit (₹ 26,018 crore) was more than the assessment made in the budget estimates (₹ 24,118 crore) by eight *per cent*, mainly due to higher growth of revenue expenditure and capital expenditure *vis-à-vis* growth of revenue receipts.

1.2 Resources of the State

1.2.1 Resources of the State as per annual finance accounts

Revenue and capital are the two streams of receipts that constitute the resources of the State Government. Revenue receipts consist of tax revenues, non-tax revenues, State's share of union taxes and duties and grants-in-aid from GoI. Capital receipts comprise miscellaneous capital receipts such as proceeds from disinvestments, recoveries of loans and advances, debt receipts from internal sources (market loans, borrowings from financial institutions/commercial banks) and loans and advances from GoI. Besides, the funds available in the Public Accounts after disbursement is also utilised by the Government to finance its deficit.

Table 1.4 presents the receipts of the State during the current year as recorded in its Annual Finance Accounts.

Table 1.4: Trends in growth and composition of aggregate receipts

(₹ in crore)					
Sources of State's receipts	2009-10	2010-11	2011-12	2012-13	2013-14
Revenue receipts	86910	105868	121286	142947	149822
Capital receipts	22104	21397	25467	22588	27463
Contingency Fund	352	853	511	875	860
Public Account receipts	44072	48406	53389	47060	64020
Total receipts	153438	176524	200653	213470	242165

Source: Finance Accounts of respective years

Chart 1.4 depicts the trends in various components of the receipts of the State during 2009-14. **Chart 1.5** and **Flow chart 1.1** depicts the composition of the receipts of the State during the current year.

Flow Chart 1.1: Trends in various components of receipts of the State

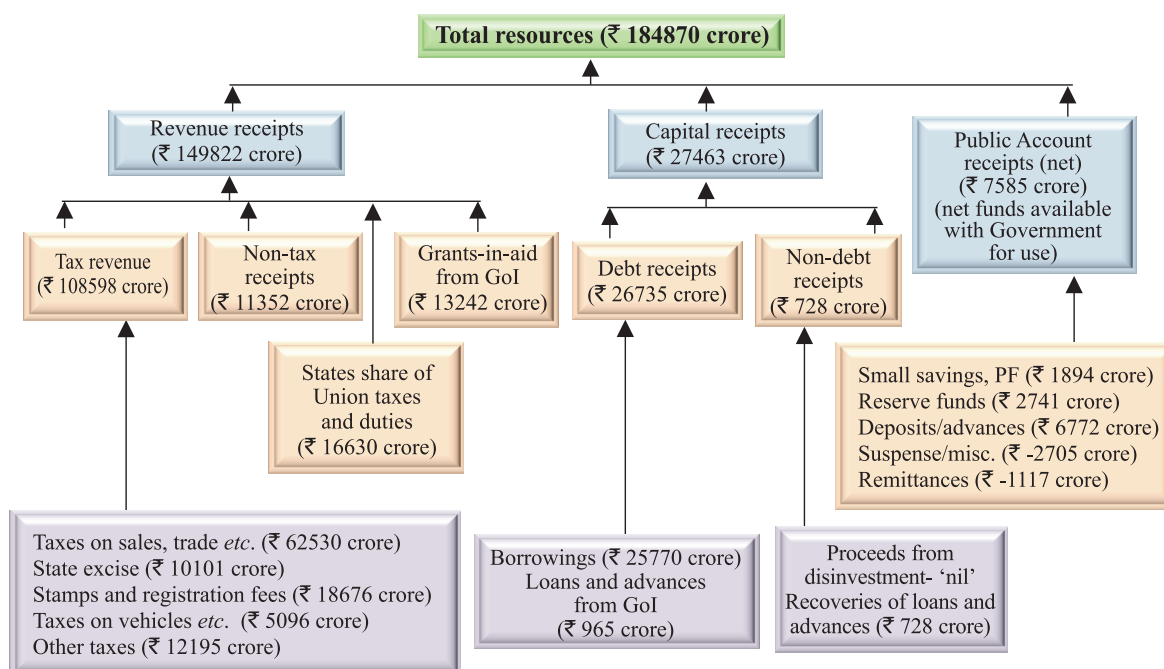
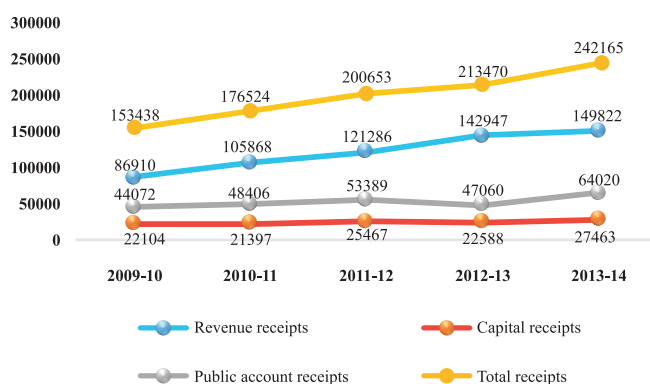
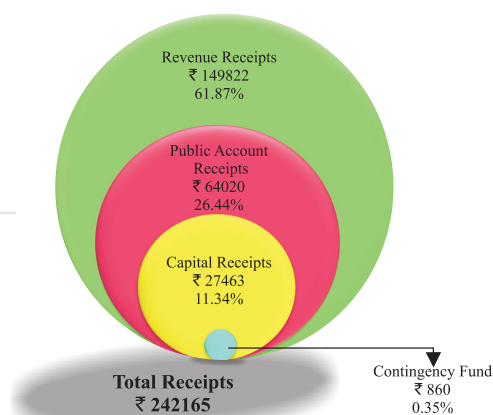

Chart 1.4: Trends in Aggregate receipts (₹ in crore)

(Source: Finance Accounts of respective years)

Chart 1.5: Composition of aggregate receipts during 2013-14 (₹ in crore)

(Source: Finance Accounts 2013-14)

The total receipts of the State increased by ₹ 88,727 crore (57.83 per cent) from ₹ 1,53,438 crore in 2009-10 to ₹ 2,42,165 crore in 2013-14. The share of revenue receipts in total receipts of the State increased from 57 per cent in 2009-10 to 62 per cent in 2013-14, while the share of public account receipts in total receipts of the State decreased from 29 per cent in 2009-10 to 26 per cent in 2013-14.

Public Account disbursements increased by 58.92 per cent (₹ 20,924 crore) in 2013-14 mainly due to increase under Deposit and Advances by 26.51 per cent (₹ 5,359 crore), Remittances by 18.57 per cent (₹ 3,928 crore) and Small Savings, Provident Fund etc. by 15.65 per cent (₹ 402 crore), set off by decrease under Reserve Funds by 6.21 per cent (₹ 185 crore).

1.2.2 Funds transferred to State implementing agencies outside the State budget

The Central Government has been transferring a sizeable amount of funds directly to State implementing agencies² for implementation of various schemes/programmes in social and economic sector, which is recognised as critical. As in the present mechanism these funds are not routed through the State Budget/State Treasury System and hence, do not find mention in the Finance Accounts of the State. As such, the annual Finance Accounts of the State does not provide a complete picture of the resources under the control of the State Government.

During the year 2013-14, Central funds of ₹ 6,837 crore were transferred directly to the State implementing agencies. The programmes assisted by GoI whose funds were transferred are presented in **Appendix 1.7**. The major transfers were to:

- District Rural Development Agency (₹ 2,369.20 crore *i.e.* 35 per cent) for Indira Awas Yojana, Swarnajayanti Gram Swarajgar Yojana, Integrated Watershed Management Programme, DRDA administration and the National Rural Employment Guarantee Scheme;
- National Rural Health Mission (₹ 937.19 crore *i.e.* 14 per cent);
- State Water and Sanitation Mission (₹ 726.73 crore *i.e.* 11 per cent);
- National Horticulture Mission (₹ 688.38 crore *i.e.* 10 per cent); and
- Maharashtra Prathamik Shikshan Parishad (₹ 656.54 crore *i.e.* 10 per cent) for Sarva Shiksha Abhiyan.

Since the funds are generally not being spent fully by the implementing agencies in the same financial year in which they are given to them, unspent balances remain in the bank accounts of the implementing agencies. The aggregate amount of the unspent balances in the accounts of the implementing agencies, kept outside Government accounts, in bank accounts, is not ascertainable.

As compared to the previous year, the decrease in transfer of funds (₹ 651.44 crore) was mainly under (a) the State Water and Sanitation Mission for the Accelerated Rural Water Supply Scheme (₹ 371.44 crore *i.e.* 35 per cent), (b) DRDAs (₹ 517.19 crore *i.e.* 18 per cent) for the Integrated Watershed Management Programme and the National Rural Employment Guarantee Scheme.

The transfer of funds increased mainly in Maharashtra State Horticulture and Medicinal Plants Board under the National Horticulture Mission (₹ 128 crore during 2012-13 and ₹ 675 crore in 2013-14).

Direct transfer of funds from GoI to the State implementing agencies ran the risk of improper utilisation of funds by these agencies. Unless uniform accounting practices are followed by all these agencies, with proper documentation and timely reporting of expenditure, it would be difficult to monitor the end use of these direct transfers.

² State implementing agencies include any organisation/institutions including non-governmental organisations which are authorized by the State Government to receive funds from the GoI for implementing specific programmes in the State, *e.g.* Sarva Shiksha Abhiyan, National Rural Health Mission, *etc.*

1.2.3 Funds operated outside legislative scrutiny

As per ThFC recommendations, public expenditure through creation of funds outside the Consolidated Fund of the State needs to be discouraged. An instance wherein public expenditure was met through creation of fund outside the Consolidated Fund is discussed below.

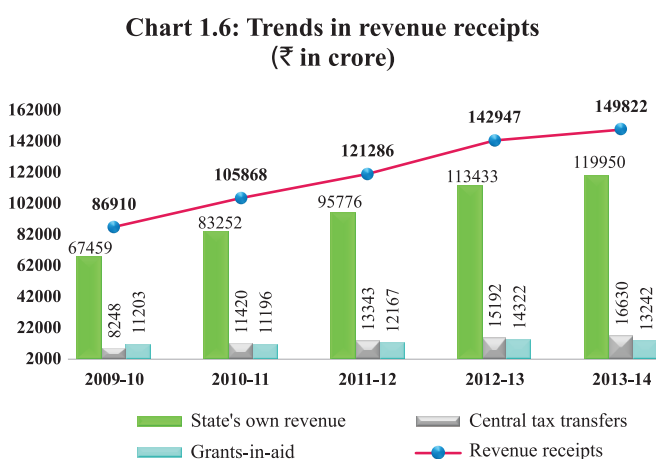
The Housing Department, GoM created (May 2010) Maharashtra Nivara Nidhi (MNN) with the objective of supplementing the resources of the Government for undertaking various housing schemes through Central assistance. Since its inception till March 2014, MNN received ₹ 3,649.30 crore from GoM, Maharashtra Housing and Area Development Authority (MHADA) and a recurring contribution from Slum Rehabilitation Authority by way of 90 per cent of the land premium collected by the Authority. This fund was created under the jurisdiction of MHADA (without any amendment to the MHADA Act, 1976) outside the Consolidated Fund as well as the public accounts of the GoM.

Further, the annual accounts and the audit reports of receipts and expenditure incurred out of MNN were not submitted (October 2014) to the State Legislature, despite the fact that ₹ 2,476.14 crore was spent from this fund till March 2014. Thus, creation and operation of MNN outside the Government accounts escaped the legislative scrutiny through the regular process of authorisation. It would be appropriate if the activities planned under MNN are carried out through regular budgetary process.

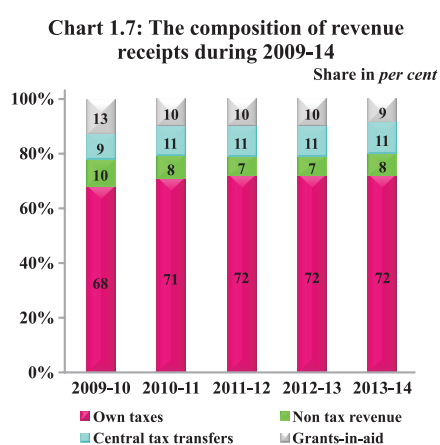
1.3 Revenue receipts

Statement 11 of the Finance Accounts details the revenue receipts of the Government. These consist of the State's own tax and non-tax revenues, Central tax transfers and grants-in-aid from GoI. The trends of revenue receipts over the period 2009-14 are presented in **Chart 1.6** and also in **Appendix 1.8**.

The composition of revenue receipts over the period 2009-14 are presented in **Chart 1.7**.

(Source: Finance Accounts of respective years)

(Source: Finance Accounts of respective years)

Revenue receipts (RR) grew by ₹ 6,875 crore (five per cent) over 2012-13. The increase was the net effect of increase in tax revenue by ₹ 5,149 crore (five per cent), non-tax revenue by ₹ 1,368 crore (14 per cent), State's share of Union Taxes and Duties by ₹ 1,439 crore (nine per cent) and decrease in

grants from GoI by ₹ 1,081 crore (eight *per cent*). The revenue receipts at ₹ 1,49,822 crore were almost 100 *per cent* of the assessments made by the State Government in its FCP (₹ 1,49,705 crore) and 96 *per cent* of the MTFPS (₹ 1,55,987 crore) for the year 2013-14.

The revenue receipts have shown a progressive increase over the period 2009-14. As shown in **Chart 1.7**, there was an increasing trend in the share of the State's own taxes during the period 2009-12. The share of non-tax revenue showed a declining trend during 2009-13 and marginally increased in 2013-14 while the share of Central transfers was relatively stable during 2010-14. The share of grants-in-aid decreased during 2009-11 and remained stable during 2010-13 and marginally decreased again in 2013-14.

During 2004-05 to 2012-13, the compound annual growth rate of revenue receipts (16.89 *per cent*) was less than the growth rate of General Category States (16.93 *per cent*). This growth rate decreased to 15.48 *per cent* for the period 2004-05 to 2013-14 (**Appendix 1.1**).

The trends in revenue receipts relative to GSDP at current prices are presented in **Table 1.5**.

Table 1.5: Trends in revenue receipts relative to GSDP

	2009-10	2010-11	2011-12	2012-13	2013-14
Revenue receipts (₹ in crore)	86910	105868	121286	142947	149822
Rate of growth ³ of RR (<i>per cent</i>)	6.94	21.81	14.56	17.86	4.81
RR/GSDP (<i>per cent</i>)#	10.16	10.09	10.32	10.80	10.15
Buoyancy Ratios⁴					
Revenue receipts buoyancy w.r.t. GSDP#	0.514	0.965	1.209	1.415	0.418
State's own taxes buoyancy w.r.t. GSDP#	1.007	1.192	1.393	1.433	0.432
Gross State Domestic Product (₹ in crore)[@]	855751	1049150	1175419	1323768	1476233
Revenue receipts buoyancy w.r.t. State's own taxes	0.510	0.810	0.868	0.988	0.966
<i>Source: Finance Accounts of respective years</i>					
<i>@ GSDP figures had been revised</i>					
<i># Figures differ from previous year due to correction in GSDP</i>					

The State could not maintain the momentum of growth of revenue receipts during 2013-14, as achieved during 2010-11 to 2012-13. The rate of growth of revenue receipts decreased from 17.86 *per cent* in 2012-13 to 4.81 *per cent* in 2013-14, though there was increase in revenue receipts during 2013-14 (five *per cent*) as compared to previous year. The increase in revenue receipts was due to the net effect of increase in non-tax revenue by 14 *per cent* (₹ 1,368 crore), tax revenue by five *per cent* (₹ 5,149 crore) and the State's share of Union taxes and duties by nine *per cent* (₹ 1,439 crore) and decrease in grants from GoI by eight *per cent* (₹ 1,081 crore).

The ratio of State's own tax buoyancy with reference to GSDP gradually increased from 1.007 in 2009-10 to 1.433 in 2012-13 but it decreased to 0.432 in 2013-14.

³ see Glossary at page 142

⁴ Buoyancy ratio indicates the elasticity or degree of responsiveness of a fiscal variable with respect to a given change in the base variable. For instance, revenue buoyancy at 0.9 implies that revenue receipts tend to increase by 0.9 percentage points, if the GSDP increases by one *per cent* (also see Glossary at page 142)

1.3.1 State's own resources

As the State's share in Central taxes and grants-in-aid is determined on the basis of recommendations of the Finance Commission, the State's performance in mobilization of additional resources is assessed in terms of its own resources comprising own tax and non-tax sources.

The State's actual tax and non-tax receipts for the year 2013-14 *vis-à-vis* assessment made by the ThFC and the MTFPS (2013-14) are given in **Table 1.6**.

Table 1.6: Actual tax and non-tax receipts

(₹ in crore)

	ThFC projections	Budget estimates	MTFPS projection	Actual
Tax revenue	106406	107285	107285	108598
Non-tax revenue	13586	11994	11994	11352

Source: Finance Accounts/ThFC/Budget/MTFPS

Table 1.6 shows that the actual realisation of tax revenue during the year was higher than the normative assessment of the ThFC, projections made in the budget and MTFPS. The non-tax revenue of the Government was lower than the normative assessment of the ThFC (16 *per cent*) and also the Budget/MTFPS projections (five *per cent*).

1.3.1.1 Tax revenue

The gross collection in respect of major taxes and duties are given in **Table 1.7** and **Chart 1.8**.

Table 1.7: Components of State's own resources

Revenue Head	2009-10	2010-11	2011-12	2012-13	2013-14	Percentage increase in 2013-14 over previous year
	(₹ in crore)					
Taxes on sales, trades etc.	32676	42482	50596	60080	62530	4
Stamp duty and registration fees	10774	13516	14408	17548	18676	6
State excise	5057	5962	8605	9297	10101	9
Taxes on vehicles	2682	3533	4137	5028	5096	1
Land revenue	714	1095	964	1074	1089	1
Taxes on goods and passengers	976	600	574	691	1241	80 *
Other taxes ⁵	6227	7839	8324	9731	9865	1
Total	59106	75027	87608	103449	108598	5

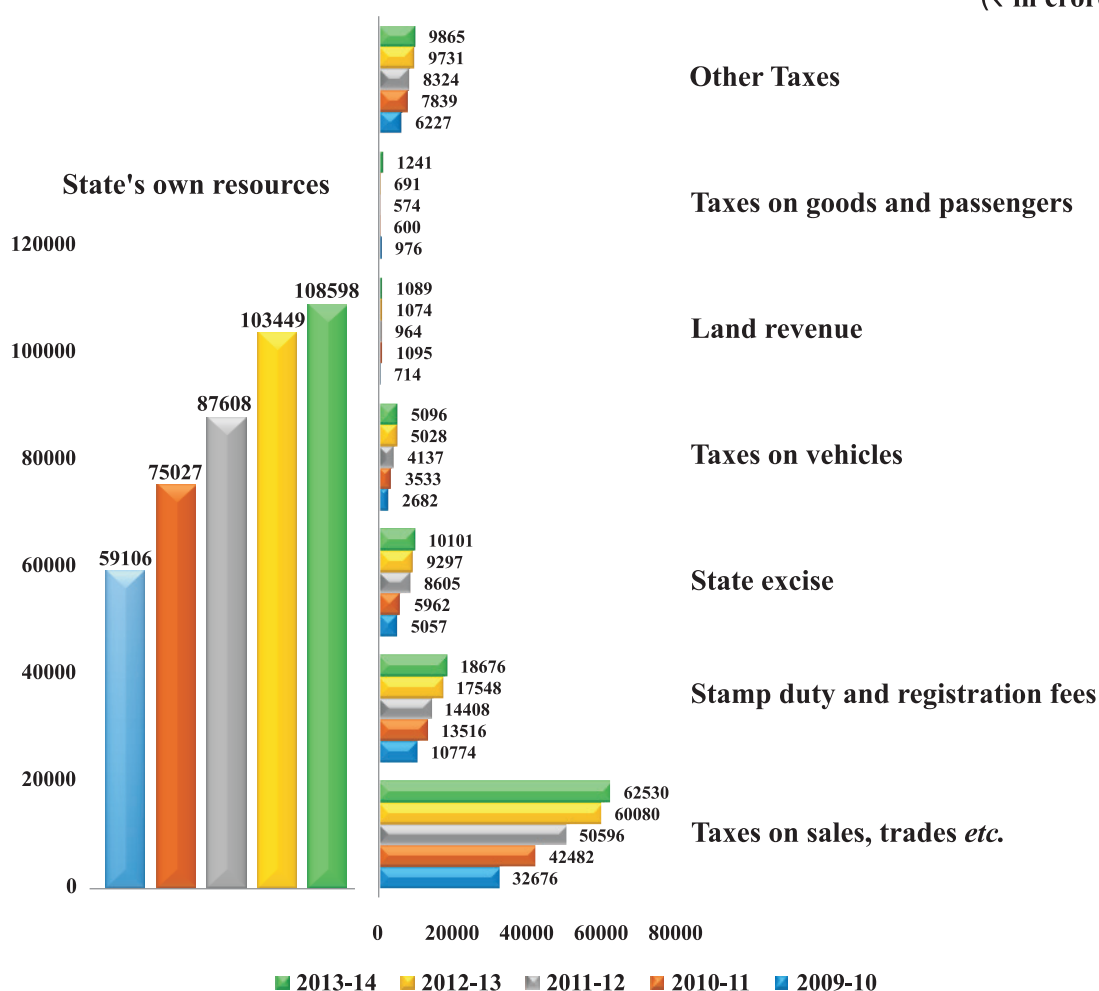
* This exceptional variation is due to book adjustment of dues on Passenger Tax amounting to ₹ 456.89 crore payable by the Maharashtra State Road Transport Corporation to the State Government

Source: Finance Accounts of respective years

⁵ Other taxes include taxes on professions, trades, callings and employment; and taxes and duties on electricity

Chart 1.8: Components of State's own resources

(₹ in crore)

(Source: Finance Accounts of respective years)

The increase in tax revenue by ₹ 5,149 crore (five per cent) over the previous year was mainly under (a) Taxes on sales, trades, etc. by ₹ 2,450 crore (four per cent) due to increase in tax collection under 'Value Added Tax', (b) Stamps and registration fees by ₹ 1,128 crore (six per cent) due to more collection of Stamp duty and registration fees, (c) State excise by ₹ 804 crore (nine per cent) due to receipt of more excise duty on wines and spirits, and (d) Taxes on goods and passengers by ₹ 550 crore (80 per cent) due to receipt of more taxes on entry of goods into local areas.

During 2004-05 to 2012-13, the compound annual growth rate of tax revenue (16.44 per cent) was more than the growth rate of General Category States (16.42 per cent). This growth rate for the period 2004-05 to 2013-14 decreased to 15.11 per cent (Appendix 1.1).

The tax revenue as a percentage of GSDP (7.36 per cent) was less than the normative assessment of the ThFC (8.56 per cent), MTFPS (8.15 per cent) and marginally higher than the FCP (7.10 per cent).

1.3.1.2 Non-tax revenue

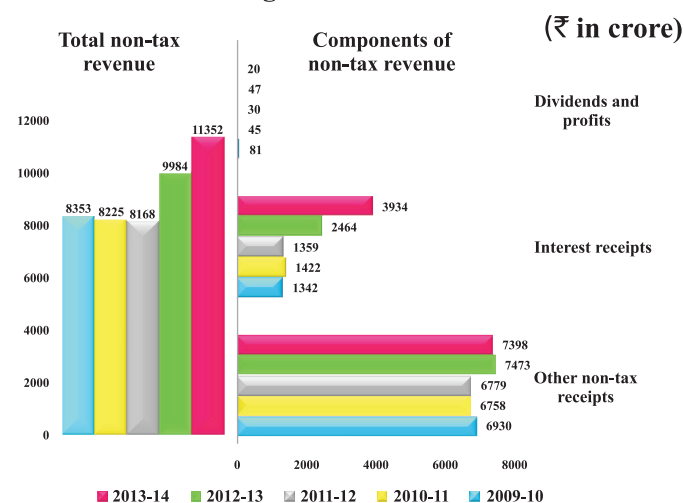
Growth rate of non-tax revenue is shown in **Table 1.8** and **Chart 1.9**.

Table 1.8: Growth rate of non-tax revenue

Revenue Head	2009-10	2010-11	2011-12	2012-13	2013-14	Percentage increase in 2013-14 over previous year
	(₹ in crore)					
Interest receipts	1342	1422	1359	2464	3934	60
Dividends and profits	81	45	30	47	20	(-57)
Other non-tax receipts	6930	6758	6779	7473	7398	(-1)
Total	8353	8225	8168	9984	11352	14

Source: Finance Accounts of respective years

Chart 1.9: Trend of growth rate of non-tax revenue

(Source: Finance Accounts of respective years)

The increase in non-tax revenue receipts by ₹ 1,368 crore (14 per cent) over 2012-13 was mainly due to 83 per cent increase (₹ 1,419 crore) in interest receipts under 'Interest realised on investment of cash balances', set off by decrease in Miscellaneous receipts (₹ 90 crore) because of less receipts on account of unclaimed deposits and Guarantee Fees, etc. The non-tax revenue receipts (₹ 11,352 crore) of the Government was more than the projections made

in the FCP (₹ 10,934 crore) by four per cent and lower than the MTFPS/Budget (₹ 11,994 crore) of the Government by five per cent as well as the normative assessment of the ThFC by 16 per cent (₹ 13,586 crore).

During 2004-05 to 2012-13, the compound annual growth rate of non-tax revenue (11.70 per cent) was less than the growth rate of General Category States (12.49 per cent). This growth rate for the period 2004-05 to 2013-14 increased to 11.92 per cent (**Appendix 1.1**).

1.3.2 Grants-in-aid from Government of India

The grants-in-aid from GoI decreased by eight per cent from ₹ 14,322 crore in 2012-13 to ₹ 13,242 crore in 2013-14. The increase was mainly under non-plan grants (18 per cent) and grants under Central Plan Schemes (473 per cent), while the grants for State Plan Schemes and Centrally Sponsored Plan Schemes decreased by 35 per cent and 13 per cent respectively in 2013-14 as shown in **Table 1.9**. The trend of total grants from GoI as a percentage of Revenue receipts is continuously decreasing. This shows that the State is less dependent on Centre.

Table 1.9: Grants-in-aid from Government of India

	(₹ in crore)				
	2009-10	2010-11	2011-12	2012-13	2013-14
Non-plan grants	3707	2304	1723	4676	5533
Grants for State Plan Schemes	5396	5805	6380	5630	3684
Grants for Central Plan Schemes	87	245	65	113	648
Grants for Centrally sponsored Plan Schemes	2013	2842	3999	3903	3377
Total	11203	11196	12167	14322	13242
Percentage of increase/decrease over previous year	(-) 2.0	(-) 0.06	8.67	17.71	(-)7.54
Total grants as a percentage of revenue receipts	12.89	10.58	10.03	10.02	8.84

Source: Finance Accounts of respective years

The drop in grants-in aid from GoI in 2013-14 as compared to 2012-13 was as a result of decrease in grants for State Plan Schemes which was due to non-utilisation of ThFC grants as discussed in **Paragraph 1.3.5.2**

The increase under Non-Plan grants (₹ 857 crore) was mainly under (a) other Grants (₹ 735 crore) and (b) Grants from Central Road Fund (₹ 387 crore). The increase under Central Plan Schemes (₹ 535 crore) was mainly under Social Securities and Welfare (₹ 354 crore), Crop Husbandry (₹ 146 crore) and Census, Survey and Statistics (₹ 44 crore).

The overall decrease under grants from the State Plan Schemes (₹ 1,946 crore) was mainly due to decrease under grants under proviso to Article 275(1) of the Constitution (₹ 909 crore), Other Grants (₹ 623 crore) and Accelerated Irrigation Benefits Programme and other Water related Schemes (₹ 744 crore), set off by increase under Urban Infrastructural Development for Small and Medium Towns (₹ 495 crore). The overall decrease under grants from Centrally Sponsored Plan Schemes (₹ 526 crore) was mainly due to decrease under (a) Social Securities and Welfare (₹ 542 crore), and (b) Family Welfare (₹ 449 crore), set off by increase under (a) General Education (₹ 169 crore), (b) Nutrition (₹ 140 crore), and (c) Other Administrative Services (₹ 100 crore).

1.3.3 Debt waiver under the debt consolidation and relief facilities

The ThFC had framed a scheme of debt relief of Central loans named the 'Debt consolidation and relief facilities' based on the fiscal performance of the States linked to the reduction of deficits in the States. The GoM had received a debt write-off of ₹ 170.23 crore during 2011-12. In the meanwhile, the GoM repaid ₹ 71.94 crore towards loan and interest (principal ₹ 31.61 crore and interest ₹ 40.33 crore) during 2010-13 and thereafter, Ministry of Power refunded ₹ 0.04 crore. As per provision in the write off order of GoI, the repayment of loan and interest made by the GoM after 31 March 2010 has been adjusted to the extent of ₹ 30.38 crore only by the Ministry of Finance, leaving an unadjusted balance of ₹ 41.52 crore.

The GoM received provisional relief of ₹ 118.55 crore during 2011-12, ₹ 454.73 crore during 2012-13 and ₹ 447.40 crore during 2013-14 on account of reset of National Small Savings Fund (NSSF) interest rates. The actual receipt of interest relief was compared with the ThFC's assessment as shown in **Table 1.10**.

Table 1.10: Actual receipt of interest relief vis-à-vis ThFC's assessment

(₹ in crore)

Particulars	2010-11	2011-12	2012-13	2013-14
ThFC's tentative interest relief on NSSF loans	503.29	476.51	447.40	418.30
Interest relief received	0	0	573.28	447.40

Source: Report of the ThFC and Finance Accounts of respective years

From **Table 1.10**, it can be seen that State Government has received only ₹ 1,020.68 crore as against its entitled interest relief of ₹ 1,845.50 crore. Thus, there was a short-receipt of ₹ 406.52 crore during 2010-12 and ₹ 418.30 crore during 2013-14. Incidentally, the GoM could not achieve revenue surplus during these three years (2010-11, 2011-12 and 2013-14) as targeted under FRBM Act.

1.3.4 Central tax transfers

Central tax transfers increased by nine *per cent* from ₹ 15,192 crore in 2012-13 to ₹ 16,630 crore in 2013-14. The increase was mainly under service tax (₹ 484 crore), taxes on income other than corporation tax (₹ 406 crore), union excise duties (₹ 196 crore) and corporation tax (₹ 121 crore).

1.3.5 Optimisation of Thirteenth Finance Commission grants

1.3.5.1 Introduction

The ThFC was constituted by the President under Article 280 of the Constitution of India on 13 November 2007 to give recommendations on specified aspects of Centre-State fiscal relations during 2010-15 (award period). The ThFC, as per the terms of reference, has three constitutionally mandated tasks namely, the distribution of net revenues from the divisible pool of taxes, grants-in-aid to the needy States and measures for supplementing the States' resources for devolution to local bodies.

Audit of records pertaining to the ThFC grants was conducted in nine departments of GoM *viz.*, Finance, Rural Development, Public Health, Tourism, Law and Judiciary, Medical Education and Drugs, General Administration (Information Technology), Revenue and Forests and Higher and Technical Education.

The details of the ThFC grants released, disbursed and utilised during the period 2010-14 are given in **Table 1.11**.

Table 1.11: Details of grants released, disbursed and utilised

(₹ in crore)

Sr. No	Purpose for which grant is released	2010-14					
		Amount to be released by GoI as per recommendation of the ThFC	Actual release by GoI	Shortfall in release of grants	Excess release/release without provision	Actual utilisation/Amount for which UCs submitted	Percentage of utilisation of grants released
1 a	Local Bodies (PRI)	3913.90	3813.87	567.87	467.84	2027.35	53.16
1 b	Local Bodies (ULB)	2232.23	2177.92	289.63	235.32	939.24	43.13
2	Disaster Relief	1451.04	1446.05	5.00	0.01	516.33	35.71
3	Improving outcome grants	761.04	472.37	520.02	231.35	69.02	14.61
4	Environment Related Grants	508.20	416.20	92.00	0.00	153.20	36.81
5	Elementary Education	579.00	579.00	0.00	0.00	578.93	99.99
6	Roads and Bridges	1519.00	1519.00	0.00	0.00	Not applicable*	Not applicable*
7	State Specific Grants	926.25	611.87	314.75	0.37	321.74	52.58
GRAND TOTAL		11890.66	11036.28	1789.27	934.89	4605.81	41.73

Source: Information furnished by Finance and other departments
 * UC is not mandatory as per ThFC guideline

As of March 2014, GoM received financial assistance of ₹ 11,036.28 crore against the recommended amount of ₹ 11,890.66 crore. The grant-wise details are indicated in **Appendix 1.9**. In respect of some grants, the amount received by GoM was less than that recommended by the ThFC till 2014 by ₹ 1,789.27 crore and in some grants, the amount received was more than that recommended by the ThFC by ₹ 934.89 crore. The grant-wise short receipts/excess releases and the reasons for short-receipts are given in **Appendix 1.10**. Of the total grants released during 2010-14 (₹ 3,813.87 crore) to PRIs, the actual utilisation by the PRIs during 2010-14 was only 53.16 *per cent* (₹ 2,027.35 crore) as indicated in Sr. No. 1a of **Table 1.11**.

1.3.5.2 Slow pace of utilisation of grants

In the following instances, the utilisation of ThFC grants was found to be very less/slow and thus, the chances of subsequent releases were remote. Due to slow utilisation, the plan grants from GoI decreased in 2013-14 as discussed in **paragraph 1.3.2**.

State specific grants

- Grant of ₹ 115 crore (2011-15) was recommended by ThFC for GoM for Strengthening of Industrial Training Institutes (ITIs) through provision of additional infrastructure and replacement of machineries. UC for the first instalment of ₹ 28.75 crore released in March 2012 was not submitted to GoI (July 2014), though an expenditure of ₹ 21.79 crore was incurred.
- Grant of ₹ 100 crore (2011-15) was recommended by ThFC for GoM for heritage conservation, in four equal instalments. The first instalment of ₹ 25 crore pertaining to 2011-12 was released by GoI only in August 2013. Work relating to development and conservation of monuments was in progress and the UC was not submitted to GoI (August 2014).
- Grant of ₹ 32 crore (2011-15) was recommended by ThFC for GoM for setting up food testing laboratories at Aurangabad, Mumbai, Nagpur, Nashik and Pune. The first instalment of ₹ eight crore pertaining to 2011-12 was released by GoI in February 2012. GoM released it in November 2012 and decided to execute the work in four phases. UC for ₹ 7.52 crore (out of ₹ eight crore) was submitted in March 2014 on completion of first phase. The final action plan for 2013-14 and tentative action plan for 2014-15 for the remaining three phases were not submitted by the Medical Education and Drugs Department as of March 2014 for the approval of the High Level Monitoring Committee.

Improving outcome grants

- During the award period (2010-15), GoM was due to receive ₹ 542.66 crore towards improvement in Justice Delivery (Capital). However, the GoM received only ₹ 182.27 crore (33.59 per cent) between 2010-11 and 2013-14. As per ThFC guidelines, GoM provided funds against eight components, the details of which is shown in **Appendix 1.11**. The amount utilised by GoM on these eight components was only ₹ 84.20 crore up to July 2014.
- Grant of ₹ 317.40 crore (2010-15) was allocated to GoM for issuing Unique Identification to people Below Poverty Line (BPL). The first instalment of ₹ 31.74 crore was released by GoI in July 2010. In addition, GoM released ₹ 1.20 crore in April 2011 and May 2011. The total amount of ₹ 32.94 crore was kept in the State SETU⁶ society account since May 2011 onwards. Scrutiny of records in General Administration (Information Technology) Department revealed that the entire amount of ₹ 32.94 crore could not be utilised as the Rural/Urban Development Departments could not provide the updated and approved BPL list.

1.3.5.3 Diversion of grants

Principal Chief Conservator of Forest (PCCF), Nagpur and Deputy Conservator of Forest, Amravati spent an amount of ₹ 0.38 crore on inadmissible items of work (**Appendix 1.12**). The Member Secretary, Maharashtra State Bio-Diversity Board, Nagpur stated (August 2014) that pay and allowances amounting to ₹ 2.30 lakh (**Sr No. 21 of Appendix 1.12**) was paid out of ThFC grants since no separate budget head was allotted and no specific grant for salary was received from GoM.

1.3.5.4 Violation of guidelines

The ThFC guidelines do not permit the grants to be kept outside the Consolidated Fund of the State. However, in the following cases, ThFC grants were kept outside the Consolidated Fund of the State:

- The Director of Archaeology, Mumbai, to whom the work of heritage conservation was entrusted, kept the ThFC grant of ₹ 25 crore pertaining to 2011-12 in the Personal Ledger Account (PLA). As of July 2014, the PLA had an unutilised grants received under the Twelfth Finance Commission (₹ 17.13 crore), grant received under the Chief Minister's Special Programme (₹ 17 crore) and an unutilised grant of ThFC (₹ 6.81 crore)
- The Law and Judiciary Department, GoM permitted (June 2011) the Maharashtra Judicial Academy and Indian Mediation Centre and Training Institute, Uttan, Thane to keep ₹ 10 crore in the personal/saving account, which was at variance with the ThFC guidelines. A balance of ₹ 1.16 crore was available in this account as on March 2014. The Law and Judiciary Department stated (July 2014) that in order to avoid delay in receipt of grants through budgetary process, it was decided to keep the funds in the academy's saving account.
- An amount of ₹ 31.74 crore released by GoI for issue of Unique Identification to BPL beneficiaries remained unutilised and kept in the State SETU Society

⁶ State SETU society is a registered apex body at the State level chaired by the Chief Secretary to guide and monitor the district level bodies

account with Bank of India since March 2011. In addition, GoM released an amount of ₹ 1.20 crore (April 2011 and May 2011) which was also kept in the SETU account.

- An amount of ₹ 0.93 crore released by the Public Health Department, GoM as an incentive grant towards reduction in infant mortality rate was withdrawn by the Joint Director (Health and Administration) in April 2014 and the same was deposited in the bank account of the State Health Society, Mumbai.
- PCCF, Nagpur released a grant of ₹ one crore during 2012-13 and ₹ 0.75 crore during 2013-14 to the Maharashtra State Bio-Diversity Board. The Board could spend only ₹ 0.05 crore during 2012-13 and the balance of ₹ 0.95 crore was utilised in the subsequent year without revalidation. During 2013-14, the Board incurred an expenditure of ₹ 0.02 crore against the grant of ₹ 0.75 crore and the unspent balance of ₹ 0.73 crore was parked in the savings account of a public sector bank.

1.3.5.5 Delay in release of grants by Government of Maharashtra

Incentive grant for reduction in infant mortality rate

A grant of ₹ 133.08 crore for 2012-13 and ₹ 98.27 crore for 2013-14 was released by GoI as an incentive grant for reduction in infant mortality rate during December 2012 and September 2013 respectively. Audit scrutiny revealed that against the grant of ₹ 133.08 crore for 2012-13, the GoM made a supplementary provision (December 2013) of only ₹ 133.08 lakh by mistake and released ₹ 93.16 lakh (70 per cent) in March 2014. Against the grant of ₹ 98.27 crore for 2013-14, no budgetary provision was made as of October 2014. Thus, against the receipt of ₹ 231.35 crore, GoM released only ₹ 0.93 crore, belatedly.

Delay in release to Panchayati Raj Institutions

As per GoI instructions (September 2010), grants to the Panchayat Raj Institutions (PRIs) should be released by the Rural Development Department within 15 days from the date of receipt of grant from GoI. In the event of delay in release of grants, the State Governments were liable to release the instalment with interest at the bank rate of Reserve Bank of India for the number of days of delay. Similarly, the ZPs were to release the grants to the GPs within a time limit of five to 10 days. In two instances, as discussed below, there were delays in release of ThFC grants by more than 15 days and the GoM had to pay interest to the PRIs.

- During 2010-11, an amount of ₹ 1.32 crore was paid to 33 PRIs towards interest for delay of 31 days in payment of first instalment of General Basic Grant (₹ 255.98 crore) and Special Area Basic Grant (₹ 3.95 crore). Further, due to insufficient budgetary provision, an amount of ₹ 0.21 crore was paid as interest to the PRIs for delay of 24 days in payment of balance amount of second instalment of General Basic Grant (₹ 54.23 crore) for 2011-12.
- ThFC grants received by the CAFO, ZP, Chandrapur were distributed to Gram Panchayats (GPs) beyond the prescribed time limit of five to 10 days.

1.3.6 Foregone revenue

Revenue receipts like guarantee fees due to GoM from some of the agencies (as discussed below) were adjusted by GoM by payment of subsidy or by investment as

share capital contribution. To that extent, guarantee fee and subsidy were overstated. It also resulted in revenue being foregone.

- The Agriculture Department, GoM in March 2012 made Maharashtra State Co-operative Marketing Federation Limited, Mumbai; Vidarbha Co-operative Marketing Federation Limited, Nagpur; and Maharashtra Agriculture Industry Development Corporation Limited, Mumbai as the nodal agencies for purchase, storage and supply of chemical fertilizers for agricultural activities. The GoM stood as a guarantor for the loans raised by these three marketing federations and also sanctioned (June 2013 to March 2014) a subsidy of ₹ 52.45 crore to meet expenditure on guarantee fee, bank interest and insurance. Thus, GoM has not only given guarantees against the loans taken by the three marketing federations but also given subsidy to meet all the loan related expenditure, except repayment of principal amount.
- Similarly guarantee fees of ₹ 6.22 crore receivable from the Maharashtra Jeevan Pradhikaran and the Maharashtra Irrigation Finance Corporation Limited were set-off against equity investment in these two entities.

1.4 Capital receipts

The details of Capital receipts and its composition during 2009-14 are given in **Table 1.12**.

Table 1.12: Trends in growth and composition of capital receipts

(₹ in crore)					
Sources of State's receipts	2009-10	2010-11	2011-12	2012-13	2013-14
Capital Receipts (CR)	22104	21397	25467	22588	27463
Miscellaneous Capital Receipts	25	17	456	0	0
Recovery of Loans and Advances	515	640	559	863	728
Public Debt Receipts	21564	20740	24452	21725	26735
Rate of growth of debt capital receipts	4.13	(-3.82)	17.90	(-11.15)	23.06
Rate of growth of non-debt capital receipts	(-6.57)	21.67	54.49	(-14.98)	(-15.64)
Rate of growth of GSDP	13.50	22.60	12.04	12.62	11.52
Rate of growth of CR (<i>per cent</i>)	3.84	(-) 3.20	19.02	(-) 11.30	21.58

Source: Finance Accounts of respective years

Table 1.12 shows that the capital receipts registered a positive growth of 22 *per cent* in 2013-14 as compared to the negative growth of 11 *per cent* in 2012-13. Non-debt capital receipts registered a negative growth of 15.64 *per cent* in 2013-14.

1.4.1 Proceeds from disinvestment

The proceeds on account of disinvestment were nil.

1.4.2 Recoveries of loans and advances

Recoveries of loans and advances decreased by 15.64 *per cent* (₹ 135 crore), mainly on account of less recoveries from Loans for Co-operatives (₹ 105 crore).

1.4.3 Public Debt receipts

A time series data on public debt receipts is shown in **Table 1.13**

Table 1.13: Time Series data on public debt receipts

	(₹ in crore)				
	2009-10	2010-11	2011-12	2012-13	2013-14
Open Market Borrowings	15500 (71.88)	11500 (55.45)	21000 (85.88)	17500 (80.55)	23600 (88.27)
National Small Savings Fund	4314 (20.01)	7505 (36.19)	1965 (8.04)	2664 (12.26)	1425 (5.33)
Other Financial Institutions	998 (4.63)	915 (4.41)	1181 (4.83)	810 (3.73)	745 (2.79)
Loans and Advances from Government of India	752 (3.49)	820 (3.95)	306 (1.25)	751 (3.46)	965 (3.61)
Public Debt Receipts	21564	20740	24452	21725	26735
Public Debt Repayments	3825	4774	6458	6653	10262

Figures in parenthesis indicate percentages to Public Debt receipts
Source: Finance Accounts of respective years

Table 1.13 indicates that the share of open market borrowings in public debt receipts has increased to 88.27 per cent in 2013-14 from 80.55 per cent in 2012-13. Share of NSSF loans decreased to 5.33 per cent in 2013-14 from 12.26 per cent in 2012-13. Ministry of Finance, Department of Economic Affairs, GoI in November 2011 reduced the minimum share of the States in net small savings collections in a year, for investment in State Government securities from 80 per cent to 50 per cent. Based on this, the State considerably reduced loans from NSSF during 2013-14 and correspondingly open market borrowing increased. Loans and advances from GoI was less than four per cent of public debt receipts during 2009-14.

During 2013-14, the public debt receipts increased by 23 per cent (₹ 5,010 crore) and public debt repayment also increased by 54 per cent (₹ 3,609 crore) over 2012-13, resulting in net increase of ₹ 1,401 crore in public debt receipts.

1.5 Public accounts receipts

Receipts and disbursements in respect of certain transactions such as small savings, provident funds, reserve funds, deposits, suspense, remittances etc., which do not form part of the Consolidated Fund of the State, are kept in the public account set up under Article 266 (2) of the Constitution of India and are not subject to vote by the State Legislature. Here, the Government acts as a banker. The balance after disbursements is the fund available with the Government for use.

Table 1.14: Trends of receipts under Public Account

	(₹ in crore)				
Resources under various heads	2009-10	2010-11	2011-12	2012-13	2013-14
Public Account receipts					
a. Small Savings, Provident Fund etc.	3308.73 (1790)	3882.03 (2022)	4449.03 (2260)	4759.89 (2188)	4868.46 (1894)
b. Reserve Fund	2559.11 (875)	3346.12 (2153)	3052.51 (1399)	4960.13 (1976)	5540.03 (2742)
c. Deposits and Advances	14150.16 (3502)	21917.52 (6259)	25544.27 (4532)	26657.82 (6442)	32347.23 (6772)
d. Suspense and Miscellaneous	4165.71 (4020)	(-) 992.59 (-1104)	(-) 1491.27 (-1509)	(-) 11307.73 (100)	(-) 2693.61 (-2705)
e. Remittances	19887.80 (2163)	20253.24 (-482)	21834.84 (-256)	21989.52 (842)	23958.08 (-1117)
Total	44071.51 (12350)	48406.32 (8849)	53389.38 (6426)	47059.63 (11549)	64020.19 (7585)

Figures in parenthesis indicate net receipts
Source: Finance Accounts of respective years

Public Account receipts increased by 45.26 per cent over the period 2009-14. Increase of 36.04 per cent (₹ 16,961 crore) in Public Account receipts in 2013-14 over the previous year was on account of increase under Suspense and Miscellaneous (₹ 8,614 crore), Deposits and Advances (₹ 5,689 crore) and Remittances (₹ 1,969 crore).

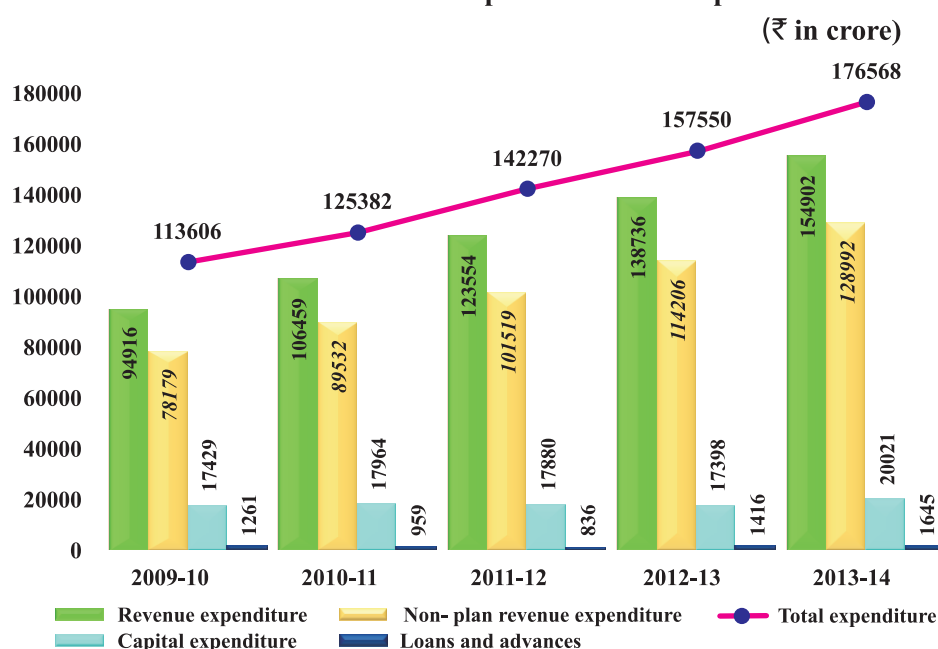
1.6 Application of resources

Analysis of the allocation of expenditure assumes significance since major expenditure responsibilities are entrusted with the State Government at various levels. Within the framework of fiscal responsibility legislations, there are budgetary constraints in raising public expenditure financed by deficit or borrowings. It is, therefore, important to ensure that the ongoing fiscal correction and consolidation process at the State level is not at the cost of expenditure especially directed towards development and social sector.

1.6.1 Growth and composition of expenditure

Chart 1.10 presents the trends in total expenditure over a period of the last five years (2009-14) and its composition both in terms of 'economic classification' and 'expenditure by activities' depicted in Charts 1.11 and 1.12 respectively.

Chart 1.10: Trends in various components of total expenditure

(Source: Finance Accounts of respective years)

Total expenditure

The total expenditure and its compositions during 2009-14 are presented in Table 1.15 and Chart 1.11.

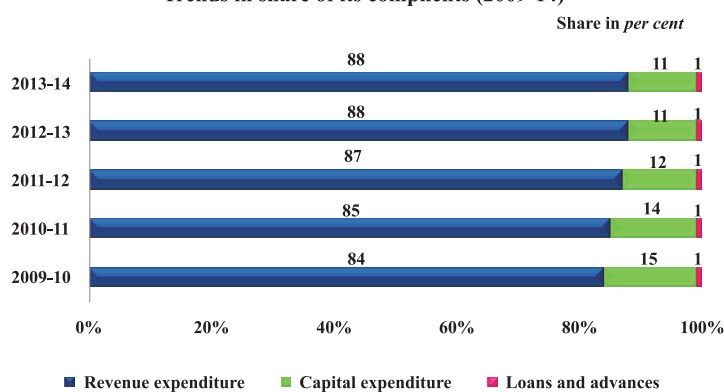
Table 1.15: Total expenditure and its composition

(₹ in crore)

	2009-10	2010-11	2011-12	2012-13	2013-14
Total expenditure	113606	125382	142270	157550	176568
Revenue expenditure	94916	106459	123554	138736	154902
of which, Non-Plan revenue expenditure	78179	89532	101519	114206	128992
Capital expenditure	17429	17964	17880	17398	20021
Loans and advances	1261	959	836	1416	1645

Figures in parenthesis indicate percentage to total expenditure

Source: Finance Accounts of respective years

Chart 1.11: Total expenditure
Trends in share of its components (2009-14)

(Source: Finance Accounts of respective years)

The total expenditure of the State increased at an average growth rate of 14 *per cent* from ₹ 1,13,606 crore in 2009-10 to ₹ 1,76,568 crore in 2013-14 but, the percentage of capital expenditure to total expenditure decreased from 15 *per cent* in 2009-10 to 11 *per cent* in 2013-14. The total expenditure, its annual growth rate, the ratio of total expenditure to the

State GSDP and to revenue receipts and its buoyancy with respect to GSDP and revenue receipts are indicated in **Table 1.16**.

During 2004-05 to 2012-13, the compound annual growth rate of total expenditure (22.40 *per cent*) was more than the growth rate of General Category States (15.37 *per cent*). This growth rate decreased to 21.19 *per cent* for the period 2004-05 to 2013-14 (**Appendix 1.1**).

Table 1.16: Total expenditure – basic parameters

Particulars	2009-10	2010-11	2011-12	2012-13	2013-14
Total expenditure (TE) (₹ in crore)	113606	125382	142270	157550	176568
Rate of growth of TE over previous year (<i>per cent</i>)	18.53	10.37	13.47	10.74	12.07
TE/GSDP ratio (<i>per cent</i>)	13.28	11.95	12.10	11.90	11.96
RR /TE ratio (<i>per cent</i>)	76.50	84.40	85.30	90.70	84.85
Buoyancy of Total expenditure with reference to:					
GSDP (ratio)	1.373	0.459	1.119	0.851	1.048
RR (ratio)	2.681	0.476	0.925	0.601	2.509

Source: Finance Accounts of respective years

The increase of ₹ 19,018 crore (12.07 *per cent*) in total expenditure in 2013-14 over the previous year was on account of an increase of ₹ 16,166 crore in revenue expenditure, ₹ 2,622 crore in capital expenditure and ₹ 229 crore in disbursement of loans and advances.

The ratio of total expenditure to GSDP decreased from 13.28 *per cent* in 2009-10 to 11.96 *per cent* in 2013-14, mainly due to increase in the GSDP at a faster rate as compared to total expenditure during the same period. The ratio of revenue receipts to total expenditure increased from 76.50 *per cent* in 2009-10 to 84.85 *per cent* in 2013-14 which shows that 85 *per cent* of the total expenditure was met from revenue receipts.

The ratio of buoyancy of total expenditure with reference to GSDP and revenue receipts showed a fluctuating trend. The ratio of buoyancy of total expenditure with reference to GSDP increased to 1.048 in 2013-14 from 0.851 in 2012-13. This indicated that during 2013-14 for each one *per cent* increase in GSDP, total expenditure grew by 1.048 *per cent*. The ratio of buoyancy of total expenditure with reference to revenue receipts increased to 2.509 in 2013-14 from 0.601 in 2012-13.

This was due to the rate of growth of total expenditure being higher than the rate of growth of revenue receipts during 2013-14 as compared to the previous year.

Of the total expenditure during 2013-14, non-plan expenditure contributed 74 *per cent* while plan expenditure was 26 *per cent*. Of the increase of ₹ 19,018 crore in total expenditure, the share of plan expenditure increased by 28 *per cent*, while non-plan expenditure increased by 72 *per cent*.

During 2004-05 to 2012-13, the compound annual growth rate of capital expenditure (10.41 *per cent*) was lower than the growth rate of General Category States (17.01 *per cent*). This growth rate for the period 2004-05 to 2013-14 further increased to 10.92 *per cent* (**Appendix 1.1**).

Trends in total expenditure in terms of activities

In terms of the activities, total expenditure could be considered as being composed of expenditure on General Services including interest payments, Social and Economic Services, grants-in-aid and loans and advances. Relative shares of these components in the total expenditure are indicated in **Table 1.17** and **Chart 1.12**.

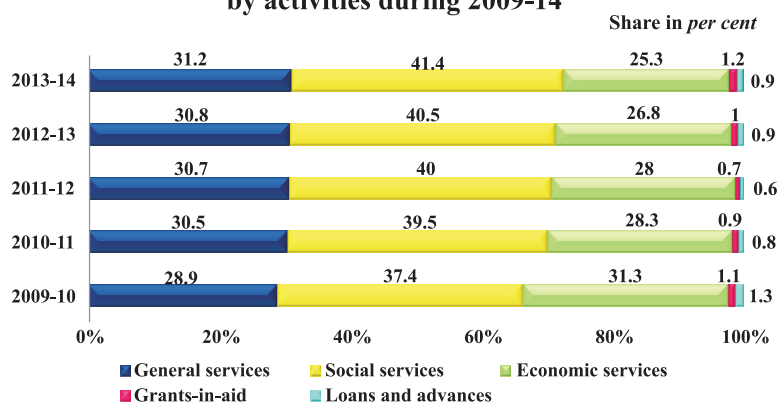
Table 1.17: Components of expenditure – relative shares

(in per cent)

	2009-10	2010-11	2011-12	2012-13	2013-14
General Services	28.9	30.5	30.7	30.8	31.2
<i>of which, Interest Payments</i>	12.4	12.5	12.3	12.1	12.0
Social Services	37.4	39.5	40.0	40.5	41.4
Economic Services	31.3	28.3	28.0	26.8	25.3
Grants-in-aid	1.1	0.9	0.7	1.0	1.2
Loans and Advances	1.3	0.8	0.6	0.9	0.9

Source: Finance Accounts of respective years

Chart 1.12: Trends in composition of total expenditure by activities during 2009-14

(Source: Finance Accounts of respective years)

The movement of the relative share of the above components of expenditure indicated that the share of General Services and Social Services in the total expenditure increased during 2013-14 over the previous year. These increases were set-off by decrease in the respective share of Economic Services.

The share of General Services in total expenditure increased mainly on account of increase in Interest Payments (₹ 2,131 crore), Pension and Other Retirement Benefits (₹ 1,506 crore), Police (₹ 919 crore), Taxes on Vehicles (₹ 565 crore) and District Administration (₹ 389 crore). Whereas, the share of Social Services increased mainly due to increase in General Education (₹ 4,145 crore), Relief on account of Natural Calamities (₹ 1,794 crore), Welfare of Scheduled Castes, Scheduled Tribes and Other Backward Classes (₹ 1,535 crore) and Medical and Public Health (₹ 847 crore). The decrease in the share of Economic Services was

mainly due to decrease in Rural Employment (₹ 978 crore) and Other Rural Development Programmes (₹ 233 crore) and Industries (₹ 227 crore).

The increase in grants-in-aid was mainly due to increase under the head 'Compensation and Assignment to Local Bodies and Panchayati Raj Institutions' (₹ 852 crore).

Though the share of Economic Services in total expenditure decreased, the expenditure on Economic Services increased in real terms by ₹ 2,476 crore, mainly on Capital Outlay on Roads and Bridges (₹ 1,274 crore), Capital Outlay on Major and Medium Irrigation (₹ 548 crore), Capital Outlay on Other General Economic Services (₹ 157 crore), Capital Outlay on Minor Irrigation (₹ 100 crore) and on Investments in General Financial Institutions (₹ 140 crore).

Revenue expenditure

Revenue expenditure during 2013-14 increased by ₹ 16,166 crore (12 *per cent*) over 2012-13, mainly due to increase in expenditure on General Services (₹ 6,314 crore), Social Services (₹ 8,840 crore), Economic Services (₹ 441 crore) and increase in Grants-in-aid and Contributions (₹ 572 crore). While nine *per cent* of the increase was under Plan head, the remaining 91 *per cent* was under Non-Plan head. The major heads that registered increases include General Education, Interest Payment, Relief on account of Natural Calamities, District Administration, Welfare of Scheduled Castes, Scheduled Tribes and Other Backward Classes, Pension and other Retirement Benefits and Police. The revenue expenditure during 2013-14 (₹ 1,54,902 crore) was more than the assessment made by the State Government in its FCP by 3.65 *per cent* and lower than MTFPS/Budget by 0.58 *per cent*. The Non-Plan Revenue expenditure (₹ 1,28,992 crore) exceeded the normative assessments made by the ThFC (₹ 93,328 crore), the State Government's projections in FCP (₹ 1,21,699 crore) and the MTFPS/Budget (₹ 1,25,647 crore) (**Table 1.19**).

Revenue expenditure constituted 88 *per cent* of the total expenditure (**Chart 1.11**). The increase in revenue expenditure was mainly on (a) General Education (₹ 4,145 crore), (b) Interest Payments (₹ 2,131 crore), (c) Relief on account of Natural Calamities (₹ 1,794 crore), (d) Welfare of Scheduled Castes, Scheduled Tribes and Other Backward Classes (₹ 1,535 crore), (e) Pension and other Retirement Benefits (₹ 1,506 crore), (f) Police (₹ 919 crore), (g) Compensation and Assignments to Local Bodies and Panchayati Raj Institutions (₹ 852 crore), and (h) Medical and Public Health (₹ 847 crore).

Incidence of revenue expenditure

Revenue expenditure is incurred to maintain the current level of services and payment for past obligations and as such does not result in any addition to the State's infrastructure and service network. The overall revenue expenditure, its rate of growth, the ratio of non-plan revenue expenditure to GSDP and to revenue receipts and buoyancy of revenue expenditure with GSDP and revenue receipts during the last five years are indicated in **Table 1.18**.

Table 1.18: Revenue expenditure – basic parameters

(₹ in crore)

	2009-10	2010-11	2011-12	2012-13	2013-14
Revenue expenditure (RE), of which	94916	106459	123554	138736	154902
Non-Plan Revenue expenditure (NPRE)	78179	89532	101519	114206	128992
Plan Revenue expenditure (PRE)	16737	16927	22035	24530	25910
Rate of Growth of					
RE (<i>per cent</i>)	25.4	12.2	16.1	12.3	11.6
NPRE (<i>per cent</i>)	23.5	14.5	13.4	12.5	12.9
PRE (<i>per cent</i>)	34.9	1.1	30.2	11.3	5.6
Revenue Expenditure as percentage to TE	83.5	84.9	86.8	88.0	87.7
NPRE/GSDP (<i>per cent</i>)	9.1	8.5	8.6	8.6	8.7
NPRE as percentage of TE	68.8	71.4	71.4	72.5	73.1
NPRE as percentage of RR	90.0	84.6	83.7	79.9	86.1
Buoyancy of Revenue expenditure with					
GSDP (ratio)	1.881	0.540	1.337	0.975	1.011
Revenue Receipts (ratio)	3.660	0.560	1.106	0.689	2.427

Source: Finance Accounts of respective years

The buoyancy ratio of revenue expenditure with reference to both GSDP and revenue receipts showed a fluctuating trend.

Plan revenue expenditure

The Plan Revenue Expenditure increased by ₹ 1,380 crore (six *per cent*) in 2013-14 over the previous year, mainly due to increase in expenditure under Welfare of Scheduled Castes, Scheduled Tribes and Other Backward Classes (₹ 793 crore), Health and Family Welfare (₹ 380 crore) and Water Supply and Sanitation (₹ 364 crore).

The State Government is entrusted with the execution of the Central Plan and Centrally Sponsored Schemes in the State for which, grants are released by the Government of India. The State Government provides for the Central and State's share in its budget. During the year, GoI released ₹ 8,340.35 crore towards Centrally Sponsored Schemes, Central Plan Schemes and additional Central Assistance. The State Government's budget of 2013-14 provided for expenditure of ₹ 8,349.12 crore (Central share ₹ 7,170.08 crore and State share ₹ 1,179.04 crore). Against this, the State Government spent ₹ 8,052.10 crore, a shortfall of ₹ 297.02 crore between the budget and expenditure under these schemes. Against the Central receipt of ₹ 8,340.35 crore, the expenditure of ₹ 8,052.10 crore including State share indicates a shortfall of ₹ 288.25 crore resulting in understatement of revenue deficit to that extent. Details of releases of Central share and State share in respect of major schemes are given in Annexure to Statement 12 of Finance Accounts 2013-14.

Non-plan revenue expenditure

The Non-Plan Revenue Expenditure (NPRE) in 2013-14 constituted a dominant share of 83 *per cent* in the revenue expenditure and increased by ₹ 14,786 crore (13 *per cent*) over the previous year, mainly due to increase under General Services (₹ 6,437 crore), Education, Sports, Art and Culture (₹ 4,374 crore) and Social Welfare and Nutrition (₹ 2,103 crore), Welfare of Scheduled Castes, Scheduled Tribes and Other Backward Classes (₹ 742 crore), and Health and Family Welfare (₹ 500 crore).

The NPRE as a percentage of revenue receipts (Table 1.18) decreased from 90 *per cent* in 2009-10 to 80 *per cent* in 2012-13. It increased to 86 *per cent* in 2013-14 indicating that on an average 86 *per cent* of the revenue receipts were used to meet the NPRE.

Table 1.19 provides the comparative position of NPRE with reference to assessments made by the ThFC, the FCP and MTFPS/Budget projections of the State Government.

Table 1.19: NPRE vis-à-vis assessment made by the ThFC, FCP and MTFPS

(₹ in crore)

Year	Assessments made by the ThFC	Projection in FCP	Projection in MTFPS/Budget	Actuals
2012-13	85884	109832	107755	114206
2013-14	93328	121699	125647	128992

Source: Finance Accounts and budget documents of respective years and Report of the ThFC

As may be seen, the NPRE remained significantly higher than the normative assessments of the ThFC, the FCP and MTFPS/Budget projections during 2012-13 and 2013-14.

Subsidies

Subsidies given during the years 2009-10 to 2013-14 are presented in the **Table 1.20**.

Table 1.20: Expenditure on subsidies

(₹ in crore)

	2009-10	2010-11	2011-12	2012-13	2013-14	
					BE	Actuals
Subsidies	8041 (9)	5485 (5)	9833 (8)	9268 (6)	11181 (7)	12063 (8)
Total Revenue Expenditure	94916	106459	123554	138736	155803	154902
Revenue Receipts	86910	105868	121286	142947	155987	149822

Figures in parenthesis indicate percentage to Revenue Receipts

Source: Finance Accounts of respective years

Table 1.20 indicates that expenditure under subsidies increased by 30 per cent from ₹ 9,268 crore in 2012-13 to ₹ 12,063 crore in 2013-14. During the current year, subsidies constituted about eight per cent of the total revenue expenditure. The major schemes which received subsidy include subsidy to Distribution/Transmission Licencees for reduction in Agriculture and Powerloom Tariff (44 per cent), subsidy to Medium and Large Industries under the Graded Package Scheme of Incentives (19 per cent), Transport (11 per cent), Financial Assistance under Rashtriya Krishi Vikas Yojana (schemes in Five Year Plan) (eight per cent) and covering the deficit in Foodgrain Transactions (one per cent).

The subsidies projected by the Government in the FCP and the actual expenditure incurred during 2012-13 and 2013-14 are presented in **Table 1.21**.

Table 1.21: Subsidies vis-à-vis FCP

(₹ in crore)

	2012-13		2013-14	
	Projections in FCP	Actuals	Projections in FCP	Actuals
Power (Subsidy for reduction in Agriculture and Powerloom Tariff)	3240	4729	3499	5276
General/Others	4428	4539	4782	6787
Total	7668	9268	8281	12063

Source: Finance Accounts and Budget documents of respective years

The subsidies given to Power (subsidy for reduction in Agriculture and Powerloom Tariff) and for other schemes with reference to the projections made in the FCP

increased during 2013-14. As against the budget provision of ₹ 3,499 crore on subsidy given to Power, the actual expenditure was more by ₹ 1,319 crore (₹ 5,276 crore - ₹ 3,957 crore).

The major components under 'General/Others' as shown in **Table 1.21** are (a) food subsidy under which the Government provided ₹ 350 crore in the State budget 2013-14 but, the actual expenditure was ₹ 201 crore, (b) Subsidy to Medium and Large Industries under the Graded Package Scheme of Incentives under which the Government provided ₹ 2,500 crore in the State budget 2013-14 but, the actual expenditure incurred was ₹ 2,250 crore, and (c) subsidy on loss to State Road Transport Corporation for which Government provided ₹ 1,208 crore during 2013-14 but, the actual expenditure incurred was ₹ 1,358 crore.

Capital expenditure

During 2013-14, capital expenditure (₹ 20,021 crore) constituted 11 *per cent* of the total expenditure (**Chart 1.11**) and increased by 15 *per cent* over 2012-13. The increase was mainly on account of increase in Capital Outlay on Roads and Bridges (₹ 1,274 crore), Capital Outlay on Major and Medium Irrigation (₹ 548 crore), Capital Outlay on Urban Development (₹ 404 crore), Maharashtra Irrigation Finance Company Limited (₹ 114 crore) and Capital Outlay on Welfare of Schedule Castes, Scheduled Tribes and Other Backward Classes (₹ 126 crore). During 2013-14, the capital expenditure (₹ 20,021 crore) was lower than the assessment made by the State Government in its FCP (₹ 29,473 crore) by 32.07 *per cent*, Budget (₹ 23,891.13 crore) by 16 *per cent* and the projections made in MTFPS (₹ 25,129 crore) by 20 *per cent*. The major areas of decrease are commented in **Paragraph 1.1.3**.

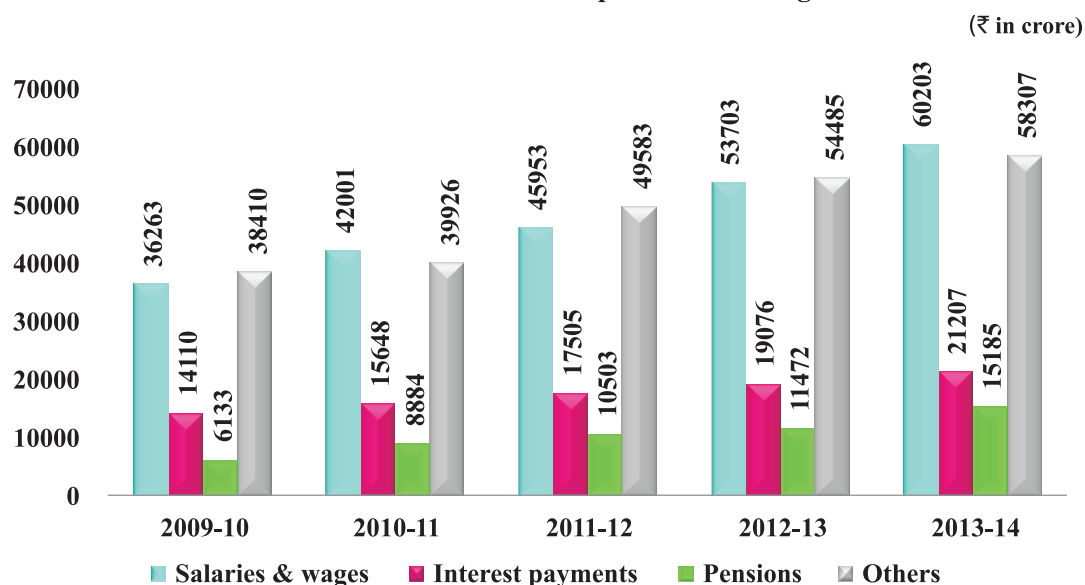
Loans and advances

Loans and advances constituted one *per cent* of the total expenditure during 2009-14 (**Chart 1.11**). Disbursements of loans and advances during 2013-14 increased by 16.18 *per cent* (₹ 229 crore) over 2012-13. This increase was mainly in Loans for Power Projects – Loans to Public Sector and other Undertakings (₹ 1,126 crore), set-off by decrease under Expenditure awaiting transfer to other heads/departments (₹ 519 crore) and Loans for Other General Economic Services (₹ 379 crore).

1.6.2 Committed expenditure

The committed expenditure of the State Government on revenue account mainly consists of interest payments, expenditure on salaries and wages and pensions. Despite recommendations of the Twelfth Finance Commission, the statement of committed liabilities has not been included in the Finance Accounts due to non-receipt of the complete information from the Government. **Chart 1.13** and **Table 1.22** present the trends in the expenditure on these components during 2009-14.

Chart 1.13: Trend of committed expenditure during 2009-14

(Source: Finance Accounts of respective years)

Table 1.22: Components of committed expenditure

(₹ in crore)

Components of committed expenditure	2009-10	2010-11	2011-12	2012-13	2013-14	
					BE	Actuals
Salaries and Wages	36263	42001	45953	53703	60677	60203 ⁵
	(42)	(40)	(38)	(38)	(39)	(40)
of which	34574	40917	42955	50165		56985
Non-Plan Head	(40)	(39)	(35)	(35)		(38)
of which	1689	1084	2998	3538		3218
Plan Head**	(2)	(1)	(2)	(2)		(2)
Interest Payments	14110	15648	17505	19076	21098	21207
	(16)	(15)	(14)	(13)	(14)	(14)
Pensions	6133	8884	10503	11472	15293	15185
	(7)	(8)	(9)	(8)	(10)	(10)
Total Committed expenditure	56506	66533	73961	84251	97068	96595
	(65)	(63)	(61)	(59)	(62)	(64)
Other Components ⁷	38410	39926	49583	54485	58735	58307
	(44)	(38)	(41)	(38)	(38)	(39)
Total Revenue Expenditure	94916	106459	123554	138736	155803	154902
Revenue Receipts	86910	105868	121286	142947	155987	149822

Figures in parenthesis indicate percentage to Revenue Receipts

⁵ Salaries: ₹ 58,811 crore (Finance Accounts 2013-14) + Wages: ₹ 1,392 crore (Finance Accounts 2013-14)

** Plan Head also includes the salaries and wages paid under Centrally Sponsored Schemes

Note: Expenditure on Salaries and Wages included grants-in-aid component during 2009-10 (₹ 22,666 crore), 2010-11 (₹ 25,937 crore), 2011-12 (₹ 27,358 crore), 2012-13 (₹ 32,870 crore) and 2013-14 (₹ 37,334 crore)

Source: Finance Accounts of respective years

Salaries and wages

The average annual growth in salaries and wages during 2009-14 was 16.50 per cent. The expenditure on salaries and wages increased by ₹ 6,500 crore (12 per cent) from ₹ 53,703 crore in 2012-13 to ₹ 60,203 crore in 2013-14. The expenditure of ₹ 60,203 crore on salaries and wages during 2013-14 was lower than the State's own FCP (₹ 60,665 crore) and the projections made in MTFPS (₹ 61,525 crore).

⁷ Revenue expenditure under General Services, Social Services, Economic Services and grants-in-aid (excluding salary and wages, interest payments and pension payments)

During 2004-05 to 2012-13, the compound annual growth rate of salary and wages (14.15 *per cent*) was lower than the growth rate of General Category States (14.73 *per cent*). This growth rate for the period 2004-05 to 2013-14 further decreased to 13.66 *per cent* (**Appendix 1.1**).

Pension payments

The expenditure on pension payments had increased at an average annual growth of 37 *per cent* from ₹ 6,133 crore in 2009-10 to ₹ 15,185 crore in 2013-14. The increase in pension payments of ₹ 3,713 crore (32 *per cent*) during 2013-14 over the previous year was mainly due to more expenditure on Pensions and Other Retirement Benefits.

During 2004-05 to 2012-13, the compound annual growth rate of pension (18.90 *per cent*) was higher than the growth rate of General Category States (18.34 *per cent*). This growth rate for the period 2004-05 to 2013-14 however, decreased to 18.24 *per cent* (**Appendix 1.1**).

Table 1.23 shows actual pension payments with reference to assessment made by the ThFC, the FCP and MTFPS/Budget projections of the State Government.

Table 1.23: Pension payments *vis-à-vis* ThFC assessment and State's projections

(₹ in crore)

Year	Projection in MTFPS	Assessment made by the ThFC	Projection in FCP	Actuals
2012-13	13393	7346	12803	13429
2013-14	15293	8081	14339	15185

Source: Finance Accounts, Budget documents and Report of the ThFC

The pension payment during 2012-13 was higher than the normative assessments made by the ThFC as well as under MTFPS and FCP. The pension payments during 2013-14 was higher than the normative assessments made by the ThFC and FCP but, lower than the projections of the State Government under MTFPS.

In order to limit future pension liabilities, the Government had introduced the Defined Contribution Pension Scheme for employees recruited after 01 November 2005. An amount of ₹ 1,392.38 crore⁸ was deposited by GoM during 2013-14 towards employee's contribution and employer's share. The State Government's liability on this account as on 31 March 2014 was ₹ 4,145.59 crore, which was not invested till 31 March 2014. The State Government has not transferred any amount to the New Pension Scheme Trust/Fund Managers since the inception of the scheme. Therefore, the main objective of introducing the Defined Contribution Pension Scheme to limit future pension liabilities was defeated. Retention of these amounts assisted the State Government in enhancing its liquidity position. This aspect was also pointed out in the State Finance Reports of 2010-11, 2011-12 and 2012-13.

Interest payments

Interest payments increased by 50 *per cent* from ₹ 14,110 crore in 2009-10 to ₹ 21,207 crore in 2013-14, primarily due to increase in debt liabilities. Relative to revenue receipts, interest payments revealed a marginal declining trend till 2012-13. This increased to 11 *per cent* in 2013-14.

⁸ Employees contribution: ₹ 574.68 crore; Employers' contribution: ₹ 817.70 crore inclusive of interest

Table 1.24: Interest payments *vis-à-vis* ThFC, FCP and MTFPS assessments

(₹ in crore)

Year	Projection in MTFPS	Assessment made by the ThFC	Projection in FCP	Actuals
2012-13	18523	20783	21117	19076
2013-14	21098	23577	23647	21207

Source: Finance Accounts, Budget Documents and Report of the ThFC

The interest payments with reference to the assessments made by the ThFC and the FCP were lower during 2012-13 as well as in 2013-14. With reference to the projections made in the MTFPS, interest payments were marginally higher during 2012-13 and 2013-14.

The increase in interest payments by ₹ 2,131 crore in 2013-14 over the previous year was mainly due to increase in interest paid on market loans (₹ 1,541 crore) and State Provident Fund (₹ 519 crore).

The balance in interest bearing deposit account was ₹ 25,401.87 crore at the end of March 2013, which was not invested. The GoM paid an interest of ₹ 1,601.86 crore during 2013-14 on ₹ 24,752.62 crore. No interest was paid on the balance portion of funds of ₹ 649.25 crore. The interest liability on the balance portion of funds during the year works out to ₹ 48.69 crore. The outstanding amount of interest against these uninvested interest bearing deposit funds over the years has not been estimated and this will impact the overall liability of the State Government.

Of the total accumulated balance of reserve funds of ₹ 22,868.45 crore as on March 2013, ₹ 22,605.15 crore related to non-interest bearing funds and ₹ 263.30 crore related to interest bearing reserve funds. Out of ₹ 263.30 crore, only ₹ 10.88 crore was invested during the year, leaving a balance of ₹ 252.42 crore. However, the State Government paid ₹ 8.54 crore towards interest on uninvested portion of ₹ 252.01 crore (General Insurance Fund). The liability on the balance uninvested amount of ₹ 0.41 crore works out to ₹ 0.03 crore, at the average rate of 7.5 per cent for 2013-14 on Ways and Means Advances. In the circumstances, the revenue expenditure and resultantly, the revenue deficit was understated to the extent of ₹ 0.03 crore.

1.6.3 Financial assistance by State Government to local bodies and other institutions

Local bodies (LBs) in Maharashtra consist of PRIs and Urban Local Bodies (ULBs). In conformity with the provisions of the 73rd and 74th Constitutional Amendment, the State Government established a three tier system of PRIs comprising ZPs at the district level, PSs at block level and Village Panchayats (VPs) at village level. There are Municipal Corporations (MC), Municipal Councils and Nagar Panchayats (NPs) for urban area population in the State. Though the Second State Finance Commission (SFC) recommended (March 2002) allocation of 40 per cent of State revenues to LBs, it was not accepted by the State Government. The Third SFC was constituted in January 2005 for the period 2006-07 to 2010-11 and submitted its report in June 2006. However, the report was presented to the State Legislature only in December 2013. The Fourth SFC was constituted in February 2011 for the period 2011-12 to 2015-16 and was to submit its report by September 2012. However, the period has been extended by the State Government up to December 2014.

1.6.3.1 Accounts and finances of Panchayati Raj Institutions

ZPs are required to prepare the budget for the planned development of the district and utilisation of the resources. GoI schemes, funded through the DRDA and State Government schemes are also implemented by ZPs. The district fund consist of moneys received from the State budget funds for planned and non-planned schemes, assigned tax and non-tax revenue, receipts of ZPs, interest on investment, *etc.* (**Table 1.25; Sr. No. 3**). ZPs are empowered to impose water tax, pilgrim tax and special tax on land and buildings. The intermediate tier at the block level (PSs) in the State do not have their own source of revenue and are totally dependent on the block grants received from ZPs. PSs undertake development works at the block level. VP is the body consisting of persons registered in the electoral rolls of the village within a VP. VPs are empowered to levy tax on buildings, betterment charges, pilgrim tax, taxes on fairs/festivals/entertainment, taxes on bicycles, vehicles, shops, hotels, *etc.*

Accounting arrangements

Under provision of Section 136 (2) of ZP Act, 1961 the Block Development Officer (BDO) forward the accounts approved by the PSs to the ZPs and these form part of the ZPs account. Under provision of Section 62 (4) of the VP Act, 1958 the Secretaries to the VPs are required to prepare annual accounts of VPs. The Chief Executive Officer (CEO) of ZPs are required to prepare every year statements of account of revenue and expenditure of the ZPs for placement before the Finance Committee. The accounts are finally placed before the ZPs for approval along with the Finance Committee reports.

Audit arrangements

The audit of PRIs is conducted by the Director, Local Fund Audit (DLFA) in accordance with the provisions of the Maharashtra Local Fund Act, 1930, the Maharashtra Village Panchayat (Audit of Accounts) Rules, 1961 and VP Act, 1958. The DLFA prepares an Annual Audit Review Report on the financial working of PRIs for placement before the State Legislature.

The Comptroller and Auditor General (CAG) of India conducts audit of ZPs and PSs under Section 14 of the Comptroller and Auditor General's (Duties, Powers and Condition of Services) Act, 1971. Section 142 A of the ZP Act, 1961 also contains an enabling provision for audit by the CAG.

Audit of GPs was also entrusted (March 2011) to the CAG under Technical Guidance and Supervision by the GoM under Section 20 (1) of the Comptroller and Auditor General's (DPC) Act, 1971.

Transfer of functions and functionaries

The 73rd Constitutional Amendment envisaged that all 29 functions along with funds and functionaries mentioned in the XI Schedule of the Constitution of India would be eventually transferred to the PRIs through suitable legislation of the State Governments.

As on October 2014, the State Government has transferred 11 functions and 15,480 functionaries to PRIs. Non-transfer of 18 functions and related functionaries has been commented in earlier two Local Bodies Audit Reports.

Status of accounts

As per Section 136 of ZP Act and Rule 66 of Maharashtra Zilla Parishads and Panchayat Samitis Account Code, 1968, the prescribed date for preparation and approval of annual accounts of ZPs for a financial year is 30 September of the following year and accounts of ZPs are required to be published in the Government Gazette by 15 November of the year. Accordingly, the Accounts for 2012-13 should have been finalized by September 2013 and published by November 2013. However, information provided by the Rural Development Department (June 2014) indicated that only the accounts up to the year 2010-11 have been published in the Government Gazette and submitted to the State Legislature. The Annual Accounts of all 33 ZPs for the year 2011-12 and 2012-13 have been finalized and submitted to DLFA for Certification. After Certification by DLFA, Accounts would be published in the Government Gazette.

1.6.3.2 Accounts and finances of urban local bodies

In accordance with the 74th Constitutional Amendment (1992), the GoM amended (December 1994) the existing Mumbai Municipal Corporation Act, 1888; The Maharashtra Municipal Corporation Act, 1949; The Nagpur City Municipal Corporation (NCCM) Act, 1948; and The Maharashtra Municipal Councils, Nagar Panchayats and Industrial Townships Act, 1965. All the Municipal Corporations (MCs), except Municipal Corporation of Greater Mumbai (MCGM) and NCCM which had their own Acts, are governed by the provisions of the amended Maharashtra Municipal Corporation Act, 1949. There are 26 MCs which have been created for urban agglomerations having a population of more than three lakh. These MCs have been classified into four categories *i.e.* A, B, C and D based on the criteria of population, per capita income and per capita area. Similarly, 233 Municipal Councils including 13 NPs have been created for smaller urban areas and categorized based on their population.

Financial profile

Municipal funds are formed under the provisions contained in the Acts. All moneys received by or on behalf of the MCs and Municipal Councils under the provisions of the respective Acts, all moneys raised by way of taxes, fees, fines and penalties, all moneys received by or on behalf of MC and Municipal Councils from the Government, public or private bodies and individuals by way of grants or gifts or deposits and all interests and profits are credited to the Municipal funds. The State Government and Central Government release grants to the MCs and Municipal Councils for implementation of schemes of the State sector and for the Centrally Sponsored Schemes respectively. In addition, grants under the State Finance Commission and the Central Finance Commission recommendations are released for developmental works (**Table 1.25; Sr. No.2**).

Under the Acts, MCs are required to constitute special purpose funds e.g. Water and Sewerage Fund, Depreciation Fund, Sinking Fund, *etc.* The capital works of water supply schemes and sewerage projects are to be executed out of the Water and Sewerage Fund. The Depreciation fund is to be created for replacement of capital assets. The Sinking Fund is to be created for redemption of long term loans.

Accounting arrangements

Section 93 of the Maharashtra Municipal Corporation Act, 1949 and Section 123 of Mumbai Municipal Corporation Act, 1888 provide that the accounts of the MCs should be maintained in the formats prescribed by the Standing Committee.

Audit arrangements

Municipal Chief Auditor (MCA) is appointed by the respective Corporation under the Acts except NCMC where audit is entrusted to DLFA. MCA should audit the Municipal accounts and submit a report to the Standing Committee. The CAG conducts audit of MCs under Section 14 (2) of the Comptroller and Auditor General's (DPC) Act, 1971. The audit of Municipal Councils and NPs has been entrusted (March 2011) by GoM to the CAG under Technical Guidance and Supervision.

Status of accounts

As per information furnished (August 2013 to March 2014) by 17 out of the 26 MCs which have prepared their annual accounts, audit by MCA has been completed up to 2012-13 in four⁹ MCs and up to 2011-12 in three¹⁰ MCs and reports submitted to the respective Standing Committees. In the remaining 10¹¹ MCs, there were arrears in audit by MCA ranging between two and 10 years.

1.6.3.3 Quantum of assistance

The quantum of assistance provided by way of grants and loans to local bodies and others during 2013-14 relative to the previous years is presented in **Table 1.25**.

Table 1.25: Financial assistance to local bodies and other institutions

(₹ in crore)

Sr. No.	Institutions	2009-10	2010-11	2011-12	2012-13	2013-14
1	Educational institutions (Aided Schools, Aided Colleges, Universities, etc.)	11638.18	11482.61	13844.84	20167.02	22292.50
2	Municipal Corporations and Municipalities	1708.89	4350.04 ¹²	4871.33	4401.93	5179.74
3	Zilla Parishads and other Panchayati Raj Institutions	11726.62	13260.93	14294.73	16444.42	18184.73
4	Development agencies	299.45	187.26	276.83	246.51	250.70
5	Hospital and other charitable institutions	1065.48	1084.74	1313.33	1792.44	2196.33
6	Other Institutions	18150.70	17280.87	20761.95	20715.59 ¹³	19945.82 ¹⁴
Total		44589.32	47646.45	55363.01	63767.91	68049.82
Assistance as percentage of RE		47	45	45	46	44

Source : Finance Accounts, Vouchers compiled by Principal Accountant General (Accounts and Entitlements)-I, Maharashtra, Mumbai

⁹ Kolhapur, Malegaon, Mira Bhayander and Ulhasnagar

¹⁰ Ahmednagar, Bhiwandi-Nizampur and Vasai-Virar

¹¹ Dhule, Jalgaon, Kalyan Dombivali, MCGM, Nashik, Navi Mumbai, Pimpri Chinchwad, Pune, Sangli Miraj Kupwad and Solapur

¹² Huge variation due to misclassification in the previous year

¹³ Includes Education, Sports, Art and Culture: ₹ 7,019.59 crore; Social Welfare and Nutrition: ₹ 4,106.58 crore; Agriculture and Allied Activities: ₹ 2,128.53 crore; Welfare of SC, ST and OBC: ₹ 2,397.81 crore; Administrative Services: ₹ 1,415.51 crore and Housing: ₹ 1,267.28 crore

¹⁴ Includes Education, Sports, Art and Culture: ₹ 1,875.89 crore; Social Welfare and Nutrition: ₹ 5,601.02 crore; Agriculture and Allied Activities: ₹ 1,287.51 crore; Welfare of SC, ST and OBC: ₹ 1,962.03 crore; Administrative Services: ₹ 1,257.77 crore and Housing: ₹ 708.97 crore

It would be seen from **Table 1.25** that the financial assistance to local bodies and other institutions by the State Government increased from ₹ 44,589 crore in 2009-10 to ₹ 68,050 crore in 2013-14. As compared to the previous year, the assistance during 2013-14 increased by seven *per cent*. During 2013-14, more financial assistance was given to (a) Educational Institutions (₹ 2,125 crore) mainly due to payment of more assistance to non-Government colleges and (b) Zilla Parishads and other Panchayati Raj Institutions (₹ 1,740 crore) due to payment of more educational grants under Section 182 of the Maharashtra Zilla Parishads and Panchayat Samitis Act, 1961.

1.7 Quality of expenditure

The availability of better social and physical infrastructure in the State generally reflects the quality of its expenditure. The improvement in the quality of expenditure basically involves three aspects *viz.*, adequacy of expenditure (adequate provisions for providing public services), efficiency of expenditure use and its effectiveness (assessment of outlay-outcome relationships for selected services).

1.7.1 Adequacy of public expenditure

The expenditure responsibilities relating to the social sector and the economic infrastructure assigned to the State Governments are largely State subjects. Enhancing human development levels requires the States to step up their expenditure on key Social Services like education, health *etc.* Low fiscal priority (ratio of expenditure under a category to aggregate expenditure) is attached to a particular sector if it is below the respective national average. The fiscal priorities given by the GoM for development expenditure, social expenditure and capital expenditure during 2010-11 and 2013-14 is indicated in **Table 1.26**.

Table 1.26: Fiscal Priority of the State in 2010-11 and 2013-14

Fiscal Priority of the State	AE / GSDP	DE [#] / AE	SSE / AE	CE / AE	Education, Sports, Art and Culture / AE	Health and Family Welfare / AE
General Category States Average (Ratio) 2010-11	15.78	65.09	36.88	13.49	17.48	4.37
Maharashtra Average (Ratio) 2010-11	11.95	68.36	39.75	14.33	21.60	3.71
General Category States Average (Ratio) 2013-14	15.92	66.45	37.56	13.62	17.20	4.51
Maharashtra Average (Ratio) 2013-14	11.96	67.49	41.54	11.34	21.71	4.17

AE: Aggregate expenditure; DE: Development expenditure;

SSE: Social Sector expenditure; CE: Capital expenditure

[#] Development expenditure includes development revenue expenditure, development capital expenditure and loans and advances disbursed
Source: Finance Accounts of respective years

Analysis of the fiscal priorities of the State Government as shown in **Table 1.26** reveals the following:

- The ratios of AE to GSDP in 2010-11 and 2013-14 (11.95 *per cent* and 11.96 *per cent*) were lower in the State as compared to General Category States (15.78 *per cent* and 15.92 *per cent*). This meant that the General Category States were spending more as a proportion of their GSDP when compared to Maharashtra.

- The State Government has given adequate fiscal priority to development expenditure and social sector expenditure during 2010-11 and 2013-14, as their ratios to AE were higher than the average ratio of General Category States.
- The ratio of CE to AE in the State (14.33 *per cent*) was higher in 2010-11 as compared to the ratio (13.49 *per cent*) of General Category States whereas, in 2013-14 it was lower (11.34 *per cent*) than the ratio (13.62 *per cent*) of General Category States. Greater fiscal priority needs to be given to this area as increased priority to physical capital formation will increase the growth prospects of the State by creating durable assets.
- Significant improvement was observed in the ratio of expenditure on education, sports, art and culture to AE which increased from 21.60 *per cent* in 2010-11 to 21.71 *per cent* in 2013-14. The priority given to these areas in Maharashtra was higher than that given to General Category States.
- Less priority was given to Health and Family Welfare in Maharashtra than the General Category States during 2010-11 and 2013-14. This trend is continuing from 2005-06 onwards. Greater fiscal priority needs to be given to this area by the State Government.

1.7.2 Efficiency of expenditure use and its effectiveness

In view of the importance of public expenditure on development heads from the point of view of social and economic development, it is important for the State Government to take appropriate expenditure rationalization measures and lay emphasis on provision of core public and merit goods¹⁵. Apart from improving the allocation towards development expenditure¹⁶, particularly in view of the fiscal space being created on account of decline in debt servicing in recent years, the efficiency of expenditure use is also reflected by the ratio of capital expenditure to total expenditure (and/or GSDP) and the proportion of revenue expenditure being spent on operation and maintenance of the existing social and economic services. The higher the ratio of these components to total expenditure (and/or GSDP), the better would be the quality of expenditure. **Table 1.27** and **Chart 1.14** present the trends in DE relative to the AE of the State during the current year *vis-à-vis* budget estimates of the current year and the actual expenditure during the previous years.

Table 1.27: Development expenditure

(₹ in crore)

Components of Development Expenditure	2009-10	2010-11	2011-12	2012-13	2013-14	
					BE	Actuals
Development expenditure (a to c)	79118 (69.6)	85708 (68.4)	97389 (68.4)	107184 (68)	122055 (67)	119169 (67)
a. Development revenue expenditure	61377 (54)	67567 (53.9)	79681 (56)	89590 (56.9)	98543 (54)	98870 (56)
b. Development capital expenditure	16717 (14.7)	17422 (13.9)	17084 (12)	16496 (10.5)	22274 (12)	18982 (11)
c. Development Loans and Advances	1024 (1)	719 (0.6)	624 (0.4)	1098 (0.7)	1238 (0.7)	1317 (0.7)

Figures in parenthesis indicate percentage to total expenditure

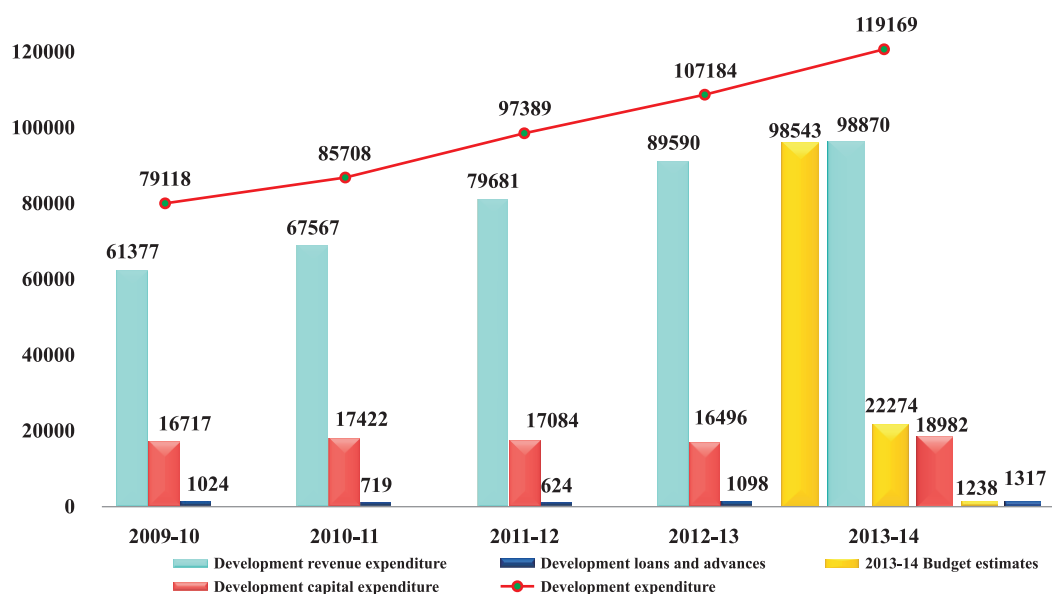
Source: Finance Accounts of respective years

¹⁵ See Glossary at page 142

¹⁶ The analysis of expenditure data is segregated into development and non-development expenditure. All expenditure relating to revenue account, capital outlay and loans and advances are categorized into Social Services, Economic Services and General Services. Broadly, the Social and Economic Services constitute development expenditure, while expenditure on General Services is treated as non-development expenditure

Chart 1.14: Development expenditure for the years 2009-10 to 2012-13 and budget estimates vis-a-vis actuals 2013-14

(₹ in crore)

(Source: Finance Accounts of respective years)

Development revenue expenditure

The development revenue expenditure increased by ₹ 9,280 crore from ₹ 89,590 crore in 2012-13 to ₹ 98,870 crore in 2013-14. The increase was under Social Services (₹ 8,840 crore) and Economic Services (₹ 440 crore). The actual development revenue expenditure was more than the State's projection in the budget by ₹ 327 crore.

Development capital expenditure

The development capital expenditure increased by ₹ 2,486 crore from ₹ 16,496 crore in 2012-13 to ₹ 18,982 crore in 2013-14. The increase was under Economic Services ₹ 2,036 crore. The main components of increase were Capital Outlay on Roads and Bridges (₹ 1,274 crore) and Capital Outlay on Major and Medium Irrigation (₹ 548 crore). The actual development capital expenditure was less than the State's projection in the budget by ₹ 3,292 crore.

Development loans and advances

Development loans and advances increased by ₹ 219 crore from ₹ 1,098 crore in 2012-13 to ₹ 1,317 crore in 2013-14. The actual development loans and advances were more than the State's projections in the budget by ₹ 79 crore.

Efficiency of expenditure use in selected social and economic services

Table 1.28 provides the details of capital expenditure and the component of revenue expenditure incurred on the maintenance of the selected social and economic services.

Table 1.28: Efficiency of expenditure use in selected social and economic services
(in per cent)

Social/Economic infrastructure	2012-13			2013-14		
	Ratio of CE to TE	In RE, the share of		Ratio of CE to TE	In RE, the share of	
		S and W	O and M		S and W	O and M
Social Services (SS)						
Education, Sports, Art and Culture	0.49	83.90	4.06	0.27	84.64	0.00
Health and Family Welfare	7.20	67.56	0.03	7.50	65.76	0.06
Water Supply, Sanitation, Housing and Urban Development	5.06	3.52	13.27	9.31	3.26	14.41
Total (SS)	2.10	52.36	3.74	3.10	57.41	1.76
Economic Services (ES)						
Agriculture and Allied Activities	16.56	21.65	0.29	15.77	48.41	0.62
Irrigation and Flood Control	73.74	40.90	1.53	74.13	41.32	14.94
Energy	26.12	0.56	0.03	19.77	0.38	2.08
Transport	42.52	1.19	0.34	49.24	1.21	1.56
Total (ES)	41.31	9.79	0.28	36.47	20.18	2.34
Total (SS+ES)	18.15	39.27	2.68	15.93	46.87	1.92

TE: Total expenditure; CE: Capital Expenditure; RE: Revenue Expenditure; S and W: Salaries and Wages; O and M: Operations and Maintenance

Source: Finance Accounts of respective years

The trends presented in **Table 1.28** reveal that development capital expenditure as a percentage to total expenditure decreased from 18.15 in 2012-13 to 15.93 in 2013-14. The percentage of capital expenditure on Social Services to the total expenditure increased from 2.10 in 2012-13 to 3.10 in 2013-14. The increase was mainly seen under Water Supply, Sanitation, Housing and Urban Development and Health and Family Welfare. The percentage of capital expenditure on Economic Services to the total expenditure decreased from 41.31 in 2012-13 to 36.47 in 2013-14. The decrease was mainly seen under Energy.

The share of salary and wages in revenue expenditure increased from 39.27 *per cent* in 2012-13 to 46.87 *per cent* in 2013-14. The share of salary and wages in revenue expenditure on Social Services increased from 52.36 *per cent* in 2012-13 to 57.41 *per cent* in 2013-14. The increase was mainly under Education, Sports, Art and Culture. The share of salary and wages in revenue expenditure on Economic Services increased from 9.79 *per cent* in 2012-13 to 20.18 *per cent* in 2013-14. The increase was mainly under Agriculture and Allied Activities.

The share of operations and maintenance in revenue expenditure decreased from 2.68 *per cent* in 2012-13 to 1.92 *per cent* in 2013-14. The share of operations and maintenance in revenue expenditure on Social Services decreased from 3.74 *per cent* in 2012-13 to 1.76 *per cent* in 2013-14. The decrease was seen mainly under Education, Sports, Art and Culture. The share of operations and maintenance in revenue expenditure on Economic Services increased from 0.28 *per cent* in 2012-13 to 2.34 *per cent* in 2013-14. The increase was seen mainly under Irrigation and Flood Control.

1.8 Financial analysis of Government expenditure and investments

In the post-MFRBM framework, the State is expected to keep its fiscal deficit (and borrowings) not only at low levels but also meet its capital expenditure/ investment (including loans and advances) requirements. In addition, in a transition to complete

dependence on market-based resources, the State Government needs to initiate measures to earn adequate returns on its investments and recover its cost of borrowed funds rather than bearing the same on its budget in the form of implicit subsidy and take requisite steps to infuse transparency in financial operations. This section presents the broad financial analysis of investments and other capital expenditure incurred by the Government during the current year *vis-à-vis* previous years.

1.8.1 Ongoing projects

1.8.1.1 Water Resources Department

Cost overrun and delays in execution of projects

As of June 2013, there were 601 ongoing irrigation projects in the five¹⁷ Irrigation Development Corporations (IDCs) under Water Resources Department. Data of all the ongoing projects as of June 2013 furnished by the IDCs were analyzed in audit to assess the number of years these projects have been under execution. The summarized position is given in **Table 1.29**.

Table 1.29: Age profile of ongoing projects under WRD as on June 2013

Age Profile (Since the date of original AA)	Total projects			
	Major	Medium	Minor	Total
More than 30 years	31	21	25	77
More than 20 years but up to 30 years	9	18	45	72
More than 15 years but up to 20 years	19	23	34	76
More than 10 years but up to 15 years	9	22	96	127
More than 5 years but up to 10 years	3	3	90	96
Up to 5 years	1	24	128	153
Total	72	111	418	601

Source: Information furnished by IDCs; Status as of June 2013

Table 1.29 shows that 225 projects (37.44 per cent) were under execution for more than 15 years and of these, 77 projects (12.81 per cent) were under execution for more than 30 years.

Table 1.30: Cost overrun and balance cost in respect of all ongoing projects

(₹ in crore)

IDC	Status of 601 ongoing projects				Status of 363 out of 601 ongoing projects with cost overrun					
	Number of projects	Expenditure	Updated cost	Balance cost	Number of projects	Amount of original AA	Expenditure	Cost overrun	Updated cost	Balance cost
MKVDC	94	17056.15	34594.58	17538.43	68	4119.27	16489.63	12370.36	32276.16	15786.53
KIDC	64	6020.58	11662.04	5641.46	54	783.49	5991.18	5207.69	11275.68	5284.50
TIDC	58	3799.41	14649.81	10850.40	36	1157.93	3615.44	2457.51	8885.59	5270.15
VIDC	257	22612.82	55759.32	33146.50	138	4137.38	20993.72	16856.34	39040.06	18046.34
GMIDC	128	12149.47	27582.32	15432.85	67	886.02	11421.22	10535.20	21145.06	9723.84
Total	601	61638.43	144248.07	82609.64	363	11084.09	58511.19	47427.10	112622.55	54111.36

Source: Information furnished by the IDCs; Status as of June 2013

Table 1.30 shows that the balance estimated cost of 601 ongoing projects as of June 2013 was ₹ 82,609.64 crore. Of these 601 projects, there was cost overrun in 363 projects amounting to ₹ 47,427.10 crore (June 2013) *i.e.* an increase of more than four times the original cost.

¹⁷ Maharashtra Krishna Valley Development Corporation; Konkan Irrigation Development Corporation; Tapi Irrigation Development Corporation; Vidarbha Irrigation Development Corporation; and Godavari Marathwada Irrigation Development Corporation

1.8.1.2 Public Works Department

As on 31 March 2014, an expenditure of ₹ 507.44 crore was incurred on 152 ongoing projects (**Appendix 1.13**). There was time overrun up to seven years in respect of 99 projects of roads and bridges (expenditure: ₹ 270.42 crore) and up to five years in respect of 50 projects of buildings and housing (expenditure: ₹ 234.76 crore). In three projects pertaining to roads and bridges (expenditure: ₹ 2.26 crore), the target dates of completion were beyond March 2014.

1.8.2 Investment and returns

As of 31 March 2014, Government invested ₹ 1,01,867 crore in Statutory Corporations, Rural Banks, Joint Stock Companies and Co-operatives (**Table 1.31**). The average return on this investment was 0.06 *per cent* in the last five years while the Government paid average interest rate of 7.51 *per cent* on its borrowings during 2009-14.

Table 1.31: Return on investment

Investment/Return/Cost of Borrowings	2009-10	2010-11	2011-12	2012-13	2013-14
Investment at the end of the year (₹ in crore)	64192.68	74391.39	83016.00	90677.84*	101867.20
Return (₹ in crore)	80.88	44.82	30.20	47.00	19.68
Return (<i>per cent</i>)	0.13	0.06	0.04	0.05	0.02
Average rate of interest on Government borrowing (<i>per cent</i>)	7.61	7.49	7.51	7.42	7.54
Difference between interest rate and return (<i>per cent</i>)	7.48	7.43	7.47	7.37	7.52

Source: Finance Accounts of respective years

* Figure differs from previous year

The increase in investments of ₹ 11,189 crore during 2013-14 was mainly attributable to capital contributions to Vidarbha Irrigation Development Corporation (₹ 3,406 crore), Godavari Marathwada Irrigation Development Corporation (₹ 1,511 crore), Maharashtra Krishna Valley Development Corporation (₹ 1,407 crore), Maharashtra State Power Generation Corporation Limited (₹ 1,066 crore), Konkan Irrigation Development Corporation (₹ 586 crore), Tapi Irrigation Development Corporation (₹ 472 crore), Maharashtra State Road Transport Corporation (₹ 457 crore) and Maharashtra Irrigation Finance Company Limited (₹ 228 crore).

As on 31 March 2014, 26 Companies (**Appendix 1.14**) in which Government had invested ₹ 24,401.81 crore (share capital: ₹ 17,170.23 crore and loans: ₹ 7,231.58 crore), were incurring losses and their net accumulated losses as on September 2014 amounted to ₹ 15,377.56 crore.

Information furnished by the Commissioner for Cooperation and Registrar of Co-operative Societies revealed that of the 7,641 Societies with an aggregate investment of ₹ 368.10 crore (equity: ₹ 226.97 crore and loan: ₹ 141.14 crore), 3,938 Societies had incurred losses (31 March 2014) and their accumulated losses (₹ 172.23 crore) were 47 *per cent* of the initial investments made in these Societies. Further, 1,163 societies were under liquidation which had ₹ 56.96 crore as investments by Government.

The Government should take steps to ensure better value for money in investments. Otherwise, high-cost borrowed funds will continue to be invested in projects with low financial returns. Projects which are justified on account of low financial but

high socio-economic returns may be identified and prioritized with full justification for channelling high-cost borrowings there. The working of State Public Sector Undertakings which are incurring huge losses should be reviewed and a strategy should be worked out for those undertakings which can be made viable.

1.8.2.1 Departmental commercial undertakings

Activities of quasi-commercial nature are also performed by departmental undertakings of certain Government departments. The State Government has 49 Departmental Commercial Undertakings (DCUs). The position of department-wise investments by the Government up to the year for which *proforma* accounts have been finalised, net profits/loss as well as return on capital invested in these undertakings are given in **Appendix 1.15**. It was observed that:

- An amount of ₹ 2,085.49 crore had been invested by the State Government in four¹⁸ undertakings at the end of the financial year up to which their accounts were finalised (**Appendix 3.6**).
- Of the four undertakings having 49 units, only one¹⁹ unit could earn net profit amounting to ₹ 2.41 crore against capital investment of ₹ 0.12 crore, thereby yielding a rate of return of 472 *per cent*.
- Of the loss-making DCUs, 25²⁰ DCUs had been incurring losses continuously since the last five years.
- As per accounting system being followed by the departmental commercial undertakings of ‘Government Milk Schemes’, ‘Procurement, Distribution and Price Control Scheme in Mumbai and Thane Rationing Area and in Mofussil Area’, the net loss/profit for the year is deducted/added directly from/to the Capital Account in the Balance Sheet. Therefore, the figures of accumulated loss cannot be ascertained from the *proforma* accounts of the departmental undertakings.

In view of the heavy losses of some of the undertakings, Government should review their working to make them self-sustaining.

1.8.3 Loans and advances by State Government

In addition to investments in Co-operative Societies, Corporations and Companies, the Government has also been providing loans and advances to many institutions/organizations. **Table 1.32** presents the outstanding loans and advances as on 31 March 2014, interest receipts *vis-à-vis* interest payments during the last three years.

¹⁸ Agriculture, Animal Husbandry, Dairy Development and Fisheries; Food, Civil Supplies and Consumer Protection; Land Development Bulldozer Scheme; and Revenue and Forest

¹⁹ Cattle feed Scheme, Mumbai (2012-13); refer Sr No. 9 of Appendix 1.15

²⁰ Greater Mumbai Milk Scheme, Worli; Electrical Scheme, Mumbai; Dairy Project, Dapchhari; Government Milk Chilling Centre, Saralgaon (District Thane); Government Milk Schemes in Khopoli, Ratnagiri, Kankavli, Nashik, Wani, Ahmednagar, Chalisgaon, Dhule, Aurangabad, Udgir, Beed, Nanded, Bhoom, Amravati, Akola, Yavatmal, Nandura, Nagpur, Wardha and Gondia; and Procurement and Distribution and Price Control Scheme in Mofussil Area

Table 1.32: Average interest received on loans advanced by the State Government

(₹ in crore)

Quantum of loans/interest receipts/ cost of borrowings	2011-12	2012-13	2013-14
Opening Balance	19909	20187	20740
Amount advanced during the year	837	1416	1645
Amount repaid during the year	559	863	728
Closing Balance	20187	20740	21657
<i>of which</i>			
Outstanding balance for which terms and conditions have been settled	NA	NA	NA
Net addition	278	553	917
Interest Receipts	228	167	166
Interest receipts as <i>per cent</i> to outstanding loans and advances	1.15	0.81	0.77
Interest payments as <i>per cent</i> to outstanding fiscal liabilities of the State Government	7.14 [#]	7.09 [#]	7.29
Difference between interest receipts and interest payments (<i>per cent</i>)	(-) 5.99 [#]	(-) 6.28 [#]	(-) 6.52

Source: Finance Accounts of respective years

[#] Figures differ from previous year due to rectification of fiscal liability figures

As can be seen from the **Table 1.32**, the total outstanding loans and advances as on 31 March 2014 was ₹ 21,657 crore. The amount of loans disbursed during the year increased from ₹ 1,416 crore in 2012-13 to ₹ 1,645 crore in 2013-14. Of the total amount of loans and advances disbursed during the year, ₹ 1,116 crore went to Economic Services and ₹ 200 crore to Social Services. Under the Economic Services, the major portion of loans went to Power (90 *per cent*). However, interest received against these loans decreased from 0.81 *per cent* during 2012-13 to 0.77 *per cent* in 2013-14, mainly due to less interest receipts from Water Supply and Sanitation (₹ 29 crore).

The detailed accounts of loans are maintained by the State Government departments, who are required to confirm the loan balances to the Principal Accountant General (Accounts and Entitlements)-I, Maharashtra, Mumbai and also furnish complete information regarding recoveries in arrears. This has not been done. Consequently, the information contained in Finance Accounts 2013-14 in accordance with the Indian Government Accounting Standards (IGAS)-3 was incomplete.

1.8.3.1 Management of loans given by Co-operation, Marketing and Textiles Department

Introduction

The Co-operation, Marketing and Textile Department (CM&TD), GoM extends financial assistance to the Co-operative Spinning Mills (CSMs), Powerloom Co-operative Societies (PLCSs), Co-operative Sugar Factories (CSFs) and Agro Processing Co-operative Societies (APCSs). The financial assistance is given in the form of share capital contribution, loans, subsidies and guarantees for loans availed of by these entities from financial institutions for expansion, modernization, renovation, *etc.* Both share capital and loan paid by GoM are refundable within a period of 15 years in case of CSMs and CSFs and in case of powerloom, within a period of 10 years. In case of share capital, there is no repayment of interest whereas, in case of loan, interest is to be repaid to GoM. As of 31 March 2014, of the total outstanding loan of ₹ 21,657 crore, the CM&TD accounted for 32 *per cent*.

Organizational set up

The CM&TD is headed by three Secretaries/Additional Chief Secretaries who looks after the Co-operation, Marketing and Textile Departments separately. They are assisted by four Controlling Officers viz. Commissioner of Co-operation and Registrar of Co-operative Societies, Pune; Commissioner of Sugar, Pune; Director of Marketing, Pune and Director of Textiles, Nagpur. The Controlling Officers are assisted by Regional Joint Directors and Deputy Directors. The proposals for loans/share capital submitted by the co-operative societies are first scrutinised at the level of Regional Joint Directors/Deputy Directors and then forwarded to the respective Controlling Officers for further recommendations. The proposals, after recommendations, are sent to the respective Secretaries for sanction, with the concurrence of the Finance Department, GoM.

Audit coverage

Records of (i) Commissioner of Sugar, Pune and their Regional Joint Directors at Pune, Ahmednagar and Kolhapur; (ii) Director of Textiles, Nagpur and their Regional Deputy Directors at Mumbai, Nagpur, Solapur and Aurangabad; (iii) Director of marketing, Pune; and (iv) Commissioner of Co-operation and Registrar of Co-operative Societies, Pune were test-checked in audit covering a five years period from 2009-10 to 2013-2014.

Overview of loans/share capital transactions

As on March 2014, GoM has provided financial assistance in the form of loans and/or repayable share capital contribution to 123 spinning mills, 425 PLCSs, 175 CSFs and 89 APCSs. A summary of loan transaction/share capital is given in **Table 1.33** and **Table 1.34**.

Table 1.33: Loan released, due for recovery, recovered and outstanding

(₹ in crore)

Particulars	Loan (Government loan, National Cooperative Development Corporation loan, SDF ²¹ loan)					
	Released	Due for recovery	Recovered	Outstanding		Percentage of recovery
				Principal	Interest	
Spinning Mills	539.13	288.63	35.99	252.64	178.03	12.47
PLCSs	230.98	183.10	14.37	168.73	347.37	7.85
CSFs	3013.90	972.67	244.79	727.88	320.89	25.17
APCSs	209.42	153.34	2.18	151.16	107.90	1.42
Total	3993.43	1597.74	297.33	1300.41	954.19	18.61

Source: Information obtained from Director of Textiles, Nagpur; Director of Marketing, Pune and Commissioner of Sugar, Pune and CM&TD

²¹ Government of India created (1982) a Sugar Development Fund (SDF) by levying a cess of ₹ 14 per quintal of sugar produced for developmental activities of Sugar factories.

Table 1.34: Share capital released, due for redemption, redeemed and outstanding

(₹ in crore)

Particulars	Share Capital				
	Released	Due for redemption	Redeemed	Outstanding amount	Percentage of recovery
Spinning Mills	1616.38	220.66	25.64	195.02	11.62
PLCSs	100.62	81.06	2.64	78.42	3.26
CSFs	1211.69	649.76	43.73	606.03	6.73
APCSs	111.77	56.12	0.87	55.25	1.55
Total	3040.46	1007.60	72.88	934.72	7.23

Source: Information obtained from Director of Textiles, Nagpur, Director of Marketing, Pune and Commissioner of Sugar, Pune and CM&TD

Audit findings

General observations

The CM&TD was not maintaining year-wise details of loans sanctioned to the co-operative societies during the last five years. The postings in the ledgers/registers of loan were incomplete and age-wise analysis of outstanding amounts due was not done. The revenue receipts on account of recovery of loans were not reconciled with the records of treasuries. The CM&TD did not sign any agreements with the co-operative societies for the loans advanced nor did it safeguard its financial interest, as the loans were advanced without any collaterals.

The Controlling Officers were not monitoring the loans in order to ensure that the same were being utilised for the purpose for which it was sanctioned. The utilisation certificates were not obtained from the loanees and submitted to the Government from time to time.

Closure/liquidation of the co-operative units to whom loans were advanced or where the State Government had invested in redeemable shares, was one of the major reasons (as discussed subsequently) for meagre recovery of loans as could be seen from **Table 1.33** and **Table 1.34**.

National Co-operative Development Corporation (NCDC) gives loans to the State Government, which in turn are passed on by the State Government to the co-operative societies, either under the same terms and conditions stipulated by NCDC or more liberal or stringent terms and conditions, as deemed fit by the State Government. In case of defaults in payments of the principal and interest by the loanees, the State Government has to honour its commitments and obligations to the NCDC by repaying the loans. Hence, this is a liability of the State Government. The status of loans/share capital given by NCDC to GoM up to March 2014 is shown below.

Table 1.35: Details of NCDC loans/share capital

(₹ in crore)

Sr. No.	Particulars	NCDC loan/share capital ²²		
		Principal due	Recovered	Outstanding
1	Spinning Mills (NCDC loan)	146.73	34.27	112.46
2	PLCSs (NCDC loan)	183.10	14.37	168.73
3	CSFs (NCDC loan)	184.01	104.25	79.76
4	APCSs (NCDC loan)	153.34	2.18	151.16
5	APCSs (NCDC share capital)	39.64	0.04	39.60
Total		706.82	155.11	551.71

Source: Information obtained from Director of Textiles, Nagpur; Director of Marketing, Pune and Commissioner of Sugar, Pune and CM&TD

Audit observed that CM&TD repaid ₹ 963.82 crore (principal plus interest) to NCDC during the period 2009-10 to 2013-14 which included the principal amount of ₹ 706.82 crore. But, recoveries to the extent of only ₹ 155.11 crore (principal) were effected from the beneficiary societies thus, leaving an outstanding liability of ₹ 551.71 crore which was also paid by the GoM to NCDC. This arrangement put a drain on the State exchequer.

Audit findings on co-operative spinning mills

- (i) The financial assistance to spinning mills started from 1992 onwards and the status of share capital contribution of the GoM in 123 spinning mills as on March 2014 is given in **Table 1.36**

Table 1.36: Status of spinning mills to whom share capital was given by GoM

Status of Spinning Mills	No. of units	Share capital (₹ in crore)
Fully operational	34	500.65
Partly operational	29	645.63
Under construction	21	361.33
Converted to PLCSSs	02	5.25
Closed	06	11.38
Under liquidation	31	92.15
TOTAL	123	1616.39

Source: Information furnished by Director of Textiles, Nagpur

Of the total 123 units, only 34 units involving Government share capital of ₹ 500.65 crore (31 per cent) were fully operational and 37 units which received share capital of ₹ 103.53 crore (six per cent) have either been closed or liquidated, as of March 2014. Government funds to the extent of ₹ 361.33 crore (22 per cent) was blocked in 21 units which were under construction (March 2014). The remaining 31 units (share capital ₹ 650.88 crore; 40 per cent) were being partially operated or converted to PLCSSs as of March 2014. Considering the fact that no clear directions have been issued by CM&TD regarding recovery of share capital from these spinning mill units and the first right for recoveries being vested with the financial institutions/banks²³, the recovery of share capital given by the Government appeared to be doubtful.

²² The due amount of ₹ 706.82 crore stands included in the overall position shown in Table 1.33 and Table 1.34

²³ The spinning mills can avail of long term loans (50 per cent of the total project cost) from financial institutions; 45 per cent of the project cost from the State Government as share capital; five per cent as self-contribution

- (ii) As per Section 155 (1) of Maharashtra Co-operative Societies Act, 1960, all sum dues from a society to the Government are to be recovered according to the law and under the rules for the time being in force for the recovery of arrears of land revenue.

Audit scrutiny however, revealed that the recoveries of loans and refunds of share capital were poor. As of March 2014, of the total amount of ₹ 509.29 crore due for recovery from 123 spinning mills, an amount of only ₹ 61.63 crore was recovered (12 per cent), leaving an outstanding balance of ₹ 447.66 crore (Table 1.33 and Table 1.34). Even in the case of 34 fully operational spinning mills, the amount due for recovery in respect of 28 spinning mills was ₹ 192.81 crore of which, ₹ 25.64 crore was recovered, leaving an outstanding balance of ₹ 167.17 crore as of March 2014.

- (iii) As per Government Resolution (June 2006), when a spinning mill is converted into a powerloom co-operative society, the financial assistance already provided to the spinning mill should be re-adjusted in accordance with the prescribed financial arrangements of the new scheme failing which, the whole amount is to be refunded in lump sum to the Government account.

Two spinning mills²⁴ (Table 1.36) to whom share capital of ₹ 5.25 crore was provided by the GoM, were converted to PLCs. However, the share capital was neither re-adjusted against the new scheme nor refunded in lump sum to the Government even after lapse of eight years (2006 to 2014).

The CM&TD stated (April 2014) that these spinning mills were earlier under the jurisdiction of Director of Textiles, Nagpur and when they got converted to powerlooms, they went under the jurisdiction of District Deputy Registrars, Beed and Osmanabad. The CM&TD added that the issue of adjustment of share capital has been brought to the notice of the District Deputy Registrars.

The reply is not tenable as both the District Deputy Registrars were also within CM&TD and an effective co-ordination could have ensured the timely re-adjustment of share capital.

- (iv) The GoM decided in October 2011 to provide interest free soft loan to co-operative spinning mills for a period of three years to combat recession in textile industry. As per the decision, the soft loan was to be recovered in three equal annual instalments after a moratorium of one year. The first instalment was due in 2013-14. CM&TD released (December 2011) soft loan of ₹ 106.30 crore to 54 out of 123 spinning mills. As per the terms of sanctions, the first instalment of ₹ 35.43 crore was required to be recovered by 2013-14 from these spinning mills. However, only ₹ 1.67 crore was recovered from three²⁵ out of 54 spinning mills as of March 2014.
- (v) The CM&TD sanctioned (March 2011) ₹ two crore share capital to Shri Kulswamini Sahkari Soot Girmi Limited, Taluka Tuljapur, Osmanabad. The Director of Textiles, Nagpur informed (March 2012) the Principal Secretary, Textiles that ₹ two crore share capital given to the mill was utilised for repayment of medium term loan taken from Maharashtra State Co-operative

²⁴ Majalgaon Shetkari Sahkari Soot Girmi Majalgaon, Beed and Shree Terna Sahkari Sooti Girmi Maryadit, Osmanabad

²⁵ Indira Sahkari Sakhar Karkhana, Latur (₹ 0.41 crore), Sheshrao Wankhede Sahkari Sakhar Karkhana, Nagpur (₹ 1.16 crore) and Hutatma Swami Warke Sahkari Sakhar Karkhana, Kolhapur (₹ 0.10 crore)

Bank, Mumbai and thus, breached the terms and conditions of financial assistance given to the co-operative societies. Audit however, observed that CM&TD again released (April 2012) ₹ five crore to the same spinning mill through vote on account, despite the fact that the initial instalment of ₹ two crore was not utilised by the mill for the purpose for which it was sanctioned.

Audit findings on co-operative sugar factories

- (i) The CSFs in Maharashtra are processing Societies under the Maharashtra Co-operative Societies Act, 1960. They manufacture sugar from the sugarcane purchased from the local farmers. Besides producing sugar from sugarcanes, CSFs also take up electricity production by setting up cogeneration units. The financial assistance to CSFs started from 1995-96 onwards. As of March 2014, of the total amount of ₹ 1,622.43 crore due for recovery from 175 CSFs, only ₹ 288.52 crore was recovered (18 *per cent*), leaving an outstanding balance of ₹ 1,333.91 crore.
- (ii) New CSFs are to complete their erection and commissioning within three years of their registration with Commissioner of Sugar, Pune. Audit observed that six CSFs registered between 1992 and 2001 did not complete their erection and commissioning as of March 2014, resulting in delay of nine to 19 years (**Appendix 1.16**). Consequently, share capital amounting to ₹ 59.89 crore released to these CSFs by CM&TD, without linking it with the progress of work, remained blocked for significant period.
- (iii) Road development grants are given by the Commissioner of Sugar, Pune to the CSFs for development of roads leading to the sugarcane farms, in order to ensure smooth transportation during the crushing season. The CSFs are required to utilise the funds in the year in which it is sanctioned. The Commissioner of Sugar, Pune released road grant of ₹ 5.70 crore to 11 CSFs during 2009-10 to 2011-12²⁶. Of the total road grant of ₹ 5.70 crore released to 11 CSFs, the share of four CSFs was ₹ 1.54 crore. However, these four CSFs could utilise only ₹ 0.21 crore thus, leaving an unspent balance of ₹ 1.33 crore, which was not recovered as of March 2014. The details are shown in **Appendix 1.17**.
- (iv) The GoM promulgated (February 2008) a policy of financial assistance to the cogeneration²⁷ projects of CSFs. As per policy, CSFs were to raise 10 *per cent* share capital of which, five *per cent* was to be given by GoM through green cess²⁸. The financial institutions/banks were to contribute 60 *per cent* and the remaining 30 *per cent* was to be contributed by SDF.

As per the terms and conditions of release of Government share capital to CSF, 50 *per cent* of the share capital was redeemable by the fifth year and the remaining 50 *per cent* by the tenth year. In order to ensure timely redemption, CSFs was to create a Redeemable Reserve Fund by contributing 10 *per cent* of the Government contribution every year.

²⁶ No road grants were sanctioned during 2012-13 and 2013-14

²⁷ Cogeneration is the process whereby a single fuel source, such as natural gas, is used to produce both electrical and thermal energy

²⁸ This cess is to be used for executing schemes for generation of renewable energy

Audit observed that CM&TD disbursed (March 2009) ₹ 35 crore to 16 CSFs as share capital, as detailed in **Appendix 1.18**. As per terms and conditions of release, the CSFs should have contributed five annual instalments totalling ₹ 17.50 crore (*i.e.* 50 *per cent* of ₹ 35 crore) to the Redeemable Reserve Fund, in order to redeem the share capital. This was, however, not done and share capital was not redeemed.

- (v) Being a liquidated sugar factory, the Commissioner of Sugar, Pune leased out (November 2012) M/s Karmveer Kakasaheb Wagh Sahkari Sakhar Karkhana Limited, Nasik to M/s Chhatrapati Sambhaji Rajje Sakhar Udyog Limited, Aurangabad (lessee) for a period of six crushing seasons (2012-13 to 2017-18) on an annual lease rent of ₹ 2.01 crore. The lease agreement signed between the lessee and Commissioner of Sugar, Pune had suitable provisions to safeguard the financial interests of the Government. According to the lease agreement, 50 *per cent* of the lease rent was to be paid by the lessee to the Commissioner of Sugar, Pune before commencement of the crushing season, 25 *per cent* after three months of commencement of crushing and the balance 25 *per cent* was to be paid 10 days before conclusion of the crushing season. Audit observed that lease rent of two years amounting to ₹ 4.02 crore for 2012-13 and 2013-14 was not paid by the lessee as of March 2014. Further, security deposit in the form of bank guarantee equivalent to 25 *per cent* of the annual rent (₹ 0.50 crore) was also not furnished by the lessee before the start of crushing years 2012-13 and 2013-14.

The Commissionerate of Sugar stated (June 2014) that the matter was taken up with the lessee and the lessee has agreed to pay the entire outstanding rent along with interest. The Commissioner added that the bank guarantee would be taken from the lessee before the commencement of crushing season 2014-15.

Audit findings on agro processing co-operative societies

The financial assistance to APCSs started from 2007. The repayment of loan and redemption of share capital in respect of APCSs was significantly low as could be seen from **Table 1.33** and **Table 1.34**. The CM&TD attributed (May 2014) the low recoveries to non-functioning of APCSs to their full capacity, some APCSs being under-construction, non-availability of financial assistance in time from the State Government, lack of sufficient electricity, non-availability of skilled staff in APCSs, *etc.* Further, a meeting headed by the Additional Chief Secretary (Marketing) was held in July 2013 to initiate steps to speed up the recoveries.

Audit observed that of the total 89 units, 28 units to whom loans amounting to ₹ 104.47 crore were given had closed their operations and 12 units, with an outstanding dues of ₹ 113.72 crore, were under liquidation (December 2013). The CM&TD stated (May 2014) that ₹ 14 lakh had been recovered from closed units in Sangli and Sindhudurg districts and action has been initiated against the remaining units under Section 155 of Maharashtra State Co-operatives Societies Act, 1960.

Unless tangible efforts are made by the State Government for timely recovery of outstanding loans, the chances of recoveries of the outstanding dues from the APCSs would remain bleak.

1.8.4 Cash balances and investment of cash balances

Table 1.37 and Chart 1.15 depict the cash balances and investments made by the State Government out of cash balances during the year.

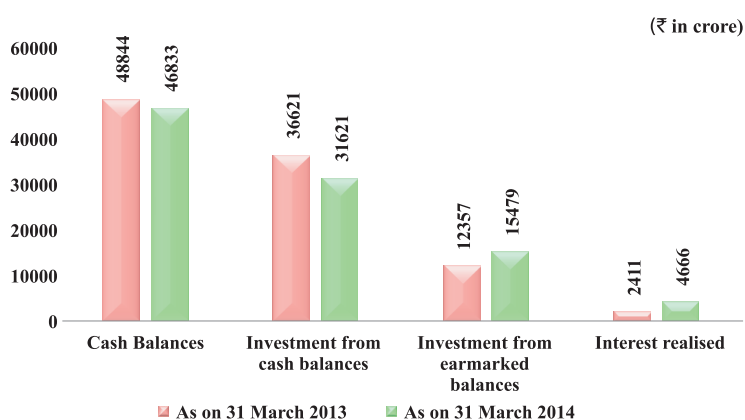
Table 1.37: Cash balances and investment of cash balances

(₹ in crore)

Particulars	As on 31 March 2013	As on 31 March 2014	Increase (+)/ Decrease(-)
Cash in treasuries	0.14	0.17	0.03
Deposits with Reserve Bank of India	(-)194.42	(-)277.04	(-)82.62
Remittances in transit-Local	55.10	54.88	(-)0.22
Cash with the departmental officers	4.61	4.76	0.15
Permanent advance for contingent expenditure with departmental officers	0.49	0.50	0.01
Investments from cash balances (a to d)	36621.16	31620.91	(-)5000.25
a. GoI Treasury Bills	36620.46	31620.22	(-)5000.24
b. GoI Securities	–	–	–
c. Other Securities, if any specify	–	–	–
d. Other Investments	0.70	0.69	(-)0.01
Fund-wise break-up of investment from Earmarked balances (a to e)	12356.64	15479.27	3122.63
a. General and other Reserve Funds	10.88	10.88	0.00
b. Sinking Fund	12331.26	15453.89	3122.63
c. Fund for Development of Milk supply	1.00	1.00	0
d. Other Development and Welfare Funds	13.42	13.42	0
e. Miscellaneous Deposits	0.08	0.08	0
Total Cash Balances	48843.72	46883.46	(-)1960.26
Interest Realised	2411.21	4666.37	2255.16

Source: Finance Accounts of respective years

Chart 1.15: Cash balance and investment of cash balance

(Source: Finance Accounts of respective years)

The State Government's cash balances of ₹ 46,883 crore at the end of the current year showed a decrease by four per cent (₹ 1,961 crore) over the previous year. Of the above, ₹ 31,621 crore was invested in GoI Treasury Bills which earned an interest of ₹ 3,136 crore during the year. Further, ₹ 15,479 crore was

invested in earmarked funds. The State Government resorted to ways and means advances on two occasions during the year as shown in the notes below Table 1.2.

The cash balances of the State Government at the end of March 2014 (₹ 46,883 crore) was nearly 27 per cent of the total expenditure of the State Government during the year (₹ 1,76,568 crore).

1.8.4.1 Outstanding balances under the head ‘Cheques and Bills’

This head is an intermediary accounting head for initial record of transactions which are to be cleared eventually. When the cheque is issued, the functional head is debited and the Major Head-8670-Cheques and Bills is credited. On clearance of the cheque by the bank, minus credit is given to Major Head 8670-Cheques and Bills by crediting the Major Head- 8675-Deposits with Reserve Bank of India and thereby reducing the cash balance of the Government. Thus, the outstanding balance under the Major Head 8670-Cheques and Bills represents the amount of un-encashed cheques.

As on 31 March 2014, there was an outstanding balance (cumulative) of ₹ 7,480.37 crore. During 2013-14, the total value of lapsed cheques amounted to ₹ 31.43 crore (₹ 0.17 crore on salaries, ₹ 7.45 crore on pension payments, ₹ 0.55 crore on refunds of revenue, ₹ 0.13 crore on Provident Fund disbursements, ₹ 0.10 crore on Insurance and Pension Funds and ₹ 23.03 crore on Others).

1.9 Assets and liabilities

1.9.1 Growth and composition of assets and liabilities

In the existing cash-based Government accounting system, comprehensive accounting of fixed assets like land and buildings owned by the Government is not done. However, the Government accounts do capture the financial liabilities of the Government and the assets created out of the expenditure incurred. **Appendix 1.19** gives an abstract of such liabilities and the assets as on 31 March 2014, compared with the corresponding position on 31 March 2013. While the liabilities consist mainly of internal borrowings, loans and advances from the GoI, receipts from the Public Account and Reserve Funds, the assets mainly comprise the capital outlay and loans and advances given by the State Government and cash balances.

According to the MFRBM Act, 2005, the total liabilities of the State means the liabilities under the Consolidated Fund of the State and the Public Account of the State.

1.9.2 Fiscal liabilities

The composition of fiscal liabilities during the current year *vis-à-vis* the previous year is presented in **Charts 1.16** and **1.17**.

Chart 1.16: Composition of outstanding fiscal liabilities as on 31 March 2013 (₹ in crore)

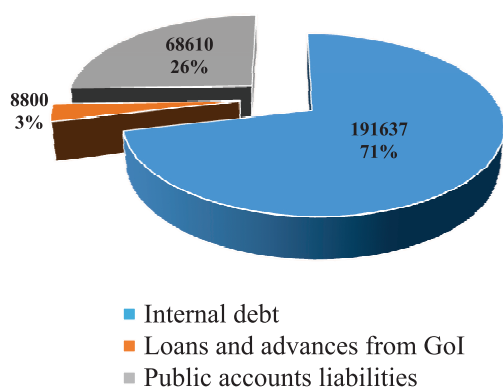
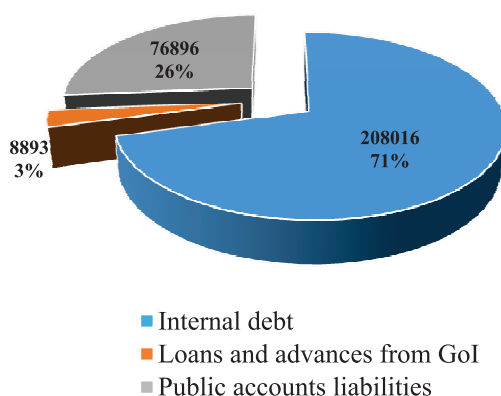

Chart 1.17: Composition of outstanding fiscal liabilities as on 31 March 2014 (₹ in crore)

(Source: Finance Accounts 2012-13)

(Source: Finance Accounts 2013-14)

Table 1.38 gives the fiscal liabilities of the State, their rate of growth, the ratio of these liabilities to GSDP, to revenue receipts and to the State's own resources as also the buoyancy of fiscal liabilities with reference to these parameters.

Table 1.38: Fiscal liabilities – basic parameters

	2009-10	2010-11	2011-12	2012-13	2013-14
Fiscal Liabilities (₹ in crore) [#]	196826	220950	245338	269047	293805
Rate of Growth (<i>per cent</i>) [#]	13.02	12.26	11.04	9.66	9.20
Ratio of Fiscal Liabilities to					
GSDP (<i>per cent</i>) [#]	23.00	21.06	20.87	20.32	19.90
Revenue Receipts (<i>per cent</i>) [#]	226.50	208.70	202.30	188.20	196.10
Own Resources (<i>per cent</i>) [#]	291.80	265.40	256.20	237.20	244.90
<i>Buoyancy of Fiscal Liabilities with reference to :</i>					
GSDP (ratio) [#]	0.964	0.542	0.917	0.765	0.799
Revenue Receipts (ratio) [#]	1.876	0.562	0.758	0.541	1.917
Own Resources (ratio) [#]	1.428	0.524	0.734	0.524	1.600
<i>Source: Finance Accounts of respective years</i>					
<i>[#] Figures differ from previous year due to adoption of net figures of reserve funds</i>					

The overall fiscal liabilities of the State increased at an average annual rate of 12.32 *per cent* during the period 2009-14. The growth rate decreased continuously from 13 *per cent* in 2009-10 to 9.19 *per cent* in 2013-14. During 2013-14, the debt to GSDP ratio at 19.9 *per cent* was higher than the projections made in MTFPS (17.60 *per cent*) but lower than the ThFC (25.5 *per cent*) and MFRBM Rules, 2011 (25.5 *per cent*). These liabilities were nearly twice the revenue receipts and more than twice the State's own resources at the end of 2013-14. The buoyancy of these liabilities with respect to GSDP during 2013-14 was 0.798, indicating that for each one *per cent* increase in GSDP, fiscal liabilities grew by 0.798 *per cent*.

Of the total fiscal liabilities, the share of public debt was maximum (74 *per cent*), followed by deposits²⁹ (16 *per cent*), reserve funds (three *per cent*) and Small Savings, Provident fund³⁰, etc. (seven *per cent*). Fiscal liabilities increased by ₹ 24,758 crore from ₹ 2,69,047 crore in 2012-13 to ₹ 2,93,805 crore in 2013-14, mainly due to increase in Public Debt (₹ 16,473 crore), Deposits (₹ 6,772 crore) and Small Savings and Provident Funds (₹ 1,894 crore), set-off by decrease in Reserve Fund (₹ 381 crore).

The State Government set up a Consolidated Sinking Fund during the financial year 1999-2000 for amortization of open market loans. As on 31 March 2014, the closing balance in the Sinking Fund was ₹ 15,453.89 crore which included ₹ 3,123 crore for 2013-14 and the entire balance was invested.

1.9.2.1 Increasing trend of balance under 8443-Civil Deposits

During 2009-10 to 2013-14, the closing balance at the end of the financial year under the Major Head 8443–Civil Deposits showed an increasing trend as indicated in **Table 1.39**.

²⁹ Deposits include Security Deposits, Deposits from Government Companies, Corporations etc.; Defined Contribution Pension Scheme for Government Employees; and Civil Deposits which are liable to be repaid by the Government to the subscribers and depositors

³⁰ Small Savings, Provident Fund include State Provident Fund and Insurance and Pension Funds which are liable to be repaid by the Government to the subscribers and depositors

Table 1.39: Balance under 8443-Civil Deposits

(₹ in crore)

Year	Opening balance 8443-Civil Deposits as on 01 April	Receipts	Disbursements	Closing balance of 8443-Civil Deposits as on 31 March	Net increase during the year	Closing balance of 8443-106 -Personal Deposits as on 31 March (percentage)
2009-10	6619.45	10413.01	8812.68	8219.78	1600.33	4583.58 (56)
2010-11	8219.78	15806.01	13489.28	10536.51	2316.73	6626.45 (63)
2011-12	10536.51	19517.15	18721.93	11331.72	795.22	6533.47 (58)
2012-13	11331.72	19509.83	17331.91	13509.64	2177.92	7952.89 (59)
2013-14	13509.64	24727.68	22545.07	15692.25	2182.61	9254.78 (59)

Source: Finance Accounts of respective years

It may be seen that the balance in 106 – Personal Deposits constituted more than 50 *per cent* of the balances under the Major Head 8443–Civil Deposits. Further, all funds which are transferred to the Personal Deposit Accounts from the Consolidated Fund of the State, the balances at the close of the financial year should be transferred back to the Consolidated Fund. From the notes to accounts to the Finance Accounts 2013-14, it would be seen that funds which need to be transferred back to the Consolidated Fund at the end of the financial year was not ascertainable. As a result, the actual liabilities under the Major Head 8443–Civil Deposits were also not ascertainable.

1.9.2.2 Unreconciled differences between closing balances in the account and subsidiary records

As per the Finance Accounts 2013-14, there was an unreconciled balance of ₹ 3,243.42 crore under Civil Deposits and Other Civil Deposits pertaining to the period 1960-61 to 2013-14. Of the above, ‘Provident Fund Accounts maintained by Departmental Officers’ was the major item pertaining to 1960-61 to 2013-14 that remained unreconciled (₹ 3,236.22 crore) as of March 2014.

1.9.3 Transactions under reserve fund

There were 18 reserve funds earmarked for specific purposes of which, nine funds were active as shown in **Appendix 1.20**. The total accumulated balance as on 31 March 2014 in these funds was ₹ 25,610.02 crore (₹ 25,581.01 crore in active funds and ₹ 29.01 crore in inoperative funds). However, the investment out of this balance was only ₹ 15,479.19 crore (60 *per cent*).

1.9.4 Contingent liabilities

1.9.4.1 Status of guarantees

Guarantees are liabilities contingent on the Consolidated Fund of the State in case of default by the borrower for whom the guarantee has been extended. Mention was made in the Report of the Comptroller and Auditor General of India on State Finances for the year ended 31 March 2013 (paragraph 1.9.4.2) regarding guarantees given by the GoM to the Co-operative Sugar Factories and to the State Social Welfare Corporations.

The maximum amount for which guarantees were given by the State Government and the outstanding guarantees during the last three years as given in the Statement 9 of the Finance Accounts (Volume-II) 2013-14 are summarised in **Table 1.40**.

Table 1.40: Guarantees given by the Government of Maharashtra

(₹ in crore)

Guarantees	2011-12	2012-13	2013-14
Maximum amount guaranteed	45515	41353	32247
Outstanding amount of guarantees	15041	9246	7235
Percentage of maximum amount guaranteed to total revenue receipt	38	29	22

Source: Finance Accounts of respective years

Limits on guarantees to be given by the State Government have not been fixed by the State Legislature. The MFRBM Act, 2005 also does not prescribe any limits. During 2013-14, guarantees of ₹ 490 crore were given by the State Government to (a) Maharashtra State Co-operative Marketing Federation (₹ 285 crore); (b) Maharashtra Agricultural Industries Development Corporation (₹ 140 crore); (c) Social Justice and Special Assistance Federation (₹ 50 crore); and (d) Minority Development Federation (₹ 15 crore). Outstanding guarantees (₹ 7,235 crore) during 2013-14 accounted for five *per cent* of the revenue receipts (₹ 1,49,822 crore) and 0.49 *per cent* of the GSDP (₹ 14,76,233 crore).

The Twelfth Finance Commission recommended setting up Guarantee Redemption Fund through earmarked guarantee fees to meet the contingent liabilities arising from the guarantees given by the State Government. The MTFPS for the year 2009-10 stated that the State was in the process of setting up Guarantee Redemption Fund. However, the State Government had not created the fund as of March 2014.

The State Government charged guarantee fees for guarantees given to institutions and the same was booked under 'Miscellaneous General Services'. Receipts under guarantee fees decreased to ₹ 68.09 crore during 2013-14 from ₹ 82.01 crore during 2012-13. The guarantee fee of ₹ 68.09 crore received during the year was taken as revenue receipts due to non-creation of the guarantee redemption fund and thus, the revenue deficit of the State stands understated to that extent.

1.9.4.2 Off-budget borrowings

The borrowings of a State are governed under Article 293 of the Constitution of India. In addition to the contingent liabilities shown in **Table 1.40**, the State also guaranteed loans availed of by the Government companies and corporations. These companies and corporations borrowed funds from the market and financial institutions for implementation of various State Plan programmes projected outside the State budget. Although the State Government projects that funds for these programmes would be met out of the resources mobilised by these companies and corporations outside the State budget, in reality, the borrowings of many of these concerns ultimately turn out to be the liabilities of the State Government termed as 'off-budget borrowings'. Off-budget borrowings are not permissible under Article 293 (3) of the Constitution of India. As per the MTFPS Statement 2008-09, the State Government had completely stopped off-budget borrowings from the year 2005-06. There were no off-budget borrowings during the years 2006-07 to 2013-14. However, at the close of 2013-14, ₹ 1,216 crore was outstanding on account of off-budget borrowings made prior to 2005-06.

1.9.4.3 Information on committed liabilities

The Twelfth Finance Commission in its report (November 2004) recommended inclusion of eight additional statements/information in State Government accounts

for greater transparency and to enable informed decision-making, pending transition from cash to accrual based accounting. However, the State Government failed to provide information on committed liabilities as a result, the Finance Accounts are incomplete to this extent.

1.10 Debt management

Debt profile

Per capita debt of the State Government is as given in **Table 1.41**

Table 1.41: Time series analysis showing the per capita debt

	2009-10	2010-11	2011-12	2012-13	2013-14
Internal Debt	142685	158314	176622	191637	208016
Loans and Advances from GoI	8749	9086	8772	8830	8893
Total	151434	167400	185394	200467	216909
Population (as per Census 2001/2011)	9.69 crore	9.69 crore	11.24 crore	11.24 crore	11.24 crore
Per Capita Debt (in ₹)	15627.86	17275.54	16494.13	17835.14	19297.95

Source: Finance Accounts and Economic Survey of Maharashtra of respective years

The per capita debt increased from ₹ 15,627.86 in 2009-10 to ₹ 19,297.95 in 2013-14.

Debt sustainability

Apart from the magnitude of debt of the State Government, it is important to analyse various indicators that determine the debt sustainability³¹ of the State. This section assesses the sustainability of debt of the State Government in terms of debt stabilisation³¹, sufficiency of non-debt receipts³¹, net availability of borrowed funds³¹, burden of interest payments (measured by interest payments to revenue receipts ratio) and maturity profile of State Government securities. **Table 1.42** analyses the debt sustainability of the State according to these indicators for the period of three years beginning from 2011-12.

Table 1.42: Debt sustainability: indicators and trends

Indicators of debt sustainability	2011-12	2012-13	2013-14
Debt Stabilisation (₹ in crore) [#]	7374	18094	5897
(Quantum Spread + Primary Deficit/Surplus) ³¹			
Sufficiency of non-debt receipts (Resource Gap) (₹ in crore)	(-)1283	6400	(-)12278
Net Availability of Borrowed Funds (₹ in crore)	6883	4633	3551
Burden of Interest Payments(IP/RR Ratio) (in per cent)	14	13	14

Figures differ from previous year due to correction in fiscal liability figures

Source: Finance Accounts of respective years

A necessary condition for stability states that if the rate of growth of the economy exceeds the interest rate or cost of public borrowings, the debt GSDP ratio is likely to be stable provided the primary balances are either zero or positive or are moderately negative. Given the rate spread (GSDP growth rate minus average interest rate) and quantum spread (Debt multiplied by rate spread), the debt sustainability condition states that if the quantum spread together with primary deficit is zero, the debt-GSDP ratio would be constant or debt would stabilise eventually. On the other hand, if primary deficit together with quantum spread turns out to be negative, debt-GSDP ratio would be rising and in case it is positive, debt-GSDP ratio would be falling.

³¹ see Glossary at page 142

Table 1.42 reveals that though the sum of quantum spread and primary deficit in 2013-14 remained positive, it reduced from ₹ 18,094 crore (2012-13) to ₹ 5,897 crore (2013-14) indicating a tendency towards non-sustainability of debt position of the State.

Sufficiency of non-debt receipts

For debt stability and its sustainability, the incremental non-debt receipts of the State should be adequate to cover the incremental interest liabilities and incremental primary expenditure. Debt sustainability could be significantly facilitated if the incremental non-debt receipts could meet the incremental interest burden and the incremental primary expenditure.

The negative resource gap indicates the non-sustainability of debt while the positive resource gap strengthens the capacity of the State to sustain the debt. **Table 1.42** reveals that during the year 2011-12 the resource gap was negative which turned positive during 2012-13, indicating the capacity of the State to sustain the debt in the medium to long run. However, during the current year, the resource gap turned negative indicating the beginning of risk of non-sustainability of debt.

The negative resource gap (₹ 12,278 crore) was a result of insufficiency of the incremental non-debt receipt (₹ 6,740 crore) to meet the incremental primary expenditure (₹ 16,886 crore) and incremental interest payments (₹ 2,131 crore). Thus, for debt stability, the State needs to improve its resource mobilisation as well as prune unproductive expenditure.

Net availability of borrowed funds

Net availability of borrowed funds is defined as the ratio of debt redemption (Principal + Interest Payments) to total debt receipts and indicates the extent to which the debt receipts are used in debt redemption.

Table 1.42 reveals that the net availability of borrowed funds decreased from ₹ 6,883 crore in 2011-12 to ₹ 4,633 crore in 2012-13 and further reduced to ₹ 3,551 crore in 2013-14.

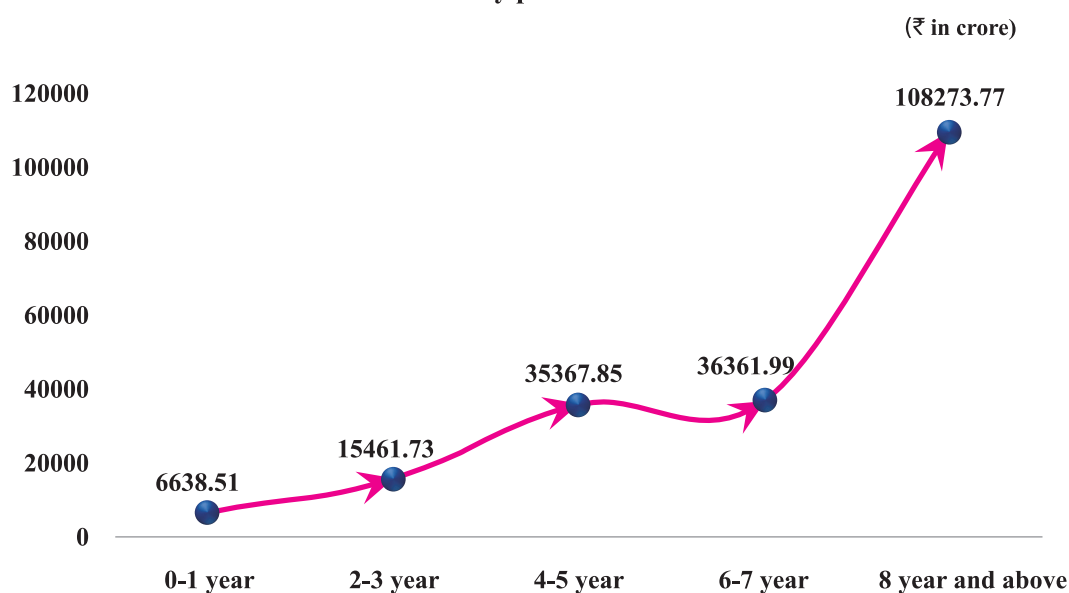
During 2013-14, Government raised internal debt of ₹ 25,770 crore, GoI loans of ₹ 964 crore and other obligations of ₹ 42,756 crore. Government repaid internal debt of ₹ 9,391 crore, GoI loans of ₹ 871 crore and discharged other obligations of ₹ 34,470 crore and paid interest of ₹ 21,207 crore, resulting in net availability of borrowed funds to the extent of ₹ 3,551 crore during the year.

Table 1.43: Maturity profile of State debt

Maturity Profile (in years)	Amount (₹ in crore)	per cent
0 – 1	6638.51	3.20
2 – 3	15461.73	7.43
4 – 5	35367.85	17.00
6 – 7	36361.99	17.48
8 and above	108273.77	52.05
Information not furnished by the State Government	5912.13	2.84
Total	208015.98	100.00

Source: Finance Accounts 2013-14

Chart 1.18: Maturity profile of the State debt

(Source: Finance Accounts 2013-14)

The maturity of the State debt as per **Table 1.43** and **Chart 1.18** indicates that nearly 27.63 *per cent* of the total State debt is repayable within the next five years while the remaining 72.37 *per cent* is payable from sixth year onwards. **Table 1.43** further indicates that the liability of the State to repay the debt would be ₹ 35,367.85 crore during the period 2017-19 and ₹ 36,361.99 crore during 2019-21 which would put a strain on the Government budget during that period.

A well thought out debt repayment strategy will have to be worked out by the Government to ensure that no additional borrowings, which mature in these critical years, are made.

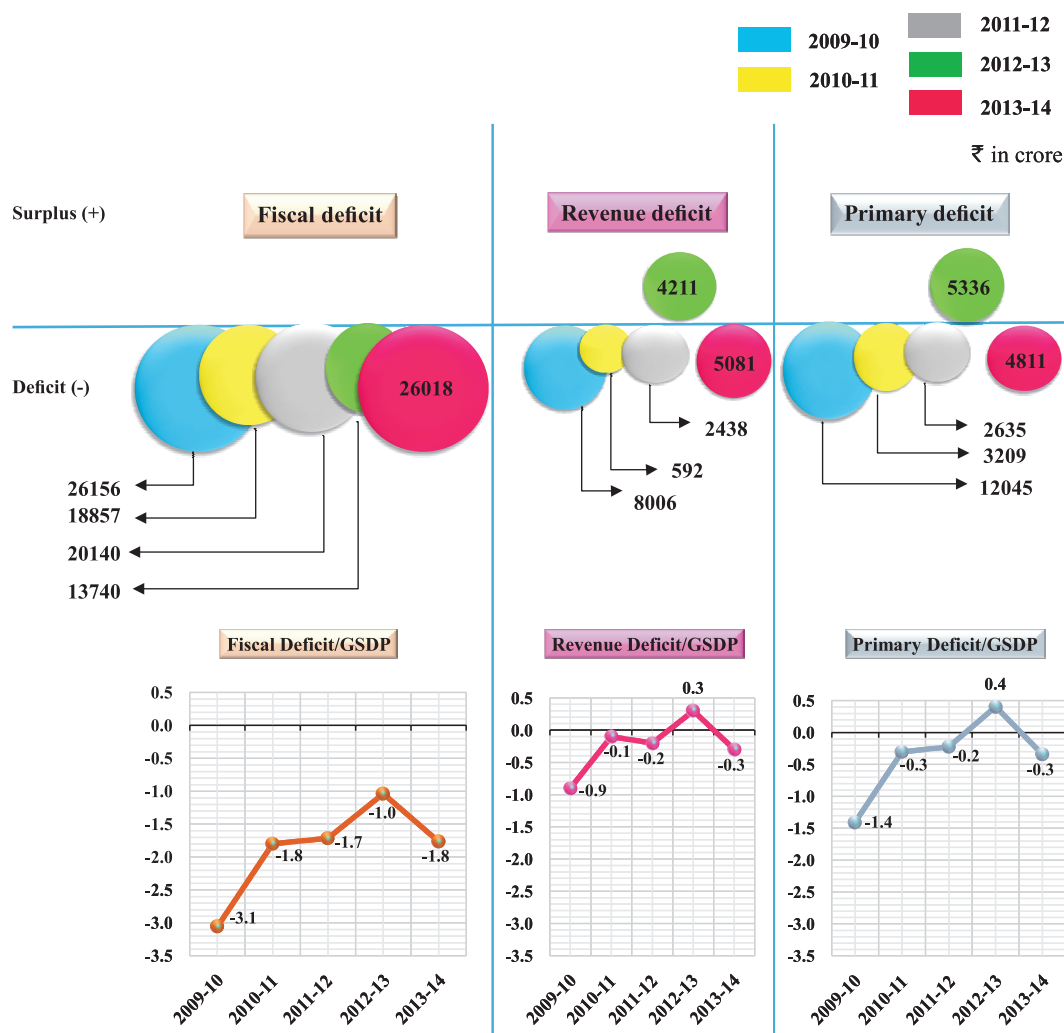
1.11 Fiscal imbalances

Three key fiscal parameters – revenue, fiscal and primary deficits - indicate the extent of overall fiscal imbalances in the Finances of the State Government during a specified period. The deficit in the Government accounts represents the gap between its receipts and expenditure. The nature of deficit is an indicator of the prudence of fiscal management of the Government. Further the ways in which the deficit is financed and the resources raised are applied are important pointers to its fiscal health. This section presents trends, nature and magnitude and the manner of financing these deficits and also the assessment of actual levels of revenue and fiscal deficits *vis-à-vis* targets set under MFRBM Act/Rules for the financial year 2013-14.

1.11.1 Trends in deficits

Charts 1.19 presents the trends in deficit indicators over the period 2009-14.

Chart 1.19: Trends in deficit indicators

(Source: Finance Accounts of respective years)

The revenue deficit of ₹ 8,006 crore during 2009-10 was mainly due to increase in revenue expenditure. The revenue deficit was to be brought down to zero by 2011-12 and revenue surplus was to be generated thereafter as per the MFRBM Rules (Second Amendment), 2011. The target of bringing down the revenue deficit to zero could not be achieved in 2011-12 but, a revenue surplus of ₹ 4,211 crore was achieved in 2012-13. This revenue surplus during 2012-13 was achieved mainly due to increase in revenue receipts by 18 per cent as against an increase in revenue expenditure by 12 per cent. During 2013-14, the revenue deficit was ₹ 5,081 crore due to sharp increase in revenue expenditure by 12 per cent as against an increase in revenue receipts of only five per cent.

The fiscal deficit of ₹ 13,740 crore during 2012-13 increased to ₹ 26,018 crore during 2013-14, as a result of increase in revenue expenditure (₹ 16,166 crore) and net capital expenditure (₹ 2,622 crore) and increase in net loans and advances disbursed (₹ 229 crore) over the previous year.

Primary deficit³² during 2009-12 turned to primary surplus during 2012-13 (₹ 5,336 crore). This again turned to primary deficit during 2013-14 (₹ 4,811 crore),

³² see Glossary at page 142

due to increase in fiscal deficit (₹ 12,278 crore) and increase in interest payment (₹ 2,131 crore) over the previous year.

During the year 2013-14, there were transactions outside the Consolidated Fund, budgeting and booking under incorrect heads, non-provision of interest on reserve funds and deposit accounts, *etc.* As a result, the revenue deficit was overstated by ₹ 41.56 crore and understated by ₹ 1,212.97 crore. The details are shown in the notes to accounts of Finance Accounts (Volume-I) 2013-14.

1.11.2 Composition of fiscal deficit and its financing pattern

The financing pattern of the fiscal deficit has undergone a compositional shift as reflected in the **Table 1.44**.

Table 1.44: Components of fiscal deficit and its financing pattern

		(₹ in crore)				
Particulars		2009-10	2010-11	2011-12	2012-13	2013-14
Composition of Fiscal Deficit(-)/ Surplus (+) (1+2+3) (a)		(-26156)	(-18857)	(-20140)	(-13740)	(-26018)
1	Revenue Deficit(-)/Surplus (+)	(-8006)	(-592)	(-2438)	4211	(-5081)
		(-0.94)	(-0.06)	(-0.21)	(0.32)	(-0.34)
2	Net Capital Expenditure	(-17404)	(-17946)	(-17424)	(-17398)	(-20020)
		(-2.03)	(-1.71)	(-1.48)	(-1.31)	(-1.36)
3	Net Loans and Advances	(-746)	(-319)	(-277)	(-553)	(-917)
		(-0.09)	(-0.03)	(-0.02)	(-0.04)	(-0.06)
Financing Pattern of Fiscal Deficit[#]						
1	Market Borrowings	14509	10484	19420	16324	19163
		(1.7)	(1)	(1.65)	(1.23)	(1.3)
2	Loans from GoI	325	337	(-144)	58	94
		(0.04)	(0.03)	(-0.01)	(0)	(0.01)
3	Special Securities Issued to National Small Savings Fund	2751	5155	(-1172)	(-936)	(-2285)
		(0.32)	(0.49)	(-0.1)	(-0.07)	(-0.15)
4	Loans from Financial Institutions and other Loans	154	(-9)	60	(-373)	(-499)
		(0.02)	(0)	(0.01)	(-0.03)	(-0.03)
5	Small Savings, PF <i>etc.</i>	1790	2022	2260	2188	1893
		(0.21)	(0.19)	(0.19)	(0.17)	(0.13)
6	Deposits and Advances	3502	6259	4532	6442	6772
		(0.41)	(0.6)	(0.39)	(0.49)	(0.46)
7	Suspense and Miscellaneous	4020	(-1104)	(-1509)	100	(-2705)
		(0.47)	(-0.11)	(-0.13)	(0.01)	(-0.18)
8	Remittances	2163	(-482)	(-256)	843	(-1117)
		(0.25)	(-0.05)	(-0.02)	(0.06)	(-0.08)
9	Reserve Funds	875	2153	1400	1976	2742
		(0.1)	(0.21)	(0.12)	(0.15)	(0.19)
10	Contingency Fund	(-251)	842	(-489)	140	(-500)
		(-0.03)	(0.08)	(-0.04)	(0.01)	(-0.03)
11	Appropriation to/from Contingency fund	250	(-850)	500	(-150)	500
		(0.03)	(-0.08)	(0.04)	(-0.01)	(0.03)
12	Total (1 to 11) (b)	30088	24807	24602	26612	24058
13	Increase(-)/Decrease (+) in Cash Balance (a) – (b)	(-3932)	(-5950)	(-4462)	(-12872)	1960
		(-0.46)	(-0.57)	(-0.38)	(-0.97)	(0.13)
14	Overall deficit (12+13)	26156	18857	20140	13740	26018
		(3.06)	(1.8)	(1.71)	(1.04)	(1.76)

Figures in parenthesis indicate the per cent to GSDP

[#]All figures are net of disbursements/outflows during the year

Source: Finance Accounts of respective years

The fiscal deficit increased by ₹ 12,278 crore during 2013-14 due to the revenue deficit. The net capital expenditure as a percentage of the fiscal deficit decreased from 127 *per cent* during 2012-13 to 77 *per cent* during 2013-14.

As can be seen from **Table 1.45**, during the period 2013-14 there was an overall deficit (decrease in cash balance) after financing the fiscal deficit.

Table 1.45: Receipts and disbursements under components financing the fiscal deficit during 2013-14

(₹ in crore)

Particulars		Receipts	Disbursements	Net
1	Market Borrowings	23600	4437	19163
2	Loans from GoI	965	871	94
3	Special Securities Issued to NSSF	1425	3710	(-)2285
4	Loans from Financial Institutions and other Loans	745	1244	(-)499
5	Small Savings, PF <i>etc.</i>	4868	2975	1893
6	Deposits and Advances	32347	25575	6772
7	Suspense and Miscellaneous	(-)2694	11	(-)2705
8	Remittances	23958	25075	(-)1117
9	Reserve Funds	5540	2798	2742
10	Contingency Fund	860	1360	(-)500
11	Appropriation to/from Contingency Fund	1350	850	500
12	Total (1 to 11) (b)	94116	70058	24058
13	Increase(-)/Decrease (+) in Cash Balance (a) – (b)			1960
14	Overall deficit (12+13) (a)			26018

Source : Finance Accounts 2013-14

Cost of borrowings

During the year 2013-14, the State Government raised market loans of ₹ 23,600 crore under internal debt. The cost of raising of this internal debt being ₹ 26.16 crore was 0.11 *per cent* of the market loan taken by the State Government.

1.11.3 Quality of deficit/surplus

The ratio of revenue deficit to fiscal deficit and the bifurcation of primary deficit into primary revenue deficit and capital expenditure (including loans and advances) would indicate the quality of deficit in the States' finances. The ratio of revenue deficit to fiscal deficit indicates the extent to which borrowed funds were used for current consumption. During the current year, this ratio was 0.20 i.e. 20 *per cent* of the borrowing was used for current consumption.

Non-debt receipts of the State were enough to meet the primary expenditure requirements in the revenue account. But, the non-debt receipts were not enough to meet the expenditure requirements under capital account resulting in primary deficit during 2009-12 as well as in 2013-14. However, during 2012-13, non-debt receipts were sufficient to meet the expenditure requirements both under revenue and capital account resulting in primary surplus. The details are indicated in **Table 1.46**.

Table 1.46: Primary deficit/surplus – bifurcation of factors

(₹ in crore)

Year	Non-debt receipts	Primary Revenue Expenditure	Capital Expenditure	Loans and Advances	Primary Expenditure	Primary revenue deficit(-)/ surplus(+)	Primary deficit (-) / surplus (+)
1	2	3	4	5	6 (3+4+5)	7 (2-3)	8 (2-6)
2009-10	87450	80806	17429	1261	99496	6644	(-) 12046
2010-11	106525	90812	17963	959	109734	15713	(-) 3209
2011-12	122131	106050	17880	836	124766	16081	(-) 2635
2012-13	143810	119660	17398	1416	138474	24150	5336
2013-14	150550	133695	20021	1645	155361	16855	(-)4811

Source: Finance Accounts of respective years

The capital expenditure as a percentage to primary expenditure³³ continuously decreased from 17.52 *per cent* during 2009-10 to 12.56 *per cent* during 2012-13 and marginally increased to 12.89 *per cent* during 2013-14.

1.12 Follow up

The State Finance Report is being presented to the State Legislature from 2008-09 onwards. A discussion in Public Accounts Committee on this report is yet to commence.

1.13 Conclusion and recommendations

1. The revenue receipts (₹ 1,49,822 crore) increased during the year by five *per cent* over the previous year which was the net effect of increase in tax revenue (five *per cent*), Central tax transfers (nine *per cent*) and decrease in grants-in-aid from GoI (eight *per cent*). The decrease in grants-in-aid was mainly due to under-utilisation/non-utilisation of ThFC grants. The revenue receipts were 96 *per cent* of budget estimates for the year 2013-14. The non-tax revenue receipts of the State Government was more than the projections made in the FCP by four *per cent* but, lower than the budget estimates and the ThFC by five *per cent* and 16 *per cent* respectively. During the past three years, the growth rate of revenue receipts was more than the growth rate of GSDP. There was a short-receipt of interest relief of ₹ 406.52 crore during 2010-12 and ₹ 418.30 crore during 2013-14 on account of reset of NSSF interest rates.
2. The revenue expenditure increased by 12 *per cent* over the previous year and constituted 88 *per cent* of the total expenditure during 2013-14. Non-plan revenue expenditure (NPRE) constituted 83 *per cent* of the revenue expenditure and as a percentage of revenue receipts it increased to 86 *per cent* in 2013-14 from 80 *per cent* in 2012-13. The NPRE at ₹ 1,28,992 crore remained higher than the normative assessment made by the ThFC (₹ 93,328 crore) and the State Government's projections in FCP (₹ 1,21,699 crore) and budget estimates (₹ 1,25,647 crore). The Plan revenue expenditure and NPRE increased by six *per cent* and 13 *per cent* respectively over the previous year.

As against the targeted revenue surplus during 2013-14, there was revenue deficit of ₹ 5,081 crore due to the significant gap between the growth rates of

³³ Primary expenditure of the State defined as the total expenditure net of the interest payments, indicates the expenditure incurred on the transactions undertaken during the year

the revenue receipts (five *per cent*) and revenue expenditure (12 *per cent*) over the previous year. The fiscal deficit (₹ 26,018 crore) increased as compared to the previous year and constituted 1.76 *per cent* of GSDP which was within the limit of three *per cent* set under FRBM. The primary deficit during 2013-14 was ₹ 4,811 crore.

The Government may make concerted efforts to bridge the revenue gap and reduce its non-productive non plan revenue expenditure so as to move towards revenue surplus status. For this, the Government may consider mobilizing additional resources through tax and non-tax sources.

3. Expenditure under subsidies increased by 30 *per cent* over the previous year and constituted about eight *per cent* of the revenue expenditure. The expenditure on salaries and wages (including the grants-in-aid component) was lower than the State's own FCP and the projections made in the budget estimates. Financial assistance to local bodies and other institutions, which constituted 44 *per cent* of the revenue expenditure during 2013-14, increased by seven *per cent* over the previous year.
4. The capital expenditure, which constituted 11 *per cent* of the total expenditure, increased by 15 *per cent* during 2013-14 over the previous year. The percentage of capital expenditure to total expenditure showed a declining trend from 15 *per cent* in 2009-10 to 11 *per cent* in 2013-14. The ratio of capital expenditure to aggregate expenditure in 2013-14 was lower than the ratio of General Category States.

Considering the declining trend in the capital expenditure to total expenditure over the last five years, there is scope for the Government to prioritize its spending on creation of more capital assets.

5. The recovery of loan and share capital given by the Co-operation, Marketing and Textiles Department to various co-operative societies was poor. As of March 2014, the CM&TD released loans and share capital of ₹ 7,033.89 crore to various co-operative societies of which, the amount due for recovery was ₹ 2605.34 crore. However, the recoveries were meagre at ₹ 370.21 crore (14.20 *per cent*). There were inadequacies in the system of accountal of recoveries of loans and the monitoring as well. There was breach of terms and conditions of financial assistance given to the co-operative societies. In order to honour the obligations of financial assistance given by National Co-operative Development Corporation, the State Government had to pay the outstanding liabilities of the defaulter societies also. Share capital of ₹ 59.89 crore released to six co-operative sugar factories, without linking it with the progress of work, remained blocked for significant period. Substantial Government dues were locked in those co-operative societies which had either closed down their operations or were under liquidation.

There is a need to review the system of extending loans and share capital to co-operative societies in order to ensure that the financial interests of the Government are not harmed.

6. The average return on the State Government's investment in Statutory Corporations, Rural Banks, Joint Stock Companies and Co-operatives varied between 0.02 and 0.05 *per cent* in the past three years while the Government paid an average interest of 7.42 to 7.54 *per cent* on its borrowings.

The Government may review the working of state undertakings/rural banks/co-operatives which are making losses and where substantial Government investments are blocked.

7. During 2013-14, the fiscal liabilities (₹ 2,93,805 crore) increased over the previous year. The ratio of fiscal liabilities to GSDP at 19.9 *per cent* was lower than the norm of 25.5 *per cent* recommended by the ThFC and the MFRBM Rules, 2011. These liabilities were nearly twice the revenue receipts.
8. The resource gap in the State during 2011-12 and 2013-14 was negative, indicating decreasing capacity of the State to sustain the debt in the medium to long run. This was a result of insufficiency of the incremental non-debt receipt to meet the incremental primary expenditure and incremental interest payments.
9. Under the new Pension Scheme 2005, the State Government has not transferred any amount to the Trust/Fund Managers since the inception of the scheme. The total amount available in the fund as on 31 March 2014 was ₹ 4,145.59 crore. Retention of these amounts assisted the State Government in enhancing its liquidity position.
10. There was a decrease of four *per cent* in the cash balances of the State Government over the previous year, significant part of which pertained to balances in public accounts. Cash balances of the State at the close of 2013-14 was ₹ 46,883 crore of which, ₹ 31,621 crore was in cash balance investment account.

CHAPTER - II

**FINANCIAL MANAGEMENT AND
BUDGETARY CONTROL**

2.1 Introduction

2.1.1 Appropriation Accounts are accounts of the expenditure, voted and charged, of the Government for each financial year compared with the amount of the voted grants and appropriations charged for different purposes as specified in the schedules appended to the Appropriation Act. These accounts list the original budget estimates, supplementary grants, surrenders and re-appropriations distinctly and indicate actual capital and revenue expenditure on various specified services *vis-à-vis* those authorised by the Appropriation Act in respect of both charged and voted items of the budget. Appropriation Accounts thus, facilitate management of finances and monitoring of budgetary provisions and are complementary to the Finance Accounts.

2.1.2 Audit of appropriations by the Comptroller and Auditor General of India seeks to ascertain whether the expenditure actually incurred under various grants is within the authorisation given under the Appropriation Act and that the expenditure required to be charged under the provisions of the Constitution is so charged. It also ascertains whether the expenditure so incurred is in conformity with the law, relevant rules, regulations and instructions.

2.1.3 As per the Maharashtra Budget Manual (Budget Manual), (chapter IX), the Finance Department (FD) is responsible for preparation of the annual budget by obtaining estimates from various departments. The departmental estimates of receipts and expenditure are prepared by the Controlling Officers on the advice of the heads of departments and submitted to the FD by prescribed dates. The FD scrutinises the estimates and prepares the Detailed Estimates called 'Demand for Grants'. In the preparation of the budget, the aim should be to achieve as close an approximation to the actuals as possible. This demands the exercise of the utmost foresight both in estimating revenue and anticipating expenditure. An avoidable extra provision in an estimate is as much a budgetary irregularity as an excess in the sanctioned expenditure. The budget procedure envisages that the sum provided in an estimate of expenditure on a particular item must be that sum which can be expended in the year and neither larger nor smaller. A saving in an estimate constitutes as much of a financial irregularity as an excess in it. The budget estimates of receipts should be based on the existing rates of taxes, duties, fees *etc.*

Deficiencies in preparation of the budget, management of expenditure and violation of the provisions of the Budget Manual noticed in audit have been discussed in the subsequent paragraphs.

2.2 Summary of Appropriation Accounts

The summarised position of actual expenditure during 2013-14 against 249 grants/appropriations is as given in **Table 2.1**.

Table 2.1: Summarised position of actual expenditure vis-à-vis original/supplementary provisions

(₹ in crore)

	Nature of expenditure	Original grant/ appropriation	Supplementary grants/ appropriation	Total	Actual expenditure	Saving (-)/ Excess (+)
Voted	I Revenue	136544.31	14889.67	151433.98	135209.13	(-)16224.85
	II Capital	27505.83	5143.22	32649.05	23283.35	(-) 9365.70
	III Loans and Advances	1238.32	634.48	1872.80	1904.52	(+)31.72
Total Voted		165288.46	20667.37	185955.83	160397.00	(-) 25558.83
Charged	IV Revenue	23785.76	459.10	24244.86	23898.85	(-) 346.01
	V Capital	3.59	0.36	3.95	3.76	(-) 0.19
	VI Public Debt- Repayment	13135.04	0.00	13135.04	11414.19	(-) 1720.85
Total Charged		36924.39	459.46	37383.85	35316.80	(-) 2067.05
Appropriation to Contingency Fund		850.00	–	850.00	850.00	–
Grand Total		203062.85	21126.83	224189.68	196563.80	(-)27625.88

Source: Appropriation Accounts 2013-14

Note: The expenditure excludes the recoveries adjusted as reduction of expenditure under revenue expenditure ₹ 4,205.56 crore and capital expenditure ₹ 3,526.09 crore as detailed in Appendix II of Appropriation Accounts

Supplementary provisions of ₹ 21,126.83 crore obtained during the year constituted 10.40 per cent of the original provision as against 9.58 per cent in the previous year.

The overall savings of ₹ 27,625.88 crore was the result of savings of ₹ 28,230.52 crore in 131 grants and 58 appropriations under the revenue section, 88 grants and nine appropriations under the capital section, set-off by an excess of ₹ 604.64 crore in 36 grants and three appropriations.

As may be seen from **Table 2.1**, against the original provision of ₹ 2,03,062.85 crore, expenditure of only ₹ 1,96,563.80 crore was incurred, thereby requiring no supplementary funds. The actual savings of ₹ 27,625.88 crore includes 100 per cent of the supplementary budget of ₹ 21,126.83 crore and three per cent of the original provision, which clearly indicates inaccurate estimation of funds and lack of control mechanism. Cases where supplementary provisions proved unnecessary as the expenditure did not come up to the level of the original provisions are discussed in **Paragraph 2.3.5**.

The savings and excesses were intimated by the offices of the Accountants General (Accounts and Entitlements)³⁴ regularly to the Controlling Officers through monthly reports on expenditure. They also took up the matter after closure of the preliminary and final accounts in May and June 2014, requesting the Controlling Officers to explain the reasons for the significant variations, but no explanations were received (October 2014).

³⁴ Principal Accountant General (Accounts and Entitlements)-I, Maharashtra, Mumbai and Accountant General (Accounts and Entitlements)-II, Maharashtra, Nagpur

2.3 Financial accountability and budget management

2.3.1 Appropriation *vis-à-vis* allocative priorities

Appropriation Accounts revealed that savings in 59 cases exceeded ₹ 10 crore in each case and were more than 20 *per cent* of the respective budget provisions (**Appendix 2.1**). Out of the total savings of ₹ 27,625.88 crore, savings of ₹ 25,482.40 crore (92 *per cent*) occurred in 44 cases relating to 42 grants and two appropriations. The savings in these cases exceeded ₹ 100 crore in each case as detailed in **Appendix 2.2**.

Grants having saving of more than ₹ 1,000 crore are detailed below:

2.3.1.1 Grant Number “F-2 Urban Development and Other Advance Services”

The grant closed with a saving of ₹ 1,906.39 crore. Substantial savings occurred in 14 sub-heads of Major Head 2217 and one sub-head of Major Head 3054. Of the 15 sub-heads, major savings occurred in sub-head 191(00)(48) - Grant to Municipal Corporations under Jawaharlal Nehru National Urban Renewal Mission, due to non-receipt of Central share; in sub-head 191(00)(54) - Assistance to Municipal Corporations for Urban Development Sector under Jawaharlal Nehru National Urban Renewal Mission (State share), due to non-receipt of Central share, revised estimates and non-incurring of expenditure by Mumbai Metropolitan Region Development Authority; in sub-head 191(00)(57) - Grants to Municipal Corporations in the State under Maharashtra Nagarothan Maha-Abhiyan, due to the revised estimates approved by FD.

2.3.1.2 Grant Number “L-3 Rural Development Programmes”

Against the total provision of ₹ 4,517.27 crore, expenditure (₹ 3,200.60 crore) under the grant was well within the original provision of ₹ 3,337.33 crore. Thus, the supplementary provision of (₹ 1,179.94 crore) proved unnecessary since the expenditure did not even come up to the original provision.

2.3.1.3 Grant Number “O-10 Capital Outlay on Other Rural Development Programmes”

The grant closed with a saving of ₹ 2,700.50 crore. The savings mainly occurred due to surrender of grants under the Major Head 4515 - Capital Outlay on Other Rural Development Programmes; sub-head 102(00)(01) - MLA/MLC’s Local Development Programme, due to non-receipt of proposals within the stipulated time from implementing agency and code of conduct of Lok Sabha elections. Similarly, in sub-head 102(01)(42) - Sevagram Development Plan – District Wardha, funds were withdrawn by surrender/re-appropriation in March 2014 due to non-receipt of administrative approval and in sub-head 102(00)(02) - Development Programmes in the areas of statutory Development Board, funds were withdrawn due to receipt of incomplete proposals from District Rural Development Agencies and non-receipt of proposal for preparation of study report from Development Boards.

2.3.2 Persistent savings

In 12 cases, during the last five years, there were persistent savings of more than ₹ 100 crore in each case, as shown in **Appendix 2.3**.

The persistent savings indicated that the budgetary controls in the departments were not effective and previous years’ trends were not taken into account while allocating the funds for the year.

2.3.3 Excess expenditure

During 2013-14, excess expenditure was incurred in 39 grants/appropriations aggregating ₹ 604.64 crore over the grants/appropriations authorized by the State Legislature. The excess expenditure requires regularisation under Article 205 of the Constitution of India. The details are given in **Appendix 2.4**.

2.3.4 Excess over provisions relating to previous years requiring regularisation

As per Article 205 of the Constitution of India, it is mandatory for a State Government to get the excess over a grant/appropriation regularised by the State Legislature. Although, no time limit for regularisation of expenditure has been prescribed under the Article, the regularisation of excess expenditure is done after the completion of discussions on the Appropriation Accounts by the Public Accounts Committee. However, the excess expenditure amounting to ₹ 6,850.31 crore in respect of 176 grants and 30 appropriations for the period from 2008-09 to 2012-13 was yet to be regularised as of October 2014 as detailed in **Appendix 2.5**.

2.3.5 Unnecessary/excessive/inadequate supplementary provisions

A supplementary grant or appropriation is an addition to the original authorized grant or appropriation. Para 170 of the Budget Manual specifies that great care should be taken in submitting proposals for supplementary appropriations, as the procedure for obtaining them involves considerable labour. After the close of the financial year, the supplementary appropriations found to be unnecessary or excessive will be commented as an irregularity in the Appropriation Accounts. Supplementary provision of ₹ 10 crore or more obtained in 34 grants/appropriations aggregating ₹ 5,201.66 crore during the year proved unnecessary as the expenditure did not come up to the level of the original provision as detailed in **Appendix 2.6**.

Further, in 12 grants supplementary provision totalling ₹ 438.17 crore proved insufficient by more than ₹ one crore in each case, leaving an aggregate uncovered excess expenditure of ₹ 475.10 crore (**Appendix 2.7**).

2.3.6 Unexplained re-appropriations

According to Para 165 of the Budget Manual, the orders sanctioning re-appropriation of funds of ₹ 500 and above and those which involve some unique or special feature should briefly specify reasons for the additions to and deductions from the sub-heads affected by them. However, scrutiny of re-appropriation orders issued by the administrative departments revealed that the reasons given for additional provision/withdrawal of provision in re-appropriation in respect of 295 (10 per cent) out of 2,857 items commented in the Appropriation Accounts were of general nature such as, '*actual requirement, revised estimates, release of 90 per cent grants by the FD*' etc. Besides, in 564 items (20 per cent), no specific reasons for additional provision/withdrawal of provision were furnished. This also goes against the principle of transparency envisaged in Section 6 of the Maharashtra Fiscal Responsibility and Budgetary Management Act.

2.3.7 Anticipated savings not surrendered

As per Para 173 of the Budget Manual, spending departments are required to surrender grants/appropriations or portions thereof to the FD as and when savings are anticipated. Further, surrender of funds should be done as soon as these are foreseen without waiting for the end of the financial year, to enable the FD to utilise the funds on other schemes.

At the close of the year 2013-14 no part of the savings (₹ 10 crore and above), which occurred in nine grants/appropriations (₹ 502.38 crore), had been surrendered by the departments concerned (**Appendix 2.8**). Besides, in 57 cases, savings in excess of ₹ 10 crore, aggregating ₹ 11,794.69 crore were surrendered on the last two working days of March 2014 (29 and 31 March), indicating inadequate financial control as well as non-utilisation of these funds for other development purposes (**Appendix 2.9**).

2.3.8 Rush of expenditure

According to the Bombay Financial Rules, 1959, rush of expenditure in the closing month of the financial year should be avoided. Contrary to this, in respect of 495 sub-heads, expenditure exceeding ₹ 10 crore, which also constituted more than 50 per cent of the total expenditure under these sub-heads, was incurred in March 2014. **Table 2.2** presents 23 Major Heads where 51 to 100 per cent expenditure was incurred during the last quarter of 2013-14. In all these Major Heads, expenditure incurred in March 2014 was also to the extent of 14 to 100 per cent.

Table 2.2: Rush of expenditure during the last quarter and last month of 2013-14

(₹ in crore)

Sr. No.	Major Head	Total expenditure during the year	Expenditure during the last quarter of the year		Expenditure during March 2014	
			Amount	Percentage of total expenditure	Amount	Percentage of total expenditure
1	2216 Housing	339.73	246.09	72.44	214.24	63.06
2	2217 Urban Development	34.06	23.06	67.70	21.92	64.36
3	2245 Relief on account of Natural Calamities	6557.05	3348.24	51.06	2820.06	43.01
4	2551 Hill Areas	33.35	18.88	56.61	18.79	56.34
5	2702 Minor Irrigation	82.88	61.84	74.61	43.63	52.64
6	2801 Power	46.42	23.48	50.58	15.63	33.67
7	3054 Roads and Bridges	2606.45	1470.62	56.42	1024.74	39.32
8	3454 Census, Surveys and Statistics	72.51	40.99	56.53	37.91	52.28
9	3604 Compensation and Assignments to Local Bodies and Panchayati Raj Institutions	60.04	60.04	100	9	14.99
10	4055 Capital Outlay on Police	108.20	95.68	88.43	90.77	83.89
11	4059 Capital Outlay on Public Works	497.77	259.61	52.15	174.19	34.99
12	4210 Capital Outlay on Medical and Public Health	462.24	255.77	55.33	184.82	39.98
13	4216 Capital Outlay on Housing	49.74	35.54	71.45	27.83	55.95
14	4402 Capital Outlay on Soil and Water Conservation	736.97	468.60	63.58	397.08	53.88
15	4415 Capital Outlay on Agricultural Research and Education	21.02	12.78	60.80	3.01	14.32
16	4405 Capital Outlay on Fisheries	25	18.75	75	8.01	32.04
17	4701 Capital Outlay on Major and Medium Irrigation	46.16	42	90.99	42.17	91.36

Sr. No.	Major Head	Total expenditure during the year	Expenditure during the last quarter of the year		Expenditure during March 2014	
			Amount	Percentage of total expenditure	Amount	Percentage of total expenditure
18	4801 Capital Outlay on Power Projects	279.91	143.53	51.28	80.95	28.92
19	5054 Capital Outlay on Roads and Bridges	3005.78	1751.79	58.28	1059.46	35.25
20	5452 Capital Outlay on Tourism	16	16	100	16	100
21	6003 Internal Debt of the State Government	76.78	52.83	68.81	52.83	68.81
22	6425 Loans for Co-operation	70.22	48	68.36	48	68.36
23	7610 Loans to Government Servants etc.	102.67	83.42	81.25	66.56	64.83

Source: Appropriation Accounts 2013-14, Monthly Civil Accounts for March 2014, Information from Principal Accountant General (Accounts and Entitlements)-I, Maharashtra, Mumbai and Accountant General (Accounts and Entitlements)-II, Maharashtra, Nagpur

Uniform flow of expenditure is the primary requirement of proper budgetary control which was lacking in the Major Heads as shown in **Table 2.2**, indicating deficient financial management. An analysis of this aspect in the selected grant is included in **Paragraph 2.4.3**.

2.4 Outcome of review of selected grant

Audit conducted (October 2014) a review of the budgetary procedure and control over expenditure of M-4 'Capital Expenditure on Food'. Important findings are detailed below.

2.4.1 Introduction

Grant M-4 (Capital Expenditure on Food) accounts for transactions relating to purchase of food grains for Public Distribution System under Major Head - 4408 Capital Outlay of Food grains, Storage and Warehousing. Further, the difference in the purchase cost and selling price of food grain is treated as subsidy and the same is debited to Major Head - 2408. The budget provision kept under Major Head - 4408 for procurement reduced by Part III recoveries (Part III- Receipts realized by selling food grains is treated as reduction of expenditure) is kept as the budget provision under Major Head - 2408 towards subsidy under the scheme sub-heads.

The overall position of budget provisions, actual disbursements and savings under M-4 grant during the last three years is shown in **Table 2.3**.

Table 2.3: Financial overview of grant M-4

(₹ in crore)

Year	Original provision	Supplementary provision	Total grant or appropriation	Actual expenditure	Savings
Grant number M-4					
2011-12	3910.81	0	3910.81	3529.37	381.44
2012-13	4164.31	50.00	4214.31	3638.64	575.67
2013-14	3686.31	60.00	3746.31	3572.48	173.83

Source: Appropriation Accounts of respective years

2.4.2 Substantial savings/excesses under sub-heads

Scrutiny of the Appropriation Accounts revealed that under Grant M-4, of the total 10 sub-heads commented upon by audit on savings/excesses occurred during the years 2011-12 to 2013-14, there were five such sub-heads where savings/excesses were more than ₹ one crore, as detailed in **Table 2.4**.

Table 2.4: Scheme-wise savings of more than ₹ one crore

(₹ in crore)

Sr. No	Year	Sub-head	Total grant	Expenditure	Saving (-) / excess (+)
1	2011-12	4408-01-101(02)(02) Mofussil-Cost of Purchase	2310.53	2317.53	(+)7.00
2	2012-13	4408-01-101(02)(02) Mofussil-Cost of Purchase	1973.79	1967.78	(-)6.01
3	2012-13	4408-02-101(01)(01) Construction of New Godowns (Mofussil)	60.00	45.99	(-)14.01
4	2013-14	4408-01-101(02)(09) Provision for purchase under National Food Security Scheme – Mofussil	77.04	65.01	(-)12.03
5	2013-14	4408-01-101(02)(01) Mumbai City – Cost of Purchase	791.52	851.53	(+)60.01

Source : Appropriation Accounts of respective years

In respect of sub-head 4408-01-101(02)(02) at Sr. No. 1 above, the Food, Civil Supplies and Consumer Protection Department had proposed two notes of error in February 2013 and November 2013 which increased the expenditure to ₹ 2,328.29 crore and the excess to ₹ 17.76 crore from ₹ seven crore.

2.4.3 Rush of expenditure

Under the Grant M-4, expenditure ranging from 21 per cent to 64 per cent was incurred in the month of March during 2011-12 and 2012-13, as detailed in **Table 2.5**.

Table 2.5: Rush of expenditure in grant number M - 4

(₹ in crore)

Month and year	Major Head and sub-head	Total grant	Expenditure incurred in March	Percentage of expenditure incurred in March
March 2012	4408-02-101(01)(01) Construction of new godowns (Mofussil)	36.88	23.70	64
March 2012	4408-01-101(02)(01) Mumbai City - Cost of Purchase	864.88	179.45	21
March 2013	4408-101(02)(01) Mumbai City - Cost of Purchase	1004.46	338.87	34

Source : Information received from Principal Accountant General (Accounts and Entitlement)-I, Maharashtra, Mumbai

Uniform flow of expenditure, which is the primary requirement of proper budgetary control, was lacking in the above sub-heads, indicating deficient financial management by the department.

2.4.4 Observations on compilation of accounts under Grant M-4

Test check of six³⁵ District Supply Officers (DSOs) holding personal ledger accounts under Grant M-4 revealed the following:

- No uniformity was maintained in the submission of accounts by the DSOs to the Financial Advisor and Deputy Secretary of Food, Civil Supplies and Consumer Protection Department.
- There were differences in the balances between the departmental accounts and the treasury accounts. These differences (₹ 211.62 crore) were pending for a long period (1960-2013). Further action to account for this difference has not been taken by the department as of March 2014. As a result possibility of embezzlement/loss cannot be ruled out.
- The registers of monthly expenditure were incomplete. Corrections in the compiled accounts were carried out in pencil. There were differences between the figures shown in the treasury certificates and that shown in the compiled accounts.
- There were delays in submission of compiled accounts to the Principal Accountant General (Accounts and Entitlement)-I, Maharashtra, Mumbai for the years 2011-12 and 2012-13, resulting in their exclusion from the Monthly Civil Accounts.

2.5 Advances from Contingency Fund

The Contingency Fund of the State has been established under the Bombay Contingency Fund Act, 1956 in terms of provisions of Article 267 (2) and 283 (2) of the Constitution of India. Advances from the fund are to be made only for meeting expenditure of an unforeseen and emergent character, postponement of which till its authorisation by the Legislature would be undesirable. The fund is in the nature of an imprest and its corpus is ₹ 150 crore, which was temporarily raised from time to time to ₹ 500 crore. The balance at the beginning of 2013-14 was ₹ 650 crore. During the year 2013-14, ₹ 10 crore drawn from the fund has not been recouped till the close of the year. The closing balance of the fund as on 31 March 2014 was ₹ 140 crore.

During 2013-14, of the 18 sanctions issued by FD for an amount of ₹ 761.24 crore, 15 withdrawals amounting to ₹ 205.44 crore were made from the fund. In three out of 18 sanctions, advances amounting to ₹ 18.61 crore were not drawn by the departments concerned, indicating that the funds were not required to meet expenses of emergent character. In another three cases, as listed in **Appendix 2.10**, the character of expenditure for which the departments concerned had obtained advances from the fund was foreseeable. Therefore, the drawals from the Contingency Fund was irregular. Further, in respect of seven sanctions amounting ₹ 623.61 crore, the actual expenditure ranged between zero and 18.43 *per cent* of the sanctioned amount, as detailed in **Appendix 2.11**.

2.6 Misclassification of expenditure especially from grants-in-aid

During 2013-14, grants-in-aid of ₹ 783.56 crore (13 cases) and subsidies of ₹ 14.35 crore (one case) released by the GoM was classified and booked under capital expenditure heads instead of revenue expenditure heads of accounts, resulting in understatement of the revenue deficit by ₹ 797.91 crore.

³⁵ DSO- Mumbai, DSO-Pune, DSO-Sindhudurg, DSO-Ratnagiri, DSO-Raigad and DSO-Nashik

2.7 Outcome of inspection of treasuries

The major irregularities noticed by the Principal Accountant General (Accounts and Entitlements)-I, Maharashtra, Mumbai and the Accountant General (Accounts and Entitlements)-II, Maharashtra, Nagpur during inspection of 33 district treasuries (including 323 sub-treasuries) and the Pay and Accounts Office, Mumbai during 2013-14 are brought out in the succeeding paragraphs:

2.7.1 Transfer of funds to personal deposit accounts

The Personal Deposit (PD) accounts, also known as Personal Ledger Accounts (PLA), are in the nature of a banking account kept in the treasuries. The GoM is authorised to keep funds required for specific purposes in the PD accounts by transfer of funds from the Consolidated Fund. Generally, administrators³⁶ are required to close such accounts on the last working day of the year and transfer the unspent balances back to the Government accounts (Consolidated Fund). However, as on 31 March 2014, 4,221 PD accounts showing a total balance of ₹ 9,254.78 crore were not transferred back to the Consolidated Fund, as indicated in **Table 2.6**.

Table 2.6: Status of personal deposit accounts during 2013-14

Sr. No.	Particulars	Number	Particulars	Amount (₹ in crore)
1	Opening balance	6242	Opening balance	7952.89 [#]
2	Newly opened	39	Amount credited	19636.48
3	Closed accounts	2060	Amounts disbursed	18334.59
4	Closing Balance	4221	Closing balance	9254.78

Source: Finance Accounts 2013-14

[#] Difference in opening balance is due to rectification of misclassification during previous year

Out of ₹ 19,636.48 crore credited to PD accounts (including receipts from other sources) during 2013-14, ₹ 3,700.48 crore (19 per cent) was credited in March 2013 alone.

The aggregate amount of the unspent balances in the accounts of the administrators was not readily ascertainable as such funds also included receipts from sources other than the Consolidated Fund of the State.

2.7.2 Non-reconciliation in personal deposit/personal ledger accounts balances

As per paragraph 589 of Maharashtra Treasury Manual, Treasury Officer is required to obtain a certificate of balance at the end of each year from the administrator of PLA. After obtaining such certificate, differences if any, is required to be reconciled with the treasury figures and the certificate of balance, after reconciliation with the treasury, should be forwarded to Principal Accountant General (Accounts and Entitlements)-I, Maharashtra, Mumbai for confirmation. Inspection of treasuries revealed the following:

- In 216 cases, there was difference between the administrators' balance and the treasury/Pay and Accounts Office balance.
- In 357 cases, there was difference between the treasury balance and the sub-treasury balance.
- In 276 cases, there was difference between the sub-treasury balance and the administrators' balance.

³⁶ Personal deposit/Personal ledger account holders

Besides, 1,496 out of 6,242 administrators have not furnished the certificates of balances as on March 2013 to Treasury Officers/ Pay and Accounts Office.

2.7.3 Personal ledger accounts in Government hospitals and medical colleges

2.7.3.1 Transaction of Government revenue and expenditure outside Consolidated Fund

As per Article 266 and 204 of the Constitution of India, all revenues received by the State shall form part of the Consolidated Fund of the State and no money shall be withdrawn from the Consolidated Fund of the State except under appropriation made by law. The GoM however, authorised the heads of Government hospitals and medical colleges to retain the fees and other hospital charges received from patients in their PLA under the Public Account and utilise the same for meeting various expenses. The position of receipts into and payments from PLA in Government hospitals and medical colleges during 2013-14 is shown in **Table 2.7**.

Table 2.7: Position of receipts into and payments from Personal Ledger Accounts during 2013-14

Particulars	Amount (₹ in crore)
Opening balance	134.79
Amount credited (including recoupment) to PLA during the year	94.64
Expenditure incurred from PLA during the year	53.08
Unspent balance in the PLA as on 31 March 2014	176.35

Source: Finance Accounts of 2013-14

2.7.3.2 Drawal of funds to avoid lapse of budget grants

On GoM instructions, Cama and Albles hospital drew (March 2010) an amount of ₹ 10.91 crore on Abstract Contingent (AC) bill for purchase of equipment and credited the same into the PLA of the hospital. In March 2011, an amount of ₹ one crore drawn on AC bill for the same purpose was also credited into the PLA though, there was no specific authorisation for the same. Scrutiny of the records revealed that out of the total ₹ 11.91 crore drawn, an amount of ₹ 1.47 crore was lying unutilized as of July 2014 and the Detailed Contingent bills against these AC bills were pending for a period of three to four years. This clearly showed that the amounts were drawn on AC bills and kept in PLA to avoid lapse of budgetary grants.

2.7.3.3 Unexplained deficit in cash balances

As per the provisions of Bombay Financial Rules, 1959 and MTR, 1968, the cash book should be closed and balanced each day and the balance of each column at the end of each month should be verified with the balance of cash in hand and a certificate to that effect recorded in the cash book under the signature of Government servant responsible for the money.

In V S General hospital, Thane, the cash balance as per PLA cash book as on 10 July 2014 was ₹ 36,97,316. In support of this balance, there were pending advances of ₹ 13,98,007 and paid vouchers of ₹ 6,88,789 only. Thus, there was a deficit of ₹ 16,10,520 in the cash balance. On enquiry by audit, the Chief Administrative Officer of the hospital stated (July 2014) that the cashier could not hand over the cash due to his sudden illness.

The fact remained that the PLA cash balance was reduced by an amount of ₹ 16,10,520 which was kept out of Government account. Further, the chances of misappropriation of cash in this case can also not be ruled out. This also indicated

lack of monitoring at the level of the hospital, Directorate of Health Services (DHS) and the Public Health Department (PHD).

2.7.3.4 Unnecessary continuation of personal ledger accounts

- In September 2007, Civil Surgeon, Government hospital, Latur was merged with the Dean, Government medical college and hospital, Latur. However, the balance of ₹ 11,14,698 lying dormant since September 2007 in the PLA of Civil Surgeon, Government hospital, Latur was not merged.
- As per the PHD directives of June 1970, the DHS, Mumbai was declared as the administrator of PLA for crediting specific proceeds and interest received from various funds³⁷.

Scrutiny of PLA cash book of DHS, Mumbai for the period 2011-12 to 2013-14 revealed that there were no transactions for the items (as indicated in the footnote) for which it was opened. Instead, the funds disbursed by Water Supply and Sanitation Department to DHS, for strengthening of district level health laboratories and water quality monitoring facilities, was credited into the PLA. This PLA was having a closing balance of ₹ 7.71 crore as on March 2014. The action of DHS, Mumbai was not in order because the National Rural Drinking Water Programme guidelines (2009) and Water Supply and Sanitation Department instructions (July 2012) stipulated opening of a separate savings bank account and the interest earned thereon were to be utilised for the programme activities.

2.7.3.5 Unadjusted advances

As per Rule 8 of MTR, 1968, all moneys received by or tendered to Government Officers on account of the revenues of Maharashtra State shall not be appropriated to meet departmental expenditure, nor otherwise kept apart from the Government Account. Audit scrutiny revealed that ₹ 53.20 lakh advanced by 10 Government hospitals and medical colleges for meeting various contingent expenditure was pending settlement since 2003-04. The details are given in **Appendix 2.12**.

2.7.3.6 Violation of codal provisions/Government directives

- In seven out of 25 PLA test-checked, there were differences between the balances in PLA cash books and corresponding treasury pass books, due to non-reconciliation (**Appendix 2.13**).
- As per Rule 586 (2) of MTR, 1968, withdrawals should be made only on personal deposit cheque signed by administrators of the deposits accounts and should never be allowed to exceed the balance at credit in the deposit account concerned. However, there were minus balances in the PLA operated by two rural hospitals/medical colleges³⁸.
- As per Rule 8(1) of MTR, 1968, all moneys received by or tendered to Government Officers on account of the revenues of Maharashtra State shall without undue delay and that at any rate within two days of the receipt of the money be paid in full into a treasury or into the bank and shall be included in the treasury accounts. However, in 17 out of 23 Government hospitals/medical

³⁷ Race Day Proceeds, Interest received on securities of Bombay Hospital Maintenance Fund, Interest received on securities of Bombay Women's Victoria Fund, Interest received on securities of William Moore Memorial Fund, Interest received on securities Ardeshir Moos Memorial Scholarship Fund

³⁸ Shri Ramanand Thirth rural medical college and hospital, Ambejogai and Rural hospital, Vaijapur, Dist. Aurangabad

colleges, there were delays ranging from one to 365 days in crediting the daily receipts into PLA (Appendix 2.14).

2.7.4 Overpayment of pension

Overpayment of pensionary benefits of ₹ 1.64 crore was made during 2013-14 on account of incorrect calculation of dearness relief, non-adjustment of provisional Death-cum-Retirement Gratuity, non-reduction of family pension from the specific dates mentioned in the pension payment orders, etc. Of this, only ₹ 0.39 crore had been recovered up to October 2014. Thus, a balance of ₹ 1.25 crore was still outstanding.

2.8 Conclusion and recommendations

1. The overall savings of ₹ 27,625.88 crore in the Appropriation accounts was the net result of savings of ₹ 28,230.52 crore, set off by an excess of ₹ 604.64 crore. This excess expenditure requires regularisation by the State Legislature. There was rush of expenditure (14 to 100 per cent) during the last month of the financial year under 23 Major Heads.

All departments may closely monitor the expenditure against the allocations and excess expenditure over allocations be avoided to the extent possible. Funds may be surrendered well before the close of the year so as to enable their utilisation for other developmental schemes.

2. During 2013-14, grants-in-aid of ₹ 783.56 crore (13 cases) and subsidies of ₹ 14.35 crore (one case) released by the GoM was classified and booked under capital expenditure heads instead of revenue expenditure heads of accounts, resulting in understatement of the revenue deficit by ₹ 797.91 crore.

The Government may ensure compliance to IGAS in budget formulation so that the expenditure is correctly accounted for in the Government accounts.

CHAPTER - III
FINANCIAL REPORTING

A sound internal financial reporting with relevant and reliable information significantly contributes to efficient and effective governance by the State Government. Compliance with financial rules, procedures and directives as well as the timeliness and quality of reporting on the status of such compliances is thus, one of the attributes of good governance. The reports on compliance and controls, if effective and operational, assist the State Government in meeting its basic stewardship responsibilities, including strategic planning and decision-making. This Chapter provides an overview and status of the State Government's compliance/non-compliance with various financial rules, procedures and directives during the current year.

3.1 Delay in furnishing utilisation certificates

The Bombay Financial Rules, 1959 provide that for the grants provided for specific purposes, utilisation certificates (UCs) should be obtained by the departmental officers from the grantee institutions and after verification, the UCs should be forwarded to the concerned accounting offices (Principal Accountant General (Accounts and Entitlements) I, Mumbai, Accountant General (Accounts and Entitlements) II, Nagpur and Pay and Accounts Office within 12 months from the dates of their sanction. The department-wise position of outstanding UCs is given in **Appendix 3.1**. The year-wise position of total outstanding UCs in the State as on 31 March 2014 is given in **Table 3.1**.

Table 3.1: Year-wise position of outstanding UCs as of 31 March 2014

Year	Number of UCs awaited	Amount involved (₹ in crore)
Upto 2011-12	78520	38206.76
2012-13	8117	8840.38
2013-14	20313	21612.61
Total	106950	68659.75

Source : Finance Accounts of respective years

The major departments with large pendency (amount-wise) were Urban Development, School Education and Sports, Planning Department, Co-operation, Marketing and Textiles Department, Tribal Development and Rural Development and Water Conservation Department. The large pendency in submission of UCs indicates lack of monitoring of utilisation of grants and loans by the departments.

3.1.1 Utilisation certificates in Urban Development Department

3.1.1.1 Introduction

Audit of records pertaining to submission of UCs in Urban Development Department (UDD) was conducted to assess whether the grants-in-aid (GIA) disbursed by the Controlling Officers were properly utilised by the grantee institutions for the purpose for which it was sanctioned.

3.1.1.2 Audit coverage

Audit examined the process of submission of UCs and their pendencies in respect of GIA given by the UDD during the period 2009-10 to 2013-14. In this regard, test check of records in the UDD and its Controlling Officers³⁹ was conducted.

3.1.1.3 Audit criteria

Bombay Financial Rules (BFR) 1959, annual circulars/instructions of Finance Department, GoM and instructions/directives issued by GoM from time to time through Government Resolutions.

3.1.1.4 Pendency of utilisation certificates

UDD being the administrative department is responsible to have an adequate supervisory and inspectoral machinery to keep a constant watch on the outstanding UCs till the UCs are received,

The position of pending UCs in UDD as on 31 March 2014 was as shown in **Table 3.2**.

Table 3.2: Year wise position of pending utilisation certificates as on 31 March 2014

Year	No. of UCs pending	UCs pending per cent	Amount (₹ in crore)	Amount in per cent
Up to 2008-09	2114	56.94	2346.53	14.76
2009-10	433	11.66	2604.65	16.39
2010-11	152	4.09	1745.32	10.98
2011-12	189	5.09	2052.66	12.92
2012-13	364	9.80	2826.83	17.79
2013-14	461	12.42	4316.56	27.16
Total	3713	100	15892.55	100

Source: Data obtained from Principal Accountant General (Accounts and Entitlements)-I, Maharashtra, Mumbai, Accountant General (Accounts and Entitlements)-II, Maharashtra, Nagpur and Pay and Accounts Office, Mumbai

Table 3.2 indicates large pendencies of UCs up to 2008-09 in terms of number of outstanding UCs (56.94 per cent) and more than 31 per cent in terms of amount prior to March 2010.

The State Public Accounts Committee (PAC) in its meeting held in September 2012 expressed concerns over the pendency of UCs in UDD and directed the Finance Department to institute remedial measures for clearance of pendencies. Despite the concerns expressed by the PAC in September 2012, the pendencies in UC, in terms of number and amount, has shown an increasing trend during 2011-14, except a marginal decrease in number during 2012-13, as shown in **Table 3.3**.

Table 3.3: Year wise pendency of UCs in UDD

Year	Number	Amount (₹ in crore)
2011-12	3676	11835.51
2012-13	3598	12660.56
2013-14	3713	15892.55

Source : Information received from Principal Accountant General (Accounts and Entitlement)-I, Maharashtra, Mumbai, Pay and Accounts Office, Mumbai and Principal Accountant General (Accounts and Entitlement)-II, Maharashtra, Nagpur

3.1.1.5 Audit findings

Systemic deficiencies

Non maintenance of grants-in-aid register

As per Rule 149 read with Section – II of Appendix 22 of BFR 1959, a register of grant indicating the grant sanctioned and released; purpose of grant; conditions

³⁹ Director of Municipal Administration (DMA), Mumbai; Director of Maharashtra Fire Services (DMFS), Mumbai; Director of Town Planning and Valuation (DTP), Pune; Mumbai Metropolitan Region Development Authority (MMRDA), Mumbai

attached to the grant; date by which statement of accounts are required to be furnished by the grantee institutions and the reasons for the delay, if any; date by which the UC is to be furnished to the Accountant General and the reasons for delay, if any; unspent balance *etc.* should be invariably maintained by the sanctioning authority. Audit observed that no such register was being maintained by the UDD and three of the four Controlling Officers (DMA, Mumbai; DMFS, Mumbai; and DTP, Pune). As a result, audit could not verify the status of pending UCs with respect to the sanctions and releases of GIA, unspent balances *etc.* made by the UDD and Controlling Officers.

Non-maintenance of database of utilisation certificates

The UDD did not evolve a system for creating a database of sanctions so as to enable them to monitor the releases, utilisations, rendition of UCs by the grantee institutions, unspent balances, *etc.* Since the department did not maintain any database, it was not able to determine the quantum of pendencies, scheme-wise. Test-check of six schemes revealed that the GoI and the GoM sanctioned/released GIA amounting to ₹ 192.40 crore to 58 Urban Local Bodies (ULBs) and 35 District Collectors during 2007-08 to 2013-14. However, the ULBs and the District Collectors did not furnish UCs amounting to ₹ 192.40 crore as of March 2014. The details are indicated in **Appendix 3.2**. The UDD did not furnish (October 2014) any specific reasons for pendency of UCs in these schemes.

Absence of condition for submission of utilisation certificates

Provision was made (May 2012) by UDD for the year 2012-13 for an amount of ₹ 372.34 crore towards the State Plan Scheme of 'Nagari Dalit Vasti Improvement Scheme'. The UDD released ₹ 279.25 crore to 35 districts in September 2012 and March 2013. Audit observed that the sanction orders did not carry the condition regarding submission of UCs. UDD stated (August 2014) that while the initial Government Resolution of 2002 necessitated submission of UCs, it was not reiterated in the sanction orders. However, instructions have been issued to all the Collectors to submit UCs in respect of this scheme. This indicates lack of monitoring and inadequate control by the department.

Direct disbursement of grants

In one case, the UDD sanctioned (March 2013) an amount of ₹ 30.82 crore to Udgir Municipal Council, Latur for road development work under Maharashtra Swarnajayanti Nagarotthan Maha Abhyian. Audit observed that the UDD bypassed the nodal agency for this scheme (DMA, Mumbai) and disbursed the amount directly to the Municipal Council. No reasons were found on record for such deviation in the procedure. Direct disbursement of GIA to the implementing agencies affects the monitoring of UCs by the Controlling Officer.

Causes for the pendencies of utilisation certificates

Common discrepancies in submission of utilisation certificates

The Principal Accountant General (Accounts and Entitlement) had been regularly communicating to the departments the discrepancies noticed in the UCs furnished by the Controlling Officers. The UCs which were not found acceptable are returned in original due to (i) non-signing of the UCs by the Controlling Officers; (ii) mismatch of voucher number and date indicated in the treasury drawals with that mentioned in the UCs; (iii) non-mentioning of voucher number and date; (iv) non-mentioning of specific purpose for which GIA was drawn; (v) mismatch of sanction order and date indicated in the GIA with that indicated in the UCs;

(vi) non-mentioning of sanction order and date; *etc.* The UCs are also required to be furnished in the prescribed format.

The GoM should ensure that UCs in the proper format are furnished by the Controlling Officers, without any discrepancies.

Slow progress of work

Slow progress of work leads to delay in submission of UCs and increases the pendencies. Four projects sanctioned under JNNURM at a cost of ₹ 809.52 crore and scheduled for completion between March 2011 and March 2014 remained incomplete even after lapse of two to five years and incurring an expenditure of ₹ 479.45 crore as of March 2014. The physical progress of these works ranged between 41.28 *per cent* and 70.12 *per cent* (**Appendix 3.3**).

Non-submission of utilisation certificates to the PAO/Accountant General

Audit observed that in the following cases UCs received by the Controlling Officers were not forwarded to the PAO/Accountant General:

- Under the Centrally Sponsored Scheme for “Strengthening of Fire and Emergency Services in the State” grants amounting to ₹ 2.10 crore (State Share) and ₹ 6.65 crore (Central Share) were released to DMFS, Mumbai during 2010-11 to 2012-13. It was seen that while DMFS submitted UCs pertaining to Central Share and endorsed the same to the UDD, the same was not forwarded to the PAO by UDD.
- Under JNNURM, 2,530 buses were planned to be procured for 10⁴⁰ mission cities. A grant of ₹ 260.29 crore (GoI share: ₹ 184.76 crore and GoM share: ₹ 75.53 crore) was released to all the 10 mission cities. It was observed that though UCs were collected from eight mission cities⁴¹ by the Nodal Agency (MMRDA, Mumbai), the same was not forwarded to the PAO/Accountant General.

Unutilised grants not surrendered

As per Rule 149 read with Section – II of Appendix 22 of BFR 1959, unspent balances of GIA, if any, are to be surrendered by the grantee institutions. In the following cases discussed below the unspent balances of GIA were not surrendered by the grantee institutions.

- Special grants of ₹ 1,510.07 crore was sanctioned by UDD during 2006-07 to 2013-14 to various Municipal Councils (MCs) for distinctive works especially for development of basic amenities. It was observed that though ₹ 313.26 crore remained unutilised at the end of March 2014, the same was not surrendered to UDD by the MCs (**Appendix 3.4**).
- UDD approved 49 projects to 37 ULBs for which an amount of ₹ 1,022.93 crore was disbursed during 2009-10 to 2013-14 as State share. An expenditure of ₹ 582.92 crore was incurred by the ULB as on March 2014. Twenty three projects for which ₹ 326.34 crore was disbursed to 22 ULBs during 2010-11 to 2013-14 did not commence even after lapse of one to four years. However, this unspent balance was not surrendered to UDD.
- UDD sanctioned and disbursed ₹ 19.86 crore to 35 ULBs during 2009-10 to 2012-13 for building fire stations and procurement of fire engines. Scrutiny of

⁴⁰ Mumbai, Navi Mumbai, Thane, Nagpur, Pune, Pimpri, Nanded, Kalyan, Mira-Bhayander and Nashik

⁴¹ The project was incomplete in Pune and Pimpri

records at DMFS, Mumbai revealed that the ULBs utilised only ₹ 5.52 crore (28 per cent) for procurement of fire engines only and the unspent balance of ₹ 14.34 crore was not surrendered.

- UDD sanctioned GIA amounting to ₹ 35.78 crore to 30 Municipal Councils between 1991-92 and 2004-05 under the Centrally Sponsored Scheme of Integrated Development of Small and Medium Towns (since subsumed in UIDSSMT) against which, an expenditure of ₹ 29.22 crore was incurred. The unspent balance of ₹ 6.56 crore was however, lying unutilised for a long period from nine to 22 years as of March 2014.
- The UDD stated (September 2014) that the GIA was expected to be utilised for the purpose for which it was sanctioned. However, efforts were being made to utilise the entire grant.
- Of the total grant of ₹ 201.63 crore released to two Municipal Corporations (Amravati and Aurangabad) for various schemes⁴² during 2011-12 to 2013-14, only ₹ 71.08 crore (35 per cent) could be utilised leaving an unspent balance of ₹ 130.55 crore (65 per cent) at the end of March 2014, which was not surrendered.

3.2 Non-submission/delay in submission of accounts by grantee institutions

In order to identify the institutions which attract audit under Section 14 of the Comptroller and Auditor General's (Duties, Powers and Conditions of Service) Act, 1971, the Government/heads of departments are required to furnish to audit every year, detailed information about the financial assistance given to various institutions, the purpose of assistance granted and the total expenditure of the institutions. The details of such assistance released to the institutions during the year were awaited from Government departments (October 2014).

According to the accounts received for the year 2013-14, 647 institutions attracted audit by the Comptroller and Auditor General of India. Of these, 52 institutions have been audited during 2013-14.

Table 3.4 shows age-wise arrears of annual accounts due up to 2013-14 in respect of 6,501 annual accounts as of September 2014.

Table 3.4: Age-wise arrears of Annual Accounts due from institutions

Delay in number of years	Number of accounts
0-1	1779
1-3	2228
3-5	1502
5-7	837
7-9	85
9 and above	70
Total	6501

Source : Information compiled by Principal Accountant General (Audit)-I, Maharashtra, Mumbai and Principal Accountant General (Audit)-II, Maharashtra, Nagpur

Non-submission of information regarding grants and loans paid to various institutions and non-furnishing of accounts by them and the risk of mis-utilisation of the funds has been brought to the notice of the Government.

⁴² Nagari Dalit Vasti Sudhar Yojana, Ramai Awaas Yojana, Swarnajayanti Shahari Rozgar Yojana, etc.

3.3 Delay in submission of accounts/audit reports of autonomous bodies

Several autonomous bodies have been set up by the State Government in the fields of Environment, Housing, Industries, Irrigation, Urban Development and Water Supply and Sanitation. The audit of accounts of 18 bodies in the State has been entrusted to the Comptroller and Auditor General of India. The status of entrustment of audit, rendering of accounts to audit, issuance of Separate Audit Reports and their placement in the Legislature by the autonomous bodies are indicated in **Appendix 3.5**.

Delays in submission of annual accounts ranging between one month and 32 months were noticed in the case of 10 autonomous bodies. The accounts of Maharashtra Electricity Regulatory Commission for the year 2010-11, 2011-12 was furnished to audit only in March 2014, with delay of 32 and 20 months respectively. Further, the accounts of Maharashtra State Legal Services Authority, Mumbai for the year 2008-09 was yet to be presented in the Legislature. The delays were mainly due to delays in approval of the accounts by the respective Governing Bodies. Accounts of four bodies from 2012-13 onwards and of Maharashtra State Legal Services Authority from 2009-10 onwards were yet to be received.

The inordinate delays in submission of accounts and presentation of the reports to the State Legislature resulted in delayed scrutiny of the functioning of these bodies, where Government investments are made. Further, it also delays the taking of necessary remedial action.

3.4 Delay in finalisation of *proforma* accounts by departmentally managed commercial undertakings

The departmental undertakings of certain Government departments, performing activities of quasi-commercial nature, are required to prepare *proforma* accounts in the prescribed format annually showing the working results of financial operations so that Government can assess their performance. The finalised accounts of the departmentally managed commercial and quasi-commercial undertakings reflect their overall financial health and efficiency in conducting their business.

Heads of Government departments have to ensure that the undertakings prepare such accounts and submit the same to the Principal Accountant General (Audit)-I, Maharashtra, Mumbai for audit within a specified time frame. As of March 2014, there were 49 such undertakings of which, 39 had prepared accounts up to 2012-13. In respect of five undertakings, there was large pendency in finalisation of *proforma* accounts ranging from 14 to 27 years as these were sick units and not operational and had stopped preparing accounts. Milk Transport Scheme, Worli has been closed from 2007-08 onwards. The department-wise position of arrears in preparation of *proforma* accounts and investment made by the Government are given in **Appendix 3.6**.

3.5 Misappropriations, losses, defalcations, etc.

The Bombay Financial Rules, 1959 provide that misappropriation, fraudulent drawal/payment or otherwise discovered in a treasury or any other office/department should be reported immediately by the office concerned to the next higher authority as well as to the Principal Accountant General (Audit)-I, Maharashtra, Mumbai and Accountant General (Audit)-II, Maharashtra, Nagpur.

The State Government reported 360 cases of misappropriations, defalcations, *etc.* involving ₹ 81.24 crore up to March 2014 on which final action was pending. The department-wise breakup of pending cases and age analysis is given in **Appendix 3.7**. The nature of these cases is given in **Appendix 3.8**. The age-profile of the pending cases and the number of cases pending in each category as emerged from these appendices are summarised in **Table 3.5**.

Table 3.5: Profile of misappropriations, losses, defalcations, *etc.*

Age-profile of the pending cases			Nature of the pending cases		
Range in Years	Number of cases	Amount involved (₹ in lakh)	Nature/characteristic of the cases	Number of cases	Amount involved (₹ in lakh)
0-5	135	1635.58	Theft	102	70.74
5 - 10	21	1759.86			
10 - 15	39	3624.12	Misappropriation/ Loss of material	258	8053.79
15 - 20	32	544.41			
20 - 25	23	394.62	Total	360	8124.53
25 and above	110	165.94			
Total			Cases of losses written off during the year	0	0.00
			Total pending cases	360	8124.53

Source: Data furnished by various departments and Accountant General (Accounts and Entitlements)-II, Maharashtra, Nagpur and Pay and Accounts Office, Mumbai

The reasons for which the cases were outstanding have been broadly categorised in **Table 3.6**.

Table 3.6: Reasons for the delay/pendency of cases

Reasons for the delay/pendency of cases	Number of Cases	Amount (₹ in lakh)
Departmental and criminal investigation awaited	168	2164.63
Departmental action initiated but not finalised	39	4806.13
Criminal proceedings finalised but execution of certificate cases for the recovery of the amount was pending	16	41.12
Orders for recovery or write-off awaited	54	66.94
Pending in the courts of law	83	1045.71
Total	360	8124.53

Source: Data furnished by various departments and Accountant General (Accounts and Entitlements)-II, Maharashtra, Nagpur and Pay and Accounts Office, Mumbai

It is seen from the above, that out of 360 cases involving ₹ 81.24 crore, 204 cases (57 per cent) involving ₹ 47.29 crore (58 per cent) were pending for more than 10 years. Further, while 39 cases involving ₹ 48.06 crore were pending for final departmental action, 54 cases involving ₹ 0.66 crore were pending for recovery or write-off orders.

3.6 Opaqueness in Government accounts

There is a global trend towards greater openness in Government finances. This is based on a belief that transparent budgetary and accounting practices can ensure that funds raised by the Government for public purposes will be spent as promised by the Government, while maximizing the benefits derived from spending. One crucial component of a transparent system of accounting is that the forms of accounts in which the receipts and expenditure of the Government are reported to the Legislature, are constantly reviewed and updated so that they truly reflect receipts and expenditure in respect of all major activities of the Government in a transparent manner.

Minor Heads 800-Other Expenditure/Other Receipts are intended to be operated only when the appropriate Minor Head has not been provided in the accounts.

Routine operation of Minor Heads 800 is to be discouraged, since it renders the accounts opaque. Details of significant transactions (involving more than ₹ 50 crore and constituting more than 50 per cent of the relevant Major Head) of receipts (one item involving ₹ 65.86 crore) and expenditure (17 items involving ₹ 9,857.52 crore) at sub-head level, are given in **Appendix 3.9**.

3.7 Reconciliation of receipts and expenditure

All Controlling Officers are required to reconcile the receipts and expenditure of the Government with the figures accounted for by the offices of the Principal Accountant General (Accounts and Entitlements)-I, Maharashtra, Mumbai or Accountant General (Accounts and Entitlements)-II, Maharashtra, Nagpur or the Pay and Accounts Office, Mumbai, as the case may be. Such reconciliation had been completed for an expenditure of ₹ 1,20,142.02 crore (75 per cent) against the total expenditure of the Government amounting to ₹ 1,60,633.08 crore and for receipts of ₹ 21,481.77 crore (20 per cent) against the total receipts of the Government amounting to ₹ 1,09,435.36 crore.

3.8 Pendency in submission of detailed contingent bills against abstract contingent bills

As per the Maharashtra Treasury Rules, 1968, the Drawing and Disbursing Officers (DDOs) are required to submit Detailed Contingent (DC) bills which are vouchers in support of final expenditure, against Abstract Contingent (AC) bills drawn, within 30 days to the offices of the Principal Accountant General (Accounts and Entitlements)-I, Maharashtra, Mumbai or the Accountant General (Accounts and Entitlements)-II, Maharashtra, Nagpur or the Pay and Accounts Office, Mumbai, as the case may be.

As on 31 March 2014, 6,673 DC bills amounting to ₹ 985.02 crore were not received in the offices of the Principal Accountant General (Accounts and Entitlements) I, Maharashtra, Mumbai/Accountant General (Accounts and Entitlements) II, Maharashtra, Nagpur/Pay and Accounts Office, Mumbai. Year-wise details and the department-wise position are given in **Table 3.7** and **Appendix 3.10** respectively.

Table 3.7: Pendency in submission of DC bills against AC bills

(₹ in crore)

Year	AC bills drawn		DC bills received		Outstanding AC bills	
	Number	Amount	Number	Amount	Number	Amount
Upto 2011-12	103753	3648.58	99113	3181.21	4640	467.37
2012-13	2930	419.36	2602	191.86	328	227.50
2013-14	2746	311.64	1041	21.49	1705	290.15
Total	109429	4379.58	102756	3394.56	6673	985.02

Source : Finance Accounts 2013-14

3.9 Conclusion and recommendations

1. Non-submission of utilisation certificates (1,06,950) amounting to ₹ 68,659.75 crore indicated lack of proper monitoring by the departments in utilisation of grants and loans given for specific purposes. In the Urban Development Department, 3,713 utilisation certificates amounting to ₹ 15,892.55 crore were pending at the end of March 2014.

The sanctioning authorities/concerned departments may evolve a mechanism to ensure that utilisation certificates in respect of the grants released for specific purposes are furnished by the grantee institutions on time.

2. There were delays in submission/finalisation of accounts by autonomous bodies/commercial undertakings as a result, Government's investments in these organisations could not be scrutinised by audit.

The Controlling Departments may identify the reasons for delay in finalisation of accounts of autonomous bodies/ undertakings and institute remedial measures to ensure that arrears in accounts are cleared in a time bound manner.

Mumbai,
The 28 January 2015

(MALA SINHA)
Principal Accountant General (Audit)-I,
Maharashtra

Countersigned

(SHASHI KANT SHARMA)
Comptroller and Auditor General of India

New Delhi,
The 02 February 2015

APPENDICES

State Profile

(Reference: Profile of Maharashtra; Page 1)

A		GENERAL DATA		
Sr. No.	Particulars		Maharashtra figures	
1	Area		3.08 lakh sq. km.	
2	Population			
	a	As per 2001 Census	9.69 crore	
	b	As per 2011 Census	11.24 crore	
3	a	Density of Population (as per 2001 census) (All India Density = 325 persons per sq. km.)	315 persons per sq. km.	
	b	Density of Population (as per 2011 census) (All India Density = 382 persons per sq. km.)	365 persons per sq. km.	
4	* Population Below Poverty Line (BPL) (All India Average = 21.92 per cent)		17.35 per cent	
5	a	Literacy (2001) (All India Average = 64.8 per cent)	76.88 per cent	
	b	Literacy (2011) (All India Average = 74.4 per cent)	82.30 per cent	
6	Infant mortality **(per 1000 live births) (All India Average = 40 per 1000 live births)		25	
7	Life Expectancy at birth *** (All India Average = 65.8 years)		69.9 years	
8	Gini Coefficient **** (A measure of inequality of income among the population. Value rate is from zero to one. Value closer to zero indicates inequality is less and vice versa)			
	a	Rural (All India = 0.29)	0.27	
	b	Urban (All India = 0.38)	0.41	
9	Gross State Domestic Product (GSDP) 2013-14 at current price		1476233 crore	
10	Per capita GSDP CAGR (2004-05 to 2013-14)	Maharashtra	13.23 per cent	
		General Category States	14.88 per cent	
11	GSDP CAGR (2004-05 to 2013-14)	Maharashtra	15.59 per cent	
		General Category States	15.49 per cent	
12	Population growth@ (2004-05 to 2013-14)	Maharashtra	16.00 per cent	
		General Category States	12.94 per cent	

B		FINANCIAL DATA#		
Particulars		2004-05 to 2012-13		2004-05 to 2013-14
CAGR		General Category States	Maharashtra	Maharashtra
		(In per cent)		
a	of Revenue Receipts	16.93	16.89	15.48
b	of Own Tax Revenue	16.42	16.44	15.11
c	of Non-Tax Revenue	12.49	11.70	11.92
d	of Total Expenditure	15.37	22.40	21.19
e	of Capital Expenditure	17.01	10.41	10.92
f	of Revenue Expenditure on Education	17.44	16.20	15.83
g	of Revenue Expenditure on Health	16.50	15.37	15.31
h	of Salary and Wages	14.73	14.15	13.66
i	of Pension	18.34	18.90	18.24

* Press Note on Poverty Estimates (2011-12), Planning commission, Government of India, July 2013 (Tendulkar methodology)

** Sample Registration System, Registrar General, India bulletin of September 2013

*** Economic Survey indicators for 2010-11 as shown in Economic Survey of Maharashtra 2013-14

**** Planning Commission data for 2009-10

@ Projected total population 2001-2026 by Census India

Financial data is based on the Finance Accounts of the State Government

Structure and form of Government Accounts

*(Reference: Paragraph 1.1: Page 2)***Part-A: Structure of Government Accounts :**

The accounts of the State Government are kept in three parts: (i) Consolidated Fund, (ii) Contingency Fund and (iii) Public Account.

Part I: Consolidated Fund : All revenues received by the State Government, all loans raised by issue of treasury bills, internal and external loans and all moneys received by the Government in repayment of loans shall form one consolidated fund entitled 'The Consolidated Fund of State' established under Article 266 (1) of the Constitution of India.

Part II: Contingency Fund: Contingency Fund of the State established under Article 267 (2) of the Constitution is in the nature of an imprest placed at the disposal of the Governor to enable him to make advances to meet urgent unforeseen expenditure, pending authorisation by the Legislature. Approval of the Legislature for such expenditure and for withdrawal of an equivalent amount from the Consolidated Fund is subsequently obtained, whereupon the advances from the Contingency Fund are recouped to the Fund.

Part III: Public Account: Receipts and disbursements in respect of certain transactions such as small savings, provident funds, reserve funds, deposits, suspense, remittances *etc.*, which do not form part of the Consolidated Fund, are kept in the Public Account set up under Article 266 (2) of the Constitution and are not subject to vote by the State Legislature.

Part-B: Layout of Finance Accounts

Statement No.	About
1	Statement of Financial Position
2	Statement of Receipts and Disbursements
3	Statement of Receipts in Consolidated Fund
4	Statement of Expenditure in Consolidated Fund by function and nature
5	Statement of Progressive Capital expenditure
6	Statement of Borrowings and Other Liabilities
7	Statement of Loans and Advances given by the Government
8	Statement of Grants-in-aid given by the Government
9	Statement of Guarantees given by the Government
10	Statement of Voted and Charged Expenditure
11	Detailed Statement of Revenue and Capital Receipts by minor heads
12	Detailed Statement of Revenue Expenditure by minor heads
13	Detailed Statement of Capital Expenditure
14	Detailed Statement of Investments of the Government
15	Detailed Statement of Borrowings and Other Liabilities
16	Detailed Statement on Loans and Advances given by the Government
17	Detailed Statement on Sources and Application of funds for expenditure other than on revenue account
18	Detailed Statement on Contingency Fund and Public Account transactions
19	Detailed Statement on Investments of earmarked funds

Source: Finance Accounts

MAHARASHTRA FISCAL RESPONSIBILITY AND BUDGETARY MANAGEMENT (MFRBM) ACT, 2005

The State Government has enacted the Fiscal Responsibility and Budget Management (FRBM) Act, 2005 to ensure prudence in fiscal management and to maintain fiscal stability in the State. To improve the fiscal position and to bring fiscal stability, the Act envisages progressive elimination of revenue deficit, reduction in fiscal deficit and prudent debt management consistent with fiscal sustainability. To ensure fiscal prudence the Act also provides for greater fiscal transparency in fiscal operations of the Government and conduct of fiscal policy in a medium term framework and matters connected therewith or thereto. The Fiscal Responsibility and Budgetary Management Rules (MFRBMR) were, however, framed in February 2006. The major fiscal targets for the State are as under:

- Reduce the revenue deficit by one *per cent* or more of the GSDP in the first year, 1.5 *per cent* or more in the first two years, two *per cent* or more in the first three years, beginning from the financial year 2005-06 and the entire deficit by 2008-09.
- Reduce the fiscal deficit by an amount equivalent to 0.3 *per cent* or more of the GSDP at the end of each financial year beginning with the financial year 2005-06 until the fiscal deficit is brought down to not more than three *per cent* of the GSDP. The fiscal deficit in 2008-09 and thereafter should not exceed three *per cent* of GSDP.

The FRBM Act, 2005, was, however, amended in December 2006 and renamed as Fiscal Responsibility and Budgetary Management (Amendment) Act, 2006.

The MFRBMR were, however, amended in February 2008 and renamed as Fiscal Responsibility and Budgetary Management (Amendment) Rules, 2008, having no major changes with respect to fiscal targets. It was further amended in July 2011 and renamed as Fiscal Responsibility and Budgetary Management (Second Amendment) Rules, 2011. The major fiscal targets for the State were amended as under:

- The State Government shall maintain a revenue surplus in 2011-12 and thereafter.
- The fiscal deficit of the State Government shall not exceed three *per cent* of GSDP in 2010-11 and thereafter.
- The State Government shall maintain the outstanding debt to GSDP upto 26.3 *per cent* in 2010-11, 26.1 *per cent* in 2011-12, 25.8 *per cent* in 2012-13, 25.5 *per cent* in 2013-14 and 25.3 *per cent* in 2014-15.

The MFRBMR were further amended in March 2012 and was renamed as Fiscal Responsibility and Budgetary Management (Amendment) Rules, 2012. However, there were no change in the targets fixed earlier.

Medium Term Fiscal Policy Statement

- As prescribed in the Act, the State Government laid a Medium Term Fiscal Policy Statement (MTFPS) and a Fiscal Policy Strategy Statement along with the budget before the Legislature in March 2013. MTFPS presents three years rolling targets, assumptions underlying the fiscal indicators and assessment of sustainability relating mainly to (i) balance between revenue receipts and revenue expenditure and (ii) the use of capital receipts for generating productive assets.
- As per MTFPS 2013-14, the Government has been making steady and continuous efforts to achieve improvement in spending quality to great extent. The Government is focused to improve the balanced sectoral and regional development with Central theme to achieve inclusive growth. The present policy of balanced sectoral allocation to achieve both growth and improvement in Human Development Index would continue. Borrowings would be contained well within the limit set by the Central Government and will be ensured that these are used optimally to create Capital Assets for public goods. As the guarantees given to sugar factories and textile mills have been invoked in recent past, the Government will scrutinize any future such proposals more carefully and would like to catalyse investment in infrastructure and agro-business. Budget 2013-14 reflects an attempt to gradually curtail non-productive non-plan revenue expenditure and to move towards revenue surplus status.
- The State Government has developed its own Fiscal Correction Path (FCP) indicating the milestones of outcome indicators with target dates of implementation during the period from 2007-08 to 2013-14 keeping in view the fiscal targets laid down in the FRBM Act and/or the rules made thereunder.

Source: Budget 2013-14

Outcome indicators of the State's own Fiscal Correction path

(Reference: Paragraph 1.1 ; Page 2)

		(₹ in crore)					
Item		2009-10	2010-11	2011-12	2012-13	2013-14	2014-15
		Actuals	RE	BE	Projections	Projections	Projections
A	STATE REVENUE ACCOUNT						
1	States Own Tax Revenue (SOTR)	59106.30	73495.65	83686.07	93945.98	105412.63	119554.95
2	States Own Non-Tax Revenue (NONTR)	8352.61	8993.45	9730.83	10314.68	10933.56	11589.57
3	SOTR + NONTR (1+2)	67458.91	82489.10	93416.90	104260.66	116346.19	131144.52
4	Share in Central Taxes	8248.16	11419.24	13718.05	15089.86	16598.84	18424.71
5	Plan Grants	7496.25	10573.60	11232.74	12131.36	13101.87	14150.02
6	Non-plan Grants	3706.97	2677.29	3136.23	3387.13	3658.10	3950.75
7	Total Central Transfer (4+5+ 6)	19451.38	24670.13	28087.02	30608.34	33358.81	36525.48
8	Total Revenue Receipts (3+7)	86910.29	107159.23	121503.92	134869.00	149705.00	167670.00
9	Plan Revenue Expenditure	16723.58	21164.60	25904.01	25000.00	27750.00	30802.50
10	Non-Plan Revenue Expenditure	78192.59	91682.27	95541.70	109832.00	121699.00	135130.00
11	Salary Expenditure	35173.00	43391.00	48761.00	55805.00	60665.00	63545.00
12	Pension	6946.12	11384.00	11431.00	12802.72	14339.05	16059.73
13	Interest Payments (Government Debt)	14110.50	15565.55	17540.13	21117.00	23647.00	26491.00
	Subsidies - Total (14+15)	9346.96	7949.10	7099.63	7667.60	8281.01	8943.49
14	Subsidies - General	5992.67	4817.66	4099.63	4427.60	4781.81	5164.35
15	Subsidies - Power	3354.29	3131.44	3000.00	3240.00	3499.20	3779.14
16	Total Revenue Expenditure (9+10)	94916.17	112846.87	121445.71	134832.00	149449.00	165932.50
17	Salaries+Pension+Interest (11+12+13)	56229.62	70340.55	77732.13	89724.72	98651.05	106095.73
18	as percentage of Revenue Receipts (17/8)	64.70%	65.64%	63.97%	66.53%	65.90%	63.28%
19	Revenue Surplus/Deficit (8-16)	(-)8005.88	(-)5687.64	58.21	37.00	256.00	1737.50
B	CONSOLIDATED REVENUE ACCOUNT						
1	Interest payments(Off-Budget Debt)	727.50	536.45	508.87	500.00	500.00	490.00
2	Consolidated Revenue Deficit (A19-B 1)	(-)8733.38	(-)6224.09	(-)450.66	(-)463.00	(-)244.00	1247.50
C	CONSOLIDATED DEBT						
1	Outstanding debt and liability inclusive of off-budget	181447.00	205689.00	226926.00	253449.48	283154.48	316424.08
2	Total outstanding guarantees of which guarantee on account of borrowings and Special Purpose Vehicle borrowings	17319.55	15040.87	14992.00	14678.00	14222.00	13982.00
D	CAPITAL ACCOUNT						
1	Capital Outlay	17428.66	18823.27	22438.91	26099.06	29473.42	34491.99
2	Disbursement of Loans and advances	1261.06	1108.59	898.72	982.94	1061.58	1148.51
3	Recoveries of Loans and advances	514.84	577.82	474.58	522.00	574.00	631.40
4	Other Capital Receipts	25.07	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
E1	Fiscal Deficit (A19+D1+D2-D3-D4)	26155.69	25041.68	22804.84	26523.00	29705.00	33269.60
E2	Gross Fiscal Deficit (E1+B1)	26883.19	25578.13	23313.71	27023.00	30205.00	33759.60
	GSDP at current prices	901330	1029621	1184064	1326152	1485290	1663525

Source: Information received from Government of Maharashtra

Abstract of Receipts and Disbursements for the year 2013-14 as compared to 2012-13

(Reference: Paragraph 1.1.1; Page 2)

(₹ in crore)											
Receipts					Disbursements						
2012-13			2013-14	2012-13			Non-Plan	Plan	Total	2013-14	
(1)		(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	
SECTION-A : REVENUE											
142947.23	I	Revenue receipts		149821.81	138735.98	I	Revenue expenditure	128992.09	25910.33	154902.42	154902.42
103448.58		Tax revenue	108597.96		47665.67		General services	53495.62	483.65	53979.27	
					62038.97		Social services	54118.88	16760.20	70879.08	
9984.40		Non-tax revenue	11351.97		33856.59		Education, Sports, Art and Culture	36365.26	1872.55	38237.81	
					5935.77		Health and Family Welfare	4536.22	2279.74	6815.96	
15191.92		State's share of Union Taxes	16630.43		7113.92		Water Supply, Sanitation, Housing and Urban Development	2152.57	4798.95*	6951.52*	
					57.01		Information and Broadcasting	58.75	9.07	67.82	
4675.86		Non-Plan grants	5532.58		6416.64		Welfare of Scheduled Castes, Scheduled Tribes and Other Backward Classes	3161.10	4790.28	7951.38	
					730.18		Labour and Labour Welfare	582.43	184.97	767.40	
5630.13		Grants for State Plan Scheme	3683.57		7854.51		Social Welfare and Nutrition	7193.65	2801.96	9995.61	
					74.35		Others	68.89	22.69	91.58	
4016.34		Grants for Central and Centrally sponsored Plan Schemes	4025.30*		27550.82		Economic Services	19433.30	8558.02	27991.32	
					7217.93		Agriculture and Allied Activities	5041.02	2780.21	7821.23	
					4399.25		Rural Development	913.01	2216.97	3129.98	
					48.13		Special Areas Programmes	0.50*	32.86	33.36*	
					2573.75		Irrigation and Flood Control	2127.81#	613.99	2741.80	
					5470.80		Energy	5371.95	354.17#	5726.12	
					2600.10		Industry and Minerals	2463.37	85.19	2548.56	
					4216.34		Transport	3321.04	1408.02	4729.06	
					72.06		Science, Technology and Environment	0.06	83.67	83.73	
					952.49		General Economic Services	194.54	982.94	1177.48	
					1480.52		Grants-in-aid and Contributions	1944.29	108.46	2052.75	
0.00	II	Revenue deficit carried over to Section B	5080.61		4211.25	II	Revenue Surplus carried over to Section B				0

* Higher rounding

Lower rounding

Appendix - 1.5 (contd.)

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	
SECTION B										
35971.95	III.	Opening Cash balance including Permanent Advances and Cash Balance Investment		48843.72	0	III.	Opening Overdraft from RBI			0
0.00	IV.	Miscellaneous Capital receipts		0.00	17397.98	IV.	Capital Outlay	2339.03	17681.42	20020.45
					901.69		General Services	241.57	796.95	1038.52
					1823.98		Social Services	86.67	2187.27	2273.94
					166.01		Education, Sports, Art and Culture	0.00	102.24	102.24
					460.47		Health and Family Welfare	0.00	553.00	553.00
					379.11		Water Supply, Sanitation, Housing and Urban Development	79.31	635.45	714.76
					580.35		Welfare of Scheduled Castes, Scheduled Tribes and Other Backward Classes	0.00	705.99	705.99
					93.03		Social Welfare and Nutrition	7.36	68.88	76.24
					145.01		Others	0.00	121.71	121.71
					14672.31		Economic Services	2010.79	14697.20	16707.99
					1432.97		Agriculture and Allied Activities	404.72	1059.64	1464.36
					804.37		Rural Development	0.00	802.87	802.87
					66.76		Special Area Programme	0.00	71.11	71.11
					7225.56		Irrigation and Flood Control	921.63	6956.89	7878.52
					1933.91		Energy	0.00	1658.59	1658.59
					2.24		Industry and Minerals	(-0.02)	0.41	0.39
					3119.08		Transport	456.89#	4131.19	4588.08
					87.42		General Economic Services	227.58#	16.49	244.07
					0		Science Technology and Environment	0.00	0.00	0.00
862.85	V	Recoveries of Loans and Advances		728.03		V	Loans and Advances disbursed			1645.10
208.84		From Power Projects	215.40		426.67		For Power Projects			1004.41
220.07		From Government Servants	238.37		318.45		To Government Servants			328.54
433.94		From others	274.26		670.82		To Others			312.15
4211.25	VI	Revenue surplus brought down		0.00		VI	Revenue deficit brought down			5080.61

* Higher rounding

Lower rounding

Appendix - 1.5 (concl.d.)

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
21725.12	VII. Public Debt receipts		26734.80	6652.52	VII. Repayment of Public Debt				10261.86
	External debt	0		0	External debt			0	
20974.33	Internal debt other than Ways and Means Advances and Overdraft	25770.33		5959.59	Internal debt other than Ways and Means Advances and Overdraft			9391.09	
0	Net transactions under Ways and Means Advances including Overdraft	0		0	Net transactions under Ways and Means Advances including Overdraft			0	
750.79	Loans and Advances from Central Government	964.47		692.93	Repayment of Loans and Advances to Central Government			870.77	
725	VIII. Appropriation from Contingency Fund		1350.00	875	VIII. Appropriation to Contingency Fund				850
875.00	IX. Contingency Fund		859.62	734.62	IX. Contingency Fund				1360
47059.63	X. Public Account receipts		64020.19	35511.03	X. Public Account disbursements				56434.88
4759.89	Small Savings and Provident Funds	4868.46		2572.25	Small Savings and Provident Funds			2974.67	
4960.13	Reserve Funds	5540.03		2983.70	Reserve Funds			2798.46	
(-) 11307.73	Suspense and Miscellaneous	(-)2693.61		(-) 11407.70	Suspense and Miscellaneous			11.79	
21989.52	Remittances	23958.08		21147.11	Remittances			25074.86	
26657.82	Deposits and Advances	32347.23		20215.66	Deposits and Advances			25575.10	
	XI. Closing Overdraft from Reserve Bank of India			48843.72	XI. Cash Balance at end				46883.46
				0.14	- Cash in Treasuries			0.17	
	XII. Inter State Settlement		0	(-)194.42	- Deposits with Reserve Bank			(-)277.04	
				55.10	- Local Remittances			54.88	
				4.61	- Departmental Cash Balance			4.76	
				0.49	- Permanent Advances			0.50	
				36621.16	- Cash Balance Investment			31620.91	
				12356.64	- Investment of earmarked balances			15479.28	
111430.80	Total		142536.36	111430.80	Total				142536.36

Source: Finance Accounts of respective years

Outcome of analysis of budgetary assumptions during 2013-14

(Reference: Paragraph 1.1.3; Page 5)

(₹ in crore)				
	Budget estimates	Actuals	Increase(+)/ Decrease (-)	Increase (+)/ Decrease(-) (In per cent)
1	2	3	4 (3-2)	5
Revenue Receipts	155987	149822	(-6165)	(-3.95)
<i>of which</i>				
Tax Revenue	107285	108598	1313	1.22
<i>Taxes on Sales, Trade etc.</i>	62423	62530	107	0.17
<i>State excise</i>	10535	10101	(-434)	(-4.12)
<i>Taxes on vehicles</i>	4750	5096	346	7.28
<i>Stamps and Registration fees</i>	17403	18676	1273	7.31
<i>Taxes on Goods and Passenger</i>	998	1241	243	24.35
<i>Land Revenue</i>	1760	1089	(-671)	(-38.13)
<i>Taxes and duties on electricity</i>	5830	6084	254	4.36
<i>Other taxes</i>	3586	3781	195	5.44
Non-Tax Revenue	11994	11352	(-642)	(-5.35)
<i>Interest Receipts</i>	1339	3934	2595	193.80
<i>Miscellaneous General Services</i>	393	228	(-165)	(-41.98)
<i>Non-ferrous Mining and Metallurgical Industries</i>	2633	2141	(-492)	(-18.69)
<i>Other Non-Tax Revenue</i>	7629	5049	(-2580)	(-33.82)
Share of Union Taxes and Duties	18086	16630	(-1456)	(-8.05)
Grants-in-aid from GoI	18622	13241	(-5381)	(-28.90)
Revenue Expenditure	155803	154902	(-901)	0.58
<i>of which</i>				
General Services	55690	53979	(-1711)	(-3.07)
<i>Administrative services</i>	16269	14008	(-2261)	(-13.90)
<i>Pension and Miscellaneous General Services</i>	12498	13162	664	5.31
<i>Appropriation for reduction or avoidance of debt/ transfer to RF</i>	1592	1592	0	0
<i>Interest Payments</i>	21098	21207	109	0.52
<i>Fiscal Services</i>	2589	2575	(-14)	(-0.54)
<i>Organs of State</i>	1644	1435	(-209)	(-12.71)
Social Services	71970	70879	(-1091)	(-1.52)
<i>Education, Sports, Art and Culture</i>	39053	38238	(-815)	(-2.09)
<i>Social Welfare and Nutrition</i>	7849	9996	2147	27.35
<i>Welfare of Scheduled Castes, Scheduled Tribes and Other Backward Classes</i>	8149	7951	(-198)	(-2.43)
<i>Health and Family Welfare</i>	6591	6816	225	3.41
<i>Water Supply, Sanitation, Housing and Urban Development</i>	9285	6952	(-2333)	(-25.13)
<i>Information and Broadcasting</i>	67	68	1	1.49
<i>Labour and Labour Welfare</i>	854	767	(-87)	(-10.19)
<i>Others</i>	122	91 [#]	(-31)	(-25.41)

[#] Lower rounding

Appendix - 1.6 (concl.)

1	2	3	4 (3-2)	5
Economic Services	26573	27991	1418	5.34
<i>Agriculture and Allied Services</i>	7255	7821	566	7.80
<i>Rural Development</i>	3048	3130	82	2.69
<i>Special Area Programme</i>	45	33	(-)11	(-)26.67
<i>Irrigation and Flood Control</i>	2837	2742	(-)95	(-)3.35
<i>Energy</i>	4409	5726	1317	29.87
<i>Industry and Minerals</i>	3068	2549	(-)519	(-)16.92
<i>Transport and Communication</i>	4367	4729	362	8.29
<i>Science, Technology and Environment</i>	81	84	3	3.70
<i>General Economic Services</i>	1463	1177	(-)286	(-)19.55
Grants-in-aid and contributions	1570	2053	483	30.76
Capital expenditure	23891	20020	(-)3871	(-)16.20
<i>Irrigation and Flood Control</i>	8430	7879	(-)551	(-)6.54
<i>Transport and Communication</i>	3077	4588	1511	49.11
<i>Energy</i>	2462	1659	(-)803	(-)32.62
<i>Health and Family Welfare</i>	809	553	(-)256	(-)31.64
<i>Education, Sports, Art and Culture</i>	237	102	(-)135	(-)56.96
<i>Water Supply, Sanitation, Housing and Urban Development</i>	166	715	549	330.72
<i>Rural Development</i>	3450	803	(-)2647	(-)76.72
<i>Welfare of Scheduled Castes, Scheduled Tribes and Other Backward Classes</i>	1457	706	(-)751	(-)51.54
<i>Others</i>	3803	3015	(-)788	(-)20.72
Revenue surplus (+)/ deficits (-)	184	(-)5081	(-)5265	(-)2861.41
Fiscal surplus (+)/ deficits (-)	(-)24118	(-)26018	(-)1900	7.88
Primary surplus (+)/ deficits (-)	(-)3020	(-)4811	(-)1791	59.30

Source: Finance Accounts and Budget for 2013-14

Details of funds transferred by Government of India directly to State implementing agencies

(Reference: Paragraph 1.2.2; Page 7)

GoI Scheme	Implementing agency	(₹ in crore)		
		Funds released by Government of India		
		2012-13	2013-14	Increase(+)/ Decrease (-)
DRDA- Administration (75:25)	District Rural Development Agency	14.34	22.34	8.00
Indira Awas Yojana (75:25)		508.71	755.40	246.69
Swaranajayanti Gram Swarojgar Yojana (75:25)		267.18	255.37	(-11.81)
National Rural Employment Guarantee Scheme (100:00)		1573.24	1152.92	(-420.32)
Integrated Watershed Management Programme (92:08)		522.91	183.16	(-339.75)
Sarva Shiksha Abhiyan (60:40)	Maharashtra Prathamik Shikshan Parishad	1068.81	656.54	(-412.27)
Micro Irrigation (80:20)	Agriculture Technology Management Agency	41.01	49.71	8.70
Swaranajayanti Shahari Rojgar Yojana (75:25)	State Urban Development Agency	102.72	90.74	(-11.98)
Pradhan Mantri Gram Sadak Yojana (100:00)	Maharashtra Rural Roads Development Agency	0.00	0.00	0.00
Accelerated Rural Water Supply Scheme (100:00)	State Water and Sanitation Mission	1061.71	690.27	(-371.44)
Central Rural Sanitation Scheme(100:00)		124.09	36.46	(-87.63)
National Rural Health Mission (85:15)	State Health Society Maharashtra	833.85	937.15	103.30
National Rural Health Mission (NRHM) Central Sector (100:00)		1.00	0.04	(-0.96)
National Rural Health Mission (NRHM) Central Sector (100:00)	International Institute for Population Sciences	14.72	12.35	(-2.37)
Hospitals and Dispensaries (Under NRHM) (100:00)	State Health Society Maharashtra	11.93	0.00	(-11.93)
National Programme for Prevention and Control of Fluorosis (100:00)		4.80	0.00	(-4.80)
Development and upgradation of Ayush Institutes/Colleges (100:00)		0.00	0.00	0.00
National AIDS Control Programme including STD Control (100:00)	Maharashtra State AIDS Control Society	44.10	77.33	33.23
	Mumbai Districts AIDS Control Society	12.63	14.77	2.14
Tobacco Control (100:00)	International Institute for Population Sciences	0.00	0.00	0.00
MPs Local Area Development Scheme (100:00)	District Collector, Maharashtra.	359.50	213.00	(-146.5)
Medicinal Plants (100:00)	Maharashtra State Horticulture and Medicinal Plants Board	0.00	6.82	6.82
Poultry Venture Capital Fund (100:00)	National Bank for Agriculture and Rural Development	19.65	40.00	20.35
Crime and Criminal Tracking Network and System (100:00)	Maharashtra State Police Housing Welfare Corporation Limited	0.00	0.00	0.00
National Project for Cattle and Buffalo Breeding (100:00)	Maharashtra Livestock Development Board	7.06	0.00	(-7.06)
Adult Education and Skill Development Scheme (100:00)	State Literacy Mission Authority, Maharashtra	5.00	0.00	(-5.00)
National Afforestation and Eco Development Board (100:00)	Agriculture Finance Corporation Limited	0.72	1.48	0.76
Grid Interactive Renewable Power MNRE (100:00)	The Maharashtra State Co-operative Bank Limited	25.71	16.93	(-8.78)
National Horticulture Mission (85:15)	Maharashtra State Horticulture and Medicinal Plants Board	128.2	675.30	547.10
	National Horticulture Research and Development Foundation	7.77	8.08	0.31
	National Research Centre for Citrus	0.00	5.00	5.00

Appendix - 1.7 (concl.d.)

(₹ in crore)				
GoI Scheme	Implementing agency	Funds released by Government of India		
		2012-13	2013-14	Increase(+)/ Decrease (-)
Development of Market Infrastructure Grading and Standardisation (100:00)	National Bank for Agriculture and Rural Development	151	243.90	92.90
Development of Market Infrastructure Grading and Standardisation (100:00)	Maharashtra State Agricultural Marketing Board	6.32	1.32	(-)5.00
Gramin Bhandar Yojana/ Rural Godowns (100:00)	National Bank for Agriculture and Rural Development	237	332.19	95.19
Integrated Development of Small Ruminant and Rabbits (100:00)	National Bank for Agriculture and Rural Development	8.46	2.00	(-)6.46
Establishment of Poultry Estates (100:00)	National Bank for Agriculture and Rural Development	0.00	0.00	0.00
National Bamboo Mission (100:00)	Director of Social Forestry Maharashtra State	0.00	0.50	0.50
Pollution Abatement (100:00)	Maharashtra Pollution Control Board	0.00	0.00	0.00
Development and Strengthening of infrastructure facilities for production and distribution of quality Seeds (100:00)	Maharashtra State Seeds Corporation Limited	1.22	2.94	1.72
	Maharashtra State Seeds Corporation Agency	1.20	0.00	(-)1.20
National Food Security Mission (100:00)	Maharashtra State Seeds Corporation Limited	0.00	0.00	0.00
	Maharashtra Small Farmers Agri. Business Consortium	241.82	274.32	32.50
Off Grid DRPS	Maharashtra Energy Development Agency	2.41	9.95	7.54
	National Bank for Agriculture and Rural Development	50.10	23.71	(-)26.39
Piggery Development	National Bank for Agriculture and Rural Development	10	7.80	(-)2.20
Priyadarshini Scheme	National Bank for Agriculture and Rural Development	11.48	9.00	(-)2.48
Product/Infrastructure Development for Destinations and Circuits	Maharashtra Tourism Development Corporation Limited	6.52	28.66	22.14
Total		7488.89	6837.45	(-)651.44

Source : Finance Accounts of respective years and CPSMS portal of the Ministry of Finance

Time series data on
State Government Finances

(Reference: Paragraph 1.3.; Page 8)

										(₹ in crore)									
										2009-10		2010-11		2011-12		2012-13		2013-14	
(1)										(2)		(3)		(4)		(5)		(6)	
Part A: Receipts																			
1. Revenue Receipts	86910.29		105867.82		121286.14*		142947.23		149821.81										
(i) Tax Revenue	59106.34(68)		75027.10(71)		87608.46 (72)		103448.58 (72)		108597.96 (72)										
Taxes on Agricultural Income	0.00		0.00		0.00 (0)		0.00 (0)		0.00 (0)										
Taxes on Sales, Trade, etc.	32676.02(55)		42482.72(57)		50596.36 (58)		60079.72 (58)		62530.03 (58)										
State Excise	5056.63(9)		5961.85(8)		8605.47 (10)		9297.11 (9)		10101.12 (9)										
Taxes on Vehicles	2682.30(5)		3532.90(5)		4137.42 (5)		5027.42 (5)		5095.92 (5)										
Stamps and Registration fees	10773.65(18)		13515.99(18)		14407.49 (16)		17548.25 (17)		18675.98 (17)										
Land Revenue	714.04(1)		1094.98(1)		963.81 (1)		1074.02 (1)		1088.85 (1)										
Taxes on Goods and Passengers	976.60(2)		599.88(1)		574.25 (1)		690.74 (1)		1240.68 (1)										
Other Taxes	6227.10(10)		7838.78(10)		8323.66 (9)		9731.32 (9)		9865.38 (9)										
(ii) Non-tax Revenue	8352.61(10)		8225.04(8)		8167.70 (7)		9984.40 (7)		11351.97 (8)										
(iii) State's share of Union taxes and duties	8248.11(9)		11419.78(11)		13343.34 (11)		15191.92 (11)		16630.43 (11)										
(iv) Grants-in-aid from GoI	11203.23(13)		11195.90(10)		12166.64 (10)		14322.33 (9)		13241.45 (9)										
2. Miscellaneous Capital Receipts	25.07		17.28		455.83		0.00		0.00										
3. Recoveries of Loans and Advances	514.84		640.09		558.74		862.85		728.03										
4. Total revenue and non-debt capital receipts (1 + 2 + 3)	87450.20		106525.19		122300.71		143810.08		150549.84										
5. Public Debt Receipts	21564.42		20739.78		24452.56		21725.12		26734.80										
Internal Debt (excluding Ways and Means Advances and Overdrafts)	20812.20		19919.86		24146.19		20974.33		25770.33										
Net transactions under Ways and Means Advances and Overdraft	0.00		0.00		0.00		0.00		0.00										
Loans and Advances from Government of India ⁵	752.22		819.92		306.37		750.79		964.47										
6. Appropriation from Contingency Fund	600.00		0.00		1000.00		725.00		1350.00										
7. Inter-State settlement	0.00		0.00		0.00		0.00		0.00										
8. Total receipts in the Consolidated Fund (4+5+6+7)	109614.62		127264.97		147753.27		166260.20		178634.64										
9. Contingency Fund Receipts	351.93		853.00		511.20		875.00		859.62										
10. Public Accounts receipts	44071.51		48406.32		53389.38		47059.63		64020.19										
11. Total receipts of the State (8+9+10)	154038.06		176524.29		201653.85		214194.83		243514.45										
Part B: Expenditure																			
12. Revenue expenditure (per cent of 15)	94915.97(84)		106459.38(85)		123554.19 (87)		138735.98 (88)		154902.42 (88)										
Plan	16736.93(18)		16927.59(16)		22035.04 (18)		24530.08 (18)		25910.34 (17)										
Non-Plan	78179.04(82)		89531.79(84)		101519.15 (82)		114205.90 (82)		128992.08 (83)										
General Services (incl. Interests payments)	32070.96(34)		37704.23(36)		42852.88 (35)		47665.67 (34)		53979.27 (35)										
Social Services	41004.66(43)		48282.06(45)		54812.21 (44)		62038.97 (45)		70879.08 (46)										
Economic Services	20371.94(21)		19285.36(18)		24868.75 (20)		27550.82 (20)		27991.32 (18)										
Grants-in-aid and Contribution	1468.41(2)		1187.73(1)		1020.35 (1)		1480.52 (1)		2052.75 (1)										
13. Capital Expenditure (per cent of 15)	17428.66(15)		17963.37(14)		17879.54 (12)		17397.98 (11)		20020.45 (11)										
Plan	14668.30(84)		15654.05(87)		15031.38 (84)		15094.60 (87)		17681.42 (88)										
Non-Plan	2760.36(16)		2309.32(13)		2848.16 (16)		2303.38 (13)		2339.03 (12)										
General Services	712.01(4)		541.49(3)		795.91 (4)		901.69 (5)		1038.52 (5)										
Social Services	1478.86(9)		1240.71(7)		2096.95 (12)		1823.98 (10)		2273.94 (11)										
Economic Services	15237.79(87)		16181.17(90)		14986.68 (84)		14672.31 (84)		16707.99 (83)										

Figures in parenthesis represent percentages (rounded) to total of each sub-heading

⁵ Includes Ways and Means Advances from GoI

* Includes ₹ 170.23 crore, the outstanding central loans under Central Plan Schemes and Centrally Sponsored Schemes advanced to State Governments by the Ministries other than Ministry of Finance written off as per the recommendation of the ThFC.

Appendix - 1.8 (contd.)

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
14. Disbursement of Loans and Advances (per cent of 15)	1261.08(1)	959.08(1)	836.28 (1)	1415.94(1)	1645.10 (1)
15. Total (12+13+14)	113605.71	125381.83	142270.01	157549.90	176567.97
16. Repayments of Public Debt	3825.39	4773.61	6458.35	6652.52	10261.86
Internal Debt (excluding Ways and Means Advances and Overdrafts)	3398.45	4290.63	5837.92	5959.59	9391.09
Net transactions under Ways and Means Advances and Overdrafts	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
Loans and Advances from Government of India ¹⁵	426.94	482.98	620.43	692.93	870.77
17. Appropriation to Contingency Fund	350.00	850.00	500.00	875.00	850.00
18. Total disbursement out of Consolidated Fund (15+16+17)	117781.10	131005.44	149228.36	165077.42	187679.83
19. Contingency Fund disbursements	603.00	11.20	1000.00	734.62	1360.00
20. Public Account disbursements	31721.02	39557.62	46962.93	35511.03	56434.89
21. Total disbursement by the State (18+19+20)	150105.12	170574.26	197191.29	201323.07	245474.72
Part C: Deficits					
22. Revenue Deficit(-)/Surplus (+) (1-12)	(-)8005.68	(-)591.56	(-)2438.28*	4211.25	(-)5080.61
23. Fiscal Deficit (-)/Surplus (+) (4-15)	(-)26155.51	(-)18856.64	(-)20139.53*	(-)13739.82	(-)26018.13
24. Primary Deficit (-)/Surplus (+) (23-25)	(-)12045.01	(-)3208.67	(-)2634.90*	5335.82	(-)4811.09
Part D: Other Data					
25. Interest Payments (included in revenue expenditure)	14110.50	15647.97	17504.63	19075.64	21207.04
26. Financial Assistance to local bodies etc.	44589.32	47646.45	55363.01	63767.90	68049.83
27. Ways and Means Advances/Overdraft availed (days)					
Ways and Means availed (days)	nil	nil	nil	8	5
Overdraft availed (days)	nil	nil	nil	nil	nil
28. Interest on WMA/Overdraft	0.00	0.00	0.00	0.22	0.40
29. Gross State Domestic Product (GSDP)[@]	855751	1049150	1175419	1323768	1476233
30. Outstanding Fiscal liabilities (year-end)	196825	220950	245318	269077	293805
31. Outstanding guarantees (year-end)[^] (including interest)	42683.10	15040.87	13977.44[#]	9245.72	7234.57
32. Maximum amount guaranteed (year-end)	73958.00	44413.93	28139.20	41352.75	32247.11
33. Number of ongoing projects	209	233	614	782	753
34. Capital blocked in ongoing projects	5632.95	5699.76	43681.43	62152.25	62145.87^{&}

¹⁵ Includes Ways and Means Advances from GoI

* Excludes write-off of Central Loans (₹ 170.23 crore) from the Revenue Receipts

@ GSDP Figures has been revised

[^] As per Finance Accounts of respective years

[#] differs from closing balance for the year 2011-12 owing to updated information furnished by State Government

[&] (Also refer Appendix 1.13)

Appendix - 1.8 (concl.)

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Part E: Fiscal Health Indicators						
I Resource Mobilization						
Own Tax revenue/GSDP		6.91	7.15	7.45	7.81	7.36
Own Non-Tax Revenue/GSDP		0.98	0.78	0.69	0.75	0.77
Central Transfers/GSDP		0.96	1.09	1.14	1.15	1.13
II Expenditure Management						
Total Expenditure/GSDP		13.3	12.0	12.1	11.9	12.0
Total Expenditure/Revenue Receipts		130.7	118.4	117.30	110.2	117.9
Revenue Expenditure/Total Expenditure		83.5	84.9	86.84	88.1	87.7
Expenditure on Social Services/Total Expenditure		37.4	39.5	40.00	40.5	41.4
Expenditure on Economic Services/Total Expenditure		31.3	28.3	28.01	26.8	25.3
Capital Expenditure/Total Expenditure		15.3	14.3	12.57	11.0	11.3
Capital Expenditure on Social and Economic Services/Total Expenditure.		14.7	13.9	12.01	10.5	10.8
III Management of Fiscal Imbalances						
Revenue deficit (surplus)/GSDP		(-)0.9	(-)0.1	(-)0.2	0.3	(-)0.3
Fiscal deficit/GSDP		(-)3.1	(-)1.8	(-)1.7	(-)1	(-)1.8
Primary Deficit (surplus) /GSDP		(-)1.4	(-)0.3	(-)0.2	0.4	(-)0.3
Revenue Deficit/Fiscal Deficit		30.6	3.1	12.1	(-)30.6	19.5
Primary Revenue Deficit/GSDP		0.7	1.5	1.3	(-)0.4	(-)0.3
IV Management of Fiscal Liabilities						
Fiscal Liabilities/GSDP		23.0	21.1	20.9	20.3	19.9
Fiscal Liabilities/RR		226.5	208.7	202.3	188.2	196.1
Primary deficit <i>vis-à-vis</i> quantum spread (percentage) [#]		(-)117.43	(-)10.79	(-)26.33	41.82	(-)44.93
Debt Redemption (Principal +Interest)/ Total Debt Receipts [#]		74.08	87.71	87.19	103.47	103.24
V Other Fiscal Health Indicators						
Return on Investment		0.13	0.06	0.04	0.05	0.02
Balance from Current Revenue (₹ in crore)		9562	8345	10331	20332.00	14712.87
Financial Assets/Liabilities		0.8	0.8	0.8	0.8	0.8
<i>Source: Finance Accounts of respective years</i>						

[#] Figures differs from previous year due to correction in fiscal liabilities

Details of grants released, disbursed and utilised

(Reference: Paragraph 1.3.5.1; Page 15)

(₹ in crore)				
Sr.No.	Name of the grant/Purpose	2010-14		
		Amount to be released as per recommendation of ThFC	Actual Release	Actual utilisation/ amount for which UC is submitted
1	Local bodies			
a	Basic grants to PRIs	2621.72	2723.78	1570.16
b	General performance grants to PRIs	1240.88	720.70	375.54
c	Forfeited grants to PRIs	0.00	318.09	61.97
d	Special area basic grants to PRIs	31.60	31.60	17.32
e	Special area performance grant to PRI	19.70	19.70	2.36
	Total	3913.90	3813.87	2027.35
f	Basic grants to ULBs	1515.13	1573.99	759.47
g	General performance grants to ULBs	717.10	441.55	179.77
h	Forfeited grants to ULBs	0.00	162.38	
	Total	2232.23	2177.92	939.24
2	Disaster relief			
a	State disaster response fund	1431.04	1431.05	506.33
b	Capacity building	20.00	15.00	10.00
	Total	1451.04	1446.05	516.33
3	Improving outcome grants			
a	Improvement in justice delivery	434.12	182.28	66.52
b	Incentive for issuing UIDs	253.92	31.74	0
c	Improvement of statistical systems at State and district level	28.00	7.00	0
d	Employee and pension database	10.00	2.50	2.50
e	District Innovation fund	35.00	17.50	0
f	Infant mortality	0.00	231.35	0
	Total	761.04	472.37	69.02
4	Environment Related grants			
a	Forest	232.20	232.20	153.20
b	Water sector management	276.00	184.00	Not applicable*
c	Renewable energy	0.00	0.00	0
	Total	508.20	416.20	153.20
5	Elementary Education	579.00	579.00	578.93
6	Roads and bridges	1519.00	1519.00	Not applicable*
7	State Specific grants			
i	Construction of anganwadi centres	225.00	150.00	60.59
ii	Anti-sea erosion measures	153.75	102.50	51.25
iii	Development of roads in hilly areas	150.00	100.00	83.46
iv	Police training	167.25	167.25	103.71
v	Heritage conservation	75.00	25.00	0
vi	Upgradation and improvement of prisons	45.00	30.37	15.22
vii	Food testing laboratories	24.00	8.00	7.51
viii	Strengthening of ITIs	86.25	28.75	0
	Total	926.25	611.87	321.74
	GRAND TOTAL	11890.66	11036.28	4605.81

Source: Information obtained from various departments of Government of Maharashtra

* UC is not mandatory as per ThFC guidelines

Details of grants received less/more than that recommended by Thirteenth Finance Commission till 2014

(Reference: Paragraph 1.3.5.1; Page 15)

(₹ in crore)						
Sr. No	Name of the grant/ purpose	Condition for release of subsequent instalment	Details of grant received less/more than that recommended by ThFC till 2014			Reasons/ remarks
			Year for which grant was recommended	Amount of short- release	Amount of excess release/ release without provision	
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
1a	Local bodies (PRI)					
	Basic grants to PRIs	Submission of UC of the earlier releases	2010-11	6.17	----	----
			2011-12	----	54.23	
			2012-13	----	35.12	
			2013-14	----	18.88	
	Total			6.17	108.23	
	General performance grant to PRI	Submission of UC of the earlier releases and submission of certificates regarding fulfilment of conditionalities	2011-12	----	18.07	----
			2012-13	----	23.45	
			2013-14	561.70	----	
	Total			561.70	41.52	
	Forfeited grants to PRIs		2011-12	----	80.10	----
			2012-13	----	109.54	
			2013-14	----	128.45	
	Total			–	318.09	
	Total PRI			567.87	467.84	
1b	Local bodies (ULB)					
	Basic grants to ULB	Submission of UC of the earlier releases	2010-11	3.63	----	Non-submission of UC.
			2011-12	----	31.32	
			2012-13	----	20.25	
			2013-14 (second instalment)	----	10.92	
	Total			3.63	62.49	
	General performance grant to ULB	Submission of UC of the earlier releases	2011-12	----	10.45	Non-submission of UC.
			2012-13	130.84	----	
			2013-14	155.16	----	
	Total			286.00	10.45	
	Forfeited grant to ULB		2011-12	----	58.32	----
			2012-13	----	104.06	
	Total			----	162.38	
	Total ULB			289.63	235.32	
2	Disaster relief					
	SDRF	Confirmation of accounting procedure	2013-14	----	0.01	----
	Capacity building	Submission of perspective plan approved by SEC and submission of UCs for the grants released	2013-14	5.00	----	Non-submission of UC for grant received during 2012-13.
	Total disaster relief			5.00	0.01	

Appendix - 1.10 (contd.)

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
3	Improving outcome grants					
	Improvement in Justice delivery	Formation of State Litigation Policy, 100 per cent utilisation of I instalment and 60 per cent utilisation of II instalment	2011-12	37.76	----	Total grant due for release was ₹ 432.12 crore. Of ₹ 182.28 crore released, UC for ₹ 66.52 crore was submitted to GoI.
2012-13			105.55	----		
2013-14			108.53	----		
	Total			251.84	----	
	Incentive for issuing UID	To be released on a reimbursement basis based on various criteria i.e. mainly by identifying the BPL population	2010-11	31.74	----	In respect of non-utilisation of the disbursed grant of ₹ 31.74 crore the Directorate of Information Technology, GoM stated (June 2013) that GoI did not give clear guidelines while releasing the amount.
2011-12			63.48	----		
2012-13			63.48	----		
2013-14			63.48	----		
	Total			222.18	----	
	Improvement of statistical systems at State and District level	Achievement of milestones and utilisation of at least 2/3 rd of the first instalment	2010-11	7.00	----	Total grant due for release was ₹ 28 crore. Of the ₹ seven crore released, ₹ 0.02 crore (0.28 per cent) was utilised and the stipulated milestones were not achieved.
2012-13			7.00	----		
2013-14			7.00	----		
	Total			21.00	----	
	Employee and Pension database	Completion of work in three years and submission of UC	Balance Grant	7.50	----	Total grant due for release was ₹ 10 crore. UC for ₹ 2.50 crore was submitted. Database to be customised for employees of ZPs and other non-Government institutions.
	District Innovation Fund	Submission of report in the prescribed format on the end use of the first instalment	Balance Grant	17.50	----	Action plan submitted for only ₹ 6.97 crore by the Planning Department.
	Infant Mortality	Eligibility for grant will be based on SRS bulletins for relevant years	2012-13	----	133.08	-----
			2013-14	----	98.27	
	Total			----	231.35	
	Total improving outcome grants			520.02	231.35	

Appendix - 1.10 (concl.)

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
4	Environmental related grants					
	Water sector management	Effecting recovery of water charges in accordance with the recovery rates specified by ThFC. Certificate to be given regarding the recovery rate achieved in the previous year	2013-14	92.00	----	Information relating to non-plan revenue expenditure and recovery rate in the prescribed format to be submitted to High Level Monitoring Committee.
	Total			92.00	----	
5	State specific grants					
	Construction of Anganwadi centres	100 per cent utilisation of I instalment and at least 2/3 rd utilisation of II instalment	2013-14	75.00	----	Non-submission of UC for grant received during 2012-13.
	Anti-sea erosion measures		2013-14	51.25	----	Non-submission of UC for grant received during 2012-13.
	Development of roads in hilly areas		2013-14	50.00	----	Details of physical progress made and the certificate to the effect that there was no duplication of work/ funding under any other scheme of Central/ State Government, was not provided.
	Heritage conservation		2012-13	25.00	----	Non-submission of UC.
			2013-14	25.00	----	
	Total			50.00	----	
	Upgradation and improvement of prison		2011-12	----	0.22	UC for grant released in 2011-12 amounting to ₹ 15.22 crore was submitted only during 2013-14.
			2012-13	----	0.15	
			2013-14	15.00	----	
	Total			15.00	0.37	
	Food testing Labs		2012-13	8.00	----	UC for Grant released in 2011-12 amounting to ₹ 7.52 crore was submitted only during March 2014.
			2013-14	8.00	----	
	Total			16.00	----	
	Strengthening of ITIs		2012-13	28.75	----	Non-submission of UC.
			2013-14	28.75	----	
	Total			57.50	----	
	Total State specific grants			314.75	0.37	
	Grand total			1789.27	934.89	

Source: Information obtained from various departments of Government of Maharashtra

Component-wise distribution of Thirteenth Finance Commission grants relating to improvement in Justice Delivery
(Reference: Paragraph 1.3.5.2; Page 16)

(₹ in crore)					
Sr. No.	Subject	Grants to be received during five years (2010-15)	Total amount received till March 2014	Total amount utilised till July 2014	Reasons furnished by the Law and Judiciary Department for under-utilisation
1	Morning/evening courts	297.57	89.27	19.00	The total grant allocated was in excess of the actual requirement for running 200 morning and 200 evening courts within the given framework of guidelines.
2	Alternate dispute resolution centres and training of mediators	66.58	26.63	24.26	---
3	Training of Judicial Officers	29.76	14.89	15.49	---
4	Public Prosecutors training (Uttan/ Nagpur)	17.85	5.36	0.58	All the 1,369 Public Prosecutors were imparted training during 2010-14. There was no further scope to utilise additional funds.
5	Heritage court buildings	53.56	21.42	13.82	Of the seven heritage courts, No Objection Certificates and administrative approvals were pending in respect of two courts. Remaining five were working courts and hence, pace of restoration work was slow.
6	State Judicial Academy	15.00	6.00	4.89	---
7	Lok Adalat and Legal Aid	35.71	10.71	5.26	Insufficient turnout of litigants.
8	Court Managers	26.63	7.99	0.90	(i) Due to delay in preparing the Rules and sanction of posts of Court Managers and support staff. (ii) Insufficient turn out of suitable candidates during the selection process.
Total		542.66	182.27	84.20	

Source: Information obtained from Law and Judiciary Department of Government of Maharashtra

Diversion of Thirteenth Finance Commission grants

(Reference: Paragraph 1.3.5.3 ; Page 16)

Sr. No.	Particulars	Amount (₹ in lakh)
1	Hire charges of TV/LED for exhibition	0.08
2	Payment of AMC of lift of the office for three years	2.80
3	Training/Workshop on mutual relationship and stress management	1.00
4	Cancellation charges of air ticket	0.04
5	Electrical charges	1.25
6	Telephone charges	0.64
7	Training/workshop on mutual relationship and stress management	0.88
8	-do-	1.51
9	-do-	2.34
10	Advance payment to BSNL for MPL/VAN and internet lease for 2014-15	10.00
11	Rubber stamp	0.02
12	Name plates	0.008
13	Translation fee in respect of departmental enquiry	0.27
14	Legal charges	0.03
15	- do -	0.03
16	- do -	0.35
17	Newspaper bill/telephone bill/ peon allowance	0.05
18	- do -	0.08
19	Electrical charges	1.30
20	Translation charges for departmental enquiry	0.14
21	Pay and allowance of Member Secretary, MSBB	2.30
22	Special repairs to CCF(T) bungalow at Amravati (Providing meta colour, vitrified tiles, flooring etc.)	8.00
23	Expenditure on paving blocks around CCF office at Amravati	2.06
24	Expenditure on paving blocks around CCF bungalow at Amravati	1.96
25	Furniture for office of the RFO, Amravati	1.00
Total		38.138 38.14

Source: Information obtained from Revenue and Forests Department of Government of Maharashtra

Profile of ongoing projects of Public Works Department

(Reference: Paragraph 1.8.1.2; Page 38)

(₹ in crore)

Department		No. of incomplete projects	Initial budgeted cost	Revised total cost	Cost overrun	Cumulative actual expenditure as on 31/03/2014
PWD	Buildings	24	112.48	NA-I(B)/NA-II(C)	0	62.94
		24	56.99	0.00	0.00	166.10
	Housing	1	3.07	NA-I(B)	0	0.70
		1	2.18	0	0	5.02
	Roads	45	604.02	NA-I(B)/NA-II(C)	0	62.60
		17	31.72	0.00	0.00	138.63
	Bridges	26	65.76	NA-I(B)/NA-II(C)	0	33.72
		14	12.97	0.00	0.00	37.73
Total		152	889.19	0	0	507.44

Source : Appendix X of Finance Accounts 2013-14

NA-I(B) – Revised cost not applicable as they are within estimation

NA-II(C) – Revised cost not applicable as difference between actual cost and estimated cost is less than 10 per cent.

Details of Government investments and accumulated losses in Government Companies as of September 2014

(Reference: Paragraph 1.8.2 ; Page 38)

(₹ in crore)						
Sr. No	Sector and name of the Company	Period of accounts	State Government		Net profit/loss for the year	Accumulated loss of loss Making Companies
			Equity	Loans outstanding		
A. Working Government Companies						
AGRICULTURE AND ALLIED						
1	Maharashtra State Farming Corporation Limited	2013-14	2.75	128.85	(-)7.00	(-)208.15
2	Punyashloka Ahilyadevi Maharashtra Mendi Va Sheli Vikas Mahamandal Limited	2010-11	3.84	–	(-)0.08	(-)0.70
3	The Maharashtra Fisheries Development Corporation Limited	2009-10	4.04	1.10	(-)0.84	(-)6.98
Sector-wise total			10.63	129.95	(-)7.92	(-)215.83
FINANCE						
4	Maharashtra State Handlooms Corporation Limited	2012-13	86.27	20.08	(-)1.39	(-)114.16
5	Mahatma Phule Backward Class Development Corporation Limited	2010-11	547.57	0.40	(-)9.76	(-)78.68
6	Shabari Adivasi Vitta Va Vikas Mahamandal Maryadit	2009-10	63.73	–	(-)16.55	(-)9.20
Sector-wise total			697.57	20.48	(-)27.70	(-)202.04
INFRASTRUCTURE						
7	Maharashtra State Road Development Corporation Limited	2011-12	773.56	–	(-)173.16	(-)3271.16
8	Mihan India Limited	2012-13	–	–	(-)3.26	(-)0.56
Sector-wise total			773.56	–	(-)176.42	(-)3271.72
POWER						
9	MSEB Holding Company Limited	2012-13	15101.44	6578.01	(-)142.56	(-)3797.25
10	Maharashtra Power Development Corporation Limited	2012-13	–	–	(-)0.10	(-)1012.41
11	Maharashtra State Electricity Distribution Company Limited	2012-13	327.67	223.07	(-)576.10	(-)5583.56
Sector-wise total			15429.11	6801.08	(-)718.76	(-)10393.22
SERVICES						
12	Mahatourism Corporation Limited	2013-14	–	–	(-)0.01	(-)0.07
13	Mumbai Metro Rail Corporation Limited	2012-13	0.05	–	(-)0.11	(-)0.30
Sector-wise total			0.05	–	(-)0.12	(-)0.37
Total A (All sector-wise working Government companies)			16910.92	6951.51	(-)930.92	(-)14083.18

Appendix - 1.14 (concl.)

(₹ in crore)						
Sr. No	Sector and name of the company	Period of accounts	State Government		Net profit/loss for the year	Accumulated loss of loss Making Companies
			Equity	Loans outstanding		
B. Non-working companies						
AGRICULTURE AND ALLIED						
14	Dairy Development Corporation of Marathwada Limited	2012-13	–	–	(-)0.001	(-)3.08
15	Ellora Milk Products Limited	2012-13	–	–	(-)0.001	(-)1.52
16	Parbhani Krishi Go-samvardhan Limited	2012-13	–	–	(-)0.03	(-)0.98
17	Vidarbha Quality Seeds Limited	2012-13	–	–	(-)0.001	(-)0.39
Sector-wise total			–	–	(-)0.03	(-)5.97
FINANCE						
18	Kolhapur Chitranagri Mahamandal Limited	1998-99	3.24	0.13	(-)0.14	(-)1.61
Sector-wise total			3.24	0.13	(-)0.14	(-)1.61
INFRASTRUCTURE						
19	Maharashtra Rural Development Corporation Limited	2011-12	0.05	–	(-)0.0003	(-)0.05
20	Marathwada Development Corporation Limited	2012-13	10.17	48.23	(-)0.14	(-)12.89
Sector-wise total			10.22	48.23	(-)0.14	(-)12.94
MANUFACTURING						
21	Maharashtra Electronics Corporation Limited	2012-13	9.69	57.72	(-)18.99	(-)281.84
22	Maharashtra State Textile Corporation Limited	2013-14	236.16	173.99	(-)37.89	(-)916.42
23	Sahyadri Glass Works Limited	1993-94	–	–	(-)0.41	(-)9.22
24	The Gondwana Paints and Minerals Limited	2012-13	–	–	(-)0.001	(-)1.34
25	The Pratap Spinning, Weaving and Manufacturing Company Limited	2013-14	–	–	(-)0.01	(-)63.87
Sector-wise total			245.85	231.71	(-)57.30	(-)1272.69
MISCELLANEOUS						
26	Vidharbha Tanneries Limited	2012-13	–	–	(-)0.001	(-)1.17
Sector wise total			–	–	0.00	(-)1.17
Total B (All sector wise non-working Government companies)			259.31	280.07	(-)57.61	(-)1294.38
Grand Total (A + B)			17170.23	7231.58	(-)988.53	(-)15377.56

Source: Information received from Principal Accountant General (Audit)-III, Maharashtra, Mumbai

Summarised financial statement of departmentally managed commercial/quasi-commercial undertakings

(Reference Paragraph 1.8.2.1; Page 39)

Sr. No.	Name of the Undertaking	Year of commencement	Period of accounts	Mean Government Capital	Block Assets at depreciated cost	Depreciation provided during the year	Turnover	Net Profit (+)/Loss (-)	Interest on Capital	Total Return (9 +10)	%age return on capital
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)
Amount (₹ in lakh)											(in per cent)
AGRICULTURE, ANIMAL HUSBANDRY, DAIRY DEVELOPMENT AND FISHERIES DEPARTMENT											
Mumbai Region											
1	Greater Mumbai Milk Scheme, Worli	1947	2012-13	3060.13	1910.18	65.15	7047.71	(-)3858.77	321.31	(-)3537.46	(-)115.60
2	Milk Transport Scheme, Worli	1951	2006-07	261.62	65.00	6.27	872.07	0.00	27.47	27.47	10.50
3	Mother Dairy, Kurla	1975	2012-13	2559.70	1460.00	62.37	2785.85	(-)2034.83	268.77	(-)1766.06	(-)69.00
4	Central Dairy, Goregaon	1951	2012-13	9614.49	710.73	38.90	9158.49	(-)9523.48	1009.52	(-)8513.96	(-)88.55
5	Unit Scheme, Mumbai	1950	2012-13	2858.42	1914.10	59.94	0.00	(-)14.48	300.13	285.65	9.99
6	Agricultural Scheme, Mumbai	1950	2012-13	822.78	879.15	18.32	0.00	(-)10.99	86.39	75.40	9.16
7	Electrical Scheme, Mumbai	1950	2012-13	484.96	11.73	0.61	0.00	(-)152.04	50.92	(-)101.12	(-)20.85
8	Water Supply Scheme, Mumbai	1950	2012-13	1458.70	808.87	13.21	0.00	(-)330.55	153.16	(-)177.39	(-)12.16
9	Cattle Feed Scheme, Mumbai	1950	2012-13	52.31	19.04	0.61	0.00	241.16	5.49	246.65	471.52
10	Cattle Breeding and Rearing Farm, Palghar	1979	2012-13	112.58	52.98	1.09	0.00	(-)86.25	11.82	(-)74.43	(-)66.11
11	Dairy Project, Dapchari	1960	2012-13	1087.15	429.22	20.82	5.59	(-)942.80	114.15	(-)828.65	(-)76.22
12	Government Milk Scheme, Bhiwandi	1987	2012-13	142.98	26.33	1.40	46.15	(-)70.88	15.01	(-)55.87	(-)39.08
13	Government Milk Chilling Centre, Saralgaon (Dist.: Thane)	1978	2012-13	52.96	11.87	0.26	0.00	(-)25.72	5.56	(-)20.16	(-)38.07
14	Government Milk Scheme, Khopoli	1966	2012-13	240.80	132.44	9.45	704.23	(-)107.86	25.28	(-)82.58	(-)34.29
15	Government Milk Scheme, Mahad	1966	2011-12	103.90	79.67	1.56	0.00	(-)55.37	10.91	(-)44.46	(-)42.79
16	Government Milk Scheme, Chiplun	1966	2012-13	283.64	69.89	5.18	491.92	(-)214.11	29.78	(-)184.33	(-)64.99
17	Government Milk Scheme, Ratnagiri	1965	2012-13	269.04	108.49	3.90	266.35	(-)177.49	28.25	(-)149.24	(-)55.47
18	Government Milk Scheme, Kankavali	1966	2012-13	263.20	173.33	15.07	248.48	(-)95.01	27.64	(-)67.37	(-)25.60
	TOTAL	---		23729.36	8863.02	324.11	21626.84	(-)17459.47	2491.56	(-)14967.91	(-)63.08
Pune Region											
19	Government Milk Scheme, Pune	1950	2012-13	1679.46	395.46	19.80	981.63	(-)3033.58	176.34	(-)2857.24	(-)170.13
20	Government Milk Scheme, Mahabaleshwar	1966	2012-13	225.53	43.69	3.13	243.04	(-)105.40	23.68	(-)81.72	(-)36.23
21	Government Milk Scheme, Satara	1979	2012-13	1494.70	293.63	4.34	493.21	(-)1725.11	156.94	(-)1568.17	(-)104.92
22	Government Milk Scheme, Miraj	1961	2012-13	4782.31	462.18	26.13	99.23	(-)3968.00	502.14	(-)3465.86	(-)72.47
23	Government Milk Scheme, Solapur	1960	2012-13	202.92	28.18	1.73	68.27	(-)277.47	21.31	(-)256.17	(-)126.24
	TOTAL			8384.92	(-)1223.14	55.13	1885.38	(-)9109.56	880.41	(-)8229.15	(-)98.14
Nashik Region											
24	Government Milk Scheme, Nashik	1960	2012-13	297.49	80.21	3.38	184.27	(-)438.71	31.24	(-)407.47	(-)136.97
25	Government Milk Scheme, Wani (Dist.: Nashik)	1978	2012-13	40.97	13.44	0.02	68.27	(-)53.93	4.30	(-)49.63	(-)121.14
26	Government Milk Scheme, Ahmednagar	1969	2012-13	520.20	132.24	9.69	0.00	(-)509.85	54.62	(-)455.23	(-)87.51
27	Government Milk Scheme, Chalisgaon	1969	2012-13	178.20	17.83	1.39	0.00	(-)93.58	18.71	(-)74.87	(-)42.01
28	Government Milk Scheme, Dhule	1961	2012-13	1059.57	227.13	17.70	634.79	(-)473.38	111.26	(-)362.12	(-)34.18
	TOTAL			2096.43	470.85	32.18	887.33	(-)1569.45	220.13	(-)1349.32	(-)64.36

Appendix - 1.15 (concl.)

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)
Aurangabad Region											
29	Government Milk Scheme, Aurangabad	1962	2012-13	1000.95	246.24	8.87	669.90	(-832.56)	105.10	(-727.46)	(-72.68)
30	Government Milk Scheme, Udgir	1971	2012-13	2766.76	619.79	25.63	1680.56	(-1549.6)	290.51	(-1259.09)	(-45.51)
31	Government Milk Scheme, Beed	1976	2012-13	2720.75	550.14	11.43	1935.72	(-1093.56)	285.68	(-807.88)	(-29.69)
32	Government Milk Scheme, Nanded	1977	2012-13	334.32	106.38	5.25	205.53	(-511.76)	35.10	(-476.66)	(-142.58)
33	Government Milk Scheme, Bhoom	1978	2012-13	1373.48	136.68	6.22	9.43	(-535.05)	144.22	(-390.83)	(-28.46)
34	Government Milk Scheme, Parbhani	1979	2010-11	408.75	70.75	3.71	400.70	(-422.46)	42.92	(-379.54)	(-92.85)
	TOTAL			8605.01	1729.98	61.11	4901.84	(-4944.99)	903.53	(-4041.46)	(-46.97)
Amravati Region											
35	Government Milk Scheme, Amravati	1962	2012-13	1124.38	892.94	6.38	518.91	(-458.62)	118.06	(-340.56)	(-30.29)
36	Government Milk Scheme, Akola	1962	2012-13	1475.02	483.62	19.51	480.89	(-770.16)	154.88	(-615.28)	(-41.71)
37	Government Milk Scheme, Yavatmal	2000	2012-13	397.08	194.04	5.85	68.27	(-256.36)	41.69	(-214.67)	(-54.06)
38	Government Milk Scheme, Nandura	1979	2012-13	186.91	59.20	0.18	113.93	(-142.45)	19.63	(-122.82)	(-65.71)
	TOTAL			3183.39	4813.19	31.92	1182.00	(-1627.59)	334.26	(-1293.33)	(-40.63)
Nagpur Region											
39	Government Milk Scheme, Nagpur	1958	2012-13	479.37	94.12	43.51	1771.70	(-1251.79)	50.33	(-1201.46)	(-250.63)
40	Government Milk Scheme, Wardha	1976	2012-13	1017.33	30.74	1.18	82.24	0.00	106.82	106.82	10.50
41	Government Milk Scheme, Chandrapur	1979	2012-13	0.00	88.97	3.72	1364.28	(-176.44)	0.00	(-176.44)	0.00
42	Government Milk Scheme, Gondia	1979	2012-13	1786.63	111.03	2.57	21.35	(-536.24)	187.60	(-348.65)	(-19.51)
	TOTAL			3283.33	324.86	50.98	3239.57	(-1964.47)	344.75	(-1619.72)	(-49.33)
Land Development Bulldozer Scheme											
43	Land Development by Bulldozer Scheme, Pune	1944	1994-95	144.26	77.47	4.52	46.75	(-72.83)	18.75	(-54.08)	(-37.49)
44	Land Development by Bulldozer Scheme, Aurangabad	1960	1998-99	32.99	1.05	0.00	2.02	(-23.42)	4.78	(-18.64)	(-56.50)
45	Land Development by Bulldozer Scheme, Amravati	1965	1995-96	2.82	0.41	0.00	1.80	(-4.46)	0.40	(-4.06)	(-143.97)
46	Land Development by Bulldozer Scheme, Nagpur	1996	1996-97	2.17	0.23	0.00	1.81	0.21	0.32	0.53	24.42
	TOTAL			182.24	79.16	4.52	52.38	(-100.50)	24.25	(-76.25)	(-41.84)
Revenue and Forest Department											
47	Allapalli and Pengundam Forest Ranges of Forest Divisions including Saw mills and Timber Depot	1926	1985-86	1857.85	15.27	9.27	826.24	383.32	170.74	554.06	29.82
	TOTAL			1857.85	15.27	9.27	826.24	383.32	170.74	554.06	29.82
Food, Civil Supplies and Consumer Protection Department											
48	Procurement and Distribution and Price Control Scheme in Mumbai and Thane Rationing Area	1959	2010-11	63789.49	142.96	15.70	54886.17	1036.29	3181.78	4218.07	6.61
49	Procurement and Distribution and Price Control Scheme in Mofussil Area	1957	2010-11	82846.29	390.30	35.41	198330.56	(-13071.45)	8285.79	(-4785.66)	(-5.78)
	TOTAL			146635.78	533.26	51.11	253216.73	(-12035.16)	11467.57	(-567.59)	(-0.39)

Source: Proforma Accounts

Statement showing blockade of share capital in incomplete sugar factories

(Reference: Paragraph 1.8.3.1; Page 45)

(₹ in crore)				
Sr. No.	Name of the CSF	Date of registration	Government investment	Physical progress of work and acquisition of machinery
1	Shetkari SSK Limited, Sangli	14/11/1994	10.21	70 per cent civil works completed
2	Jamner SSK Limited, Jalgaon	13/01/1992	9.89	90 per cent civil works completed
3	Sahyadri SSK Limited, Kolhapur	25/04/1994	12.00	30 per cent civil works completed
4	Shivshakti SSK Limited, Osmanabad	28/06/2001	9.13	35 per cent civil works completed
5	Chatrapati SSK Limited, Beed	05/05/2000	9.33	85 per cent civil works completed; 95 per cent machinery procured
6	Tokai SSK Limited, Hingoli	03/03/1997	9.33	95 per cent civil works completed; 80 per cent machinery procured
Total			59.89	

Source : Information furnished by Commissioner of Sugar, Pune

Details of non-utilisation of road grant

(Reference: Paragraph 1.8.3.1; Page 45)

(₹ in lakh)

Sr. No.	Description	Road Grants released				Road grants not utilised			
		2009-10	2010-11	2011-12	Total	2009-10	2010-11	2011-12	Total
1	Saswad Mali SSK, Solapur	0	70	0	70	0	70	0	70
2	Dhudh Ganga Vaid Ganga SSK, Kolhapur	0	16	0	16	0	16	0	16
3	Shirpur SSK, Dhule	45	0	0	45	45	0	0	45
4	Adinath SSK, Solapur	22.50	0	0	22.50	1.95	0	0	1.95
	Total				153.50				132.95

Source : Information obtained from Commissioner of Sugar, Pune

Statement showing non-recovery of share capital
in respect of cogeneration projects

(Reference: Paragraph 1.8.3.1; Page 46)

(₹ in lakh)					
Sr. No.	Name of CSF	Amount of share capital paid by CM&TD (March 2009)	Recoverable	Recovered	Balance
1	Yashwant Mohite, Satara	229.00	114.50	0	114.50
2	Malegaon, Pune	188.19	94.09	0	94.10
3	Kranti, Sangli	60.6	30.30	0	30.30
4	Sonhira, Sangli	281.52	140.76	0	140.76
5	Purna, Hingoli	242.86	121.43	0	121.43
6	Someshwar, Pune	269.76	134.88	0	134.88
7	Sahkar Maharshi Shankarrao Mohite, Solapur	420.06	210.03	0	210.03
8	Samarth, Jalna	241.11	120.55	0	120.56
9	Sadashiv Mandlik, Kolhapur	81.99	41.00	0	40.99
10	Vasantdada Patil, Nashik	230.67	115.34	0	115.33
11	Shri Dudhganga Vedganga, Kolhapur	267.15	133.57	0	133.58
12	Vikash, Latur	191.60	95.80	0	95.80
13	Ashok, Ahmednagar	236.28	118.14	0	118.14
14	Vishwasrao Naik, Sangli	192.92	96.46	0	96.46
15	Shri Vittal, Solapur	78.99	39.50	0	39.49
16	Shri Shankar, Solapur	287.30	143.65	0	143.65
	Total	3500.00	1750.00	0	1750.00

Source : Information furnished by Commissioner of Sugar, Pune

Summarised financial position of the Government of Maharashtra as on 31 March 2014

(Reference: Paragraphs 1.9.1; Page 48)

		(₹ in crore)	
As on 31/03/2013	Liabilities	As on 31/03/2014	
191636.74	Internal Debt		208015.98
106128.39	Market Loans bearing interest	125231.62	
21.56	Market Loans not bearing interest	81.61	
1136.52	Loans from LIC	926.59	
84350.27	Loans from other institutions	81776.16 #	
--	Ways and Means Advances/Overdrafts from Reserve Bank of India	--	
8799.53 @	Loans and Advances from Central Government		8893.22
6.73	Pre 1984-85 Loans	6.73	
76.04	Non-Plan Loans	70.03	
8716.76 @	Loans for State Plan Schemes	8816.46	
0.00	Loans for Central Plan Schemes	0.00	
0.00	Loans for Centrally Sponsored Plan Schemes	0.00	
0.00	Ways and Means Advances	0.00	
640.38	Contingency Fund		140.00
19159.48	Small Savings, Provident funds etc.		21053.26
38939.73	Deposits		45711.47
22868.45	Reserve Funds		25610.02
8434.76	Suspense and Miscellaneous Balances		5729.47
2283.61	Remittances		1166.83
292762.68 @	TOTAL		316320.25
As on 31/03/2013	Assets	As on 31/03/2014	
173334.29	Gross Capital Outlay on Fixed Assets		193355.05
90677.84	Investments in shares of Companies, Corporations etc.	101867.20	
82656.45	Other Capital Outlay	91487.85	
20739.72	Loans and Advances		21656.78
5602.26	Loans for Power Projects	6391.27	
13989.97	Other Development Loans	14027.85	
1147.49	Loans to Government servants	1237.66	
12.18	Advances		11.79
48843.72	Cash		46883.46
0.14	Cash in Treasuries	0.17	
(-)194.42	Deposits with Reserve Bank	(-)277.04	
55.10	Local remittances	54.88	
4.61	Departmental Cash Balance	4.76	
0.49	Permanent Advances	0.50	
36621.16	Cash Balance Investments	31620.91	
12356.64	Investment of earmarked balances	15479.28	
50349.34 @	Deficit on Government Accounts		54929.99
(-)4211.25	(i) Revenue surplus/deficit of the current year	5080.61	
(-)30.07 @	(ii) Proforma correction	(-)0.06	
150.00	(iii) Amount closed to Government Accounts	(-)499.90	
54440.66	Accumulated deficit upto 31 March 2013	50349.34	
(-)516.57	Capital Receipts		(-)516.82
(-)516.57	Upto previous year	(-)516.82 ^s	
0.00	During the year	0.00	
292762.68 @	TOTAL		316320.25

Source: Finance Accounts of respective years

Explanatory Notes for Appendices 1.5, 1.8 and 1.19

The abridged accounts in the foregoing statements have to be read with comments and explanations in the Finance Accounts. Government accounts being mainly on cash basis, the deficit on Government account, as shown in Appendix 1.19, indicates the position on cash basis, as opposed to accrual basis in commercial accounting. Consequently, items payable or receivable or items like depreciation or variation in stock figures, etc., do not figure in the accounts. Suspense and Miscellaneous balances include cheques issued but not paid, payments made on behalf of the State and other pending settlements, etc. There was a difference of ₹ 4.37 crore (debit) between the figures reflected in the Accounts and that intimated by the Reserve Bank of India under "Deposits with Reserve Bank". The difference is mainly due to "Treasury/Bank of ₹ 4.37 crore.

Lower rounding

^s differs by ₹ 0.25 crore due to proforma correction

@ differs by ₹ 30.38 crore due to proforma correction

Active and inoperative reserve funds

(Reference: Paragraph 1.9.3; Page 50)

(₹ in crore)				
Classification	Opening balance	Receipts	Payments	Closing balance
Inoperative reserve funds				
8115-103 - Depreciation Reserve Fund Road Transport Department Betterment Fund	0.08	0	0	0.08
8121-101 - General and Other Reserve Funds of Government Commercial Departments/ Undertakings	0.06	0	0	0.06
8229-102 - Development Funds for Medical and Public Health	0.08	0	0	0.08
8229-104 - Development Funds for Animal Husbandry Purposes	0.12	0	0	0.12
8229-107 - Funds for Development of Milk Supply	1.10	0	0	1.10
8229-200 - Other Development and Welfare Fund - Guarantee reserve Fund	23.36	0	0	23.36
8229-200 - Other Development and Welfare Fund - State Transport Road Development Fund	0.24	0	0	0.24
8235-101-Calamity Relief Fund	0.33	0	0	0.33
8235-200 - Other funds - Foodgrains Reserve Funds	3.64	0	0	3.64
TOTAL	29.01	0	0	29.01
Active reserve funds				
8115-103 - Depreciation Reserve Fund - Road Transport Department Depreciation Fund	0.26	0	0	0.26
8121-109 - General Insurance Fund	262.89	157.78	238.21	182.46
8222 - Sinking Funds	12331.26	3122.63	0	15453.89
8229-101-Dev. Fund for Edu.- Library fund	43.30	85.74	85.74	43.3
8229-119 - Employment Guarantee Fund	9920.93	0.00	301.10	9619.83
Fund for Development schemes-Cotton price Fluctuation Fund	8.94	0	0	8.94
Consumer Protection Fund	10.30	0.51	0.04	10.77
Maharashtra Mining Development Fund	223.22	203.78	203.78	223.22
8235-200 - Other funds - Special fund for compensatory Afforestation	38.34	0	0	38.34
TOTAL	22839.44	3570.44	828.87	25581.01

Source: Finance Accounts 2013-14

Grants/appropriations which closed with savings of more than ₹ 10 crore each and more than 20 per cent of the total provisions
(Reference: Paragraph 2.3.1; Page 63)

(₹ in crore)					
Sr. No.	Grant Number	Name of the grant/appropriation	Total grants/ appropriations	Savings	Percentage
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
1	A07	Civil Aviation (Revenue - Voted)	441.34	88.21	20
2	A08	Census Surveys and Statistics (Revenue - Voted)	64.55	64.55	100
3	B02	State Excise (Revenue - Voted)	139.68	34.33	25
4	B03	Transport Administration (Revenue - Voted)	2118.75	630.03	30
5	B07	Economic Services (Revenue - Voted)	98.91	53.75	54
6	B10	Capital Expenditure on Economic Services (Capital - Voted)	1261.00	467.05	37
7	C04	Secretariat and Other General Services (Revenue - Voted)	147.48	108.74	74
8	C10	Capital Expenditure on Economic Services (Capital - Voted)	109.47	27.91	25
9	D08	Expenditure on Animal Husbandry (Capital - Voted)	13.79	13.04	95
10	E03	Secretariat and Other Social Services (Revenue - Voted)	448.24	156.12	35
11	E04	Capital Outlay on Education, Sports and Culture (Capital - Voted)	106.00	103.37	98
12	F02	Urban Development and Other Advance Services (Revenue - Voted)	6259.72	1906.39	30
13	F03	Secretariat and Other Social Services (Revenue - Voted)	56.01	25.31	45
14	G02	Other Fiscal and Miscellaneous Services (Revenue - Voted)	1399.83	1321.62	94
15	G08	Capital Outlay on Other Administrative Services (Capital - Voted)	75.00	47.69	64
16	H04	Secretariat and Other Economic Services (Revenue - Voted)	44.04	11.00	25
17	H05	Roads and Bridges (Revenue - Voted)	3920.56	1314.12	34
18	H07	Capital Expenditure on Social Services and Economic Services (Capital - Voted)	3946.79	783.06	20
19	H08	Capital Expenditure On Public Works Administrative and Functional Buildings (Capital - Voted)	1400.10	488.03	35
20	H09	Capital Outlay on Removal of Regional Imbalance (Capital - Voted)	251.76	78.48	31
21	I07	Loans to Government Servants, etc. (Capital - Voted)	74.83	44.79	60
22	J01	Administration of Justice (Revenue - Voted)	1218.26	254.45	21
23	J02	Secretariat and Other Social and Economic Services (Revenue - Voted)	70.45	14.80	21
24	K10	Capital Expenditure on Industries (Capital - Voted)	124.13	123.35	99
25	K12	Internal Debt of the State Government (Capital - Charged)	101.86	50.93	50
26	L03	Rural Development Programmes (Revenue - Voted)	4517.27	1316.67	29
27	L07	Capital Expenditure on Rural Development (Capital - Voted)	1417.30	892.10	63

Appendix - 2.1 (concl.)

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
28	M02	Food (Revenue - Voted)	581.04	177.40	31
29	M03	Secretariat and Other Economic Services (Revenue - Voted)	58.01	13.22	23
30	N04	Capital Expenditure on Social Services (Capital - Voted)	1095.55	610.73	56
31	O01	District Administration (Revenue - Voted)	292.53	111.14	38
32	O03	Rural Employment (Revenue - Voted)	807.87	200.83	25
33	O05	Hill Areas (Revenue - Voted)	43.84	10.98	25
34	O07	Secretariat-Economic Services (Revenue - Voted)	176.58	88.57	50
35	O08	Tourism (Revenue - Voted)	164.39	42.05	26
36	O09	Census, Survey and Statistics (Revenue - Voted)	100.36	27.85	28
37	O10	Capital Outlay on Other Rural Development Programmes (Capital - Voted)	3425.91	2700.50	79
38	O11	Capital Outlay on Hill Areas (Capital - Voted)	92.50	21.39	23
39	O21	District Plan - Satara (Capital - Voted)	57.63	22.05	38
40	O23	District Plan - Solapur (Capital - Voted)	57.52	14.07	24
41	O27	District Plan - Jalgaon (Revenue - Voted)	174.39	36.94	21
42	O34	District Plan - Beed (Capital - Voted)	42.23	15.82	37
43	O46	District Plan - Yavatmal (Capital - Voted)	33.19	11.19	34
44	Q03	Housing (Revenue - Voted)	1603.57	742.99	46
45	R03	Capital Expenditure on Medical and Public Health (Capital - Voted)	119.68	112.82	94
46	S04	Capital outlay on Medical and Public Health (Capital - Voted)	71.72	36.31	51
47	V01	Interest Payments (Revenue - Charged)	90.00	30.30	34
48	V03	Capital Expenditure on Social Services (Capital - Voted)	100.58	26.10	26
49	V05	Capital Expenditure on Economic Services (Capital - Voted)	138.97	68.75	49
50	X03	Capital Expenditure on Social Services (Capital - Voted)	75.10	75.10	100
51	Y02	Water Supply and Sanitation (Revenue - Voted)	762.46	228.08	30
52	ZA-01	Secretariat and Other Social Services (Revenue - Voted)	43.01	13.00	30
53	ZC-01	Parliament/State/Union Territory Legislatures (Revenue - Voted)	132.44	37.05	28
54	ZD-02	Art and Culture (Revenue - Voted)	150.38	36.97	25
55	ZD-04	Tourism (Revenue - Voted)	307.20	61.95	20
56	ZD-05	Art and Culture (Capital - Voted)	15.00	15.00	100
57	ZE-01	Minorities Development (Revenue - Voted)	304.81	84.44	28
58	ZE-02	Capital Outlay on Social Securities and Welfare (Capital - Voted)	76.00	15.20	20
59	ZF-3A	Capital Outlay on Public Works (Capital - Voted)	11.20	11.20	100
	TOTAL		41032.78	16119.88	39.29

Source: Appropriation Accounts 2013-14

Grants closed with savings of ₹ 100 crore and above

(Reference: Paragraph 2.3.1; Page 63)

(₹ in crore)						
Sr. No.	Number and name of the grant	Original provision	Supplementary provision	Total	Actual expenditure	Savings
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
Revenue - Voted						
1	B01 Police Administration	8990.66	175.62	9166.28	8220.40	945.88
2	B03 Transport Administration	1361.02	757.74	2118.76	1488.72	630.04
3	C01 Revenue and District Administration	1476.34	43.50	1519.84	1300.14	219.70
4	C04 Secretariat and Other General Services	147.33	0.15	147.48	38.74	108.74
5	C06 Relief on account of Natural Calamities	3775.92	2889.27	6665.19	6557.05	108.14
6	D03 Agriculture Services	2964.94	954.81	3919.75	3348.19	571.56
7	E02 General Education	32256.10	40.91	32297.01	31202.60	1094.41
8	E03 Secretariat and Other Social Services	398.40	49.84	448.24	292.12	156.12
9	F02 Urban Development and Other Advance Services	6083.19	176.53	6259.72	4353.33	1906.39
10	G02 Other Fiscal and Miscellaneous Services	1399.83	0.00	1399.83	78.21	1321.62
11	H05 Roads and Bridges	2540.12	1380.44	3920.56	2606.45	1314.11
12	H06 Public Works Administrative and Functional Buildings	2236.04	221.11	2457.15	2080.20	376.95
13	I03 Irrigation, Power and Other Economic Services	2391.28	233.27	2624.55	2218.69	405.86
14	J01 Administration of Justice	1161.06	57.20	1218.26	963.82	254.44
15	K07 Industries	2869.40	16.42	2885.82	2477.62	408.20
16	L03 Rural Development Programmes	3337.33	1179.94	4517.27	3200.60	1316.67
17	M02 Food	558.87	22.17	581.04	403.64	177.40
18	N03 Welfare of Scheduled Castes, Scheduled Tribes, Other Backward Classes and Minorities	6967.01	1169.55	8136.56	7394.92	741.64
19	O01 District Administration	292.53	0.00	292.53	181.39	111.14
20	O03 Rural Employment	807.87	0.0001	807.87	607.03	200.84
21	Q03 Housing	1303.25	300.32	1603.57	860.58	742.99
22	R01 Medical and Public Health	4572.37	340.95	4913.32	4795.42	117.90
23	S01 Medical and Public Health	1661.82	125.76	1787.58	1669.51	118.07
24	T05 Revenue Expenditure on Tribal Areas Development Sub-Plan	3317.38	213.54	3530.92	3019.83	511.09
25	V02 Co-operation	862.45	117.25	979.70	822.43	157.27
26	W02 General Education	4382.73	799.05	5181.78	4860.25	321.53
27	W03 Technical Education	1575.78	57.71	1633.49	1508.48	125.01
28	X01 Social Security and Nutrition	2871.21	33.51	2904.72	2561.45	343.27
29	Y02 Water Supply and Sanitation	762.42	0.04	762.46	534.38	228.08
Revenue - Charged						
30	G03 Interest Payments and Debt Servicing	20206.58	333.67	20540.25	20427.25	113.00
Capital - Voted						
31	B10 Capital Expenditure on Economic Services	1083.15	177.85	1261.00	793.95	467.05
32	E04 Capital Outlay on Education, Sports and Culture	106.00	0.00	106.00	2.63	103.37
33	H07 Capital Expenditure on Social Services and Economic Services	1937.77	2009.01	3946.78	3163.72	783.06
34	H08 Capital Expenditure on Public Works Administrative and Functional Buildings	1269.81	130.29	1400.10	912.06	488.04
35	I05 Capital Expenditure on Irrigation	8802.73	722.70	9525.43	7977.15	1548.28
36	K10 Capital Expenditure on Industries	1.02	123.11	124.13	0.78	123.35

Appendix - 2.2 (concl.d.)

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
37	K11 Capital Expenditure on Energy	2523.08	577.56	3100.64	2596.07	504.57
38	L07 Capital Expenditure on Rural Development	891.30	526.00	1417.30	525.20	892.10
39	M04 Capital Expenditure on Food	3686.31	60.00	3746.31	3572.48	173.83
40	N04 Capital Expenditure on Social Services	1045.55	50.00	1095.55	484.82	610.73
41	O10 Capital Outlay on Other Rural Development Programmes	3305.77	120.14	3425.91	725.41	2700.50
42	R03 Capital Expenditure on Medical and Public Health	0.55	119.13	119.68	6.86	112.82
43	T06 Capital Expenditure on Tribal Areas Development Sub-Plan	1162.23	158.08	1320.31	1143.27	177.04
Capital - Charged						
44	G09 Public Debt and Inter State Settlement	12376.76	0.00	12376.76	10727.16	1649.60
	Total	161723.26	16464.14	178187.40	152705.00	25482.40

Source: Appropriation Accounts 2013-14

Grants closed with savings of more than ₹ 100 crore persistently during 2009-14

(Reference: Paragraph 2.3.2; Page 63)

(₹ in crore)						
Sr. No.	Number and name of the grant	Amount of savings (per cent to total grant)				
		2009-10	2010-11	2011-12	2012-13	2013-14
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
Revenue - Voted						
1	C01 Revenue and District Administration	116.16 (12.88)	173.43 (16.22)	147.45 (12.97)	182.33 (13.46)	219.70 (14.46)
2	D03 Agriculture Services	215.96 (10.03)	388.56 (14.66)	199.42 (7.05)	618.29 (16.17)	571.55 (14.58)
3	E02 General Education	997.53 (4.90)	1698.14 (6.92)	1340.98 (5.01)	1092.15 (3.75)	1094.41 (3.39)
4	F02 Urban Development and Other Advance Services	328.65 (6.58)	613.20 (13.56)	1050.60 (19.40)	1609.44 (27.52)	1906.39 (30.45)
5	G02 Other Fiscal and Miscellaneous Services	4640.25 (98.00)	1624.95 (95.98)	2305.18 (96.93)	2200.97 (96.87)	1321.62 (94.41)
6	I03 Irrigation, Power and Other Economic Services	177.48 (8.32)	234.84 (10.50)	261.09 (10.71)	380.42 (15.84)	405.87 (15.46)
7	N03 Welfare of Scheduled Castes, Scheduled Tribes, Other Backward Classes and Minorities (2013-14)	142.46 (3.72)	869.50 (16.72)	694.33 (13.01)	516.35 (8.33)	741.64 (9.11)
8	Q03 Housing	1564.67 (61.52)	1039.17 (56.49)	882.50 (47.65)	676.78 (38.89)	742.99 (46.33)
9	R01 Medical and Public Health	183.31 (6.79)	142.66 (4.51)	153.25 (4.22)	405.43 (8.92)	117.90 (2.40)
10	T05 Revenue Expenditure on Tribal Areas Development Sub-Plan	200.34 (12.50)	860.32 (32.39)	693.72 (24.15)	468.93 (14.80)	511.09 (14.47)
Capital - Charged						
11	G08/G09 Public Debt and Inter State Settlement	3004.59 (49.63)	3014.75 (42.92)	2895.60 (33.79)	2534.30 (28.82)	1649.60 (13.33)
Capital - Voted						
12	N04 Capital Expenditure on Social Services	222.72 (36.87)	395.81 (49.56)	675.12 (52.41)	508.86 (49.71)	610.73 (55.75)

Source: Appropriation Accounts 2013-14

Grants/appropriations closed with excess over provisions during 2013-14 requiring regularisation

(Reference: Paragraph 2.3.3; Page 64)

(₹ in crore)				
Sr. No.	Name and title of the Voted grant/ Charged appropriation	Total grant	Expenditure	Excess
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Voted Grants				
1	C02 Stamps and Registration	185.97	207.42	21.45
2	G06 Pensions and Other Retirement Benefits	12632.74	12952.23	319.49
3	L02 District Administration	2474.14	2484.20	10.06
4	O15 District Plan - Mumbai Suburban (Revenue Section)	141.99	144.28	2.29
5	O16 District Plan - Thane (Capital Section)	71.70	80.77	9.07
6	O17 District Plan - Raigad (Capital Section)	48.10	51.28	3.18
7	O18 District Plan - Ratnagiri (Capital Section)	43.97	46.91	2.94
8	O19 District Plan - Sindhudurg (Revenue Section)	69.31	69.52	0.21
9	O20 District Plan - Pune (Capital Section)	101.95	107.65	5.70
10	O21 District Plan - Satara (Revenue Section)	142.37	164.49	22.12
11	O22 District Plan - Sangli (Capital Section)	33.89	35.69	1.80
12	O23 District Plan - Solapur (Revenue Section)	192.48	224.27	31.79
13	O24 District Plan - Kolhapur (Capital Section)	57.35	61.68	4.33
14	O25 District Plan - Nashik (Capital Section)	65.90	72.44	6.54
15	O26 District Plan - Dhule (Revenue Section)	77.69	78.48	0.79
16	O27 District Plan - Jalgaon (Capital Section)	45.61	82.34	36.73
17	O28 District Plan - Ahmednagar (Capital Section)	34.18	73.49	39.31
18	O29 District Plan - Nandurbar (Capital Section)	13.58	14.47	0.89
19	O30 District Plan - Aurangabad (Capital Section)	29.83	37.40	7.57
20	O31 District Plan - Jalna (Revenue Section)	87.26	90.69	3.43
21	O32 District Plan - Parbhani (Revenue Section)	83.43	84.30	0.87
22	O33 District Plan - Nanded (Revenue Section)	138.86	141.76	2.90
23	O35 District Plan - Latur (Revenue Section)	105.27	110.92	5.65
24	O36 District Plan - Osmanabad (Capital Section)	20.74	22.67	1.93
25	O37 District Plan - Hingoli (Revenue Section)	50.03	50.61	0.58
26	O38 District Plan - Nagpur (Revenue Section)	122.47	131.46	8.99
27	O40 District Plan - Bhandara (Revenue Section)	54.78	56.59	1.81
28	O41 District Plan - Chandrapur (Revenue Section)	88.39	93.69	5.30
29	O42 District Plan - Gadchiroli (Capital Section)	22.61	23.95	1.34
30	O43 District Plan - Gondiya (Revenue Section)	58.79	61.97	3.18
31	O44 District Plan - Amravati (Revenue Section)	93.19	101.99	8.80
32	O45 District Plan - Akola (Revenue Section)	71.63	75.05	3.42
33	O46 District Plan - Yavatmal (Revenue Section)	146.81	157.86	11.05
34	O47 District Plan - Buldhana (Capital Section)	47.89	58.00	10.11
35	O48 District Plan - Washim (Revenue Section)	57.34	58.02	0.68
36	W07 Revenue Expenditure on Removal of Regional Imbalance	5.09	12.96	7.87
Charged Appropriation				
37	C11 Internal Debt of the State Government	0.03	0.06	0.03
38	I01 Interest payments	164.62	165.05	0.43
39	I06 Internal Debt of the State Government	371.40	371.41	0.01
	TOTAL	18253.38	18858.02	604.64

Source: Appropriation Accounts 2013-14

Grants/appropriations closed with excess over provisions of previous years requiring regularisation

(Reference: Paragraph 2.3.4; Page 64)

(₹ in crore)			
Years	Number of grants/appropriations	Grant/appropriation numbers	Amount of excess required to be regularised as commented in the Appropriation Accounts/Audit Reports
2008-09	38/9	B-5, B-7, C-1, C-2, D-1, E-2, F-7, G-3, G-6, H-3, H-5, H-6, J-3, K-Nil, L-1, L-5, M-3, M-4, O-13, O-14, O-17, O-18, O-19, O-20, O-21, O-23, O-25, O-26, O-27, O-30, O-31, O-33, O-34, O-35, O-36, O-37, O-39, O-41, O-42, O-44, O-45, O-47, S-1, U-1, V-2, X-2	2389.37
2009-10	42/6	B-1, C-2, C-5, C-6, D-8, H-3, H-6, I-4, K-5, K-6, K-11A, L-1, M-4, O-3, O-13, O-14, O-15, O-16, O-17, O-18, O-19, O-21, O-22, O-23, O-24, O-25, O-26, O-28, O-29, O-30, O-31, O-32, O-33, O-34, O-35, O-36, O-38, O-39, O-40, O-41, O-42, O-43, O-44, O-45, O-46, O-47, U-1, ZC-2	1717.58
2010-11	35/7	A-3, C-1, C-2, C-5, C-11, E-1, F-5, F-6, H-3, K-6, O-13, O-14, O-15, O-18, O-19, O-20, O-21, O-22, O-23, O-24, O-25, O-26, O-28, O-29, O-30, O-31, O-32, O-33, O-34, O-35, O-37, O-38, O-39, O-41, O-44, O-45, O-46, O-47, U-1, W-3, ZA-2	466.91
2011-12	28/3	C-2, C-11, G-3, G-6, H-3, K-5, K-8, L-1, O-14, O-19, O-20, O-21, O-22, O-24, O-26, O-27, O-29, O-30, O-31, O-35, O-36, O-38, O-39, O-41, O-42, O-43, O-45, O-46, O-47, W-7, X-2	1272.28
2012-13	33/5	C-6, C-7, G-3, H-3, O-5, O-14, O-18, O-19, O-20, O-21, O-22, O-23, O-24, O-25, O-26, O-27, O-28, O-29, O-30, O-31, O-32, O-33, O-34, O-35, O-36, O-37, O-38, O-40, O-41, O-42, O-43, O-45, O-46, O-47, W-1, W-7, X-2	1004.17
Total	176/30		6850.31

Source: Appropriation Accounts of respective years

Unnecessary supplementary provisions (₹ 10 crore or more in each case)

(Reference: Paragraph 2.3.5; Page 64)

(₹ in crore)						
Sr. No.	Appropriation number	Name of the appropriation	Original	Actual expenditure	Savings out of original provision	Supplementary provision
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
Revenue - Voted						
1	B01	Police Administration	8990.66	8220.40	770.26	175.62
2	C01	Revenue and District Administration	1476.34	1300.14	176.20	43.50
3	E02	General Education	32256.10	31202.60	1053.49	40.91
4	E03	Secretariat and Other Social Services	398.40	292.12	106.28	49.84
5	F02	Urban Development and Other Advance Services	6083.19	4353.33	1729.86	176.53
6	G01	Sales Tax Administration	463.41	415.26	48.15	38.21
7	G05	Treasury and Accounts Administration	223.84	211.76	12.08	17.48
8	H06	Public Works and Administrative and Functional Buildings	2236.05	2080.20	155.85	221.11
9	I03	Irrigation, Power and Other Economic Services	2391.28	2218.69	172.59	233.27
10	J01	Administration of Justice	1161.06	963.82	197.24	57.20
11	K07	Industries	2869.40	2477.62	391.78	16.42
12	L03	Rural Development Programmes	3337.33	3200.60	136.73	1179.94
13	M02	Food	558.87	403.64	155.23	22.17
14	Q03	Housing	1303.25	860.58	442.67	300.32
15	T05	Revenue Expenditure on Tribal Areas Development Sub-Plan	3317.38	3019.83	297.54	213.54
16	V02	Co-operation	862.45	822.43	40.01	117.25
17	W03	Technical Education	1575.78	1508.48	67.30	57.71
18	X01	Social Security and Nutrition	2871.21	2561.45	309.76	33.51
19	ZD04	Tourism	285.04	245.25	39.79	22.16
20	ZE01	Minorities Development	267.93	220.37	47.56	36.88
Revenue - Charged						
21	J01	Administration of Justice	192.77	167.06	25.71	11.56
Capital - Voted						
22	B10	Capital Expenditure on Economic Services	1083.15	793.95	289.20	177.85
23	C10	Capital Expenditure on Economic Services	97.52	81.55	15.97	11.94
24	G08	Capital Outlay on Other Administrative Services	50.00	27.31	22.69	25.00
25	H08	Capital Expenditure On Public Works Administrative and Functional Buildings	1269.81	912.06	357.75	130.29
26	I05	Capital Expenditure on Irrigation	8802.73	7977.15	825.59	722.70
27	K10	Capital Expenditure on Industries	1.02	0.78	0.24	123.11
28	L07	Capital Expenditure on Rural Development	891.30	525.20	366.10	526.00
29	M04	Capital Expenditure on Food	3686.31	3572.48	113.83	60.00
30	N04	Capital Expenditure on Social Services	1045.55	484.82	560.73	50.00
31	O10	Capital Outlay on Other Rural Development Programmes	3305.77	725.41	2580.36	120.14
32	S04	Capital outlay on Medical and Public Health	51.72	35.41	16.31	20.00
33	T06	Capital Expenditure on Tribal Areas Development Sub-Plan	1162.23	1143.27	18.97	158.08
34	V05	Capital Expenditure on Economic Services	127.56	70.22	57.34	11.42
Total			94696.41	83095.24	11601.16	5201.66

Source: Appropriation Accounts 2013-14

Insufficient supplementary provisions (₹ one crore or more in each case)

(Reference: Paragraph 2.3.5; Page 64)

(₹ in crore)						
Sr. No.	Name of grant	Original provision	Supplementary provision	Total	Expenditure	Excess
1	C02 Stamps and Registration	160.97	25.00	185.97	207.42	21.45
2	G06 Pensions and Other Retirement Benefits	12332.74	300.00	12632.74	12952.23	319.49
3	L02 District Administration	2360.97	113.17	2474.14	2484.20	10.06
4	O21 District Plan - Satara	142.37	0.0001	142.37	164.49	22.12
5	O27 District Plan - Jalgaon	45.61	0.0001	45.61	82.34	36.73
6	O28 District Plan - Ahmednagar	34.18	0.0001	34.18	73.49	39.31
7	O33 District Plan - Nanded	138.86	0.0001	138.86	141.76	2.90
8	O35 District Plan - Latur	105.27	0.0001	105.27	110.93	5.66
9	O40 District Plan - Bhandara	54.78	0.0001	54.78	56.59	1.81
10	O42 District Plan - Gadchiroli	22.61	0.0001	22.61	23.95	1.34
11	O43 District Plan - Gondiya	58.79	0.0001	58.79	61.97	3.18
12	O46 District Plan - Yavatmal	146.81	0.0001	146.81	157.86	11.05
	Total	15603.96	438.17	16042.13	16517.23	475.10

Source: Appropriation Accounts 2013-14

Grants / appropriations closed with savings of ₹ 10 crore and above but no part of which was surrendered

(Reference: Paragraph 2.3.7; Page 65)

(₹ in crore)		
Sr. No.	Number and name of the grant/appropriation	Savings
(1)	(2)	(3)
1	C06 Relief on account of Natural Calamities (Revenue - Voted)	108.15
2	J01 Administration of Justice (Revenue - Voted)	254.45
3	J02 Secretariat and Other Social and Economic Services (Revenue - Voted)	14.80
4	K07 Industries (Revenue-Charged)	28.22
5	K12 Internal Debt of the State Government (Capital - Charged)	50.93
6	O23 District Plan - Solapur (Capital - Voted)	14.07
7	O44 District Plan - Amravati (Capital - Voted)	10.45
8	O46 District Plan - Yavatmal (Capital - Voted)	11.19
9	O47 District Plan - Buldhana (Revenue - Voted)	10.12
Total		502.38

Source: Appropriation Accounts 2013-14

Cases of surrender of funds in excess of
₹ 10 crore on 29 and 31 March 2014

(Reference: Paragraph 2.3.7; Page 65)

(₹ in crore)			
Sr. No.	Grant number	Major Head	Amount of surrender
(1)	(2)	(3)	(4)
Revenue Head			
1	B01	2055 Police	931.65
2	B01	2070 Other Administrative Services	14.11
3	B02	2039 State Excise	37.36
4	B03	2041 Taxes on Vehicles	628.93
5	B05	2056 Jails	22.76
6	B07	3001 Indian Railways-Policy Formulation, Direction, Research and Other Miscellaneous Organisations	38.73
7	B07	3051 Ports and Light Houses	15.02
8	C01	2029 Land Revenue	56.88
9	C01	2053 District Administration	40.50
10	C04	2059 Public Works	199.04
11	C07	2406 Forestry and Wild Life	29.09
12	D03	2401 Crop Husbandry	538.57
13	D03	2415 Agricultural Research and Education	22.44
14	E01	2049 Interest Payments	22.69
15	E02	2202 General Education	1671.67
16	E03	2204 Sports and Youth Services	119.89
17	E03	2235 Social Security and Welfare	34.81
18	F02	2217 Urban Development	1894.93
19	F02	3054 Roads and Bridges	32.09
20	F03	2230 Labour and Employment	22.90
21	F04	3604 Compensation and Assignments to Local Bodies and Panchayati Raj Institutions	56.79
22	H03	2216 Housing	53.22
23	H06	2059 Public Works	179.81
24	I03	2701 Major and Medium Irrigation	302.33
25	I03	2702 Minor Irrigation	12.34
26	K06	2801 Power	27.23
27	O07	3451 Secretariat -Economic Services	89.31
28	Q03	2216 Housing	742.85
29	T05	2225 Welfare of Scheduled Castes, Scheduled Tribes, Other Backward Classes and Minorities	379.79
30	T05	2230 Labour and Employment	14.92

Appendix - 2.9 (concl.d.)

(1)	(2)	(3)	(4)
31	T05	2236 Nutrition	27.84
32	T05	2425 Co-operation	37.80
33	V02	2425 Co-operation	41.07
34	V02	2851 Village and Small Industries	88.92
35	Y02	2215 Water Supply and Sanitation	44.35
Capital Head			
36	B10	4055 Capital Outlay on Police	393.19
37	B10	4070 Capital Outlay on other Administrative Services	63.25
38	B11	7610 Loans to Government Servants <i>etc.</i>	16.04
39	C10	4701 Capital Outlay on Major and Medium Irrigation	21.84
40	C12	7610 Loans to Government Servants, <i>etc.</i>	13.07
41	E04	4202 Capital Outlay on Education, Sports, Art and Culture	103.37
42	F05	4217 Capital Outlay on Urban Development	98.58
43	H07	4055 Capital Outlay on Police	36.29
44	H07	4216 Capital Outlay on Housing	12.50
45	H08	4059 Capital Outlay on Public Works	221.17
46	H08	4210 Capital Outlay on Medical and Public Health	93.78
47	H08	4225 Capital Outlay on Welfare of Scheduled Castes, Scheduled Tribes, Other Backward Classes and Minorities	15.36
48	H08	4250 Capital Outlay on Other Social Services	11.51
49	H09	4210 Capital Outlay on Medical and Public Health	66.28
50	I05	4701 Capital Outlay on Major and Medium Irrigation	1201.23
51	I05	4702 Capital Outlay on Minor Irrigation	167.39
52	I07	7610 Loans to Government Servants, <i>etc.</i>	31.44
53	K11	4801 Capital Outlay on Power Projects	424.99
54	K11	6801 Loans for Power Projects	80.64
55	T06	4225 Capital Outlay on Welfare of Scheduled Castes, Scheduled Tribes, Other Backward Classes and Minorities	172.68
56	T06	4702 Capital Outlay on Minor Irrigation	10.25
57	V05	6425 Loans for Co-operation	67.21
		Total	11794.69

Source: Appropriation Accounts 2013-14

Appendix 2.10

Cases of drawal from Contingency Fund where the expenditure was foreseeable

(Reference: Paragraph 2.5; Page 68)

Sr. No.	Sanction number and date	Department/ grant number/ Major Head	Purpose for which drawn	Amount sanctioned (₹ in crore)
1	CNF-2013/4/BUD/08 18/06/2013	School Education and Sports Department E-3/2204	Provision for organization of 20 th Asian Athletic Championship	18.00
2	CNF-2013/9/BUD/14 26/08/2013	General Administration Department A-4/2075	Purchase of armoured Mercedes vehicles for dignitaries visiting Mumbai	0.50
3	CNF-2013/18/BUD/06 04/03/2014	Social Justice and Special Assistance Department N-3/2225	Funds to carry out survey for inclusion of Maratha Community into OBC category	10.00

Source: Contingency Fund sanction orders from respective departments

Meagre utilisation of funds drawn from the Contingency Fund

(Reference: Paragraph 2.5; Page 68)

(₹ in crore)				
Sr.No.	Sanction number and date	Department/grant number/Major Head	Amount sanctioned	Amount utilized (percentage)
1	CNF-2013/2/Bud-6 dated 01/06/2013	Revenue and Forests/ C-6/ 2245 – Relief on account of Natural Calamities	200.00	0.05 (0.03)
2	CNF-2013/4/Bud-8 dated 18/01/2013	School Education/ E-3/ 2204 – Sports and Youth Services	18.00	0.00
3	CNF-2013/6/Bud-6 Dated 12/07/2013	Revenue and Forests/ C-6/ 2245 – Relief on account of Natural Calamities	200.00	36.85 (18.43)
4	CNF-2013/8/Bud-10 dated 23/08/2013	Water Resources/ I-5/ 4701 – Capital Expenditure on Major and Medium Irrigation	0.05	0.00
5	CNF-2013/11/Bud-6 dated 30/10/2013	Revenue and Forests/ C-6/ 2245 – Relief on account of Natural Calamities	200.00	30.91 (15.46)
6	CNF-2013/13/Bud-17 dated 02/11/2013	Rural Development and Water Conservation/ L-3/ 2515 – Other Rural Development Programmes	0.56	0.00
7	CNF-2013/16/Bud-7 dated 05/02/2014	Women and Child Development/ X-1/ 2235 – Social Security and Welfare	5.00	0.62 (12.40)
Total			623.61	

Source: Contingency Fund sanction orders from respective departments and information from Principal Accountant General (Accounts and Entitlement)-I, Maharashtra, Mumbai

Appendix 2.12

Details of pending advances paid out of Personal Ledger Account receipts

(Reference: Paragraph 2.7.3.5; Page 71)

Sr. No.	Hospitals/Colleges	Amount (₹ in lakh)
1	The Dean, Government Medical College and Hospital, Miraj, Sangli	2.49
2	The Dean, Padmabhushan Vasantdada Patil Government Hospital, Sangli	3.08
3	The Medical Superintendent, Rural Hospital, Jamner, Jalgaon	0.02
4	The Civil Surgeon, Civil Hospital, Jalgaon	0.20
5	The Civil Surgeon, V S General Hospital, Thane	13.98
6	The Medical Superintendent, St. George Hospital, Mumbai	8.03
7	The Medical Superintendent, Cama and Albless Hospital, Mumbai	0.35
8	The Medical Superintendent, Regional Mental Hospital, Thane	2.14
9	The Medical Superintendent, Rural Hospital, Goveli, Thane	0.58
10	The Dean, Shri Ramanand Thirth Medical College and Hospital, Ambejogai	3.15
	The Dean, Shri Ramanand Thirth Medical College and Hospital, Ambejogai	11.63
	The Dean, Shri Ramanand Thirth Medical College and Hospital, Ambejogai	7.55
Total		53.20

Source: Information obtained from various hospitals/medical colleges

Details of differences between treasury pass books and Personal Ledger Account cash books

(Reference: Paragraph 2.7.3.6; Page 71)

Sr. No.	Unit audited	Closing balance as on	(Amount in ₹)		
			Closing balance as per cash book	Closing balance as per pass book	Difference
1	Regional Mental Hospital, Thane	30/06/2014	11723246	11876490	153244
2	Government Medical College, Miraj	31/03/2014	24049092	24036971	12121
3	The Medical Superintendent, Rural Hospital, Goveli	31/03/2014	1178159	1090239	87920
4	The Superintendent, Cama and Albles Hospital, Mumbai	31/03/2014	55570243	55482938	87305
5	Sasoon General Hospital, Pune	31/03/2014	44619688	44556981	62707
6	Regional Mental Hospital, Pune	31/03/2014	3716282	4300486	584204
7	Sir J J Group of Hospitals, Mumbai	31/03/2014	294870038	283571700	11298338

Source: Information obtained from various hospitals/medical colleges

Appendix 2.14

Details of delay in crediting daily receipts into Personal Ledger Account

(Reference: Paragraph 2.7.3.6; Page 72)

Sr.No.	Name of the treasury	Name of the hospital/medical college	Delay in days in crediting receipts into PLA
1	Jalgaon	The Civil Surgeon, Civil Hospital	01-04
2	Jalgaon	The Medical Superintendent, Sub District Hospital, Muktainagar	05-29
3	Jalgaon	The Medical Superintendent, Rural Hospital, Jamner	01-06
4	Jalgaon	The Medical Superintendent, Rural Hospital, Raver	07-10
5	Mumbai	The Medical Superintendent, Cama and Albless Hospital	06-365
6	Mumbai	The Medical Superintendent, St. George Hospital	03-278
7	Mumbai	The Dean, Grant Medical College	02-98
8	Pune	The Medical Superintendent, Mental Hospital, Yerawada	05-15
9	Sangli	The Dean, Government Medical College, Miraj	04-08
10	Sangli	The Dean, Government Hospital, Miraj	01-33
11	Sangli	The Medical Superintendent, Rural Hospital, Belanki, Miraj	01-20
12	Sangli	The Medical Superintendent, Sub District Hospital, Kavathe Mahankal	01-06
13	Thane	The Civil Surgeon, V S General Hospital	02-304
14	Thane	The Medical Superintendent, Regional Mental Hospital	02-174
15	Thane	The Medical Superintendent, Rural Hospital, Goveli	02-256
16	Thane	The Civil Surgeon, Central Hospital, Ulhasnagar	02-17
17	Thane	The Medical Superintendent, Rural Hospital, Virar	02-75

Source: Information obtained from various hospitals/medical colleges

Department-wise breakup of outstanding utilisation certificates

(Reference: Paragraph 3.1; Page 73)

Sr. No.	Department	Number of certificates	Amount (₹ in crore)
1	Agriculture, Animal Husbandry, Dairy Development and Fisheries	14857	3257.81
2	Co-operation, Marketing and Textiles	1386	5575.94
3	Employment and Self-Employment	22	42.45
4	Environment	23	16.87
5	Finance	12	27.51
6	Food, Civil Supplies and Consumer Protection	45	2.68
7	General Administration	256	279.69
8	Higher and Technical Education	1127	3035.64
9	Home	1532	1779.53
10	Housing	132	917.49
11	Industries, Energy and Labour	773	324.33
12	Law and Judiciary	379	8.73
13	Maharashtra Legislature Secretariat	46	3.91
14	Marathi Language	04	1.04
15	Medical Education and Drugs	340	72.84
16	Minority Development	747	397.97
17	Planning	17855	6726.87
18	Public Health	3189	729.96
19	Public Works	432	182.39
20	Revenue and Forests	13957	3231.94
21	Rural Development and Water Conservation	7625	4095.44
22	School Education and Sports	9936	12305.32
23	Social Justice and Special Assistance	9561	3241.24
24	Tourism and Cultural Affairs	365	415.60
25	Tribal Development	12660	4912.49
26	Urban Development	3713	15892.55
27	Water Resources	106	2.09
28	Water Supply and Sanitation	2785	783.50
29	Women and Child Development	3085	395.93
	Total	106950	68659.75

Source : Information received from Principal Accountant General (Accounts and Entitlement)-I, Maharashtra, Mumbai, Pay and Accounts Office, Mumbai and Principal Accountant General (Accounts and Entitlement)-II, Maharashtra, Nagpur

Pendency of utilisation certificates at Urban Local Bodies and district level

(Reference: Paragraph 3.1.1.5; Page 75)

(₹ in crore)					
Sr. No.	Name of Scheme	Number of ULBs/District Collectors implementing the schemes	Date of sanction/ release by UDD	Amount of UCs pending (₹)	Reasons for pendency
1	Development of basic amenities in the Municipal Corporations	04*ULBs	March 2011	26.49	UCs not furnished as of 31 March 2014
2	Maharashtra Swarnajayanti Nagarotthan Maha Abhiyan (MSJNMA)	06# ULBs	March 2011	30.98	UCs not furnished as of 31 March 2014
		01# ULBs	March 2013	30.82	
3	Urban Infrastructure Development Scheme for Small and Medium Towns (UIDSSMT)	07 ^s ULBs	2007-08	73.20	UCs not furnished as of 31 March 2014
4	Dr Babasaheb Ambedkar Shram Saphalya Yojana	05@ ULBs	2010-11 to 2013-14	10.19	UCs not furnished as of 31 March 2014
5	Strengthening of Fire and Emergency Services in the State	35 ULBs	2010-11 to 2012-13	2.10	UCs not furnished as of 31 March 2014
		58 ULBs		173.78	
6	Nagari Dalit Vasti Improvement Scheme	35 District Collectors	March 2013	18.62	UCs not furnished as of 31 March 2014
	Total			192.40	

Source: Information obtained from Urban Development Department and Controlling Officers

* 4 ULBs-(Kolhapur, Sangli-Miraj-Kupwad, Solapur and Vasai-Virar);

7 ULBs-(Ahmednagar, Barshi, Manmad, Nanded, Parli-Vaijnath, Udgir and Washim)

^s 7 ULBs – (Daund, Kamtee, Malwan, Parola, Sailu, Solapur and Yavatmal)

@ 5 ULBs-(Ahmednagar, Kalyan, Nagpur, Ratnagiri and Solapur)

Details of the projects taken up under JNNURM

(Reference: Paragraph 3.1.1.5; Page 76)

(₹ in crore)									
Sr. No.	Name of projects	Project cost	Date of Commencement	Total fund released as on 31 March 2014	Total expenditure as on 31 March 2014	Percentage of funds utilised with respect to releases	physical progress of work in percentage	Scheduled date of completion as per DPR	Expected date of completion
1	Network I - Laying of lines at Ghodbandar road (Thane Municipal Corporation)	140.09	Jan-2012	99.76	95.49	95.72	41.28	March-2014	March-2015
	Network II - laying of sewer lines, seven nos of pumping station and 100 MLD STP at Kharegaon (Thane Municipal Corporation)		Feb-2009				42.00	March-2014	March-2015
2	Rehabilitation Plan to Implement 24x7 water supply project for Nagpur City under PPP framework, (Nagpur Municipal Corporation)	387.86	Nov-2011	164.50	143.48	87.22	41.46	Jan-2012	Dec-2014
3	Reuse of treated waste water for thermal power plant and reduce stress on fresh water sources (Nagpur Municipal Corporation)	130.11	July-2011	113.36	113.36	100.00	65.00	Dec-2010	Dec-2014
4	Under Ground Sewerage Project (Kulgaon - Badlapur Municipal Council)	151.46	Feb-2010	128.53	127.12	98.90	70.12	Mar-2011	Nov-2014
Total		809.52		506.15	479.45				

Source: Information furnished by Mumbai Metropolitan Regional Development Agency

Amount of unutilised grants-in-aid not surrendered by the Municipal Councils

(Reference: Paragraph 3.1.1.5; Page 76)

(₹ in crore)				
Period	No. of MCs	Grants sanctioned	Expenditure incurred	Amount of unutilised grants not surrendered
2006-07	02	0.68	0.65	0.03
2007-08	09	5.66	2.39	3.27
2008-09	25	12.88	4.26	8.62
2009-10	31	32.93	15.87	17.06
2010-11	30	10.40	2.43	7.97
2011-12	66	32.10	8.27	23.83
2012-13	152	136.25	38.92	97.33
2013-14	176	215.91	60.76	155.15
Total		446.81	133.55	313.26

Source: Information obtained from Controlling Officers under Urban Development Department

Delay in submission of accounts/audit reports by autonomous bodies

(Reference : Paragraph:3.3, Page 78)

Sr. No.	Name of the Body	Period of entrustment	Year up to which accounts were rendered	Due date of submission of accounts to audit	Delay in submission of accounts		Period up to which SAR is issued	Placement of SAR in the Legislature
					Accounts received on	Period of delay (in months)		
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
1	Maharashtra Housing and Area Development Authority (MHADA), Mumbai	01/04/2008 to 31/03/2013 and 01/04/2013 to 31/03/2018	2013-14	June 2014	09/09/2014	02	2012-13	SAR 2010-11 Presented on 20/12/2012
2	Mumbai Region Development Authority (MMRDA), Mumbai	01/04/2009 to 31/03/2014	2012-13 2013-14	June 2013 June 2014	22/09/2014	15 03	2011-12	No provision for presentation in MMRDA's Act
3	Maharashtra Jeevan Pradhikaran (MJP), Mumbai	01/04/2007 to 31/03/2012 and 1/04/2012 to 31/03/2017	2011-12 2012-13	June 2012 June 2013	25/03/2013 07/08/2014	09 01	2011-12 (2012-13 in progress)	SAR 2009-10 presented on 19/12/2012
4	Maharashtra Krishna Valley Development Corporation (MKVDC), Pune	01/04/2011 to 31/03/2016	2012-13	June 2013	25/10/2013	04	2012-13	SAR 2011-12 presented on 14/06/2014
5	Konkan Irrigation Development Corporation (KIDC), Thane	01/04/2008 to 31/03/2013	2012-13	June 2013	23/07/2014	13	2011-12	SAR 2010-11 presented on 02/08/2013
6	Maharashtra Maritime Board (MMB), Mumbai	01/04/2011 to 31/03/2016	2012-13	June 2013	28/11/2013	05	2012-13	SAR 2004-05 presented on 17/12/2006
7	Maharashtra State Commission for Women (MSCW), Mumbai	01/04/2008 to 31/03/2013 and 01/04/2013 to 31/03/2018	2012-13	June 2013	13/12/2013	05	2012-13	SAR 2011-12 presented on 28/02/2014
8	Maharashtra Pollution Control Board (MPCB), Mumbai	01/04/2008 to 31/03/2013	2012-13	June 2013	06/02/2014	07	2012-13	SAR 2004-05 presented in April 2008
9	Slum Rehabilitation Authority, Mumbai (SRA)	01/04/2006 to 31/03/2011 and 01/04/2011 to 31/03/2016	2012-13	June 2013	16/12/2013	06	2012-13	SAR 2012-13 presented on 14/06/2014
10	Maharashtra Water Resources Regulatory authority (MWRRA)	01/04/2010 to 31/03/2015	2013-14	June 2014	04/07/2014	Nil	2012-13	SAR 2011-12 presented on 31/07/2013
11	Rajiv Gandhi Science and Technology Commission (RGSTC)	01/04/2010 onwards	2013-14	June 2014	24/07/2014	01	2012-13	SAR 2005-06 to 2010-11 presented on 21/04/2012

Appendix - 3.5 (concl.)

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
12	Maharashtra Khadi and Village Industries Board (MSKVIB), Mumbai	01/04/2007 to 31/03/2012	2011-12	June 2012	26/02/2013	08	2011-12	SAR 2008-09 presented on 15/12/2010
13	Maharashtra State Legal Services Authority (MSLSA) Mumbai	The audit of State District Legal services Authorities have been taken under Section 19(2) of the CAGs (DPC) Act 1971	2008-09	June 2009	11/03/2010	08	2008-09	Yet to be presented
14	Maharashtra Commission for Protection of Child Rights (MCPCR)	The audit has been taken up as per Sn 20(1) of CAG's (DPC) Act 1971	2012-13	June 2013	07/10/2013	03	2012-13	SAR 2008-09 to 2011-12 are yet to be presented
15	Maharashtra Electricity Regulatory Commission (MERC)	Under Section 104 of the Electricity Act, 2003	2010-11	June 2011	04/03/2014	32	2012-13	SAR 2009-10 presented on 12/06/2014
			2011-12	June 2012	04/03/2014	20		
			2012-13	June 2013	07/05/2014	10		
			2013-14	June 2014	22/08/2014	02		
16	Tapi Irrigation Development Corporation (TIDC), Jalgaon	01/04/2008 to 31/03/2013 and 01/04/2013 to 31/03/2018	2011-12	June 2012	01/07/2013	12	2011-12	SAR for the year 2011-12 sent to Government for placement before legislature on 22/05/2014
17	Vidharba Irrigation Development Corporation (VIDC), Nagpur	01/04/2012 to 31/03/2017	2011-12	June 2012	01/07/2013	12	2010-11	SAR for the year 2010-11 sent to Government for placement before legislature on 22/05/2014
18	Godawari Marathwada Irrigation Development Corporation (GMIDC), Aurangabad	01/04/2009 to 31/03/2014	2011-12	June 2012	17/12/2013	18	2010-11	SAR for the year 2010-11 placed before legislature on 01/08/2013

Source: Information obtained from the offices of Pr Accountant General (Audit)-I and III, Mumbai and Accountant General (Audit), II, Nagpur

Status of finalisation of accounts and Government investments in departmentally managed commercial and quasi-commercial undertakings

(Reference: Paragraph 3.4; Page 78)

Sr. No.	Name of Undertaking	Accounts finalised up to	Investment as per the last accounts (₹ in crore)	Remarks/Reasons for delay in preparation of accounts.
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Agriculture, Animal Husbandry, Dairy Development and Fisheries				
Mumbai Region				
1	Greater Mumbai Milk Scheme, Worli	2012-13	44.92	
2	Milk Transport Scheme, Worli	2006-07	2.34	*
3	Mother Dairy, Kurla	2012-13	32.65	
4	Central Dairy, Goregaon	2012-13	87.69	
5	Unit Scheme, Mumbai	2012-13	24.65	
6	Agricultural Scheme, Mumbai	2012-13	8.39	
7	Electrical Scheme, Mumbai	2012-13	4.50	
8	Water Supply Scheme, Mumbai	2012-13	13.62	
9	Cattle Feed Scheme, Mumbai	2012-13	0.12	
10	Cattle Breeding and Rearing Farm, Palghar	2012-13	1.51	
11	Dairy Project, Dapchhari	2012-13	15.88	
12	Government Milk Scheme, Bhiwandi	2012-13	0.73	
13	Government Milk Chilling Centre, Saralgaon, Thane	2012-13	0.30	
14	Government Milk Scheme, Khopoli	2012-13	2.26	
15	Government Milk Scheme, Mahad	2011-12	1.28	
16	Government Milk Scheme, Chiplun	2012-13	1.87	
17	Government Milk Scheme, Ratnagiri	2012-13	4.25	
18	Government Milk Scheme, Kankavali	2012-13	2.99	
Pune Region				
19	Government Milk Scheme, Pune	2012-13	30.08	
20	Government Milk Scheme, Mahabaleshwar	2012-13	2.40	
21	Government Milk Scheme, Satara	2012-13	22.27	
22	Government Milk Scheme, Miraj	2012-13	43.68	
23	Government Milk Scheme, Solapur	2012-13	3.31	
Nagpur Region				
24	Government Milk Scheme, Nagpur	2012-13	9.63	
25	Government Milk Scheme, Wardha	2012-13	9.49	
26	Government Milk Scheme, Chandrapur	2012-13	(-) 3.10	
27	Government Milk Scheme, Gondia	2012-13	25.56	

* MTS Worli has been closed vide Government order dated 17/07/2008

Appendix - 3.6 (concl'd.)

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Aurangabad Region				
28	Government Milk Scheme, Aurangabad	2012-13	16.21	
29	Government Milk Scheme, Udgir	2012-13	38.24	
30	Government Milk Scheme, Beed	2012-13	40.18	
31	Government Milk Scheme, Nanded	2012-13	6.69	
32	Government Milk Scheme, Bhoom	2012-13	22.29	
33	Government Milk Scheme, Parbhani	2011-12	7.86	
Nashik Region				
34	Government Milk Scheme, Nashik	2010-11	4.87	
35	Government Milk Scheme, Dhule	2012-13	13.79	
36	Government Milk Scheme, Chalisgaon	2012-13	2.14	
37	Government Milk Scheme, Ahmednagar	2012-13	6.06	
38	Government Milk Scheme, Wani	2012-13	0.67	
Amravati Region				
39	Government Milk Scheme, Amravati	2012-13	12.56	
40	Government Milk Scheme, Akola	2012-13	17.72	
41	Government Milk Scheme, Yavatmal	2012-13	5.22	
42	Government Milk Scheme, Nandura	2012-13	3.25	
Agriculture, Animal Husbandry, Dairy Development and Fisheries Department				
43	Land Development by Bulldozer Scheme, Pune	1994-95	4.00	^
44	Land Development by Bulldozer Scheme, Aurangabad	1998-99	21.93	
45	Land Development by Bulldozer Scheme, Amravati	1995-96	0.01	
46	Land Development by Bulldozer Scheme, Nagpur	1996-97	2.18	
Revenue and Forests Department				
47	Allapalli and Pendigundam Forest Ranges of Forest Divisions including Saw mills and Timber Depot	1985-86	0.00	^
Food, Civil Supplies and Consumer Protection Department				
48	Procurement, Distribution and Price Control Scheme in Mumbai and Thane Rationing Area	2011-12	637.89	
49	Procurement, Distribution and Price Control Scheme in Mofussil Area	2011-12	828.46	
Total			2085.49	
<i>Source: Proforma Accounts</i>				

^ These are sick units with no operations. Hence they have stopped preparing accounts

Department-wise/age-wise breakup of cases of misappropriation, defalcation etc.

(Reference: Paragraph 3.5 ; Page 79)

(₹ in lakhs)							
Name of the Department	Upto 5 years	5-10yrs.	10-15 yrs	15-20 yrs.	20-25 yrs	25 yrs and more	TOTAL
Agriculture, Animal Husbandry, Dairy Development and Fisheries	21 (28.66)	0 (0)	04 (3.89)	03 (4.93)	04 (3.30)	51 (31.66)	83 (72.44)
Co-operation and Textile	01 (0.53)	0 (0)	01 (10.83)	0 (0)	0 (0)	0 (0)	02 (11.36)
Finance	01 (0.42)	01 (40.08)	02 (18.01)	19 (370.64)	01 (0.7)	03 (2.29)	27 (432.14)
Food, Civil Supplies and Consumer Protection	01 (4.97)	0 (0)	01 (3.05)	02 (14.69)	03 (4.99)	03 (8.56)	10 (36.26)
General Administration	0 (0)	0 (0)	0 (0)	0 (0)	01 (1.29)	0 (0)	01 (1.29)
Higher and Technical Education	0 (0)	0 (0)	01 (29.65)	0 (0)	02 (290.84)	0 (0)	03 (320.49)
Home	09 (23.47)	01 (423.58)	05 (13.37)	01 (0.20)	05 (17.44)	08 (5.97)	29 484.03
Housing	0 (0)	0 (0)	0 (0)	0 (0)	0 (0)	01 (0.07)	01 (0.07)
Industries, Energy and Labour	01 (0.94)	0 (0)	0 (0)	0 (0)	0 (0)	0 (0)	01 (0.94)
Law and Judiciary	04 (0.87)	02 (0.25)	0 (0)	0 (0)	0 (0)	0 (0)	06 (1.12)
Medical Education and Drugs	0 (0)	01 (1.29)	01 (7.96)	0 (0)	0 (0)	02 (7.02)	04 (16.27)
Planning	06 (0.9)	02 (0.06)	03 (0.27)	0 (0)	0 (0)	0 (0)	11 (1.23)
Public Health	06 (1408.11)	02 (1275.96)	12 (3528.49)	0 (0)	01 (4.59)	04 (2.57)	25 (6219.72)
Public Works	04 (0)	0 (0)	0 (0)	0 (0)	0 (0)	03 (5.54)	07 (5.54)
Revenue and Forests	11 (66.36)	0 (0)	04 (5.34)	0 (0)	01 (0.08)	21 (15)	37 (86.78)
Rural Development and Water Conservation	02 (3.51)	0 (0)	04 (2.92)	05 (147.68)	03 (66.68)	08 (6.82)	22 (227.61)
School Education and Sports	0 (0)	0 (0)	0 (0)	0 (0)	0 (0)	01 (2.02)	01 (2.02)
Social Justice and Special Assistance	01 (48)	0 (0)	0 (0)	02 (6.27)	0 (0)	04 (77.92)	07 (132.19)
Tribal Development	07 (12.94)	0 (0)	0 (0)	0 (0)	0 (0)	0 (0)	07 (12.94)
Water Resources	57 (29.85)	11 (17.99)	01 (0.34)	0 (0)	02 (4.71)	01 (0.5)	72 (53.39)
Water Supply and Sanitation	03 (6.05)	01 (0.65)	0 (0)	0 (0)	0 (0)	0 (0)	04 (6.70)
TOTAL	135	21	39	32	23	110	360
	1635.58	1759.86	3624.12	544.41	394.62	165.94	8124.53

Source: Information obtained from respective departments; Pay and Accounts Office, Mumbai; Accountant General (Audit)-II, Maharashtra, Nagpur
Figures in paranthesis indicate amount

Department-wise/category-wise details of losses to Government due to theft, misappropriation/loss of Government material

(Reference : Paragraph:3.5, Page 79)

(₹ in lakh)						
Name of the Department	Theft cases		Misappropriation/loss of Government material		Total	
	No. of cases	Amount	No. of cases	Amount	No. of cases	Amount
Agriculture, Animal Husbandry, Dairy Development and Fisheries	13	5.78	70	66.66	83	72.44
Co-operation, Marketing and Textiles	01	0.54	01	10.82	02	11.36
Finance	01	13.89	26	418.25	27	432.14
Food, Civil Supplies and Consumer Protection	01	4.97	09	31.29	10	36.26
General Administration	0	0.00	01	1.29	01	1.29
Higher and Technical Education	0	0.00	03	320.49	03	320.49
Home	02	4.23	27	479.80	29	484.03
Housing	0	0.00	01	0.07	01	0.07
Industries, Energy and Labour	0	0.00	01	0.94	01	0.94
Law and Judiciary	04	0.56	02	0.56	06	1.12
Medical Education and Drugs	0	0.00	04	16.27	04	16.27
Planning	11	1.23	0	0.00	11	1.23
Public Health	01	0.03	24	6219.69	25	6219.72
Public Works	03	0.00	04	5.54	07	5.54
Revenue and Forests	03	3.45	34	83.33	37	86.78
Rural Development and Water Conservation	02	3.51	20	224.10	22	227.61
School Education and Sports	0	0.00	01	2.02	01	2.02
Social Justice and Special Assistance	0	0.00	07	132.19	07	132.19
Tribal Development	02	1.80	05	11.14	07	12.94
Water Resources	54	24.05	18	29.34	72	53.39
Water Supply and Sanitation	04	6.70	0	0.00	04	6.70
Total	102	70.74	258	8053.79	360	8124.53

Source: Information obtained from respective departments; Pay and Accounts Office, Mumbai; Accountant General (Audit)-II, Maharashtra, Nagpur

Details of sub-heads (schemes) booked under Minor Head 800 for the year 2013-14

(Reference: Paragraph 3.6; Page 80)

Major Head	Sub Major Head	Minor Head	Sub-head description	Amount (₹ in crore)
(i) Other receipts				
0202	01	800	800(01)(04)-Contribution from University Grants Commission	65.86
			Total	65.86
(ii) Other expenditure				
2801	05	800	800(00)(01)-Subsidy to the Distribution/Transmission Licensee for reduction in Agriculture and Powerloom Tariff	5275.52
5054	04	800	800(ii)(1)-Ordinary Major Works	1165.08
4801	02	800	800(01)(07)-Capital Investment in Koradi TSP Extension	693.25
5054	04	800	800(8)-Work Executed Through Loan Assistance From NABARD Major Works	581.45
2701	80	800	800(iii)-(i) Interest	551.85
4801	05	800	800(00)(02)-Gaothan Feeder Separation Scheme and Infrastructure Development	327.62
4801	02	800	800(00)(08)-Capital Investment in Chandrapur Thermal Extension Project	233.87
2701	80	800	800(11)(01)-World Bank Assisted Maharashtra Water Sector Improvement Project	205.44
2801	05	800	800(00)(06)-Grants-in-aid to Maharashtra State Power Distribution Company Limited for Removal of Regional Imbalance of Agriculture Pump sets/Rural Electrification	167.64
5054	04	800	800(ii) (2)-Ordinary Establishment Charges	161.47
2075	00	800	800(00)(15)- Late Vasant Rao Naik Birth Centenary celebration	99.08
4070	00	800	800(00)(05)-Grants-in-aid to Maharashtra State Police Housing and Welfare Corporation	80.26
4551	60	800	800(00)(01)- Special Development Programme for Hilly Areas	71.11
4070	00	800	800(00)(11)-Office Building for police department Grant in aid to Maharashtra State Housing and welfare corporation	70.40
2701	80	800	800(16)(01) – Maintenance and Receipts works under XIII Finance commission Grants	65.66
2801	80	800	800(00)(04) - Grant-in-aid to MSEB Holding Company Limited	57.26
5054	04	800	800(44)(04) - Development and Strengthening of Other Districts	50.56
			Total	9857.52

Source: Finance Accounts 2013-14

Details of pending Detailed Contingent Bills up to 2013-14

(Reference: Paragraph 3.8; Page 80)

Sr. No.	Department	No. of AC Bills	Amount (₹ in crore)
1	Agriculture, Animal Husbandry, Dairy Development and Fisheries	955	17.07
2	Co-operation, Marketing and Textiles	35	0.25
3	Employment and Self Employment	05	0.01
4	Environment	04	0.01
5	Finance	90	2.47
6	Food, Civil Supplies and Consumer Protection	12	0.07
7	General Administration	1053	36.29
8	Higher and Technical Education	28	0.61
9	Home	1086	695.95
10	Housing	10	0.01
11	Industries, Energy and Labour	149	10.69
12	Law and Judiciary	286	8.72
13	Maharashtra Legislature Secretariat	01	0.00
14	Marathi Language Division	03	0.00
15	Medical Education and Drugs	133	8.48
16	Minorities Development	06	0.04
17	Planning	357	18.88
18	Public Health	138	115.62
19	Public Works	12	0.12
20	Revenue and Forests	894	24.15
21	Rural Development and Water Conservation	654	16.10
22	School Education and Sports	238	3.85
23	Social Justice and Special Assistance	357	10.62
24	Tourism and Cultural Affairs	68	14.47
25	Trade, Commerce and Mining	0	0.00
26	Tribal Development	49	0.12
27	Urban Development	13	0.02
28	Water Resources	01	0.00
29	Water Supply and Sanitation	16	0.02
30	Women and Child Development	20	0.38
Grand Total		6673	985.02

Source : Information received from Principal Accountant General (Accounts and Entitlement)-I, Maharashtra, Mumbai, Pay and Accounts Office, Mumbai and Principal Accountant General (Accounts and Entitlement)-II, Maharashtra, Nagpur

Terms	Basis of calculation
Buoyancy of a parameter	Rate of Growth of the parameter/GSDP Growth Rate
Buoyancy of a parameter (X) With respect to another parameter (Y)	Rate of Growth of parameter (X)/Rate of Growth of parameter (Y)
Rate of Growth (ROG)	$[(\text{Current year Amount} / \text{Previous year Amount}) - 1] * 100$
Development Expenditure	Social Services + Economic Services
Average interest paid by the State	$\text{Interest payment} / [(\text{Amount of previous year's Fiscal Liabilities} + \text{Current year's Fiscal Liabilities}) / 2] * 100$
Interest spread	GSDP growth rate – Average Interest Rate
Quantum spread	Debt stock * Interest spread
Interest received as <i>per cent</i> to Loans Outstanding	$\text{Interest Received} / [(\text{Opening balance} + \text{Closing balance of Loans and Advances}) / 2] * 100$
Revenue Deficit	Revenue Receipt – Revenue Expenditure
Fiscal Deficit	Revenue Expenditure + Capital Expenditure + Net Loans and Advances – Revenue Receipts – Miscellaneous Capital Receipts
Primary Deficit	Primary deficit defined as the fiscal deficit net of interest payments indicates the extent of deficit which is an outcome of the fiscal transactions of the States during the course of the year (Fiscal Deficit – Interest payments)
Balance from Current Revenue (BCR)	Revenue Receipts minus all Plan Grants and Non-Plan Revenue Expenditure excluding expenditure recorded under the major head 2048 – Appropriation for reduction of Avoidance of debt
Terms	Description
Debt sustainability	The Debt sustainability is defined as the ability of the State to maintain a constant debt-GSDP ratio over a period of time and also embodies the concern about the ability to service its debt. Sustainability of debt therefore also refers to sufficiency of liquid assets to meet current or committed obligations and the capacity to keep balance between costs of additional borrowings with returns from such borrowings. It means that rise in fiscal deficit should match with the increase in capacity to service the debt
Debt stabilization	A necessary condition for stability states that if the rate of growth of economy exceeds the interest rate or cost of public borrowings, the debt-GSDP ratio is likely to be stable provided primary balances are either zero or positive or are moderately negative. Given the rate spread (GSDP growth rate – interest rate) and quantum spread (Debt*rate spread), debt sustainability condition states that if quantum spread together with primary deficit is zero, debt-GSDP ratio would be constant or debt would stabilize eventually. On the other hand, if primary deficit together with quantum spread turns out to be negative, debt-GSDP ratio would be rising and in case it is positive, debt-GSDP ratio would eventually be falling

Appendix - 4.1 (contd.)

Terms	Description
Sufficiency of non-debt receipts	Adequacy of incremental non-debt receipts of the State to cover the incremental interest liabilities and incremental primary expenditure. Debt sustainability could be significantly facilitated if the incremental non-debt receipts could meet the incremental interest burden and the incremental primary expenditure
Net availability of borrowed funds	Defined as the ratio of the debt redemption (Principal + Interest Payments) to total debt receipts and indicates the extent to which the debt receipts are used in debt redemption indicating the net availability of borrowed funds
Appropriation Accounts	Appropriation Accounts present the total amount of funds (Original and Supplementary) authorised by the Legislative Assembly in the budget grants under each voted grants and charged appropriation <i>vis-à-vis</i> the actual expenditure incurred against each and the unspent provisions or excess under each grant or appropriation. Any expenditure in excess of the grants requires regularisation by the Legislature
Autonomous bodies	Autonomous Bodies (usually registered Societies or Statutory Corporations) are set up whenever it is felt that certain functions need to be discharged outside the Governmental set up with some amount of independence and flexibility without day-to-day interference of the Governmental machinery
Committed expenditure	The committed expenditure of the State Government on revenue account mainly consists of interest payments, expenditure on salaries and wages, pensions and subsidies on which the present executive has limited control
State implementing schemes	State Implementing Agency includes any Organisation/Institution including Non-Governmental Organisation which is authorised by the State Government to receive the funds from the Government of India for implementing specific programmes in the State, <i>e.g.</i> State Implementation Society for Sarva Siksha Abhiyan and State Health Mission for National Rural Health Mission, <i>etc.</i>
Contingency Fund	Legislature Assembly has by law established a Contingency Fund in the nature of an imprest into which is paid from time to time such sums as may be determined by such law, and the said fund is placed at the disposal of the Governor to enable advances to be made by him out of it for the purpose of meeting unforeseen expenditure pending authorisation of such expenditure by Legislature Assembly by law under Article 205 or Article 206 of the Constitution
Consolidated fund of the State	The fund constituted under Article 266 (1) of the Constitution of India into which all receipts, revenues and loans flow. All expenditure from the CFS is by appropriation: voted or charged. It consists of two main divisions namely Revenue Account (Revenue Receipts and Revenue Expenditure) and Capital Account (Public Debt and Loans, <i>etc.</i>)
Contingent liability	Contingent liabilities may or may not be incurred by an entity depending on the outcome of a future event such as a court case
Sinking Fund	A Fund into which the Government sets aside money over time, in order to retire its debt
Guarantee Redemption Fund	Guarantees are liabilities contingent on the Consolidated Fund of the State in case of default by the borrower for whom the guarantee has been extended. As per the terms of the Guarantee Redemption Fund, the State Government was required to contribute an amount equal to at least 1/5 th of the outstanding invoked guarantees plus an amount likely to be invoked as a result of the incremental guarantees during the year

Appendix - 4.1 (contd.)

Terms	Description
Internal Debt	Internal Debt comprises regular loans from the public in India, also termed 'Debt raised in India'. It is confined to loans credited to the Consolidated Fund
Primary revenue expenditure	Primary revenue expenditure means revenue expenditure excluding interest payments
Re-appropriation	Means the transfer of funds from one Primary unit of appropriation to another such unit
Surrenders of unspent provision	Departments of the State Government are to surrender to the Finance, before the close of the financial year, all the anticipated unspent provisions noticed in the grants or appropriations controlled by them. The Finance is to communicate the acceptance of such surrenders, as are accepted by them to the Audit Officer and/or the Accounts Officer, as the case may be, before the close of the financial year
Supplementary grants	If the amount authorised by any law made in accordance with the provisions of Article 114 of the Constitution to be expended for a particular service for the current financial year is found to be insufficient for the purpose of that year or when a need has arisen during the current financial year for the supplementary or additional expenditure upon some 'new service' not contemplated in the original budget for that year, Government is to obtain supplementary grants or appropriations in accordance with the provision of Article 115 (1) of the Constitution
Suspense and Miscellaneous	Items of receipts and payments which cannot at once be taken to a final head of receipt or charge owing to lack of information as to their nature or for any other reasons, may be held temporarily under the major head "8658-Suspense Account" in the sector "L. Suspense and Miscellaneous" of the Accounts, (Footnotes under the major head in the list of major/minor heads of account may be referred to for further guidance). A service receipt of which full particulars are not given must not be taken to the head "Suspense Account" but should be credited to the minor head "Other Receipt" under the revenue major head to which it appears to belong pending eventual transfer to the credit of the correct head on receipt of detailed particulars
Public Accounts committee	A Committee constituted by the Legislative Assembly for the examination of the reports of the Comptroller and Auditor General of India relating to the appropriation accounts of the State, the annual financial accounts of the State or such other accounts or financial matters as are laid before it or which the Committee deems necessary to scrutinize
Block Grant	A block grant is a lump sum grant provided by the Government of India to the State Government, which are given considerable discretion in how the money is spent (with only general provisions as to the way it is to be spent)
Core public goods	Core public goods are which all citizens enjoy in common in the sense that each individual's consumption of such a good leads to no subtractions from any other individual's consumption of that good, e.g. enforcement of law and order, security and protection of our rights; pollution free air and other environmental goods and road infrastructure <i>etc.</i>
Merit goods	Merit goods are commodities that the public sector provides free or at subsidized rates because an individual or society should have them on the basis of some concept of need, rather than ability and willingness to pay the Government and therefore wishes to encourage their consumption. The examples of such goods include the provision of free or subsidized food for the poor to support nutrition, the delivery of health services to improve quality of life and reduce morbidity, providing basic education to all, drinking water and sanitation <i>etc.</i>

Appendix - 4.1 (concl.)

Terms	Description
Absorptive capacity	Absorptive capacity in this case refers to the ability of a State to implement a developmental scheme in such a way that with given resources, there is maximum benefit to the people. This is usually achieved when the design of schemes are well planned with careful risk mitigation strategy in place, administrative costs are low, operation, maintenance, monitoring and control mechanisms are in place <i>etc.</i> so that the state is able to effectively achieve targeted outcomes

Acronyms	Full Form
AC Bill	Abstract Contingency Bill
AE	Aggregate Expenditure
BE	Budget Estimates
CAG	Comptroller and Auditor General of India
CE	Capital Expenditure
DC Bill	Detailed Contingency Bill
DE	Development Expenditure
FCP	Fiscal Correction Path
FRBM	Fiscal Responsibility and Budget Management Act, 2005
GoI	Government of India
GSDP	Gross State Domestic Product
IP	Interest Payment
MTFPS	Medium Term Fiscal Policy Statement
O and M	Operation and Maintenance
PAC	Public Accounts Committee
RE	Revenue Expenditure
RR	Revenue Receipts
S and W	Salaries and Wages
SAR	Separate Audit Report
SSE	Social Sector Expenditure
TE	Total Expenditure
TFC	Twelfth Finance Commission
ThFC	Thirteenth Finance Commission
UC	Utilisation Certificate
VAT	Value Added Tax

©

Comptroller and Auditor General of India

www.cag.gov.in

www.agmaha.nic.in